

अमृत-सरिता

अथवा

अयोग्य द्विधा उपर इष्टिपात.

प्रथम तरंग

लेखक

महासुभाषक सुनीलाव - विसनगर.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૨૪૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ અમૃત સરિતા

વિષય ૨ : ૩

અમૃત-સરિતા

અથવા

અયોગ્ય દીક્ષા ઉપર દષ્ટિપાત.

(બોધદાયક સામાજિક નવલકથા)

પ્રથમ તરંગ

લેખક

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ

કાવ્યસરિતા, અનવરકાવ્ય, કમનસીબ કુમારિકા,
વિસનગર અને વડોદરા રાજ્યની ટૂંક હકીકતના કર્તા.

વિસનગર.

પ્રથમ આવૃત્તિ. પ્રત ૨૦૦૦

સંવત ૧૯૮૬. સન ૧૯૩૦

અમદાવાદ—શ્રી હાયમંડ ન્યુબીલી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.

કીંમત રૂ. ૧-૮-૦

આ પુસ્તક મળવા સંબંધી સૂચના.

આ પુસ્તક નીચેને ઠેકાણેથી રોકડી ક્રીમતે અગર ટપાલ મારફત વેલ્યુ-પેએબલથી મળશે. ટપાલ ખર્ચ જે પડશે તે વિશેષ લેવામાં આવશે. આ પુસ્તકનું વજન આશરે ચાળીસ તોલા છે તેથી ટપાલખર્ચ મનીઓરડરના કમીશન સાથે એક પુસ્તકના સાત આના થાય છે માટે જે સામઠાં પુસ્તકો રેલ્વે પારસલદ્વારાએ મંગાવવામાં આવે તેા ઘણોજ ફાયદો થાય. પારસલની રસીદ વી.પી.થી મોકલવામાં આવશે. સરનામું સ્વચ્છ અક્ષરે લખવા કૃપા કરવી.

મહાસુખલાઈ ચુનીલાલ.

મુકામ-વિસનગર. જિલ્લો-ગુજરાત.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંપ્રદ

અથ સ્વામિત્વના તેમજ તેને લગતા તમામ હક લેખકે પોતાને
સ્વાધીન રાખ્યા છે.

Printed by Devidas Chhaganlal Parikh at the
Diamond Jubilee Printing Press, Salapose Road, Ahmedabad
and

Published by Mahasukhbhai Chunilal Sheth
Late member of the Legislative Council
Baroda State. VISNAGAR (GUJARAT).

અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી મુનિમહારાજોના ચરણકમળમાં.

પવિત્ર ભાગવતી દીક્ષાકુમારિકાને વિકરાળ રાક્ષસી બનાવી, શિષ્યપરિવાર વિસ્તારવાની તીવ્ર તૃષ્ણાને નવદીક્ષિતોનાં સ્નેહી જનોંતી અશ્રુધારાના પાનથી તૃપ્ત કરી, તે નિશ્વાસા ભરેલા અશ્રુપાનના ગુમાનમાં પવિત્ર પંચ મહાવ્રતનો ખુશી રીતે ભંગ કરી પચીસમા તીર્થકર રૂપ મનાતા પરમ પૂજ્ય સંઘને અપમાન ભરેલા શબ્દોથી સંબોધી, “ સાક્ષરો વિપરીતા રાક્ષસા ભવન્તિ ” એ ન્યાયાનુસાર જૈનસમાજના તારક મટી ધાતક બની, અયોગ્ય દીક્ષાને ભાગવતી મનાવી, ધર્મના નામે અધર્મ પ્રવર્તાવી, જે મુનિમહારાજો ભારતવર્ષની જૈનજનતામાં ઝેરી રસનો પ્રવાહ રેડી સંઘમાં ઝેર વેર કુસંપ ને કલેશ ફેલાવી રહ્યા છે તે ઝેરી રસને ઘોષ નાખી શુદ્ધ કરવા તે મુનિમહારાજોના ચરણકમળમાં આ મારી અમૃતસરિતા અર્પણ કરું છું. તે એવી આશાથી કે તેઓ આ અમૃતસરિતામાં પરિપૂર્ણ રીતે નિમજ્જન કરી પોતાના હૃદયને અમૃતમય બનાવી, વિચાર વાણી અને વર્તન દ્વારાએ અમૃતનો પ્રવાહ વહેવડાવી ભારતવર્ષના સંઘમાં સંપ સુલેહ અને શાંતિ પ્રસારે. અધિષ્ઠાતા દેવો તેમને સદ્બુદ્ધિ આપી આ મારી અંતરની આશાને સફળ કરી મને કૃતાર્થ કરે.

લી. સંઘનો સદાનો સેવક
મહામુખભાઈ ચુનીલાલ.

પ્રસ્તાવના.

કેટલાંક વર્ષોથી કેટલાક જૈનઆચાર્યો અને મુનિ મહારાજોએ શિષ્યપરિવાર વધારવાની લાલસાને તૃપ્ત કરવા પરમ પવિત્ર ભાગવતી દીક્ષાને એવી ખેદજનક દશાએ પહોંચાડી દીધી છે કે તે સંબંધી સાધુસંસ્થા અને જૈનસમાજમાં ભારે ઉદાપોદ થઈ રહ્યા છે એટલુંજ નહીં પરંતુ જૈનઆત્મમતું વાતાવરણ કલેશમય બની રહ્યું છે અને દિન પ્રતિ દિન તેમાં વધારો થતો જાય છે.

શિષ્યપરિવાર વધારવાની લાલસાથી થતા અનર્થો કેટલાક વિચાર-શીલ આચાર્યો અને મુનિ મહારાજોના ધ્યાન ઉપર આવવાથી તેમને સાધુસંસ્થા સુધારવા દીક્ષા પર અંકુશ મુકવા પ્રેરણા થઈ હતી ને તે પ્રેરણાનુસાર સંવત ૧૯૬૮ ના જોડ વદ ૧૩ ગુરુવાર તા. ૧૩-૬-૧૯૬૨ ના રોજ સવારે વડોદરા મુકામે સાધુસંમેલન મળ્યું હતું, જેમાં સર્વાનુમતે ચોનીસ ઠરાવો થયા હતા, તે ચૈકી ખાસ દીક્ષા સંબંધી નીચેના બે ઠરાવો* થયેલા તે વાચકોના ધ્યાન ઉપર લાવું છું—

૧. “જેને દીક્ષા આપવી હોય તેની ઓછામાં ઓછી એક મહી-
નાની મુદત સુધી યથાશક્તિ પરીક્ષા કરી તેના સંબંધી માતાપિતા
ભાઈ સ્ત્રી વીગેરેને રજીસ્ટર્ડ કાગળથી ખબર આપવાનો રીવાજ આ-
પણા સાધુઓએ રાખવો, તેમજ દીક્ષા નિમિત્તે આપણી પાસે જે
વખતે આવે તેજ વખતે તેના સંબંધીઓને રજીસ્ટર્ડ કાગળથી તેની
પાસે ખબર અપાવવાનો ઉપયોગ રાખવો.” (ઠરાવ ૨૦ મો)

“આજકાલ કેટલાક સાધુઓ શિષ્ય કરવા દેશકાળ વિરૂદ્ધ વર્તન
ચલાવે છે જેથી શાસનની હેલના થવાના અનેક પ્રસંગો પ્રાપ્ત થાય
છે, તેમજ મુનિઓને કોઈ કોઈ વખત અનેક મુશ્કેલીઓમાં ઉતરવું
પડે છે, જેથી આ સંમેલન આવી રીતે દીક્ષા આપી શિષ્યો કર-
વાની પદ્ધતિને તેમજ તેવી રીતે દીક્ષા લેનાર તથા આપનાર અપા-

* જુઓ આત્માનંદપ્રકાશ પુસ્તક ૯ અંક ૧૨ પાન ૩૬૮ તથા ૩૭૧

વનાર માટે અત્યંત નાપસંદગી જાહેર કરે છે અને ઠરાવ કરે છે કે આપણા સમુદાયના સાધુઓ પૈકી કોઈએ પણ આવી ખટપટમાં ઉતરવું નહીં અને જે મુનિ આવી ખટપટમાં પડશે તેને માટે આચાર્યજી મહારાજ સખ્ત વિચાર કરશે.” (ઠરાવ ૨૩ મો).

એ સંમેલનના અધ્યક્ષસ્થાનેથી બોલતાં સહગત આચાર્યશ્રી વિજયકમળસૂરિએ જણાવ્યું હતું કે “દેશકાળનો વિચાર કર્યા વગર શિષ્યો વધારવા તરફના મોહમાં તણાઈ કેટલાક સાધુઓમાં ન સદન થાય તેવી વર્તણૂક ચાલે છે અને તેના પરિણામે તે જૈનધર્મની નિંદાનું કારણ થઈ પડે છે. તો તેને માટે પણ આપણે એવી કોઈ ગોઠવણ કરવી જોઈએ કે જેથી આ પ્રસરેલી બદીનો ચેપ આપણા સાધુઓને લાગે નહીં.”† વળી તેમણે ઉપસંહાર કરતાં ભાર દઈ જાહેર કર્યું હતું કે “દીક્ષા સંબંધી જે કોઈ ઠરાવો આપણે પસાર કર્યા છે તે તરફ તમારે ખાસ ધ્યાન આપવાનું છે. આજકાલ સાધુઓને માટે જ્યાં જોશો ત્યાં એજ નિંદાનું કારણ થઈ પડ્યું છે તો તમારે તેમાંથી બચવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આપણા મહાન પૂર્વાચાર્યોએ આપણા માટે જે નિયમો બાંધ્યા છે તે તરફ નજર કરશો તો સહેજે જણાશે કે શિષ્યો વધારવા માટે દેશકાળ વિરુદ્ધનું હાલ કેટલેક પ્રસંગે જે વર્તન ચાલે છે તે અયોગ્ય છે.” §

આ ઉપરથી વાચકોને ખ્યાલ આવશે કે અયોગ્ય દીક્ષાએજ સાધુસંસ્થાની ગંભીર સ્થિતિ બનાવી મુકી છે. અયોગ્ય દીક્ષાથી સાધુત્વની પાત્રતા નહીં ધરાવનાર ઘણા પુરો સાધુસંસ્થામાં જોડાય છે અને પરિણામે તેમાંથી કેટલાક આચારબ્રહ્મ થાય છે, બીજાઓને બગાડે છે અને સમગ્ર સાધુસંસ્થાને કલંક લગાડે છે.

ઉપર પ્રમાણે સાધુસંમેલનમાં ઠરાવ થયા છે અને તેના ઉપર સહીઓ પણ થઈ છે છતાં કેટલાક આચાર્યો અને સાધુઓ તે ઠરાવને ઠોકરે મારી અયોગ્ય દીક્ષાઓ આપી ઠામ ઠામ ઝેરનાં બી વાવી

† જુઓ સદર પુસ્તકનું પાન ૩૫૭. § જુઓ સદર પુસ્તકનું પાન ૩૭૬.

રહ્યા છે. આવી અયોગ્ય દીક્ષા અટકાવવા ધણા શહેરોમાં અને ગામોમાં યુવકસંઘ અને સમાજ સ્થપાયા છે અને તેના કાર્યવાહકો, અયોગ્ય દીક્ષાના હિમાયતી સાધુઓનાં વર્તન સુધારવા દીક્ષા સંબંધી ઠરાવ કરી પ્રચલન કરી રહ્યા છે. સંવત્ ૧૯૮૬ ના માહ સુદ ૧૦ ના રોજ જીનર મુકામે મળેલી તેરમી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સે પણ દીક્ષા સંબંધી ઠરાવ કર્યો. જૈન કોન્ફરન્સની વિરૂદ્ધ પડનાર ઓલ ઈન્ડિઆ થંગમેન્સ જૈન સોસાયટીની સંવત્ ૧૯૮૬ ના ચૈત્ર વદ ૧ ને સોમવારે સુરતમાં મળેલી પહેલી પરિષદના પ્રમુખે પણ પોતાના ભાષણમાં મુક્તકંઠે જાહેર કર્યું છે કે “પૂજ્ય સાધુસંસ્થામાં કુસંપે ઘર ઘાલ્યું છે, એકલ વિહારી સ્વચ્છંદી સાધુઓની સંખ્યા વધતી જાય છે. કેટલાક પતિત સાધુઓ ધર્મના નામે અધર્મ ઉપદેશી રહ્યા છે”.

આ ઉપરથી વાચકો સમજી શકશે કે બંને પક્ષવાળા કબુલ કરીને ચાલે છે કે કેટલાક સાધુઓમાં પતિતતા દાખલ થયેલી છે તે વાત નિર્વિવાદ છે. સાધુસંસ્થા તો સંવત્ ૧૯૬૮ થી ચેતવણી આપી રહી છે. એટલે હવે પ્રશ્ન એટલોજ રહે છે કે એ સડો કેમ દૂર કરવો ? તે દાખી રાખીને કે ઉઘાડો બહાર પાડીને ?

સાધુઓ ધર્મના નેતા, ઉપદેશક અને માર્ગદર્શક હોવાથી અને જ્યારે તેમનામાંજ પતિતતાએ પ્રવેશ કર્યો છે ત્યારે તેમના એપથી આખી સાધુસંસ્થાને અને જૈનસમાજને હાની પહોંચે એમાં શું આશ્ચર્ય ?

આ સ્થળે મારે દિલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે “સાચું તે માફ”. એ સિદ્ધાંતની અવગણના કરી “માફ તે સાચું” એવા પોતાના હઠવાદને વળગી રહી, સાધુસંમેલનના ઠરાવને પણ કેરાણે મુકી, કેટલાક આચાર્યો અને સાધુઓ કેવળ દેવની દૃષ્ટિથી જોઇ ધર્મના બહાના નીચે ચેલાની લાલસા તૃપ્ત કરવા જેન કેન પ્રકારેણ અયોગ્ય દીક્ષાની પ્રવૃત્તિ ચલાવી રહ્યા છે અને તેને કેટલાક અંધશ્રદ્ધાળુ અને કેટલાક ધર્મનો આડંબર કરનાર દામ્ભિત લોકો નિભાવી લઇ એટલુંજ નહીં

પરંતુ ઉત્તેજન આપી સડાને દૂર નહીં કરતાં તેને છુપો રાખી પોપણુ કરે છે. આથી તે સડો હાલમાં ભયંકર ઝેરી રોગમાં ફાટી નીકળ્યો છે, જેના પરિણામે જૈનસમાજમાં ઘેરે ઘેર ઝેરવેર કલેશ અને કુસંપનો પવન ઝૂંકાઇ રહ્યો છે.

અમદાવાદની કોર્ટમાં ચાલેલો આઠ રતનનો કેસ, કુતરાપ્રકરણનો કેસ, ખંભાતમાં આઠ લીલાવતીનો કેસ, વાસદમાં આઠ મેનાનો કેસ, જામનગરનો જૈનઝગડો, જયવિજયે જાહેર રીતે એક વિધવા સાથે કરેલું પુનર્લગ્ન અને તેમની આત્મકથા, કેટલાક સાધુઓએ છોડેલી દીક્ષા તેમની પતિતતા અને એકરાર, વડોદરાની કોર્ટમાં નવદીક્ષિત સગીરનો કેસ, મુંબઈમાં સાધુ ઉપર ચાલેલા કેસો, પાટણના ઝગડા અને કોરટે ચડેલા કેસ, સુરતના અને છાણીના ઝગડા એમ ઘણા ઘણા પ્રકારના અનેલા બનાવો કેવળ અયોગ્ય દીક્ષામાંથીજ જન્મ પામેલા છે એ જગજાહેર છે. વળી કોરટે ચડેલા કેટલાક કેસોમાં મેન્સ્ટ્રેટોએ ઠરાવમાં દીક્ષા સંબંધી અને અયોગ્ય દીક્ષાના હિમાયતી સાધુઓ સંબંધી પોતાના વિચારો જણાવી સખ્ત ટીકા કરેલી છે.

અયોગ્ય દીક્ષાથી આવા પ્રકારનું નિંદાપાત્ર કલેશમય વાતાવરણ હિલુ થયેલું હોવાથી તેની આબેહુલ પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ આપવા અને તે સ્થિતિ છે તેમ ને તેમ ચાલશે તો ભવિષ્યમાં કેવું ગંભીર પરિણામ આવશે તેનો ભાવી ચિંતાર ખડો કરવા આ એક નવલકથા લખવાનો વિચાર મને સ્ફુરી આવ્યો. અયોગ્ય દીક્ષા ઉપર લગભગ ચાર વરસથી હું જાહેર વર્તમાનપત્રોમાં અને ખાસ કરી મુંબઈના સાંજવર્તમાન પત્રમાં છુટક લેખો લખ્યા કહું છું પરંતુ તેવા છુટક લેખો સાથે કાયમને માટે વાચકોના હાથમાં તે સંબંધી વાંચન પૂરું પાડવા, જે જે બનાવો બન્યા છે અને જાહેર વર્તમાનપત્રમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા છે, જે જે જાહેરમાં આવ્યા નથી અને છુટા છવાયા ગુપ્ત રીતે કોઇ કોઇ સ્થળે બન્યા જ કરે છે તથા જેના ભવિષ્યના ભણુકારા વાગી રહ્યા છે તે તથા મન નિરંકુશ બની કેવી પ્રપંચ જાળો પાથરે છે, અનીતિ અને દુરા-

ચારો કેવી કેવી ગુપ્ત યુક્તિ પ્રયુક્તિ રચી ધર્મના ઝોઠા નીચે પગ-પેસારો કરે છે તે તમામ ઉપરથી ઉદ્ભવેલી કલ્પનાએ, તેમજ હાલમાં જનતામાં નવલકથા વાંચવાનો શોખ ધણોજ વધી ગયો છે તેથી વાચકવર્ગની અભિરુચિનો સત્કાર કરી તે દ્વારાએ ઉદ્દેશ સફળ કરવાની મારા હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયેલી પ્રેરણાએ આ મારી અમૃતસરિતાની નવલકથાને જન્મ આપ્યો છે. અમૃત અને સરિતા પતિપત્ની નરીકે છે અને તે પાત્રો આ નવલકથાનાં નાયકનાયિકા છે. ભાવસૂચક નામ “અયોગ્ય દીક્ષા ઉપર દષ્ટિપાત છે.”

હું હૃદયપૂર્વક જણાવવાની રગ્ન લઉં છું કે સાધુસંસ્થાની અને જૈનસમાજની આંખો ઉઘાડી તેમાં જે જે ભયંકર બદીઓ દાખલ થઈ છે અને વધુ દાખલ થવાનો સંભવ છે તેનું દૃશ્ય જનતા આગળ ખંડું કરી દુરાચારની પરિસ્થિતિ સમજાવી તે દૂર કરી સુધારો કરવો અને સાધુસંસ્થાને વધુ કલંકિત થતી અટકાવી શુદ્ધ કરવી એજ આ નવલકથા લખવાનો મારો ઉદ્દેશ છે.

વાચકો કબુલ કરશે કે કોઈ પણ ધાતુના કે માટીના પાત્રમાં પાણી હોય અને તેમાંથી પાણી જતું હોય તો આપણે પ્રથમ તે પાત્રમાંનું છિદ્ર શોધી કાઢવું પડશે અને તે શોધી કાઢ્યા પછીજ તેને પૂરવાનો પ્રયત્ન થાય છે. ડોક્ટર વૈદ્ય કે હકીમ પણ રોગીના રોગનું પ્રથમ નિદાન કરી તેનું કારણ શોધી કાઢી પછી દવા અને ચિકિત્સા કરે છે. તેજ પ્રમાણે આ નવલકથામાં વસ્તુની સંકલના વાચકોની દષ્ટિગોચર થાય એ સ્વાભાવિક છે. દ્રેષ કે નિંદાની ખાતર નહીં પણ અંધ શ્રદ્ધાના પાટા છોડાવી ધર્મના ખોટા દંભને પ્રકાશમાં લાવી માત્ર સુધારવાની ખાતરજ મારા શુદ્ધ હૃદયથી ભૂત વર્તમાન અને ભવિષ્યના સંભવનું સત્ય સ્વરૂપ વાચકો આગળ મુકી હાલની પરિસ્થિતિ સુધારવા શું શું પ્રયત્નો કરવા જોઈએ તેનો વિચાર કરી જૈન જનતામાં ખરી ધગશ જાગૃત કરવા આ નવલકથા દ્વારાએ કાર્યનું ક્ષેત્ર નજર આગળ ધરવા મેં યથાશક્તિ પ્રયાસ કર્યો છે.

હું પવિત્ર સાધુસંસ્થાને તેમજ ભાગવતી દીક્ષાને ચહાવાવાળો છું. સમયને અનુસરી, આચાર વિચારથી ચાલવાવાળા પવિત્ર વિચાર-શીલ ચારિત્રવાન સાધુઓથી સાધુસંસ્થા અને જૈનસમાજને ફાયદો છે એવી માન્યતાવાળો છું. પરંતુ તે સંસ્થામાં જે જે એળ, સડા કે બદી હોય તે તે નિભાવી લઇ તેમાં વધારો કરી રોગ ફેલાય એવી ભયંકર સ્થિતિ ઉભી કરવી તેનાથી હું વિરુદ્ધ છું. તેથી બદીને ઉગતીજ છેદવી જોઇએ. કોઇપણ ઉપાયે તે નાશુદ્ધ થવીજ જોઇએ. પંચ મહા-વ્રતધારી સાધુનું વર્તન એવું હોવું જોઇએ કે તેમાંથી ઉશ્કેરણીનો, કલંશ કે નિંદાનો એક પણ અંકુર કદી સ્ફુરાયમાન થવો ન જોઈએ, તેમનાં પગલાંની સાથે સર્વત્ર સંઘમાં કિત્સાદ આનંદ અને સંપ ફેલાઈ રહેવો જોઈએ, તેમનાં દર્શન થતાંજ સુલેદ અને શાંતિ વ્યાપી રહેવી જોઈએ, અને તેમનાં વચન સાંભળતાંજ ક્રોધ, દ્રેષ અને કુસંપ બળી ભસ્મ-ભૂત થઇ જવો જોઈએ. એનું નામ સાધુ. એનું નામ ગુરુ અને એનું નામ ધર્મ. અંગ્રેજ કવિ કાઉપર કહે છે કે

Religion should extinguish strife,

And make a calm of human life.

અર્થાત્ “ધર્મે કલેશ અને ઝગડાને હારી નાખવા જોઈએ અને મનુષ્ય-જીવનને શાંતિરૂપ બનાવવું જોઈએ.” અધિષ્ઠાતા દેવોને પ્રાર્થના છે કે તેઓ એવો મંગળકારી અને શાંતિદાયક દિવસ જન્મી પ્રાપ્ત કરાવે.

વાચકોને વાંચવામાં અને સમજવામાં સરળતા થઇ પડે તે ઉદ્દેશથી નવલકથામાં આવેલા કેટલાક જૈન પારિભાષિક શબ્દોની સમજૂતી છેવટે આપી છે, શરૂઆતમાં મુખ્ય મુખ્ય પાત્રોની ઓળખાણની યાદી મુકી છે અને નવલકથામાં કદપેલા પ્રદેશનો નકશો પણ આપવામાં આવ્યો છે. આશા છે કે વાચકો અમૃતસરિતાનો સત્કાર કરી તેનો ઉદ્દેશ ખરે લાવી આભારી કરશે.

વિસનગર.

સંવત્ ૧૯૮૬ જ્યેષ્ઠપૂર્ણિમા.

} મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

આ નવલકથાના મુખ્ય પાત્રોની ઓળખાણ.

રસિકલાલ	ભદ્રાપુરીનો શ્રીમંત યુવાન એન્યુએટ. અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજનો સેક્રેટરી.
માલતી	રસિકલાલની સ્ત્રી. ભગિનીસમાજની કાર્યવાહિકા. મેટ્રીક.
ચંદ્રકુમાર	રસિકલાલનો સ્નેહી મિત્ર. અંગ્રેજ વેપારી કંપનીમાં કલાર્ક.
સરલા	ચંદ્રકુમારની સ્ત્રી.
નવનીતરાય	ભદ્રાપુરીનો વકીલ. રસિકલાલનો નાગરમિત્ર.
સાગરિકા	નવનીતરાયની સ્ત્રી.
અશ્વિનીકુમાર	ભદ્રાપુરીનો વકીલ અને શ્રીમંત ગૃહસ્થ. રસિકલાલનો મિત્ર.
મહાશ્વેતા	અશ્વિનીકુમારની સ્ત્રી. એન્યુએટ, ભગિનીસમાજનાં પ્રમુખ.
મનસુખલાલ	ભદ્રાપુરીમાં ન્યાતાના શેઠ.
ધરમચંદ	ભદ્રાપુરીમાં અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી સાધુનો ભક્ત.
ઉદયચંદ	સાધુનો ખટપટી ભક્ત.
ચીમનલાલ	ભદ્રાપુરીમાં છુપી દીક્ષાઓ અપાવનાર નામાંકિત શેઠ.
કુમારપાળ	ચીમનલાલનો છોકરો. છુપી દીક્ષાનો ભાગ.
સુદ્રિકા	કુમારપાળની સ્ત્રી.
કસ્તુરચંદ	ભદ્રાપુરીમાં અંધશ્રદ્ધાળુ વૃદ્ધ ગૃહસ્થ.
તારા	કસ્તુરચંદ ડોસાની સ્વચ્છંદી સ્ત્રી.
ચંપકલાલ	ભદ્રાપુરીનો ગુપ્ત થયેલો વિધવાનો છોકરો. કમળશ્રી સાધ્વીનો સંસારીપણાનો માસીઆઈ ભાઈ.
રાજબિહારીલાલ	મુંબઈનો એક્સ્પોર્ટ અને ઇમ્પોર્ટનો મોટો વેપારી.
જમજમનદાસ	રાજબિહારીલાલનો ભાગીદાર. ઉત્તમશ્રી સાધ્વીનો સંસારી-પણાનો છોકરો. ઉફે લૉટરીવાળા.
રતિલાલ	રાજબિહારીલાલની મુંબઈની ઓફીસનો કલાર્ક અને જગ-જીવનદાસનો તથા રમણિકલાલનો મિત્ર.
ઉર્મિલા	રતિલાલની સ્ત્રી.
રમણિકલાલ	કનકનગરનો યુવાન એન્યુએટ. રતિલાલનો મિત્ર.
ચતુરા	રમણિકલાલની સ્ત્રી.
દશરથલાલ	રમણિકલાલનો મિત્ર.

સરિતા	અમરાપુરમાં રહેતાં મૈયત થયેલાં ગરીબ માખાપની નિરાધાર છોકરી. અમૃતકુમારની સ્ત્રી. નવલકથાની નાયિકા.
કલ્યાણ	સરિતાનો ભાઈ. દીક્ષા માટે વેચાણ થયેલો છોકરો.
લલિતા	દીક્ષાનો ભોગ થઈ પડેલી સાધારણ પૈસાદાર છોકરી.
અમૃતકુમાર	ભાણેકપુરના એક ગૃહસ્થ કેશવલાલનો ભત્રિજો સરિતાનો પતિ. નવલકથાનો નાયક. છુપી દીક્ષાનો ભોગ.
લાલભાઈ	કનકનગરનો ધનાઢય ગૃહસ્થ. દીક્ષારક્ષક સમાજનો પ્રમુખ. આચાર્ય સૂર્યવિજયનો શ્રીમંત ભક્ત.
હરકેરબાઈ	લાલભાઈની સ્ત્રી.
બાલાભાઈ	લાલભાઈનો મોટો છોકરો.
વિદ્યાલક્ષ્મી	બાલાભાઈની સ્ત્રી.
નવીનચંદ્ર	લાલભાઈનો નાનો છોકરો.
સુશીલા	નવીનચંદ્રની સ્ત્રી.
કલાવતી	લાલભાઈની પુત્રી
ચંદ્રકાંત	કલાવતીનો પતિ. લાલભાઈનો જમાઈ. છુપી દીક્ષાનો ભોગ.
જયંતીલાલ	ભદ્રાપુરીનો સાધુનો દાંભિક દુરાચારી ભક્ત અને લાલભાઈનો આશ્રિત બસંતીલાલનો શિકાર.
વીરબાળા	જયંતીલાલની સ્ત્રી.
મેનકા	જયંતીલાલે અનીતિ માટે નોકર તરીકે રાખેલી સ્ત્રી. માલણું.
બસંતીલાલ	જયંતીલાલનો પાડોશી મિત્ર. ખાનગી કુટુંબીઆતું ચલાવનાર.
બકુલ	બસંતીલાલની સ્ત્રી. ઉર્દૂ બુલબુલ.
પ્રાણલાલ	શંર અને ઝવેરાતનો વેપાર કરનાર વ્યભિચારી યુવક. ઉર્દૂ બાબુસાહેબ. જયંતીલાલનો ગ્રાહક મિત્ર.
ભારતીકુમાર	કનકનગરનો વકીલ, અશ્વિનીકુમારનો પિતરાઈ, વર્ધમાન વિદ્યાલયનો પેટ્રન અને રસિકલાલનો મિત્ર.
કાદંબરી	ભારતીકુમારની સ્ત્રી.
શશીકાંત	ગાંધારીનો યુવક. અવિચારી છુપી દીક્ષાનો ભોગ.
પ્રભાવતી	શશીકાંતની સ્ત્રી.
કપુરચંદ	ચિત્રાણી ગામનો પ્રભાવસાગરનો ભક્ત.
પુરુષોત્તમદાસ	ઈસમપુરનો ખટપટી તાલમખાજ દાંભિક ગૃહસ્થ.

સૂર્યવિજય	અયોગ્ય દીક્ષાના ચુરત હીમાચતી આચાર્ય.
શુદ્ધિવિજય	સૂર્યવિજયનો ખાસ ચેલો.
ચક્રોરવિજય	સૂર્યવિજયનો પતિત પણ મનીતો ચેલો.
ગુપ્તવિજય રહસ્યવિજય મર્મવિજય	} સૂર્યવિજયના મનીતા થઈ પડેલા ચાલાક ભેદી ચેલા.
પ્રભાવસાગર	
કંચનશ્રી	
ઉત્તમશ્રી	
ચંદનશ્રી	કંચનશ્રીની ચેલી (સંસારીપણામાં જગજીવનદાસની મા.)
ચતુરશ્રી	ઉત્તમશ્રીની ચેલી. કુમાર અવસ્થામાં છુપી દીક્ષાનો ભોગ.
કમળશ્રી	કંચનશ્રીની ચેલી (સંસારીપણામાં રમણિકલાલની સ્ત્રી.)
	પરણ્યા પછી દીક્ષાનો ભોગ થઈ પડી દુઃખથી પશ્ચાતાપમાં દિવસ
	ગુભરતી સાધ્વી. સંસારીપણામાં ચંપકલાલની માસીઆઈ બેન.
કુમુદશ્રી	કમળશ્રીની સાથે રહી ચંપકવિજય(ચંપકલાલ)ની સંભાળ લેનાર
	ચિંતામ્રસ્ત સાધ્વી.
કાંતિશ્રી } કેસરશ્રી }	કુમારઅવસ્થામાં દીક્ષામાં સપડાઈ ગુરુસાધ્વીના અતિ ત્રાસથી
પદ્મવિજય	દુઃખમાં રીબાતી તરણ સાધ્વીઓ.
	દેશકળ ઉપર ધ્યાન આપી આચારવિચાર પાળી જૈનસમાજને
	ઉદ્ધારનાર અને અયોગ્ય દીક્ષા પ્રવૃત્તિને દૂર કરી સાધુસંસ્થાને
	સુધારનાર આચાર્ય.

અનુક્રમણિકા.

પ્રકરણ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧	વસંતપંચમી અને ઉદ્યાનમાં વાર્તાલાપ	૧
૨	પ્રેમાળ પરોપકારી દમ્પતી.	૮
૩	વૉટ્સન ટ્રેડીંગ કંપનીની ઑફીસ.	૧૫
૪	મહાજન સભા, અઠ્ઠાઈ ઉત્સવનો પહેલો દિવસ. રાત્રે લાવના અને ગરમો... ..	૨૨
૫	નદીકિનારો, મોટરમાં સુંદર દસ્ય અને દીક્ષામાં દયાના બલિદાનના સમાચાર... ..	૨૮
૬	ગરમો અને ભક્તિશૃંગારરસ	૩૬
૭	વ્યાખ્યાનમાં આચાર્યનો ક્રોધાગ્નિ અને ખાનગીમાં ચક્રોરવિજયની ચાલાકી.	૪૩
૮	અઠ્ઠાઈ ઉત્સવમાં દીક્ષાપ્રવૃત્તિ. સંમતિપત્ર કે હૃદયનો બળાપો ?	૫૦
૯	ધણીધણીઆણીનું ધીંગાણું. નારાનું વાક્યાતુર્ય. ...	૫૭
૧૦	દીક્ષાર્થીઓની ઓળખાણ અને દીક્ષાની આમંત્રણ- પત્રિકાનું વાંચન.	૬૫
૧૧	દીક્ષાસમારંભ અને વાતાવરણના પડવાની પત્રિકાઓ.	૭૨
૧૨	છુપી દીક્ષાની અફવા અને તપાસ.	૭૬
૧૩	પનાઈની સહેલગાલ, ધારાસભાનો હેવાલ. હૃદયદ્રાવક અને હાસ્યજનક દ્રષ્ટાંતો.	૮૮
૧૪	વ્યાખ્યાનમાં આચાર્યનો બાધાનો ઉપદેશ અને બપોરે ધર્મશાળામાં પોલીસની ધમાલ... ..	૯૫
૧૫	શેઠ ચીમનલાલના ઘર ઉપર પોલીસનો દરોડો. પકડાયેલી છુપી દીક્ષા... ..	૧૦૧

૧૬ છુપી દીક્ષાનો તાંત્રિક તપાસ, કચેરીમાં આચાર્યશ્રીની પધરામણી, લાલબાલના વિચારમાં અસત્ય જીભાની, કલેક્ટરની ઉદારતા. કલ્યાણ અને સરિતાનો મેળાપ.	૧૧૦
૧૭ રસિકલાલ અને લાલભાઈ. નર્મદાકિનારે યુવકમંડળ. જાગૃતિ અને પ્રેરણા...	૧૩૦
૧૮ જૈનમહાજન અને આચાર્યની ઉશ્કેરણી...	૧૪૦
૧૯ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ. રચનાત્મક કાર્યક્રમ. ભગિનીસમાજની સ્થાપના ...	૧૪૯
૨૦ સુવર્ણપુરમાં આચાર્ય સૂર્યવિજય અને દીક્ષા મહોત્સવ.	૧૬૬
૨૧ ચતુરશ્રી સાધ્વીનો વિહારપરિશ્રમ. ...	૧૭૩
૨૨ સરિતાનાં મામા માસી. ...	૧૮૧
૨૩ કનકનગરમાં જયંતીલાલ અને વીરબાળાનો નવો ગૃહ-સંસાર. બસંતીલાલની દોસ્તી. બસંતીલાલનું જીવન.	૧૮૭
૨૪ કનકનગરમાં બે આચાર્યોની પધરામણી, દીક્ષાનો બોધ, લાલભાઈ શેઠની અંધશ્રદ્ધા. મહાવીર જયંતી. ...	૨૦૧
૨૫ વર્ધમાન વિદ્યાવ્રતની સીધ્વર જ્યુબીલી ...	૨૧૪
૨૬ લાલભાઈને ત્યાં ઉજમાણું અને સમ પુરષોનો દીક્ષા મહોત્સવનો વરઘોડો...	૨૨૩
૨૭ કહેવાતા શાસનપ્રેમીઓની સભા. લાલભાઈને અપાયેલું માનપત્ર. એક બાળાનો ખુદ્દો પત્ર ...	૨૩૩
૨૮ લાલભાઈને ત્યાં લગ્નોત્સવ, લગ્નમાં વિદ્વ. ...	૨૪૬
૨૯ જયંતીલાલ અને વીરબાળા. સરિતાના સંકટની શરૂઆત. સ્વચ્છંદી મેનકા. ...	૨૬૦
૩૦ કનકનગરમાં જૈનપરિષદની ખાસ બેઠક. રા. બ. ભારતીકુમારનું ભાષણ અને ઠરાવો. ...	૨૭૮
૩૧ વીરબાળાને સપડાવવા મેનકાની કપટજાળ. ...	૨૯૨
૩૨ બાણુ પ્રાણલાલના પંજમાંથી છટકી વીરબાળાએ કરેલો આપઘાત. તેની મરતી વખતની જીભાની...	૩૧૧

૩૩ કનકનગરની હાંસીટલ. દરદી પતિપત્નીનો મેળાપ.	૩૨૧
૩૪ રસિકલાલ ઉપર ચોરીનો આરોપ. સરિતા ગુમ થયાનો ભેદ.	૩૩૮
૩૫ મુંબઈમાં રમણિકલાલ અને ચતુરા. જર્મનીથી જગજગ- વનદાસનું આવવું. તેમને થયેલું સાધ્વી માતાનું રમરણ.	૩૫૧
૩૬ સાધ્વી માતાનું તીવ્ર રમરણ. તપાસ અને મેળાપ...	૩૬૫
૩૭ મેનકાની દુર્દશા	૩૭૮

ઉપરના પ્રકરણોમાં આવેલાં કાવ્યો તથા ભાષણો.

કાવ્ય.

પૃષ્ઠ.

સ્ત્રીની હૃદયવીણા	૩૪
માની હૃદયવીણા	૩૪
ભક્તિશૃંગારરસની ગરબીઓ	૩૮-૩૯
ભવિષ્યવાણી	૭૫
ભક્તિ કે કાયરતા	૭૭
દીક્ષાના હીમાયતી આચાર્યને શીખામણ ...	૨૦૬
વર્ધમાન વિદ્યાલયની સીફર ન્યુબીલી પ્રસંગે કટાવ.	૨૧૫
દીક્ષાનો વરદ્યોડો (વ્યાજ સ્તુતિ અલંકાર) ...	૨૨૬
અરે જૈનો હવે જાગો!	૨૮૦
દગા નહીં કીસીકા સગા.	૩૯૦

ભાષણો.

અધિનીકુમારનું ભાષણ	૧૪૯
(અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજનું કાર્ય.)	
માલતીનું ભાષણ (ભગિનીસમાજની સ્થાપના) ...	૧૫૬
ભારતીકુમારનું ભાષણ (જૈનપરિષદની ખાસ બેઠક.)	૨૮૧

અમૃત-સરિતા

અથવા

અયોગ્ય દીક્ષા પર દષ્ટિપાત.

(પ્રથમ તરંગ.)

॥ ૐ ॥

ૐકાર વિન્દુસંયુક્તં નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ ।
કામદં મોક્ષદં ચૈવ ૐકારાય નમો નમઃ ॥

પ્રકરણ ૧ લું.

વસંતપંચમી અને ઉઘાનમાં વાર્તાલાપ.

(હરિગીત)

વિચાર મનમાં ઉઠ્ઠલવેલા વાતમાં ઉભરાય છે,
ઉદ્દગાર તેના ને કદી વર્તન મહી મુકાય છે,
પછી ખંતથી ને જીગરથી ને કાર્ય આરંભાય છે,
તો જાણજો પરિણામ સાફ, એજ કુદરત ન્યાય છે.—લેખક

સંધ્યાસમયે સુંદર જગીચાની અંદર રમ્ય સ્થળે એક બેંચ ઉપર
ચંદ્રકુમાર બેઠો બેઠો વિચાર કરતો હતો તેવામાં પાછળથી તેના મિત્ર
રસિકલાલે આવીને પુછ્યું—

“ અરે ચંદ્રકુમાર ! આજ તો તું તર્ક વિતર્કના અર્કમાં ગર્ક
થયેલો જાણાય છે. શું સંધ્યાસુંદરીએ કે આજે વસંતપંચમીના દિવસે
વસંતકુમારિકાએ તને મોહપાશમાં ફસાવી સ્તબ્ધ બનાવી દીધો છે ?”

“ભાઈ રસિકલાલ ! ખાતાં પીતાં, ખેસતાં ઉઠતાં, હરતાં ફરતાં દરેક બાબતમાં તમે તો તમારી કાવ્યકલાનું પ્રદર્શન કરી રહ્યા છો, સ્ટેજ વાતમાં પણ ઝડઝમક ભરેલા શબ્દોનો છુટથી ઉપયોગ કરો છો. પણ તમને આજે સન્નેડે આવવાનું મન ક્યાંથી થયું ? ઘણા દિવસે સન્નેડે બહાર નીકળ્યા જણાવ્યો છો. ”

“ના ના, હમણાંથી તો સાથેજ ફરવા જવાનો મ્હાવરો રાખેલો છે ” એમ કહી બંને બેંચ ઉપર બેઠાં.

“હું તમારા જેવી મંડળીનીજ રાહ જોઈને બેઠો હતો; આજે તો માફ મન એવું વિચ્છળ બની ગયું છે કે તે શીવાય બીજા વિચારોજ આવતા નથી. ”

રસિકલાલની સ્ત્રી માલતીએ વચ્ચે ધીમે રહીં પુછ્યું “સરલા બાબી તો ખુશીમાં છે ને ? ”

“તે તો ખુશીમાં છે, પણ આજે મારા ઉપર મારા પિતાશ્રીનો અમરાપુરથી પત્ર છે ” એમ કહી ખીસામાંથી કાગળ કાઢી મુદ્દાની લીટીઓ ચંદ્રકુમાર વાંચવા લાગ્યો—

“બિચારી સરિતાની મા મરી ગઈ, ચાર દિવસ માંદગી લોચવી ઇન્દ્રિયએંઝાથી અચાનક ઉપડી ગઈ. સરિતા તદ્દન નિરાધાર થઈ પડવાથી તેને આપણે ત્યાં રાખી છે, તેની સંભાળ લે તેવું કોઈ રહ્યું નથી. ગરીબની કોણ સંભાળ લે ? ”

રસિકલાલે દિલગીર થઈ પુછ્યું “સરિતા કોણ ? કેટલી ઉંમર છે ? ”

“તેની ઉંમર આશરે પંદર વર્ષની હશે. તેના માઆપ અમરાપુરમાં અમારી પાસે લાડાના ઘરમાં રહેતાં હતાં. આપ દર માસે પંદર રૂપીઆ ગુમાસ્તીના મેળવી કુટુંબનું પોષણ કરતો હતો. ગરીબનું નસીબ ગરીબજ હોય છે. ગઈ સાલ તે ક્ષયના રોગથી મરણ પામ્યો, તેથી મા દીકરી નિરાધાર સ્થિતિમાં આવી પડ્યાં. અમે તેમને અવારનવાર મદદ કરતાં, આવી રીતે દુઃખમાં તેઓ દિવસ કાઢતાં હતાં,

તેવામાં મા મરી ગઇ. હવે સરિતાની શી દશા થશે તેના વિચાર આપ્યા કરે છે. બાપના મરી ગયા પછી સરિતાએ નિશાળ છોડી દીધી છે. ગુજરાતી સાત ચોપડીનો અભ્યાસ પૂરો કર્યો છે, સંસ્કારી છે, બુદ્ધિશાળી અને ચાલાક છે, પણ દુઃખી અવસ્થાને લીધે તેના મુખ ઉપર લાચારી છવાઇ રહેલી છે.”

માલતી દયા લાવી બોલી “ ત્યારે તો તમારા પિતાશ્રીએ ઘણુંજ સાઈં કર્યું કે તેને તમારે ત્યાં રાખી છે. તેવાઓને તો પૂરતી મદદ કરવી જોઈએ. ઉમર લાયક થયેલી છે તેથી સાઈં ઠેકાણું શોધી તેને પરણાવી સાસરે મોકલશો એટલે લાંબી ચિંતા કરવા જેવું રહેશે નહીં. સારો પતિ મેળવી આપવો જોઈએ, જે બને તો અત્રે લાવો. સરલા બાબી એકલાં છે તેથી તેમને પણ ગમશે. ”

“ માલતી બેન ! હું પણ સરિતાને અત્રે લાવવા માગું છું. એટલું ફીક છે કે તેનું સગપણ તેના બાપે કરેલું છે, તેના વર આશરે વીસ વર્ષનો છે, એક મોટા વેપારીની કંપનીમાં નોકરી કરે છે, તેનું નામ બુલ્લતો ન હોઈ તો અમૃતકુમાર છે, તેના કાકાના બેગો રહે છે, ઘણા ભાગે તેનાં માઆપ મરી ગયેલાં છે. ”

“ તમે તેને જોયો છે ? ”

“ ના, મેં તેને જોયો નથી. મારા પિતાશ્રીએ જોયેલો છે, તેમની સલાહથીજ સગપણ થયેલું છે. માણેકપુર રહે છે, દેખાવમાં પણ ફીક છે, સ્વભાવે પણ સારો છે એમ ને કહેતા હતા. આથી તે તરફની ચિંતા કરવા જેવું નથી. ”

“ ત્યારે તો કદાચ આ સાલ લગ્ન પણ થાય. ”

“ હું તેજ બધા વિચારમાં ગુંથાયેલો છું. હું એકવાર ત્યાં જઈ આવું અને પિતાશ્રીની સલાહ મેળવી સરિતાને અહીં લઈ આવું. તે બિચારી ઘણુંજ કષ્ટાંત કરતી હશે. કોઈ નીકટનું સગું નથી. ઉપર આજ અને નીચે જમીન એવી નિરાધાર અવસ્થા થઈ પડી છે. ”

રસિકલાલે કહ્યું “ ચંદ્રકુમાર ! ત્યાં જવાનો વિચાર નહીં રાખ, તેને હિંમત અને આશ્વાસન આપ, ઓછું આવવા દઈશ નહીં, અહીં તેને લેતો આવ, લગ્ન કરવા ઇચ્છા હોય તો તેમ કર, હું પણ યથા-શક્તિ મદદ આપીશ. ”

એટલામાં તેમના નાગરમિત્ર વકીલ નવનીતરાય મજમુન્દાર પોતાની પત્ની સાગરિકા સાથે ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને ખીસામાંથી એકદમ “ પ્રજ્ઞપોકાર ” નામનું દર સાંજે પ્રકટ થતું છાપું કાઢી મોટા અવાજે તે કહેવા લાગ્યો—

“ લો, વાંચો, તમારી જૈનોની પવિત્ર દીક્ષાની પ્રવૃત્તિ કેવી પલ-ટાઈ ગઈ છે તે જરા વાંચી પેટમાં ટાટું કરો. ગરીબ કુટુંબોનાં છોકરાં અદ્ધર ઉપાડી જવાં, માઆપ તેનો તપાસ કરવા જાય તો તેને કોઈ મદદ કરે નહીં, ઉલટા તેનો તિરસ્કાર કરે, છોકરાં સંતાડવામાં સાધુ-ઓને જૈનશ્રંધુઓ મદદ કરે, આ તે તમારો અહિંસાનો ધર્મ ? ”

રસિકલાલે છાપું હાથમાં લીધું. પહેલા પાના ઉપરજ એક સુંદર છોકરાનો ફોટો જોવામાં આવ્યો. આમ છાપાની વાત નીકળતાં અને વકીલને હંચા સાદે જોલતાં સાંભળી બીજા કેટલાક ફરવા આવેલા તે પણ બાબુના બાંકડાઓ ઉપર ગોઠવાઈ ગયા, અને “ પ્રજ્ઞપોકાર ” ની વાતો સાંભળવા લાગ્યા. રસિકલાલ મનમાં વાંચતો હતો તેથી છાપું તેના હાથમાંથી પડાવી નવનીતરાય મોટેથી વાંચવા લાગ્યો—

જાહેર વિનંતી.

ગુમ થયેલો છોકરો.

શોધી આપનારને પચાસ રૂપીઆનું ધન્યામ.

મારો છોકરો નામે ચંપકલાલ ઉમર વરસ તેરનો, રંગે ઘઉં વરણો, કારતક વદ ૫ ના દિવસે જૈન પાઠશાળામાં ભણવા ગયેલો ત્યાંથી પાછો આવ્યો નથી, તેની શોધખોળ કરાવતાં અઘાપિ સુધી તેનો પત્તો લાગ્યો નથી, ભણવામાં આવ્યું છે કે તેને કોઈ જૈનસાધુએ સંતાડેલો છે. માટે મારા

છોકરાનો જે કોઈ પત્તો મેળવી આપશે તેને હું રૂપિયા પચાસનું ઈનામ આપીશ. છોકરાની આકૃતિનો ફોટો ઉપર પ્રમાણે છે.

ભદ્રાપુરી

માહ સુદ ૫

લી. આઠ સંતોડ

તે ગોપાળદાસ વ્રજલાલની વિધવાની સહી.
મારફત વકીલ નવનીતરાય બળવંતરાય મજમુન્દાર
બી. એ. એલએલ. બી.

આ સાંભળી ચંદ્રકુમારે કહ્યું “ત્યારે કહોને કે તમારી માર-ફતજ આ નોટીસ બહાર પડી છે. અમને ચીડવવાની ખાતરજ આવી વધામણી ખાતા હશે.”

“અરે ! આવાં તો કેટલાં બધાં પોકળો છે. ધીમે ધીમે “વ્રજ પોકાર” પત્રમાં વાંચશો. આ તો એકજ બનાવ બહાર પડ્યો છે પણ બીજા બનાવો વાંચી અજબ થશો. મીસ્ટર ચંદ્રકુમાર ! હું તમને ચીડવવા નથી કહેતો, પણ તમારી આંખો ઉઘાડું છું. છોકરો ગુમ થયો છે ત્યારથી તેની મા કલ્પાંત કરી રહી છે. મારી પાડોશમાંજ રહે છે. એકનો એક છોકરો છે, સગાં વહાલાં પણ રોકકળ કરી રહ્યાં છે, તેનો પત્તો નહીં લાગે તો સાત ઘેર ખંભાતી તાળું વસાય તેવી સ્થિતિ છે, ગરીબ હોવાથી તે બિચારાં પોલીસને પણ ખબર આપી શક્યાં નહીં. મા અને સગાં ખુબ શોધખોળ કરી થાકી નિરાશ થઈ પોક મુકી રડતાં હતાં. તે જોઈ અમને તેમના રૂદનથી ખુબ દયા આવી, તેમની પાસે જઈ હકીકતથી વાકેફગાર થઈ નોટીસ લખી આપી સહી કરાવી મેં મારા ખરચે પત્રમાં છપાવી પ્રકટ કરી છે.”

સાગરિકા બોલી “તમે જૈનો જીવદયાના ઉપાસકો, બહેકે જીવદયાનો ધબ્બરો રાખનાર ધબ્બરદારો કહેવાઓ અને આવા ગુમ થયેલા છોકરાની ધરડી ડોશીને મદદ કરો નહીં તે તમારો કેવા પ્રકારનો જીવદયાનો સિદ્ધાંત કહેવાય તે અમો બીલકુલ સમજી શકતા નથી. મને છોકરાની મા કહે છે ‘બેન ! તમને અમારા દુઃખની શી વાત કહું ? મદદ માટે કોઈને પુછું છું તો તે કહે છે કે જો

કોઈ સાધુ મહારાજ લઈ ગયા હશે તો તે તેને દીક્ષા આપશે, તેથી તેના આત્માનો ઉદ્ધાર થશે. સંસારમાં રહીને શું કરવાનો છે ?' આ પ્રમાણે કહી મદદને બદલે બિચારી માને દાઝ્યા ઉપર ડામ દે છે. મને તો એટલી બધી રીસ ચડી છે કે માફ ચાલે તો તેમને કાર-ટમાં ધસકું. શ્રીમંતોજ પાસે રહી છોકરાને નસાડે, સંતાડે અને સાધુઓને આડકતરી રીતે બધી મદદ આપે. શું આ તમને જૈનોને જાણે છે ? મેં તો તેમને (નવનીતરાયને) કહ્યું છે કે ધરના પૈસા ખરચી ચંપકલાલને શોધી કાઢી રૂદન કરતી તેની માને મેળવી આપવો જોઈએ. જડે તો ધનામના પૈસા પણ અમારેજ આપવાના છે.”

નવનીતરાય અને સાગરિકા ઉભાં રહીનેજ બોલતાં હતાં. તેમના મુખ ઉપર ગુસ્સાના અને દયાના આવેશનું મિશ્રણ થયેલું જણાતું હતું. આજીબાજીના આંકડા ઉપર બેઠેલા લોકોનું ધ્યાન તેમની તરફ ખેંચાયેલું હતું તેથી તેમનામાં પણ જૈનોની આવી દીક્ષા તરફ તિરસ્કારની લાગણીઓ ઉત્પન્ન થવા લાગી, અને સાધુવિષય ઉપર ચર્ચા થવા માંડી.

માલતીએ “પ્રજ્ઞાપોકાર” હાથમાં લીધું અને ફરી વાંચી જઈ સાગરિકાને કહેવા લાગી “આ પ્રત હું મારી પાસે રાખી લઉં છું. આજની ચર્ચાથી અમને જરા પણ ખોટું લાગેલું નથી, તમે ખરે-ખર ઉપકારનું કામ કરેલું છે. અમે ઘણા વખતથી આવા બનાવો સાંભળીએ છીએ; અમે પણ તમારા જેવાજ વિચાર ધરાવીએ છીએ; પણ શું કરીએ ? અંધશ્રદ્ધાળુ આવકો સાધુઓનું જરા પણ પડવા દેતા નથી. જરા કોઈ સાધુનાં ગેરવર્તનની વાત કહેવા જાય તો તેના ઉપર આખો મંઘ તુટી પડે અને તેને સંઘ બહાર મુકવા તૈયાર થાય. જરાપણ વિચાર નહીં કરે કે એમાં સાધુનો દોષ છે કે કહેનારનો દોષ છે. અમે તો ઘણી વખત મનમાં બળીને રહીએ છીએ. પુછો આ ચંદ્રકુમારભાઈને, તે સાક્ષી છે, એક વખત સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં સાધ્વીને હું જરા શીખામણ દેવા ગય, એટલામાં તો તે તેમના

ગુરૂ પાસે જઈ આડું અવળું સમજાવી આવી. સાધુએ કોપાયમાન થઈ મહાજન એકઠું કર્યું અને તેમને (રસિકલાલને) બોલાવવા માણસ મોકલ્યો. ”

તે વાતનું સ્મરણ થતાં ચંદ્રકુમારે કહ્યું “ અરે ! એ વાત તો એવી વધી પડી કે રસિકલાલ મહાજનમાં ન ગયા તેથી તેમનો સવા રૂપીઓ દંડ કરવામાં આવ્યો. આવી અમારી ધર્મની ઘેલછા અને અંધશ્રદ્ધા છે ? ”

નવનીતરાયે કહ્યું “ ત્યારે તમારા જેવા બહેલા ગૃહસ્થો આવી દીક્ષા અટકાવવા પ્રયત્ન ન કરી શકે ? ”

રસિકલાલે કહ્યું “ અમે તે અટકાવવાને “અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિ-અંધક સમાજ” પણ સ્થાપ્યો છે પણ હજી સુધી કેટલાક લોકો તેમાં જોડાવાને આંચકો ખાય છે. જો કે હૃદય અમારી તરફ છે છતાં જાહેર રીતે બહાર પડતા નથી. ”

આ સાંભળી નવનીતરાયે જુસ્સાભેર ભાર દબ જવાળા આપ્યો. “ ના, તે ન ચાલે, ભાષણો અને લેખો દ્વારાએ લોકમત ફેળવો, સમાજમાં જાગૃતિ લાવો, ખંતથી અને જીગરથી તેની પાછળ મંડ્યા રહો એટલે તમારા ઉપર બીજાઓનો પાકો વિશ્વાસ પડશે અને તમારી સાથે જોડાશે. આવાં અઘટિત કામો તો અંધજ થવાં જોઈએ. જીવદયાનો ધનુરો લઈ બેઠેલા જૈનો માટે આવી અયોગ્ય દીક્ષા તો ભારે કલંક રૂપ છે એવી મારી માન્યતા ડોશીના દાખલા ઉપરથી થઈ ચુકી છે. તમારા જેવા સંસ્કારી ગ્રેન્ડુએટ અને તમારાં ધર્મપત્ની અ. સૌ. માલતી બેન જેવાં મૅટ્રીક થયેલાં સ્ત્રી આવું ગરીબોને મદદ કરવાનું કામ નહીં ઉપાડે તો પછી બીજા કોની પાસેથી તે કામની આશા રાખી શકાશે ? તમે મંડળ સ્થાપ્યું છે તે જાણી અમને સંતોષ થયો છે. તે મંડળને એવું બનાવો કે તે ઠામ ઠામ થતા આવા ત્રાસદાયક અયોગ્ય દીક્ષાના બનાવો કોઈ પણ પ્રકારે અટકાવવા શક્તિમાન થઈ શકે. ”

આ વખતનો દેખાવ જાણે વકીલ નવનીતરાય જાહેર મેદાનમાં ઉભા રહી બાષણ આપતા હોય તેવો ધડીબર ખતી રહ્યો. તેમના ખુલ્લું અવાજથી ફરવા આવેલા લોકો આકર્ષાઈ આસપાસ ઉભા રહી એક ચિત્તથી સાંભળતા હતા. આવા બાષણ રૂપ વાર્તાલાપમાં અંધારું થવા લાગ્યું કે તેઓ ત્યાંથી ઉઠી સાથે સાથે વાતો કરતાં આગમાંથી ધર તરફ ગયાં.

પ્રકરણ ૨ જી.

ત્રેમાળ પરોપકારી દમ્પતી.

* આત્માર્થ જીવલોકેઽસ્મિન્કો ન જીવતિ માનવઃ ।

परंपरोपकारार्थं यो जीवति स जीवति ॥

† Sum up at night what thou hast done by day,
And in the morning what thou hast to do.

—George Herbert.

રાત્રે શયનગૃહમાં રસિકલાલ અને માલતી ગૃહસંસારની વાતો કરતાં હતાં એટલામાં માલતીને “પ્રજ્ઞપોકાર” વર્તમાનપત્ર સાંભરી આવ્યું કે તરતજ આગલા દીવાનખાનામાં જઈ છાપું લઈ આવી અને ચંપકલાલનો ફોટો જોઈ ઉંડા વિચારમાં પડી. થોડીવારમાં તેની આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં.

રસિકલાલ માલતીના સાલ્લાના છેડાનો રૂમાલ તરીકે ઉપયોગ

* આ દુનિયામાં પોતાના સ્વાર્થને માટે ક્યો માણસ જીવતો નથી ?
પણ જે પરોપકારને અર્થે જીવે છે તેજ ખરેખર જીવે છે.

† દિવસમાં જે જે કાર્યો કર્યા હોય તેનો રાત્રે સૂતી વખતે અને ખીજ દિવસે જે જે કાર્યો કરવાનાં હોય તેનો સવારે ઉઠતાં એકીકરણ કરી વિચાર કરો.

કરી આંસુથી ભીંજતા ગાલને સાફ કરવા લાગ્યો. માલતી જરા વિવેકની ખાતર રસિકલાલને તરફી નહીં આપતાં તે કામ પોતે ઉપાડી લઇ આંખો સાફ કરી ધીમા સાહે બોલી “આવા કુમળા ખુબસુરત છોકરાને ઉપાડી જતાં સાધુને દયા નહીં આવતી હોય ? માને આ છોકરો શી રીતે વિસારે પડે ? આપણો ચાર વરસનો કીકો જો કે લાંબી માંદગી ભોગવીને મરણને શરણ થયો હતો છતાં જ્યારે જ્યારે સાંભરી આવે છે ત્યારે ત્યારે માફ હૃદય ભરાઈ આવે છે ! તો આવા ઉછરેલા સુંદર છોકરાને એકદમ સાધુ ઉપાડી જાય તે તેની માને કેમ પાલવે ? ઉપાડી જનાર ખરેખર કસાઈ કરતાં પણ વધારે નિર્દય હોવા જોઈએ. બિચારી સરિતાની દયા ખાતા હતા એટલામાં આ છાપામાં છોકરાની માની દયા ખાવાનો પ્રસંગ ઉભો થયો, દેવની ગતિ ગહન છે ! શું તમારાથી ચંપકલાલને શોધવાનું કામ ન બની શકે ? સરકારમાં તમારી લાગવગ સારી છે તેનો ઉપયોગ ન થાય ? ખરચ થાય તો કરવું પણ આ છોકરાને તો જરૂર શોધી આપવો જોઈએ. મને તો આ ફોટો જોઈ અને લકીકત સાંભળી ઘણીજ અસર થઇ છે.”

“ખરેખર દયા આવે તેવોજ બનાવ બન્યો છે. વકીલ નવનીતરાયને ધન્યવાદ ઘટે છે. હું તેમને મળી તેમની મારફત બધી તજજીજ કરીશ. મુનિમહારાજને મદદ કરનાર બે ચાર શ્રીમંતો છે તે આટલું બધું તોફાન મચાવે છે. હવે તો સાધુ કહે સાધુ નથી અને આચાર્ય કહે આચાર્ય નથી. સાધુસમુદાયમાં કેટલાક સાધુઓ એલા મુંડવાની તીવ્ર લાલસાવાળા છે તે આટલી બધી ધમાલ કરે છે, અને ગરીબોના છોકરા ઉપાડી વંશનું નિકંદન કાઢે છે, હવે તેમની ખબર લીધા વિના છુટકો નથી. તેમની સામે એટલે બળવો જગાડવોજ પડશે.

પણ માલતી ! પેલી સરિતાની કેવી દયાજનક સ્થિતિ થઈ પડી ! ચંદ્રકુમાર ઘણોજ દયાળુ અને પરોપકાર વૃત્તિવાળો છે એટલે

તે બિચારીને ઠેકાણે પાડશે. તેનું સગપણ થઇ ગયું છે તેથી એક બે વરસમાં ઠેકાણે પડી જશે. માલતી! બેકારી ખુરામાં ખુરી ચીજ છે. ગમે તેવાનું માન ઉતારે છે, ગમે તેવાને બ્રષ્ટ કરે છે; તેમાં સ્ત્રીઓની તો વાતજ કરતાં હૃદય કંપે છે. પૈસાની ખાતર ઘણી પાસે રહી શીલનો ભંગ કરાવે છે. ધરને જાના કુટણખાના જેવું બનાવે છે. સાધુઓ આવી મહત્વની વાત તરફ જરા પણ લક્ષ આપતા નથી અને મોટી મોટી મોક્ષની વાતો કરી ભોળાં સ્ત્રી પુરુષોને ભરમાવે છે.

તમારું-સ્ત્રી જાતિનું-હૃદય ઘણુંજ કામળ હોય છે તેથી આવી આવી વાતોથી તમારી આંખમાંથી એકદમ આંસુ ખરવા માંડે છે, પણ આ આંસુ અરણ્યરૂદનવત્ નીવડવાથી તેની કાંઇ અસર સમાજ ઉપર થતી નથી, માટે તમારા જેવાં દસ પંદર ભેગાં થઇ એક સ્ત્રી સમાજ જેવું બંધારણ બાંધી પોકાર ઉઠાવો તો સમાજ ઉપર ભારે અસર થાય. અમે તમને મદદ આપીશું. તમારી એકજ સભા જે અસર કરશે તે અસર અમારી દસ સભાઓ કરી શકશે નહીં. દીક્ષાના હીમાયતી સાધુઓને મદદ કરવા તેમના અંધશ્રદ્ધાળુ જૈનોએ એક “દીક્ષારક્ષક” મંડળ ઉભું કરેલું છે તેની સામે અયોગ્ય દીક્ષા અટકાવવા અમે “અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ” સ્થાપ્યો છે તે તું જાણે છે. આ સાથે તમારું સ્ત્રીમંડળ સ્થપાય તો અમને ઘણુંજ બળ મળી શકે તેમ છે.”

એ રીતે રસિકલાલે માલતી આગળ સામાજિક સુધારાના પ્રશ્ન મુકી સ્ત્રીમંડળ સ્થાપવાના વિચારને જન્મ આપ્યો. આ વાત માલતીને રૂચી અને તે દિશા તરફ સ્ત્રીઓનું ધ્યાન ખેંચવા તેની પ્રેરણા થઇ.

માલતી મેટ્રીક સુધી ભણેલી હતી, રસિકલાલ ગ્રેજ્યુએટ હતો. કાવ્ય સારી રીતે લખતો હતો, વ્યવહારકુશળ, શાંત, ડાહ્યા અને સંસ્કારી હતો; સારો પૈસાદાર હતો અને સામાજિક સુધારાનો હીમાયતી હતો. સંતતિમાં એક છોકરો થઇને મરી ગયો હતો. પતિપત્નીના સ્વભાવ સમાન હોવાથી તેમનો ગૃહસ્થાશ્રમ કોઇને ઇર્ષ્યા પમાડે તેવો હતો.

શયનગૃહમાં આ પ્રમાણે સામાજિક વાત ચાલી રહી છે એટલામાં વીજળીના ધંટે ગણણુણુ અવાજ કર્યો કે માલતી ઉઠી, ચોકની ખારી ઉઘાડી ચાકરને કહેવા લાગી “ રામા ! કેમ બોલાવે છે ? ”

રામાએ જવાબ આપ્યો “ કોઇ બાઈ મળવાને આવ્યાં છે. ”

આ સાંભળી માલતી નીચે ગઇ. માલતીને દેખી તે બાઇએ ધીમા સાહે કહ્યું “ તમારું કામ પડ્યું છે, બાઇની સાથે વાત કરવી છે, દુઃખની મારી બાઇની પાસે આવી છું ” એમ કહી તે ગગળી થઇ.

આ શબ્દો સાંભળી માલતી તેને ઉપર લઇ ગઇ અને આગલા દીવાનખાનામાં બેસાડી રસિકલાલને સુવાના એરડામાંથી બોલાવી લાવી.

જરા શાંત રહી તે બાઈ બોલી “ હું તમારી બંનેની ખ્યાતિ સાંભળું છું, આપણી સ્થિતિમાં તમારા જેવા પરોપકારી માણસો ઘણાજ ઓછા હશે. મારું દુઃખ તમારા શીવાય કોઇ ટાળી શકશે નહીં એમ સમજી તમારી પાસે આવવાની મેં હિંમત કરી છે. મારા માથે દુઃખનો પાર નથી. ”

દયા આવવાથી માલતી તેને આશ્વાસન આપી કહેવા લાગી “ તમે ધીરજ રાખો, તમારે જે મદદ જોઈતી હોય તે કહો, અમારાંથી બનતું અમે જરૂર કરીશું, દુઃખના વખતે હિંમત નહીં હારવી જોઇએ. હિંમત હારવાથી બમણું દુઃખ થાય છે. જે દુઃખ હોય તે સુખેથી કહો. આમ લાજ રાખવાનું કારણ નથી. ખુલ્લા દિલથી સંકોચ વિના વાત કરો. ”

માલતીના આવા શબ્દો સાંભળી બાઇને ધીરજ આવી. વાતનો વિસામો મળવાથી અરધું દુઃખ કમી થાય છે તેમ તેને જરા શાંતિ મળી. પછી ધીમે રહી, સાથે લાવેલી એક દાખડી સાલ્વાના છેડામાંથી બહાર કાઢી રસિકલાલ આગળ મુકી તે કહેવા લાગી. “ બાઇ લો, આટલું સંભાળો, જ્યારે હું લેવા આવું ત્યારે મને આપજો. ”

“ બેન ! તેમાં શું છે ? જોયા શીવાય શી રીતે રાખી શકાય ? મારે જાણવું તો જોઇએ. ”

“હું તમને દેખાડ્યા શીવાય મુકવા નથી માગતી. તેમાં શું છે તે મારે બતાવવું જોઈએ અને તે સાથે મારે બધી હકીકત પણ તમારી આગળ ખુલ્લા દિલથી કહેવી જોઈએ.” એમ કહી તેણે દાબડી ઉપરનું કપડું છોડી દાબડી ઉઘાડી દાગીના બહાર કાઢ્યા.

આઠ બંગડીઓ, એક ગળાનો નેકલેસ, બે નક્કર કડાં, ચાર દોરા અને એક લોકેટ એ રીતે સોનાના સોળ મુદ્દા રસિકલાલને ગળી આપી વજન અને વીગત સાથેની યાદી રજુ કરી તે બાઈએ કહ્યું “ભાઈ! આ યાદી પ્રમાણે મેળવી જુઓ!”

રસિકલાલ યાદી હાથમાં લઈ ઉંડા વિચારમાં પડી ગયો. હંમેશના પહેરવાના આ દાગીના છે. બાઈ યુવાન છે, સંઘવા છે. શા માટે મુકવા આવી હશે? આવા વિચારની સાથે રસિકલાલે પુછ્યું “બેન! આવી રીતે આ દાગીના મારે ત્યાં રાખવાનું શું પ્રયોજન?”

બાઈએ જવાબ આપ્યો. “હું તમારાથી કશું પણ છાનું રાખવાની નથી. મને પરણે પાંચ વર્ષ થયાં, મારા બાપે કુળવાન ધારી મોટા ઘેરે પરણાવી. જ્યારથી સાસરે આવી છું ત્યારથી સુખનું સ્વપ્ન પણ આવ્યું નથી. તેમને શદ્દાનો એવો હંદ લાગ્યો છે કે તે તેમાં પાયમાલ થયા અને થાય છે. છતાં તે ધંધો મુકતા નથી. જુદા રહે છે. કોઈપણ સાથે સંબંધ રાખતા નથી, ભાગમાં સારા પૈસા આવેલા પણ બધા શદ્દામાં ગુમાવ્યા. નબળો પુરૂષ રાંડ ઉપર શરો એ પ્રમાણે પૈસા ગુમાવે ત્યારે ઘરમાં કલેશ કરી સંતાપી મને તાવી નાખે, ન સહન થાય તેવી મારાં માબાપને ગાજો દે અને મને મારે. મારા દુઃખની વાત હું તમને કહી શકતી નથી. મારા પીયરના દાગીના મારી પાસે હતા તે તેમણે મને ઘરમાં અસહ્ય ત્રાસ આપી કુચી પડાવી લઈ મારી પેટીમાંથી કાઢી લીધા. એટલું વળી ઠીક છે કે છોકરાં નથી તેથી એકલી મારી જાતની પીડા વેઠવાની છે. મારા દાગીના પાછા મેળવવા મેં ઘણી વખત કહેલું ત્યારે કહેતા કે દાવ ચાંસરો પડશે ત્યારે નવા કરાવી આપીશું. આ પ્રમાણે મારી રોજ

ઉધરાણી ચાલતી હતી, તેવામાં શદ્દામાં તેમને કાંઈ નફે. થવાથી મારા દાગીનાને બદલે તેમણે મને આ દાગીના બનાવી આપ્યા છે અને ખાસ ધમકી આપી કહ્યું છે કે ‘રાંડ! હવે આ દાગીના મારા ઘરમાં રાખીશ નહીં. તારા પીયરમાં કે તને ફાવે ત્યાં રાખજો. જો ઘરમાં રાખીશ તો મને જરૂર પડશે ત્યારે પડાવી લઈશ અને ફરી બનાવી આપીશ નહીં.’ આ પ્રમાણે ધમકી આપી. મારા પીયરમાં નથી માળાપ કે નથી લાઇ. બધાં મરી પરવાર્યા. દુરના પીતરાઇ છે, મને તેમનો વિશ્વાસ નથી, આ કારણથી હું તમારી પાસે મુકવા આવી છું માટે તપાસી લો અને આ યાદી તમારી પાસે રાખો.

આ હકીકત સાંભળી માલતીને દયા આવી. તે રસિકલાલને કહેવા લાગી “એમાં આપણને શી હરકત છે? યાદી પ્રમાણે દાગીના મેળવી દાબડીમાં ભરી તીજેરીમાં મુકી દો. પૈસા વગરના ખાલી શેટારીઆને ન્યારે નુકસાન આવે છે ત્યારે તેઓ તેમનાં ઐરાં ઉપર ખરેખર ઘણાજ ત્રાસ વર્તાવે છે. બજારની દાઝ ઐરાં ઉપર કાઢે છે, આવા દાબલાઓ ઘણે ઠેકાણે જોવામાં આવે છે. બિચારી ઐરીઓને ભીખ માગતી કરી નાખે છે. સ્ત્રીનો આપ જો શ્રીમંત હોય છે તો તેના આપ પાસેથી પૈસા કઢાવવા બિચારી ઐરી ઉપર જીલમ ગુજારે છે અને રોજ સતાવે છે.

રસિકલાલ યાદી પ્રમાણે દાગીના મેળવી જોવા લાગ્યો. આ વખતે તે બાઈની આંખોમાંથી આંસુ ખરવા લાગ્યાં. આ જોઈ ધીરજ આપી માલતીએ કહ્યું “બેન! હવે એ વાત સંભારી રડશો નહીં. તમને ન્યારે જરૂર પડે ત્યારે સુખેથી લઇ જજો.”

રસિકલાલે જાણવું “પણ મારી ઇચ્છા એવી છે કે આ જો યાદી લખી છે તેમાં નીચે એટલો શેરો મારો કે ‘આ દાગીના મારા છે અને તે તમને સાચવવા આપી ગઇ છું.’ તે પ્રમાણે લખી નીચે તમારી સહી અને આજની તારીખ નાખો.”

બાઈએ કહ્યું “તમે કહો તે પ્રમાણે લખી આપવા તૈયાર છું”

આ શબ્દોની સાથે માલતીએ ટેબલ ઉપરથી ખડીઓ અને હોલ્ડર તે બાઈના આગળ ધર્યાં, બાઈએ તે યાદીની નીચે

“આ દાગીના મારા છે અને તે તમને સાચવવા આપી ગઈ છું.

લી. વીરબાળા તે જ્યંતીલાલ છોટાલાલની સંધવાની સહી.

દા. પોતાના. માલ સુદ પ. ભદ્રાપુરી.”

એ પ્રમાણે લખી યાદી રસિકલાલના હાથમાં મુકી. રસિકલાલે યાદીમાં તેનું નામ અને તેના અક્ષરો જોઈ કહ્યું “વીરબાળા બેન! તમારા અક્ષર તો ઘણા સારા આવે છે.”

વીરબાળા ગદગદ સ્વરે બોલી “પણ તે બધું નકાસું છે.”

રસિકલાલે દયાર્દ્ર મુખે કહ્યું “તમે ગભરાશો નહીં, જે બની શકે તો તમારા પતિ જ્યંતીલાલને સમજાવી સુધારો, શરૂ છોડાવો, તેમને જેમ અને તેમ ખુશી રાખવા પ્રયત્ન કરો, પ્રેમથી વશ કરો.”

વીરબાળાએ કહ્યું “હું તેમ કરવા પ્રયત્ન કરું છું પણ મારા પ્રયાસમાં નિષ્ફળ નીવડું છું. શરૂઆતના ચિત્તની દશા વિચિત્ર હોય છે. હું કંઈ કહી શકતી નથી. અઠવાડીઆથી ધંધાની શોધમાં કનક-નગર ગયેલા છે. તેડાવશે ત્યારે હું ત્યાં જમશ. ભાઈ! હું હવે જતું છું.”

“રાત ગઈ છે માટે તમારી સાથે રામાને જ્ઞાનસ લઈને મોકલુ છું, ઉભાં રહો” એમ કહી માલતીએ રામાને વીરબાળાની સાથે જ્ઞાનસ લઈને જવા સૂચના કરી. વીરબાળા બંનેનો ઉપકાર માની રામાની સાથે પોતાના ઘેર ગઈ.

તેના ગયા પછી રસિકલાલે તે યાદી કબાટમાં મુકી દીધી અને દાગીનાની દાબડી તીજેરી ઉઘાડી તેમાં મુકી દીધી. આ કામથી પર-વારી બંને સુખ ગયાં.

દીક્ષાની અને સરિતાની વાતોનો પ્રવાહ ચાલતો હતો તેમાં આ ત્રીજી વીરબાળાની વાતનો વધારો થયો અને તે વિચારમાં ને વિચારમાં આ પ્રેમાળ પરોપકારી દંપતી નિદ્રાવશ થયું.

પ્રકરણ ૩ જી.

વૉટસન ટ્રેડીંગ કંપનીની ઑશીસ.

* He, that wrestles with us, strengthens our nerves and sharpens our skill. —Burke.

એક અઠવાડીઆ પછી રસિકલાલ અપોરના વખતે ચંદ્રકુમારની ઑશીસમાં ગયો. ચંદ્રકુમાર એક અંગ્રેજી વૉટસન ટ્રેડીંગ કંપનીની ઑશીસમાં મેનેજરના હાથ નીચે ચીફ કલાર્ક તરીકે હતો. મેટ્રીક પાસ થયેલો હતો. કામ કરવામાં ચાલાક અને પ્રમાણિક હોવાથી મેનેજરનું લગભગ તમામ કામ પોતે જ કરતો હતો. એક્સ-પોર્ટ અને ઇમ્પોર્ટ એમ બંને ધંધા હોવાથી તે ઘણા ઘણા નાના મોટા વેપારીઓના સંબંધમાં આવતો, તેથી ચંદ્રકુમાર વેપારીમંડળમાં મોટી લાગવગ ધરાવતો હતો.

રસિકલાલને ખારણામાં આવતો દેખી ચંદ્રકુમાર હસીને બોલ્યો “ભાઈ રસિકલાલ! તમારું આયુષ ઘણું લાંબું છે. તમને બોલાવવાની હમણાં જ મને ઇચ્છા થઈ હતી, તમારું નામ મનમાં રમ્યા કરતું હતું એટલામાં તમારા મુખારવિંદનાં દર્શન થયાં. બે દિવસની રજા લઈ માણેકપુર જઈ પિતાશ્રીને મળી આવ્યો.”

“પણ પેલી સરિતાને સાથે તેડી લાવ્યો છે ને?”

“ના ના, હમણાં તેણે ના પાડી, મારી બાની પાસે રહે છે. ગિચારી ઘણુંજ કડપાંત કરે છે, સહેજ બાબતમાં મા યાદ આવતાં રડી પડે છે? આંખમાંથી આંસુ સુકાતાં નથી.”

“હમણાં તાજે ધા પડ્યો છે, માનું દુઃખ એકદમ વિસારે

* જે માણસ આપણી સાથે વિરોધ કરે છે તે આપણા જ્ઞાનતંતુઓને મજબૂત કરે છે, અને આપણી બુદ્ધિને તીક્ષ્ણ બનાવે છે.

નહીં પડે; વખત જતાં શાંતિ વગરો, એકલી નિરાધાર જેવી થઇ પડી એટલે તેને વધારે લાગી આવે તેમાં નવાઈ નથી.”

“ મેં પણ એજ વિચાર રાખ્યો છે કે જરા તેને શાંતિ વળે તે પછી અત્રે લાવું તો ઠીક. ઘરનો માલીક એવો નિર્દય છે કે તેની માના મરણ પછી ખીજા જ દિવસે બાડાની ઉધરાણી કરવા કોઈ ઉદ્ધત માણસને મોકલ્યો. છ માસનું લાડું ચડેલું હતું, તે સરિતાને ગમે તેમ બોલવા લાગ્યો. આ ખીના મારા પિતાશ્રીના જાણવામાં આવી કે તરતજ તેમણે ચડેલું તમામ લાડું પેલા માણસને ચુકાવી આપ્યું અને ઘર પણ ખાલી કરીને સોંપી દીધું. મારી બાનો સ્વભાવ એવો પ્રેમાળ છે કે સરિતાને જરા પણ ઓછું આવવા દેશે નહીં. મેં પણ ઘણો દિવાસો આપ્યો છે, અને થોડા દિવસ પછી અત્રે આવવા તેને આગ્રહ કર્યો છે, તે સરલા સાથે અત્રે રહેશે, અને ધીમે ધીમે દુઃખ વિસારે પડશે. આ પ્રમાણે તજવીજ કરી છે. આ તો વચ્ચે વાત કરી.

ખાસ તમને મળવાનું કારણ તો એ છે કે અત્રે થોડા દિવસથી પેલા અયોગ્ય દીક્ષાના લીમાયતી આચાર્યશ્રી સૂર્યવિજયજી મહારાજ પધારેલા છે, તેમની સાથે ખીજા આઠ દસ સાધુઓ છે અને કેટલીક સાધ્વીઓ પણ આવેલી છે. તે આચાર્ય કલેશાત્પાદક એ ઉપનામથી જગજાહેર છે તે તમને ખબર તો હશે.”

“ માલતી મારફત એવું જાણવામાં આવ્યું છે, સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં સાધ્વીઓ તો જણાય છે, પણ આપણા ઉપાશ્રયમાં તો કોઈ સાધુ જણાતા નથી તેનું શું કારણ ?”

“ ભાઈ રસિકલાલ ! તેમાં ઉંડો બેદ સમાયેલો છે ? તમે જાણો છો કે આપણો ઉપાશ્રય ખુલ્લો છે. તેમાં કોઈ ઓરડીઓ કે બંધ બારણાં કરી બેસાય એવાં સ્થાન નથી. ઠંડાની પણ જેવી જોઈએ તેવી ઉમદા સવડ નથી, તેથી સાધુઓએ આપણી મોટી જૈન ધર્મશાળામાં પડાવ નાખ્યો છે. આગળ મોટો મેડો છે તેમાં જેવી

નેધએ તેવી સવડ છે. નીચે મોટો ખુલ્લો ચોક છે. મોટી ઓસ-
રીઓ અને ચોરડીઓ છે.”

“ચંદ્રકુમાર ! તેં હીક બારીક અવલોકન કર્યું છે. આપણા
ઉપાશ્રયમાં તો છાની યુક્તિ પ્રયુક્તિઓનો પ્રબંધ કરવો હોય તો બની
શકે તેવું નથી. સાધુઓએ ધર્મશાળા હીક શોધી કાઢી.”

“તેમના સંબંધી ધણી ધણી વાતો મારા પિતાશ્રીએ મને કરી
છે. તેમના ટોળામાં એક બે સાધુ તો તદ્દન પતિત થયેલા છે. એક
ચક્રોદિન્ય કરીને યુવાન સાધુ છે, તે તેમનો શિષ્ય છે, તેમણે તો
હદ છોડી છે છતાં આચાર્ય તેને નિભાવી રહ્યા છે. આચાર્ય જો કે
એવા જણાતા નથી પણ એલાઓને લીધે તે પણ વગોવાય છે. મેં
સાંભળ્યું છે કે આજે રાત્રે આપણું જૈનમહાજન જૈનધર્મશાળામાં
એકઠું થવાનું છે.”

ઈન્તેજરીથી રસિકલાલે પુછ્યું “શા માટે ?”

“આવા મોટા કલેશોત્પાદક આચાર્ય પધાર્યા છે તેમના માનાર્થે
કાંઈક ધામધુમ કરી તેમનું બહુમાન કરવા માટે.”

• “મને લાગે છે કે તેમના ભક્તોએ આ વાત ઉપાડી લશે.”

• “તે વિના બીજું કોણ ઉપાડે ? સિદ્ધ અને સાધકની યુક્તિ
છે. હું ખાસ કરીને સભામાં જવાનો છું અને તમે પણ જરૂર આવજો,
કારણકે આપણી મંડળીના ગૃહસ્થો હોય તો હીક ફાવે. આ આચાર્ય
અયોગ્ય દીક્ષાના સુસ્ત હીમાયતી છે. બાવા બેઠા જપે જે આવે તે
ખપે એવી પ્રવૃત્તિવાળા છે. પાત્રતા કે અપાત્રતા જોતા જ નથી.”

“ચંદ્રકુમાર ! તને આ જાણી દિલ્લગીરી થતી નથી ? આપણા
જૈનોના સાધુ જે કંચન અને કામિનીના ત્યાગી કહેવાય તેમાં કેટ-
લાક બદમાસ નીકળવાથી આખો સાધુસમાજ વગોવાય છે. તેવા સાધુ-
ઓને તેમના ગુરૂઓએ કાઢી મુકવા નેધએ. શરમ છે ગુરૂને કે તેવા
એલાઓને તે નિભાવે છે અને સાથે રાખે છે.”

“રસિકલાલ ! તમારું કહેવું બરાબર છે. મને પણ લાગી આવે

. આપણા માટે જૈનેતર પ્રજા શું બોલે છે અને છાપામાં શું લખે ? તેનો જ્યારે વિચાર કરું છું ત્યારે એટલો બધો ક્રોધનો આવેશ પાવી જાય છે કે જે સાધુ દુરાચારી હોય તેમને અને તેમને મદદ રનાર શ્રાવક શ્રાવિકાઓને સંઘ બહાર કરવાં જોઈએ. પણ એ દિન પાંથી ? ઉલટા આવા વિચાર જણાવનારને સંઘ બહાર મુકવા સાધુઓ મને તેમના ભક્તો તૈયાર થાય છે. ”

“ ત્યારે શું આપણે આપણા સમાજને આ પ્રમાણે ચાલવા દેવો ? અને એવા અનાચારીઓને નિભાવી લેવા ? એથી તો એ શિશુઓ આવશે કે જે સાધુઓ ઘણા સારા છે અને સમાજ ઉપર કેપકાર કરી રહ્યા છે તેમના ઉપરથી પણ શ્રદ્ધા ઉડી જશે. સુકા માકડાની સાથે લીલું પણ બળી જશે. આપણે તેમની સામે આપણા મંડળદારાએ બેઠો બળવો જગાડવો જોઈએ એવો મારો દંઢ નિશ્ચય થઈ ગયો છે. ”

આ પ્રમાણે બેઠા બળવાની વાત સાંભળી પાસેના ઝોરડામાં મેનેજર બેઠો હતો તે ત્યાં આવ્યો. બંને ઉભા થયા. મેનેજર અંગ્રેજ ગૃહસ્થ હતો પણ ગુજરાતી વેપારીઓના સહવાસથી ગુજરાતી બોલી શકતો હતો. “ તમે બેઠો બળવો ક્યાં જગાડવા માગો છો ? ” એમ કહી ટેબલ આગળ આવીને ઉભો રહ્યો. પછી રસિકલાલે અંગ્રેજીમાં કેટલાક સાધુઓની દીક્ષાની અયોગ્ય પ્રવૃત્તિની વાત ઉપાડી. પેલા સાહેબને રસ પડ્યો તેથી તે બંનેને પોતાની ઑફીસમાં લઈ ગયો. રસિકલાલે દીક્ષાપ્રકરણ ચલાવ્યું. ચંદ્રક્રમાર વચ્ચે વચ્ચે ટેકા આપતો ગયો, એટલામાં તો સાહેબનાં મૈમસાહેબ ત્યાં આવી પહોંચ્યાં અને તે પણ તેમની વાતમાં ભળ્યાં. રસિકલાલ ચાલાક અને સમયગ્રહી હોવાથી સ્ત્રીઓનું હૃદય ભેદાય તેવી નવપરણિત સ્ત્રીઓના પતિની દીક્ષાના હૃદયદ્રાવક હેવાલો એક પછી એક આપતો ગયો. મૈમસાહેબ તો સાંભળીને વિસ્મય થઈ ગયાં અને બધું સાંભળી છેવટે અભિપ્રાય આપી દીધો કે “ જે તમારાથી આવી દીક્ષાઓ ન અટકાવી શકાય

તો સરકાર પાસે કાયદો કરાવી આવી દીક્ષા અટકાવવી જોઈએ. આવા બનાવથી સરકારને વાકેફગાર કરવી જોઈએ.”

આ પ્રમાણે દીક્ષાની વાત ચર્ચા ત્યાંથી રસિકલાલ અને ચંદ્ર-કુમાર પોતાની ઑફીસમાં આવ્યા અને રાત્રે મહાજનની સભામાં જવાનું નક્કી રાખ્યું.

એટલામાં સૂર્યવિજય આચાર્યના ખાસ શ્રાવક - ચુસ્ત ભક્તરાજ-શેઠ ધરમચંદ ત્યાં આવ્યા કે તેમને જોઈ ચંદ્રકુમારે આવકાર આપ્યો. “પધારો શેઠજી! ઘણા દિવસથી તમે કાંઈ કામ બતાવતા નથી? ઑફીસ ઉપર મહેરબાની ઑછી કરી જણાય છે.”

“શું કામ બતાવીએ? માલ મોકલવો પાલવતો નથી, હુંડીનો ભાવ ઘટવાથી અમારા વેપાર ઉપર છીણી મુકાઈ છે. એક પાઉંડના રૂપીઆ પંદરને બદલે સવાતેર હાથમાં આવે છે. શી રીતે માલ મોકલી શકીએ?”

“તમારી વાત સાચી છે. હુંડી ધ્યાનમાં રાખી હમણાં ખરી-દીના ભાવની લીમીટમાં પધારો ક્યો છે, માટે મરજી હોય તો સરસવ કે અળશી મોકલો. જરૂર પોપાણુ થશે.” એમ કહી ચંદ્રકુમારે જર્મનીના હૈમ્બર્ગના ભાવ બતાવ્યા. ધરમચંદ શેઠે ભાવ જોઈ ઉંડો વિચાર કરી કેટલોક માલ આપવો કબુલ કર્યો.

એટલામાં નોકર ચા લઇને આવ્યો અને ત્રણે જણ પીવા લાગ્યા. વેપારની વાત પરી જવાથી ચંદ્રકુમારે કહ્યું “શું આજે આપણું મહાજન મળવાનું છે?”

“હા, ખરી વાત છે, મહાજન મેળવવા માટે મેંજ આપણા ન્યાતના શેઠને સૂચના કરી છે. ન્યાતના નોંતરીઆને સૌ ભાઈઓને ખબર આપવા જણાવ્યું છે, જરૂર રાત્રે આવજો.”

“શા માટે એકઠું થાય છે?”

“પાહ મારા સાહેબ! આવા મોટા આચાર્ય આપણા શહેરમાં પધારી આપણી ભૂમિને પાવન કરે અને આપણે કાંઈ અઠાઈ ઉત્સવ

જેવું ન કરીએ તો આપણે શ્રાવક શાના ? માટે મારો વિચાર એવો છે કે આઠ દિવસ સુધી ખૂબ ધામધૂમ કરીએ. વખતે એક જે જાણને દીક્ષા આપવાનો પણ લાલ મળી જાય. આવો અવસર ફરી ફરીને ક્યાંથી આવે ? આ સૂર્યવિજય આચાર્યથીજ આપણો જૈનધર્મ ટકી રહ્યો છે. હાલમાં પદ્મવિજય, શાંતિસાગર, પુષ્પવિજય જેવા કેટલાક સુધરેલા આચાર્યો નીકળ્યા છે તેમને આવા ઉત્સવ, ઉજમણાં, દીક્ષામહોત્સવ વીગેરે ધર્મકાર્યો ગમતાં નથી. પણ તે બધા આ સૂર્યવિજય આચાર્યના તેજ આગળ ઝાંખા પડી જાય છે. કેટલાક તમારા જેવા સુધરેલા તેમને મદદ કરે છે તેથી તેમનું જરા જરા ટકી રહ્યું છે. નહીં તો ક્યારના ભેખ છોડીને ઘેર બેસી ગયા હોત.”

કટાક્ષ ભરેલા શબ્દો સાંભળી ચંદ્રકુમારે જવાબ આપ્યો, “ શેઠ સાહેબ ! તમારી વાત સાચી છે. એવા સાધુઓને અમે ટેકો આપીએ છીએ અને આવા સાધુઓને તમે ટેકો આપો છો. આ આચાર્યના એલા ચક્રોરવિજયનું ચરિત્ર કેવું છે તેનો ખાનગી રીતે તપાસ કરો એટલે તમને સમજશે કે અમે ખરા કે તમે ખરા. ગયા ચોમાસામાંજ લવાડો થયો હતો. એવા દુરાચારી એલાને આચાર્ય સાથે લઈને ફરે તે શું આચાર્ય માટે સાઈ કહેવાય ? અને તમે બધા તેવા એલાને ઉપાશ્રયમાં કે જૈનધર્મશાળામાં ઉતરવા દો તે તમારા માટે પણ સાઈ કહેવાય ? ચક્રોરવિજયને લઈને તો આચાર્ય પણ બહાર વગોવાય છે. વધારે દિવસ રાખશો તો અહીંયાં પણ કાંઈ નવાળુની થશે. જે તમારા જેવા ગૃહસ્થો આવા ચક્રોરવિજય જેવા સાધુને ટેકો ન આપો તો તેમનું શું ચાલવાનું છે ? એટલું ખરું છે કે તમે બધા પૈસાવાળા રહ્યા તેથી ગમે તેને પૈસાથી દાખી શકો. મારે અભારે કહેવું પડે છે કે સાધુઓને તમારા જેવાની મદદ ન હોય તો હાલમાં અપાતી અયોગ્ય દીક્ષાઓ તરતજ બંધ કરી શકાય, અને છાપામાં દીક્ષાના લવાડા સાંભળીએ છીએ તે સાંભળવાનો પ્રસંગ આવે નહીં. ”

દીક્ષાનું નામ સાંભળી અનાચારની વાત પડતી મુકી ધરમચંદ શેઠ બોલી ઊઠ્યા “ ચંદ્રકુમાર ! ભુલો છો, દીક્ષા એજ ખરી ચીજ છે, એજ મોક્ષમાં લઈ જનાર છે, આકી બધાં ફાંફાં છે. ”

“ દીક્ષા મોક્ષમાં લઈ જનાર છે તે વાત ખરી, તે માટે જે મત છેજ નહીં, પણ ગમે તેવી દીક્ષા મોક્ષમાં લઈ જશે ? સાધુનાં કપડાં પહેર્યા એટલે દીક્ષા ? ”

“ હા હા, કપડાં પહેર્યા એટલે દીક્ષા, તેથીજ આત્માનો ઉદ્ધાર છે. ”

વાત જરા પલટાવી વચ્ચે રસિકલાલે જણાવ્યું “ સાધુ આચાર વિરૂદ્ધ વર્તતા હોય તો શું આપણે તેમને તેમનું વર્તન સુધારવા સૂચના ન કરી શકીએ ? ”

“ રસિકલાલ ! તમે ભુલો છો. આચાર્ય જે કરતા હશે તે સમજીનેજ કરતા હશે. આપણું શું ગળું કે મોટા ગીતાર્થની આપણે ભુલો કાઢી શકીએ ? આપણે તો શ્રદ્ધા રાખવી, જરા પણ શંકાથી જેવું નહીં, આવી શ્રદ્ધા હોય તોજ આપણો ઉદ્ધાર થાય. તમે બધા અંગ્રેજ ભાણી સુધરી ગયા તેથી તમને આવી ધર્મની વાતો ન ગમે. ” એમ કહી ધરમચંદ ઉભા થયા અને જતાં જતાં આગ્રહ કરી કહેવા લાગ્યા “ જરૂર તમે અને રાત્રે મહાજનમાં આવજો. જૈનધર્મશાળાના ચોકમાં મહાજન મળવાનું છે, તમને લાગે. વખત નહીં રોકીએ. જરૂર આવજો. સાહેબજી, ” એમ કહી ધરમચંદ શેઠ ત્યાંથી ચાલ્યા.

તેમના ગયા પછી ચંદ્રકુમાર રસિકલાલને કહેવા લાગ્યો “ કેમ રસિકલાલ ! દીક્ષાની વાત કરતાં શેઠનો મિઝાજ કેવો ખસી ગયો ? ”

“ તેં પણ દીક ઠંડા કાળજે દીક્ષાના જવાબ આપી દુંકામાં પટાવી દીધું; ચક્રોરવિજયની વાત કરી આંખો ઉઘાડી તે પણ સારું કર્યું. જે આપણે કડક જવાબ આપ્યા હોત તો વધારે બોલાચાલી થાત. હવે રાત્રે ધર્મશાળામાં ભેગા થઈશું ” એમ કહી રસિકલાલ પણ ત્યાંથી નિદાય થયો.

પ્રકરણ ૪ થું.

મહાજનસભા, અકાષ ઉત્સવનો પહેલો દિવસ,
રાત્રે ભાવના અને ગરબો.

(હરિગીત).

ઉદ્દેશ ન્યાં પ્રભુલક્ષિતો ત્યાં કાર્ય કેવું સધાય છે ?
જોનારની સંખ્યા થકી તેની પરીક્ષા થાય છે.
પૂજા અને વર્ણો ભાવનામાં ભાવ ક્યાં ઉડો જાય છે ?
ગરબાનો રચના નિરખવાને ભાવ શો ઉભરાય છે!!—લેખક.

જાણે મોટી પરિષદ મળવાની હોય તે પ્રમાણે ધર્મશાળાના મોટા ખુલ્લા ચોકમાં જાજમો પથરાઈ ગઈ હતી, એક બાજુએ ગાદી ટકીઆ ગોઠવી દેવામાં આવ્યા હતા. ચાર છેડે ચાર કીટસન લાઈટ પ્રકાશ મારી રહી હતી. આ બધી ગોઠવણ શેઠ ધરમચંદ તરફથી કરવામાં આવી હતી. આઠનો શુભાર થયો કે મહાજનના ગૃહસ્થો એકે એકે આવવા લાગ્યા. ન્યાતના શેઠ મનસુખલાલની સાથે રસિકલાલ, ચંદ્રકુમાર વીગેરેની મંડળી પણ આવી.

જાણે પ્રેક્ષકોની ગેલેરીમાં ગિરાજમાન થયા હોય તે પ્રમાણે મેડા ઉપર મુનિ મહારાજને બારીઓમાંથી અવલોકન કરી રહ્યા હતા, અને આચાર્યશ્રી મનમાં મલકાતા હતા કે મારે લીધે કેવો ઉત્સાહ ઉભરાઈ જાય છે અને ધામધુમ થાય છે ! સાડા આઠે તો બધી જાજમ ભરાઈ ગઈ અને ઘણાખરા આગેવાનો આવી ગયેલા જોઈ ન્યાતના શેઠ મનસુખલાલે વારસામાં મળેલી પ્રમુખસ્થાનની ગાદી ઉપર બેઠો બેઠો સભા ભરવાનો ઉદ્દેશ સમજાવતાં જણાવ્યું કે “મારી જોડે ગિરાજમાન થયેલા શેઠ ધરમચંદ તે આપણા શહેરમાં શ્રીમંત ગૃહસ્થ છે, આપણા ન્યાતમાં તે આગેવાની ભર્યો ભાગ લે છે, ધર્મના

સ્તંભરૂપ છે એમ કહીએ તો તે ખોટું નથી. તેમની ઇચ્છા એવી છે કે આચાર્યશ્રી સૂર્યવિજયજી મહારાજ અત્રે પધારેલા છે તેમના માનાર્થે આપણે કાંઈ ધર્મકાર્ય કર્યું હોય તો જૈનશાસનની શોભામાં વધારો થાય એમ ધારી મોટા ઠાઠથી આજ ધર્મશાળામાં અઠ્ઠાઈ ઉત્સવ ભણાવવાનો વિચાર રાખ્યો છે. તે માહ વદ ૧ થી શરૂ કરવાનો છે અને તે નિમિત્તે માહ વદ ૯ ના રોજ નવકારશ્રી જમાડવાની છે. આઠે દિવસ બપોરે પૂજા ભણાશે અને પ્રભાવના થશે, રાત્રે ભાવના ખેસશે અને પછી આજ ચોકમાં સ્ત્રીઓને ગરબા ગાવાની ગોઠવણ કરવામાં આવશે. રાત્રે પણ પ્રભાવના થશે અને ગાવા આવનાર સ્ત્રીઓને યથાશક્તિ લ્હાણી આપવામાં આવશે.

કોઈએ પ્રશ્ન કર્યો “ પણ આ સ્થળે તો મુનિમહારાજે રહે છે એટલે રાત્રે ગરબાની ગોઠવણ શી રીતે થશે તે સમજાતું નથી. ચોકમાં તો કીટસન લાઈટનો પ્રકાશ ચારે બાજુ ઝગઝગી રહેવાનો.”

શેઠે જવાબ આપ્યો “ તેમાં કાંઈ હરકત નહીં, મુનિમહારાજે તો ઉપર રહે છે, અજવાળું આવશે એટલી ધડી બારીઓ બંધ રહેશે.” આ પ્રમાણે ખુલાસો કરી આગળ ભાષણ કરતાં શેઠે જણાવ્યું “ ભાઈઓ ! એ પ્રમાણે શેઠ ધરમચંદ તરફથી અઠ્ઠાઈ ઉત્સવ ભણાશે અને રાત્રે ગરબા ગવાશે માટે તેમાં દરેક ભાઈએ ન પધારી શેઠને આભારી કરશે એવી આશા છે.”

આ પછી શેઠ ધરમચંદ ઉભા થઈ બે હાથ જોડી નમ્રતા ધારણ કરી કહેવા લાગ્યા “ હું તો બધા ભાઈઓનો દાસ છું. આપણાં અહોભાગ્ય કે આચાર્યશ્રીનાં આ શહેરમાં પગલાં થયાં. આપણે આવી સોનેરી તકનો લાભ ન લઈએ તો આપણે આપણી ફરજમાંથી પાછા હટ્યા ગણાઈએ. ન્યાતના શેઠ સાહેબે કહ્યું છે તે પ્રમાણે મારા તરફથી અઠ્ઠાઈ ઉત્સવ વદ ૧ થી શરૂ થશે માટે તમામ ભાઈઓ અને બેનો આમાં ભાગ લેશો. આવો અવસર ફરી ફરી આવતો નથી, નાણું મળે છે પણ ટાણું મળતું નથી, માટે આવાં ધર્મકાર્યો

કરી આચાર્યશ્રીનું મન પ્રસન્ન થાય એવી રીતે આપણે આપણું કર્તવ્ય કર્મ બજાવવું જોઈએ. આ બધું આપ ભાઈઓનું કામ છે એમ સમજી પૂરેપૂરી મદદ કરશો. આચાર્યશ્રી માહ વદ ૧૦ ના રોજ અત્રેથી વિહાર કરવાના છે; કાલાવાલા કરી પાઘડી ઉતારી પગે લાગી મહા મહેનતે એઓશ્રીને રોક્યા છે માટે જરૂર લાભ લેશો. જે ધારેલી ધારણા બર આવશે તો મોટો વરઘોડો પણ ચડાવવામાં આવશે, પણ તે વાત હજી નક્કી નથી. ”

વચ્ચેથી કોઈએ પ્રશ્ન કર્યો “ શી ધારણા છે તે જણાવોને ? ” ધરમચંદે જવાબ આપ્યો “ જ્યાં સુધી તે વાત નક્કી ન હોય ત્યાં સુધી તે વાત બહાર પાડવી તે ઠીક નહીં. ”

ચંદ્રકુમારે કહ્યું “ કરેવામાં શી હરકત છે ? બધા જાણે તો ખરા. ધરમચંદે જરા ખચકાયા. એટલે ન્યાતના શેઠ બોલી ઉઠ્યા “ ધરમચંદ ! શા માટે બોલતાં ખચકાઓ છો ? જેને વિરૂદ્ધ આવવું હશે તે આવશે. પાછળથી કહ્યા કરતાં દમણાંજ વાત કરવી સારી છે માટે ગભરાયા શીવાય સુખેથી કહો. જોઈએ છીએ કોણ વિરૂદ્ધ આવે છે ? ”

આ પ્રમાણે હીંમત મળવાથી ધરમચંદે કહેવા લાગ્યા “ જુઓ ભાઈઓ સાંભળો ! અત્રે એક ચતુરા નામે સધવા બાઈ આવેલી છે તેને આચાર્યશ્રી પાસે દીક્ષા લેવાનો વિચાર થયો છે. બાઈએ ધર્મનું જ્ઞાન સારી રીતે સંપાદન કરેલું છે. માબાપની સંમતિ છે. જોકે ઉંમર આશરે પચીસ વર્ષની છે છતાં દુનિયા ઉપરથી રાગ, ઉતારી ગયો છે. તેનાં માબાપને તેડાવ્યાં છે તે જે આવશે તો સારો દિવસ જોઈ વરઘોડો ચડાવી દીક્ષા આપવામાં આવશે. જે માબાપ નહીં આવે તો દીક્ષા આપવાનો વિચાર નથી. હું ધારતો નથી કે આમાં કોઈનો વાંધો હોય. ”

વચ્ચે કોઈએ શંકા ઉઠાવી “ બાઈ પચીસ વરસની સધવા છે તો તેના ધણીની સંમતિ છે કે નહીં ? ”

આ શંકાના જવાબમાં, “ જ્યારે માઆપ રજા આપતાં હશે ત્યારે ધણીની રજા તેમણે આગળથી મેળવીજ હશે ” એમ જરા સર્વને સંભળાય તેવી રીતે બોલી જોડે એક જણના કાનમાં કહેવા લાગ્યા “ ધણીએ તો કાઠી મુકી છે કાઠી, આ વાત કાંઈ જાહેરમાં કહેવાય ? સમજે નહીં અને આવી શંકાઓ આવી મોટી ભર સભામાં લાવે, ધર્મના કામમાં આમ વિદ્ન નાખે, ” આમ ધીમે ધીમે પણ પાસેના માણસો સાંભળી શકે તેવી રીતે ધરમચંદ શેઠ બબડવા લાગ્યા.

રસિકલાલે હસીને પુછ્યું “ શેઠ ! એ શું ધીમું ધીમું બબડયા ? અરધા શબ્દો તો કાને પડ્યા છે. ”

ધરમચંદે જવાબ આપ્યો “ કાંઈ ખાનગી વાત અત્રે ચોળીને ચીકણી કરાય ? થઈ પડશે વખત આવે. ”

વચ્ચે કોઈએ ધીમા અવાજે કહ્યું “ રાખજો બધું ખાનગી, ચકોરવિજય આવ્યા છે એટલે ખાનગી બધું બહાર પડવાનું છે. ”

“ આવી વાતો અને શંકાઓ ઉપર શી રીતે ધ્યાન અપાય ? ” એમ કહી “ બોલો જનશાસનની જય ” એમ જય બોલાવી ન્યાનના શેઠ ઉભા થયા અને સભાની પૂર્ણાહુતિ જાહેર કરી.

• રસિકલાલ, ચંદ્રકુમાર તથા તેમની મંડળી સાથે સાથે ઘર તરફ ઉપડી. તે ચતુરાબાઈ કોણ છે, ક્યાંની છે, તેના ધણીનું નામ શું વીગેરે વીગેરે તમામ હકીકત મેળવવા બધાની ઇચ્છા થઈ. કાગળ લખી હકીકત મંગાવી કાંઈ ભેદ જેવું હોય તો લવાડો બહાર પાડવો એવા નિશ્ચય ઉપર આવી સૌ પોત પોતાને ઘેર ગયા. ચતુરાબાઈ દીક્ષા લેવાની છે તે વાત વીજળીની માફક આખા ગામમાં ફેલાઈ ગઈ. આ વાત આગળ અઠ્ઠાઈ ઉત્સવની વાત દબાઈ ગઈ.

બીજા દિવસે, ચતુરાબાઈ કોણ છે, કેવી છે, તેની માહિતી લેવા ઇચ્છા ધરાવનાર સ્ત્રીપુરૂષો ખાસ કરીને વ્યાખ્યાનમાં આવ્યાં. ચતુરાબાઈ સ્ત્રીઓની સાથે સૌથી અગાડી બેઠી હતી. કપડાં પણ હાલની ફેશન પ્રમાણે પહેરેલાં હતાં, યુવાન અને દેખાવડી હતી, તેથી

સ્વાભાવિક રીતે દરેકનું ધ્યાન તેની તરફ ખેંચાતું હતું; શરીર ઉપર અલંકારો પણ સારાં ધારણ કર્યા હતાં. દીક્ષા લેવાની છે એટલે જેટલું પહેરી લીધું તેટલું ખરું એમ ધારી આજનો ઠાઠ વધારે કયોં હોય એમ સહેજે કદપના થતી હતી. વ્યાખ્યાનમાં શું વંચાય છે તેનું ભાન ઘણા થોડાનેજ જણાતું હતું. આ પ્રમાણે વ્યાખ્યાનમાં દીક્ષા-ભિલાષી ચતુરાભાષનાં દર્શન થવાથી સર્વેના મનમાં તેનો ખ્યાલ આવી ગયો.

માહવદ ૧ થી ધર્મશાળામાં અઠાઇ ઉત્સવ શરૂ થયો. બપોરે પૂજામાં પુરોહિતી સંખ્યા ઘણીજ ઓછી જણાતી હતી. જે લોકો તેમાં રસ લેતા હતા તેજ વખતસર આવેલા હતા. છેલ્લી પૂજા વખતે સ્ત્રીઓની સંખ્યા એકદમ વધી ગઇ. તે બધાનું લક્ષ કયારે પૂજા પૂરી થાય કે પ્રભાવનાનાં પતાસાં લઇ ઘેર જઇએ એજ જોવામાં આવતું. સ્ત્રીઓના સત્કાર કરવા ધરમચંદનાં પત્ની પરિશ્રમ ઉઠાવી રહ્યાં હતાં. પૂજા પૂરી થઇ કે પ્રભાવનાનાં પતાસાં લઇ સૌ વિદાય થયાં.

રાત્રે આરતી અને ભાવના પૂરી થયા પછી ચોકમાં સ્ત્રીઓના ગરબાની રચના તૈયાર થતાં સ્ત્રીઓ ગોળ આકારમાં ગોઠવાઇ ગઇ. કીટસન લાઇટના પ્રકાશથી ગાવા આવેલી સ્ત્રીઓના દેખાવ સ્પષ્ટ જણાઇ આવતા હતા. તેમાં ગાવા આવેલી બલી સાદી બાઇઓ તો ચાળા ચટકા કર્યા શીવચ સીધી રીતે તાળી પાડી ગાતી હતી પરંતુ કેટલીક છકેલ યુવતીઓ પોતાના હાવભાવ ભગવાનને કોરાણે મુકી જોનાર પુરોહિતે ખુશ કરવા મનસ્વીપણે બતાવી રહી હતી. લોકો તો બપોરનો પૂજનો રસ ભુલી ગયા, ભગવાનને પણ ભુલી ગયા અને સ્ત્રીઓના મુખ અને શરીરના અવયવો તરફ જોઇ આનંદ માનવા લાગ્યા. રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર જોવા બેઠા હતા અને તે સ્ત્રીઓની તથા જોનારાઓની ચિકિત્સાનું અવલોકન કરી રહ્યા હતા.

આ ગરબામાં જોકે પેલી ચતુરાબાઇ ગાવા ઉતરી હતી પણ તેનો કંઠ મધુર નહોતો હોવાથી લોકો તે તરફ વધુ આકર્ષાયા નહોતા પરંતુ એક ગુલાબી સાડી પહેરીને યુવાન સ્ત્રી તીણા મધુર સાદે ગાતી હતી તેની તરફ લોકોની દૃષ્ટિ અને કાન ખેંચાયાં. તેના શરીરનો આંધો, આકૃતિ અને સ્વરૂપ જોનારને મોહ પમાડે તેવાં હતાં. કંઠ પણ તેવોજ કામળ હતો.

ગરબી પૂરી થઇ કે ધરમચંદ શેઠની સ્ત્રીએ કહ્યું “ તારાબેન ! હવે એક ગરબો ગાઓ, તે પછી આપણે લ્હાણી વહેંચવી શરૂ કરીએ. આજે તમને વધારે તરફી પડી છે. પણ તમારે લીધેજ આપણે આટલી બધી પ્રભુભક્તિ કરી શક્યાં છીએ. તમે ન આવ્યાં હોત તો આટલો તાલ ન આવત.

તારાએ હસીને જવાબ આપ્યો “ પ્રભુભક્તિમાં તરફી શાની ? આ પ્રમાણે તમે રોજ ગરબા ગાઇ પ્રભુભક્તિ કરવાનું રાખો તો હું રોજ ગાવાને આવું. આવું તો મને વધારે પસંદ પડે છે ” એમ કહી તારાએ બીજી ગરબી ઉપાડી. લોકોને રસ પડેલો હોવાથી લોકો વેરાયા નહોં. પરંતુ જોનારની સંખ્યામાં વધારો થવા લાગ્યો. ગરબી બરાબર તાલ સાથે ગવાતી હતી તેવામાં રસિકલાલની નજર ફુંચે બારી તરફ ગઇ. જરા બારીક તપાસ કરતાં બારીના કોઠડાની અંદરના ભાગમાં એક યુવાન સાધુ જેવામાં આવ્યો. તેમની નજર પેલી તારા તરફ ખેંચાયેલી જેવામાં આવી. ન્યારે ન્યારે તે ગાતી ગાતી સામેથી આવતી જણાતી ત્યારે ત્યારે તે સાધુ જરા આગળ આવી નીહાળીને જોતા હતા. રસિકલાલે આ બાબતનો ચંદ્રકુમારને ધસારો કર્યો. ચંદ્રકુમાર હસીને બોલ્યો. “ તેમને ન ઓળખ્યા ? તેજ ખુદ ચંકારવિજય. હું આ તારાને નામથી ઓળખતો હતો તેનાં આજે ખાસ દર્શન થયાં. તે તો વીંટીમાં જડવા જેવું નંગ છે. સરકા તેને સારી રીતે ઓળખે છે. બધો ઇતિહાસ તે તમને કહેશે. ન્યાં આ ચંકારવિજય ત્યાં આ તારા તૈયાર. મહારાજને વાંદવાના બહાને ધણીની

રત્ન લઈ મહારાજને મળી આવે ત્યારે તેને ચેન પડે છે. એવો તેમનો પરસ્પર સંબંધ છે.”

ગરબો બંધ થયો કે શેઠાણીએ લ્હાણી વહેંચવી શરૂ કરી. બીજા આરણેથી પુરૂષો જવા લાગ્યા, પણ કોઈ કોઈ તો પાછા ફરી ધારી ધારીને પેલી ગુલાબી સાડીવાળી તારા તરફ નજર કરી જોતા હતા.

પ્રકરણ ૫ મું.

નદીકિનારો, મોટરમાં સુંદર દશ્ય,
અને દીક્ષામાં દયાના બળીદાનના સમાચાર.

(દોહરો).

દયા ધર્મકો મૂલ હે, પાપ મૂલ અભિમાન,
તુલસી દયા ન છોડીએ જળલગ ઘટમે પ્રાન.

અઢાઈ મહોત્સવના બીજા દિવસે સંધ્યાસમયે રસિકલાલ અને માલતી મોટરમાં બેસી ચંદ્રકુમારને ત્યાં જઈ પતિપત્નીને સાથે લઈ નદીકિનારે ફરવા ગયાં. રસ્તાની બંને બાજુએ સુંદર ઝાડો આવેલાં હતાં. મોટર ધીમે ધીમે ચાલતી હતી. વસંતરતુની મંદમંદ લહરીઓ હૃદયને આલ્લાદ પમાડતી હતી. સરલા અને માલતી જોડે બેઠાં હતાં. તેમની સાડીના છેડાને આ પવન લહરીઓ, વારંવાર ખસેડી નાખતી, તેથી મર્યાદા જળવવા છેડાને ચંક્રશમાં રાખવા લાગ્યે વારંવાર તરફી આપવી પડતી હતી, જાણે લહરીરૂપ તેમની સખીઓ વારંવાર હૃદયવચ્ચે ખસેડી મસ્કરી કરતી હોય એવો ઘડીભર આભાસ થતો હતો. આવી લહરીઓની મીઠી મસ્કરી ચાલી રહી છે તેટલામાં સામેથી ધરમચંદશેઠની મોટર દૂરથી આવતી દષ્ટિગોચર થઈ. તે પણ ધીમી ધીમી ચલાવી સૃષ્ટિસૌંદર્યનું અવલોકન કરતા હોય એવી

કલ્પના થતી હતી, થોડીવારમાં શેઠની મોટર આવી પહોંચી અને ચંદ્રકુમારને દેખી મોટર ઉભી રાખી. આ મોટર પણ થોભી.

જાણે ગાઢ પરિચય હોય અને અંતરની લાગણી દુઃખાઘ હોય તેમ તેમની તરફ દૃષ્ટિપાત કરી ઠપકો આપી માલતી અને સરલા તરફ આંગળી કરી ઉંચા સાદે ધરમચંદ શેઠ કહેવા લાગ્યા “ કાલે રાત્રે ન્યાતની બધી બાધઓ આવી હતી પણ આ બંનેએ પધારવાની તસ્દી લીધી નહોતી, આ ઠીક કહેવાય નહીં. ”

આ શબ્દોની સાથે જોડે બેઠેલાં શેઠાણી જરા વધુ ઠપકાના સ્વર-પમાં કહેવા લાગ્યાં “ મારા ઘેરે અવસર અને તમે ન આવો તેથી મને ખોટું ન લાગે ? તેમની સાથે તમે આવ્યાં હોત તો મને કેટલો બધો દરખ થાત ? સરલા બેનને તો ગાતાં પણ સાંઝે આવડે છે. તેમનો લાલ આ વખતે નહીં મળે તો ક્યારે મળશે ? જરૂર આવજો ” એમ કહી મોટર ચલાવી.

રસિકલાલની મોટર પણ ચાલી. જરા દુર ગયાં કે સરલા હસી પડી અને બોલી “ જોયું પેલું સામે બેઠેલું જોડું ? પેલા ધરડા ડોસા બેઠા હતા તેમનું નામ કસ્તુરચંદ શેઠ અને તેમની જોડે જરા આધું ઓઢી બેઠેલી પેલી સુંદર યુવતી તે તેમનાં ધર્મપત્ની તારાબાઈ ! કેવી જોવા જેવી જોડી બની રહી છે ? પેલો ડોસો ઉપાશ્રય છોડી ઘેર આવતો નથી અને આ બાઈને નાટક અને સીનેમા જોયા વિના ઉંઘ આવતી નથી. ”

રસિકલાલ આશ્ચર્ય પામી બોલ્યો “ અરે એ તો રાત્રે ગરબા ગાતી હતી તે ગુલાબી સાડીવાળી તારા ! અત્યારે તો શાણી સીતા જેવાં બની જરા લાજ કાઢી મર્યાદામાં બેઠેલાં છે. મેં તો ન ઓળખી, ”

ચંદ્રકુમારે વિસ્મય પામી કહ્યું “ હું પણ ખરેખર ભુલમાં પડ્યો. ”

સરલાએ હસીને જણાવ્યું “ તમે ભુલો એમાં જરા પણ નવાઈ નથી. દિવસમાં ચાર ચાર રંગ કરે છે, સવારે દેરાસરે જતાં જુદો, પૂજામાં જુદો, બહાર જતાં જુદો, રાત્રે જુદો, એમ નવા નવા પોશાક બદલી

દુનિયાનો હાવો લે છે. એ તો અનળ સ્ત્રી છે. બહી પહોંચેલી છે. ન્યારથી એ ડોસાને પરણી છે ત્યારથી તેનાં પરાક્રમે એક પછી એક બહાર પડતાં જ નય છે. ડોસાને તો ક્યારની ચોથા વ્રતની બાધા છે ” એમ કહી માલતીના સામું જોઈ સરલા હસવા લાગી અને શરમ દબાવી રાખવા મોં આગળ રૂમાલ આડે ધર્યો.

ચંદ્રકુમારે કહ્યું “ બાઈને જોઈએ નાટક સીનેમા અને ગરબા અને ડોસાને જોઈએ ઉપાશ્રય, એ બન્નેને ક્યાં મેળ ખાય ! વળી સાંભળ્યું છે કે ડોસાનો દીક્ષા લેવા વિચાર છે.

માલતી બોલી. “ દીક્ષા લે કે ન લે, પણ તારાબાઈ ધરડા ડોસાને ન્યારથી પરણી છે ત્યારથી દીક્ષા જેવું જ છે ને ? માબાપે કાંઈ જ વિચાર કરેલો જણાતો નથી. વગર વિચારનું આ પરિણામ.

રસિકલાલે કહ્યું “ ગમકાલના ગરબામાં તેની ઍક્ટીંગ તો ખરે-ખર જેવા જેવી જ હતી. આજે તમારે પણ ગરબામાં ભાગ લેવાનો છે. એવી ઍક્ટીંગ પુરોને ફંદામાં ફસાવવા માટે તમારે શીખવી જોઈએ. એ પણ વશીકરણની મહાન વિદ્યા છે.”

સરલા બોલી “ વાત તો ખરી છે. એવી ઍક્ટીંગમાં ઘણા લોકો ફંદામાં ફસાયા છે. મોટા મોટા મુનિવર જેવા પણ ફસાય છે તો સામાન્ય માણસની શી વાત કરવી ? ”

એ શબ્દો સાંભળી રસિકલાલ ચંદ્રકુમારની સામું જોઈ મંદ-હાસ્ય કરવા લાગ્યો. સરલા તેમનું સ્મિત જોઈ માથું હલાવી બોલી “ કેમ હસવું આવ્યું ? કાંઈ તેવો બનાવ બન્યો છે ”

ચંદ્રકુમાર કહે “ વધારે તો નહીં પણ થોડું ઘણું જેવામાં આવ્યું.” માલતી કટાક્ષમાં બોલી “ શું જેવામાં આવ્યું ? કાંઈ સાધુની નજર તો બગડી નથીને ? ”

ચંદ્રકુમારે કહ્યું “ તેમ પણ કદાચ હોય, નજર ગુન્હેગાર છે.”

વચ્ચે સરલા બોલી “ એ તો પેલા ચકોરવિનયજી હશે. રૂપુષ્ટ

પચીસ વરસનો યુવાન સાધુ છે, તેની ધણી ધણી વાતો થાય છે, સાંભળવા પ્રમાણે તે પેલી તારા સાથે વધારે પરિચયમાં છે. તેમને ત્યાં દિવસમાં ત્રણ વખત વહોરવા જાય છે. ડોસા પોતે તે સાધુને પોતાને ત્યાં વહોરવા લઈ જાય છે, માણેકપુર ગામે ચોમાસું રહ્યા હતા, ત્યાંનાં તેમનાં પોકળ મેં ધણાં સાંભળ્યાં છે. જેમને જાત અનુભવ થયો છે એવી કેટલીક સ્ત્રીઓએ એવી બાધા લીધી છે કે તે સાધુ જ્યારે એકલા વહોરવા આવે અને ઘરમાં પોતે એકલી હોય ત્યારે તેમને વહોરાવવું નહીં. એવી હલકી પ્રતિષ્ઠાવાળા એ ચકોરવિજયજી છે. એવો અવગુણ સૂર્યવિજય આચાર્યમાં નથી પણ આવા ચેલાને પોતાની સાથે રાખે છે અને ખાસ માનીતા ચેલા તરીકે માને છે તેથી લોકો આચાર્યની પણ વાતો કરે છે. ”

રસિકલાલે કહ્યું “અનુમાન બરાબર છે, ગરબામાં તેજ સાધુ ઉપરની બારીથી તારાને ધારી ધારીને જોતા હતા, તે લીલા અમારા બંનેના જોવામાં આવી હતી, આજે આપણે ફરી આવી, ઘેર જઈ વખત થાય એટલે ત્યાં જવું. એક પંથ ચોર દો કાજ. પ્રભુદર્શન થશે અને તમાસો જોવાશે. ”

માલતી બોલી “એમ બોલી આત્માને છોતરશે નહીં. ખેમાંથી એક કામ કરો. ભગવાનનાં દર્શન કરવાં હોય તો દર્શનની શુદ્ધ ભાવનાથી જાઓ અને દર્શન કરી પાછા વળો. અને જો લીલા જોવી હોય તો વચ્ચે ભગવાનનાં દર્શનને ફજેત કરશે નહીં. ”

રસિકલાલે જવાબ આપ્યો “એજ ખુબી છે. ધર્મના ચોદા નીચે ગમે તેવાં પાપ સેવીએ તે પણ પુણ્યમાંજ ગણવામાં આવે છે. ખુલાસો લેવો હોય તો આચાર્યશ્રીને પુછી જાઓ. આજે રાત્રે તારા બાઈ જેવી સ્ત્રીઓ કેવી ભક્તિ કરે છે તે તમે જાઓ, બિચારી સારી ધણીએ ઐરીઓ હશે તે શુદ્ધ ભાવથી ભાગ લેતી હશે તેમનો ભાવ ત્યાં પુછાશે નહીં, પણ કેટલીક તો માત્ર ચાળાજ બતાવવા આવે છે તેમનો ભાવ પુછાય છે. આનો લાભ કેટલાક અંધશ્રદ્ધાળુ ભક્તો લે

છે. તો તે લાલ લેવાને શું અમારો અધિકાર નથી? એ બહાને ભક્તિ તો છે ને ?

એમ વાતવિનોદમાં નદીકિનારે ઉતરી તેઓ ફરવા લાગ્યાં. નર્મદા નદી મંદ મંદ તરંગો ઉછાળી ચાલી રહી હતી. આ બંને દંપતી પ્રેમાળ સંતોષી અને સુખી હોવાથી ખરેખરે સૃષ્ટિસૌંદર્યનું રસપાન કરી રહ્યાં હતાં.

“ પ્રજ્ઞપોકાર એક આનો, પ્રજ્ઞપોકાર ” એમ બોલતો બોલતો એક ફેરીઓ ત્યાં આગળ આવ્યો કે રસિકલાલે એક આનો આપી એક પ્રત લીધી. પાનું ઉઘલાવતાંજ “ જૈનો ધ્યાન આપશે ? ” એવું મથાળું મોટા અક્ષરે વાંચવામાં આવ્યું કે ફેરીઆને પાછો બોલાવી બીજા ત્રણ આના આપી ત્રણ પ્રતો લીધી.

“ ભાઈ ચંદ્રકુમાર ! વકીલ નવનીતરાયની વાત ખરી પડી. તે પેલા બાગમાં કહેતા હતા કે પ્રજ્ઞપોકારમાં દીક્ષાના બીજા કીરસા વાંચશે. તેનીજ આ શરૂઆત જણાય છે ” એમ કહી એક બેંચ ઉપર બેસી રસિકલાલે તે લેખ વાંચવો શરૂ કર્યો—

જૈનો ધ્યાન આપશે ?

દીક્ષામાં દયાનું બળીદાન.

મા અને સ્ત્રીના દુઃખની હૃદયવીણા.

મારા દયાળુ જૈનબંધુઓ ! આપને બે હાથ જોડી નમ્ર વિનંતી કરું છું કે આંધારીના રહીશ યા. શશીકાંત સુખલાલ પોતાની વીસ વરસની યુવાન પત્ની બાઈ પ્રભાવતીને તરછોડી તેને નિરાધાર જેવી સ્થિતિમાં મુકી, પચાસ વર્ષની વિધવા માતાની આંતરડી કકળાવી, તેમની આજીવને ઠોકર મારી, તેમને નોટીસો આપી દીક્ષા લેવાને બહાર પડેલો છે તે આપ સારી રીતે જાણો છો. તે દુટુંબનું પાલન કરનાર ઘરનો મોહી છે, આવા એક યુવકને અયોગ્ય દીક્ષાના ઍડવોકેટ આચાર્યશ્રી સૂર્યવિજયજીના શિષ્ય શ્રી શુદ્ધિવિજયજીએ ત્રણ ચાર માસથી ઉપાશ્રયમાં પોતાની દીક્ષાની જળમાં સપડાવી દીધો છે. તેના મનમાં દીક્ષાનું બુદ્ધિ બરી દષ્ટિ ચિત્ત ભરમાવી દીધું છે. ઘેરે ખાવા માટે

આવે છે, ઉપાશ્રયમાં સુઈ રહે છે, મા અને સ્ત્રીની આંતરડી કકળાવી રહ્યો છે. તેમના રૂદનથી કઠોર હૃદય પણ પીંગળી બન્યું. આ પ્રમાણે મુનિ મહારાજ દીક્ષાનો ઉપદેશ અને પાતાની મુશ્કેલી કોઈપણ ઉપાયે બર લાવવા સાધકોની મદદથી પૂરજોશથી વર્તન ચલાવી રહ્યા છે. આપણી જ્ઞાતિનું આ કુટુંબ ટળવળે અને આપ સર્વ જોઈ રહી મદદ ન કરો તે ખરેખર ખેદ ઉપજાવનારી વાત છે. શું તેની સ્ત્રી અને માની હૃદયભેદક દેશ જોઈ આપના કામળ હૃદયમાં દયા નથી આવતી ?

જીવંદયાના ઉપાસકો મારા સુખ જૈનબંધુઓ અને ન્યાતાના અગ્રેસરો ! આપનો દયાનો ઉભરો બહાર પાડો ! સ્ત્રી અને માની આંતરડી ઠારો ! સ્ત્રીના ધણી ગયો એટલે બાકી તેને શું રહ્યું ? તે બિચારીનાં માબાપ પણ મરી ગયાં છે તેથી કોઈ આંસુ લ્હોઈ આશ્વાસન આપનાર પણ નથી. દીકરો દીક્ષા લેવાનો છે એવા વિચારની સાથે મા બેભાન થઈ ભોંય પટકાય છે. આવા દુઃખી કુટુંબ તરફ દયાની લાગણી બતાવો અને મુનિ મહારાજને વિનંતી કરી દીક્ષા આપતાં અટકાવો, તેવા અયોગ્ય કામમાં ભાગ ન લો, તેવા કૃત્ય તરફ તિરસ્કારની નજરથી જુઓ, મુનિ મહારાજની શરમમાં રહી આપની દયાનું બળીદાન ન આપો, સત્ય વસ્તુ જાહેર કરી બળતાને ઠારવામાં આપનો જીવંદયાનો ધર્મ સમાયેલો છે, નહીં કે આંખ આડા કાન કરી તેમનો જીવ સંતાપવામાં. આવા કુટુંબની મદદમાં રહી અયોગ્ય કામમાં મદદ આપનાર બંધુઓને શીખામણ આપો. જે તેમ કરવામાં પાછા હરો. તો સ્ત્રી અને માની શી દુર્દેશ થશે તેનો ખ્યાલ કરો, પોતાના છોકરાને કે પોતાની માને કે પોતાની સ્ત્રીને છાની રીતે દીક્ષા આપવામાં આવે છે તો તે વખતે તેમને શોધી કાઢી ઘરે લાવી સંસારી કપડાં પહેરાવવા કટીબદ્ધ થાઓ છો તો આ બિચારા નિરાધાર કુટુંબની બહાર કેમ ધાતા નથી ? જ્ઞાતિબંધુના કુટુંબને પોતાના જેવાંજ ગણવાં જોઈએ. “આત્મવત્ સર્વં ભૂતેષુ યઃ પश्यति સ પश्यति । જે સર્વને પોતાના આત્મા સમાન જુએ છે તેજ ખરું જુએ છે.” આવી સમદૃષ્ટિ રાખવી જોઈએ.

શા. રાશીકાંતના કુટુંબની કેવી દયાબળક સ્થિતિ ઉભી થયેલી છે તેનો શુદ્ધ દિલથી વિચાર કરો. તેમના દુઃખી હૃદયનો ચિતાર જાણવો હોય તો તેમની હૃદયવીણાના તારને જરા છડી નેશો તો વીણાના તારમાંથી નીચેના વિલાપના સરો આપની આંખોને આંસુથી ભરી દેશે. શુદ્ધ ચિત્તથી સરોના ધ્વનિનું શ્રવણ કરો —

ઓની હૃદયવીણા - (લલિત વૃત્ત).

અરર હાય રે ! શું હવે કરું ? પતિ મુકી જશે ! ક્યાં હવે ઠરું ?
જીવ મુંઝાય છે ! શાંતિ ના વળે ! ટળવળું અરે ! દેહ આ બળે ! ૧
પ્રિય પતિ ! તમે કેં દયા ધરો, ગરોબ દાસોનો ત્યાગ શું કરો ?
વચન લમનું કેમ વિસરો ? હૃદયમાં અરે ! યાદ તો કરો. ૨
પરણી લાવોને, પ્રેમ પાઈને, કરો તમારો છે સ્નેહ સાંધીને,
અળગો તે હવે કેમ રે થશે ? પતિ વિના પ્રિયા પ્રાણ ત્યાગશે. ૩
વડોલ બંધુઓ ! શાંતિ મ્હાજનો ! અરર શું તમે બેલી ના બનો ?
ગરોબ આપની પુત્રી માનજો, મદદ આપોને દુઃખ ટાળજો. ૪
નવ તમે મને સ્હાય જો કરો, ઉડો જશે અરે સ્વામી માહરો,
અધિક શું કહું ? અર્જ એટલી, વિરહો જેવો હું ખીલતી કળી. ૫
શિખ દર્ધ કંઈ સ્વામીને તમે લઠ મુકાવો દો દુઃખના સમે,
મતિ સોંધી કરો માગું એ મુખે, પતિ કને રહું હું મહા મુખે. ૬

મારા સુજ્ઞ દયાળુ સન્નનો ! ઉપર પ્રમાણે ટળવળતી - અરે છુરી મરતી-
રંક ઓના દુઃખી હૃદય રૂપી વીણાના તારમાંથી દુઃખના રણકારનો ધ્વનિ
ગાજી રહેશે. તે સાથે જો આપ તેની માના - અરે પુત્રના જાવી વિચારના
આઘાતથી પીડિત બનેલી નિરાશા નાખતી તેની જનેતાના - હૃદય રૂપી વીણાના
તારને આપની દયાભરી આંગળીથી જરા છેડશો તો તેમાંથી નીચેના કંઈ
રસથી ભીંજતા સૂરો આપના અંતઃકરણને કંઈથી ભીંજવી નાખશે, સાંભળો-

માની હૃદયવીણા.

(બેખરે ઉતારે રાગ ભરથરી—એ રાહ)

આ શું સુઝયું મારા દીકરા ? એ ટેક.
ભાઈ ! ઉછેરી મોટો કર્યો, વેડી સુખ દુઃખ ભારજી,
પરણાવ્યો ધણી હોંશથી આણી ગુણવંતી નારજી. આ શું ૧
અમને તજવાનું સ્હાય છે, છોડીને ઘરખારજી,
બુદ્ધિ સુઝી તને ક્યાંથી આ ? તજવા માત ને નારજી. આ શું ૨
ઓળા હું પાચઈ દીકરા ! કાંઈ કરને વિચારજી,

આંતરડી કકળે છે માહરી, ધૂળ બન્યો અવતારજી. આ શું ૩
કેણે તને આ શીખવ્યું ? કેણે તને દે સહાયજી ?

જેવી કકળે મુજ આંતરડી, તેવી તેમની થાયજી. આ શું ૪
જે જે તને દે સહાયતા, તેને લાગે મુજ સાપજી,

પ્રભુ તું અરે અરજી સાંભળી, પુત્ર સુધારી આપજી. આ શું ૫
નારી બિચારી ટળવળે, દેખ્યું મુજથી નવ જાયજી,

આધણુ મુકાયાં છે લોહીનાં, ઘર સૌ ખાવાને ધાયજી. આ શું ૬
દુઃખનો ડુંગર આવી પડ્યો, જીવડો મારો મુંઝાયજી,

પુત્ર મનાવો તો હે પ્રભુ ! દિવમાં મહા સુખ થાયજી. આ શું ૭

મારા પ્રિય દયાળુ બંધુઓ ! ઉપર પ્રમાણે તેની માની હૃદયવીણા
ગાજ રહેશે, અને આપને શોકસાગરમાં ડુબાવી દેશે.

આશા છે કે દયાના ઉપાસકો મારા જૈન બંધુઓ આ મારી વિનંતી
ધ્યાનમાં લઈ શા. શશીકાંતના કુટુંબને મદદ કરશે અને શશીકાંતને દીક્ષા
લેતો અટકાવી તેની માની અને સ્ત્રીની આંતરડી ઠારી આશીર્વાદ મેળવી
પુણ્યના ભાગીદાર થશે કહેવત છે કે “ઠારે તે ઠારે.” ગાંધારી, માહ સુદ ૧૦

લી. જૈનબંધુ.

આ લેખથી ચારે જાણની આંખો અશ્રુમય બની ગઈ. દયાની
સાથે ક્રોધ પણ વ્યાપી રહ્યો. છાપું બેંચ ઉપર પછાડી ક્રોધના આવેશમાં
આવી રસિકલાલે કહ્યું “હવે તો સાધુઓ હદ છોડવા લાગ્યા. ડોશી
અને સ્ત્રી ઉપર ગુજરતો આવો ત્રાસ કેમ સહન થાય ? અયોગ્ય
દીક્ષાના હિમાયતી ત્રણ ચાર સાધુઓને લીધે બધા સારા સાધુઓ
વગોવાય છે અને જૈનોના જીવદયાના સિદ્ધાંતો ઉપર છીણી મુકાય છે.”

માલતી બોલી “હવે તો નમારે લોકમત કેળવવા કર્તવ્યપરાયણ
થવું પડશે અને લોકોની આંખો ઉઘાડી ગરીબ કુટુંબોને અને સ્ત્રી-
ઓને મદદ કરવી પડશે. આવા જે જે સાધુઓ હોય તેમને ઉઘાડા
પાડી બહિષ્કૃત કરવા જોઈએ. નહીં તો આવા શુદ્ધિવિજય અને
ચક્રોરવિજય જેવા પાકશે તો આખી સાધુસંસ્થા કલંકિત થશે.

આંગળી સડે ત્યાંથી કાપી નાખવી જોઈએ. નહીં તો તે સડો હાથમાં દાખલ થશે અને ત્યાંથી શરીરમાં દાખલ થઈ પ્રાણ લેશે. સડાને એકઠો થવા દેવો જોઈએ નહીં. બરાબર જાગ્રતિ લાવ્યા વિના છુટકાજ નથી ” આમ તે વિષય ઉપર ચર્ચા ચલાવતાં ત્યાંથી ઉઠ્યાં અને મોટરમાં બેસી વાતો કરતાં કરતાં ઘર તરફ ઉપડ્યાં. રસ્તામાં ચંદ્રકુમાર અને સરલાને ઉતારી રસિકલાલ અને માલતી પોતાને લાં ગયાં.

પ્રકરણ ૬ કું.

ગરબો અને ભક્તિશૃંગારરસ.

(હરિગીત)

શૃંગારરસ ને ભક્તિરસ બે સાથ જ્યાં જોડાય છે,
જનતા ભલી બોળી બિચારી ફંદમાં સપડાય છે;
દઈ નામ ભક્તિનું ભલું પછો કામ છુટથી થાય છે,
શૃંગારરસ ત્યાં ધર્મના જ્વાળા નીચે પોષાય છે. —લેખક

રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર બંને જણ સળેડે બરાબર આઠ વાગે ધર્મશાળામાં ગયા. દર્શન કરી રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર ભાવનામાં બેઠાં. માલતી અને સરલા સ્ત્રીવર્ગ તરફ વળ્યાં કે ધરમચંદનાં પત્નીએ આવકાર આપી તેમની પાસે બેસાડ્યાં. આરતી મંગળદીવો અને ભાવનાની બૂણીદૂત થયા બાદ ગરબાની રચના એકદમ ગોઠવાઈ ગઈ, લોકો પણ તેની રાહ જોઈ રહ્યા હતા.

રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર મેડાની સામેની ઓસરીમાં એક બેંચ ઉપર જઈ બેઠા. શેઠાણીએ સરલા અને માલતીને ગરબામાં ગાવા ઉતરવા આગ્રહ કર્યો, પણ તેમણે શરમને લઈ ને ના પાડી. અને એક બાજુએ કેટલીક સ્ત્રીઓની સાથે જોવાને બેસી ગયાં. આજનો ઠાંક

ગઈ કાલ કરતાં વધારે જણાતો હતો. ગાનાર સ્ત્રીઓની સંખ્યા તેમજ જોનાર પુરૂષની સંખ્યા વધારે હતી.

થોડી વાર થઈ કે પેલાં તારાબાઈ આજે ગુલાબી ઝીણી સાડીમાં સજ થઈ બાબુના ઓરડામાંથી પધાર્યા. સાડીનું પોત એવું ખારીક હતું કે અંદરનું આખું શરીર પૂરેપૂરું સાડીના છિદ્રોમાંથી પ્રકાશ મારતું હતું. મોટરમાં જે સભ્યતા દેખાતી હતી તેનાથી ઉલટોજ દેખાવ આ સ્થળે જોવામાં આવતો હતો. પીન ભરાવવાની ખુબી એવી હતી કે જે અવયવો ઢાંકી રાખવા જોઈએ તેને બદલે ખુલ્લા રાખવામાં આવ્યા હતા અને રખેને તે સાડીના છેડાથી ઢંકાઈ જશે એવા ડરથી સાડીને પીનના અંકુશમાં રાખવામાં આવી હતી. જાણે કે આખા શરીરની શોભા તેમાંજ સમાયેલી હોય તે પ્રમાણે તેની નજર તે નરક વધારે દોરાયેલી રહેતી હતી. વૃદ્ધ કાકાની ધર્મપત્ની એટલે નાની છતાં બધાંથી મોટી ગણાતી. મોટાં આદેશ વચનાં બેસાં પણ તેને કાકી કહી માનથી બોલાવતાં. આ વડીલપણના કારણથી તેને લાજ કાઢવાની કે જરા આધું ઓઢી વિવેક રાખવાની ચિંતા ક્યાંથી હોય ? શેઠ કસ્તુરચંદને તો આધું તેવું જોવાનું ગમતું નહોતું, તે તો પડિઝમાળું કરી આચાર્યની પાસે બેઠા હતા. ધર્મના નામે જે કાંઈ કરવું હોય તે તેમનાં ધર્મપત્ની તારાબાઈને કરવાની છુટ હતી. આ કાંઈ શરદ્દપૂર્ણિમાના ગરબા જેવો ગરબો નહોતો પરંતુ પુરૂષો જેમ ભગવાન આગળ નગારાં સાથે કાંસીજોડા વગાડી ભક્તિ કરે છે તેમ સ્ત્રીઓ માટે ગરબા ગાઇ તાળી પાડી ભક્તિ કરવાની એક આ ધર્મની ક્રિયા હતી એટલે આવા ધર્મના કામમાં દરેક પ્રકારે ભાગ લેવા માટે તારાબાઈને તેના સ્વામીજીની પૂરેપૂરી છુટ હતી અને તે છુટનો તે ઉપયોગ કરતી હતી. ગમે તેવાં આજ્ઞાં કપડાં પહેરે, ગમે તે પ્રમાણે છેડો છુટો મુકે, ગમે તેવા લાવભાવ કરે, તે બધું ધર્મના કામમાં સ્વામીનાથને રૂચતું હતું. પોતાની સ્ત્રીના આના વર્તનથી ડોસા પોતાની જાતને ભાગ્યશાળી માનના કે ઘરમાં બેંદ ધર્મી મળ્યું છે;

આખો દિવસ ધર્મના કામમાં ગાળે છે. બૈરી પણ પોતાની જાતને ભાગ્યશાળી માનતી હતી કે ધણી તરફથી ધર્મના ખંડાને સ્વચ્છંદપણે વર્તવાની છુટ મળી છે.

ગરબો શરૂ થયો. સ્ત્રીઓ ગોળ આકારમાં ગોઠવાઈ ગરબી ઉપાડી તાળી પાડી ફરવા લાગી કે રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમારને મોટરની વાતોનું સ્મરણ થયું અને મેડાની બારીઓ તરફ નજર કરવા લાગ્યા.

માલતી અને સરલાને પણ તેજ વિચાર ઉદ્ભવ્યા. સરલા તો ચક્રોવિજયને સારી રીતે ઓળખતી હતી. તેણે ધારીને જોયું તો તેજ ચક્રોવિજય સાધુ બારીથી જરાક દુર બેઠેલા જણાતા હતા. એક ગરબી પૂરી થઈ કે બીજી ગરબી તારાએ મધુર સાદે ઉપાડી. શ્રેષ્ઠકવર્ગની દષ્ટિ તે તરફ દોરાઈ. આજનો પોશાક એવો ધારણ કર્યો હતો કે તેની ભાતભાતની ટીકાઓ થવા લાગી. બૈરીઓ પણ તારાની ટાપટીપતી વાતો કરી “ મુઠ્ઠા એ તો વંડી ગયા જેવી છે ” એવા તિરસ્કારના ઉદ્ગાર કાઢતી. કામાંધ પુરોના બકવાટની તો વાતજ કરશે નહીં. તારાની સાડી પણ એવી હડીલી થઈ હતી કે તે વારં-વાર સાથા ઉપરથી ખસી જતી હતી, જેથી માથું ઉઘાડું થઈ જતું, આથી ફરી ફરી ઢાંકવાને હાથને તસ્દી આપવી પડતી હતી. અને કોઈ કોઈવાર એકાદ તાળીનો તાલ પડતો મુકી નિભાવી લેતી હતી. લોકોનું ચિત્ત ગરબી સાંભળવા કરતાં તેના હાથના ચાળા અને હાવ-ભાવ જોવામાં વધારે રોકાયેલું રહેતું. એ ગરબી પૂરી થઈ કે નીચેની ગરબી શરૂ કરી—

ઓ રંગરસિયા ક્યાં રમી આવ્યા રાત જો ?

આંખડલી રાતી ને ભર ઉજગરા રે લોલ. ઓ રેક.

અમે ગયાં ત્યાં સોનીડાના હાટજો,

મુગટ ઘડાવતાં બહાણું વહી ગયાં રે લોલ. ઓ ૧

ઘેરે મારે સસરે દેશે ગાળજો,

સાસુડીના તોડ તરફેડા નહોં ખમું રે લોલ. ઓ ૨

અમે ગયાં'તાં ગાંધીડાના હાટને,
 શ્રીકૃષ્ણ વસાવતાં વ્હાણું વહી ગયાં રે લોલ. ઓં ૩
 અમે ગયાં'તાં ડોશીડાના હાટને,
 ધન્યઓ વસાવતાં વ્હાણું વહી ગયાં રે લોલ. ઓં ૪
 અમે ગયાં'તાં કંદોઈની હાટને,
 નિવેદ કરાવતાં વ્હાણું વહી ગયાં રે લોલ. ઓં ૫

આ પ્રમાણે ભક્તિરસથી નીતરતી ગરબી સાંભળી શેઠાણીએ ખુશીના ખુબ ઉદ્દગાર કાઢ્યા અને તારાને ધન્યવાદ આપી કહેવા લાગ્યાં “ આવી એક બીજી ગરબી ગાઈ ખુબ ભક્તિ લાવો. ગઈ કાલ કરતાં આજે ઠીક તાલ જમશેલો જણાય છે.” શેઠાણીના આવા ભારે ઉત્સાહજનક શબ્દો સાંભળી તારાએ વિશ્રાંતિ નહીં લેતાં બીજી નીચેની ગરબી ઉપાડી—

રાતું રાતું ગુલાબનું ફૂલ, ગુલાબમાં રમતી'તી રે. ટેક.
 સસરાજી આણે આવ્યા, ગુલાબમાં રમતી'તી રે,
 સાડી ને પોલકું લાવ્યા, ગુલાબમાં રમતી'તી રે. રાતું ૧
 સસરાજી સાથે નહીં જઉં, ગુલાબમાં રમતી'તી રે,
 ગુરજી આણે આવ્યા, ગુલાબમાં રમતી'તી રે. રાતું ૨
 ઓઘો ને મુમતી લાવ્યા, ગુલાબમાં રમતી'તી રે,
 ઓઘો કામણુગારો, ગુલાબમાં રમતી'તી રે. રાતું ૩
 મુમતીએ મન મોલું, ગુલાબમાં રમતી'તી રે,
 ગુરજી સાથે જઈશું, ગુલાબમાં રમતી'તી રે. રાતું ૪

આ ગરબીઓ સાંભળી રસિકલાલ કહેવા લાગ્યો “ જોયું ચંદ્રકુમાર ! આપણી ભક્તિની ધર્મના નામે કેવી અધોગતિ થવા લાગી છે ? જે ગરબી તદન શૃંગારરસથી ભીંજાયેલી હતી તેને ભક્તિ-રસની ખનાવવા વચ્ચે વચ્ચે સ્ત્રીના અલંકારોના શબ્દો કાઢી નાખી તેને બદલે ભગવાનની આંગીના મુકુટ જેવા અલંકારો મુકી, મિષ્ટાન

ભોજનના પદાર્થોને નિવેદસામગ્રીમાં બદલી, પહેરવાનાં વસ્ત્રોને ધન પતાકાનું સ્વરૂપ આપી કેવા પ્રકારની શબ્દરચના કરી છે ! ખીજી ગરબીમાં સાડી અને પોલકાને બદલે ઓઘો અને મુમતી (મુહુપત્તી) શબ્દગોઠવી સસરાને બદલે સાધુની સાથે જવાની વાત કરવી શું તેમાં ભક્તિ આવી ગઈ? આ તે ભક્તિરસ કે ચોખ્ખો શૃંગારરસ? ધર્મના નામે ગરબીમાં પણ કેવી રચનાઓ રચાય છે? કેવી શબ્દ ગુંથળી થાય છે? તે દિવસે મહાજનમાં એક ગૃહસ્થે સાફ કહ્યું હતું કે ‘ધર્મશાળામાં તો મુનિમહારાજને રહે છે ત્યાં ગરબાની ગોઠવણ શી રીતે થશે?’ ત્યારે તેને જવાબ મળ્યો કે ‘એ તો ચાલે, બારીઓ બંધ રહેશે’ છે એકે બારી બંધ? શો જમાનો આવ્યો છે? સાધુને ચિત્રમાં પણ સ્ત્રીની મૂર્તિ જોવાની મનાઈત્યાં આવા ગરબા જોવાની છુટ હોઈ શકે? આમાં અને નાટકમાં શો ફેર છે? વળી તારા જેવી ગાનારી અને લાવલાવ કરનારી છકેલ સ્ત્રી ગાય અને સાધુ સાંભળે અને દુરથી જુએ ! શું આ સાધુનો આચાર છે? ખરેખર મને તો આજનો દેખાવ જોઈ ઘાણુંજ લાગી આવ્યું છે. અકાંઈ ઉત્સવમાં આવો ગરબો નીકળતો હશે? આ કરતાં તો બપોરે પૂજનમાં સારો ગવૈયો લાવી વાદ્ય સાથે દાદથી પૂજન ભણાતી હોય તો હૃદય ઉપર સારી અસર થાય અને પૂજન પણ સારી રીતે ભણાય. તેમાં તો વેઠ, અને આ ભક્તિના ખ્યાલને ગરબાની રચના કરવામાં છુટા લાથે પેસા ખરચ કરવામાં આવે એ કેટલો બધો અન્યાય? દેખાદેખી કરવામાં કેટલો બધો અનર્થ થાય છે તેનો આ એક દાખલો છે.

ભક્તિનું એક પણ કાર્ય એવું ન હોવું જોઈએ કે જેમાં શૃંગાર-રસને પુષ્ટિ મળે અને કામવિકારને ઉત્તેજન મળે. તેમાં તો શાંતિ અને વૈરાગ્યની લાવના છવાયેલી હોવી જોઈએ? આમાં પ્રભુની ભક્તિ ક્યાં થાય છે તે સમજાતું નથી, માત્ર પ્રભુનો મુકુટ કે સાધુનો ઓઘો કે મુમતી એટલા શબ્દો મુખમાંથી નીકળ્યા એટલે બસ ભક્તિ થઈ જતી હોય તો તે સિદ્ધાંત વિચારવંત મનુષ્ય કદી પણ સ્વીકારશે

નહીં. ધર્મના નામે કોઈ કોઈ કોમમાં આવા ગરબાઓ નીકળે છે તેનું આ અનુકરણ શીવાય બીજું કંઈ નથી. તેવા ગરબાઓથી રાત્રે કેવાં કેવાં માડાં પરિણામ આવે છે તે આપણી આંખે જોઈએ છીએ, છતાં તે તરફ લક્ષ નહીં આપતાં ભક્તિના નામે આ પ્રમાણે આદરવામાં આવે તો આખરે તેમાંથી અનિષ્ટ ફળ પ્રાપ્ત થાય એમાં શું આશ્ચર્ય? આવા દેખાવથી ઉછરતી પ્રજાના મન ઉપર કેવી માઠી અસર થાય તે વાત વિચારવા જેવી છે, અને ઘણી અફસોસની વાત તો એ છે કે આવાં કૃત્યો અટકાવવાનો જેમનો ખાસ અધિકાર છે તે તો આવાં કૃત્યોને ઉત્તેજન આપે છે અને તેજ છુપી રીતે તેમાં લાગ લે છે.

ચંદ્રકુમાર બોલ્યો “આવી સવડ માટે તો આવા કેટલાક સાધુઓ ઉપાશ્રયમાં રહેતા નથી પરંતુ આવી અનુકૂળતા ભરેલી ધર્મશાળામાં કે ખાનગી ભવ્ય મકાનોમાં રહે છે. ઉપાશ્રયમાં ગરબો જોવાની - અરે સ્ત્રીઓના દાવભાવ અને ચાળા ચટકા જોવાની - શી રીતે તક મળે? કદાચ ત્યાં એવું કરવામાં આવે તો લોકોમાં ટીકા પણ થાય. ચાલો ઉઠો આપણે, એ તો હજુ ગાશે.” એમ કહી ચંદ્રકુમાર ઉભો થયો, પણ રસિકલાલ લાથ પકડી બેસાડી કહેવા લાગ્યો “હવે ઉઠવાની તૈયારી છે, આમ વચ્ચેથી આપણે ઉઠીને જઈશું તો તે ઠીક નહીં લાગે.”

ધારવા પ્રમાણે થોડી વાર થઈ કે તારાબાઈની ગરબી પૂરી થઈ અને લલાણી શરૂ થઈ. ધર્મપસાથે સાંઝે હતું કે તે ધર્મશાળાને બે બારણાં હોવાથી એક બારણે પુરૂષો ધક્કા મુક્કી કરી નીકળવા લાગ્યા અને બીજા બારણે સ્ત્રીઓ જવા લાગી. ધર્મશાળા બહાર જાણે કાયદાથી છુટ મળી હોય તે પ્રમાણે તારા સંબંધી લોકો વિચિત્ર પ્રકારના ઉદ્દગાર કાઢવા લાગ્યા. તેવામાં અચાનક બહાર ઓટલા આગળ ભરાવેલી બત્તી એકદમ ભપકડીને ગુલ થઈ ગઈ કે અંધારું વ્યાપી રહ્યું. અંધારામાં કેટલાંક સ્ત્રીપુરૂષો જાણતાં અજાણતાં એક બીજા સાથે

અચડાવવા લાગ્યાં. તેવામાં કોઇ પુરૂષ સારા યા નબળા બાવથી હાલમાં નીકળેલી ખીસાબતીઓનું બટન દબાવી છુટા છવાયા પ્રકાશ નાખવા લાગ્યો, એક બત્તીનો પ્રકાશ તો સર્વલાઇટની માફક ધર્મશાળાના મેડા તરફ ચમકવા લાગ્યો. આ વખતનો દેખાવ નહીં પસંદ કરવા જોગ બની રહ્યો. નિરંકુશી માણસોનું રાજ હોય તેવો ઘડી ભર દેખાવ દષ્ટિગોચર થવા લાગ્યો.

રસિકલાલ, ચંદ્રકુમાર, માલતી અને સરલા માટે તો તેમના માણસો જ્ઞાનસ લઈને આવેલા હતા તેથી તેઓ તો મુંઝવણ વગર ટોળામાંથી નીકળી સામી બાજુએ નિર્ભયપણે ઉભાં હતાં. તેમના જ્ઞાનસની મદદથી તો ઘણાં સ્ત્રીપુરૂષોએ પોતાનો રસ્તો સહેલાઈથી કરી લીધો હતો.

આ દેખાવ જોઇ રસિકલાલે કહ્યું “જોયો આ ફારસ ? ધર્મશાળામાં નાટક ભજવાયું ને ધર્મશાળાની બહાર આ ફારસ ભજવાય છે.”

ચંદ્રકુમાર કહે “ભાઈ રસિકલાલ ! સીનેમામાં જેમ અંધારું થયા પછી અચાનક વીજળીની બત્તીથી અજવાળું થાય છે ત્યારે સહેલાણી પ્રેક્ષકોમાં કોઈ કોઈ સ્થળે કોઈ કોઈ પ્રસંગે રમુજ દ્રશ્યો જોવામાં આવે છે અને પ્રકાશની સાથેજ તે સાવધ થતાં જણાય છે તે પ્રમાણે અંધારામાં આવી બત્તીઓના પ્રકાશ પડવાથી એવાં દ્રશ્યો દેખાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ? કેમ માલતી બેન ? ”

માલતીએ જવાબ આપ્યો “આ તો વીસમી સદીના વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓની અદ્ભુત કળાનું દિગ્દર્શન કરાવે છે. અંધારાના ભેદી બનાવો વીજળીપ્રકાશ એકદમ અન્યબી વચ્ચે બહાર લાવે છે અને મનુષ્યજાતિને તેનું રહસ્ય સમજાવે છે. ”

આ પ્રમાણે થોડીવાર પછી બત્તી ત્યાં મુકવામાં આવી કે ફારસના આ દેખાવ ઉપર પડદો પડ્યો અને રસિકલાલ વીગેરે પોતા-પોતાને ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૭ મું.

વ્યાખ્યાનમાં આચાર્યનો ક્રોધાગ્નિ અને ખાનગીમાં ચકોરવિજયની ચાલાકી.

* નજારજાતસ્ય લલાટશૃંગમ્ । કુલપ્રસૂતસ્ય ન પાણિપદ્યમ્ ।

યદા યદા મુંચતિ વાક્યબાણમ્ । તદા તદા જાતિ કુલપ્રમાણમ્ ॥

ખીજ દિવસે સવારના આઠ વાગે હંમેશના નિયમ પ્રમાણે આચાર્ય શ્રી સૂર્યવિજયજીએ પાટે બિરાજમાન થઈ વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું. રોજ જે વ્યાખ્યાન ચાલતું હતું તેનાથી જુદાજ પ્રકારનું આજના વ્યાખ્યાનની શરૂઆત થઈ. આજ તો આચાર્યશ્રીની આંખો ક્રોધથી લાલચોળ બની ગઈ હતી. શાંતિનો છાંટો પણ મુખમુદ્રા ઉપર જોવામાં આવતો નહોતો. બસ આજે તો મૂર્ખ, ગધેડા, બેવકુફ, જંગલી, અજ્ઞાની એવા એવા શબ્દોનો છુટથીજ ઉપયોગ થવા લાગ્યો. આથી ન્યાતના શેઠ મનમુગ્ધલાલ ઉભા થઈ ધીમે રહી હાથ જોડી મહારાજને વિનવવા લાગ્યા “મહારાજ સાહેબ! અમારો શો અપરાધ થયો છે? આપને કોઈ એ કડવો શબ્દ કહ્યો હોય તો અમે તેને શિક્ષા કરીએ, માફ કરો, અમે તો કોઈ જાણતા નથી, કોઈનો ગુનહો થયો હોય તો તેની વતી હું ન્યાતનો શેઠ આપની માશી માગું છું.”

આ પ્રમાણે શેઠે નમ્રતાપૂર્વક આજીજ કરી કે આચાર્યશ્રી બમણા ક્રોધાયમાન થયા, અને મોટો ઘાંટો કાઢી બોલવા લાગ્યા “અરે દુષ્ટ, ચંડાળ, પાપી શ્રાવકો! તમે સાધુઓનાં બિંદો શોધવા લાગ્યા છો, કંચન અને કામિનીના ત્યાગીઓને કલંક લગાડવા બેસા છો, બધી

* જર પુરૂષના માથે શીંગડાં હોતાં નથી અને કુળવાન પુરૂષના હાથમાં પદ્મ હોતું નથી. જ્યારે જ્યારે તે વાક્ય બોલે છે ત્યારે ત્યારે તેની જાતિ અને તેનું કુળ જણાઈ આવે છે.

હકીકત મારા ધ્યાનમાં છે. આવી ખબર હોત તો તમારા ભદ્રાપુરી શહેરમાં પણ મુક્ત નહીં. તમે લોકો બધા નરકમાં જવાના છો. તમારો સંઘ હંમેશાં દુઃખમાં રીઆઈ રીઆઈને મરવાનો છે.”

આવા શાપ ભરેલા શબ્દો સાંભળી શેઠે કહ્યું “ મહારાજ ક્ષમા કરો, ક્રોધ ન કરો, હાથ જોડી મારી માગું છું, સંઘને આવો શાપ ન દો, સંઘ તો પચીસમા તીર્થંકર રૂપ છે, તેમાં તો સાધુ સાધ્વી આવક અને આવિકા એમ ચારેનો સમાવેશ થાય છે. શાંતિ ધારણ કરો. અમારો અપરાધ થયો હોય તે કહો. તે માટે અમે દંડ આપીએ અને કહો તે પ્રાયશ્ચિત કરીએ.”

આચાર્ય આ પ્રમાણે સંઘની વ્યાખ્યા સાંભળી સિંહની માફક ગર્જના કરી કહેવા લાગ્યા “ શેઠ ! જાણ્યું તારું ડહાપણ, તારા કરતાં હું વધારે ભણેલો છું, સંઘ કેને કહેવો તે હું સારી રીતે સમજું છું, તું મને શું સમજાવતો હતો ? ભાત ભાનની ટીકાઓ થાય અને તું બંદોબસ્ત રાખી શકે નહીં. તું શાંતી શેઠાઈ કરે છે ! કાલ રાત્ર તું આવ્યો હતો ? ”

શેઠે કહ્યું “ હું આવ્યો હતો પણ ભાવના ઉડ્યા પછી હું ઘેરે ગયો હતો, ગરબો જોવા એકો નહોતો.”

આચાર્યે કહ્યું “ રાત્ર અહીંયાં તું ટળ્યો હોત તો તને બતાવત. જૈરાં બિચારાં અહીંયાં ચોકમાં ગાઈને પ્રભુભક્તિ કરતાં હતાં. ત્યારે કેટલાક જોનારાઓ ક્રોધ બાઈની ટીકા કરતા હતા, વળી ક્રોધ આવીને મને એવું કહી ગયો કે “ ચક્રોરવિજયજી બારીમાંથી ચક્રતા હતા ” આવી આવી આ ધર્મશાળામાં રાત્ર ટીકાઓ થાય તે મારાથી કેમ સહન થાય ? ચક્રોરવિજય કેવો શાંત અને ડાહ્યા સાધુ છે ! ચાલતાં જરા આંખ પણ ઉંચી કરતો નથી, નીચી નજરે જવું અને નીચી નજરે આવવું, એવા ચક્રોરવિજયની ટીકા કરી તમે દુષ્ટ લોકો તેમને નિંદવા માગો છો ? જાઓ તમારું કાળું કરો. શેઠ ! શોધી કાઢો તે બોલનારને - બાઈની ટીકા કરનારને ? તે શીવાય અમે ગોચરી નીકળવાના નથી, અને અમે તમને અહીંથી જવા દેવાના પણ નથી, સમજ્યા ?

શેઠ બિચારા ગભરાયા પણ સમયસૂચકતા વાપરી હીંમત લાવી બોલ્યા “ મહારાજ ! હું ગરબા વખતે હાજર નહોતો પરંતુ તપાસ કરતાં અને ભાઈઓને પુછી જોતાં આપ કહો છો તે પ્રમાણે ક્રોધ એ ચક્રોરવિજયનું નામ દીધેલું નથી. આપને ક્રોધ એ ખોટું સમજાવેલું છે. છતાં ઘડીભર માનો કે ક્રોધ હલકા મનના માણસે એવો ઉદ્દગાર કાઢ્યો હોય તો આપે તે વાત ગણી જવી જોઈએ. આમ છાણે વીંછી ચડાવી ઢાલ પીટાવવો જોઈએ નહીં. ક્રોધ ચક્રોરવિજયની વાત જાણતું નથી તે આપ યોજાને ચીકણી કરો છો. તે મને તો વ્યાજબી લાગતું નથી.

આચાર્ય કહેવા લાગ્યા “ ત્યારે શું અમારા આગળ વાત આવી તે ખોટી ? કહેતા હો તો હાથ પકડી તે માણસને ઉભો કરું ” એમ કહી દમથી કામ લેવા લાગ્યા.

આ સાંભળી એક માણસથી કહ્યાં વિના રહેવાયું નહીં તેથી તે વચમાં બોલી ઉઠ્યો “ સાહેબ ! જાણતા હો તો સુખેથી હાથ પકડી ઉભો કરો, ઉભો કર્યામાં કાંઈ પણ સાર કાઢશે નહીં. દુનિયા તો જેવું દેખશે તેવું કહેશે, પાદશાહની પણ પૂંઠ છે. જ્યાં આવા ગરબા ગધાય ત્યાં સાધુથી રહેવાતું હશે ? અને ખારીઓ ઉઘાડી મુકાતી હશે ? અઢાઈ ઉત્સવની રજા આપતી વખતે જ ક્રોધ એ તે વખતે મહાજનમાં ધસારો પણ કર્યો હતો કે મેડા ઉપર સાધુ રહે છે તો શી રીતે ચોકમાં ગરબાની વ્યવસ્થા રખાશે ? તે વાત ઉપર ક્રોધ એ ધ્યાન આપ્યું નહીં તેનું આ પરિણામ આવ્યું.” એમ કહી તે માણસ ત્યાંથી ચાલતો જ થયો. આચાર્ય ક્રોધ અને રીસના આવેશમાં બોલ્યા “ શેઠ ! આ શું ? છે કાંઈ અંદોજસ્ત ? શા માટે આવા ભામટા લોકોને વ્યાખ્યાનમાં પેસવા દો છો ? ગરબો ખલાસ થયા પછી પણ ધાણીજ ગેરવ્યવસ્થા જોવામાં આવી હતી. લોકો પેલી ખીસાબતીના પ્રકાશ અમારી ખારીઓ તરફ ફેંકતા હતા. આવી રીતે અમારાં છિદ્રો જોવા માગો છો ? માટે શોધી કાઢો ગુન્હેગારોને અને તેમનો દંડ કરી મારી મગાવો. તે શીવાય અમે ગોચરી નીકળવાના નથી.”

શેઠે વિચાર કરી કહ્યું “ સાહેબ ! આવી હઠ ન લેવાય, અમે ઘેર જઈ આરીક તપાસ કરી બોલનારને આપની પાસે લાવી માફી મગાવીશું ! ” આ પ્રમાણે સામસામી સ્વાલ જવાબમાં લોકો ધીમે ધીમે ખસવા લાગ્યા, તે દેખી આચાર્ય ગુસ્સે થઈ ઉતાવળા અવાજે બોલ્યા “ કેમ જવા માંડ્યું ? શું તમારા મનને સમજે છે ? અમારું અપમાન કરો છો ? ” આ પ્રમાણે આચાર્ય બોલતા રહ્યા અને લોકો તો તેમનું નહીં ગણકારતાં નીચું જોઈ ઘેર જવા લાગ્યા. મુદ્દાના પંદર વીસ માણસો રહ્યા. પછી ધરમચંદની સાચું જોઈ આચાર્યશ્રીને ક્રોધ હાથમાં નહીં રહેવાથી બધી રીસ તેમના ઉપર ઉતારી તે આંખ ચડાવી બોલ્યા. “ ધરમચંદ ! આ બધું તારા લીધેજ થયું છે. તારા અઘાઈ ઉત્સવમાં મારા પવિત્ર ચેલા ચક્રોરવિજયને કલંક ! તું એવા લોકોને કેમ ધર્મશાળામાં પેસવા દે છે ? ”

આ પ્રમાણે ક્રોધેશનો ટોપલો ધરમચંદને માથે પડવાથી કેટલાક લાગ સાધી ત્યાંથી ખસી ગયા અને ખસતાં ખસતાં ન્યાતના શેઠ અને ધરમચંદ એમ બે ગૃહસ્થો આચાર્યની નજર આગળ ઉભા રહેલા જણાયા. આ સ્થિતિ બનેલી જોઈ ધરમચંદે કહ્યું “ સાહેબ ! બધા ગયા, હવે અમે બે જણ શું કરીએ ? બપોરે ખાતમી મેળવી શોધી કાઢી આપનું મન મનાવીશું ” એમ આચાર્યને સમજાવી ત્યાંથી ઉઠાડી મેડા ઉપર લઈ ગયા. તેઓ મેડા ઉપર ગયા કે એક બટક-બોલો છોકરો નીચેનું કાવ્ય ઉતાવળે બોલવા લાગ્યો—

(મનહર છંદ)

કુટ કહે આ સમામાં વાંકા અંગવાળા ભુંડાં
ભૂતલમાં પક્ષીઓ ને પશુઓ અપાર છે,
બગલાની ડોક વાંકી, પોપટની ચાંચ વાંકી,
કુતરાની પુંછડીનો વાંકોજ વિસ્તાર છે,
વારણની સુંઠ વાંકી, વાઘના છે નખ વાંકા,
ભેંસના માથે તો વાંકાં શીંગડાનો ભાર છે,

સાંભળી શીયાળ બોલ્યો દાખે દલપતરામ
અન્યનું તો એક વાંકુ આપનાં અઢાર છે.

આ કાબ્યોના શબ્દોએ આચાર્યના શ્રવણમાં પ્રવેશ કર્યો કે ક્રોધાયમાન થઇ તે બોલ્યા “ જોયું શેઠ ? છે કાંઇ મર્યાદા ? મને ઉંટની ઉપમા આપવામાં આવી.”

“ એ તો નાદાન છોકરાં પાછળ ભસે, આપણાથી કાંઇ તેમના જોવું થવાય ? ” એમ કહી બંને જણ મહારાજને વંદના કરી ત્યાંથી વિદાય થયા. જાણે જેલમાંથી છુટયા હોય તેવા તેમને ધડીભર આભાસ થયો.

રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં શેઠ કહેવા લાગ્યા “ ધરમચંદ ! તમે આ વધારે ધામધુમ કરી તેનું આ પરિણામ આવ્યું. રાત્રે ગરબાની ગોઠવણ ન રાખી હોત તો આવો બનાવ બનવા પામત નહીં. તમે પેલી વંડી ગયેલી રાંડ તારાડીને હજી ઓળખતા નથી. તમે ઘણી વખત તેના ઘણીને અને તેને સાથે લઇ મોટરમાં ફરવા જાઓ છો, તેથી લોકો તમારી પણ ટીકા કરે છે. મારા ઉપર ખોટું લગાડશે નહીં, આજે આટલી વાત નીકળે છે ત્યારે તમારા હિતસ્વી તરીકે તમને કહેવાની ફરજ પડી. આવી સ્ત્રીને તમે મોટા માને ચડાવી ગરબામાં ગાવા ઉભી રાખો ત્યારે લોકો આંગળીઓ કરે એમાં શી નવાઇ ? વાંકજ તમારો છે ને ? જેટલું વ્યવહારથી આગળ ચાલીએ તેટલું પસ્તાવું પડે. ઘણાએ અકાઇ ઉત્સવો થાય છે પણ આવું તો આજજ નાણ્યું માટે મારી સલાહ એવી છે કે મહારાજને કોઇપણ પ્રકારે શાંત કરો, નહીં તો તેમના ભવાડા બહાર આવશે અને મહારાજ ફજેત થઇને નીકળશે. બધી બાજુ તમારા હાથમાં છે. માટે જોવું તમે ઉપાડ્યું છે તેવું તમે નિર્વિધ્ને પાર પાડો. મને ખાતરી છે કે પેલા ચક્રોરવિજયે આચાર્યના કાન ભંભેર્યા હશે માટે તેને સમજાવવાથી સંવળું પાર પડશે.”

“ પણ શેઠ ! મારે તેમને શી રીતે સમજાવવા ? ”

“ ધરમચંદ ! તમે કસ્તુરચંદને ત્યાં જાઓ, આ વાત તેમને સમજાવો અને તેમને કહો કે ચક્રોરવિજયને વહોરવા તેડી આવો, તે જરૂર આવશે અને કસ્તુરચંદ સમજાવશે એટલે સઘળું શાંત પડી જશે. આ તમને કુંચી ખતાવી.

ધરમચંદ ત્યાંથી સીધા કસ્તુરચંદ ડોસાને ત્યાં ગયા. આજે શેઠ કસ્તુરચંદ તથા તેમનાં ધર્મપત્ની તારાબાઈ વ્યાખ્યાનમાં નહીં આવેલાં હોવાથી વ્યાખ્યાનમાં બેસી હકીકતથી બીનવાકેફગાર હતાં તેથી ધરમચંદ કેટલીક વાત સમજાવી અને ડોસા ચક્રોરવિજયજીને વહોરવા બોલાવવા ગયા. ધરમચંદને તારા સાથે બોલવાની છુટ હોવાથી તેમણે બધી બીના અથથી ઇતિ સુધી તારાને કહી. તારા તો ગરબા વખતેજ બધું સમજી ગઈ હતી, પણ તે ભેદ નહીં ફાડતાં તેણે કહ્યું “ એમાં શું ? હું તેમને સમજાવીશ. માફ કરેલું માને તેમ છે, કારણ કે ડોસા આ આચાર્ય પાસે દીક્ષા લેવાના છે એટલે અમારા ઉપર કોઈ નહીં કરતાં ચેલાની લાલચમાં અમારું કહેવું માનશે, માટે તમે જરા પણ ચિંતા કરશો નહીં, મહારાજને નહીં જવા દઈએ. તમારો અઠાઈ ઉત્સવ બરાબર નિર્વિઘ્ને પાર પાડીશું. ”

આમ વાત ચાલે છે એટલામાં “ ધર્મજ્ઞાલ ” શબ્દો કાને પડ્યા. “ પધારો મહારાજ ” એમ કહી ધરમચંદ શેઠ બારણા આગળ આવ્યા. તારા રસોડામાં ગઈ. ચક્રોરવિજય તથા ડોસા અંદર આવ્યા. ધરમચંદ મહારાજને કહેવા લાગ્યા “ આચાર્ય રીસાઈને જાણ તે દીક નહીં. મારા અઠાઈ ઉત્સવમાં આવું વિદ્વ હોય ! એ માટે તમને ખાસ બોલાવ્યા છે. વહોરવાનું તો માત્ર નિમિત્ત છે. ”

વચ્ચે તારા બોલી “ જુઓ મહારાજ ! આચાર્ય પાસે તે દીક્ષા લઈ તમારા ચેલા તરીકે થવાના છે હવે થોડા દિવસ ખુટે છે અને તમે આમ રીસાઈને જાઓ તો પછી તમારી પાસે દીક્ષા લેવી તે

તેમને કેમ શોભે ? માટે જો અમારો હેતુ બર લાવવો હોય તો બધી વાત મનમાંથી કાઢી નાખો અને મહારાજને સમજાવી દો. જે કુંચીથી તાણું ઉઘાડ્યું હોય તે કુંચીથી બંધ કરી દો.”

ચક્રોરવિન્યય તારાની ભાષા સમજી ગયા; વાત ચોળવાથી ધારેલો હેતુ બર આવશે નહીં એમ સમજી તેમણે જવાબ આપ્યો “ધરમચંદ શેઠ ! હવે તમે સુખેથી જાઓ, આચાર્યને જરૂર સમજાવીશ, બધી બાજુ મારા હાથમાં છે, જાઓ સુખેથી, પણ વાત મનમાં રાખજો.”

ધરમચંદ ગયા, હવે રહ્યા ધરડા ડોસા, તારા હતી ચાલાક, તેને કાંઈ શીખવવા જેવું નહોતું. તેણે સમયનો લાભ લેવા ડોસાને કહ્યું “ઉપર કાતરેલી સોપારી છે તે લઈ આવો, મહારાજને વહોરાવવી છે.”

ડોસા બિચારા ભોળા, તે તો મહારાજને વહોરાવવાની વાત આવી કે હર્ષદેલા બની આગળ પાછળ જોવાનાજ નહીં. ડોસા ઉપર ગયા કે તારાએ મહારાજને ઇસારો કરી સમજાવ્યા અને ધીમે રહી જણાવી દીધું કે “આ પ્રમાણે આચાર્યની હઠથી આપણા ધારેલા હેતુમાં ઘણાં વિઘ્નો આવશે, અને બાજુ બગડશે. માટે વાત પલટાવી નાખો. આપણા સંકેત પ્રમાણે બધી તૈયારીઓ મેં કરી રાખી છે. આજના બનાવથી ઘણું નુકસાન થયું છે પણ તે હું ચાલાકીથી સુધારી લઈશ. વાતને વધારે છેડવાથી ડોસા વહેમાઈ જશે તો તે હડીલા હોવાથી દીક્ષા લેતા અટકશે અને મને છોડશે નહીં. છુટી ફરવા પણ દેશે નહીં. માટે આચાર્યને બરાબર સમજાવી લેજો.”

એટલામાં નીસરણી ખખડી, ડોસા નીચે આવ્યા “લો મહારાજ ! કાતરેલી સોપારી તૈયાર છે” એમ કહી સોપારી વહોરાવી, અને મહારાજ ધર્મલાભ દર્ષી વિદાય થયા.

પ્રકરણ ૮ મું.

અઠ્ઠાઇ ઉત્સવમાં દીક્ષાપ્રવૃત્તિ.
સંમતિપત્ર કે હૃદયનો બળાપો ?

(હરિગાત)

ન્યાં સ્વાર્થને કોઇ ઉપાયે સાધવાનો સ્વાલ છે,
ત્યાં ન્યાર્યો કે અન્યાર્યો કૃત્યોનો નહીં કે ખ્યાલ છે,
લખનારની છે સંમતિ કે હૃદયનો ઉકળાટ છે ?
સુખો કે દુઃખી છે તે અરે તેનો નહીં ઉચ્ચાટ છે. — લેખક.

ચક્રોરવિજયજીએ જેવી રીતે આચાર્ય સૂર્યવિજયના કાનમાં
મંત્ર બાણી ક્રોધાગ્નિ પ્રકટાવ્યો હતો તેવી રીતે પાછો બીજો મંત્ર
બાણી અગ્નિ ઉપર પાણી છાંટી અગ્નિ શાંત પાડી દીધો. વ્યાખ્યાનમાં
તે વાત ઉપર બીલકુલ પડદો પડી ગયો.

અઠ્ઠાઇ ઉત્સવના પાંચમા દિવસે એટલે કે માલ વદ પાંચમે
પેલી દીક્ષાભિલાષી ચતુરાબાઈનાં માબાપ બપોરના ૧૧ વાગે આવી
પહોંચ્યાં અને તેજ ધર્મશાળામાં ચતુરાની ઝોરડીમાં ઉતારો કર્યો.
આચાર્ય મહારાજને વાંદી સુખશાતા પુછી તેમના હાથમાં ચતુરાના
બાપે કાગળ મુક્યો.

કાગળ બહુ લાંબો હતો પણ ઉપર ઉપરથી સારાંશ વાંચી લઈ
મહારાજ મલકાયા અને “ શાખાશ છે મગનભાઈ ! ” એમ કહી ધર્મશા-
ળામાં કામ કરનાર નોકરને બોલાવી તેને ન્યાતના શેઠને તેડવા મોકલ્યો.

આચાર્યશ્રી ન્યારથી પંચાર્યો હતા ત્યારથી ન્યાતના શેઠને આચા-
ર્યની સેવામાં હાજર ને હાજર રહેવું પડતું હતું. જમીને હાથ ધોઈ પાટ
ઉપર બેસી બીડી ઝુંકી મંદ મંદ ધુમાડા કાઢતા વિચારમાં બેઠા હતા
તેવામાં ધર્મશાળાનો નોકર આવી કહેવા લાગ્યો “ મહારાજ સાહેબ
એકદમ બોલાવે છે. ”

“કેમ કાંઈ નવાળુની છે ?”

“ના, તેવું કાંઈ નથી, પણ કેાઇ એ જાણું પરગામથી આવેલાં છે.”

શેઠે તરતજ બીડી ફેંકી દીધી અને પાઘડી અંગરખું ચડાવી ધર્મશાળામાં ચાલ્યા. તેમને દાદરમાં ચડતા દેખી મહારાજ કહેવા લાગ્યા “જુઓ ! ચતુરાના બાપ મગનભાઈ આવ્યા. અમે કાંઈ એવી છુપી દીક્ષાઓ આપતા નથી. બધા લોકો શંકા ઉઠાવી વાતો કરતા હતા તેનો બધો ખુલાસો તેમના જમાઇના કાગળથી થઇ જાય છે. ચતુરાની મા પણ આવી છે, તે નીચે ઝોરડીમાં છે.”

શેઠે કાગળ હાથમાં લઈ ઉપર ઉપરથી વાંચી લાવાઈ જાણી લીધો અને “આજે બપોરે પૂજામાંથી ઉડી દીક્ષાની વાત હાથમાં લઇએ” એમ કહી શેઠ, મગનભાઈ તથા તેમની વડુને જમવા માટે તેડી જવા નીચે ચતુરાની ઝોરડીમાં ગયા. થોડાક આગ્રહ પછી તે બંને શેઠને ત્યાં જમવા ગયાં.

ધર આગળ જમતાં જમતાં દીક્ષા સંબંધી બધી વાત શેઠે મગનભાઈ પાસેથી જાણી લીધી. જમ્યા પછી શેઠે ધરમચંદને પોતાને ત્યાં બોલાવી ખાનગીમાં બધું નક્કી કરી નાખ્યું.

બપોરે પૂજા લાગ્યાં રહ્યા પછી તેઓ મેડા ઉપર આચાર્ય-શ્રીની સમક્ષ ભેગા થયા. રવિવાર હોવાથી ચંદ્રકુમાર પણ આવ્યો હતો. આચાર્યે ચતુરાને દીક્ષા આપવાની વાત છેડી.

આચાર્યના હાથમાં ચતુરાના ઘણીના કાગળનું સબળ લથીઆર આવવાથી જાણે મહાન વિજયડંકો મેળવ્યો હોય એમ આચાર્ય તાડુકીને બોલ્યા “કેટલાક ભામટાઓ ખોટી ખોટી શંકાઓ લાવી કહેતા હતા કે “બાઇ સધવા છે માટે તેના ઘણીની સંમતિ હોવી જોઈએ” ક્યાં ગયા તે શંકા ઉઠાવનારા ? તેમને બોલાવીને બતાવો આ કાગળ, અને કહો કે તમારી આંખો ફેંડો. અમે કાંઈ લૂટારા કે ચોર નથી કે બીજાની સ્ત્રીઓ ઉપાડી જઈ સાધ્વીઓ બનાવીએ, કે જાની રીતે છોકરા ઉપાડી માથું મુંડી ચેલા બનાવી દઇએ. જેવા

સમય; અમે તો સમય અને વાતાવરણને ઓળખીને ચાલવાવાળા છીએ. આપણે ધર્મ સ્વાદ્વાદથી ભરેલો છે તે તમે નથી જાણતા ? લો ધરમચંદ શેઠ ! કાગળ વાંચો. ” મહારાજનો હુકમ થતાં ધરમચંદ શેઠે કાગળ હાથમાં લીધો અને ચરમા ચડાવી વાંચવા લાગ્યા—

મુરજીબી શ્રી મગનભાઈ ઉમેદચંદ.

કનકનગરથી લી. રમણિકલાલ કરસનલાલના નયજીનેન્દ્ર વાંચશો. આપને પત્ર મળ્યો. આપની દીકરી ચતુરાની ઇચ્છા દીક્ષા લેવાની થઈ છે તો તેમાં મારી પૂરેપૂરી સંમતિ છે. હું લગભગ ન્યારથી માંદગીના બીછાને પડ્યો છું, ત્યારથી તેમની મનોવૃત્તિ ધર્મ તરફ વધારે દોરાયેલી છે તે મારી જાણ બહાર નથી. આજ કાલ કરતાં છ માસ થવા આવ્યા. દિન પ્રતિ દિન રોગ ઘટવાને બદલે વધતો જાય છે. જે ભાવીમાં હશે તે બનશે. નોકરીમાં જોડાયે ચાર વરસ થયાં. હાલ તો હું બીનપગારે રજા ઉપર છું. મારા શેઠ મને પાછા નોકરી ઉપર રાખશે કે કેમ તેની મને શંકા છે. પગારમાંથી જે કાંઈ બચત કરી હતી તેમાંથી અત્યાર સુધી મેં માફ નિભાવ્યું. હાલમાં એક મારો મિત્ર છે તે મારી સારવાર કરે છે. તમારી દીકરીનું મન ધર્મ તરફ વધારે હોવાથી હું જાતે તસ્દી ઉઠાવતો પણ તેમને તકલીફ પડવા દેતો નહીં. સાંજે સવારે બપોરે મને ઘણી ઘણી વખત જરૂર પડતી છતાં હું તેમના પ્રતિક્રમણ અને સામાયિકનો ભાગ પડવા દેતો નહોતો; કોઈ કોઈ વખત પોસહ કરતી ત્યારે પણ મારા મિત્રને ત્યાંથી ખાવાનું મંગાવી ચલાવી લેતો. મને એમ લાગ્યું કે આ રોગમાંથી હું હવે બેઠો થવાનો નથી તેથી મારા મનમાં એવો વિચાર થયો કે માફ તો બગડવાનું છે પણ તેમનું શા માટે બગડવા દેવું ? એક માસથી મિત્રોની સલાહથી હોસ્પિટલમાં આવ્યો છું. બીછાનાવશ જેવી સ્થિતિમાં હું. તમારી દીકરીએ એકાદ દિવસ મારા મિત્રોની સ્ત્રીઓ સાથે મને સુખશાન્તા પુછવા માટે તસ્દી લીધી હતી. મને તેમની કેમળતા જોઈ દયા આવતી. કારણ કે તમારે ત્યાં આરામમાં ઉછરેલી પુત્રીને મારા જેવા લાંબી માંદગીના ભોગ થઈ પડેલા કમનસીબ દરદીની સારવારની તસ્દી ઉઠાવવી મુશ્કેલ થઈ પડે. વળી સાધુ કે સાધ્વીનું મન દુખાય તેવું કાંઈ પણ કરવા હું તેમને ના પાડતો. ન્યારથી તમે તેમને દીક્ષા આપવાની વાત મને કાગળથી જાણાવી છે ત્યારથી મને ઘણુંજ આનંદ થયો

છે. મારી જાતને ભાવ્યશાળી માનું છું કે મારી આવી મહાંગીમાં તે આવા પ્રકારનો અને આનંદ આપવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત કરાવી શકે છે. તેમના મનોબળને તેમની દૃઢતાને ધન્યવાદ ઘટે છે. સાધુ અને સાધ્વી પ્રત્યેના તેમના પ્રેમને જોઈ મને હર્ષ થાય છે. આવા ધર્મી આત્માના પવિત્ર કામમાં હું વચ્ચે આવું તો મોઢામાં મોઢો પાપી ગણાઉં. હું તો હવે થોડા દિવસનો કે થોડા માસનો આ દુનિયાનો પરોણો છું, મારી સાથે તેમનું બગાડવું મને દુરસ્ત લાગતું નથી બલકે તેમાં પાપ સમજીું છું, માટે તમે સુખેથી તમારી દીકરી ચતુરાને દીક્ષા અપાવજો. જો ધર્મપ્રસાદે આ અસાધ્ય રોગ માંથી બેઠો થઈશ તો જરૂર તેમને વાંઠી મારી જાતને કૃતાર્થ કરીશ.

વળી તમે આચાર્ય શ્રી સૂર્યવિજયજી પાસે દીક્ષા અપાવો છો અને તેમના સમુદાયનાં સાધ્વી કંચનશ્રીનાં ચેલી બનાવવા માગો છો તે જાણીને હું ધણીજ ખુશી થયો છું. કાગળ આથી પણ વધારે લાંબો લખી હૃદયનો ઉભરો બહાર કાઢવા વિચાર હતો પણ હવે થાક લાગવાથી અને ડોક્ટરની સલાહ પ્રમાણે વધુ તસ્દી લેવાની મનાઈ હોવાથી આટલું લખી બંધ કરું છું. થોડું લખ્યું ધણું કરી માનજો. જેવો ભાવ રાખો છો તેવો ભાવ રાખજો. અને તમારી દીકરીને કહેજો કે જાણતાં અજાણતાં મન વચન અને કાયાથી કોઈ પણ પ્રકારનો માશે અપરાધ થયો હોય તો મિચ્છામિ દુઃક્રાંત. પત્ર લખો તો નીચેને સરનામે લખશો.

કનકનગર.) લી. આપને
સરકારી હોસ્પિટલ.) રમણિકલાલ કરસનલાલ નાણાવટી. બી. એ.

આ પ્રમાણે અક્ષરે અક્ષર પત્ર વંચાઈ રહ્યા પછી તે પત્ર ચંદ્રકુમારના હાથમાં મુકી ધરમચંદ શેઠ કટાક્ષમાં બોલવા લાગ્યા “જુઓ આ અંગ્રેજી લખેલા છે. બી. એ. થયેલા છે, પણ કેવા વિચારના છે ? ધર્મ ઉપર કેવો પ્રેમ છે ? ભલે પોતે નહીં પાળતા હોય પણ જે પાળે છે તેને માટે કેવી લાગણી ધરાવે છે ! આવાં રત્નો જ્યારે સમાજમાં પાકશે ત્યારે આપણો ઉદ્ધાર થવાનો છે. પોતે જાતે દુઃખ ભોગવ્યું અને મિત્રની મદદ માગી પણ તેમની ધર્મપ્રેમી સ્ત્રીની ધર્મક્રિયા અટકાવી નહીં. ધન્ય છે તે બે જાણને.”

ચંદ્રકુમારે ધીમે રહી કટાક્ષમાં જવાળ આપ્યો “તમે એક વાર ધન્યવાદ આપો છો તો હું બે વાર ધન્યવાદ આપું છું. કેવો ઉમદા સંમતિપત્ર લખ્યો છે ? રમણિકલાલ જેવા ન્યારે પાકશે ત્યારેજ ઉદ્ધાર થવાનો છે તે તમારી વાતને હું સંપૂર્ણ રીતે ટેકો આપું છું.”

આવી રીતે શરૂ થતા સંવાદને અટકાવવા વચ્ચે ન્યાતના શેઠ બોલ્યા “હવે આપણે મુદ્દાની વાત ઉપર આવીએ.”

આચાર્ય—“ચતુરાબાઈ જે અત્રે આવેલી છે તે દીક્ષા લે તો છે હવે કોઈનો વાંધો? જુઓ આ મગનભાઈ બેઠા છે તે ચતુરાના આપ, મા નીચે ઓરડીમાં બેઠી છે, અને આ હમણાં જે પત્ર વાંચ્યો તે તેના પતિ રમણિકલાલની સંમતિનો પત્ર. કહો હવે કોઈની શંકા છે ?”

ન્યાતના શેઠ—“મહારાજ! હવે બીજા કોનો વાંધો હોય ? સાંઈ મુહૂર્ત શોધી કાઢો. ધરમચંદ દીક્ષાનું બધું ખરચ ઉપાડી લેવા તૈયાર છે. તે દિવસે નવકારશ્રી પણ જમાડવાના છે. મારે તે સંબંધી તેમની સાથે વાત થઈ ગઈ છે.”

આચાર્ય—“મેં તો દીક્ષાનો દિવસ ક્યારનો શોધી કાઢ્યો છે, માલ વદ ૭ નો દિવસ ઉત્તમમાં ઉત્તમ છે. આજે પાંચમ થઈ વચ્ચે આખો એક દિવસ છે. આ સાતમનો દિવસ એવો શ્રેષ્ઠ છે કે જે કોઈ આ દિવસે દીક્ષા લે તે પોતાનું કામ જલ્દી સફળ કરી શકે. આવો યોગ પચીસ વરસમાં આવ્યો નથી અને લવિષ્યનું દીપાણું જોતાં પણ જણાય છે કે પચીસ વરસમાં આવનાર નથી. ન મૂતો ન અવિષ્યતિ જેવું મુહૂર્ત છે. જેને લાલ લેવો હોય તે લે. ગયો વખત ફરી આવવાનો નથી.”

આ શબ્દો સાંભળી જરા મસ્કરીમાં શેઠ ધરમચંદ કહેવા લાગ્યા “કસ્તુરચંદભાઈ! આચાર્યશ્રીએ કહ્યું તે સાંભળ્યું ? આવો દિવસ ફરીને આવશે નહીં. સોનેરી તક છે. તમે ઘણા દિવસથી “દીક્ષા લઉં, દીક્ષા લઉં” એમ વાતો કરી રહ્યા છો. બે વરસથી તો ચોથા વ્રતની બાધા પણ લીધેલી છે. બારવ્રતધારી આવક છો. માટે

ફરી ફરી આવું મુહૂર્ત મળશે નહીં, હવે કેની રાહ જુઓ છો ? ધરમાં ખરાં પણ જાણે છે કે તમે દીક્ષા લેવાના છો, એટલે તમારી દીક્ષાથી તે નારાજ થવાનાં નથી. વળી આવા આચાર્ય મહારાજનો યોગ્ય પણ પુણ્યના ઉદ્યે અચ્ચાનક મળી આવ્યો છે તેનો લાભ લો. સુગંધ અને સોનાનો યોગ થયો છે. જાઓ તમારી દીક્ષાનું ખરચ પણ હું આપીશ અને ખુશાલીમાં નવકારશ્રી પણ હું જમાડીશ. થાઓ તૈયાર.”

આ સાંભળી કસ્તુરચંદ શેઠ બોલ્યા “દેવગુરુની કૃપાથી ખરચ કરવાની શક્તિ છે, દીક્ષા લેવાનો વિચાર ગઈ સાલથી ચાલે છે પણ પાપનો ઉદ્ય એવો જાગે છે કે વિચાર ખર આવતો નથી.”

આચાર્ય—“જુઓ તમે સાધુ જેવાજ છો, ચોથા વ્રતની બાધા છે, ઉકાળેલું પાણી રોજ પીઓ છો, પાંચ તિથિએ ઉપાવસ કરો છો, બંને વખતે પડિક્કમણું કરો છો, રાત્રે નિયમ ધારો છો, બાકી હવે ફક્ત ધર છોડવાનું છે, તે છોડી દો, તેના ઉપરથી મોહ ઉતારી દો, વિના કારણ છ કાયના કુટામાં શું કરવા સડી મરો છો ? ચારિત્ર વગરનો એક દિવસ ગુમાવો છો તે દરરોજનું લાખ રૂપીઆનું નુકસાન છે એમ હું સમજું છું, માટે છોડી દો તમારું ધરખાર અને સફળ કરો અવતાર. બેરાં તો સમજી છે, ધર્મી જીવ છે, ધર્મની ખાતર પ્રાણ પાથરે છે, એટલે તે વચ્ચે આવશે નહીં એટલુંજ નહીં પરંતુ પાસે રહી દીક્ષા અપાવશે, ઉપકરણની છાબ પણ તેજ ઉપાડશે. તે પણ સમજે છે કે સંસારમાં કાંઈ નથી, એક દિવસે મરી જવાનું છે, તે પણ ધીમે ધીમે તમારા પંથે ચાલશે. હાલ પણ સાધ્વીઓ પાસે આવે છે અને ખનતી સેવા કરે છે. તેમની તરફથી જરા પણ વાંધો કે ના મરજી હોય એમ માનવાને કારણ નથી. માટે હવે રાખો વિચાર નક્કી.”

મહારાજનો આવો ઉપદેશ સાંભળી કસ્તુરચંદ શેઠ પીંગળ્યા, અને વિચાર કરી કહેવા લાગ્યા “હું જરા ધર આગળ જઈ નક્કી કરું.”

ધરમચંદ—“હવે ધેર જઈ કેને પુછવાનું છે ? બોલાવું છુંજય ?”

કસ્તુરચંદ શેઠ જાણે ઉંડા વિચારમાં પડી ગયા હોય તેમ કેટલીક વાર શાંત રહી છેવટે પછા નિર્ણય ઉપર આવી આચાર્યને જણાવ્યું “જેવી ગુરૂની આજ્ઞા”.

આ શબ્દો શેઠના મુખમાંથી નીકળતાંની સાથેજ “બોલો જનશાસનકી જય” એમ ધરમચંદ શેઠે જય બોલાવી કસ્તુરચંદનો નિશ્ચય જાહેરમાં મુકી દીધો.

કસ્તુરચંદ—“મારી દીક્ષાનું બધું ખરચ મારી પાસેથી કરવાનું છે. વચ્ચે દિવસ એકજ રહ્યો એટલે મારા સગાં સંબંધીઓને બોલાવવાને અવકાશ મળશે નહીં એટલી મને દિલગીરી થાય છે.”

વચ્ચે ધરમચંદે સલાહ આપી “મુકી દો બધાને અર્જન્ટ તાર એટલે કાલે બધા આવી પહોંચશે, છેવટે પરમ દિવસે બપોર સુધી આવશે તો પણ હરકત નથી.”

કસ્તુરચંદ—“ત્યારે તમારી સલાહ પ્રમાણે એમ કરીશું.”

એ રીતે માલ વદ ૭ ના રોજ ચતુરાને અને કસ્તુરચંદને દીક્ષા આપવાનું નક્કી થયું અને કસ્તુરચંદની નવકારશ્રી વદ ૧૦ના દિવસે જમાડવાનું ઠરાવ્યું. આવી રીતે ત્રણ નવકારશ્રીઓ શેઠની નોંધપોથીમાં નોંધાઈ. વદ ૭ ચતુરાની દીક્ષા નિમિત્તે, વદ ૯ અક્ષય ઉત્સવની અને વદ ૧૦ કસ્તુરચંદની દીક્ષાની.

ઉઠતાં ઉઠતાં આચાર્યશ્રીની જોડે બેઠેલા એક મુનિ મહારાજે ન્યાતના શેઠને સૂચના કરી “શેઠ! દીક્ષાનો દિવસ નક્કી થયો પણ આ બાબતની તમારા નામની કંકુત્રીઓ છપાવવી જોઈએ, અમે તેનો મુસદ્દો કરી આપીએ તે પ્રમાણે પ્રેસમાં છપાવી ગામમાં અને પરદેશમાં બીટી આપો. સાંજે વાળુ કરીને જરૂર આવો. ભુલશો નહીં. મુદ્દાની વાત છે. તે રીવાજ મહોત્સવ શાબશેજ નહીં. મુસદ્દો અમે લખીને તૈયાર રાખીશું.”

આ પ્રમાણે નક્કી કરી મહાજન ધર્મશાળામાંથી વેરાઈ ગયું. કસ્તુરચંદ અને ચતુરા દીક્ષા લે છે એવી વાતો શહેરમાં ઠામઠામ થવા લાગી અને લોકો ભાતભાતના ઉદ્દગાર કાઢી દીકાઓ કરવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૯ મું.

ધણી ધણીઆણીનું ધીંગાણું.

તારાનું વાક્યાતુર્ય.

(દોહરે).

બોજ ઉપાડે બળદીઓ, અણુધ લે જો રાજ,
બુદો પરણે બાળકી, એ સૌ પરને કાજ,

—કવિ દલપતરામ.

મહાજનમાંથી કસ્તુરચંદ શેઠ ઘેર આવ્યા. વાળુ કરવાનો વખત થયો હતો, તારાએ તેમને જમવા બેસવા કહ્યું. કસ્તુરચંદ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા “ દીક્ષાની વાત હમણું કરે કે પછી કરે ? ” આમ વિચારમાં ને વિચારમાં તે જમવા બેઠા. પણ વાત કરવા જીભ ઉપરી નહીં, જમી રહી હાથ ધોઈ ઉભા થયા, તારાએ પણ જમી લીધું ત્યાં સુધી દીક્ષાની વાત નીકળી નહીં. થોડા વખત પછી તેઓ બંને બેઠેલાં હતાં અને સોનાના દાગીનાની વાત કરતાં હતાં એટલામાં ધરમચંદ શેઠ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. શેઠે દીક્ષાની વધામણી તારાને આધી હશે એમ ધારી હસતા મુખે ધરમચંદ કહેવા લાગ્યા “ કેમ તારા શેઠાણી ! ઉપકરણની છાબ ખરમ દિવસે સવારે તમે ઉપાડશોને ? ”

તારા બોલી “ ઉપકરણની છાબ મારે ક્યાંથી ઉપાડવાની હોય ? ”

“ કેમ, તમે નથી બાળતાં ? ”

“ ખરેખર હું કાંઈજ બાળતી નથી. મારા સોગંદ આધને કહું છું. ”

“ કસ્તુરચંદ શેઠ તો પરમ દિવસે દીક્ષા લેવાના છે. ”

“ મને તો તે કાંઈ વાત જ કરતા નથી. હા હવે મને સમજ્યું, તે જમીને ઉઠ્યા પછી મને દાગીનાની વાતો કરતા હતા તે આ મુદ્દા ઉપર જ હશે. ”

આ વાતનો પડદો ઉઘડતાંજ ધર્મશાળાનો નોકર આવીને કહેવા લાગ્યો “ શેઠ ધરમચંદ ! તમને મહારાજ સાહેબ બોલાવે છે. હું તમારે ત્યાં જઈ આવ્યો, ત્યાંથી સમાચાર મળ્યા કે કસ્તુરચંદ શેઠને ત્યાં ગયા છે તેથી અહીં તેડવા આવ્યો છું; ઉતાવળનું કામ છે માટે ચાલો. ”

આ પ્રમાણે મહારાજનું તેડું આવવાથી ધરમચંદ ઉઠીને ચાલતા થયા કે તારાએ ધરના બારણાની જાળા બંધ કરી દીધી અને જરા ઉપરથી ક્રોધ કરી બોલવા લાગી “ દીક્ષા લેવી હતી તો જખ મારવા મને પરણ્યા ? હું તો તમારે ત્યાં મોજશોખ મારવા આવી હતી. પણ તમે તો ચોથા વ્રતની બાધા લઈ મારા સંસારમુખને બે વરસથી ખંજાતી તાળું મારી દીધું છે. હવે બાકી હતું તે દીક્ષા લો એટલે હું કેના આધારે ? ”

કસ્તુરચંદ શેઠ સમજી ગયા કે હવે ક્રોધ કરીશ તો તે વધારે ઉપડશે અને વિદ્વ લાવી દીક્ષા અટકાવશે માટે ધીમે રહી શાસ્ત્રનો બોધ દેતા હોય તે પ્રમાણે સમજાવી કહેવા લાગ્યા “ તું ભોળા છે, આમ ક્રોધ ન કરીએ, તું જાણે છે કે હું વૃદ્ધ થયો છું. ચોથા વ્રતની બાધા છે, એટલે હું ધરમાં છું તે નહીં જોવા છું. ”

“ પણ તમે લુલો છો, મીણુનો માંદો પણ ક્યાંથી ? તમે તમારા મનથી ધરમાં નહીં જોવા છો પણ મારે તો તમારી હયાતીને લીધે બધા આનંદ પામવા મળી શકે છે તે તમે નથી જાણતા ? દિવસમાં ભાતભાતના સાદલા પહેરૂં છું, પોલકાં પણ નવાં નવાં પહેરૂં છું, ચોળીનો પણ ઠાઠ મારું છું, પ્રસંગ મળે તમારી સાથે મોટરમાં પણ ફરવા આવું છું. આ બધા વૈભવ તમારા લીધે જ છે. ઘરેણું પણ રોજ જુદી જુદી જાતનાં શરીર ઉપર ધારણ કરું છું તે બધો શેઠ કેના ઉપર ? તમારા ઉપર જ, સમજ્યા ? તમે દીક્ષા લેશો એટલે એ બધો શણગાર સજી આ તમારી તારા સુંદરી જેવી રીતે ગરબામાં મન માનતા શોખ મારી શકે છે તેવો શોખ પછી મારી શકશે ? ‘ સોજે શૃંગાર સજી સુંદરી સાસરીએ સંચર્યા ’ એવું સુખ પછીથી મારાથી ભોગવી

શકાશે ? વિચાર કરો વિચાર, મારા સ્વામીનાથ ! મારા કરતાં તમે ત્રણગણા મોટા છો, માટે તમારામાં ત્રણગણી અક્કલ હોવી જોઈએ.”

“આ બધું તું બોલતી નથી પણ તારી યુવાની બોલાવે છે.”

“હાજ તો ! યુવાની કેમ ન બોલાવે ? વીસ વરસની યુવાન સ્ત્રી છું તે કાંઈ તમે દીક્ષા લેશો એટલે તમારા જેવી સાઠ વરસની ડોશી થઈ જવાની છું ? ”

“પણ તું સાંભળ ! એમ ફટ ફટ જવાબ ન દે, વિચાર કર, આ યુવાની ચાર દિવસનું ચાંદરાણું છે, પછી અંધારું ને અંધારું. યુવાનીનો જીરસો ગયા પછી માણસને પોતાની સત્ય વસ્તુનું જ્ઞાન થાય છે માટે યુવાનીનો મદ મુકી દઇ મારી વાત ધ્યાનમાં લે. હું તને ખરું કહું છું. આ દુનિયામાં કાંઈ સાર નથી. જેમણે સાર માન્યો તે સર્વ પસ્તાયા. આચાર્ય કહે છે કે દીક્ષા વિના મુક્તિજ નથી એ વાત મને ખરેખરી ગમી છે. તું જાણે છે કે તારી સાથે જ્યારથી હું પરણ્યો છું ત્યારથી હું સાધુ જેવું જીવન ગુજરું છું.”

તારા કટાક્ષમાં બેલી “મારાથી ક્યાં અન્નપ્રયું છે ? અને તેથી જ હું મારાં માબાપને ચોરીમાંથી ગાળો દેતી હતી તે તમે કેમ ભુલી ગયા ? માબાપ મને કુવામાં નાખી મરી ગયાં. ક્યાં હવે તેમને છોકરીનું દુઃખ જોવાનું છે ? ” એમ કહી સાદ્જાના છેડાવતી આંખો ચોળી ધીમું ધીમું રડવા લાગી.

“તું તો એક વાતમાં બીજી આડી અવળી વાતો કાઢી આમ રડે તે દીક નહીં, તારે તો મને આવા ધર્મના કામમાં મદદ કરવી જોઈએ. પાસે રહી દીક્ષા અપાવે તો કેવું સાઈ દેખાય ? લોકો તને અને મને ધન્યવાદ આપે.”

“ત્યારે શું તમે પરમ દિવસે નક્કી દીક્ષા લેવાના છો ? અને મને વિધવા જેવી બનાવવા માગો છો ? ”

“એમાં વિધવા બનવાનું ક્યાં છે ? ક્યાં હાથેથી શણગાર ઉતારવાનો છે ? માટે આવી ગાંડી ગાંડી વાતો કરવી માંડી વાળ

અને બધી તૈયારી કર, પાસે રહી મને દીક્ષા અપાવ. ”

“તમે દીક્ષા લેા એટલે મારે બંગડીઓ પછી કેને દેખાડવી છે? પહેરી તે ન પહેર્યા બરાબર છે.”

“હું દીક્ષા લઉં તો પણ તારાથી સૌભાગ્યનો તમામ શણગાર રાખી શકાય છે. જ્યારે હું સાધુવ્યવસ્થામાં કાળ કરું ત્યારે તે શણગાર તારાથી કેરે મુકાય. ”

“ત્યારે તો દીક્ષા લીધા પછી મરતા સુધી તમારી હયાતીની નિશાની તરીકે બંગડી રાખવાનો સંબંધ ખરો! એ શાસ્ત્ર પણ તમે મને દીક શીખવ્યું. કહેવામાં સંબંધ નહીં પણ મૂળ સગપણના સંબંધની બંગડી રાખી શકાય? એ પણ દીક ન્યાય છે. ”

આ પ્રમાણે બાહ્ય ડોળમાં વાતચીત કરી ખરા સ્વરૂપમાં આવી તારા કહેવા લાગી “જુઓ તમારી વાત ઉપરથી લાગે છે કે તમે દીક્ષા લીધા વિના રહેવાના નથી, ત્યારે હવે ધરની તમામ મીલકત મને બતાવો અને મારા કબજે સોંપી દો, કેમકે તમારા પિતરાઇ ભાઇઓ આવી મને સતાવે તેમને નહીં પાલવે. હું તમને આગળથી સાક્ષ જણાવું છું. ”

“તે તારી વાત ખરી છે પણ દીક્ષાની ક્રિયા પાછળ મારે ખરચ કરવું પડશે તે ક્યાં વિના ચાલશે? ”

“તેમાં તો શું ભારે ખરચ થવાનું છે? તે ખરચ કરવાની હું ક્યાં ના પાડું છું? ”

“તું પાસે રહી દીક્ષાની ક્રિયાઓ કરાવે તો કેવું સાફ દેખાય? સઘળી વ્યવસ્થા તારે હાથે ન થાય તો મારે તે વ્યવસ્થા ન્યાતના શહેને કે ધરમચંદને સોંપવી પડશે. હવે તને ખમે તે કર. તારી મુન-સપ્તી ઉપર છે. મારી દીક્ષા દીપાવવી હોય તો દીપાવજે અને બગાડવી હોય તો બગાડજે. લે આજથી ધરની કુચીઓ. આજથી આ ધર તારું છે. તને યોગ લાગે તેમ કર, હું તો હવે કાલનો દિવસ પોરોણા તરીકે ધરમાં છું. ”

તારા વિચારમાં પડી અને ચોકસ ખુલાસો નહીં આપતાં જણાવ્યું.
“કાલે તમને જવાબ આપીશ, હવે તો ધર્મશાળામાં જવાનો વખત થયો છે. ધરમચંદ શેઠનાં વહુ મારી રાહ જોતાં હશે.” એમ કહી ગરબાનો પોશાક ધારણ કરવા લાગી. થોડી વાર પછી બંને જણ ધરમાંથી ધર્મશાળામાં ગયાં.

કસ્તુરચંદ શેઠ મેડા ઉપર સાધુ પાસે ગયા. પડિચ્છમણું કરી આચાર્યની પાસે એકાંતમાં વાતો કરવા લાગ્યા. શેઠે સાંજે અનેલી વાત મહારાજને કહી. આ વખતે મહારાજના માનીતા ચેલા પેલા ચક્રોરવિજયજી પાસે બેઠેલા હતા તે સમજી ગયા. તેમના મનને આવ્યું કે જો તારા, પાસે રહી દીક્ષા નહીં અપાવે તો બાજી બગડશે, કિનારે આવેલું નાવ કુબી જશે માટે તેને ચેતાવવાની જરૂર છે.

નવનો સુમાર થયો કે ભાવના પૂરી થઈ અને ગરબાની શરૂઆત થઈ. તારાબાઈ તો તૈયાર જ હતાં. તેનો સ્વર કાને પડતાંજ ચક્રોરવિજયજી દુર ઉભા રહી બારીમાંથી નજર નાખવા લાગ્યા. આજે પ્રેક્ષકવર્ગમાં દીક્ષાની જ વાતો ચાલવા માંડી. કેટલાક તો આંગળી કરી બતાવતા હતા કે “જુઓ પેલી ભરજીવાન ગાનારી તારા! તેમના ધણી કસ્તુરચંદ પરમ દિવસે દીક્ષા લેવાના છે. તેની જોડે પેલી ચતુરા ચાલે છે તે પોતે દીક્ષા લેવાની છે.”

એક બાઈએ ઉદ્ગાર કાઢ્યા “હાય હાય ! તારા તો આપડી નાની બાળક છે, ધણી દીક્ષા લેશે એટલે તેનો આખો ભવ બગડશે.”

સામો જવાબ મળ્યો કે “પરણી ત્યારથીજ ભવ બગડેલો છે. ડોસો તો નામનો છે. તેને તો ચોથા વ્રતની બાધા છે.”

“વૃદ્ધાવસ્થા એટલે ચોથાવ્રતની બાધા જેવુંજ સમજવું” એમ કોઈએ મસ્કરીમાં ઉદ્ગાર કાઢ્યા.

“હાય હાય ! માઆપ, પાસે રહી પેલી યુવાન ચતુરાને દીક્ષા અપાવે છે અને જમાઈનું ઘર ભગવે છે.” એવો એક બાજીથી બીજો જ્વનિ નીકળ્યો.

“અરે જમાઇએ તો રળ આપી છે. હોસ્પીટલમાં તે માંદો છે, મરે તેવો છે, એવું કાંઈક હશે ત્યારેજ માઆપ દીક્ષા અપાવતાં હશે. રંડાપો ભોગવ્યા કરતાં દીક્ષા શી ખોટી ? હુમાડે હુમાડે “ધર્મલાલ” દેશે, ઉપાશ્રયમાં રહેશે અને લહેર મારશે.” એવો ખીજ બાળુથી જવાબ મળ્યો.

“અરે ધણીની ચાકરી કરવી ચાકરી લાગી, ધણીને સંત્ર-હણી જેવું દરદ થવાથી બાઇથી કંટાળી દવાખાનામાં રહ્યો છે.”

આમ ભાતભાતની ટીકાઓ સ્ત્રીમંડળમાં ચાલી રહી. સમય પૂરો થયો કે ગરબાની પૂર્ણાહુતિ થઇ.

ખીજ દિવસે સવારના સાત વાગ્યા કે પાણી વહોરવાના બ્હાને “ધર્મલાલ” કહી ચક્રારવિનયે કરતુરચંદના ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો. તારા રસોડામાં ચા બનાવતી હતી, ચા ચુલા પરથી નીચે ઉતારી બહાર આવી બોલી “પધારો મહારાજ ! શાનો ખપ છે ? દુધ ચા તૈયાર છે.”

મહારાજે આડી અવળી નજર કરી પુછ્યું “શેઠ ક્યાં છે ?”

તારા હસીને બોલી “ગભરાશો નહીં, શેઠ દિશાજંગલ ગયા છે, હમણાં આવતા હશે, તમે જો અત્યારે ન આવ્યા હોત તો હું તમને તેડવા આવવાની હતી.”

મહારાજે ધીમે રહી કહ્યું “મારે તો તમારી સાથે મુદાની વાત કરવાની છે, કાલે સાંજે તમારા બંને વચ્ચે બનેલી હપ્તીકત શેડે આચાર્યને કરી છે તે વખતે હું જોડે બેઠો હતો, તે વાત મેં જાણી લીધી છે, હવે તમે શા વિચાર રાખ્યો છે ?”

“મારે તો તમારી સલાહ પ્રમાણે વર્તવાનું છે. જો કહો તો પાસે રહી તેમને દીક્ષા અપાવું અને તેમાં ભાગ લઉં; અગર કહો તો રીસાઈને બહાર ગામ ચાલી જાઉં.”

“હું એવા નિશ્ચય ઉપર આવ્યો છું કે જો તમે રીસાઈને જશો તો બધો તાલ બગડશે. પૈસા અને ધરનો કબજો જતો રહેશે, માટે તમે પાસે રહી દીક્ષા અપાવો. આમ કરવાથી અમે જ્યાં વિહાર

કરીશું ત્યાં તમારાથી વાંદવાના બહાને અવાશે, હજુ મારા સંયોગો જેવા નેધએ તેવા અનુકૂળ નથી, આપણને અહીં ફાવી શકે તેમ નથી, આ શહેરમાં ઘણી ટીકાઓ થાય તેમ છે માટે એજ સલાહ છે કે પાસે રહી ધામધુમથી દીક્ષા અપાવો. ધરખાર દરદાગીના પૈસાટકા રાચરચીલું વીગેરે કબજે કરી લો, પછી બધું નેધ લેવાશે.”

એટલામાં શેઠ સાહેબ પધાર્યા, મહારાજને દેખી ઉતાવળા ઉતાવળા હાથ પગ ધોઈ મહારાજની પાસે આવી હાથ જોડી ઉભા રહી તારાને કહેવા લાગ્યા “ મહારાજને આ દુધ વહોરાવો.”

તારા બોલી “ ક્યારનો આગ્રહ કરે છું પણ ફક્ત મોરીઓ જ લઇને આવ્યા છે, સાથે તર્પણી કે પાત્રાં લાવ્યા નથી.”

મહારાજે કહ્યું “ ફક્ત પાણીનીજ જરૂર છે માટે બીજાં પાત્રાં લાવ્યો નથી, આપનો ભાવ નેધએ, આ દુધથી કાંઈ વિશેષ નથી.”

તારાએ કથરોટમાં દારેલું પાણી વહોરાવ્યું એટલે “ધર્મશાલ” દઈ મહારાજે ચાલવા માંડ્યું.

જતાં જતાં શેઠ હાથ જોડી કહેવા લાગ્યા “ મહારાજ! જરા ઘરમાં ઉપદેશ આપો તો સાહે. મારી માગણી એવી છે કે તે પાસે રહી મને દીક્ષા અપાવે. મેં ઘણુંએ કહ્યું પણ માનતાં નથી. માટે તમે તેમને જરા બોધ દઈ સમજાવો. તમારા ઉપર તેમનો ભાવવધારે છે, તમારી શીખામણુ તે માનશે.”

મહારાજે જવાબ આપ્યો “ તે ધર્મી જીવ છે, સમજી છે, ડાહ્યાં છે, તમારી આજ્ઞામાં છે, તમારું બોલ્યું તે નહીં ઉઠાપે.”

આ સાંભળી શેઠ તારાને કહેવા લાગ્યા “ સાંભળ્યું ? મહારાજ સાહેબ શું કહે છે ? માટે હવે વધારે આગ્રહ નહીં કરતાં કામની શરૂઆત કરો.”

તારા હસીને બોલી “ મેં તમને ક્યારે ના પાડી છે ? વિચાર કરીને જવાબ આપવા મેં કહ્યું હતું. તમારું સાહે દેખાશે તે પ્રમાણુ કરીશ. મહારાજને સાક્ષી રાખવા હોય તો તેમ કરો.”

“ સમજુની બલીહારી છે, શ્રાવિકા ક્યાં ના પાડે છે ? કરો હવે કાલને માટે તૈયારીઓ, આવો અવસર ફરીને નહીં મળે, ” એમ કહી ધર્મલાભ દષ્ટ મહારાજ વિદાય થયા.

તેમના ગયા પછી તારા બોલી “ જુઓ સાંભળો, તમારી બધી માગણીનો હું સ્વીકાર કરું છું, હું પાસે રહી દીક્ષા અપાવીશ, આપણા ઘરને છાજે તે પ્રમાણે ખરચ કરીશ, પણ મારી એક માગણી છે તે તમારે સ્વીકારવી પડશે. ”

“ તેં મારી માગણી સ્વીકારી તો મારે તારી માગણી સ્વીકાર્યા વિના ચાલશે ? સુખેથી કહે. ”

“ આચાર્ય તમને દીક્ષા આપશે પણ તમે આ ચક્રોરવિન્યયના ચેલા થજો. આચાર્ય કદાચ બીજા ચેલાને તમારા ગુરુ બનાવે તો તમે સાફ ના પાડજો. કારણ કે ચક્રોરવિન્યયના ચેલા થવાથી મારે તમને વારંવાર વાંદવા આવવું હશે તો બની શકશે અને મારાથી તમારી ભક્તિ થશે, તમારી વેચાવચ્ચ પણ રાખી શકાશે. તમારી વૃદ્ધાવસ્થા થઇ એટલે શરીરની સંભાળ રાખવી પડે, તમે ધરમાંથી ગયા એટલે શું મારે તમારા શરીરની દરકાર ન રાખવી જોઈએ ? માંદા સાળા થાઓ ત્યારે દવાઓ વીગેરે કરવું પડે. શરીર અળગું થાય પણ કાંઈ મન અળગું થાય તેમ છે ? ” એમ કહી ગળગળી બની સાલ્લાના છેડા વતી આંખો ચોળવા લાગી.

“ તું આમ કચવાઈ આંસુ નાખે છે તેથી મારા મનને ઘણું લાગી આવે છે, હું તો સમજતો હતો કે કાંઈ મોટી માગણી હશે, આમાં શું ? જરૂર ચક્રોરવિન્યયનો ચેલો થઇશ. આચાર્યની પણ તેજ ધમ્મ છે, વાત થઇ ગઇ છે, તેમ છતાં કદાચ તે પોતાનો વિચાર બદલશે તો હું સાફ ના પાડીશ. માટે તે બાબત જરા પણ ચિંતા કરીશ નહીં. ” એમ તારાના મનનું સમાધાન કરી શેઠ પોતાના કામે વળગ્યા.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

દીક્ષાર્થીઓની ઓળખાણ અને દીક્ષાની
આમંત્રણપત્રિકાનું વાંચન.
(હરિગીત.)

જે માણસો નિજ લોભની લાલચ મહીં લપટાય છે,
વિચાર તે કરતા નથી કે કૃત્ય કેવાં થાય છે;
અંતર સ્વરૂપ સમજે નહીં ને ઉપરથી હરખાય છે,
ન્યારે ફજેતી થાય છે ત્યારે પૂરે પસ્તાય છે. —લેખક.

ખીજે દિવસે સવારના આઠ થયા કે આચાર્યશ્રી હંમેશના નિયમ પ્રમાણે વ્યાખ્યાન આપવા માટે પાટપર ખિરાજમાન થઈ ગયા. જગૃત થએલો ક્રોધ તો તેમના માનીતા ચેલા ચક્રોરવિજયની અક-કસીર દવાના ઉપચારોથી ક્યારનો શમી ગયો હતો એટલું જ નહીં પરંતુ બે જણને દીક્ષા આપવાનો અમુલ્ય પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયેલો હોવાથી ખુબ આનંદમાં આવી ગયા હતા.

આવતી કાલે કસ્તુરચંદ્રશેઠને તથા કનકનગરની બાઈ ચતુરાને દીક્ષા આપવાનું ઠરેલું હોવાથી આજે વ્યાખ્યાનમાં શું બને છે તે જાણવાની ખાતર ઘણાં સ્ત્રીપુરુષોએ હાજરી આપી હતી.

આચાર્યે તો આજે દીક્ષાનો વિષય હાથમાં લીધો. વિવેકની મર્યાદા કારે મુકી મોટા અવાજે તે બોલવા લાગ્યા “મોક્ષને માટે ત્યાગમાર્ગ શીવાય ખીજે એક પણ રસ્તો નથી. માટે દરેક સ્ત્રી પુરુષે દીક્ષા લેવી, જે દીક્ષા લેવા પુણ્યનો ઉદય ન હોય તો તે લેવાની લાવના પણ રાખવી અને આકરામાં આકરી બાધા પણ લેવી, જે ઘરમાંથી એક પણ માણસ દીક્ષા ન લે તે ઘર સ્મશાન ખરાબર છે. કદાચ પાપના ઉદયથી પોતાનાથી દીક્ષા ન લેવાય તો ખીજાઓ પાસે દીક્ષા લેવરાવવાનો પ્રયત્ન કરવો, તેમાં મદદ કરવી, અનુમોદન આપવું અને ખુબ ધામધુમથી દીક્ષા મહોત્સવ ઉજવવા ઉદાર દિલથી

પૈસા ખરચ કરવા. ગૃહસ્થાશ્રમ તો એક પાપની ખાણ છે, નરક છે; તેમાં પડી રહેવાથી કાંઈ ફાયદો નથી. ગૃહસ્થાશ્રમને વખાણનારા સાધુઓ અને સંસારીઓ પોતાનું તો બગાડે છે અને તેમની સાથે પારકાનું પણ બગાડે છે. બંનેનો આ ભવ તો નિષ્ફળ નીવડે છે એટલુંજ નહીં પણ ઉલટો પાપનો પોટલો બાંધી નરકગામી થાય છે. ગૃહસ્થાશ્રમને વખાણનારા સાધુઓને અને સંસારીઓને એક વાર નહીં પણ હજાર વાર ધિક્કાર છે. એમ શાસ્ત્રઆધારે હું તમને કહું છું.

ધન્ય છે બે ભવી જીવોને ! તે મોક્ષાભિલાષી બે જીવોની ઓળખાણ કરાવતાં મને આજે ધણોજ આનંદ થાય છે. કરતુરશેઠ તો તમારા શહેરનાજ છે, તેમને તમે સારી રીતે ઓળખો છો. તેમનાં વખાણ કર્યો કરતાં મારે તેમનાં પુણ્યશાળી, ધર્મરાગી, ધર્મપત્ની તારાબાઈનાં વખાણ કરવાં પડે છે. યુવાન વય હોવા છતાં પોતાના ધણીને ઉલ્લાસથી દીક્ષા અપાવે છે; કેટલો બધો તેમનો ધર્મરાગ ? કેટલી બધી સાધુ પ્રત્યે ભક્તિ ! અને કેટલી બધી ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા ! આવી સ્ત્રીઓ ન્યારે પાકશે અને પોતાના ધણીને પાસે રહી દીક્ષા અપાવશે ત્યારેજ ધર્મનો અને સમાજનો ઉદ્ધાર થશે. હું તારાબાઈની શ્રદ્ધા માટે જેટલાં વખાણ કરું તેટલાં ઓછાં છે. હાલમાં તો એવી ધ્રુવડો પાકી છે કે ધણી દીક્ષા લેવા નીકળે છે એટલે તે સાધુનાં છાજ્યાં લે છે અને ખુબ રૂદન કરી દુનિયાની દયા મેળવી સાધુને રૂંચેત કરે છે. ધિક્કાર છે તેવી કુલટા સ્ત્રીઓને.

ધણી દીક્ષા લેતો હોય તો તારાબાઈની માફક તેમાં ઉલટથી ભાગ લેવો અને મોહ માયા અને રાગરૂપ ઝેરી સર્પોને શ્રદ્ધારૂપ મનજીવ લાકડી ઉપર ચડાવી દુર ફેંકી દેવા જોઈએ. ધન્ય છે તે પુણ્યશાળી જીવને કે પોતાના ધણીને મોક્ષ માર્ગે ચડાવી પોતે આનંદ માને છે.

હવે બીજાં દીક્ષાભિલાષી ચતુરાબાઈ છે. તેમનાં માબાપ અત્રે આવ્યાં છે, તે કનકનગરનાં રહીશ છે. જેવાં ધર્મરાગી માબાપ તેવાં

તેમનાં દીકરી પાકે તેમાં શી નવાઈ? હા માસથી તેમનું મન દીક્ષા તરફ વળી ગયું છે. માઆપ આગળ તે વિચાર જાહેર કરતાં માઆપ ઘણાંજ ખુશી થયાં ! એવો દિવસ ક્યાંથી કે દીકરી દીક્ષા લે. પરણેલી છે એટલે તેના ધણીની રજા જોઈએ, એમ લોકલાજની દૃષ્ટિએ તેના માઆપની માન્યતા હોવાથી માઆપે તેમના જમાઈની સંમતિ પણ પત્ર લખીને મંગાવી છે. આ સ્થળે પણ મારે ચતુરાઆઈ કરતાં તેમના વિદ્વાન પતિ રમણિકલાલ નાણાવટી જે ઐન્યુએટ છે તેમની પ્રશંસા કર્યા વિના ચાલતું નથી. અંગ્રેજી ભણેલા છે છતાં ધર્મ ઉપર અને તેમાં વળી દીક્ષા ઉપર કેવો રાગ છે અને પોતાની યુવાન સ્ત્રીને દીક્ષા લેવા માટે ખરા દિલથી હા પાડે છે તે તેના આવેલા સંમતિ પત્ર ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. દિલ્લીની એટલી છે કે તે હાસ્પી-સ્ટલમાં અસાધ્ય માંદગીના બિછાને પડેલા છે એટલે અત્રે આવીને દીક્ષામાં ભાગ લઈ શકતા નથી. તેમને પત્ર વાંચવા જેવો છે માટે ધરમચંદશેઠ તે પત્ર સભા સમક્ષ વાંચી સંભળાવશે.”

આચાર્યની આજ્ઞા થવાથી ધરમચંદ શેઠે તે કાગળ મોટા અવાજે વાંચી સંભળાવ્યો કે આચાર્ય બોલ્યા “ કેમ કેવો પત્ર છે ? હાલમાં કેટલાક અંગ્રેજી ભણી અંગારા પાકેલા છે તેમને માટે આ પત્ર એક દૃષ્ટાંત રૂપ છે. કનકનગરની “વર્ધમાન વિદ્યાલય”ના કાર્યવાહકો ઉપર મોકલી આપવા જેવો છે. ધન્ય છે તે રમણિકલાલને, ચતુરાઆધને અને તેમનાં માઆપને.

આ પ્રમાણે આચાર્યશ્રી દીક્ષાભિલાષીઓની ઝોળખાણ અને પ્રશંસા કરી રહ્યા છે તેવામાં છાપખાનાવાળાનો માણસ આવીને ન્યાતના શેઠના હાથમાં એક અંડલ આપી ચાલ્યો ગયો. તે જોઈ આચાર્યે પુછ્યું “ કેમ શેઠ શું છે ? ”

“સાહેબ ! કાલના દીક્ષામહોત્સવની કંડુત્રીઓ છપાઈને આવી છે.” એમ કહી અંડલ છોડી તેમાંથી પાંચ પ્રતો મહારાજના હાથમાં મુકી અને બીજી બધાંને વહેંચવા માંડી.

આચાર્યશ્રી નિમંત્રણપત્રિકા જોઈ ખુબ મલકાયા, ધારેલો હેતુ પાર પડવાથી આનંદનો પાર રહ્યો નહીં. પોતાના નામની આગળ મુકાયેલા ત્રણથી ચાર પુટ જેટલી લંબાઈવાળા અનેક પ્રકારના અલંકારોનું અને વિધવિધ ગુણાનુવાદોનું વિહંગાવલોકન કરી સહી કરનાર ન્યાતના શેઠ મનસુખલાલને સંપૂર્ણ પ્રસન્ન મુખે સંબોધન કરી આચાર્યશ્રી કહેવા લાગ્યા “શેઠ ! આ આમંત્રણપત્રિકાઓ તમામ ભાઈ બેનોને વહેંચાઈ રહ્યા પછી તમે જરા મોટા અવાજે ઉભા થઈ વાંચી સંભળાવો, જેથી શ્રાતાજનો સમજી શકે. અત્રે બિરાજમાન થયેલી કેટલીક બેનો એવી હશે કે જેમને વાંચતાં પણ નહીં આવડતું હોય, મોટે મનસુખલાલ શેઠ ! બરાબર શબ્દોચ્ચાર સ્પષ્ટ રીતે કરી નિમંત્રણપત્રિકા શ્રવણ કરાવો જેથી તેમાં રહેલું રહસ્ય બાળજીવોને પૂરેપૂરું સમજવામાં આવે. આવા પ્રસંગો ફરી ફરીને આવતા નથી, એ તો પૂરો પુણ્યનો ઉદય હોય તોજ આવો અલભ્ય અવસર પ્રાપ્ત થાય છે.

આથી ન્યાતના શેઠ ગભરાયા. મહાજનની જનજમ ઉપર ગાદી ટકીએ બેસી સિદ્ધગર્જના કરવાનો મહાવરો હતો પરંતુ આવી સભામાં બોલવાનો મહાવરો નહોતો, તો પણ શેઠ રહ્યા એટલે ના કહે તો ખોટું દેખાય તેથી લીમત લાવી ઉભા થયા.

શેઠે આમંત્રણ પત્રિકાનો કાગળ હાથમાં લીધો, પણ હાથ થરથર ધ્રુજવા લાગ્યા. વળી મથાળે બાળબોધ અક્ષરે લખેલો શ્લોક દેખ્યો એટલે મુંઝવણમાં અતિશય વધારો થયો. મથાળું વાંચતાંજ એવો ગોટાળો વળ્યો કે આખી સલા ખડખડ હસવા લાગી.

આ પ્રમાણે શેઠની મશ્કરી થવાથી આચાર્ય સમજી ગયા કે શેઠને બાળબોધ વાંચવાનો જરા પણ અભ્યાસ જણાતો નથી, **શ્રી જીનાય નમઃ** એટલા સાદા અને સરળ શબ્દો વાંચતાંજ જીલના લોચા વાળા અને હોંસી થઈ તો હવે **પરમ પવિત્ર પ્રવ્રજ્યામહોત્સવ** એ વાક્ય તેમનાથી શી રીતે વંચાશે !! જોડાક્ષરો વાંચવામાં પૂરેપૂરી તેમની ફજેતી થશે તેથી આસપાસ નજર ફેરવી આચાર્ય-

શ્રીએ સમયસચકતા વાપરી શેઠની બેઠે બેઠેલા રસિકલાલને આંગળી કરી કહ્યું “ રસિકલાલ તમે આમંત્રણપત્રિકા વાંચો. શેઠ આજે ઉતાવળમાં ચશ્મા ઘેર ભુલી ગયા છે તેથી તેમને વાંચતાં ફાવતું નથી. માટે વાંચવાની તરફી તમે લો.”

રસિકલાલ તરતજ ઉભો થયો અને શેઠના હાથમાંથી પત્રિકા લઈ નીચે પ્રમાણે શુદ્ધ અવાજે વાંચવા લાગ્યો—

॥ શ્રી જીનાય નમઃ ॥

પરમ પવિત્ર પ્રવ્રજ્યામહોત્સવપ્રસંગે

શ્રીસંઘનિમંત્રણપત્રિકા.

ઃયઃ સંસારનિરાસલાલસમતિર્મુક્ત્યર્થમુત્તિષ્ટતે ।

યં તીર્થં કથયંતિ પાવનતયા યેનાસ્તિ નાન્યઃ સમઃ ।

યસ્મૈ તીર્થપતિર્નમસ્યતિ સતાં યસ્માચ્છુભં જાયતે ।

સ્ફૂર્તિર્યસ્ય પરાવસન્તિ ચ ગુણા યસ્મિન્સ સંઘોડ્ઠ્યતામ્ ॥

સુગુરુચરણકમલોપાસક, સમ્યક્ત્વ મૂળદ્રોહશપ્ત સમારાધક, પરમ દેવ-ગુરુભક્તિકારક, સમાનધાર્મિક બંધુવર્ગવાત્સલ્યધારક, ધર્મપ્રેમી, માર્ગાનુસારિત્વાદિ ગુણગુણવિભૂષિત, સર્વસદ્ગુણાલંકૃત, સમસ્ત શ્રમણોપાસક, શેઠજી સાહેબ.

યોગ્યશ્રી ભદ્રાપૂરીથી લી. સકળસંઘ તરફથી શેઠ મનસુખલાલ હરખ-ચંદના પ્રણયપૂર્વક જયજીનેન્દ્ર વાંચશોજી, અત્રે શ્રીસંઘમાં શ્રીદેવગુરુધર્મપસાયે આનંદ મંગળ વર્તે છે.

* જેની બુદ્ધિ સંસારનો ત્યાગ કરવા તરફ અર્ધાન્ત વેરાળ્ય માર્ગે તરફ વળે છે અને મુક્તિને અર્થે સાવધ રહે છે, જેને પવિત્રતાને લીધે તીર્થરૂપ કહેવામાં આવે છે, જેની સમાન બીજે કોઈ પણ નથી, જેને તીર્થરૂપોત્તે નમસ્કાર કરે છે (વ્યાખ્યાન સમયે નમો તિથ્યસ્સ કહે છે) જેના વડે સમ્મન-નોનું કલ્યાણ થાય છે, જેનો મહીમા ઉત્તમ પ્રકારે પ્રવર્તે છે, જેમાં ગાંભીર્ય હોય, આદાર્ય વીગરે સદ્ગુણો વસે છે એવા ચતુર્વિધ સંઘની, હે ભવ્યજનો ! પૂજા કરો, ભક્તિ કરો.

વિશેષ વિનંતી સાથે અમે વિનવીએ છીએ કે પંચમહાવ્રતધારક, સમ્યક્ જ્ઞાન ક્રિયાન્વીત, ઉત્તમોત્તમ ગુણુલ્લંકૃત, સરસ્વતી કંઠાભરણુ, શાસનોન્નતિ-પરાયણુ, પ્રાતઃસ્મરણીય, આગમેષ્ઠારક, સકળ સિદ્ધાંત મહોદધિ, ન્યાયવિ-ચારક, વાયુસ્પદી, કવિકુલ કીરીટ, તર્કવ્યાકરણાદિ વિવિધશાસ્ત્રજ્ઞ શીરોમણી, સુનીતિભાસ્કર, જગત્પુરુષાસનસન્નાય, પ્રવચનોક્ત ક્રિયાકલાપ, પંચપ્ર-સ્થાનમય શ્રીસૂરિમંત્રસમાધારક, મહામહોપકારી, દૃપાસિંધુ, સકળ હૃદયસંશય વિહારક, ભવોદધિતારક, અખંડ સુખશાંતિદાયક, દયાનિધિ, મોક્ષમાર્ગદર્શક, ધર્મસ્તંભ તપોનિષ્ઠ, સૂર્યચક્રચતુર્તી, તપાગચ્છાધિપતિ ભદ્રારક પરમપૂજ્ય આચાર્ય મહાધિરાજ શ્રીશ્રીશ્રીશ્રી ૧૦૦૮શ્રીમાન વિજયસૂર્યસૂરીશ્વરજી મહા-રાજ સાહેબના સદુપદેશથી અત્રેના પશુપકારી આરવ્રતધારી શેડજી કસ્તુરભાઈ અભયચંદ તથા કનકનગર નિવાસી શેડજી મગનભાઈ ઉમેદચંદનાં ધર્મરાગી સુપુત્રી અખંડ સૌભાગ્યવતી ચતુરાબેન પોતાના નિર્ભજ હૃદય અને પવિત્ર શુદ્ધ ભાવથી માહ વદ ૭ ના સવારે બરાબર કલાક ૯ ને ૧૭ મીનીટે (૨૪૦૬ યર્ધમ) પરમ મંજળકારી, મુક્તિદાયક દીક્ષા ઉપરોક્ત આચાર્યશ્રીની પાસે અંગીકાર કરવાનાં છે. તે નિમિત્તે સવારે સાત વાગે ગાજતે વાજતે વરંધાડો જૈનધર્મશાળામાંથી નીકળી શહેરમાં ફરી વિક્ટોરીયા દરવાજા આવેલી સાર્વ-જનિક વાડીમાં ઉતરશે ત્યાં દીક્ષાની ક્રિયા કરવામાં આવશે. તમામ ક્રિયાઓ શાસ્ત્ર પ્રમાણે વિધિ સહિત બરાબર વખતસર સાધવાની હોવાથી સૌ બાઈ બેનો વહેલાં તૈયાર થશો. આવા મંજળકારી વરંધાડામાં અને દીક્ષાસમારંભમાં સહકુટુંબ અને મિત્રમંડળ સહિત પધારી જૈનશાસનની શોભામાં વૃદ્ધિ કરશોજી.

આ સાથે જણાવવાની રજા લઈએ છીએ કે શેઠ ધરમચંદ તરફથી બાઈ ચતુરાના દીક્ષાનિમિત્તે માહ વદ ૭ ના રોજ તથા તેમના અઠ્ઠાઈઉત્સવ નિમિત્તે માહ વદ ૯ ના રોજ સ્વામીવત્સલ છે. તે સાથે શેઠ કસ્તુરભાઈની દીક્ષાના ઉજ્જાસઅર્થે તેમનાં ધર્મપત્ની અ. હૈ. તારાબાઈ તરફથી માહ વદ ૧૦ ના દિવસે પણ સ્વામીવત્સલ છે મ. આવા અલભ્ય પ્રસંગનો લાભ લેવા પ્રમાદ નહીં સેવતાં જરૂર પધારશો એવી આશા છે.

ભદ્રાપુરી-જૈનધર્મશાળા
માહ વદ ૬.

લી. શ્રી ચતુર્વિધ સંઘપાદપંકજ સેવક
ન્યાતાના શેઠ મનસુખલાલ ઉરબચંદના
જયજીનેન્દ્ર વાંચશોજી.

ઉપર પ્રમાણે નિમંત્રણપત્રિકા એવી છટાથી અને સ્પષ્ટ ઉચ્ચારથી રસિકલાલે વાંચી કે સૌ તેના ઉપર ખુશી થઈ ગયાં. અને તેની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરવા લાગ્યાં. “ અરે વાંચતાં વાંચતાં જીભના કકડે કકડા થઈ જતા હતા ” એમ કહી કેટલાંક સ્ત્રી પુરૂષો તારીફ કરતાં હતાં. “ આવો કોઈ ન્યાતનો શેઠ પાકે તે! હમણું ન્યાતમાં સુધારો થાય, જે શેઠ કંકુત્રી ન વાંચી શકે તે આપણું શું કલ્યાણ કરશે ? હીક થયું કે મહારાજે ચશ્માનું બહાનું કાઢી શેઠને બેસાડી દીધા, નહીં તો આજે પૂરેપૂરો તેમનો ફારસ હતો. ”

આમ ઉદ્દગારો નીકળવા લાગ્યા અને લોકો રસિકલાલ તરફ આકર્ષાયા. પત્રિકામાં આચાર્યના નામની આગળ લાગેલાં વિશેષણોની લાંબી શબ્દાવળી રસિકલાલે ખાસ બાર દઈ ધીમે રહી મધુર સાદે સ્પષ્ટ ઉચ્ચારથી વાંચી સંભળાવ્યાથી આચાર્યના હૃદયનો આનંદ ઉભરાઈ જતો હતો. સમજીવર્ગ તો તે અતિશયોક્તિ ભરેલાં વિશેષણો તરફ દારચની દૃષ્ટિથી જોતો હતો.

એટલામાં દુરથી અવાજ આવ્યો કે “ કંકુત્રીમાં સહી તો શેઠની બળી છે પણ વાંચતાં તો શેઠને જાણે ટાટીઓ તાવ ચડ્યો હોય એમ ધ્રુજવા લાગ્યા તેનું શું કારણ ? જેની સહી હોય તેણેજ પત્રિકા વાંચવી જોઈએ જેથી લોકો સમજે કે લખનાર પોતે છે કે કોણ છે ? મોટા મોટા જડબાતોડ શબ્દોમાં વખાણ કર્યા છે તે તમામ જ્ઞાન આચાર્યમાં છે કે કેમ તેનો ખુલાસો શેઠ આપશે ? ”

“ એ તો એમજ ચાલે ” એમ રસિકલાલે હસીને કટાક્ષમાં જવાબ આપી દુંકામાં પટાવ્યું.

આ પ્રમાણે આજનું વ્યાખ્યાન પૂરું થયું અને સભા વિસર્જન થઈ. શહેરમાં ઠામ ઠામ છુટથી આ દીક્ષામહોત્સવની નિમંત્રણપત્રિકાઓ ધરમચંદના ખાંધીઆઓ છુટથી વહેંચવા મંડી પડ્યા. કેટલીક તો જીક પોસ્ટ કરી ટીકીટો લગાડી ટપાલ પેટી ભરી નાખી. શહેરમાં દીક્ષા ને દીક્ષાની વાતો ચાલી રહી.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

દીક્ષાસમારંભ અને વાતાવરણના પડઘાની પત્રિકાઓ.

(ગઝલ)

ભલે ને હોય તે રાજ, ન દુનિયા કોઇને છોડે,
જીએ તેવી કરે ટીકા, ન દુનિયા કોઇને છોડે.
ભલે ને હોય સંસારી, ભલે ને હોય સંન્યાસી,
બધાની તે કરે ટીકા, ન દુનિયા કોઇને છોડે.—જેષ્ઠક.

માલ વદ ૭ ના દિવસે પ્રાતઃકાળે શેઠ કસ્તુરચંદ મેનામાં બેસી ગાજતે વાજતે ધર્મશાળા આગળ આવ્યા, ત્યાં સઘળાં સ્ત્રી પુરૂષો ભેગાં થયાં હતાં, ત્યાંથી ચતુરાબાઇને પાલખીમાં બેસાડવામાં આવી અને રીતસરનો વરઘોડો ચાલવા માંડ્યો. જૈનધર્મના નિશાન તરીકે સૌથી આગળ ઇંદ્રધનુ ફરકતી હતી, પછી નગારશી ડાંકા ગડગડાટ ભરેલા અવાજથી પ્રેક્ષકોને જાગૃત કરતો હતો, પછી મોટું મીલટરી બેંડ છત્રીસ સૂરોથી જોનારનાં મન રંજન કરતું હતું, ત્યારબાદ મોટા ઠાઠથી સાજન ચાલતું હતું. ન્યાતના શેઠ અને ધરમચંદ શેઠ જાણે ધર્મનો અને સમાજનો ઉદ્ધાર કરતા હોય તેમ આગેવાની ભરેલો ભાગ લઈ મલકાતા મલકાતા ચાલતા હતા. રસ્તામાંથી કેટલાક જાણીતા ગૃહસ્થોને તેમની દુકાનેથી ઉઠાડી પોતાની સાથે સાજનમાં બેંચના હતા. તે પછી કસ્તુરશેઠની મેના, પછી ચતુરાની પાલખી અને તે પછી સ્ત્રીઓ ગીત ગાતી ચાલતી હતી. બે સ્ત્રીઓએ નામણ દીવો પકડેલો હતો. તારાબાઇએ ઉંચા પ્રકારનાં સુશોભિત કપડાં અને અલંકાર સજી કસ્તુરચંદના ઉપકરણોની છાંય પૂર ઠાઠથી ઉપાડી હતી, ધરમચંદનાં પત્ની હર્ષબેર ચતુરાના ઉપકરણની છાંય ઉપાડી કાર્યવાહિકા તરીકે ચાલતાં હતાં. આવા ઠાઠથી ચાલતો વરઘોડો શહેરના મુખ્ય મુખ્ય લત્તાઓમાં ફરી વિકટોરીઆ દરવાજો સાર્વજનિક

વાડીમાં વખતસર ઉતર્યો. જ્યાં આચાર્ય, મુનિમહારાજે અને સાધ્વીઓ આગળથી આવીને ધિરાજમાન થઈ ગયાં હતાં. આચાર્યની આગ્રાથી દીક્ષાની ક્રિયાની તમામ સામગ્રી તૈયાર થઈ ગઈ હતી. સભાની વચ્ચેના ભાગમાં નાણુ માંડવામાં આવી અને લોકો દીક્ષાની ક્રિયા જોવાને આતૂર બની ગયાં.

ચતુરાને પાલખીમાંથી ઉતારી એક ઓરડીમાં તેનાં સગાં અને સાધ્વી લઈ ગયાં, જ્યાં તેના શરીર ઉપરના દાગીના ઉતારી નાખવામાં આવ્યા. હજમને ફક્ત પાંચ વાળ માથા ઉપર રાખી તમામ વાળ કાઢી નાખ્યા. પછી હજમને બહાર કાઢી ચતુરાને સ્નાન કરાવી સાધ્વીનાં કપડાં પહેરાવવામાં આવ્યાં. આ બધી વિધિ ચતુરાનાં સગાં તથા સાધ્વીઓએ પાસે રહી કરાવી. આ વખતનો ઓરડી અંદરનો દેખાવ ગમગીની ઉપજાવે તેવો હતો. ચતુરા અને તેની માના આંખ-માંથી ખરખર આંસુ ખરતાં હતાં. તેનાં સંસારીપણાનાં કપડાં તથા દાગીના તેની માએ પોતાની પાસે રાખી લીધાં. આ પ્રમાણે સાધ્વીનાં કપડાં પહેરી ઓઘો લઈ ચતુરા નાણુ આગળ આવીને ઉભી રહી. એજ રીતે કસ્તુરચંદ્રેશ પણુ બીજી ઓરડીમાં હજમત કરાવી ફક્ત પાંચ વાળ રાખી સ્નાન કરી સાધુનાં કપડાં પહેરી ઓઘો લઈ નાણુ આગળ આવીને ઉભા રહ્યા.

પછી દીક્ષાની ક્રિયા શરૂ થતાં એક સાધુએ કસ્તુરચંદ્રના માથે રાખેલા પાંચ વાળ ખેંચી લોચ કર્યો, તે પ્રમાણે એક સાધ્વીએ ચતુરાના માથામાં રાખેલા પાંચ વાળની લોચક્રિયા કરી. આ દરમિયાન પ્રેક્ષકોની આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. પછી કેટલીક વિધિ કરી માથા ઉપર વાસક્ષેપ નાખતી વખતે કસ્તુરચંદ્રને કસ્તુરવિજય એ નામ આપવામાં આવ્યું અને તેમને ચક્રોરવિજયના શિષ્ય તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા. અને ચતુરાના માથા ઉપર વાસક્ષેપ નાખતી વખતે તેને ચતુરશ્રી એ નામ આપવામાં આવ્યું અને તેને કંચનશ્રીની ચેલી તરીકે જાહેર કરવામાં આવી.

આ પ્રમાણે દીક્ષાની વિધિ પૂરી થવા આવી કે ચાર પાંચ યુવકોએ આમંત્રણ પત્રિકા જોવી બીજી પત્રિકાઓ એકદમ છુટથી વહેંચવા માંડી. થોડાજ વખતમાં દરેક સ્ત્રી પુરૂષના હાથમાં તે પત્રિકા પહોંચી ગઈ. કોઈ કોઈ તો રાગ કાઢી ધીમે ધીમે વાંચવા પણ લાગ્યા. આથી આચાર્ય અને બીજા સાધુઓનું લક્ષ તે પત્રિકા તરફ ખેંચાયું. જાણવાની ઇન્ટેન્સિટી વધી અને ધીરજ નહીં રહેવાથી આચાર્યે કોઈની પાસેથી વાંચવા માગી લીધી. તેમના મનમાં કદાચ દશે કે આવા માંગલિક પ્રસંગે કોઈ ધર્મરાગીએ સમયને અનુસરતું અને તેમના ગુણાનુવાદનું કાવ્ય લખ્યું દશે પણ વાંચતાં તો તેમાંથી જુદુંજ નીકળ્યું. સમયને અનુસરતું તો હતું પણ તેમને રૂચે તેવું નહીં નીકળવાથી તિરસ્કાર યુક્ત હાથમાંથી તે પત્રિકા ફેંકી દીધી. આર્નદથી ઉજવાયેલા ઉત્સવમાં આ જરા તેમને વિદ્વંસ લાગ્યું, કોઈ જનગૃહ થયો પણ ચક્રોરવિજયની દવા એવી અકસીર હતી કે તે પાછો શમી ગયો અને કાંઈ બોલ્યા નહીં.

એટલામાં એક માણસ હીંમત લાવી ઉભો થઈ પત્રિકાવાળું કાવ્ય મધુર સાદથી ઉંચા અવાજે ગાવા લાગ્યો. શરૂઆતમાં જરા જરા ગરબડ થઈ પણ તેનો કંઈ એવો કોમળ અને કર્ણપ્રિય હતો કે સૌ થોડી વારમાં શાંત થઈ ગયાં અને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળવા લાગ્યાં.

આ વાત આચાર્યને રૂચી નહીં તેથી એકદમ શેઠને હુકમ કર્યો “તેને બોલતો બંધ કરો.” આ પ્રમાણે મહારાજશ્રીનો હુકમ થતાંજ ચારે બાજુથી પોકાર થઈ રહ્યા કે “શા માટે બંધ કરો છો ? બોલવા દો. ન્યાતના શેઠ હોય કે ગમે તે હોય તેને શા અધિકાર છે કે બોલતાં અટકાવે ?”

શેઠ સમય ઓળખી ગયા, લોકલાગણી પણ સમજવામાં હતી તેથી આચાર્યની પાસે જઈ કાનમાં કહેવા લાગ્યા. “સાહેબ! આ વખતનું વાતાવરણ જુદું છે ? જો આપણે તે લોકોનો ઉભરો બહાર નહીં પાડવા દઈએ તો જખડું તોફાન થશે. અહીં હમણું “અયોગ્ય

દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ ” નીકળ્યો છે તેને પુષ્ટિ આપનાર ઘણા લોકો છે, માટે અત્યારે ગમ ખાઇ જાયો. તે લોકો ખીજું શું કરવાના છે ? ગાઇને ઘાંટો ખેસાડવા દો, આપણે વચ્ચે ખેલવાની જરૂર નથી.” એમ મહારાજના કાનમાં વાત કરી શેડે ગાવાની છુટ આપી. આમ સત્યાગ્રહથી જાહેર રીતે છુટ મળવાથી તાળીઓનો ગડગડાટ મચી રહ્યો અને તે યુવક નીચે પ્રમાણે કાવ્ય મોટા અવાજે અને સ્પષ્ટ સમજાય તેવી રીતે લલકારવા લાગ્યો.

ભવિષ્યવાણી.

(પ્રભાતીદે - જળકમળ છોડી જા તું બાલા - એ રાહ)

હે સુન્દર કરતુરશેઠ ક્યાંથી સુઝી આવી મતિ ?
ક્યાંથી સુઝી આવી મતિ ?
વિચાર શું કરતા નથી ? કેવી થશે સ્ત્રીની ગતિ ? એ ટેક.
દીક્ષાજી જો લેવી હતી, પરણ્યા શું કરવા મુંઢરી ?
લાથે કરી વિધવા કરી, જરૂરી શું દયા નર્થો આવતી ? હે સુન્દર ૧
શૃંગાર માંહે રાચની, રતિથી પૂરી વિકાસતી,
નિર્દય બનીને લાથથી છેદી કળા શું ખીલતી ? હે સુન્દર ૨
દિવસ અરે શિદ્ધ ગાળશે ? વૈભવ અરે શિદ્ધ માણશે ?
તે ઠાઠથી જો મ્હાલશે, કરશે ટીકા દુનિયા અતિ, હે સુન્દર ૩
નિજ કામને જો મારશે, સંતોષ માની ચાલશે,
જો જીવન સાદું ગાળશે, તો તો તમારી કીરતી. હે સુન્દર ૪
શૃંગાર જો છોડી દઈ, વૈરાગ્યને સાથે લઈ,
જો ચાલશે સીધી રહી તો તો થશે સાચી સતી. હે સુન્દર ૫
પણ આ યુવાની કારમી, અંકુશમાં જો નવ રહી,
વંદી ગયેલી જાણવી નક્કી તમારી સુવતી, હે સુન્દર ૬
સુરી દશા તેની હવે ! સંભાળ તેની કોણ લે ?
ખેડા તમે ઉપાશ્રયે ! તે એકલી છે ઝૂરતી ! હે સુન્દર ૭

પ્રીતિ થઈ ને ભોગોથી, પ્રીતિ થઈ ને ભોગોથી,
 નવ હાથ રહેશે કોઈથી, કરશે ઉભો ખીન્ને પતિ. હે સુસૌં
 આ અંધ શ્રદ્ધાની મહીં પરિણામ સાઈ છે નહીં,
 માનો મહાસુખનું સહી, આંખો ઉઘાડોને રતિ. હે સુસૌં
 લી. જાણુભેદ જૈન.

આ એક કાવ્ય પૂરું થયું કે આચાર્યશ્રીનો મીઝળ ખસી ગ
 કોધાયમાન થઈ તે કહેવા લાગ્યા “ખસ હવે અંધ કરે. હું વ
 સાંભળવા માગતો નથી. આવા માણસોને આ વાડીમાં કોણે દા
 થવા દીધા? ખસ હું ચાલ્યો જઈ છું.”

આ શબ્દોની સાથેજ ચારે બાજુ મોટો શોરખકોર થઈ રં
 મળેલી મેદનીમાંથી અનેક પ્રકારના ઉદ્દગારો નીકળવા માંડ્યા.

“શું ખોટું લખ્યું છે? દુનિયા તો દેખે તેવું કહેશે, પાદશા
 પણ પૂંઠ છે.”

“દીક્ષા લેવી હતી તો શેઠ જખમારવા આવી યુવાન સ્ત્રીને પરણ્ય

“ખસ ચાલવા દો, બોલતા કોણ અંધ કરનાર છે? આચાર
 ન પાલવે તો જાય, કોણ રોકી રાખે છે?”

એમ ઉપરા.ઉપરી વાક્યોનાં બાણો છુટવા લાગ્યાં કે ન્યાત
 શેઠે ઉભા થઈ મહારાજને ઉઠતા અટકાવ્યા અને કાનમાં જણા
 કે “મહારાજ! આજનો મામલો ગંભીર છે, માટે વિચાર કરી ક
 કાઢી લેવાનું છે, બીજી વખત પણ ગમ ખાઓ. હજી ત્યાંનું ક
 અટપી લેવાનું છે. માટે અત્યારે તદ્દન નમનું મુકો. નહીં તો મે
 ભવાડો થશે અને કિનારે આવેલું વડાણ ડુબી જશે. આ યુ
 ટોળીમાં મોટાઓના હાથ છે માટે શાંત રહો. ગરબડ થશે તો ર
 વાત પ્રકાશમાં આવશે અને ફજેતી થશે” આમ બેદી વાત ક
 મહારાજને શાંત કર્યા કે પેલો યુવક બીજું કાવ્ય તેજ રાગમાં ઉં
 સ્વરે નીચે પ્રમાણે ગાવા લાગ્યો—

ભક્તિ કે કાયરતા ?

(પ્રભાતીક - જળકમળ છોડી જા તું બાળા - એ રાહ)

હે ચતુર સદ્ગુણો સુંદરી ! આ ભક્તિ ક્યાંથી આદરી ?

આ ભક્તિ ક્યાંથી આદરી ?

વૈરાગ્ય માર્ગે સંચરી, સંસાર શું ગઈ વિસરી ? એ ટેક.

સૌભાગ્યવર્તી તુજ જીંદગી, પ્રભુની કૃપા તે માનવી,

આ સર્વ શું ભૂલી ગઈ ? આંખો ઉઘાડી જો જરી. હે ચતુર ૧

વિચાર કર તું પ્રથમમાં, શો ધર્મ તારો જગતમાં ?

બાજી ગુમાવોશ મમતમાં, ગઈ પળ નહીં આવે ફરી. હે ચતુર ૨

સ્વામીની ભક્તિ સ્વાર્મીસેવા, સ્વાર્મીનિજ સુખ માનવું,

સ્ત્રીને પતિ સાક્ષાત દેવા, શાસ્ત્રવાણી આ ખરી. હે ચતુર ૩

સ્વામી ભલે દુઃખદાયો હો, દુઃખોંઓ ભલે કે રોગો હો,

ભોગી ભલે કે જોગો હો, સતિને સદા તે ઈશ્વરી. હે ચતુર ૪

ધરકામ તું ભૂલી ગઈ, પર કામમાં રાચી રહી,

સેવા પતિની નવ ગમી, દરકાર પતિની નવ કરી. હે ચતુર ૫

પતિભક્તિ વિસારી દઈ પ્રભુભક્તિમાં ડૂબી ગઈ,

પતિદુઃખથી છુટી થઈ, પતિભક્તિ લાગી આકરી. હે ચતુર ૬

આ ભક્તિ પ્રભુ સ્વીકારશે કે ન્યાય શો તે આપશે ?

પરિણામ કેવું આવશે ? વિચાર કર પ્રભુથી કરી. હે ચતુર ૭

પતિભક્તિ સાચી માનવી, આકૃત શરીરે ઉપાડવી,

ભક્તિ પ્રભુ તે માનશે, લેશે અરજ ઉર તાહરી. હે ચતુર ૮

સુખ દુઃખનો માલીક તું, આ જગતને દરકાર શું ?

તું માન કે નહીં માન તું શિક્ષા મહાસુખની ખરી. હે ચતુર ૯

લી. જાણુભેદુ જૈન.

કાવ્ય પૂરું થયું કે લોકોએ તે યુવકને તાળીઓના અવાજથી વધાવી લીધો. દીક્ષાની ક્રિયાનું કામ સંપૂર્ણ થઈ ગયેલું હોવાથી પ્રભાવના શરૂ થઈ અને મેળાવડો વિસર્જન થયો. ગરદી મટી ગઈ કે આચાર્ય

અને મુનિ મહારાજને બંને શેઠને સાથે લઈ જૈન ધર્મશાળામાં ગયા અને સાધ્વીઓ પોતાના ઉપાશ્રયે ગઈ.

ધર્મશાળાના મેડા ઉપર મહારાજ, ધરમચંદ તથા ન્યાતના શેઠ એમ ત્રણ જણની ત્રિપુટીએ ખાનગી મસવત કરી. ઉઠતાં ઉઠતાં ધરમચંદે મહારાજને હીંમત આપી કહ્યું “હું અને ન્યાતના શેઠ જ્યાં સુધી આપના પક્ષમાં છીએ ત્યાં સુધી આપનો વાંકો વાળ થવા દેવાના નથી. ભલે સંઘમાં બે પક્ષ પડે, પણ તમને નિર્વિઘ્ને વિદાય કરીશું. સરકારી કામમાં અમે બે જણ એવા વાકેફગાર છીએ કે એક વાર પોલીસને પણ કાનપટી પકડી ઉભી રાખીએ. ઉધું ચીતું કરવામાં, સામા માણસને ફેડવામાં, પોલીસને મારવામાં અમે પાછા પડીએ તેમ નથી. માટે આપ ગભરાશો નહીં. હીંમત રાખો. હું તે ઠેકાણે જઈ આવું છું. બધું પાર પડી જશે. પણ હવે એટલું કરો કે ક્રોધ કરી ઘાંટા કાઢશો નહીં. ક્રોધથી વિરોધ વધે છે.”

આચાર્ય—“એ તો હું જાણી જોઈને રૌંદે રાખું છું. રૌંદે રાખીએ એટલે સામાવાળા ડરે.”

શેઠ—“એ વાત ખરી પણ તે તો નાના ગામડામાં ચાલે. અહીં ન ચાલે. મેં જણાવ્યું છે કે અત્રે તો રીતસરની દીક્ષા વિરૂદ્ધની ટોળી બંધાઈ છે. તેમાં સમાજનો મોટો ભાગ અને ખાસ કરી કેળવાયેલો ભાગ જોડાયેલો છે. શરૂઆતમાં યુવકોને આગળ કર્યા છે પણ પાછળ પીઠ ઠોકનાર મોટા મોટા આગેવાન અને કેળવાયેલા ગૃહસ્થો છે. તે પ્રસંગ આવે બધા બહાર પડે તેવા છે. પેલું કામ પાર પડી જાય એટલે આપ વિહાર કરી અહીંથી ઉપડી જાઓ અંદ્રાવતી દેશમાં કે કોઈને ત્યાં પત્તો લાગે નહીં.”

આચાર્ય—“મારો પણ એજ વિચાર છે. કહો તો વદ નવમીના દિવસેજ વિહાર કરું.”

શેઠ—“દશમના દિવસે દીક્ષાની નવકારશ્રી છે એટલે તે પહેલાં વિહાર કરો તે ઠીક કહેવાય નહીં અને આપણા વિરોધી ગૃહસ્થો

કહેશે કે કેવા ડરીને ઉપડી ગયા. ભલે અગીઆરશે વિહાર કરો.”

આચાર્ય—“અગીઆરશે નહીં પણ આરશે સવારે નીકળીશ.”

શેઠ—“આરશ તો બડબડતી કહેવાય, બડબડાટ કરાવે.”

આચાર્ય—“એ બડબડાટનો ગરબડાટ તમારે સંસારીઓને માટે. આરશનો દિવસ ઉત્તમ છે, સવારે સાત વાગે નીકળીશું. માટે તે દરમીઆન બધું સંભાળી લેજો. મને પેલી વાતની ઘણી ચિંતા રહે છે. સાધ્વીઓને પણ સાથે લેવાની છે. કંચનશ્રીને ખાનગીમાં કહેજો એટલે તે બરાબર તળવીજમાં રહે. પેલી નાની સાધ્વીઓનો કચવાટ ચાલે છે એટલે અહીં રહ્યામાં ફાયદો નથી. જો ઉશ્કેરનાર મળી આવે તો વિનાકારણ વિધ્ન આવીને ઉભું રહે.”

“મહારાજ! બધી તળવીજ કરીશ. બેફિકર રહો” એમ હીમત આપી કાનમાં ખાનગી વાત કરી ધરમચંદને સાથે લઈ ન્યાતના શેઠ ત્યાંથી વિદાય થયા.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

જુપી દીક્ષાની અફવા અને તપાસ.

* First to doubt, then to inquire and then to discover has been the process universally followed by our great teachers. —Buckle.

ભદ્રાપુરીમાં ઘણા ઘણા સ્થળે અને ખાસ કરી જૈનજનતામાં ઘેરે ઘેર દીક્ષાની વાતો થવા લાગી. પ્રજાપોકાર પત્રમાં દીક્ષાસમારંભનો બધો હેવાલ પ્રકટ થયો. પેલી બે પત્રિકાઓનાં કાવ્ય પણ અક્ષરે અક્ષર પ્રસિદ્ધ થયાં અને તેના ઉપર બીજા દિવસે સવિસ્તર ટીકાઓ

* પ્રથમ શંકા, પછી તેનો તપાસ અને ત્યાર બાદ તેનો શોધ, એ પદ્ધતિનેજ આપણા મોટા ઉપદેશકો સર્વમાન્ય રીતે અનુસરે છે.

પણ આવી. અપોરે રસિકલાલ છાપું હાથમાં લઈ વાંચતો હતો એટલામાં ટેલીફોનની ઘંટડી વાગી, રસિકલાલ તરતજ ફોન ઉપર ગયો અને રીસીવર હાથમાં લઈ પુછવા લાગ્યો—

“હેલો! કોણ?”

“હું ચંદ્રકુમાર, તમે કોણ?”

“હું રસિકલાલ, કેમ શું કામ છે? બોલો.”

“કામ ઘણુંજ અગત્યનું છે, હું મારી ઓશીસમાંથી વાત કરું છું. તમારી પાસે તો કોઈ નથી ને?”

“ના, કોઈ નથી, સુખેથી પુછો, જવાબ આપીશ.”

“આપણી રચેલી બાજીમાં આપણે ફાવી મયા છીએ, પેલી છુપી દીક્ષાની જે અફવા આવી હતી તે વાત પોલીસ સુધી પહોંચી છે, જે કાંઈ તમારા જાણવામાં હોય તે જાણવા માગું છું. છુપી રીતે પેલા દીક્ષાના અખાડા વાળા શેઠ ચીમનલાલને ત્યાં એક નાના છોકરાને દીક્ષા અપાઈ છે તેવી વાત તમારા જાણવામાં આવી છે?”

“હા, માલતી પાસે તે વાત સ્ત્રીઓમાંથી આવી છે, અને ઘણા ભાગે તે વાત સત્ય છે.”

“અત્યારે મેનેજરને મળવા માટે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર મીસ્ટર મેકફર્સન અમારી ઓશીસમાં આવ્યા છે, તેઓ અને ઉપરના હોદ્દામાં એકાંતમાં બેઠા છે. મેં તેમને બધી વાત કરી છે. તેમના ઉપર બે નનામા કાગળો પણ આવેલા છે. વધુ ખાત્રી કરવા માટે મારી પાસેથી બાતમી માગી છે. માટે તમે માલતી પાસેથી તમામ હકીકતથી વાકેફગાર થઈ તાકીદે અત્રે આવો. ઇન્સ્પેક્ટરને તમારા આવતા સુધી રોકી રાખ્યા છે, જલ્દી આવો.”

“હાલ મોટરમાં આવું છું. સાહેબજી.”

આ પ્રમાણે ટેલીફોનમાં વાત ચાલતી હતી તે વખતે માલતી જોડેજ હતી. રસિકલાલે તરતજ મોટર તૈયાર કરવા નોકરને સૂચના આપી અને તેને ચંદ્રકુમારની વાતથી વાકેફગાર કરી છુપી દીક્ષા

સંબંધી જે જે માલતીના જાણવામાં આવ્યું હતું તે તે તમામ તેની પાસેથી જાણી લીધું. પોલીસ સુધી દીક્ષાના અખાડાની વાત પહોંચી છે તે હકીકત જાણી માલતીને ઘણેજ આનંદ થયો અને ભાર દઈ કહેવા લાગી. “દીક્ષાના અખાડાવાળા ચીમનલાલ શેઠને ત્યાં એક નાના છોકરાને દીક્ષા અપાઈ છે એ વાત જરા પણ ખોટી નથી. જે બરાબર દાખથી પોલીસ કામ લેશે તો જરૂર ભેદ પકડાઈ જશે.”

“તું શાંતિથી જોયા કર, તાલ બરાબર જામશે. આચાર્ય પણ જાણશે કે છાત્રી દીક્ષાઓ શી રીતે અપાય છે? શું સાધુઓ અને અંધ શ્રદ્ધાળુઓના પ્રપંચ!” એમ કહી રસિકલાલ ત્રણ દિવસના પ્રજ્ઞપોકારના અંકે લાથમાં લઇ નીચે ઉતરી મોટરમાં બેસી તરતજ ચંદ્રકુમારની ઓશીસમાં પહોંચી ગયો. ચંદ્રકુમાર તો રાહ જોઈને બેઠો હતો. રસિકલાલ આવ્યો કે તેને લઈ ચંદ્રકુમાર ઉપરના હોલમાં ગયો. ચંદ્રકુમારે ઇન્સ્પેક્ટરને રસિકલાલની ઓળખાણ કરાવી. ઇન્સ્પેક્ટર ગુજરાતી ભાષા ઘણી સારી રીતે જાણતો હતો અને તે મેનેજરનો ખાસ મિત્ર હતો. મેનેજરને દીક્ષાની બાબતમાં રસ પડેલો હોવાથી તેણે રસિકલાલને કહ્યું, “હવે જે તમે બરાબર પૂરાવો મેળવી આપો અને પોલીસને મદદ કરો તો બરાબર કેસ ઉભો થાય તેમ છે, પોલીસ પાસે નનામા કાગળો આવ્યા છે તે વાંચો” એમ કહી મેનેજરે ઇન્સ્પેક્ટર પાસેથી બે કાગળો લઈ રસિકલાલના લાથમાં મુક્યા. રસિકલાલ વાંચવા લાગ્યો—

મહેરબાન સાહેબ,

અત્રેના રહીશ શેઠ ચીમનલાલ નગીનદાસ જે દીક્ષાના અખાડાવાળા તરીકે અમારી જન કામમાં ઓળખાય છે તેને ત્યાં આજે માહ વદ જના દિવસે એક નાના છોકરાને દીક્ષા આપવામાં આવી છે. દીક્ષા આપનાર સાધુ તથા તે ચલાવે તેમના ઘરમાં છુપી રીતે રાખેલા છે. માટે શેઠ ચીમનલાલને ત્યાં એકદમ છુપી રીતે તપાસ કરવામાં આવે તો પોકળ પકડાશે? આ છોકરાને દીક્ષા આપવા બાબત સાધુઓમાં પણ અંદર અંદર તકરાર પડી છે.

ભદ્રાપુરી- માહ વદ ૭

લી. જૈન હીટેકટીવ.

એ કાગળ વાંચી બીજો કાગળ રસિકલાલ વાંચવા લાગ્યો—

ચોલીસખાતાના અધિકારી સાહેબ.

હાલમાં જૈનોના સાધુઓ છુપી રીતે મનુષ્યહરણ જેવા કેસો ધર્મના નામે કરે છે. ગઈ કાલે જે વખતે સવારે વીકટોરીઆ દરવાજે સાર્વજનિક વાણીમાં એક સ્ત્રીને સાધવણ અને એક પુરૂષને સાધુ બનાવવામાં આવ્યાં હતાં. તે વખતે જૈનોમાં એક કસાઈ જેવો ચીમનલાલ કરીને કોઈ શ્રાવક વાણીઓ છે તેના ઘરમાં ત્રીજા માળે એક છોકરાને છુપી રીતે એક સાધુએ સાધુનાં હુગડાં પહેરાવી દીધાં છે. છોકરો બિચારો રડયા કરતો હતો ત્યારે શેઠ ધ્રુમકાવતા હતા. તે બંને જણને ત્રીજા માળે પૂરી રાખેલા છે. આ હકીકત તેમના ઘરની પાછળ આવેલા એક મકાનના નાના જળીઆમાંથી નજરે જોનારે મને કહી છે તે આપની આગળ રજુ કરું છું, માટે તાત્કાલિક તપાસ કરશો તો ખરી હકીકત જણાઈ આવશે. આતે મનુષ્યહરણ નહીંતો બીજું શું ?

ભદ્રાપુરી, માહ વદ ૮.

લી. દયાળુ જૈનેતર.

કાગળ વાંચી રહી રસિકલાલે માથું ઉંચું કરી મેનેજરની સામું જોયું કે મેનેજરે પુછ્યું, “કહો આની પુષ્ટિમાં તમારી પાસે કાંઈ હકીકત આવી છે ?”

રસિકલાલે જવાબ આપ્યો “હા આવી છે. મારી પાસે જે હકીકત આવી છે તે સ્ત્રીઓ દ્વારાએ મળી છે. આ બે કાગળોમાં જે બીના જણાવી છે તે અક્ષરેઅક્ષર ખરી છે. દીક્ષાની આગલી રાત્રે ચીમનલાલ અને તેમની સ્ત્રી વચ્ચે છોકરાને છુપી દીક્ષા આપવા બાબતમાં તકરાર થઈ હતી. બાદ ના પાડતી હતી અને કહેતી હતી કે તે છોકરાને દીક્ષા આપવી હોય તો વાડીમાં બીજાં લે છે તેની સાથે આપો. છુપી આપવી નથી. દીક્ષા આપનાર સાધુ પણ સાંજના ઘરમાં આવીને ભરાઈ ગયા હતા. આ વાત તેમની પાડોશમાં રહેનાર સ્ત્રીઓના જણાવવામાં આવી અને ત્યાંથી તે વાત મારી પાસે આની. વળી સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં એક કંચનશ્રી સાધ્વી છે તે તેમની ચેલી-ઓને બહુજ ત્રાસ આપી સતાવે છે, તેમને છુટાંએ પડવા દેતાં નથી અને સંતોષ પણ આપતાં નથી; જોયું હોય તો ગુલામીગીરી

કરાવે છે. તેમાંનાં બે જણાં એક બાધને ત્યાં વહોરવા ગયેલાં તે તે બાધ આગળ પોતાના દુઃખની વાત કરતાં હતાં. તે વાતમાં ને વાતમાં સાધુઓમાં થયેલી તકરારની વાત કરી. તે તકરારમાં મુદ્દાની વાત એ હતી કે છુપી દીક્ષા આપવા માટે એક સાધુને કહેવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે ના પાડી, બીજાને કહ્યું ત્યારે બીજાએ પણ ના પાડી. તેથી મહારાજ ગુસ્સે થયા અને તકરાર થઇ. પછી એક મન-હરવિન્ય સાધુ હતા તેમને ત્યાં મોકલ્યા અને દીક્ષા અપાઈ. આ વાત તે બાધએ મારા ઘરમાં કરી. તે વાતમાં પણ ચીમનલાલનું નામ બોલાય છે. વળી ગઈ કાલના માહવદ્દ ના પ્રજ્ઞપોકારપત્રમાં દીક્ષા ઉપર થયેલી દીક્ષાની થોડીક લીટીઓ આ વાતને ટેકા આપે છે” એમ કહી રસિકલાલ પ્રજ્ઞપોકારમાંથી તે ફરો શોધી વાંચવા લાગ્યો—

“આ દીક્ષામહોત્સવ પ્રસંગે તમામ અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાચની આ-ગેવાન ગૃહસ્થો પધારેલા હતા પરંતુ તેમના ખાસ નેતા શેઠ ચીમનલાલે હાજરી આપેલી નહોતી, તેમજ સાધુમંડળીમાંથી મનહરવિન્યજ મહારાજ પણ પધારેલા નહોતા. ખાનગી કામના દબાણને લીધે કદાચ શેઠાઈ ગયા હશે.”

તે પછી જે જે જાણુવા જેવા ફરો દેતા તેને લાલ પેન્સીલથી નિશાની કરી રસિકલાલે ઇન્સ્પેક્ટરને આખા અને આચાર્યશ્રી અને તેમની પ્રવૃત્તિથી ઇન્સ્પેક્ટરને માહિતગાર કર્યા.

ઇન્સ્પેક્ટર જાણી ખુશી થયો અને જાણાવ્યું “હું આગ્રીસમાં જઈ કેસ તૈયાર કરું છું. મારી આગ્રીસમાં પણ કેટલીક જૈનોની બાતમી મેળવવાનાં સાધન છે. હું અત્યારથી તેજ કામમાં રોકાઈ છું. પણ આ સાધુઓ આજકાલ જવાના તો નથીને ? ”

ચંદ્રકુમારે કહ્યું—“મને એકસ ખબર મળી છે કે તે પરમ દિવસે માહ વદ બારશે અત્રેથી સવારે જવાના છે. સાધ્વીઓ પણ જવાની છે.”

“કદાચ જે તે પહેલાં તે જવાના હોય તો મને તરતજ ખબર આપજો. હું પણ બાતમીદારો મુકી તપાસતો રહીશ.” એમ કહી ઇન્સ્પેક્ટર મેનેજર સાથે શેકલુંડ કરી ત્યાંથી હસતા મુખે ચાલતો થયો.

તેમના ગયા પછી મેનેજરે રસિકલાલને ધન્યવાદ આપ્યો “આ પ્રમાણે પોલીસને તમે મદદ કરો તો તે સહેલાઈથી ગુન્હાઓ પકડી શકે અને લોકોને થતો ત્રાસ અટકે.” એમ સૂચના કરી પોતાના ખાનગી રૂમમાં ચાલ્યો ગયો કે રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર નીચે ઉતરી પોતાની ઑશીસમાં આવી નોકર પાસે ચા મંગાવી.

ચંદ્રકુમાર—“કેમ રસિકલાલ! હીક તારા જામ્યો છે ને? તમારા આવના પહેલાં તો અમારે ઘણી વાતો થઈ હતી. મારી ઑશીસમાં ઘણે ઠેકાણેથી જુદી જુદી વાતો આવે છે. ધરમચંદનો ગુમાસ્તોજ ઘણી વખત ઑશીસના કામે આવે છે અને તે નવાજુના સમાચાર ખાનગીમાં કહી જાય છે. તે શીવાય ચારપાંચ દલાલો છે તે વેપારમાં ધરમચંદના વિરુદ્ધ પક્ષના છે એટલે ધરમચંદની કાંઈક વાત હોય છે તો તે તરતજ મને કહી જાય છે.”

રસિકલાલ—“હવે આપણે આપણો પક્ષ બાંધુ મજબૂત કરવો જોઈએ. ગદ્ગતમાં રહેવું નહીં, આવેલી તક લાથમાંથી જવા દેવી નહીં, યોગ્ય લાગે તો આપણે યોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ મેળવીએ.”

ચંદ્રકુમાર—“ના ના, હમણાં કાંઈ કરવું નથી. પોલીસ હવે શું કરે છે તે આપણે જોવાનું છે. મારા મેનેજરે આ વાત ઉપાડી છે એટલે જરૂર તે પાર ઉતારશે. ઘોળા ચામડીની જેવી શરમ પડે તેવી આપણી ન પડે. પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર ક્રાઈનાથી ડરે તેવો નથી. આપણે એટલી ખબર રાખવી કે સાધુઓ એકદમ વિહાર કરી ઉપડી જાય નહીં. બાકી હમણાં આપણે કાંઈ હીંતચાલ કરવાની નથી. શાંતિથી જોયા કરવાનું છે.”

“હીક ત્યારે, તારી સલાહ પ્રમાણે હમણાં કાંઈ હીંતચાલ કરતો નથી” એમ મતને ટેકો આપી રસિકલાલ ત્યાંથી ચાલતો થયો. જતાં જણાવ્યું કે “સાંજે તમે બંને તૈયાર રહેજો, ફરવા જઈશું.”

બાણુમાંથી નીકળે છે કે સામેથી ધરમચંદ શેઠ આવી પહોં-
ચ્યા. ધરમચંદે રસિકલાલનો લાથ પકડી તેને પાછો વાળ્યો અને બંને

ઓશીસમાં આવ્યા. ત્રણ જણની ત્રિપુટી મળી. ધરમચંદ રસિકલાલની પીઠ થાબરી મસ્કરીમાં કહેવા લાગ્યા “ આ બીડી પહોંચેલી છુટ્ટી છે, આમંત્રણપત્રિકા વાંચવા તૈયાર ને પેલી કવિતાઓ લખવા પણ તૈયાર ! અને બાળુ ઢોલકી બખ્તવતાં દીક આવડે છે. કેમ ચંદ્રકુમાર ! ખરી વાતને ?”

ચંદ્રકુમારે ઠંડે કાળજે જવાબ આપ્યો—“ તમારા જેવા ત્યારે એમની પીઠ ઠોકનાર મળે ત્યારે શા માટે એવા ગુણો તેમનામાં ન આવે ? એ તો તમારા જેવાની મહેરબાનીનો પ્રતાપ છે. મારા અભિપ્રાય પુછો તો મારે કહેવું પડશે કે તમે અને સરખા છો, અરેકે તેવી બે બાળુ ઢોલકી બખ્તવવામાં તમે ચડીઆતા હશે. બુએને, તમે ન હોત તો આચાર્યનો સંઘ કેદારજી પહોંચવાનો હતો ? તમે હતા તો અકાર્ષિ ઉત્તસવ લગાવ્યો, હા ના કરી દીક્ષાઓ અપાવી, મેળાવડામાં પત્રિકાઓ વંચાર્ધી છતાં તે કામ પણ ગમ ખાઈને સાધી લીધું. નહીં તો તોફાન થાત અને દીક્ષામાં વિદ્ય આવત. આવા કોઈ આચાર્યને તો તમેજ સમજાવી શકો. તમે અને ન્યાનના શેઠ બે આ પ્રમાણે કુનેહથી કામ ન લો તો ગામ ગધેડે ચડે. તમારા જેવા કાબેલ અને સમયનુ મહાપુરૂષો સંઘમાં છે તેથી સૌની શોભા છે. નહીં તો હાલનો યુવકવર્ગ કોઈને ગાંડે તેવો નથી. સહેજ બાબતમાં વિવાદની વરણી કરે છે.”

ધરમચંદ શેઠ આવા વખાણના શબ્દો સાંભળી જરા પ્રહાર્યા અને કહેવા લાગ્યા “ ભાઈ ચંદ્રકુમાર ! એ તો એસ કરીએ ત્યારેજ કામ પાર પડે. હું કાંઈ સમજતો નથી કે હાલના યુવાનીઆઓ અને કેળવણેલા પુરૂષો આવા સાધુથી વિરુદ્ધ છે ? મને તો ગાંધા અનુભવ થયા છે, તડકાછાંચડા બોલા છે. આચાર્ય તો મોટા રહ્યા એટલે તેમને શું વધારે કહીએ ? તેમનો ક્રોધ જાગે છે ત્યારે તે કોઈના નથી. સૌને ગાળો ભાંડે છે, મને પણ કોઈ વખત સંભળાવે છે પણ હું તેમની ગાળોને ખેસથી ખંખેરી નાખું છું. તે વખતે ગમ ખાઉં છું પણ એકાંતમાં એવી ચુંટલી ભરી સમજાવું છું કે તે બકરી બની જાય છે અને સિંહની ગર્જના ભૂલી જાય છે. કુંચી જાણવી બેઠાએ.”

ચંદ્રકુમાર—“આજે એક ઉડતી ગપ આવી છે કે આચાર્ય અને બે સાધુઓ ખુબ લડયા અને તે સાધુઓ રીસાધને ચાલ્યા ગયા. કાંઈ દીક્ષાનો વાંધો આવ્યો હતો. કહેનાર બરાબર સમજાવી શક્યો નહોતો. આ બાબત કાંઈ તમારા જાણવામાં છે?”

ધરમચંદ—“શું તમને કહીએ? કાંઈ કહેવા જેવુંજ નથી. ગાજતું વાજતું માંડવે આવશે. આચાર્ય કાંઈ કામ બતાવ્યું હશે તે તેમને ફીક નહીં લાગ્યું હોય તેથી ના પાડી હશે. આચાર્યના મનથી એમ આવ્યું કે અમારી આજ્ઞા ઉથાપે છે. આચાર્યનો ક્રોધ કેવો છે તે તમે જાણો છો. બોલ્યા અને તકરાર થઈ. હું તો જાણી જોઈને વચ્ચે પડ્યો નહીં. આજે નવકારશ્રી થઈ જાય એટલે ગંગા નહાયા. મોટા આચાર્યને બોલાવવા એ લાથી ઘેરે બાંધવા બરાબર છે. રંજે ચંજે જાય એટલે નિરાંત. હું કાંઈ થોડો કંટાળી ગયો નથી. કેટલીક તમારી બાબતો તો મને ગમે છે પણ ધર્મની હેલના થાય છે તેની ખાતર સહન કરું છું અને બોલતો નથી. સાધુઓની પણ બાર ગાલ્યાં ભુલો થાય છે.”

ચંદ્રકુમાર—“ત્યારે તમે તેમને ખાનગીમાં શીખામણ ન દો અને સુધારવાને પ્રયત્ન ન કરો?”

ધરમચંદ—“પુછો પેલા ન્યાતના શેઠ મનસુખલાલને. ખાનગીમાં તો હું તેમને ઝાટકી નાખું છું, કોઈ કોઈ બાબતોમાં તો એવી ભુલો કરે છે કે હું તમને શું કહું? હમણાં ત્રણ દિવસ ઉપરજ બન્યું છે અને તેજ કારણથી પેલા બે સાધુઓ રીસાયા છે. શું તમને ઝાઝું કહીએ? એટલામાં સમજી લેજો. શેઠકળ કરાવી છોકરાને સંતાડી દીક્ષા આપવી અમને પસંદ પડતી હશે? પરંતુ શું કરીએ? સાધુની વાત કરવાથી નરકવાસી થઈએ એટલે તેમનાં પોકળ એમ ને એમ દાખી રાખીએ છીએ. ભેંશનાં શીંગડાં ભેંશને ભારે, તેમનાં કર્મ તેમને ખાશે. આપણે તો સાધુની ભક્તિ કરી આપણી શ્રાવકની ફરજ બજાવીએ છીએ.”

ચંદ્રકુમાર—“ શેઠ ધરમચંદ ! આજે તમારા વિચારો જાણી મને ઘણોજ આનંદ થયો છે અને તમારા પ્રત્યે મને ઘણીજ માનની લાગણી ઉત્પન્ન થઈ છે. આ પ્રમાણે તમે બધી રીતનો ઉડો અભ્યાસ કરેલો છે તેની તો ખરેખર મને આજેજ ખબર પડી. હું તો તમને અંધ શ્રદ્ધાવાળા માનતો હતો પણ તમે તો ખરાખર પરીક્ષા કરવાવાળા છો.” એમ કહી તેમના માટે ચા મંગાવી.

રસિકલાલ પ્રસન્ન મુખે કહેવા લાગ્યો, “ધરમચંદ શેઠ ! જો હું એક મીનીટ વહેલો ઉઠ્યો હોત તો આ આપણો ભેટો થાત નહીં અને આ હકીકત જાણવાની અને તમારું ખરું સ્વરૂપ ઓળખવાની મને તક મળત નહીં. સાચું થયું કે આપણે અચાનક મળ્યા અને મનના મેલ દુર થયા. આપણા આચાર્યશ્રી ક્યારે જવાના છે તે જાણવામાં છું?”

ધરમચંદ—“પરમ દિવસે મહા વદ બારશના સવારે સાત વાગે વિદાર કરી જવાના છે, તે પહેલાં જવાના નથી, એ વાત નક્કી છે.

ચંદ્રકુમાર વચ્ચે બોલ્યો “કેમ કાંઈ વેપારના નવા સમાચાર?”

શેઠે જવાબ આપ્યો “હું તો હમણાં સાધુઓના કામકાજના વેપારમાં પડ્યો છું એટલે કશીજ ખબર નથી. અઠ્યાઈ ઉત્સવ, દીક્ષાના વરઘોડા અને નવકારશ્રી જમાડવાના કામમાં થોડી મહેનત છે? હું તો ભાવતાલ જાણુવા આવ્યો છું.”

ચંદ્રકુમારે આવેલા તારો તેમના આગળ મુક્યા અને તે વાંચી ત્યાંથી વિદાય થયા. તેમના ગયા પછી ચંદ્રકુમાર અને રસિકલાલ ખુબ હસ્યા.

“ ચંદ્રકુમાર ! તને પણ વાત દીક જમાવતાં આવડે છે અને સામાનું દિવ આકર્ષી લેવામાં સારી બુદ્ધિ પહોંચે છે. તેં જરા તેમને ચડાવ્યા એટલે તે ચડ્યા અને થોડી ઘણી વાત બોલી ગયા. જરૂર છુપી દીક્ષા અપાઈ હશે. જોઈએ છીએ પોલીસ કેવી રીતે પગલાં ભરે છે” એમ કહી રસિકલાલ પોતાને ત્યાં ગયો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

પનાઈની સહેલગાહ, ધારાસભાનો હેવાલ,
દેહ્યદ્રાવક અને હાસ્યજનક દૃષ્ટાંતો.

ટોહરો.

જ્યાં સુધી દદમાં રહે પાપ અને અન્યાય,
ત્યાં સુધી દુનિયા મહીં વાત નહીં ચર્ચાય.
પણ જ્યારે તે જય છે છોડીને દદ ખદાર,
ત્યારે ઢોલ પીટાય છે જાણે સૌ નર નાર. —લેખક.

સંધ્યાસમય થયો કે રસિકલાલ માલતી સાથે નર્મદા નદીના કિનારે ફરવા જવા નીકળ્યો. રસ્તામાંથી ચંદ્રકુમાર અને સરલાને સાથે લીધાં. નદીકિનારે આવી એક એવારા ઉપર બેઠાં. આ વખતે વકીલ નવ-નીતરાય અને તેમની પત્ની સાગરિકા એક પનાઈમાં બેસી નદીની સહેલગાહ કરવાની તૈયારીમાં હતાં, એટલામાં આ બે જોડાં નજરે પડ્યાં કે તેમને સાથે આવવા આગ્રહ કર્યો. તેમણે તે આગ્રહનો સ્વી-કાર કર્યો અને જાણે પનાઈમાં ગોઠવાઈ ગયાં.

પનાઈનો શદ ચડ્યો. પવન અનુકૂળ હોવાથી હલેસાં વગર પનાઈ ચાલવા લાગી. આવાં સહેલાણીની ખીજ પનાઈઓ પણ ઘણી નજરે પડતી હતી. નદીના મધ્ય ભાગમાંથી બંને કિનારાની રચના ઘણીજ મનોહર લાગતી હતી. પવનની લહરીઓ પણ ખુરનુમા વાતી હતી.

વકીલ નવનીતરાયે ખીસામાંથી “કનકનગર સમાચાર” નામનું વર્તમાનપત્ર કાઢી રસિકલાલની આગળ નાખ્યું. સાગરિકાએ હસીને કહ્યું “આજે આ છાપામાં ઘણુંજ વાંચવાનું છે. તમારી જૈનોની દીક્ષા તો કનકનગરમાં ગયા અડવાડીઆમાં મળેલી ધારાસભામાં ચડી. દીક્ષાના કાયદાનો ખરડો લાવવાની પરવાનગી પણ મળી ચુકી.”

માલતી બોલી “હીક થયું, તેમ થવાની જરૂર હતી.”

સાગરિકાએ કહ્યું “ દરખાસ્ત લાવનાર તમારો જૈન છે જૈન.”

વકીલે હસીને કહ્યું “ જૈન શીવાય એટલા બધા પૂરાવા, દાખલા, દલીલો વીગેરે કોણ લાવે ? મને તો તે વાત ઘણીજ ગમી છે. કદાચ જૈનોને ન ગમે પણ તેવો કાયદો થવાની જરૂર છે. આજનું કનકનગર સમાચાર જે કોઈ વાંચશે તેને જરૂર એમ લાગશે કે કાંઈ પણ કાયદો થવાની જરૂર છે. માલતીબેન ! તમે પૂરેપૂરો હેવાલ વાંચો.”

માલતીએ છાપું હાથમાં લીધું અને તેઓ સાંભળે તે પ્રમાણે વાંચવા લાગી—

ધારાસભામાં જૈનોની દીક્ષા.

નભૂતિતા જૈન વકીલ વસંતલાલ જયંતલાલ શેઠ

એમ. એ. એલ. એલ. બી. ની દરખાસ્ત અને દલીલો.

ધારાસભાની ત્રીજી દિવસની બેઠક મળી. બરાબર બાર વાગે કામ નર થતાં, પહેલી દરખાસ્ત વકીલ વસંતલાલ જયંતલાલની હાથ ધરવામાં આવી હતી. તેમની દરખાસ્ત જૈનોમાં અપાત્રી દીક્ષા સંબંધી કાયદાનો ખરડો રજૂ કરવા પરવાનગી મેળવવા બાબત હતી.

પ્રમુખે હસતા મુખે કહ્યું “ મને લાગે છે કે આવી દરખાસ્ત પ્રબળ સભાસદો તરફથી નજ હોઈ શકે. આવી દરખાસ્ત જૈનોના ધર્મમાં હાથ ધાલવા જેવી છે તેથી કદાચ તમારી દરખાસ્ત આવકારદાયક મનાશે કે કેમ તેની મને શંકા છે. સરકાર પોતે થઈ કદાચ હાથ ધાલવા પ્રયત્ન કરે તે બનવા ભોગ છે પણ તમારા તરફથી મુકાય છે તેથી મને નવાઈ લાગે છે.”

માણીલાલ—“ હું આ દરખાસ્તે ટેકો આપું છું. ”

વસંતલાલ—“ આપ નામદાર કદાચ નહીં નભૂતિતા હો તેથી આપના ધ્યાન ઉપર લાવું છું કે હું જન છું અને જૈન થઈનેજ આ દરખાસ્ત લાવ્યો છું તે સંબંધી મેં પૂરેપૂરો વિચાર કર્યો છે. ધાર્મિક કામોમાં સરકારની દખલ નજ જોઈએ એ હું સમજું છું. પરંતુ હું કેવા સંયોગોમાં આ દરખાસ્ત લાવવા તૈયાર થયો છું તે જ્યારે આપ નામદાર નભૂતિતા ત્યારે ખાત્રી થશે કે મારી દરખાસ્ત આજળી છે અને ખરડો રજૂ કરવા મને પરવાનગી આપશો. દરેક માણસને, પછી તે ગમે તે ધર્મનો હોય, તેને વૈરાગ્યદશામાં રહેવાની ઈચ્છા થતી હોય તો તેમ કરવા તેને સંપૂર્ણ હક છે, આ હક ઉપર

હું, તલાપ મારવા માગતો નથી. પરંતુ હમણું કેટલાંક વર્ષોથી કેટલાક એવા બેન સાધુઓ નીકળ્યા છે કે તેઓ નાની ઉમરના છોકરાં સંતાડે છે, માબાપો શોધ્યા કરે છે પણ તે તેમને આપતા નથી. છુપી જગ્યાએ પછી તેમને દીક્ષા આપી સાધુ બનાવી દે છે.”

પ્રમુખ—“આ સંબંધી થોડા બનેલા દાખલાઓ ટુંકામાં રજૂ કરશો તેા ચમને હાલની પરિસ્થિતિ સારી રીતે સમજશે.”

વસંતલાલ—“આજે હું કેટલાક દાખલા મોંઘમ આપીશ. પરવાનગી મળ્યા બાદ ખરડો રજૂ કરતી વખતે નામ અને પૂરાવા સાથે બધી હકીકત સલામાં સાદર કરીશ.”

પ્રમુખ—“ચોખ્ખ લાગે તેમ રજૂ કરો.”

વસંતલાલ—(૧) “એક ગામમાં કોઈ સાધુ બોડીંગમાં ભણતા વિદ્યાર્થીને લાલચ આપી બીજા સ્થળે લઈ ગયો. છોકરો ઘર નહીં આવવાથી બાપે તપાસ કર્યો. પત્નો લાગ્યો નહીં. છેવટે તે છોકરો કેટલાક માસ પછી અમુક ગામના ઉપાશ્રયના ભોંયરામાંથી પોલીસની મદદથી મેળવવામાં આવ્યો. બાપ બિચારો ખરચમાં ખુવાર થઈ ગયો હતો.

(૨) એક સાધ્વી એવી હતી કે પાઠશાળામાં ભણતી છોકરીઓને ભરમાવતી હતી અને કોઈ રાંડીરાંડ નિરાધાર જેવાની છોકરી મળી આવતી કે બહારોણહાર ઉપાડી દીક્ષા આપી દેતી હતી. મા રેતી રેતી આવે એટલે શ્રાવકો પાસેથી પૈસા અપાતી ભાવે કે કમાવે તેનું મન મનાવતા. આવી રીતે તેણે ચાર પાંચ છોકરીઓ ગુમ કરી છે.

(૩) એક વિધવા પાસેથી તેની છોકરી મેળવી પોતાની સાધ્વીની ચેલી બનાવવા એક સાધુએ એક શ્રીમંત ગૃહસ્થ પાસેથી બે હજાર રૂપિયા તે વિધવાને અપાવેલા, અર્થાત્ માએ બે હજારમાં છોકરીને વેચી. ચેલી થવા છોકરીની બીલકુલ મરજી નહોતી. પરંતુ તેને રેતી કળતી સ્થિતિમાં સાધ્વીનાં કપડાં પહેરાવી દીધાં. અત્યારે તે છોકરી સાધ્વીઓની દાસી તરીકે કામ કરે છે અને ચોધાર આંસુ નાખે છે. કોઈ મદદ કરનાર ન મળ્યું.

(૪) એવોજ બીજો દાખલો—માએ છોકરીને વેચી પણ છોકરીની મરજી પરજીવાની હતી. તેની ઉમર આશરે સત્તર વરસની હતી. સારા નસીબે તેની મદદમાં સુધરેલા વિચારના ગૃહસ્થો મળી આવ્યા અને છોકરી ઉપર આવો દીક્ષાનો બળાત્કાર ગુજરતો જોઈ એક હીંમતવાન ગૃહસ્થ વચ્ચે પડી છોકરીને

ત્યાંથી લઈ પોતાને ઘર લાવ્યો અને લાયક વર શોધી કાઢી તેની સાથે તેને પરણાવી દીધી. તેની પક્ષમાં લાગવગવાળા માણસ હતા તેથી તે બાળા ફાવી. નહીં તો તે પેલી સાધ્વીનું ઘસીપણું કરતી હોત અને પેલી ચેલીની માફક આંસુ નાખતી હોત.

(૫) બીજા ત્રણ દાખલા એવા છે કે સુદ્ધ સભાસદોને સાંભળી આંસુ આવ્યા વિના રહેશે નહીં. એક વીસ વરસનો યુવાન છોકરો સાધુ પાસે સંસ્કૃત લખવા જતો હતો. લગ્ન થયે માત્ર બેઠા વરસ થયાં હતાં, સોળ વરસની યુવાન સ્ત્રી હતી. સાધુ છોકરાને દીક્ષાનો બાધ દેવા લાગ્યા. શરૂઆતમાં તેને ચોથા વ્રતની બાધા આપી. ”

પ્રમુખ—“ ચોથું વ્રત એટલે શું ? ”

વસંતલાલ—“ પરણેલો હોવા છતાં પણ તદ્દન બ્રહ્મચર્યવ્રત પાળવું તેને અમારામાં ચોથું વ્રત કહે છે. ”

પ્રમુખ—“ પરણેલી સ્ત્રી હોય છતાં પણ ? ”

વસંતલાલ—“ હા ” (હસાહસ).

પ્રમુખ—“ પછી. ”

વસંતલાલ—“ પછી છોકરાને સાધુએ એવી લાલચ બતાવી કે સંસારી માણસો મરીને નરકમાં જવાના, અને સાધુ થાય તેજ મોક્ષમાં જાય. ત્યાં અનેક પ્રકારનાં સુખ ભોગવે, અહીં સ્ત્રીનું જે સુખ દેખાય છે તેના કરતાં કરોડોગણું સુખ ત્યાં મળશે. આવા ઉપદેશથી તે છોકરો ભ્રમિત થયો અને દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો. માએ તથા સ્ત્રીએ ઘણા કલાવાલા કર્યાં છતાં સાધુએ પેલા યુવકને દીક્ષા આપી દીધી. તેની સ્ત્રી છાતીફાટ રૂદ્ધ કરવા લાગી કારણ કે ધણીએ દીક્ષા લીધી એટલે તે વિધવા જેવી બની. છતાં ધણીએ રડાપો તે આનું નામ. ઉમર લાયક છોકરો એટલે મા કે સ્ત્રીનું ન ચાલ્યું. વધીલોની સલાહ લીધી પણ જેવી જોઈએ તેવી અને સ્ત્રીનું ઘર મંડાય તેવી કાયદાની કલમ જડી આવી નહીં. સ્ત્રીને કબજે લેવાનો કાયદો મળી આવ્યો પણ ધણી કબજે લેવાનો કાયદો જડી આવ્યો નહી. ” (હસાહસ).

પ્રમુખ—“ છેડાછુટકો માગી ફરી લગ્ન કરે. ”

વસંતરાય—“ અમારા જૈનોમાં સ્ત્રી ફરી લગ્ન કરી શકતી નથી. ”

પ્રમુખ—“ ધણી આ પ્રમાણે ચાલ્યો જાય છતાં પણ સ્ત્રી બીજા વાર ન પરણી શકે ? ”

મણીલાલ—“ ના, નામદાર ! વસંતલાલ કહે છે તે વાત બરાબર છે. ”

પ્રમુખ—“ સાધુએ આવા ધણીને દીક્ષા ન આપવી જોઈએ. ”

વસંતરાય—“ આપ નામદારને પણ લાગ્યું કે આવા ધણીને દીક્ષા નહીં આપવી જોઈએ, છતાં સાધુઓ હઠવાદ કરી જીપી રીતે દીક્ષા આપી આવા દયાળુનક બનાવો ઉભા કરે છે. તેમને અટકાવવાનું અમારી પાસે કાંઈ પણ કાયદાનું સાધન નહીં હોવાથી તે બાબત કાયદાનો ખરડો રજૂ કરવા દરખાસ્ત લાવેલો છું. ”

પ્રમુખ—“ બીજા દાખલા છે ? ”

વસંતલાલ—“ હા, નામદાર ! બીજા ઘણા છે પણ હું મુદાનાજ હવે એક બે રજૂ કરું છું.

(૧) એક દાખલો હસવા જેવો છે. એક ગૃહસ્થ જરા બુદ્ધિમાં મોળા હતા અને સ્ત્રી ચાલાક હતી. બેરીની પ્રવૃત્તિ જાણ્યા શીવાય તે બાઈએ ચાથા વ્રતની બાધા લીધી. ચાથા વ્રતની બાધા એટલે બ્રહ્મચર્ય એ પ્રથમ હું સમજવી ગયો છું. આ પ્રમાણે ભાઈએ બાધા લીધી એટલે આપણે માનીનેજ ચાલવું પડશે કે બાઈને પણ તે બાધા થઈ જુડી. (હસાહસ). આ બાધા આપ્યા પછી સાધુએ તેને દીક્ષાનો બોધ આપ્યો. ”

પ્રમુખ—“ સાધુ પાત્રતા જોતા હશે ? ”

વસંતલાલ—“ ત્યાંજ મોટા વાંધા છે. દીક્ષાની પાત્રતા જોવાતી નથી. કેટલાક સાધુઓ “ બસ બાવા બેડા જાપે જે આવે તે ખાપે ” એ પ્રમાણે ચેલા મુંડવાની પ્રવૃત્તિ લઈને બેઠા છે. ઉપાશ્રયમાં આવી તેમની ગુલામગીરી કરતાં આવડશે કે કેમ એટલીજ પાત્રતા જુએ છે. ”

પ્રમુખ—“ પછી. ”

વસંતલાલ—“ એ ગૃહસ્થ સાધુના ઉપદેશથી દીક્ષા લેવાને તૈયાર થયા અને બેરી આગળ પોતાનો વિચાર એક રાત્રે જણાવ્યો. બેરીએ જવાબ આપ્યો. ‘તમે દીક્ષા લેશો એટલે હું શું કરીશ ?’ ધણી કહે ‘જેમ મને સુઝતું હું કરું છું તેમ તને સુઝતું તું કર.’ આ શબ્દો સાંભળી બેરી ત્યાંથી હડી પોતાની પેટીમાંથી દરદાગીના પૈસા ટકા કપડાં વીંગેરે લઈ નીચે હતરી અને પડોશમાં એક રાખેલા ચારની સાથે નીકળી ગઈ તે ગઈ. (હસાહસ). આટલાથી શેઠને સંતોષ ન થયો, તેમણે વર્તમાનપત્રમાં નોટીસ છપાવી કે મારી બેરી તેના ચારને લઈને નાશી ગઈ છે માટે હવે તેના ભરણપોષણનો મારા ઉપર હક નથી. ” (ખુબ હસાહસ).

પ્રમુખ—“ નોટીસમાં તો એમ લખ્યું નેઈવું હતું કે શોધી કાઢનારને ઈનામ આપવામાં આવશે. ”

વસંતલાલ—“ વાસ્તવિક રીતે એમજ નેઈએ, પણ ધણીને તો દીક્ષા લેવી હતી તેથી તેના મનમાં એમ હતું કે ગઈ તો પાપ ગયું. વચ્ચે આડ-ખીલ કરતી મટી. ટાઢા પાણીએ ખસ ગઈ. (હસાહસ). થોડા વખત પછી તે ગૃહસ્થે દીક્ષા લીધી. તેની એક નાની છાત્રી છે તે નિરાધાર થવાથી મોસાળમાં રહે છે.

તે શીવાય જુબી રીતે નસાડીને સંતાડેલા છોકરાઓ ધણા પાછા મળી આવ્યા છે તેમની આત્મકથાઓ ઘણી છે પણ તે અત્યારે રજુ કરી આ સભાનો અમુક વખત લેવા માગતો નથી. ઉપર જણાવેલા તથા એવા ખીલ ખનાત્રોમાંથી મારામારીના ધણા કેસો કોર્ટ ચડેલા છે તેમાં ન્યાયાધીશોએ અયોગ્ય દીક્ષા સંખંધી ટીકા કરેલી છે અને અયોગ્ય દીક્ષાના હિમાયતી સાધુઓના વર્તનની પણ સખત ઝાટકણી કાઢેલી છે. સુરત, અમદાવાદ, ખંભાત, વાસદ, પાલીતાણા, વડોદરા, જામનગર વીગેરે સ્થળોમાં આવા ધણા કેસો ખનેલા છે. તે ખરડો રજુ કરતી વખતે જરૂર જણાશે તો રજુ કરીશ.

આવા ખનાવો ખનતા હોવાથી દીક્ષાનો કાયદો કરવા અમે સંધને અનેક વખત વિનંતી કરીએ છીએ, ખરડા પણ રજુ કરીએ છીએ છતાં કોઈ ધ્યાન ઉપર લેવુંજ નથી. હલકા અમારા જેવાને મારવા તંયાર થાય છે. જો સાધુનું રાજ હોય તો અમારા જેવાને ફાંસીને લાકડે લટકાવી દે. સાધુઓ ઘોળા દિવસે રડાખીટ કરાવી દીક્ષા આપી દે છે અને કહે છે કે “ દીક્ષા આપતી એ તો અમારો ધંધો છે. અમે તો ગમે તેને ગમે તે રીતે દીક્ષા આપીયું ” એમ કહેતાં જરા પણ શરમાતા નથી. લાયકાર છીએ કે અમારા કેટલાક ભાઈઓજ તેમને ઉત્તેજન આપી રહ્યા છે. જો તેઓ મદદ ન કરે તો હમણાં તેઓ પાછા હડે અને આવી દીક્ષાઓ અટકે.

જ્યારે અમારા ભાઈઓ અને સાધુઓ આટલું બધું કહ્યા છતાં માનતા નથી ત્યારેજ અમે સરકાર પાસે દીક્ષા સંખંધી કાયદો કરાવવા માગીએ છીએ. જો મને તેનો ખરડો રજુ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવે તો કાયદો કેવા પ્રકારનો કરવો અને સાધુઓ પર કેટલો અંકુશ મુકવો તે જ વખતે કલમવાર જણાવીશ.

આજ તો પરવાનગી મળવા પૂરતીજ મારી દરખાસ્ત છે. સુજ સભાસ-
હો ! મને આશા છે કે મેં જે હકીકત, દાખલા, દલીલો વીગેરે આપના

આગળ રજુ કર્યા છે તેથી ખાતરી થઈ હશે કે દીક્ષા સંબંધી કાંઈક કાયદો કરી સાધુઓ ઉપર અંકુશ મુકવાની ખાસ જરૂર છે. હાલમાં કોઈ પણ કાયદાની અગર કાયદાની કલમની મદદ મળી શકતી નથી તેથી સાધુઓ અને તેમને મદદ કરનાર ગુન્હામાંથી છટકી જાય છે, માટે મારી દરખાસ્તને અનુમોદન આપી પસાર કરશો એવી આશા છે. ”

ઉપરની દરખાસ્ત ઉપર મત લેતાં પોણાભાગની બહુમતીથી દરખાસ્ત મંજૂર થઈ હતી. આ વખતે ગેલેરીમાં બેઠેલા જૈન પ્રેક્ષકોમાં મોટા ભાગે ખુશાલી પેદા થયેલી જણાઈ આવતી હતી.

ઉપર પ્રમાણે મુદ્દાની દરખાસ્તનું કામ પૂરું થયા પછી બધા સભાસદો આ પાળી લેવા ઉઠ્યા. (તે પછીનો હેવાલ આવતા અંકમાં).

આ પ્રમાણે છાપામાં આવેલો હેવાલ માલતી વાંચી રહી કે સાગરિકા તાળી પાડી “હીયર ! હીયર ! ” ના પોકાર કરી કહેવા લાગી “ મીસ્ટર વસંતલાલને ખુબ ધન્યવાદ થટે છે. ખરેખર તેમણે ટુંકામાં એવા દાખલા રજુ કર્યા કે આખી સભા ઉપર ઉંડી છાપ પડી ગઈ. તમારા જૈનોમાં આવા જ્યારે પાકશે ત્યારેજ સાધુઓની જ્યોત્ષ્કમી અને ધર્મસત્તાનો અભિમાન દૂર થશે. કેટલાક સારા સાધુઓ હશે પણ આવા કેટલાક સ્વચ્છંદી સાધુ હોવાથી સારા ઉપરથી પણ લોકોનું મન ઉડી જાય. ”

રસિકલાલ—“ ભાઈ ! નવનીતરાય ! આજે આપણો બેટો ફીક થયો. જો ન મળ્યા હોત તો આજે આ હેવાલ વાંચવામાં આવત નહીં. ”

ચંદ્રકુમાર—“ રસિકલાલ ! જાણું તમારી પાસે રાખી લો. આપણને ઘણું ઉપયોગી થઈ પડશે. આજની પનાઈની સહેલગાદ બહુજ આનંદદાયક લાગી. ”

આમ આનંદમાં વખત ગુજરતાં અંધાઈ થવાથી તેઓ કિનારા તરફ વળ્યાં. પનાઈ કિનારે ઉભી રહી કે તેઓ એક બીજાનો હાથ પકડી કિનારે ઉતરી સાથે સાથે ચાલતાં થયાં અને સાહેબજી કહી પોતપોતાની મોટરમાં બેસી ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

વ્યાખ્યાનમાં આચાર્યનો આધાનો ઉપદેશ
અને બધારે ધર્મશાળામાં પોલીસની ધમાલ.

(હરિગીત).

અભિમાનનો નીશો ચડે ત્યાં ભાન ઉડી જાય છે,
આચાર ને વિચાર છોડી પાપને પોષાય છે,
ન્યારે ઘડો નિજ પાપનો પરિપૂર્ણ રીત ભરાય છે,
ત્યારે ઝૂટી તે જાય છે, આખર ફજેતી થાય છે. —લેખક.

અગીઆરશનો મોટો પવિત્ર દિવસ હતો, આરશના દિવસે સવારે આચાર્યશ્રી વિહાર કરવાના હોવાથી તેમને માટે પોતાનાં પરાક્રમો પૂરે-પૂરા પ્રદર્શિત કરવાની છેલ્લી તક હતી તેથી વ્યાખ્યાન વખતે આના-જનોની હાજરી મોટી સંખ્યામાં જણાતી હતી.

આચાર્યશ્રીએ તો હંમેશની માફક ત્યાગમાર્ગ ઉપર પોતાનું વ્યાખ્યાન જુરસાભેર ચલાવ્યું. આગળ બેંકલા ચુસ્ત ભક્તો પણ તેવાજ જુરસાથી વાક્યે વાક્યે “હ, હ સાહેબ” કહી જીકારો ભણુવા લાગ્યા. થોડુંક વ્યાખ્યાન થયું કે પોતાની પડેલી પ્રકૃતિ પ્રમાણે આચાર્ય જીકારો ભણુનારા ગૃહસ્થોની સામું જોઈ કહેવા લાગ્યા. “ એમ મોટા અવાજે ખોટો જીકારો ભણો તે શા કામનો ? જીકારો તો ક્યારે ખરો ગણાય કે ન્યારે તમે બધા દીક્ષા લેવાને આધા લો ત્યારેજ. ન્યારે ગરજ હોય છે ત્યારે ‘મહારાજ પધારો, મહારાજ પધારો, દસ દિવસ રહો, ચોમાસું રહો’ એમ વિનંતી કરી વિવેક કરો છો પણ તેવા ખોટા વિવેકથી શું વળ્યું ? આ અમે પંદર વીસ દિવસ રહ્યા. ફક્ત બે જણાંએ જ દીક્ષા લીધી, તે અટકાવવા પણ કેટલાક વિધ્નસંતોષી અને અભવી માણસો પ્રયત્ન કરી ચુક્યા, પણ તેમનું કાંઈ વળ્યું નહીં. ધૂળ ફાકતા રહ્યા. સૂર્યની સામે ધૂળ ઉડાડનારને પોતાની આંખોમાંજ

ધૂળ પડે છે. મારો આટલો બધો ઉપદેશ છતાં તમે કંઈ પણ પ્રકારની બાધા ન લો તો એ નવાઈ જેવી વાત છે ! કાં તો મારી ઉપદેશ દેવાની કમતાકાદ, કાં તો તમારા હૃદયની કઠોરતા. બીજાં અણુજ સ્થળે તો મેં ઘણાં લોકોને દીક્ષા આપી એ જગજહૈર છે એટલે મારી શક્તિની ખામી તો તમે નહીં જ કાઢી શકો. માત્ર તમારા હૃદયની કઠોરતા શીવાય બીજું કંઈ સમજી શકતો નથી. આની કઠોરતા એ નરકની નિશાની છે. આવતા ભવમાં તમારી શી દશા થશે તેનો વિચાર કરું છું ત્યારે મને તમારી દયા આવે છે. અફસોસ ! ”

આ પ્રમાણે મહારાજની વાણી સાંભળી આગળ બેઠેલા બેત્રણ અંધશ્રદ્ધાળુ પુરૂષો બાધા લેવા ઉભા થયા કે ગાડરીઆ પ્રવાહની માફક બીજાં પણ ઉભા થયા અને સ્ત્રીઓ પણ ઉભી થઈ. કેટલાકે એવા વ્રતની, કેટલાકે દીક્ષાની ભાવના રાખવાની, કેટલાકે દીક્ષા કેાઈ લેતું હોય તો વચ્ચે નહીં આવવાની, કેટલાકે લીસોતરીની, કેટલાકે સામાયિક કરવાની એમ વિધિવિધ પ્રકારની બાધા લેવા જણાવું. આચાર્યે દરેકને વિધિપૂર્વક પચ્ચખાણુ આપ્યાં. આટલું બધું થયું પણ મહારાજના મુખ ઉપર પ્રસન્નતા જણાઈ નહીં. સર્વ બાધા લઈ રહ્યા કે એક યુવાન ૩૦ વરસનો પુરૂષ પાછળના ભાગમાં ઉભો થઈ લાય જોડી મહારાજને વિનંતી કરવા લાગ્યો “ મહારાજ સાહેબ ! મેં અત્યાર સુધી ઘણાં પાપ કર્યાં છે, રાત્રિભોજન કર્યાં છે, કંદમૂળ ખાધાં છે, જ્યારથી આપનાં વ્યાખ્યાનની રસધારા મારા કાનમાં પડી છે ત્યારથી માફ દિલ સાફ થવા માંડ્યું છે. મન ઉપર જબરી અસર થઈ છે. મને હવે જરા પણ સંસાર ઉપર રૂચી થતી નથી, નોકરી કરી દિવસ ગુળફ છું. હવે મારા હૃદયમાં આપના બોધથી જ્ઞાનનો પ્રકાશ થયો છે અને તે પ્રકાશથી માફ મન દીક્ષાના માર્ગ તરફ દોરાયું છે. દીક્ષા લેવાનો મને સંપૂર્ણ ભાવ થયો છે. બનતા સુધી ચોમાસા પહેલાંજ દીક્ષા લઈશ અને મારી સાથે બીજાં ત્રણ ચાર મિત્રો છે તેમને પણ સાથે લેતો આવીશ. જ્યાં સુધી આ મારો અ-

બિચરૂ પાર ન પડે ત્યાં સુધી મને છ વિગયની બાધા આપો. હું વીસાપોરવાળા આવક છું. મારાં માઆપ દક્ષિણમાં રહેતાં હતાં તેથી હું દક્ષિણમાં નાનો મોટો થયેલો તેથી આ તરફના લોકો મને ઓછું ઓળખે છે. મા અને બાપ ક્યારનાં સ્વર્ગે સીધાવી ગયાં છે. બાપ બેન પણ નથી. સ્ત્રી હતી તે મરી ગઈ છે. આગળપાછળ કોઈ ચિંતા કરે તેમ નથી.

આ પ્રમાણે દીક્ષાનો ઉમેદવાર બહાર પડેલો જોઈ આચાર્ય પ્રસન્ન થયા અને કહેવા લાગ્યા “ જુઓ ! આ ખરેખરો ધર્મી જીવ ! કેવા તેના વિચારો પલટાઈ ગયા છે ! તેનોજ ઉદ્ધાર થવાનો. આવા જીવને ઉત્તેજન આપવાથી ફાયદો છે. પોતે તો દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો છે પણ સાથે ત્રણ ચાર મિત્રોના આત્માનો પણ ઉદ્ધાર કરવા તૈયાર થયો છે. આજ ખરો મિત્ર કહેવાય, પોતે તરે અને બીજાને તારે. હવે માઈ મન ખરેખર પ્રસન્ન થયું છે. ” એમ કહી આચાર્ય તેને પુછવા લાગ્યા—

“ ભાઈ ! તમારું નામ શું ? ”

• “ મહારાજ સાહેબ ! માઈ નામ ગોપાળદાસ મગનલાલ. ”

“ ગોપાળદાસ ! હાથ જોડો ” એમ કહી મહારાજે છ વિગય ત્યાગનું પચ્ચખાણ આપ્યું કે ન્યાતના શેડે ખુશાલીમાં “ જનશાસનકી જય ! બોલો બોલો, સૂર્યવિજય આચાર્ય મહારાજકી જય ! ” એમ ઉપરા ઉપરી જય બોલાવી ધર્મશાળા ગળવી મુકી. પછી આચાર્યશ્રીએ દીક્ષાનાં પરાક્રમેની આત્મશ્લાધા કરી વ્યાખ્યાનની પૂર્ણાહતિ કરી. શ્રોતાજનો પ્રભાવના લાઇ ઘેરે ગયા.

આહારપાણી કરી બપોર થયા કે બધા સાધુઓ આવતી કાલના વિહારની તૈયારીઓ કરવા લાગ્યા. સાધુઓ મેડા ઉપર એકઠા થયેલા હતા, સાધ્વીઓ પણ વાંદવા માટે, તેમજ વિહાર સંબંધી આચાર્યની શી શી આજ્ઞા છે તેની સૂચનાઓ મેળવવા માટે મેડા ઉપર આવેલાં હતાં. આમ વિહાર સંબંધી વાતો ચાલી રહી હતી, એટલામાં નીચેથી

ફોનદાર, નાયબ ફોનદાર તથા કેટલાક પોલીસના સીપાઈઓ ઉપર આવ્યા અને આચાર્યને પ્રણામ કરી તેમની આગળ બેઠા અને ધીમે રહી વિવેક મર્યાદાથી ફોનદારે પુછ્યું “આચાર્ય મહારાજ! અમારા ઉપર ઉપરી અમલદારોનો હુકમ થયો છે કે જેટલા સાધુઓ અને સાધ્વીઓ આવ્યાં હોય તેમની જુખાની લો. આ ઉપરથી આપની પાસે અમો આવ્યા છીએ.”

આચાર્ય તો પોલીસને દેખી આભાજ બની ગયા. વળી કોઇ પણ શ્રાવક આ વખતે પાસે નહીં હોવાથી વધારે ગભરામણુ છુટી. આમ તેમ ફાંફાં મારી એક ચેલાને કહેવા લાગ્યા “અત્યા મણીવિનય! ધર્મશાળાના નોકરને કહે કે તે ન્યાતના શેઠ અને ધરમચંદને એકદમ બોલાવી લાવે. તાકીદે જવા કહેજે.”

આચાર્ય—“જે પુછવું હોય તે સુખેથી પુછો, હું જવાબ દેવા તૈયાર છું.”

ફોનદાર—“પોલીસખાતામાં ઘણી અરજીઓ આવી છે તે સંબંધી તપાસ કરવાનો છે. આપ ધર્મગુરુ છો એટલે જુહું તો નહીં જ બોલો. કહો અહીંયાં ભદ્રાપુરીમાં આપે કોઇને દીક્ષા આપી છે?”

આચાર્ય—“હા, બે જણને માલ વદે ઉના દિવસે આપી છે, કસ્તુરચંદ શેઠને અને ચતુરા નામની સ્ત્રીને.”

ફોનદાર—“તે શીવાય બીજા કોઇને દીક્ષા આપી છે?”

આચાર્ય—“બીલકુલ નહીં.”

ફોનદાર—“આપે નહીં તો આપના કોઈ સાધુએ આપેલી છે?”

આચાર્ય આ પ્રશ્ન સાંભળી જરા ચમક્યા પણ ધર્મના કામમાં જુહું બોલવાથી પાપ નથી એવો પોતાનો સિદ્ધાંત તરતજ સાંભરી આવવાથી જવાબ આપ્યો “ના, અમારા કોઇ સાધુએ પણ આપી નથી.”

ફોનદાર—“એ બે શીવાય ત્રીજા કોઇને દીક્ષા અપાઇ છે એવું આપના જાણવામાં છે?”

આચાર્ય—“હું ત્રીજી દીક્ષા સંબંધી કંઈ પણ જાણતો નથી.”

ફોજદાર—“આપે હમણાં બે જણને દીક્ષા આપી તે ક્યાં છે?”

આચાર્ય—“જુઓ, આ કસ્તુરવિજયજી જેમનું સંસારીપણાનું નામ કસ્તુરચંદ્રશેઠ હતું અને જુઓ પેલાં દૂર બેઠેલાં ચતુરશ્રી સાધ્વી જેમનું સંસારીપણાનું નામ ચતુરાબાઇ હતું. અમારા ધર્મ પ્રમાણે દીક્ષા લઇ તરતજ બહાર ગામ વિહાર કરવો જોઇએ તે પ્રમાણે તેમણે વદ ૭ના રોજ પાસેના ગામમાં વિહાર કરી વદ ૯ના રોજ અત્રે આવેલાં છે.”

ફોજદાર—“તે બંને જણે રાજપુશીથી દીક્ષા લીધી છે?”

આચાર્ય—“હા. ખાત્રી કરવી હોય તો મહાજનને પુછી જુઓ. કાગળોના પણ પૂરાવા છે.”

ફોજદાર—“ચંપકલાલ નામના છોકરાને દીક્ષા આપી છે?”

આચાર્ય—“ના. મેં તેના ગુમ થયા સંબંધી છાપામાં નોટીસ વાંચી છે. જુઓ આ બધા ચેલા, તેમાં હોય તો ફોટા પ્રમાણે જોઇ ઓળખી લો.”

ફોજદાર—“કોઇ બે સાધુ તમારાથી તકરાર કરી અહીંથી ચાલ્યાં ગયા છે?”

આચાર્ય—“હા. અમારી આજ્ઞામાં ન રહેવાથી કાઠી મુક્યા.”

ફોજદાર—“અમારા જાણવામાં આવ્યું છે કે તમારા કોઈ ચેલાએ અહીંયાં મદા વદ ૭ ના રોજ એક નાના છોકરાને દીક્ષા આપી છે, તે દીક્ષાની ક્રિયા કરાવા સંબંધી વાંધો પડવાથી તમારા બે ચેલાઓ તમારાથી છુટા પડ્યા છે તે વાત ખરી કે ખોટી?”

આચાર્ય—“બીલકુલ બનાવટી વાત છે. તે ચેલા તદ્દન નાલાયક હતા તેથી કાઠી મુક્યા છે.”

ફોજદાર—“તમારે ત્યાં ઉત્તમશ્રી કરીને સાધ્વી છે તેમને દીક્ષા લીધે કેટલાં વર્ષ થયાં?”

આચાર્ય—“તેમને તો ઘણાં વર્ષ થઈ ગયાં. જુઓ પેલાં બેઠાં તે. તેમની જોડે પેલાં ચંદનશ્રી બેઠાં છે તે તેમનાં ચેલી છે, તેમને

મધ સાલમાંજ દીક્ષા આપી છે. તે શીવાય પેલાં કુમુદશ્રી, કમળાશ્રી, કેસરશ્રી કાંતિશ્રી વીગેરે સાધ્વીઓ બેઠી છે તે બધાંને હમણાં બે ચાર વર્ષોમાં દીક્ષાઓ આપેલી છે.”

ફોજદાર—“આ બધાંએ રાજ ખુશીથી દીક્ષાઓ લીધેલી ?”

આચાર્ય—“હા, અમે કોઈને સંતાડીને કે કોઈને કલેશ કરાવીને દીક્ષા આપતા નથી.”

ફોજદાર—“કૃપા કરી તમામ સાધુઓ અને સાધ્વીનાં નામ વીગેરે લખાવશો ?”

આચાર્ય—“ભલે સુખેથી લખી લો.”

પછી ફોજદારે પુછીને સાધુ સાધ્વીનાં નામ, ગુરનાં નામ સંસારીપણનાં નામ હામ ગામ વીગેરે લખી લીધાં.

આ પ્રમાણે જવાબ લેવાઈ રહ્યા કે ન્યાતના શેઠ મનસુખલાલ તથા ધરમચંદ આપ્યા, તેમને જોઈ ફોજદારે કહ્યું “આપ શ્રીમંત ગૃહસ્થ છો, આપને એટલી વિનંતી કરવાની છે કે આ સાધુઓ અને સાધ્વીઓ અમારો હુકમ થતાં સુધી અહીંથી જાય નહીં તેવી તમારે જામીનગીરી આપવી પડશે. અમે જ્યારે ખોલાવીએ ત્યારે તેમને હાજર કરવા.”

આચાર્ય—“અમારે સૌને કાલ તો વિદાર કરવાનો છે.”

ફોજદાર—“તે બધા વાત તો ખરી, પણ મારે તો જે હુકમ છે તેનો અમલ કરવો પડે. આપ મોટા આચાર્ય છો તેથી આપના મોભાને જાણે તેવી રીતે કામ લઇએ છીએ અને તે કારણથી શેઠને જામીન માટે વિનંતી કરીએ છીએ, એમાં કાંઈ હરકત નથી.”

શેઠ મનસુખલાલ તથા ધરમચંદ આ સાંભળી ગભરાયા. આચાર્યને જરા દૂર બાજુના ઓરડામાં લઈ જઈ કાનમાં કહેવા લાગ્યા “કેમ શું કરવું ? આ તો સરકારી કામ ? આપણું અહીંયાં નહીં ચાલે, કહો જામીન થઇએ કે નહીં ? નહીં તો કાયદા પ્રમાણે સૂચનાપત્ર કાઢી અટકાવશે. અમે જામીન થઇએ છીએ, પણ જેજે

આપનાથી વિહાર નહીં થાય. જે પ્રમાણે સરકાર કહેશે તે પ્રમાણે વર્તવું પડશે. ”

આચાર્ય—“હા, તમે કહેશો તે પ્રમાણે કરીશું, પણ આ પોલીસનું પાપ કાઢો. આટલેથીજ પટયું.”

ત્યાંથી તેઓ ફોજદાર પાસે આવ્યા. બંને શેઠે જામીનદાર થવાની હા પાડી, ફોજદારે રીતસર લખાણ કરી તેમની સહીઓ લીધી, અને આચાર્યને નમસ્કાર કરી, “અવિનય થયો હોય તો માફ કરશો, અમે તો ચીડીના ચાકર” એમ વિવેક કરી ત્યાંથી ફોજદાર પોતાના માણસો લઈ ચાલતો થયો અને પોલીસના એક માણસને ત્યાં મુકતો ગયો.

આચાર્ય મુંઝાયા. વિહાર અટક્યો અને દવે શું થશે, સરકાર શું કરવા માગે છે, એની ચિંતામાં પડ્યા.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

- શેઠ ચીમનલાલના ઘર ઉપર પોલીસનો દરોડો.
પકડાયેલી છુપી દીક્ષા.

* He who tells a lie is not sensible how great a task he undertakes; for he must be forced to invent twenty more to maintain one.
—Pope.

જે વખતે પોલીસ ધર્મશાળામાં સાધુઓનો તપાસ કરવા ઉપડી તેજ વખતે ફોજદાર, પૂરતા માણસોના બંદોબસ્ત સાથે શેઠ ચીમનલાલ નગીનદાસને ત્યાં જઈ પહોંચ્યો. ઘરમાંથી કોઈ માણસ નાશી ન જાય તે માટે ઘરની આસપાસ માણસો મુકી દીધા.

* જે માણસ જુઠું જોલે છે તે માણસ પોતાને માથે કેટલી મોટી જાળમદારી બેઠો છે તેને તેનું જાન હોવું નથી. કારણ કે એક જુઠાને ટકાવવા તેને બીજાં વીસ જુઠાં જોલવાની ફરજ પડે છે.

શેઠ ચીમનલાલ પોતાના ઘર આગળ પોલીસની આવી ધમાલ જોઈ દિગ્ભ્રમ થઈ ગયા “આવો સાહેબ પધારો” એમ કહી ફોનદારને ઘરમાં લાવી પાટ ઉપર બેસાડી શેઠે પુછ્યું “મારે ત્યાં આ શું ?”

“શેઠ ચીમનલાલ ! શું કરવા ગભરાઓ છો ? પારકાં છોકરાંને સંતાડી દીક્ષા આપીએ તે તો ધર્મનું કામ છે, ધર્મના કામમાં ગભરામણ હોય જ નહીં.” એમ મસ્કરી કરી ખીસામાંથી ફોનદારે ચાર પાંચ અરજીઓ કાઢી.

“શેઠ સાહેબ તમારા સંબંધી આટલી બધી અરજીઓ આવી છે. ધાળીખરી તો તમારા જૈન ભાઈઓએ જ લખેલી છે. બધી વાંચતાં વાર લાગશે. માટે તેનો મુદ્દાનો સાર તમને કહી સંભળાવું છું—

માલ વદ ૭ ના રોજ સવારે તમારા આ ઘરમાં એક નાના ૧૨-૧૩ વરસના છોકરાને છુપી રીતે દીક્ષા આપી છે. દીક્ષા આપવા માટે સૂર્યવિજય મહારાજના એક ચેલા તમારે ત્યાં આગલા દિવસે આવેલા છે. કહો, આ વાત ખરી છે ?”

ચીમનલાલ—“સાહેબ ! આ બધું જીઠું. હાલ એક એવી ટોળા શહેરમાં ઉભી થઈ છે કે આવી ખોટી ખોટી નનામી અરજીઓ કરી અમારા જેવાને ખરાબ કરે છે. મારે ત્યાં એવું કાંઈ પણ બનેલું નથી. શહેરમાં તે દિવસે બે જણને જાહેર દીક્ષાઓ આપવામાં આવી હતી તે તો આખું શહેર જાણે છે.”

ફોનદાર—“તમે તે જાહેર દીક્ષામાં લાગ લેવા ગયા હતા ?”

ચીમનલાલ—(યાદ કરીને) “ના સાહેબ.”

ફોનદાર—“ના કહેવામાં કેમ આટલી વાર લાગી ?”

ચીમનલાલ—“મને તે દિવસે સવારે તાવ આવ્યો હતો તેથી જોવા જઈ શકાયું નહોતું. શાથી હું નહોતો ગયો તેનું કારણ શોધવામાં વાર લાગી.”

ફોનદાર—“અમે નનામી અરજીઓ સમજી શકીએ છીએ. અરજીઓ આવ્યા પછી અમે બારીક તપાસ કર્યો. તપાસને અંતે જણાઈ

આવ્યું કે તેમાં સત્ય છે માટે તમારૂં ઘર તપાસવા આવ્યા છીએ.”

ચીમનલાલ શેઠ ગભરાઇ કહેવા લાગ્યા “આવા બદમાશ માણુ-
સોની અરજી ઉપરથી મારી આવરૂ ઉપર હાથ નાખો તે ઠીક નહીં.”

ફોનદાર—“અમને ખાત્રી થઈ છે કે તમારે ત્યાં ગુપ્ત દીક્ષા
એક છોકરાને અપાયેલી છે. છોકરો તમારે ત્યાં છે. માટે ડાહ્યા હો તો
છોકરાને રજુ કરો. નહીં તો આખું ઘર શોધવું પડશે. માણુસની ફોન
લઈને આવ્યો છું તે જુઓ.”

ચીમનલાલ શેઠ ધ્રુજતાં ધ્રુજતાં બોલ્યા “સાહેબ! જુઓ મારૂં
ઘર. પણ આથી મારી આવરૂ ઉપર પાણી ફરશે.”

ફોનદારે શેઠના કહેવા ઉપર ભરોસો નહીં રાખતાં હામહામ માણુસો
મુકી દીધાં. તેઓ નીચે તમામ રથજો જોઇને ઉપર ગયા. તપાસ
કરતાં કરતાં ત્રીજા માળે ગયા તો એક મોટો સાધુ અને એક નાનો
સાધુ એમ બે જણા એક ઓરડીમાં બેઠેલા જોવામાં આવ્યા. તે તો
પોલીસના માણુસોથી આભાજ બની ગયા. નાનો સાધુ તો રડવા લાગ્યો.

તેમને આમ ગભરાયેલા અને રડતા જોઈ ફોનદારે ધીરજ આપી
કહ્યું “મહારાજ ગભરાશો નહીં, રડશો નહીં, તમે બંને નીચે ચાલો.”

તેઓ બંને ઠેઠ નીચે આવ્યા. આમ તેમને પકડાયેલા જોઇને
શેઠના મોતીઆજ મરી ગયા.

ફોનદાર—“શેઠ શું કરવા મુંઝાઓ છો? તમારો કાંઈ વાંક
નથી. તમે તો માત્ર એક હથીઆર રૂપ છો. બધો વાંક તમારા ગુરને
છે. તમે તેમની શીખવણથી ચાલો છો અને અવિચારી પગલું ભરે
છો તેનું આ પરિણામ.”

ચીમનલાલ—“સાહેબ આ બંને સાધુ તો અત્રે વહોરવા આવ્યા હતા

આ સાંભળી ફોનદાર હસી ગયો અને બોલ્યો “શેઠ સાહેબ! તે
વહોરવા આવ્યા હતા કે શું કરવા આવ્યા હતા તે હમણાં જણાશે.
મહેરબાની કરી હવે વચ્ચે બોલશો નહીં, નહીં તો સખ્તાઈનાં પગલ
ભરવાં પડશે.” એમ કહી નાના સાધુને દિલાસો આપી ફોનદાર

પુછવા લાગ્યો “ મહારાજ ! સાચું બોલજો. સાચું બોલશો તો તમને જરા પણ હરકત થવાની નથી. બોલો તમારું નામ શું ? ”

કલ્યાણ—“ મારું નામ કલ્યાણ. ”

ફોજદાર—“ સાધુ થયા પછી શું નામ રાખ્યું છે ? ”

કલ્યાણ—“ સાહેબ ! મને “કલ્યાણવિજય” કહે છે પણ હું તે નામથી બોલતો નથી. ”

ફોજદાર—“ તમે ક્યારે દીક્ષા લીધી ? ”

યાદ કરી કલ્યાણે જવાબ આપ્યો “સાહેબ ચાર દિવસ થયા.”

ફોજદાર—“ કોની પાસે લીધી ? ”

જોડે ઉમેલા સાધુને ખતાવી કલ્યાણે જવાબ આપ્યો “ આ મહારાજે મને આ કપડાં પહેરાવ્યાં છે. ”

ફોજદાર—“ આ કપડાં ક્યાં પહેરાવ્યાં ? ”

કલ્યાણ—“ સાહેબ ! ત્રીજે માળે ન્યાં અમે બેઠા હતા ત્યાં. ”

ફોજદાર—“ તમારાં માબાપ છે ? ”

કલ્યાણ—“ હા. સાહેબ. ”

ફોજદાર—“ નામ શું ? ”

કલ્યાણ—“ બાપનું નામ ભગવતીદાસ, માનું નામ જમના. ”

ફોજદાર—“ તમારું ગામ કયું ? ”

કલ્યાણ—“ અમારું ગામ અમરાપુર. ”

ફોજદાર—“ તમે તમારા માબાપથી ક્યારે છુટા પડ્યા ? ”

કલ્યાણ—“ ત્રણ ચાર વરસ થયાં હશે. ”

ફોજદાર—“ તે પછી માબાપને મળ્યા છો ? ”

કલ્યાણ—“ તે પછી બીલકુલ મને મળવા દીધો નથી. હું મળવાની વાત કંઈ ત્યારે ના પાડે. ”

ફોજદાર—“ તમે અહીં શી રીતે આવ્યા ? ”

“ સાહેબ ! મારા બાપ મને અહીં પાટશાળામાં ભણવા તથા રહેવાનું કહી ચાલતા થયા. હું ગરીબ હતો એટલે હું રહ્યો. ” એમ

કહી કલ્યાણ રોવા લાગ્યો.

ફોનદાર—“ છાના રહો, ગભરાશો નહીં. તમારા બાપને આ શેઠે પૈસા આપેલા કે ? ”

કલ્યાણ—“ મને શી ખબર પડે ? તે તો આ મારા શેઠ અને મારા બાપ જાણે. ”

ફોનદાર—“ તમારે કોઈ ભાઈ કે બહેન છે ? ”

કલ્યાણ—“ ભાઈ નથી પણ એક બેન છે. તેનું નામ સરિતા છે. મારાથી મોટી છે. ”

ફોનદાર—“ તમને કેટલાં વર્ષ થયાં ? ”

કલ્યાણ—“ સાહેબ ! તેર થયાં છે. ”

ફોનદાર—“ તમને આ કપડાં સાધુએ પરાણે પહેરાવ્યાં છે કે તમે તમારી રાજપુત્રીથી પહેર્યાં છે ? ”

આ સાંભળી કલ્યાણ કાંઈ નહીં બોલતાં શેઠની સામે જોવા લાગ્યો અને ખુબ રડી પડ્યો.

ફોનદારે જરા કડક નજર કરી કહ્યું “ મહારાજ ! તમારે જવાબ માફી સામું જોઈને સાચે સાચો આપવાનો છે. જુદું બોલશો તો શિક્ષા થશે. તમે હવે શેઠથી જરા પણ ડરશો નહીં. તમને તમારા માબાપને સોંપી દઈશું, માટે સાચે સાચું બોલો. ” આથી કલ્યાણ-વિજય ગભરાયો અને થોડી વાર શાંત રહ્યો.

ફોનદાર—“ મહારાજ ! કેમ જવાબ આપતા નથી ? ”

કલ્યાણ—“ સાહેબ ! પરાણે મારા તમામ વાળ હજીમ પાસે કાઢી નંખાવ્યા, મને નવરાવ્યો, હું રોવા લાગ્યો, પછી મને પરાણે સાધુનાં કપડાં પહેરાવ્યાં, આ સાધુએ (મનહરવિજયને ખતાવીને), મારા માથામાં રાખેલા થોડા વાળ એકદમ ચુંટી લીધા, હું ચમક્યો અને રોવા લાગ્યો. પછી મારા માથા ઉપર કાંઈક નાખી મારા હાથમાં આ ઓઘો અને દંડ આપ્યો. ”

ફોનદાર—“ તમારા માબાપને ત્યાં જવાનું મન થાય છે ? ”

કલ્યાણ—“મારે તો હવે માઆપને ઘેર જવું છે, મને ત્યાં લઈ જાઓ, મારે સાધુનો વેશ રાખવો નથી.”

આ પ્રમાણે કલ્યાણની જુઆની લઈ ફેજદારે શેઠ ચીમનલાલની અને પેલા મનહરવિજયની સવિસ્તર જુઆનીઓ લખી લીધી. તેમની જુઆનીથી કેસ ઉપર ઘણું અજવાળું પડ્યું.

ફેજદાર આ પ્રમાણે વિધિ કરી ચીમનલાલને પુછવા લાગ્યો. “બોલો શેઠ ! આ છોકરો તેના આપને ઘેર જાય તો તમને વાંધો છે?”

ચીમનલાલ—“વાંધો તો રૂપીઆનો, ખીજે શો વાંધો ? પીઆ ચાર હજાર રોકડા કલદારનું પાણી થયું અને ફજેત થયો તે નક્કામાં. સરકાર આગળ આપણું શું ચાલે ?”

ફેજદાર—“જુઓ શેઠ ! તમારે બે હજારના જમીન આપવા પડશે. આ બંને સાધુને જ્યારે અમે તમારી પાસે માગીએ ત્યારે અમને સોંપવા. જે તેમ કરવામાં કસુર કરશે તો તમને કાયદેસર શિક્ષા થશે, માટે જાઓ બે હજારના લાયક જમીન ખડા કરો, અગર બે હજારની નોટો મુકી હાથ મુચરકો લખી આપો.”

ચીમનલાલ શેઠે થોડી વાર વિચાર કર્યો અને પછી મેડા ઉપર જઈ તીજેરીમાંથી બે હજારની નોટો લાવી રજુ કરી હાથ મુચરકો લખી આપ્યો. પાવતી વીગેરે જે જે કાગળો કરવા ઘટતા હતા તે કરી ફેજદાર વીગેરે સાંથી ચાલવા લાગ્યા. જતાં જતાં ફેજદારે કલ્યાણને પુછ્યું “કેમ ! તમારે ક્યાં રહેવું છે ? મરજી હોય તો ચાલો મારી સાથે.”

“સાહેબ ! મારે તો તમારી સાથે આવવું છે. મને આ શેઠ હવે મારશે. મને મારા આપને ઘેર મુકી આવો” એમ કહી કલ્યાણ પાછો રોવા લાગ્યો અને તેમનો હાથ પકડ્યો. આ દેખાવથી સૌની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. ફેજદારને પણ દયા આવી, અને બોલ્યો. “કેમ શેઠ ! આ છોકરાને બરાબર સંભાળશો કે કેમ ?

ચીમનલાલ—“કેમ નહીં સંભાળીએ ? હવે તો સરકારી મીલકત થઈ.”

આ વખતે ફોજદારની જોડે એક જૈન કારકુન હતો તે કહેવા લાગ્યો “સાહેબ! હવે આ કલ્યાણને અહીં રાખવો ઠીક નથી, માટે આપની પાસે રાખો. હું તેમની સંભાળ લઈશ.”

ચીમનલાલ—“તમારી ધ્યાન પહોંચે તે પ્રમાણે કરો.”

“મારે તો હવે કોઈ પણ રીતે આ ઘરમાં રહેવું નથી અને આ કપડાં રાખવાં નથી” એમ કહી એવો ફેંકી દઈ કલ્યાણ કહેવા લાગ્યો “મારો કોટ ખમીસ ઘોતીઉં ટોપી વીગેરે છે તે મારી પેટીમાંથી મંગાવી આપો તો હું પહેરી લઉં.”

ફોજદારે તેનાં કપડાંની પેટી મંગાવી પરંતુ તેનાં કપડાં નહીં બદલતાં મહારાજના પોશાકમાં મોટરમાં બેસાડી પોતાની સાથે આશીસમાં લઈ ગયો અને પેટી સાથે લીધી.

આ વખતે આચાર્યની તપાસ કરવા ગયેલા બીજા ફોજદાર વીગેરે આશીસમાં આવી ગયા હતા. સર્વે એકઠા મળી જે જે સ્થળોએ તાર મુકવાના હતા તે તે મુકી દીધા અને ઘટતી તજવીજ કરી દીધી.

ધર્મશાળામાં તથા શેઠ ચીમનલાલને ત્યાં પોલીસનો દરોડો પડ્યાની વાત તથા છુપી દીક્ષાવાળા નાના ચેલાને મોટરમાં બેસાડી પોલીસ લઈ ગઈ તે વાત ખુબ ચર્ચાવા માંડી. રસિકલાલ અને માલતી પણ તેજ વાતો કરવા લાગ્યાં. તેઓ હમ્મેશના નિયમ પ્રમાણે મોટરમાં બેસી ફરવા જવાની તૈયારીમાં હતાં તેવામાં ટ્રેડીંગ કંપનીના મેનેજરના બંગલેથી ટેલીફોન આવવાથી રસિકલાલ ચંદ્રકુમારને તેડીને એકદમ મેનેજરના બંગલે ગયો. મેનેજર બંગલા ઉપર અગાશીમાં બેઠો હતો તેમને જોઈને બોલ્યો “મારા ઉપર પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરનો ટેલીફોન હતો કે ‘તમને બોલાવો હું આવું છું.’ તેથી મેં તમને ટેલીફોન કરી બોલાવ્યા છે તે હમણાં આવતા હશે.

એટલામાં તો તેમની મોટર ભૂં ભૂં કરતી આવી. ઉપર આવી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર ખુબ હસી પડી મેનેજરને કહેવા લાગ્યો “આજે તમના સાધુની છુપી દીક્ષા પકડી કાઢી છે અને નાના સાધુને અમારી

ઔશીસમાં લાવ્યા છીએ, પોલીસ અમલદારોએ સારી હીંમત બતાવી કામ કર્યું છે” એમ વધામણી ખાઈ બંને તપાસના તૈયાર થયેલા કાગળો ચંદ્રકુમારના હાથમાં મુકી કહેવા લાગ્યો. “વાંચી જુઓ તમામ કાગળો. આવા ધર્મીયાર્યો અને શ્રીમંત ગૃહસ્થો કેવું જુદું બોલે છે તે જણાઇ આવશે.”

રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર ઘણીજ ઇન્ટેન્સિટીથી કાગળો વાંચવા લાગ્યા. નવા ચેલાની જુબાનીમાંથી નવી વાત નીકળી આવી. સરિતાનું નામ જણાયું, આથી ચંદ્રકુમારે શંકાથી જણાવ્યું “જેનાં માબાપ મરી ગયાં છે અને નિરાધાર સ્થિતિ થવાથી જે મારા ઘેરે રહે છે તે આ સરિતા તો નહીં? અમરાપુર ગામ તે વાત સાચી, બાપનું નામ મને યાદ નથી.” રસિકલાલે કહ્યું “કદાચ તે પણ હોય. આપણે તમારા પિતાને અમરાપુર તાર કરીએ કે ‘સરિતાને લઇને જલ્દી આવો.’ જે તેજ સરિતા હોય તો ભાઈ બેન ભેગાં થાય.” આમ ધીમે ધીમે વાત કરી બંને જણે તમામ કાગળો વાંચી લીધા.

રસિકલાલે આ બાબત પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને ધન્યવાદ આપી પુછ્યું “તે કલ્યાણ મહારાજને ક્યાં રાખ્યા છે?”

ઇન્સ્પેક્ટર—“મેં મારા એક જન કલાર્કને સોંપેલા છે, તે બહુજ લાયક છે એટલે તેમને જરાપણ હરકત આવશે નહીં.”

રસિકલાલે વિવેક કરતાં કહ્યું “જો ત્યાં હરકત જેવું લાગે તો સુખેથી મારે ત્યાં મોકલજો.”

ચંદ્રકુમાર—“હવે આગળની શી તજવીજ કરી છે?”

ઇન્સ્પેક્ટર—“અમોએ અમરાપુર તાર કરી કલ્યાણ મહારાજના માબાપને તેડાવ્યાં છે.”

ચંદ્રકુમાર—“કોના ઉપર તાર કર્યો છે?”

ઇન્સ્પેક્ટર—“ફોજદાર ઉપર તાર કરેલા છે તે ખબર આવશે.”

ચંદ્રકુમાર—“હું જે ધારૂં છું તે જો હોય તો તેનાં માબાપ મરી ગયેલાં છે. હું તેની બેન સરિતા ઉપરથી અટકળ કઈ છું. તેની

એન સરિતા તેનાં માથાપ મરી જવાથી અમરાપુરમાં મારા બાપને ત્યાં રહે છે. તે કુટુંબ સંબંધી મારા પિતાશ્રી વાકેફગાર છે.”

ઈન્સ્પેક્ટર—“ભારે તમે તમારા પિતાજીને તે સરિતા સાથે અત્રે તેડાવો એટલે ઠીક પડશે.”

રસિકલાલ—“તેમના પિતાજી આવી વાતોથી વાકેફગાર છે. તે બધી માહિતી પૂરી પાડશે.”

ઈન્સ્પેક્ટર—“જરૂર તાર મુકો.”

ચંદ્રકુમારે કાગળ કાઢી તાર લખી સીપાઈને તાર કરવા મોકલ્યો.

ઈન્સ્પેક્ટર—“અમોએ તમારી સાધુઓની આવી દીક્ષાઓ તોડી નાખવા ગયા અઠવાડીઆથી સખ્ત ઉપાયો લેવા માંડ્યા છે. છુપી પોલીસને પણ હુકમો મળી ચુક્યા છે. ધારાસભામાં આ વાત થોડા વખતથી ચર્ચાઈ છે અને અમારા ઉપર છુપા હુકમો છુટ્યા છે તેનું પરિણામ તમે કેટલાક વખત પછી જોશો. આજથીજ તેનો અમલ થવા લાગ્યો છે. હાલમાં સુપરીન્ટેન્ડન્ટનો ચાર્જ મારી પાસે છે. પોલીસ કમીશનર બહુજ સખ્ત છે. આમાં જેવી રીતે બાતમી મળી તેવી બાતમીઓ આવા ગૃહસ્થો તરફથી મળી આવે તો જરૂર તેમનો સડો કાઢી નાખીએ. આ વાત નહીં લંબાવતાં કાલે માહ વદ ૧૨ ના રોજ કલેક્ટરની ઓફીસમાં એક વાગે હાજર થવા તમામ ઉપર સમન્સ કાઢવા નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.”

રસિકલાલ—“આપે ઉઠાવેલી તરફી માટે આપને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે, આપના માણસોએ બાહોશીથી અને ચાલાકીથી કામ લીધું છે. અમે આપને દરેક પ્રકારની મદદ કરવા તૈયાર છીએ. અમારા પક્ષમાં સમાજનો મોટો ભાગ છે અને તે જીગરથી કામ કરે છે. આપે લીધેલી તરફી માટે આભાર માનીએ છીએ.”

એમ આભારદર્શક લાગણી પ્રદર્શિત કરી રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર ત્યાંથી ઉઠી ઘેર વિદાય થયા.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

જીપી દીક્ષાનો તાંત્રિક તપાસ, કચેરીમાં આચાર્યશ્રીની
પધરામણી, લાલાલાલના વિચારમાં અસત્ય જીખાની,
કલેક્ટરની ઉદારતા, કલ્યાણ અને સરિતાનો મેળાપ.

* Truth can hardly be expected to adopt herself to the crooked policy, and wily sinuosities of worldly affairs; for truth like light, travels only in straight lines.—*Colton.*

§ An excuse is worse and more terrible than a lie, for an excuse is a lie guarded. —*Pope.*

માહ વદ ૧૨ ના રોજ અપોરના એક વાગે કલેક્ટરની કચેરીમાં હાજર થવાની મંગળકારી આમંત્રણ પત્રિકાઓ આચાર્યશ્રી સૂર્યવિજયજીને તેમના ભક્તરાજ ધરમચંદ મારફત પોલીસ તરફથી પહોંચાડવામાં આવી. પોલીસના તપાસ પછી આચાર્ય તરફ લોકોનો ઘણોજ અણુમતો જાહેર રીતે જણાઈ આવતો હતો અને ઠામ ઠામ તેજ વાતો થતી હતી. તેમના ભક્તોએ કેટલાક શ્રીમંતોને બહાર ગામથી મદદ માટે બોલાવવા તાર છોડી દીધા હતા. પોલીસે આચાર્યને પકડ્યા એવી અફવા કેટલાક અંધ શ્રદ્ધાળુઓએ ચલાવી અતિશયોક્તિ કરી ગંભીર સ્વરૂપ આપી દીધું હતું. સાધુઓને કલેક્ટરની કોરટમાં એક વાગે બોલાવ્યા છે એવી વાત જાહેર થવાથી લોકો તે દિવસે અપોરથી

*સત્ય એવું હોય છે કે તે ભાગ્યેજ વક્ર પદ્ધતિને અને દુનિયાદારીના ખટલાની કપટી પ્રપંચી વક્તાને બંધ બેસવું હોય છે. કારણ કે પ્રકાશનાં કિરણોની માફક સત્ય હંમેશાં સીધીજ ગતિ કરે છે.

§ બહાનું તે જીહાના કરતાં વધારે બચંકર હોય છે. કારણ કે બહાનું તે સંભાળપૂર્વક છુપાવેલું જીહાણું હોય છે.

કોરટમાં ભરાવા લાગ્યા. કલેક્ટર રજા ઉપર હોવાથી તેમનો ચાર્જ ડેપુટી કલેક્ટર પાસે હતો, તે ગુજરાતી હતો. આચાર્ય અને તેમની સાથેના તમામ સાધુઓને તથા પેલા ચીમનલાલ શેઠને તથા તેમને ઘેર દીક્ષા આપનાર મનહરવિજય સાધુને અપોરના એક વાગે કોરટમાં હાજર રહેવાનું જણાવેલું હોવાથી ધર્મશાળામાંથી સાધુમંડળ કચેરીમાં જવા નીકળ્યું. આ વખતે મોટા સરઘસ જેવો દેખાવ થઈ રહ્યો હતો. આગળ આચાર્ય અને પાછળ પંદર સાધુનું અને તેમના ભક્તોનું ટોળું ચાલતું હતું. ભક્તો તરફથી કોરટમાં તેમને માટે પાટોની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી. બધા મુનિ મહારાજો તે ઉપર બિરાજમાન થયા. કચેરી ચીકાર ભરાઈ ગઈ. ગરબડ કે તોફાન ન થાય એટલા માટે પોલીસે સારો અંદોજસ્ત રાખ્યો હતો.

બરાબર એક થયો કે કલેક્ટર ચેમ્બરમાંથી આવી ન્યાયાસન પર બેઠો. તમામ પક્ષકારો હાજર થયેલા હોવાથી દીક્ષાકેસનો તપાસ શરૂ કર્યો. કલેક્ટરે પ્રસન્નતાથી આચાર્ય તરફ જોઈ કહ્યું “મહારાજ ! આજે આપને તરફી આપવી પડી છે. તેથી કદાચ આપને ખોટું લાગ્યું હશે પણ કાયદાનું અંધારણ એવું છે કે ન્યાયને માટે ઉંચા નીચાનો ભેદ રાખ્યો નથી. આપના જેવા આચાર્યને કોરટમાં બોલાવવા તે પણ અમને ઠીક લાગતું નથી. પોલીસના તપાસમાં જે હકીકત મારા જાણવામાં આવી તે જોઈ મને દિવંગીરી થાય છે. આપના જેવા આચાર્યે આવું વર્તન રાખવું જોઈએ નહીં. સરકાર તરફ દીક્ષા સંબંધી થયેલા ઝઘડાઓની ઘણી અરજીઓ આવે છે, વળી હમણાં ધારાસભામાં પણ આ વાત ચર્ચાઈ છે. આવી પરિસ્થિતિમાં અંદોજસ્ત અને તપાસ માટે અમારી તરફ કામો આવ્યાં છે એટલા માટે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને હુકમ આપી તપાસ કરાવ્યો છે જેમાં આપના સાધુપણાને બીલકુલ નહીં છાજે તેવી હકીકત બહાર આવી છે તેથી વધુ ચોકશી માટે આપને તરફી આપી છે. આશા છે કે સાધુ પુરૂષો જુદું નહીંજ બોલે અને ખરી હકીકત બહાર કરશે.

આપે પોલીસની તપાસમાં જણાવ્યું છે તેનો સાર એ છે કે “મારું નામ વિજયસૂર્ય સૂરીશ્વર છે, ગુરૂનું નામ વિજયપરમાનંદ સૂરીશ્વર છે, અહીં આવ્યા પછી મેં એ જણને દીક્ષાઓ આપી છે. એક કરતુરચંદ્રને અને બીજી ચતુરાબાઈને. આ શીવાય બીજા કોઈને મેં દીક્ષા આપી નથી. અમારા કોઈ સાધુએ પણ દીક્ષા આપી નથી. કોઈને આપ્યાનું પણ અમારા જાણવામાં નથી” આ પ્રમાણે હકીકત આપે પોલીસમાં જણાવી છે ?

આચાર્યે જવાબ આપ્યો “હા, તે પ્રમાણે મેં લખાવી છે.”

કલેક્ટર—“તે હકીકત આપે સાચી લખાવી છે ?”

આચાર્ય—“હા, સાચી લખાવી છે.”

કલેક્ટર—“શું આ આપ હડહડતું જુદું બોલતા નથી ?”

આચાર્ય—“ના, બીલકુલ નહીં.”

કલેક્ટર—“કદાચ ધર્મના કામમાં જુદું બોલવાનો પ્રસંગ આવે તો આપ જુદું બોલો ખરા ?”

આચાર્ય આ શબ્દો સાંભળી ઉંડા વિચારમાં પડ્યા.”

કલેક્ટર—“આમ શા માટે વિચાર કરવો પડે છે ? આપને પાળવાના સિદ્ધાંતો નક્કી થયેલા છે તો પછી વિચાર કરવાનો હોય જ નહીં.”

આચાર્ય—“લાલાલાલનો વિચાર કરવો પડે.”

કલેક્ટર—“ધારો કે જુદું બોલવાથી આપને ધર્મનો વધારે લાભ થાય તો તે વખતે આપ જુદું બોલો કે ?”

આચાર્ય—(વિચાર કરીને) “જેવો સમય.”

કલેક્ટર—“હું આપને ખાસ ભાર દઈને અને ખાસ આપના ધ્યાન ઉપર લાવીને કહું છું કે ઉપરના આપના સિદ્ધાંતને વળગીને પોલીસ આગળ હકીકત લખાવી છે તે ખરેખરી સત્ય લખાવી છે ?”

આ શબ્દોથી આચાર્યની મુંઝવણ વધતી ગઈ. લાલાલાલ શબ્દ મોંઢામાંથી નીકળી ગયો તે હવે શી રીતે પાછો પેસે ? વ્યાખ્યાનમાં તો

ગમે તેવો તડાકો મારી હાજી હા કહેનારા શ્રાવકોને ઉંધુંચીતું સમજવાય, પણ અહીં તો સત્તાધીશોની કચેરી રહી એટલે બીજું શું બોલે ? જવાબ દેતાં વિલંબ થયો. એટલે કલેક્ટરે જરા ક્રોધ કરી પુછ્યું “આચાર્ય મહારાજ ! કેમ તમે જવાબ દેતાં વાર લગાડો છો ? જેવું હોય તેવું કહી દો. કહો કે ધર્મને લઈને જુકું બોલું છું.”

કલેક્ટરના આવા કડક શબ્દો સાંભળી આચાર્યના કપાળમાંથી પરસેવાનાં બિંદુ છુટવા લાગ્યાં. પોલીસઅમલદાર આગળથી તો છુટચા હતા પરંતુ કલેક્ટર આગળ વાત વધી પડી. સાપે છઠ્ઠુંદર ગળ્યા જેવું બન્યું. આચાર્યની મુખાકૃતિ અને જવાબ દેવાની પદ્ધતિથી કલેક્ટરના મનમાં તેમના પ્રત્યેનું માન ઊડી ગયું, આચાર્યને “આપ” શબ્દથી સંબોધવું બંધ કરી કલેક્ટરે “તમે” શબ્દ વાપરવો શરૂ કર્યો.

વિચાર કરી આચાર્યે જવાબ આપ્યો “હું સાચે સાચું કહું છું. જુકું બોલતો નથી.”

કલેક્ટર—“મહારાજ ! તમારા સત્યની વ્યાખ્યા મેં જાણી લીધી. તમે સાચું બોલો છો કે જુકું તેના તમામ પૂરાવા મારી પાસે છે. હું હવે તમને પુછું છું કે “તમારે મનહરવિજય નામનો ચેલો છે ?”

આચાર્ય—“હા, પણ તે મારી સાથે નથી.”

કલેક્ટર—“હાલ તે ક્યાં છે ?”

આચાર્ય—“હું જાણતો નથી.”

કલેક્ટર—“તે અત્રે ચીમનલાલ શેઠને ત્યાં છે તે તમે જાણો છો ?”

આચાર્ય—“ના, હું જાણતો નથી.”

કલેક્ટર—“ચીમનલાલ શેઠને ઘેર મનહરવિજય સાધુએ એક નાના તેર વરસના કલ્યાણ નામના છોકરાને છાતી રીતે દીક્ષા આપી છે તે વાત તમે જાણો છો ?”

આચાર્ય—“ના, આ વાત બનાવટી છે.”

કલેક્ટર—“બનાવટી છે કે કેમ તે જોવાનું કામ મારું છે. હવે તમે કેટલા સાચા છો તે તમને બતાવું છું.” એમ કહી મનહર-

વિજય સાધુને કોરટમાં હાજર કરવા પોલીસઅમલદારને હુકમ કર્યો. તે કચેરીમાં હાજર થતાં તેમને એક પાટ ઉપર બેસાડવામાં આવ્યા.

કલેક્ટર—“આચાર્ય મહારાજ ! આ મનહરવિજય સાધુ જે તમારો ચેલો થાય છે તેને તમે ઓળખો છો ? ”

આચાર્ય—“હા, ઓળખું છું. પણ તે હાલ મારા ચેલા તરીકે નથી.”

પછી કલેક્ટરે મનહરવિજય તરફ નજર કરી તેમને પુછ્યું “મનહરવિજય ! તમારી પાસે પોલીસ તપાસ કરવા આવી હતી ?”

મનહરવિજય—“હા સાહેબ ! શેઠ ચીમનલાલને ત્યાં હતો તે વખતે પોલીસ તપાસ કરવા આવી હતી.”

કલેક્ટર—“તમે પોલીસ આગળ નીચે પ્રમાણે લખાવ્યું છે તે સાંભળો—

“મારું નામ મનહરવિજય છે, વિજય સૂર્ય સૂરીશ્વરનો ચેલો થાઉં છું. હું હાલમાં તેમની સાથે અત્રે આવેલો છું. તેમણે મને ચીમનલાલ શેઠને ઘેર મોકલેલો તેથી તેમને ત્યાં છું. મેં એક કલ્યાણ નામના ખાર તેર વરસના છોકરાને શેઠ ચીમનલાલ ઘરના મેડા ઉપર માલ વદ ૭ ના સવારે હા વાગે દીક્ષા આપી છે. તે છોકરો દીક્ષા લેવા માટે આનાકાની કરતો હતો અને રડતો પણ હતો, પણ શેઠ લાલચ આપી સમજવતા હતા તેથી તે શાંત રહેતો. દીક્ષા આપ્યાના આગલા દિવસે બીજા સાધુઓને દીક્ષા આપવા મોકલવાના હતા પણ તેમણે ના પાડી તેથી મને મોકલ્યો. તે પહેલાં હું આચાર્યની પાસે ધર્મશાળામાં હતો.” આ પ્રમાણે તમે પોલીસ આગળ લખાવ્યું છે ? ”

મનહરવિજય—“હા લખાવ્યું છે.”

કલેક્ટર—“તે સાચી વાત લખાવી છે ? ”

મનહરવિજય—“હા સાહેબ ! સાચે સાચું લખાવ્યું છે.”

આ વખતે બધી કચેરી શાંત અને સ્તબ્ધ બની ગઈ અને કોઇ કોઇ ઠેકાણેથી ઉદ્દગાર નીકળવા લાગ્યા કે ‘હવે આચાર્ય સપડાયા, મર્યા, આવી બન્યું.’ કલેક્ટરે જરા મોં મલકાવી કહ્યું “કેમ આચાર્ય

મહારાજ ? તમે કેટલા સત્યવાદી છો તે તમારા ચેલાની જુઓની ઉપરથી નથી સમજતું ? ”

આચાર્ય—“ એ તો જુદો છે. તે મારો ચેલોજ નથી. તેણે તો નવો ગુરૂ કરેલો છે. તેમની સાથે અમારે અણુબનાવ છે તેથી મને સપડાવવા માગે છે.”

કલેક્ટર—“ મહારાજ ! તમે જાણો છો કે એક જુદું બોલવામાં તેના ટેકામાં અનેક જુદાં બોલવાં પડે છે, પણ તમને તો ધર્મના ઓહા નીચે જુદું બોલવામાં હરકત નથી તેથી હજારો જુદાં બોલવાની તમને છુટ હોય એમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. આટલેથી હજુ તમને સંતોષ થયેલો જણાતો નથી ” એમ કહી ચીમનલાલ શેઠને હાજર કરવા પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરને સૂચના આપી. ચીમનલાલ શેઠ ધુજતા ધુજતા આવ્યા અને સલામ કરી કલેક્ટરની આગળ ઉભા રહ્યા.

કલેક્ટર—“ તમારા ઘેરે તપાસ કરવા પોલીસ આવેલી ? ”

ચીમનલાલ—“ હા સાહેબ ! ”

કલેક્ટર—“ તમારે ત્યાં કલ્યાણ નામના છોકરાને છુપી રીતે દીક્ષા આપવામાં આવી છે ? ”

ચીમનલાલ—“ હા સાહેબ ! મેં પોલીસમાં ખરેખરે લખાવ્યું છે. તે સઘળું કાગળમાં છે તે વાંચવાથી સમજાશે. ફરી પુછવાની તરફી લેવાની આપ નામદારને જરૂર નથી.

કલેક્ટર—“ હું તો બધું સમજેલો છું પણ તમારા આચાર્યને ખાત્રી કરાવવાની જરૂર છે.”

ચીમનલાલ—“ આચાર્ય મહારાજ ક્યારે જાણતા નથી ? તે છોકરાની ભાંજગડમાં તો તે હતો. વળી દીક્ષા આપવા માટે મનહર-વિજયને પણ તેમણેજ મોકલેલા છે. વિનાકારણ પેલી સુધરેલી ટોળાથી આચાર્ય બહીન્યા, ઉઘાડા છોગે દીક્ષા આપી હોત તો કોણ રોકનાર હતું ? ”

કલેક્ટર—“ આચાર્ય તો બધું જાણે છે પણ કબુલ કરતા નથી એટલા માટેજ તમને બોલાવ્યા છે. તમે કહો છો કે તમે પોલીસમાં

ખરેખર લખાવ્યું છે તો તેનો સારાંશ વાંચી બતાવું છું.”

ચીમનલાલ—“હા સાહેબ ! વાંચી બતાવો, મારે આચાર્યની રજૂ થોલવું મટયું” એમ કહી બે હાથ જોડી નમસ્કાર કર્યા. (હસાહસ)

કલેક્ટરે તિરસ્કારભરી નજરે આચાર્યની સામું જોઈ કહ્યું “આચાર્યશ્રી ! તમારા ભક્ત ચીમનલાલે પોલીસ આગળ સત્ય હકીકત લખાવી છે તે સાંભળો—

મારું નામ ચીમનલાલ નગીનદાસ છે. કલ્યાણ નામના છોકરાને મારા ઘરમાં છાત્રી દીક્ષા આપવામાં આવી હતી, હમણાં અચાનક દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ સુધરેલા લોકોનો નીકળ્યો છે. તેના સભાસદો ધાંજલ મચાવે અને સુલેહનો ભંગ થાય તેવા ડરથી છુપી દીક્ષા આપી હતી. હું કાંઈ કલ્યાણને છાત્રી રીતે ઉપાડીને લાવ્યો નથી કે કોઈ મારા ઘર છુપી રીતે મુકી ગયું નથી. પણ તેના બાપ ભગવતીદાસ અમરચંદ પાસેથી વેચાતો રાખેલો છે. તેમનું ઘર અમરાપુરમાં છે. તેની પાસે હું એક હબર રૂપીઆ માગતો હતો તે માટે તેના ઉપર મેં દાવો કર્યો હતો. તે વખતે સૂર્યવિજય આચાર્ય અમરાપુરમાં ચોમાસું હતા. ભગવતીદાસ મહારાજ પાસે આવતા હતા, અને તેમના દુઃખની વાતો કરતા હતા. તે સઘળી ભાંજગડ મહારાજ પાસે આવી. મહારાજે મને જીવ સમજાવ્યો. છેવટે એમ ઠરાવવામાં આવ્યું કે ભગવતીદાસના માથે બીજી ત્રણ હબરનું દેવું હતું તે દેવું મારે ચુકાવી આપવું અને મારો દાવો પાછો ખેંચી લઈ મારું લહેજું લખી વાળવું; તેને બદલે તેના છોકરા કલ્યાણને આચાર્યને ચેલા તરીકે આપવો. આ પ્રમાણે નફી થવાથી ભગવતીદાસ કલ્યાણને મારે ત્યાં મુકી ગયા અને તેમનું દેવું રૂપીઆ ત્રણ હબરનું ચુકાવી આપ્યું. તે વખતે કલ્યાણની ઉંમર આશરે દસ વરસની હશે. છોકરાને બાળવા માટે પાઠશાળામાં મુક્યો. ત્રણ વરસથી અહીં પાઠશાળામાં ભણે છે. હાલ તેની ઉંમર તેર વરસની છે. આચાર્યશ્રી અત્રે આવ્યા, તેમની ઈચ્છા દીક્ષા આપવાની થઈ તેથી મારા ઘરમાં દીક્ષા આપી. હકીકત ખાટી હોય તો આચાર્યશ્રીને પુછવાથી ખાતરી થશે.

ઉપર પ્રમાણે જીજ્ઞાસી વાંચી રહી કલેક્ટરે કહ્યું “શેઠ ! આ પ્રમાણે તમે લખાવ્યું છે ?”

શેઠ ચીમનલાલે તરતજ જવાબ આપ્યો “હા સાહેબ! બધું ખરેખરું લખાવ્યું છે. સાહેબ! આચાર્યને પુછોને! તે ખુલાસો આપશે, ભાંજગડમાંજ તે હતો. અમારી સાથે તેમણે પણ બે દિવસના ઉત્તમ કરેલા છે, તે પૂરા વાકેફગાર છે. કહો, મેં આમાં શો ગુન્હો કર્યો છે?” આ શબ્દોની સાથે કોરટમાં ખુબ હસાહસ ચાલી રહી, આચાર્યનું મોં બહીકું પડી ગયું, નૂર ઉઠી ગયું, શેઠ ઉપર જરા ગુસ્સો થયો પણ શું કરે? શેઠ પણ આઘાપાછા થાય તેમ નહોતું. આ કાંઈ જોતોની વ્યાખ્યાનની સલા નહોતી કે આચાર્ય સિદ્ધગર્જના કરી શ્રોતા જનોને દયાવે!

કલેક્ટર—“શેઠ! તમે કલ્યાણને ઓળખો છો?”

ચીમનલાલ—“ત્રણ વરસથી ખવરાવી પીવરાવી, પાળા પોષી, ભણાવી ગણાવી મારી પાસે રાખી મોટો કરેલો છે તેને કેમ ન ઓળખું? તે તો મારા દીકરા કુમારપાળ કરતાં પણ ઘણો વડાલો છે, (ત્યારે એને શું કરવા દીક્ષા આપી? એવો ધીમે ઉદ્દગાર-હસાહસ) આવા મારા દીકરા જેવા કલ્યાણને મેં દીક્ષા આપી તેમાં મેં શો ગુન્હો કર્યો? મેં તો ધર્મનું કામ સમજી આ આચાર્ય મહારાજના આગ્રહથી તેમણે કાઢી આપેલા ઉત્તમમાં ઉત્તમ મુહૂર્ત અનુસાર માલ વદ ૭ ના સવારે ચોઘડીઉં, ઘડી પળ જરાબર સાધી પાસે રહી દીક્ષા અપાવી કલ્યાણના આત્માનો ઉદ્ધાર કર્યો છે અને આચાર્યશ્રીને પણ પૂરેપૂરો મંત્રોષ આપ્યો છે, છતાં પોલીસ મારે ત્યાં ધાંધળ કરી મારા જમીન લે અને મને ફજેત કરે તેમાં મારો શો અપરાધ તે મને સમજતું નથી. મોટા લોકોની લડાઈમાં હું નિર્દોષ માણસ માર્યો જાઉં છું.” (ખુબ હસાહસ)

કલેક્ટર—“શેઠ ચીમનલાલ! તમે આ પ્રમાણે જુઘાની આપો છો તેથી આચાર્ય મહારાજ તમારા ઉપર નાખુશ નહીં થાય?”

ચીમનલાલ—“સાહેબ! નાખુશ થાય તો તેમાં હું શું કહું? મારો શો દોષ? મેં તો તેમણે કહ્યું તે પ્રમાણે કર્યું અને સાચે સાચું

લખાવ્યું. મારે કેટલા કાળ કાઢવા છે? બહોત ગઈ થોડી રહી. શા માટે જુડું બોલું?” એમ કહી શેઠ ગળગળા થઈ ગયા.

કલેક્ટર—“શેઠ! કચવાશે નહીં. હું જાણું છું કે તમે જુડું બોલવામાં પાપ સમજો છો. આચાર્યની વિરુદ્ધ સત્ય બોલવામાં તમે જે હીમત બતાવી છે તે માટે તમને ધન્યવાદ ઘટે છે.”

ચીમનલાલ—“સાહેબ! અમારા આચાર્ય રોજ અમને બોધ આપે છે કે જુડું બોલવામાં પાપ છે, તેથી નરકમાં જવાય, તો શા માટે જુડું બોલી હાથે કરી નરકમાં જાઉં? જેને નરકમાં જવું હોય તે બોલે જુડું (હસાહસ)” આમ કહી જાણે કલેક્ટરની મહેરબાની મેળવવા પ્રયત્ન કરતા હોય તેવો દેખાવ કરી મુક્યો.

કલેક્ટરે ગંભીર સ્વરે પકડી કડક સ્વરે કહ્યું “મહારાજ! હવે તમને જણાય છે કે તમે કેટલા બધા સત્યવાદી છો?”

આચાર્ય—“આ વાળીઓ તદ્દન જુડો છે. વાળીઆ હમેશાં પ્રપંચી, દગાબાજ અને જુડા હોય છે, ખોટા સોગંદ ખાય છે, સંબંધીઓને ફસાવે છે, અમારા જેવા ખોટા આચાર્યથી પણ દગાથી રમે છે, જુઓને તે શ્રાવક થઈ આચાર્યને સપડાવવા નીકળ્યો છે. એવા અધર્મી જીવો નરકમાં જવાના.”

કલેક્ટર—“જ્યારે ઇશ્વર તે ગુન્હાનો ન્યાય કરવાનું કામ તમને સોંપે ત્યારે તેને નરકમાં મોકલજો પણ અત્યારે તમારે સાવધ રહેવાનું છે, સમજ્યા? આટલેથી તમને ખાતરી થતી નથી તો જુઓ હું તમારી આગળ એક વધુ પૂરાવો રજુ કરું છું.” એમ કહી કલ્યાણને હાજર કરવા પોલીસને હુકમ કર્યો. આથી તમામ પ્રેક્ષકોને તે છોકરાને જોવાની આતરતા થઈ. પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરે તે છોકરાને કોરટમાં હાજર કર્યો.

તેને જોઈ કલેક્ટરને મંદ હાસ્ય આવ્યું અને સામી બાજુ ખુરશી ઉપર બેસવા સૂચના કરી. લોકો ઉભા થઈ તેને જોવા લાગ્યા.

કલેક્ટર—“તમારું નામ કલ્યાણને?”

કલ્યાણ—“હા સાહેબ. માઈ નામ કલ્યાણ ને બાપનું નામ ભગવતીદાસ. ”

કલેક્ટર—“કલ્યાણ ! બીજા સાધુઓની માફક કેમ તમારા બગલમાં ઓઘો રાખેલો નથી ?”

કલ્યાણ—“સાહેબ ! તે તો મેં ગદ્ય કાલે શંક ચીમનલાલના ઘેરે ફેંકી દીધો છે. હું તો આ પીળો કપડો કાઢી ઘોતીકું કોટ અને ટોપી પહેરવા માગતો હતો પરંતુ ફોજદાર સાહેબે તેમ કરવા ના પાડી.”

કલેક્ટર—“તમને આવાં સાધુનાં કપડાં કોણ અને કેવી રીતે પહેરાવ્યાં ?”

કલ્યાણ—“સાહેબ એક સાધુ આગલા દિવસે આવેલો તેણે કપડાં પહેરાવ્યાં છે. પહેલાં માઈ માથું લગ્નમ પાસે સાફ કરાવ્યું, અને માથામાં થોડા વાળ રાખ્યા. મને પછી પરાણે નવરાવ્યો અને સાધુએ આ કપડાં પહેરાવી મારા માથામાં રાખેલા થોડા વાળ ખેંચી નાખ્યા.”

કલેક્ટર—“આ બધું તમે રાજી ખુશીથી કરાવ્યું ?”

કલ્યાણ—“ના સાહેબ ! મને તો તે વખતે ખુબ રડવું આવતું હતું. લગ્નમને પણ ગાળો દીધી હતી. પણ માઈ તેમના આગળ શું ચાલે ? મને તો કહેતા હતા કે તું મોક્ષમાં જઈશ, ત્યાં તને ખુબ સુખ મળશે એમ કહી સમજાવતા હતા, પણ મને કાંઈ એન પડતું નહોતું તેથી હું રડતો, રડતો એટલે મને ધમકાવી લપડાક મારતા અને મોંઢુ દબાવી રડવા દેતા નહીં. રખેને કોઈ પાડોશી જાણે.” એ શબ્દોની સાથે આંખમાં ઝળઝળાયાં ભરાયાં.

કલેક્ટર—“કલ્યાણ ! રડશો નહીં. તમને હવે કોઈ મારશે નહીં તમારી ઈચ્છા તમારા માબાપ પાસે જવાની છે કે આ વેશ કાયમ રાખવાનો છે ?”

કલ્યાણ—“સાહેબ ! મારે મારાં માબાપ પાસે જવું છે. મને તેમની પાસે મોકલાવો.” એમ બોલી ખુબ રડવા લાગ્યો. આ બનાવથી આખી કચેરીમાં ગમગીની ફેલાઈ ગઈ. કેટલાકોની આંખો

આંસુથી ભરાઈ ગઈ અને ઉદ્દગાર નીકળવા લાગ્યા કે સાધુઓ કેવાં નિર્દય કામ કરે છે ? આટલા નાના છોકરાને દીક્ષા શી ? શું જૈનધર્મમાં આવો બળાત્કાર કરવાનું કહેલું છે ? ”

કલેકટર—“ કલ્યાણ ! તમને અત્યારે તમારું ધોતીકું, પેરણ, કોટ ટોપી આપવામાં આવે તો તમે પહેરવા ખુશી છો ? ”

કલ્યાણ—“ મને તે આપવામાં આવે તો આ ફેંકી દઉં.

આ પ્રમાણે કોરટ સ્વાલ પુછે છે એટલામાં ઈન્સ્પેક્ટરે એક લેખી રીપોર્ટ રજુ કર્યો. કલેકટરે તે રીપોર્ટ વાંચી તે ઉપરથી વિચાર કરી કલ્યાણને પ્રશ્ન કર્યો “ કલ્યાણ ! તમારે બેન છે ? ”

કલ્યાણ—“ હા સાહેબ.”

કલેકટર—“ તેનું નામ શું ? ”

કલ્યાણ—“ તેનું નામ સરિતા છે.”

કલેકટર—“ તેને તમે ઓળખો છો ? ”

કલ્યાણ—“ કેમ ન ઓળખું ? તે મને ભણાવતી હતી.”

કલેકટર—“ તમારાં માઆપ જીવે છે ? ”

કલ્યાણ—“ હા સાહેબ.”

કલેકટર—“ તમે તેમનાથી ક્યારે છુટા પડ્યા ? ”

કલ્યાણ—“ સાહેબ ત્રણ વરસ થયાં.”

કલેકટર—“ તે પછી મળ્યાજ નથી ? ”

કલ્યાણ—“ ના સાહેબ ! મને ઘણુંએ મળવાનું મન થતું, પણ શેઠ મળવા જવા દેતા નહોતા.”

કલેકટર—“ કલ્યાણ ! તમે ગભરાશો નહીં. તમે કહેશો તેમ કરીશું. જરા તમે બાળુની ઓરડીમાં બેસો. હમણાં તમને પાછા બોલાવું છું અને તમને તમારાં કપડાં પહેરાવી તમારા ઘેર મોકલું છું.” એમ કહી કલેકટરે તેમને જોડેની એમ્બરમાં બેસાડવા હુકમ કર્યો અને ચંદ્રકુમાર તથા તેમની સાથે આવેલી છોકરી તથા બીજા માણસોને કોરટરમાં રજુ કરવા ઈન્સ્પેક્ટરને જણાવ્યું. તે ત્રણે જણ હાજર થતાં

તેમને બેસવા ખુરશીઓ આપવામાં આવી. છોકરી નવાનવી કોરટમાં આવેલી હોવાથી ગભરાતી હતી. પણ તેની સાથે ચંદ્રકુમાર તથા ચંદ્રકુમારના પિતા અવંતીલાલ હતા તેથી તેનામાં લીમત હતી.

કલેક્ટરે ધીમે રહી તે છોડીને પુછ્યું “બેન ! તમારું અને તમારા આપનું નામ શું ?”

સરિતા—“ સાહેબ ! માંડે નામ સરિતા છે અને આપનું નામ ભગવતીદાસ અમરચંદ છે. ”

કલેક્ટર—“ તમારી માનું નામ શું ? ”

સરિતા—“ બાઈ જમના. ”

કલેક્ટર—“ તમારે કોઈ સગો ભાઈ છે કે ? ”

સરિતા—“ હા સાહેબ પણ.....”

“પણ” શબ્દ બોલતાંની સાથે તેની આંખમાંથી આંસુ ખરવા માંડ્યાં.

કલેક્ટરે દિલાસો આપી કહ્યું “બેન ! ગભરાશો નહીં. “પણ” કહી કેમ અટકી પડ્યાં ? શું કહેવા માગો છો ?”

સરિતા—“ સાહેબ ! મારા બાપે દેવા પેટે કોઈ સાધુને મારા ભાઈને વેચી દીધો છે એમ મારી બા એક દિવસ કહેતી હતી. ”

કલેક્ટર—“ તેનું નામ તમને આવડે છે ? ”

સરિતા—“ હા, તેનું નામ કલ્યાણ. ”

કલેક્ટર—“ ક્યાં વેચેલો છે તે તમે જાણો છો ? ”

સરિતા—“ સાહેબ ! સાધુને વેચેલો છે એટલુંજ જાણું છું. ”

કલેક્ટર—“ હાલ ક્યાં છે તે તમારા જાણવામાં છે ? ”

સરિતા—“ ના, સાહેબ ! મને શી ખબર પડે ? સાધુ આવા નાના છોકરાને ઉપાડી લઈ જઈ ચેલા બનાવે છે એમ મારી બા તથા પાડોશીનાં ઝૈરાં કહેતાં હતાં. ”

કલેક્ટર—“ તમારાં માબાપ હાલ ક્યાં રહે છે ? ”

આ પ્રશ્નની સાથે સરિતા રડી પડી. રડતાં રડતાં ભાગ્યા તુટ્યા શબ્દો બોલી “ બંને જણ મરી ગયાં છે, બાપ ગઈ સાલ મરી ગયા

અને મા હમણાં થોડા દિવસ ઉપર મરી ગઈ” એમ કહી બોલતી બંધ થઈ, મન ઘણુંજ ભરાઈ આવ્યું, મા સાંભરી આવી. લાચાર અવસ્થાનું ભાન થયું અને દુખીઆરી જેવી બની ગઈ. બાળુમાં બેઠેલા અવંતીલાલે તેને દીલાસો દઈ ધીરજ આપી.

આ વખતે કલેક્ટરની આંખો પણ ભીની થઈ. મન શાંત કરી કલેક્ટરે આશ્વાસન આપ્યું “બેન ગભરાશો નહીં, હીંમત રાખો, એમ ન કરીએ, હાલ તમે ક્યાં રહો છો ?

સરિતા—“ સાહેબ ! હું આ અવંતીલાલ કાકાને ત્યાં રહું છું. તે અમારા પાડોશમાં રહે છે. મા મરી ગયા પછી હું એકલી હોવાથી તે મને તેમના ઘેર રાખે છે. કાકીનું મારા ઉપર ઘણું હેત છે. હાલમાં તો તે બંને મારાં માબાપ તુલ્ય છે.”

કલેક્ટર—“ બેન ! તમે તમારા ભાઈને ઓળખી શકશો ? ”

સરિતા—“ હા, કેમ ન ઓળખું ? અમે ભેગાં રમતાં હતાં. હું તેને ભણાવતી.”

આ સાંભળી કલેક્ટરે કલ્યાણને ચેમ્પરમાંથી લાવવા ઇન્સ્પેક્ટરને આંગળીથી ઇસારો કર્યો કે ઇન્સ્પેક્ટરે ચેમ્પરમાં જઈ કલ્યાણને તરતજ કેારટમાં રજુ કર્યો. તેની ખુરશી આગળજ સરિતાને નેઈ એકદમ કલ્યાણ બોલી ઉઠ્યો. “બેન સરિતા ! તું ક્યાંથી ?” એમ કહી તેની પાસે ખુરશી ઉપર બેઠો. સરિતા આમ એકદમ પોતાના ભાઈને સાંધુ વેશમાં નેઈ વિસ્મય પામી. “ ભાઈ કલ્યાણ ! તું અહીં આ વેશમાં ક્યાંથી ? ” એમ કહી રડવા લાગી. આ દેખાવથી જ્નેનારની આંખોમાંથી આંસુ ખરવા લાગ્યાં. કલેક્ટરને પણ ખીસામાંથી રૂમાલ કાઢી આંસુ દહોઈ આંખો સાફ કરવાની ફરજ પડી.

ન્યારે આ પ્રમાણે તમામનાં હૃદય દયાથી પીંગળા ગયેલાં જોવામાં આવ્યાં ત્યારે પેલા આચાર્ય તો ક્રોધના આવેશમાં પેલા મનહરવિજય અને ચીમનલાલ શેઠ તરફ કરડી નજરથી જોતા હતા. પાટો ઉપર

બિરાજમાન થયેલા ચાર પાંચ સાધુઓની આંખમાંથી પણ આંસુ ટપકતાં હતાં. આ દેખાવથી આસપાસ શાંતિ ફેલાઈ રહી.

અંતે ભાઈ બેનને ભેટવાનું મન થયું પરંતુ કોરટમાં હતાં તેથી મર્યાદા રાખી પોતાના સ્થળે રહી એક બીજાની સામું અશ્રુમય આંખે વારંવાર નેવા લાગ્યાં.

કલેક્ટર—“ કલ્યાણ ! હવે તમારી શી મરજી છે ? ”

કલ્યાણ—“ હવે હું મારી બેનની સાથે ઘેર જઈશ. આ કાકાને પણ ઓળખું છું. તેમના ઘરમાં અમે ભાઈબેન ખુબ રમતાં હતાં.”

આ વખતે તેના મુખ ઉપર આનંદની ઝાંખી છાયા નેવામાં આવી. આગળ પ્રશ્ન પુછતાં કલેક્ટરના હૃદયને વિચાર થયો કે “જેવો આ છોકરાને પોતાની બેનને મળવાનો આનંદ થયો છે તેવોજ મા-બાપના મરણના સમાચાર જાણી તેના હૃદય ઉપર આઘાત થશે. ” આ પ્રમાણે વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે એટલામાં કલ્યાણના મોંઢામાંથી સ્વાભાવિક નીકળી ગયું કે “ બેન સરિતા ! આપણી બા આવી છે ? ” આ પ્રશ્નની સાથેજ સરિતા રડી ગઈ અને રડતાં રડતાં બોલી “ભાઈ કલ્યાણ ! બા તો હમણાં મરી ગઈ ” કલ્યાણ આ માઠા સમાચાર જાણી રડી ગયો. અવંતીલાલ બંનેને છાનાં રાખવા લાગ્યો. જરાવાર કલ્યાણ શાંત રહી સરિતાને કહેવા લાગ્યો “સરિતા ! બાપા ક્યાં છે ? ” ધીરજ આપી ગદગદ સ્વરે સરિતા બોલી “ભાઈ કલ્યાણ ! બાપા તો ગઈ સાલ ગુજરી ગયા છે. ” આ સાંભળી બંને વધારે રૂદન કરવા લાગ્યાં. આ ભાઈબેનનું રૂદન બંધાંને હૃદયદ્રાવક અને અસહ્ય લાગ્યું. અને તમામ લોકોને સાધુ ઉપર ખુબ તિરસ્કાર છુટ્યો. ઘડીભર કોરટનો દેખાવ મટી નાટકના કર્ણુરસનો દેખાવ થઈ રહ્યો. શોકનું આવરણ છવાઈ રહ્યું. લોકોમાંથી ઉદ્દગાર નીકળવા લાગ્યા કે “ આ તે સાધુ કે કસાઈ ? છે જરાએ દયાનો છાંટો ! આવી રીતે દીક્ષા આપી લોકોમાં ત્રાસ વર્તાવી રહ્યા છે. ધિક્કાર છે એવા સાધુઓને ! ” આવી રીતે તિરસ્કારના શબ્દો વાતાવરણમાં પડવા પાડી રહ્યા.

પછી ઇન્સ્પેક્ટર પાસે કલ્યાણના કપડાંની પેટી મંગાવી કલેક્ટરે કહ્યું “કલ્યાણ ! તમારી ઇચ્છા હોય તો આ કપડાં કાઢી નાખી તમારાં કપડાં આ પેટીમાંથી પહેરી લો.” આવો હુકમ થતાં કલ્યાણે પીળાં કપડાં ફેંકી દધ ઘોતીઉં, પેરણ કાટ ટોપી પહેરી લીધાં. બળાતકારે બનાવેલો સાધુ ચાર દિવસમાં પાછો સંસારી બની ગયો. તેના હૃદયમાં આનંદ અને શોક છવાઈ રહ્યા. દીક્ષાની જાળમાંથી છુટી પોતાની સગી બેનને મળવા ભાગ્યશાળી થયો અને કમનસીબે માઆપના દેવગત થયાના સમાચાર બેનના મોઢેથી સાંભળી દિવંગીર થયો. આ વખતે તેના હૃદયની કેવી સ્થિતિ હશે તેની કલ્પના ભાગ્યેજ થઈ શકે !

કલેક્ટર—“ કલ્યાણ ! હવે તમારે તમારી બેન પાસે રહેવું હોય તો સુખેથી રહો. સરિતા બેન ! તમને તમારો ભાઈ સોંપવામાં આવે છે. તમારા કમનસીબે તમારાં માઆપ મરી ગયાં છે પણ પ્રભુકૃપાએ આ તમારા અવંતીલાલ કાકા તમારા પિતારૂપ છે તે તમારી સંભાળ રાખશે, ભણાવશે અને કેકાણે પાડશે.

ચંદ્રકુમાર ! જાઓ આ બંને ભાઈબેનને લઈ જાઓ. તમારા પિતાશ્રી પાસેથી મારે કેટલોક ખુલાસો લેવાનો છે માટે તેમની હમણાં મારે જરૂર છે.”

પછી બંને ભાઈબેનને લઈ ચંદ્રકુમાર કચેરીમાંથી વિદાય થઈ ગાડીમાં બેસી પોતાને ત્યાં ગયો. ત્યાર બાદ કલેક્ટરે અવંતીલાલની બુબાની લેવી શરૂ કરી.

કલેક્ટર—“ અવંતીલાલ ! તમે આ આચાર્યને ઓળખો છો ? ”

અવંતીલાલ—“ હા સાહેબ ! ઘણાં લાંબા વખતથી ઓળખું છું.”

કલેક્ટર—“ તમે અહીં ક્યારે આવ્યા ? ”

અવંતીલાલ—“આજે સવારે દસની ટ્રેનમાં અમરાપુરથી આવ્યો.”

કલેક્ટર—“કલ્યાણને દીક્ષા આપ્યાની વાત તમે ક્યાંથી જાણી ?”

અવંતીલાલ—સાહેબ ! ગઈ કાલ રાત્રે પોલીસનો માણસ સરિતાના આપ ભગવતીદાસનો તપાસ કરવા આવ્યો હતો. તે તો મરી

ગયા હતા એટલે પુછતો પુછતો તે મારી પાસે આવ્યો. એટલામાં મારા દીકરા ચંદ્રકુમારનો તાર આવ્યો તેમાં જણાવ્યું હતું કે સરિતાને લઈને જલ્દી આવો. તે ઉપરથી તેને લઈ અત્રે આવ્યો. અત્રે આવ્યા બાદ ચંદ્રકુમારે મને સઘળી હકીકત કહી તેથી આપને પાછલો હેવાલ સાદર કરવા આપને વિનંતી કરી.”

કલેક્ટર—“તમે કલ્યાણને દીક્ષા આપ્યા સંબંધી કંઈ જાણો છો?”

અવંતીલાલ—“ ના, તે હું જાણતો નથી.”

કલેક્ટર—“ ત્યારે તમે પહેલાંની વાત જે જાણતા હો તે કહો. ”

અવંતીલાલ—“ કલ્યાણને ત્રણચાર વરસથી મેં જ્ઞેયો નથી. તે પહેલાં તે મારે ઘેર આવતો. સરિતા પણ આવતી. તેમના માબાપની આર્થિક સ્થિતિ ઘણી જ નબળી હતી, માથે દેવું હતું, કોઈ ગૃહસ્થે તેના આપ ભગવતીદાસ ઉપર દાવો કરેલો તેથી તે ઘણો મુંઝવણમાં રહેતો, તે વખતે આ આચાર્ય અમારા ગામમાં ચોમાસું હતા. એક બાજુ પેલા ગૃહસ્થ ભગવતીદાસને પૈસાની બાબતમાં ખુબ સતાવવા લાગ્યા અને બીજી બાજુ આચાર્ય મારફત છોકરાની માગણી કરી. પૈસાની મરફેલી દુર કરાવીને સુખી કરવાની મોટી લાલચ આપી. કેટલાક દિવસ સુધી આવી ભાંજગડ ચાલી. ઘણી વખત કલેશ પણ થયો પણ છેવટે ભગવતીદાસ પૈસાથી લલચાઈ છોકરાને આ આચાર્યને ચેલો કરવા પેલા ગૃહસ્થને સોંપ્યો. તે પછી તેની હકીકત શું બની તે મારા જાણવામાં નથી. અહીંયાં આવ્યા પછી જાણ્યું કે તેને સદર ગૃહસ્થને ઘેર છુપી રીતે દીક્ષા આપવામાં આવી છે અને તેમની કપટબાજી સરકારે પકડી છે.”

કલેક્ટર—“ સદર ગૃહસ્થનું નામ શું ? ”

અવંતીલાલ—“ તેમનું નામ શેઠ ચીમનલાલ નગીનદાસ. ”

કલેક્ટર—“ તે ચીમનલાલ શેઠને ઓળખો છો ? ”

અવંતીલાલ —“ હા સાહેબ. આ બાજુમાં બેઠા છે તે. તેમનાં પરાક્રમેથી હું તેમને ઘણા વખતથી ઓળખું છું.”

કલેક્ટર—“પરાક્રમેથી એટલે શું ?”

અવંતીલાલ—“સાહેબ ! આ ભદ્રાપુરી શહેરમાં જેટલી છુપી દીક્ષાઓ અપાય છે તેની તમામ ગોઠવણુ તે શેઠ તરફથી તેમના ઘેરે થાય છે તેથી તેમનું ઘર દીક્ષાના અખાડા તરીકે અમારી જૈન કોમમાં ઓળખાય છે, તેમાંથી આવા દીક્ષાના પહેલવાનો પાકે છે. (હસાહસ) કેટલાક લોકો તેમને દીક્ષાની ફેક્ટરીવાળા પણ કહે છે. (ખુબ હસાહસ) દુનિયા તો દેખે તેવું કહે. ”

કલેક્ટર—“આવું કામ ચીમનલાલ શેઠ શું સમજીને કરતા હશે ?”

અવંતીલાલ—“ધર્મનું કામ સમજીને કરતા હશે. સાધુઓ એવા મંત્ર લણાવે છે કે સાધુને એલા આપવામાં જૈનધર્મનો ઉદ્ધાર છે. એલો થનારના આત્માનો ઉદ્ધાર થાય છે અને અપાવનારને ખુબ પુણ્ય બંધાય છે, અને પાપનો નાશ થાય છે. ”

કલેક્ટર—“ત્યારે તે કામમાં જુકું બોલવું પડતું હશે ?”

અવંતીલાલ—“સાહેબ ! ડગલે ને પગલે જુકું બોલવું પડે છે. ”

કલેક્ટર—“ત્યારે જુકું બોલવામાં પાપ ન લાગે ? તમે જૈનો તો પાપથી ઘણા ડરો છો. ”

અવંતીલાલ—“પણ સાહેબ ! આવા મોટા આચાર્યો એવા સમર્થ અને વિદ્વાન હોય છે કે શાસ્ત્રોમાંથી પાપ કરવામાં પણ પુણ્ય શોધી કાઢી પાપના રસ્તા ખુલ્લા મુકે છે. અને તેમ કરતાં પાપ થવાનો સંભવ લાગતો હોય તો તેને આલવણુ યાને પ્રાયશ્ચિત કરાવે છે તેથી તે શુદ્ધ થાય છે. ”

કલેક્ટર—“ત્યારે તો આ દિસામે તમે જૈનો પાપમાં પુણ્ય માની પાપનાં કૃત્યો કરી શકો !”

અવંતીલાલ—“અમે તો એમ નથી માનતા. પણ આવા આચાર્યોની તેવી માન્યતા છે. આ આચાર્ય બહુ વિદ્વાન છે, અમારા તમામ સૂત્રોના અભ્યાસી છે, તમામ આગમે-અમારા ધર્મના ગ્રંથો-જોઈ ગયા છે. અને તે ગ્રંથોમાંથી એવા સિદ્ધાંતો વાક્યાતુર્ય અને દાખલા

દલીલોથી બંધ બેસતા કરે છે કે અમારા અંધશ્રદ્ધાળુ શ્રાવકો હાજી હા કહી તે પ્રમાણે વર્તન ચલાવે છે. ”

કલેક્ટર—“ ત્યારે તમારા જેવા કેમ વિરૂદ્ધ પડતા નથી. ”

અવંતીલાલ—“ સાહેબ ! અમે વિરૂદ્ધ પડીએ છીએ. અમારામાં ઘણા આચાર્યો આવી અયોગ્ય દીક્ષાની પ્રવૃત્તિથી તદ્દન વિરૂદ્ધ છે. તે કદાપિ પાપનું કામ આદરતા નથી. ”

કલેક્ટર—“ ત્યારે તો તમારામાં બે ભેદ પડેલા જણાય છે. ”

અવંતીલાલ—“ હા સાહેબ. આવા અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાય-તીઓએ ‘દીક્ષારક્ષક’ મંડળ સ્થાપી ‘દીક્ષાવાજીત્ર’ પત્ર કાઢેલું છે. તેથી આવા ત્રાસદાયક કેસો બનવાથી તેમની વિરૂદ્ધ અમારા પક્ષે ‘અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ’ સ્થાપેલો છે. આવા દીક્ષાના હીમા-યતી સાધુની પક્ષમાં બે શેઠ ચીમનલાલ જેવા ગૃહસ્થો ન હોય તો હમણાં તેમની પ્રવૃત્તિ બંધ થાય પરંતુ કહેવત છે કે કુહાડીમાં ઝાડના લાકડાનો લાથો મળે તો જ ઝાડનું નિકંદન જાય. દીક્ષાના બહાને નહીં કહેવાય એવા અનર્થોનો ઉપદેશ દેવા પણ ચુકતા નથી. ”

કલેક્ટર—“ એવા તે કેવા અનર્થો ? ”

અવંતીલાલ—સાહેબ ! તે કહેવામાં અમે અમારા લાથે અમારી જાંગ ઉઘાડી કરીએ છીએ. તેથી કહેવું ઠીક લાગતું નથી. ”

કલેક્ટર—“ અહીં કહેવામાં શું હરકત છે ! ઉલટ તેથી ફાયદો થશે, સરકારના ધ્યાન ઉપર વાત આવશે તો સરકાર તેનો સખ્ત બંદોબસ્ત કરશે. માટે તમારા જેવા અનુભવી વિદ્વાન અને પરિપક્વ વિચારવાળા ગૃહસ્થો તો સત્ય વસ્તુ જાહેરમાં મુકવી જોઈએ. ”

અવંતીલાલ—“સાહેબ ! હમણાંજ થોડા માસ ઉપર આજ આચાર્ય-શ્રીએ જાહેર વ્યાખ્યાનમાં કહ્યું કે “નવા મુંડેલા ચેલાને કોઈ પકડવા આવે તો તેને સંતાડવા માટે અમે ગમે તે ઉપાયો લઈ શકીએ. એક છેદ સૂત્રમાં એવો દાખલો નીકળી આવે છે કે તે ચેલાને સાધ્વીનાં કપડાં પહેરાવી સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં રાખીએ અને સાધ્વી તેની સેવા કરે

છતાં પણ પાપ લાગે નહીં,” આવું કથન જાહેરમાં કહેવા જરા પણ પાછા લટયા નહીં. (હસાહસ). સાહેબ! વિચાર કરો કે જ્યારે આચાર્યો આવા ઉપદેશ કરે ત્યારે શેઠ ચીમનલાલ જેવા ગૃહસ્થ પોતાને ત્યાં દીક્ષાના અખાડા ઉઘાડે અને ચેલા બનાવવાની ફેક્ટરી ચલાવવા માટે ગરીબ માણસોનાં કુમળાં છોકરાંની ખરીદી કરે એમાં શું નવાઈ? (હસાહસ) માત્ર તેમના મંડળના કેટલાક આચાર્યો આવું દીક્ષાનું ધર્તીંગ લઈ બેઠા છે. આ કારણથી એંશી ટકા જેટલો સમાજ તેમની વિરૂદ્ધ થઈ પડ્યો છે.”

કલેક્ટર—“અવંતીલાલ! તમે તો આ કેસ ઉપર ઘણું સાંં અજવાળું નાખ્યું.”

અવંતીલાલ—“સાહેબ! આ સંબંધી ઘણા દિવસથી વાતો ચર્ચાય છે. દીક્ષાને લીધે ઘેર ઘેર ઝેરનાં બીવવાયેલાં છે, જે અમારા ધર્મગુરુ, જે અમારા પાલક, જે અમારા રક્ષક તેજ અત્યારે અમારા ભક્ષક થઈ પડ્યા છે, અને તેજ કારણથી હવે રીતસર બંધારણ બાંધી યુવકોએ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ સ્થાપેલો છે, તે મંડળમાં ઘણા લોકો જોડાયા છે એમ મારા જાણુવામાં છે. આ આચાર્યશ્રીને મેં ઘણી વખત એકાંતમાં કહેલું કે મહારાજ આવી અયોગ્ય દીક્ષાની પ્રવૃત્તિ છોડી દો, તેમાં સાર નથી. ધર્મ વગોવાય છે, અને જૈનેતર પ્રજા હાંસી કરે છે, પણ તે તો યોગી પુરૂષ રજ્યા એટલે યોગીમાં લટવાદ હોય તે કાણ મુકાવે?”

કલેક્ટર—“અવંતીલાલ! તમે તમારા અનુભવનો અને માહિતીનો લાભ આપી કોરટને ન્યાયના કામમાં જે અમુલ્ય મદદ કરી છે તે માટે કોરટ તમારો ઉપકાર માને છે.”

આ પ્રમાણે કહી કલેક્ટર આચાર્યની સામું જોઈ સહેજ તિરસ્કારયુક્ત કહેવા લાગ્યા “ગુરુ મહારાજ! આથી પણ વધારે પૂરાવાની જરૂર છે? તમને પસ્તાવો થતો નથી? આદવાથી તમારી આંખો ઉઘડી શકે તેમ નથી?”

આચાર્ય—“સાહેબ! આ બધી હકીકત ખોટી છે. ચીમનલાલ શેઠ પોતાને ઘેર ગમે તે સાધુને બોલાવી દીક્ષાઓ આપે તેથી મારે શું ? મને તેમાં મંડાવી ખોટી રીતે ફજેત કરવા માગે છે. આ તો અમારી સાથેના દ્વેષનું કારણ છે. કેટલાક આચાર્યો સુધારક પાકેલા છે, તે બસ હાલના જમાના પ્રમાણે વર્તન રાખવા, શિક્ષણ આપવા અને દરેક કામ આદરવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. હું તો તેમને અધર્મી અને નાસ્તિક માનું છું. આ અવંતીલાલ તે પૈકીના છે, એટલે તેમના ઉપર આધાર રાખી અમારા વિરુદ્ધ ખોટો અભિપ્રાય બાંધવાનો નથી, તે કોરટની ધ્યાન ઉપર લાવું છું.”

કલેક્ટર—“આ તો તાંત્રિક તપાસ ચાલે છે, હું તમને ગુન્હે-ગાર ઠરાવી શિક્ષા કરવા માગતો નથી. તમારા ઉપર આરોપ ઘડી કેસ પોલીસે રજુ કરેલો નથી. તે તો મેજિસ્ટ્રેટ અને ન્યાયાધીશ આગળ કેસ ચાલે ત્યારે તમને પુછવાનો અને તમામ હકીકત રજુ કરવાનો અધિકાર છે, તેવો પ્રસંગ કદાચ આવે ત્યારે તમારા વકીલો લઈને કોરટમાં હાજર થજો. પણ આટલા તપાસ ઉપરથી એટલો હુકમ કરવાની મને ફરજ પડે છે કે તમારે દસ હજારના બે સારા જમીન આપવા પડશે અને તે એટલા માટે કે જ્યારે સરકાર તમને બોલાવે ત્યારે તમારે હાજર થવું અને અમારી રજા શીવાય તમારે કોઇને દીક્ષા આપવી નહીં. હાલ તો તમારા જમીન તરીકે મનસુખલાલ શેઠ તથા ધરમચંદ શેઠ છે. પાંચ દિવસમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જમીન રજુ કરવાના છે. હવે તમને જવાની છુટ છે.”

આ જમીનની બંધોગીરી જો કે સખ્ત હતી તો પણ તેમના ઉપર આવેલું આદતનું વાદળું આટલેથી વીખરાઈ ગયું એમ મંતોષ માની આચાર્યશ્રીએ ઉઠતાં ઉઠતાં જણાવ્યું, “જેવો કોરટનો હુકમ. કેસનો પ્રસંગ આવશે ત્યારે કોરટને ખાત્રી થશે કે અમે કેવા નિર્દોષ છીએ.” એમ કહી ત્યાંથી વિદાય થયા. કોરટનો વખત થઈ જવાથી બધી કચેરી પણ વિસર્જન થઈ.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

**રસિકલાલ અને લાલભાઈ. નર્મદાકિનારે યુવકમંડળ.
જાગૃતિ અને પ્રેરણા.**

*Are you not willing to suffer? Then you are not willing to do good. The degree with which you are willing to do good is according to the degree in which you are to take misconstruction, opposition, and suffering in the world.

વાળુ કરી તરતજ રસિકલાલ અને માલતી, કલ્યાણુ અને સરિતાને મળવા માટે ચંદ્રકુમારને ત્યાં ગયાં. અરધા કલાક પછી ત્યાં મોટર લાવવા સોફરને સૂચના આપતાં ગયાં.

માલતી નીચે સરલા અને સરિતા પાસે બેઠી અને રસિકલાલ ઉપર અવંતીલાલને મળવા ગયો. તેઓ ચાલતા પ્રસંગની વાતો કરવા લાગ્યાં. એટલામાં કલ્યાણુ ઉપર આવ્યો અને અવંતીલાલની પાસે બેઠો, તેને જોઈ રસિકલાલે મસ્કરીમાં કહ્યું “કેમ મુનિ કલ્યાણુ-વિજયજી મહારાજ? કાલે મારે ત્યાં વહોરવા પધારજો.”

કલ્યાણુ હસતા મુખે જવાબ આપ્યો, “હવે હું ક્યાં સાધુ છું કે વહોરવા આવું.”

“ચાલો ત્યારે આજે અમારી સાથે ફરવા, ઘણા દિવસથી પાઠશાળામાં અકળાઈ ગયા હશે.” એમ કહી રસિકલાલે આડકતરી રીતે ચંદ્રકુમારને ફરવા જવા માટે સૂચના કરી.

*તમે ભોગ આપવાને ખુશી નથી? જો તેમ હોય તો તમે કલ્યાણુ કરવાને ખુશી નથી. જેટલા પ્રમાણમાં તમે દુનિયામાં સમજફેર વિશેષ અને ભોગ સહન કરવા તૈયાર છો તેટલાજ પ્રમાણમાં કલ્યાણુ કરવાની તમારી ઈચ્છાનું માપ થાય છે.

ચંદ્રકુમારે સૂચના ઉપાડી લેતાં જણાવ્યું “કલ્યાણની સાથે સરિતાને પણ ફરવા લઈ જઈએ, જૈરાં સાથે આવશે એટલે હરકત નથી. અહીં સ્ટૅડ આગળથી ગાડીઓ કરી લઈશું.”

રસિકલાલ—“ભાડાની ગાડીની જરૂર નથી. મોટર હમણાં આવતી હશે, અહીંયાં લાવવા કહેલું છે. આપણે છ જણાં સારી રીતે સમાઈ શકીશું. તમે નીચે તૈયાર કરો. પહેલાં આપણે પાર્શ્વનાથના દેરે જઈ દર્શન કરી ત્યાંથી નર્મદા કિનારે જઈએ. થોડીવાર ત્યાં બેસી પાછા ફરીશું.”

સાંજના ફરવા જવાના પોશાકમાં તેઓ તૈયાર થઈ ગયાં. એટલામાં તો મોટર ત્યાં આવી અને તેઓ તેમાં બેસી દેરાસર તરફ ગયાં. પાર્શ્વનાથનું દેવાલય આવ્યું કે તે દર્શન કરવા માટે ઉતર્યા. આ વખતે ઘણાં સ્ત્રીપુરુષો દર્શન માટે આવળ કરતાં હતાં. કલ્યાણને જોઈ કોઈ બોલતાં કે, “સરકારે દીક્ષા મુકાવી તે આ છોકરો,” કોઈ આંગળી કરી બતાવતાં કે “મહારાજે વેચાતો રાખેલો આ છોકરો.” અને કોઈ કોઈ તો તેને ધારી ધારીને જોવા માટે ઉભાં રહેતાં. વળી કોઈ તો વિરૂદ્ધ ઉદ્ગારો કાઢી કહેતાં કે “આ સુધરેલી ટોળી આવી, ચારિત્રનો ભંગ કરાવ્યો તેથી શું તેમનું કલ્યાણ થવાનું છે ! દીક્ષા કાયમ રાખી હોત તો તેનો મોક્ષ થાત.”

રસિકલાલ વીગેરે દર્શન કરી પાછાં ફરતાં હતાં એવામાં ગાઢ પરિચયવાળા અને પરમ સ્નેહી જેવા પુખ્ત ઉમરના શ્રીમંત ગૃહસ્થ આવના જણાયા. પાસે આવતાં રસિકલાલને દેખી હાથનો અંગુઠો અને આંગળી ભેગી કરી મસ્કરીમાં તે કહેવા લાગ્યા “વાહ ! મીસ્ટર રસિકલાલ ! બધ્યા એટલે નાસ્તિક બની જવું ? તમે જ્યારથી આ ચંદ્રકુમારની મોખમમાં બધ્યા છો ત્યારથી તમારી ધર્મ પ્રત્યેની જાગૃતી કમી થવા લાગી છે. તમે પણ પેલી વર્ધમાન વિદ્યાલયમાં વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે એટલે તમે અંગારા પાકો એમાં શી નવાઈ ? તમારો દોષ નથી, એ તો એ વિદ્યાલયનો પ્રભાવ છે.”

રસિકલાલે આવી ઠંડી મસ્કરીનો જવાબ આપતાં જણાવ્યું “લાલલાઇ શેઠ ! જો જો અમને અડકતા, ભૂલે ચૂકે હેતથી કે વગર હેતથી જો અમને જરા અડચા તો જરૂર ફેલ્લો ઉઠશે. અમે રહ્યા અંગારા. જો અમારી સાથે વાત કરશો તો તમે નાસ્તિક અને અધર્મી બની જશો, માટે બોલતાં ચાલતાં કે અડકતાં તમારે સંભાળ રાખવાની છે, પણ એ તો કહો કે ક્યારે તમે આ શહેરમાં પગલાં કચાં ? ”

લાલલાઇ—“હું અત્યારે પાંચ વાગ્યાની ટ્રેનમાં આવ્યો, અને બજારમાં થઈ ધરમચંદને ત્યાં જઈ વાળુ કરી અત્રે દર્શન કરવા આવ્યો છું એટલામાં તમારાં દર્શન થયાં.”

રસિકલાલ—“મારા મહેરબાન ! મને ખબર તો આપવી હતી ? સ્ટેશન ઉપર ગાડી મોકલત. વળી મારે ત્યાં ઉતરવાનો રોજનો સંબંધ તોડીને બીજો સ્થળે ગયા તે તમને શોભે છે ? ”

લાલલાઇ—“શું કરીએ ? શેઠનો એકદમ મારા ઉપર તાર આવ્યો કે ‘આચાર્ય ઉપર આકૃત માટે જલ્દી આવો’ તેથી આવ્યા વિના છુટકો ? તમે સળગાવી વેગળા રહો.”

આ વાતવિનોદ દરમિયાન સરલા માલતી સરિતા અને કલ્યાણ મોટરમાં બેસી ગયાં હતાં. મોટર સ્ટેન્ડ દૂર ઉભી રહી હતી અને રસિકલાલ તથા ચંદ્રકુમારની રાહ જોતાં હતાં.

રસિકલાલ—“સળગાવીને ક્યાં વેગળા રહીએ છીએ ? બુઝ્યો પેલો છોકરો-કલ્યાણ મોટરમાં બેઠેલો છે તેને વદ ૭ ના રોજ શેઠ ચીમનલાલને ત્યાં છાત્રી દીક્ષા આપવામાં આવી હતી. તેની જોડે બેઠી છે તે તેની બેન સરિતા છે.”

લાલલાઇ મોટર તરફ નજર કરી ધારી ધારીને જોઈ કહેવા લાગ્યા “એમ કે ? તે તો અવંતીલાલને ત્યાં ઉતરેલાં છેને ? ”

રસિકલાલ—“પણ તે અવંતીલાલ આ તમારા પરમ સ્નેહી મીસ્ટર ચંદ્રકુમારના પિતા થાય છે તે તમે કેમ ભૂલી ગયા ? ”

ચંદ્રકુમાર કટાક્ષમાં બોલ્યો “ મોટા લોકો ભૂલી જાય, ન ભૂલે તો મોટા લોકોના લક્ષણમાં ખામી ગણાય ! આપ સાહેબે તો બધા સમાચાર સાંભળ્યા હશે. ”

લાલભાઈ—“ હા. મને હવે ખ્યાલ આવ્યો, ચંદ્રકુમાર ! માફ કરજો. કલ્યાણની થોડીધણી વાત સાંભળી, પણ તમે બધા આમ કરી શું કરવા ધારે છે ? ”

રસિકલાલ—“ અમે કે તમે ? કરો તમે અને વગોવો અમને તે કાના ધરનો ન્યાય ? આવી તે વળી દીક્ષા અપાતી હશે ? આવી દીક્ષાને તમારા જેવા ઉત્તેજન આપવા લાગ્યા તેથી અમે સામા થઈએ છીએ. જો આવી દીક્ષાઓ ન અપાતી હોત તો અમારે બોલવાનું કાંઈ કારણ છે ? તમે જાહેર રીતે દીક્ષાને ઉત્તેજન આપવા દીક્ષા રક્ષક સભા સ્થાપી અને તેના તમે પ્રમુખ બન્યા ત્યારે અમારે તેની વિરુદ્ધ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજની સ્થાપના કરવી પડી. તમે મહારાજને ખાનગીમાં શીખામણ દો નહીં, અને ઉલટા તેમને મેર પર્વતની શીખરે ચડાવો, અને પૈસાની મદદ કરો, તેથી તે વધારે આંવાં દીક્ષાનાં ધનીગો ઉભાં કરે છે. ”

લાલભાઈ—“ અરે રસિકલાલ ! દીક્ષા તે વળી ધર્મીય કહેવાય ? ”

રસિકલાલ—“ દીક્ષાના નામે તમે આવી ત્રાસદાયક પ્રવૃત્તિઓ આદરે તે ધર્મીય નહીં તો બીજું શું કહેવાય ? પણ હીક, તે વાત પડતી મુકો, કાલે જન્મવાનું મારે ત્યાં રાખશો ? ”

લાલભાઈ—“ ના ના, કાલ તો નહીં. પછી તમને જણાવીશ. ”

ચંદ્રકુમાર—“ ભાઈ રસિકલાલ ! આપણે હમણાં બોલ્યો નહીં, આપણે ત્યાં તેમનાથી ન અવાય. આપણે રહ્યા નાસ્તિક અને અધર્મી એટલે આપણા ધરનું અન્ન અને પાણી વાપરે તો તેમનામાં નાસ્તિકપણું દાખલ થઈ જાય. આહાર એવો ઓડકાર એ કહેવત ભૂલી ગયા ? માટે હમણાં તેમને જન્મવાનું કહેશો નહીં ! ”

લાલભાઈ—“ક્યારના આ ભાઈ આ વાતમાં જોડતા નહોતા. બોલ્યા એટલે સામટો દાવ વાળી નાખ્યો. કાલે તો બીજા ઘણા ગૃહસ્થો આવવાના છે. આ સૂર્યવિજય આચાર્યને બચાવવા કાંઈ પ્રયત્ન કરવો પડશેને ?”

ચંદ્રકુમાર—“ભાઈ રસિકલાલ ! આપણે ચાલો, આપણા ઉપર તે લોકોની મોટી ચડાઈ થવાની છે અને ચડાઈમાંથી મોટી લડાઈ થવાની છે માટે ચાલો.” એમ હસતા મુખે કહી રસિકલાલનો હાથ ખેંચી સાહેબજી કહી છુટા પડ્યા અને મોટરમાં બેસી નદી કિનારે એક સુંદર ઓધારા ઉપર જઈને જોળ આકારમાં તેઓ જોડવાઈ ગયાં.

રસિકલાલે આજના દશ્યનો વિષય ઉપાડ્યો. “આજનો કાર-ટનો દેખાવ જોવા જેવો હતો. હું તો કોઈ જાણે નહીં તેવી રીતે કારકુન મંડળમાં જોડવાઈ ગયો હતો. અથથી ધનિ સુધી કેસ મેં સાંભળ્યો છે. હું બૂલતો ન હોઉં તો કોઈ પ્રેસવાળો આજના દેખાવનો ફોટો લેતો હતો. આજનો દેખાવ નાટક અને સીનેમામાં મુકવા જેવો છે. પ્રભુએ સાંઈ કર્યું કે ચારે બાજુએથી સારા સંયોગો મળી ગયા. સરિતાના આવવાથી કારટની લાગણી સાધુ વિરૂદ્ધ સખ્ત થઈ ગઈ છે. જો તેનું ચાલશે તો તેમના ઉપર બરાબર કેસ ઘડી શિક્ષા કરાવશે.”

માલતી—“ભાઈ ચંદ્રકુમાર ! હવે આ સરિતા અને કલ્યાણને અહીં તમારી પાસેજ રાખજો, અમરાપુરમાં રાખશો નહીં. કલ્યાણને અંગ્રેજી શાળામાં દાખલ કરાવો.”

રસિકલાલ—“મરજી થતી હોય તો મારે ત્યાં બંનેને રાખો.”

સરલા—“એ તો બંને ભાઈ બેન મારે ત્યાંજ રહેવાનાં. અમારો એક બીજનો જીવ મળી રહેલો છે. અમે પણ તેમનાં ભાઈ બેન જેવાં છીએ.”

આ શબ્દોની સાથે સરિતાની આંખોમાં ઝળઝળાંઆં ભરાઈ આવ્યાં. માલતી સરિતાનું હૃદય સમજી ગઈ તેથી તેનું ધ્યાન ફેરવવા તે બોલી “ બેન સરિતા ! જો નદીમાં પેલી બે જ્યોત્સ્ના બોટોની કેવી સરત ચાલે છે ? જો આગળ જાય તે ઇનામ લે. આવી ઘણી વખત નદીમાં જ્યોત્સ્ના બોટોની સરતો ચાલે છે. આપણે એક બે દિવસ પછી એવી બોટમાં ફરી આવીશું અને આખું શહેર પણ ખતાવીશું. સરિતાબેન ! તમે ક્યાં સુધી અભ્યાસ કર્યો છે ! ”

સરિતા—“ ગુજરાતી છઠ્ઠા ધોરણ સુધી અભ્યાસ કર્યો છે.”

માલતી—“ અંગ્રેજી અભ્યાસ નથી કર્યો ? ”

સરિતા—“ ના, વિચાર તો હતો પણ શી રીતે ભણાય ! ”

માલતી—“ અહીં ભણવાની ગોઠવણ કરીએ તો ભણો ? ”

સરિતા—“ એ અવંતીલાલકાકા જાણે.”

આમ વાર્તાવિનોદ કરી રહ્યાં છે એટલામાં પંદર વીસ યુવકોનું ટોળું તે તરફ આવ્યું. તેમનો નાયક આગળ આવી રસિકલાલને કહેવા લાગ્યો “ પ્રમુખ સાહેબ ! હવે તૈયાર થાઓ. લડાઈ જાહેર કરવાનો વખત આવ્યો છે. દીક્ષારક્ષક સભાના પ્રમુખ શ્રીયુત લાલ-ભાઈ શેઠ આજે આવ્યા છે, ધરમચંદ શેઠના મકાન આગળ ૧૦-૧૨ શાસનપ્રેમી ગૃહસ્થો ભેગા થયા હતા અને સખ્યતા ભરેલા શબ્દોમાં તમને ચંદ્રકુમારને અને તેમના પિતાશ્રી અવંતીલાલને પેટ ભરી ગાળો દઈ રહ્યા હતા. અમને તો તે સાંભળી સહન થયું નહીં.”

રસિકલાલ—“ અમને પણ તે શેઠ સાહેબ મળ્યા. સાંજે પાર્શ્વનાથના દેરે દર્શન કરવા ગયા હતા ત્યાં તેમનો ભેટો થયો. અમને પણ કટાક્ષમાં બે શબ્દો સંભળાવ્યા છે. એટલે અમારી ગેરહાજરીમાં તે ગમે તેમ બોલે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. કહો હવે તમે શું કરવા માગો છો ? ”

નાયક—“ તમે આપણા અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજના પ્રમુખ છો, એટલે અમે યુવકો તમને પુછીએ કે તમે અમને પુછો ?

અમે તો તમારા હુકમની રાહ જોઈ રહ્યા છીએ. અમે એક વાર આ સ્થળે આવી ગયા હતા પણ તમને ન દેખ્યા એટલે જરા આગળ આંટો મારી ફરી આવ્યા.”

રસિકલાલ—“અમને દેરાસર આગળ વાર લાગી. મારી ઇચ્છા એવી છે કે આપણે શાંતિથી જોયા કરવું. સૌ સારાં વાનાં થશે. ધાંધલ કરવાની જરૂર નથી, તે જે કરે તે કરવા દો.”

માલતી વચ્ચે બોલી “તમારી આ વાત મને ખીલકુલ પસંદ પડતી નથી. સાધુઓ આવા (કલ્યાણને ખતાવી) નાના છોકરાને માઆપથી વિખુટો પાડી છાની રીતે દીક્ષા આપી દે અને હવે શાંતિ રાખો એવો ઉપદેશ કરો તે શા કામનું? તેનાં માઆપ મરી ગયાં છે, એ તો ફીક થયું કે સરકારે કેસ ઉપાડ્યો અને આ તેની બેન સરિતાનો મેળાપ થયો, નહીં તો શું પરિણામ આવત? તેને ક્યાંદી નસાડી મુકત. માટે તમારા મંડળને આવી શાંતિનો પાઠ ભણાવી નિશ્ચિન્તા ન બનાવો. આવા વખતે તમારી શાંતિ તે “અશક્તિમાન ભવેત્ સાધુ.” જેવી શાંતિ માનું છું. જો તમે હવે નરમ પડશો તો જરૂર તેમના ભક્ત શ્રેડીઆઓ તમારા માથા ઉપર પ્રપંચ કરીને ચડી બેસશે, માટે હવે તો “શદં પ્રતિ શાદયં કુર્યાત્” એ સિદ્ધાંત હાથમાં લીધા વિના છુટકો નથી. તે હધીઆરથીજ આવા હડીલા આચાર્યો પાંસરા થશે. “શદં પ્રતિ સત્યં કુર્યાત્” ક્યાંથી કેટલીક બિચારી સ્ત્રીઓ છતાં ધણીએ વિધવા જેવી બની રહેલી છે, ધણીઓને ભરમાવી છાની રીતે નસાડી સ્ત્રીઓને રોતી કકળતી મુઠી ચેલા બનાવી ઉપાડી જાય છે માટે હવે તો આ યોદ્ધાઓને જોર આપો, તેમના ઉત્સાહને નરમ ન પાડો. એક વખત ધાક ખતાવ્યા વગર આવા હડીલા સાધુઓ સીધા થવાના નથી.”

આ શબ્દો સાંભળતાંજ બધા યુવકોએ ખુબ જોરથી તાળી પાડી અને માલતીના શબ્દો ઉપાડી લીધા. જોઈતું હતું ને વૈલે કહ્યું. તેમની મનોવાંચનાને ટેકો મળવાથી હર્ષિત થયા.

નાયક—“માલતી બેન ! અમારા પ્રમુખ સાથે હમેશની આજ ફરીઆદ છે. તેઓ શાંતિથી કામ લેવા માગે છે તે અમને પાલવતું નથી, જે વખતે કોરટમાંથી છુટી આચાર્ય ધર્મશાળામાં આવ્યા તે વખતે તેમનો હાંકોટો બેયો હોય તો બાણે મીયાં પડ્યા પણ હજી તેમની ટાંગડી ઉંચી ને ઉંચી. તે કહે છે કે કલેક્ટરે શું કર્યું ? તેના માથામાં વાગે તેવા જવાબ આપ્યા એટલે તે કાંઈ કરી શક્યોજ નહીં, આવવા દો બહારગામથી બધા શેડીઆઓને, તે પછી બતાવું કે સરકાર શું કરે છે ? ધાડું તો એક વખત કલેક્ટરને પણ ઉથલાવી નાખું. આ પ્રમાણે તેમના તડાકા સાંભળો તો ખ્યાલ આવશે કે તે કેટલા બધા મક્કમ છે, આપણે તેવા મક્કમ થવાની જરૂર છે.”

માલતી—“ભાઈ ચંદ્રકુમાર ! મને તમારા પ્રમુખ સાહેબ ખાનગીમાં કહે છે કે જેવી રીતે અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ પુરોનો છે તેવી રીતે સ્ત્રીઓનો સમાજ બનાવો, એક બાજુ આવી રીતે કહે છે અને બીજી બાજુ પોતે શાંતિ ધારણ કરવાનું કહે છે. હવે ક્યાં સુધી શાંતિ ? “લશ્કર આતા હે તો આને દો ” ડેઠ મહેલ સુધી લશ્કર આવ્યું છતાં પણ “ આને દો ” એ ફીક નહીં. હવે ક્યાં સુધી રાહ જોવી ? ”

માલતીની આવી ગર્જનાથી યુવકોમાં ખુબ જગૃતિ આવી. નસે નસ નવું ચેતન રેડાયું હોય તેવા અપૂર્વ ઉત્સાહ તમામના મુખ ઉપર પ્રકાશી રહ્યો.

રસિકલાલ—“આપણે તો બોલવા કરતાં કામ કરી બતાવવું. બોલવું થોડું અને કરવું ઘણું. વળી વિશેષમાં શેકસ્પીઅર કહે છે કે ‘Give every man thine ear but few thy voice.’”

ચંદ્રકુમારે દલીલ કરી “ભાઈ રસિકલાલ ! અહીં આપણે મતભેદ થશે. સંયોગો ઉપર ધ્યાન આપો. આ સાધુઓની પ્રવૃત્તિ તરફ તમે લક્ષ આપો. તેઓ વ્યાખ્યાનમાં બોલી બોલી કામ કાઢી લે છે. અંધ-શ્રદ્ધાળુ ધર્મ ધહેલા શ્રાવકો તેમના અવાજથી અને તાડુકાથી અંજન

છે, અને કહે છે કે “શું તેમની સુંદર વાણી ! શું તેમનો કંઠ ! શું તેમનો જુસ્સો ! શું તેમનું જ્ઞાન ! શું તેમનો ઉપદેશ !” આમ સાધુઓ અજ્ઞાન ભોળા માણસોને વાફ્યાતુર્યથી ફસાવે છે માટે આપણે પણ તેમના જેવા બરાડા પાડતાં શીખવું, સભાઓ ભરવી, લોકોને સમજાવવા, લેખો લખી ખૂબ પ્રજામત કેળવવો અને ખરી વસ્તુ પ્રકાશમાં લાવવી, માટે યુવકો કહે તે પ્રમાણે આપણે પગલાં ભરવાં.”

રસિકલાલે હસીને જવાબ આપ્યો “ચાલો આજથી ચંદ્રકુમાર કહે તેમ કરવું. બોલો યુવક બંધુઓ ! શી મરજી છે ?”

આ શબ્દો સાંભળી યુવકો ત્યાં બેઠા, અને તેમણે વાત ઉપાડી “જે પ્રમાણે તે લોકો મહાજન મેળવે તે પ્રમાણે આપણે આપણો સમાજ મેળવવો, ઠામઠામ ભાષણો આપવાં, છાપામાં પતિત સાધુનાં સત્ય પોત જાહેરમાં મુકવાં, જેથી તે શીટકારને પાત્ર થાય. જે જે સાધુઓ અને આચાર્યો પોતાના આચારમાં રહી જૈનસમાજનો ઉદ્ધાર કરી રહ્યા છે તેમની પાસે આખ્યાનો કરાવવાં અને લોકોની આંખો ઉઘાડવી. આ અમારા પોકારનો સાર છે.”

રસિકલાલ—“તમારી હકીકત સમજ્યો. સાંભળો, કલેક્ટરના હુકમ પ્રમાણે પાંચ દિવસ સુધીમાં દસ હજારના બે જમીન આચાર્યો આપવાના છે એટલે તેમની મદદમાં ઘણા શ્રીમંતો આવશે, તેમને આવવા દો, મહાજન ભરવા દો, આપણે પણ તે સભામાં જવું અને સામા થવાનો પ્રસંગ આવે તો સામા થવું. હું લગભગ આખો દિવસ ઘર આગળ હોઉં છું. ગમે તે વખતે આવો અને ઘડીઘડીની ખબર આપતા રહો. ખરચ કરવા માટે તમારે કાળજી કરવાની નથી. જેટલાં એ પગલાં ભરશે તેથી આપણે અમણાં પગલાં ભરીશું. કાલે મારે ત્યાં આવો અને શું કરવું તે નક્કી કરીએ.”

રસિકલાલના આવા ઉત્સાહના શબ્દો સાંભળી યુવકોએ તાળીઓ પાડી અને સંતોષ પામી ત્યાંથી ચાલતા થયા. થોડી વાર પછી રસિકલાલ માલતી વીગેરે પણ ચંદ્રકુમારના ઘર તરફ વિદાય થયાં. ત્યાં જઈ

ચંદ્રકુમાર રસિકલાલ અને અવંતીલાલ અગાશીમાં ખુરશીઓ નાખી બેઠા. અવંતીલાલ ઠરેલ વિચારના અને પૂરા અનુભવી હતા. વયોવૃદ્ધ અને જ્ઞાનવૃદ્ધ હતા. લગભગ તમામ સાધુઓના સહવાસમાં આવેલા હતા, તેથી કેટલાક પતિત સાધુઓની પોલ સારી રીતે જાણતા હતા. તેમાંના કેટલાક તો તેમનાથી દબાવેલા હતા, કારણ કે સાધુ સમજ, બહાર ધર્મની હેલના થશે તે જાણી જવા દીધેલા હતા, વાતનો પ્રસંગ નીકળતાં તે બોલ્યા “આ આચાર્ય વિનાકારણ ખોટી ધમાલ કરે છે, તે કેટલા આચારમાં છે તે તેમના સંબંધમાં આવનાર દરેક જાણે છે, તેમની પાસે જે ચક્રોરવિજય સાધુ છે તે સર્વ અવગુણ સંપન્ન છે. તેમના ભવાડાનો પાર નથી. અમારે ત્યાં તે ચોમાસું હતા ત્યારે મેં આચાર્યને ખાનગીમાં સાફ કહેલું કે ચક્રોરવિજયને કાઢો, નહીં તો તમે પણ વગોવાશો, પણ તે ક્યાં કોઇનું માને તેવા છે ? તેમના ગુમાનમાંથી હાથ કાઢતા નથી. તેમના પક્ષમાં કેટલાક શેડીઆ છે તે તેમને ચડાવે છે એટલે તે ચડે છે અને અવિચારી પગલાં ભરે છે. હું ધાડું છું કે એક બે દિવસમાં તેમના કેટલાક ખાંધીઆ આવશે અને ધાંધળ મચાવશે પણ ખરા. સંધમાં કલેશ કરાવશે. બાકી તેમનાથી બીજું કંઈ પણ થવાનું નથી. પોલીસ આગળ શું કરી શક્યા ? કલ્યાણને આપવો પડ્યો. કલેક્ટર ઉદાર દિલનો હોવાથી આચાર્ય જાણી કેટલુંક દરગુજર કરતો હતો. કડક હોત તો તેમને સમજ પડત. આપણા શ્રીમંત ભકતો એવા ધહેલા છે કે સાધુ આચારમાં ન હોય, પતિત હોય તો પણ તેને નિભાવી તેમના દુરાચારોને ઢાંકી રાખે છે, આથી તેઓ જોરમાં આવે છે અને દુરાચારોમાં વધારો કરતા જાય છે, અને પ્રસંગ આવે લગવતીદાસ જેવા ગરીબ માણસની બેકારીનો લાભ લઇ તેને દબાવી પૈસાના બજે છોડશે ઉપાડે છે.”

આ પ્રમાણે તેમના અનુભવની કેટલીક વાતો સાંભળી પરિસ્થિતિથી વાકેફગાર થઇ રસિકલાલ નીચે આવી માલનીને લઈ ઘેર ગયો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

જૈન મહાજન અને આચાર્યની ઉશ્કેરણી.

* Pride goeth before destruction and an haughty spirit before a fall. —(Bible-Proverbs)

† ન નિર્મિતા કેન ન દૃષ્ટપૂર્વા । ન શ્રૂયતે હેમમયી કુરંગી ।

તથાપિ તૃષ્ણા રઘુનંદસ્ય । વિનાશકાલે વિપરીત બુદ્ધિઃ ॥

કલેકટરની કચેરીમાં દીક્ષાપ્રકરણ પૂરું થયા પછી બીજા દિવસે “પ્રજા પોકાર” વર્તમાનપત્રમાં તે તપાસનો અંખૂર્ણ હેવાલ સાંજે પ્રકટ થયો, તંત્રીએ અગ્રણેય લખવામાં અને દીકા કરવામાં બાકી રાખી નહીં. કલ્યાણની ગુપ્ત દીક્ષાનો ભવાડો જાહેરમાં આવ્યો. આચાર્ય અને ચીમનલાલની પૂરી ફજેતીનો ચંદરવો બંધાયો. “આચાર્યના દસ દળરના જામીન - અયોગ્ય દીક્ષાનું ધર્તીંગ - આચાર્યનાં પરાક્રમે - અસત્યમાં પણ સત્ય - ભાષ બેનનો મેળાપ” એવા આકર્ષક મથાળાવાળા લેખો તે અંકમાં ઉભરાઇ ગયા. જાણે દીક્ષાપ્રકરણનો ખાસ અંક કાઢ્યો હોય તે પ્રમાણે તે અંકમાં દીક્ષાના અને સાધુનાં લેખો પાને પાને જોવામાં આવ્યા. શહેરમાં જૈનેતર પ્રજા આ બનાવથી આચાર્યને અને ચીમનલાલ શેઠને ખૂબ તિરસ્કાર કરવા લાગી. કેટલાક તો ખાસ કલ્યાણને જોવા માટે ચંદ્રકુમારને ત્યાં જતા હતા.

બે દિવસમાં બહારગામથી આચાર્યના શ્રીમંત ભક્તો આવી પહોંચ્યા. તેમની સાથે તેમના આશ્રિતો યાને ખાંધીઆઓ પણ આવ્યા.

● વિનાશ પહેલાં અભિમાન અને પડતીના પહેલાં ગુમાની મિજબ હત્પત્ર થાય છે, અર્થાત્ અભિમાન એ વિનાશનું અને ગુમાનીમિજબ એ પડતીનું આગામી સૂચન છે.

† સોનાનો મૃગ હત્પત્ર થયેલો નથી, કોઈએ જોયો કે સાંભળ્યો પણ નથી છતાં તે મેળવવા રથુનંદનની ઇચ્છા થઈ. માટે મનુષ્યને વિનાશના વખતે અવળીજ બુદ્ધિ સુઝે છે.

એક શ્રીમંત તો પોતાની સાથે વકીલને પણ લેતા આવ્યા. આ પ્રમાણે આચાર્યને આકૃતના પંઝામાંથી બચાવવા તેમનું ભક્તમંડળ એકઠું થયું, પણ અત્રેનું વાતાવરણ જોઇ તેમના ટાંટીઆ ટાઇટ ટકી રહ્યા નહીં. ચારે બાજુથી શીટકારના ધ્વનિ કાને પડતા હતા. “પ્રજ્ઞ પોકાર”માં સંપૂર્ણ હેવાલ પ્રકટ થયો હતો તેથી લોકો આચાર્યનાં પરાક્રમેથી વાકેફગાર થયેલા હોવાથી આખી જનતા જવાબ આપવાને શક્તિવાન થયેલી હતી. આથી શેઠ લાલબાઇએ જાહેર સભા ભરવાને વિચાર કરેલો તે માંડી વાળ્યો. માલ વદ ૧૪ ના રોજ ધર્મશાળાના મેડા ઉપર પોતાના પક્ષના માણસોની સભા ભરાઇ. જ્યાં દીવાનો સીધો પ્રકાશ પડતો નહોતો એવા સ્થળે આચાર્ય અને તેમના સાધુઓ આવીને બિરાજમાન થયા. સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ વખતના ચાળીસ લોગ-સના કાઉસંગ જેવી શાંતિ ફેલાઇ રહી, જેવા ઉમંગથી બહારથી આવ્યા હતા તેવીજ નિરાશા લોકોના ઉદગારો ઉપરથી ઉત્પન્ન થયેલી હોવાથી શું બોલવું તેનો દરેકને વિચાર થઇ પડ્યો હતો. મનસુખલાલ શેઠ, ધરમચંદ શેઠ, ચીમનલાલ શેઠ વીગેરે નારાજ થયેલા હતા. આ પ્રમાણે પાંચ મીનીટ સુધી જ્યારે કોઇ બોલ્યું નહીં ત્યારે આચાર્યશ્રીએ પોતાની કંઠોર ભાષાના શબ્દોની લહાણી શરૂ કરી—

“ક્યારના બેગા થયા છો પણ કેમ કોઇ બોલતું નથી ? દરેકના મોંઢામાં મગ ભર્યા છે કે શું ? અહીંના શેડીઆ પાણીમાં બેઠા એટલે તમે બહારગામના પણ તેમની શરમમાં તણાઇ પાણીમાં બેઠેલા જણાઓ છો. ધિક્કાર છે તમને ! તમે આવા શ્રીમંતો અને તમારા આચાર્યના માથા ઉપર આટલી બધી આકૃત ? તમારો પૈસો શા કામમાં આવશે ? અસલના શ્રાવકો સાધુ માટે મરી શીટતા હતા, અને હાલના તમે બધા બાયલા હીજડા જેવા થઇને બેઠા છો. ભરકોટમાં પેલો સાજો બદમાસ અવંતીડો ગમે તેમ બોલી ગયો તેને તમે કોઈ કાંઈ કશી શંકો નહીં ? શરમ છે તમને ? તમે તે શ્રાવક છો કે કોણુ છો ? જૈન ધર્મ માટે અમે પ્રાણ આપી ધર્મ ટકાવીએ અને તમે અમને

ટેકો આપો નહીં! પહેરો બધા હાથે બંગડીઓ અને ઓઢો સાડીઓ ! ધર્મ માટે તો લોહી છાંટવું જોઈએ.”

આવી મધુર વચનામૃતની વૃષ્ટિઓ વરસવાથી લાલલાઇ શેઠ ધીમે રહી બોલ્યા “મહારાજ ! આટલા બધા ગુરુસે ન થાઓ. અમે કાંઈ મરી ગયા નથી. વખત આવે જોઈ લેવાશે ! તે લોકોને છુંદી નાખતાં વાર શી ? લાખ બે લાખ રૂપીઆ તોડી નાખીશું પણ તેમને ખરાબ કરીશું. તમે જરા પણ ગભરાશો નહીં, શાંતિ ધારણ કરો.”

આચાર્ય—“શાંતિ તે શી રીતે રહે ? આ સાજો આયલો ચીમનલાલ શેઠ પોલીસે ધમકાવ્યો અને દાખ દીધો એટલે બધું બકી વળ્યો. ફોજદારને ઘરમાં શું કરવા પેસવા દીધો ? મારી લાતને કાઢી મુકવો હતો. પેલો સાજો મનહરીઓ સાધુ પણ પોલીસથી ડરી ગયો. મને આવી ખબર હોત તો આ ગામમાં પગ મુકત નહીં. ‘સાહેબ રહો, સાહેબ રહો, આમ કરીશું તેમ કરીશું,’ એમ કરી મને વળગ્યા અને મને રોક્યો. પેલો સાજો ધરમચંદ શેઠ અઠાધઉત્સવ લઈ બેઠો અને હાથે કરી આ તોફાન કરાવ્યું. આયલાથી કાંઈ બને નહીં અને મોટી મોટી વાતો કરે. આણી વખતે સૌ નાશી જાય. લાલભાઈ શેઠ ! આ શહેર મને હવે કડવું ઝેર જેવું થઈ ગયું છે માટે તમે કાલે જમીન આપી અમને છુટા કરો એટલે અહીંથી વિદાર કરી ઉપડી જઈએ. હવેથી અહીંનું પાણી પીવામાં મહા પાપ છે. જ્યાં આવા અધર્મી અને નારિતકો રહે ત્યાં ક્યાંથી સુખ હોય ? આ તમામ તોફાનને માટે ધરમચંદ જોખમદાર છે. આ શહેરમાં આવા ભયંકર માણસો હતા તો જખ મારવા મને અહીંયાં રોકવા આગ્રહ કર્યો ? મીઠું મીઠું બોલી નાશી જાય, મોટી મોટી બડાઈઓ લાંક્યા કરે પણ આણીને વખત આવ્યો કે તેમનું પોકળ જાણાઈ આવ્યું. ધરમચંદ ! હું તમને ઝોળણું છું, તમે માત્ર બોલવામાંજ છો. આ બતાવનું પાપ તમારા માથે છે, સમજ્યા ? તમારા જેવા દગાબાજ લકતો મારે જોઈતા નથી. જાઓ તમારું કાળું કરો. શું મ્હોં બતાવતા હશે ?”

લાલભાઈ—“ મહારાજ ! આમ ક્રોધ ન કરીએ, સંઘમાં કાંઈ સૌ સરખા હોય ? માટે તમારે મોટું દિલ રાખવું જોઈએ.”

આચાર્ય—“ શું મોટું દિલ રાખીએ ? આ સાળો ધરમચંદજ એવો છે. તેને લીધેજ આ લવાડો થયો.”

અત્યાર સુધી તો ધરમચંદ શેઠ ગમ ખાઇને શાંત બેશી રહ્યા હતા પણ વારંવાર ગાળોના પ્રહાર થવાથી ક્રોધાયમાન થઈને બોલ્યા “ મહારાજ ! સાળા, સાળા, શખ્દો ન વાપરો, તમે તે સાધુ છો કે કોણ છો ? તમારા માટે મરી મરીએ અને પરિણામે આવાં ખાસડાં મારો તે અમને શી રીતે સહન થાય ? પાસે રહી ધામધુમથી બે દીક્ષાઓ અપાવી, વરઘોડો ચડાવ્યો, અઢાઇઉત્સવ ભણાવ્યો, એ રીતે આ શહેરમાં ચોથો આરો વર્તાવી દીધો તેમાં તમને શું વિદ્ન આવ્યું ? વાંક તમારો છે અને ગાળો મને આપો છો ? ચીમ-નલાલ શેઠને ત્યાં છાની દીક્ષા આપી અને તે વાત પકડાઇ, તેમાં રજનું ગજ થયું, શું આ માફ કામ છે ? ચીમનલાલને ત્યાં છાની દીક્ષા આપવાનું સ્થળ રાખેલું છે, ત્યાં કેટલી બધી છાની દીક્ષાઓ અપાય છે અને ઝગડા ઉભા થાય છે તે તમે નથી જાણતા ? પાપનો ઘડો ભરાય એટલે ઝુટ્યા વગર રહે ? તમને ચેલાનો લોભ ક્યાં ઓછો છે ? જે આવ્યો તેને મુંડ્યો, જે આવ્યો તેને મુંડ્યો, પાછળ વળીને જોતાજ નથી, મને ઝાઝું બોલાવશો નહીં ” એમ કહી ધરમચંદ ત્યાંથી રીસાઇને ઉઠવા લાગ્યા.

લાલભાઈએ તેમનો હાથ પકડી બેસાડ્યા. લાલભાઈ મનમાં સમજ્યા કે હવે આજ હાથથી ગઇ, ઘર ઝુટે ઘર જાય, એવો ડીરસો ઉભો થયો. તેથી ‘ધીરજ રાખી લાલભાઈ કહેવા લાગ્યા “ ધરમચંદ શેઠ ! આમ ગુસ્સે ન થાઓ. મહારાજનો સ્વભાવ તમે નથી જાણતા ? આપણે તેમના શખ્દો ઉપર વ્યાન આપવું ન જોઈએ. આ શહેરમાં તમે ધર્મના થાંભલા રૂપ છો તે અમે નથી સમજતા ? અત્યાર સુધી તમે ધર્મ જાળવી રાખ્યો છે. મહારાજનો સત્કાર કર-

વામાં પણ તમે આગેવાની ભર્યો ભાગ બજાવ્યો છે તે મહાજનના બાળવામાં છે. માટે આમ રીસાઈને જશો તો બહાર ખરાબ દેખાવ થશે અને આપણા વિરોધીઓ ખુશી થશે. મહારાજ સાહેબ ! હવે તમે પણ બોલશો નહીં. તમે ક્રોધમાં જરા આકરા શબ્દો બોલી નાઓ છો એટલે તેમને ખોટું લાગે છે.”

વચ્ચે ધરમચંદ બોલ્યા “ શું લાલભાઈ ! આ તે બોલવાની રીત ? આ તો સેવાનો બદલો આપતા હશે. રાતદિવસ અમે બધા તેમની સેવામાં હાજર રહીએ છીએ, દાસની માફક કામ કરીએ, જે જોઈએ તે તમામ લાવી આપીએ, તમે બે દિવસથી આવ્યો છો, જુઓ આ ધર્મશાળામાં કેવી તેમને સવડ કરી આપી છે ? મહારાજના મુખમાંથી શબ્દ નીકળ્યા કે “ રાત્રે મચ્છર કરડે છે માટે ન કરડે તેવી ગોઠવણ થાય તો ફીક ” આટલા શબ્દો નીકળતાંની સાથેજ જુઓ ઝીણા મલમલની મચ્છરદાનીઓ દરેક સંથારાએ આંધી દીધી છે તેમને વાંદવા આવનાર ગૃહસ્થ અને બાઈઓ માટે ખાસ રસોડું આજ ધર્મશાળામાં ઉઘાડેલું છે. દરરોજ ઉમદા ભોજન બનાવવામાં આવે છે, ઉકાળેલા પાણીની પણ તજવીજ રાખેલી છે. કાપ કાઢવા માટે સાબુનો કેથળો પણ ચોરડીમાં ભરી રાખ્યો છે. જંગલમાં હલ્લે જવાની તરદી પડે તે માટે જુઓ અરીસાબુવન જેવું હલ્લે જવાનું સ્થાન બાજુમાં બનાવી આપ્યું છે, ચેલાઓને ભણાવવા માટે એકના બદલે બે પંડિતોની જોગવાઈ ચાર માસ માટે કરી આપી છે. તે તેમની સાથે વિહારમાં રહેશે. આટલું બધું કરી આપ્યા છતાં પણ બદલામાં આવો અમને આશીર્વાદ !! અમને ખોટું ન લાગે લાલભાઈ શેઠ ? ”

લાલભાઈ—“ જુઓ ધરમચંદ શેઠ ! આપણે તો આપણી ફરજ બજાવવી જોઈએ. જે આપણે કરીએ તે બધું ધર્મ સમજી કરવાનું છે. હવે તમે શાંત રહો. અત્યાર સુધી નિભાવ્યું તેવું એક બે દિવસ નિભાવી લો. પેટ ભોટું કરો.”

ધરમચંદ—“ શું પેટ મોટું કરું? પેટ મોટું કર્યાનીજ આ મહો-
કાણુ ઉભી થઈ છે! જેમ જેમ મહારાજ માગતા ગયા તેમ તેમ
અમે આપતા ગયા તેથી તે વધારે ચડતા ગયા, મને ઝાઝું બોલાવશે
નહીં. જૈનેતર પ્રજામાં મારે કેવું સાંભળવું પડે છે તેનો મહારાજને
ક્યાંથી ખ્યાલ હોય? મને બહુ નહીં છેડવામાંજ ફાયદો છે. લાલભાઈ!
મારું પેટ અંદરથી તો બગી જાય છે, મહારાજના નિમિત્તે આ
શહેરના સંઘે પાંચ સાત હજાર રૂપીઆ ખરચ્યા અને છેવટે આશીર્વાદ
આપ્યો કે “ આ શહેરનું પાણી પીવું નહીં.” આચાર્યને બોલતાં કાંઈ
વિચાર પણ આવતો નથી. એમ કહો કે અમે ચાર પાંચ જણા હતા
તે આટલું કરી શક્યા. નહીં.તો વિરોધીઓનું મંડળ એવું છે કે
તેમને ઠેઠ પહોંચાડી દેત, સમજ્યા લાલભાઈ?”

લાલભાઈ—“ હવે બંનેને હાથ જોડી કહું છું કે શાંત થાઓ.
પાછલી તમામ વાત ભૂલી જાઓ અને કાલ આપણે શું કરવું તે મુદ્દાની
વાત ઉપર આવી જાઓ.”

ન્યાતના શેઠ—“ કલેક્ટરના કહેવા પ્રમાણે જમીન થાઓ એટલે
પરત્તર્યા. જ્યારે જ્યારે સરકારને જરૂર જણાશે ત્યારે ત્યારે બોલાવશે,
તે સંબંધી આગળ ઉપર વિચાર કરી લેવાશે.”

આચાર્ય—“ લાલભાઈ! કાલ જે કરવાનું હોય તે કરી લો,
મારે હવે અહીંયાં રહેવું નથી. મેં સૌને જોઈ લીધા. ધરમચંદ બોલ્યા
એ સાંભળ્યુંને? તેમના એકે એક શબ્દ ટાંકી લેજો. જ્યારે તે આવું
બોલે ત્યારે વિરોધીઓ બોલે તેમાં શું આશ્ચર્ય? હું તો સમજતો
હતો કે તમે સૌ ભેગા થઈ પેલા વિરોધીઓનું વેર વાળવા તેમને સંઘ
બહાર મુકશો અને તમારી લાગવગને અને પૈસાને ઉપયોગ કરી તે
તોફાની અધર્મી લોકો ઉપર કેસ કરી તેમને જેલજાત્રાએ મોકલશો,
જેથી પાછા બોલી શકેજ નહીં. પણ જ્યાં તમારામાંજ આવી ધુટા
ધુટ અને ધરમચંદ જેવાજ મને ગમે તેમ બોલી જાય ત્યાં પછી
બીજી શી વાત કરવી? લાલભાઈ! એ કામ તમારાથી ઉપડશે,

દીક્ષા રક્ષક મંડળને હવે બરાબર જાગૃત કરો, તમે તેના પ્રમુખ છો. સુસ્ત કામ ન રાખો. પડતી જુએ હાજર થાઓ.”

લાલભાઈ—“ન્યાતના શેઠનો તાર આવવાથી મીલના તમામ કામો પડતાં મુઠ્ઠી કનકનગરથી તરતજ હું અત્રે આવી આપની સેવામાં ખડો થયો, આપણું મંડળ સુસ્ત નથી, અહીંયાં આપણા મંડળ વિરૂદ્ધ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ સ્થપાયો છે તે હું જાણુ છું.”

આચાર્ય—“તેના પ્રમુખ કોણ છે તે તમે જાણો છો?”

લાલભાઈ—“હા સાહેબ. પ્રમુખ પેલા રસિકલાલ છે. તે માણસના વિચાર ખોટા નથી.”

આચાર્ય—“તમે જૂલો છો, તે તો આપણી પાસે આવે છે, મીઠું મીઠું બોલે છે અને આપણો ગાળ લઈ જાય છે, વિદ્વાન અને હોંશિયાર છે, પણ તે બધું અવળા રસ્તે દોરવાઈ ગયું છે. છેવટે તો તે અંગારા, મીઠું તોએ તેલ, વર્ધમાનવિદ્યાલયમાંથી પાકેલાને ? તેથી તેમને આપણા શબ્દો ઉપર ક્યાંથી શ્રદ્ધા બેસે ? તે સર્વને અભવી જીવો સમજવા. મને તો રાત દિવસ વિચાર થાય છે કે આ અભવી જીવોની શી દશા થશે ? આવી વિદ્યાલયો સ્થાપવાથી શું પુણ્ય થતું હશે ? શું સમજીને તેમાં લોકો પૈસા આપના હશે ? મને તો આ બાબત ઘણીજ દિવગીરી થાય છે. એ રસિકલાલને વર્ધમાન વિદ્યાલયનો ચેપ ન લાગ્યો હોત તો જરૂર જૈનમાં લીરો પાકત લીરો ! પણ તેનો ચેપ લાગવાથી પથરો પાક્યો છે.”

લાલભાઈ—“તે ભાઈ સાહેબ મને બે દિવસ ઉપર પાશ્વર્ન્યાથના દેરાસર આગળ મળ્યા હતા. મારે તેમની સાથે મેળાપ છે. મસ્કરીમાં પણ આ સંબંધી ઘણી વાતો થઈ હતી. સાથે અવંતીલાલના ચીરંજીવી ચંદ્રકુમાર પણ હતા. તેઓ લાલના જમાનાના પવનના વંટોળીઆમાં પડી ગયા છે. મારે રસિકલાલને ત્યાંજ ઉતરવાનો વ્યવહાર છે પણ અત્યારે આ પ્રવૃત્તિને લઈને તેમને ત્યાં ઉતર્યો નથી. મને જમવાનું પણ કહેલું છતાં મેં ના પાડી. હવે તો સંઘમાં બે પક્ષ

પડી ગયા છે, અને દિવગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે આપણા પક્ષમાંથી ઘણા લોકો ખસતા જાય છે, કારણ સમજાતું નથી.”

આચાર્ય—“કારણ ઉઘાડું છે. કોઈને ધર્મ વદાલો નથી. આચાર્યોના શબ્દો ઉપર શ્રદ્ધા નથી. દરેકને જમાના પ્રમાણે ચાલવું અને જીતી વાતોને મારી નાખવી છે. આ તેનું કારણ. વળી આવા લોકોને સુધરેલા આચાર્યો ટેકા આપે, ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવવા તેઓ ઉપદેશ કરે, “વર્ધમાન વિદ્યાલય” જેવી સંસ્થાઓ સ્થપાય તેને મદદ કરવા આચાર્યો ભાગ લે, વ્યાયામ શાળાઓ ઉઘડે, કસરત શાળાઓ સ્થપાય, સુવાવડખાનાં નીકળે, આ કારણોથી તેમનો પક્ષ વધે એમાં શું નવાઈ? પણ તેથી શું? આપણે થોડા દમ્બશું, પણ ચુસ્ત જૈનધર્મી અને પૂરા આસ્તિક દમ્બશું તો છેવટે આપણોજ જય છે. મદારીરના પક્ષમાં ફક્ત દોઢ લાખ જેનો હતો, અને ગોશાળાના પક્ષમાં સાડા-અગીઆર લાખ જેનો હતો. તેથી શું થયું? છેવટે મદારીરનોજ જય થયો અને અત્યારે તેમનુંજ નામ અમર રહેલું છે. ગોશાળાનું નામ કે નિશાન રહેલું નથી. માટે લાલભાઈ! તમારા જેવા પુણ્યશાળી શાસનપ્રેમી, ધર્મના સ્તંભ, જેનોમાં રત્ન સમાન, જ્ઞાનના ઉદ્ધારક, અનાથના નાથ, ધર્મના નામે ગ્રાણ પાથરનાર, લાખો અડકે કરોડો જેસા સાધુ સાધ્વીના બચાવ માટે ખરચનાર જ્યાં સુધી હયાત છે ત્યાં સુધી જૈનધર્મ જરા પણ નીચો પડવાનો નથી.”

લાલભાઈ—“સાહેબ ! એ બધો આપનો પ્રતાપ છે.”

આચાર્ય—“લક્ષ્મી શા કામતી છે? વૈભવ શા કામતો છે? જીઓ વૈજ્ઞેવોની ભક્તિ! તેમના ધર્મગુરુઓ માટે કેટલું બધું કરે છે? કેવી શ્રદ્ધા રાખે છે? ‘પડ કુવામાં’ કહેતાંની સાથે કુવામાં પડવા ભક્ત તૈયાર થાય છે, તેમની ભક્તિ જેવી ભક્તિ જૈનોમાં હોત તો સમાજનો ઉદ્ધાર ક્યારનો થઈ ગયો હોત, સવારે વ્યાખ્યાનો વાંચવા પણ અમારે તરફી લેવી ન પડત, શ્રદ્ધા હોય તો વ્યાખ્યાનનો સાર ગળે ઉતરે પણ અત્યારે તો તર્કવાદીઓ ભેગા થયા છે, કાંઈ કહે-

વામાં આવે તો તર્ક ઉઠાવી વાતો તોડી નાખે. આચાર્યોના શબ્દો ઉપર શ્રદ્ધાજ નહીં.”

લાલભાઈ—“સાહેબ! હવે તો શ્રદ્ધાની વાત કરશો નહીં. મહા-વીર ભગવાન કહી ગયા છે કે ‘ધર્મ ચારણીની માફક ચળાશે’ તેની આ બધી નિશાનીઓ છે, પડતો કાળ આવ્યો છે, માટે મહારાજ સાહેબ! હવે આરામ લો. બહુ પરિશ્રમ ન લો.”

આચાર્ય—“પણ એટલું તો ધ્યાનમાં રાખવું કે પ્રસંગ આવે આપણા વિરોધીઓને જોઈ લેવા. ધર્મની વિરુદ્ધ પડનારની સાથે તો આપણે તેમના જેવા થઈ તેમને દબાવી દેવા જોઈએ અને જેમ બને તેમ મોટી સંખ્યામાં દીક્ષાઓ આપી સાધુની સંખ્યામાં વધારો કરવો, જેથી ઠામ ઠામ વ્યાખ્યાનો આપી અધર્મી જીવોને ધર્મી બનાવે, નાસ્તિકને આસ્તિક બનાવે, અને તેમના આત્માનું કલ્યાણ કરી મોક્ષપદને પ્રાપ્ત કરાવી શકે, તે માટે છુટા લાથથી ખરચ કરો, વિહાર કરવામાં સાધુઓને પુરતી મદદ કરો, તેમના માટે પ્રાણ પાથરો, તમારો વૈભવ શા કામનો છે ? તેમના પ્રત્યેક શબ્દને શાસ્ત્રપ્રમાણ રૂપ માનો. તેમાં જરાપણ શંકાને સ્થાન ન આપો. તેમની આજ્ઞા માથે ચડાવો. તેમના બોલ ઉપાડી લો. તેમ કરશો તોજ તમારું કલ્યાણ છે. નહીં તો ભવ-સાગરમાં રખડયા કરશો. લાલભાઈ શેઠ ! હું તો આ શ્રાવકોથી કંટાળ્યો. માટે કાલે કોરટની જે વિધિ કરવાની હોય તે કરો. એટલે અત્રેથી વિહાર કરી અમે બીજા ગામ જઈએ.”

રાત વધારે વીતી જવાથી ગૃહસ્થો ત્રિકાળ વંદના કરી ત્યાંથી વેરાઈ ગયા. બીજા દિવસે અમાસ જેવો અશુભ દિવસ હોવાથી તે જવા દઈ કામણ સુદ ૧ ના રોજ કલેક્ટરની પાસે શેઠ લાલભાઈ તથા બીજા બે ગૃહસ્થો જઈ જમીન સંબંધી તમામ તજવીજ કરી આવ્યા અને કલેક્ટરે સાધુ સાધ્વીઓને વિહાર કરવાની રજા આપી.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ.

રચનાત્મકકાર્યક્રમ. લગિનીસમાજની સ્થાપના.

* Let courage be proved by deeds and not by words.

વિક્ટોરીઆ દરવાજે ન્યાં દીક્ષામહોત્સવ ઉજવવામાં આવ્યો હતો તેજ સાર્વજનિક ધર્મશાળામાં ફાગણ સુદ ૧ ની રાત્રે આઠ વાગે અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજનો એક મોટો ભવ્ય મેળાવડો રચનાત્મક કાર્યક્રમ ધડવા માટે ભરવામાં આવ્યો. સમાજના સભાસદો ઉપરાંત પ્રેક્ષક તરીકે સરકારી અમલદારો અને ઘણા જૈન તેમજ જૈનેતર ગૃહસ્થોને આમંત્રણ કરવામાં આવ્યાં હતાં. આશરે એક હજાર પુરૂષો અને સો સ્ત્રીઓએ હાજરી આપી હતી. દરખાસ્ત મુકાતાં અને સર્વાનુમતે અનુમોદન મળતાં તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે રા. બા. અશ્વિનીકુમાર વિજયકુમાર એમ. એ. એલ. એલ. બી. વકીલે પ્રમુખસ્થાન લીધું અને ખુલ્લું અવાજે પોતાનું ભાષણ શરૂ કર્યું-

મારા જૈન બંધુઓ, સુશીલ જોનો અને ગૃહસ્થો !

આ ભદ્રાપુરી શહેરમાં આ અડવાડીઆથી ઘેર ઘેર જૈનદીક્ષાની વાતો ચાલી રહી છે, વર્તમાન પત્રોમાં પણ દીક્ષાના ભવાડા વાંચીએ છીએ, દીક્ષાના ખટલા સરકાર દરબારમાં પણ ચડ્યા. આમ દેશ પરદેશમાં જૈનોની નાલાશી થઈ રહી છે. આનું મૂળકારણ જે અયોગ્ય દીક્ષા છે તેને એકદમ નાબૂદ કરવા માટે પ્રજામત કેળવવા વ્યવહાર પગલાં ભરવા, રચનાત્મકકાર્યક્રમ ધડવાના ઉદ્દેશથી આજે આ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ ભરવામાં આવ્યો છે. હાલમાં કેવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ છે તેનો થોડોક ખ્યાલ આપવાની જરૂર હોવાથી તે સંબંધી કેટલુંક વિવેચન કરવાની આવશ્યકતા છે.

● વાણીથી નહીં પણ વતેનથી હીંમત અને બળ સાબિત કરી બતાવો.

સુઘ સભાસદો અને પ્રેક્ષક સન્નનો ! જો કોઈના મનને એવો ખ્યાલ હોય કે આ સમાજ દીક્ષાની વિરુદ્ધ છે તો તે ખ્યાલ મનમાંથી કાઢી નાખજો. પરંતુ કેટલાક મુનિ મહારાજો અને આચાર્યો જોયો શિષ્ય પરિવાર વધારી ગણુધર પદવી લેવા તીવ્ર અભિલાષા રાખે છે, પોતાને ધર્મોદ્ધારક કહેવડાવવા માગે છે અને એલા માટે અયોગ્ય વર્તન ચલાવે છે તેમણે પવિત્ર દીક્ષાને નદન અધોગતિમાં લાવી મુકી છે. તેમની પ્રવૃત્તિથી દીક્ષા શબ્દ ઠામે ઠામ તિરસ્કાર પાત્ર થઈ પડ્યો છે. ક્યાં મહાવીર સ્વામી ભગવાને લીધેલી ભાગવતી દીક્ષા અને ક્યાં હાલના કેટલાક સાધુઓએ ચલાવેલી અયોગ્ય દીક્ષા ? આકાશ પાતાળ જેટલો ફેર છે. એકમાં દયા બીજામાં નિર્દયતા, એકમાં શાંતિ બીજામાં ક્રોધ, એકમાં અહિંસા બીજામાં હિંસા, એકમાં સત્ય બીજામાં અસત્ય, એકમાં હૃદયની શુદ્ધિ બીજામાં કપટ એને પ્રપંચ, એકમાં વચનનું પાલન બીજામાં વચનભંગ, એકમાં માતૃભક્તિ બીજામાં માતૃભક્તિનું ખૂન, એકમાં ઘેર ઘેર આનંદ બીજામાં શોક, અશ્રુપાત અને હાયપીટ; કેટલો બધો ફેરફાર ? ! આ પ્રમાણે કેટલાક સાધુઓએ દીક્ષાની આ દુર્દશા બનાવી મુકી છે ત્યારે જ આવી દીક્ષા માટે આટલો બધો વિરોધ ઉભો થયો છે. આપણા છેલ્લા ચોવીસમા તીર્થંકર મહાવીર ભગવાનની પવિત્ર દીક્ષાને ડોકરે મારી કેટલાક અયોગ્ય દીક્ષાના લીમાયતી સાધુઓ મનસ્વી દીક્ષાની પ્રવૃત્તિઓ ચલાવી રહ્યા છે. “બાવા બેઠા જપે જો આવે તે બપે” એ પ્રમાણે પાત્રના જોયા શીવાય ગમે તેનું માથું મુંડી કપડા પહેરાવી ઉપાશ્રયમાં ગોઠવી દે છે. મા પાછળ છાતી કુટી કલ્પાંત કરતી હોય તો પણ તેની તે દરકાર કરતા નથી. યુવાન બેરી જાજ્યાં લેતી હોય તો પણ તેમનું હૃદય પાંગળનું નથી, છોકરાં ટળવળનાં હોય તો પણ દયા આવતી નથી (શરમ ! શરમ !). બસ દીક્ષા દીક્ષા અને દીક્ષા. યેન કેન ઉપાયેન દીક્ષા આપવામાં અધર્મ ચલાવી જૈનધર્મને વગોવી રહ્યા છે. વર્તમાનપત્રોમાં તેવી દીક્ષાના કેટલા બધા બનાવો વાંચીએ

છીએ તે આપ જાણો છો. આવી અયોગ્ય દીક્ષા અટકાવવા માટેજ આ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. તે માટે તેના ઉત્પાદકને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે.

આ સ્થળે મારે દિલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે કેટલાક મુનિ મહારાજને પાટે ચડી જે વખતે વ્યાખ્યાન વાંચે છે તે વખતે એવી ડાહી ડાહી વાતો કહે છે કે જાણે તે સર્વ ગુણો તેમનામાં ભરેલા હશે અને તે પ્રમાણે વર્તન રાખતા હશે. પણ ધણી વખત ‘પોથી-માંનાં રીંગણાં’ જેવું જોવામાં આવે છે. વાંચતી વખતે કહેશે કે જીહ્વું બોલવું નહીં, જીહ્વું બોલવામાં પાપ છે, પણ નીચે ઉતર્યા કે મૃપાવા-દનું સેવન કરે છે. ગુમ થયેલા છોકરાનો આપ આવીને પુછે કે મહારાજ ! મારો છોકરો બતાવો ! ત્યારે જાણુતા હોય તો પણ કહેશે કે હું જાણુતો નથી. વાંચતી વખતે કહેશે કે ચોરી કરવી નહીં, ચોરી કરવામાં પાપ છે. નીચે ઉતર્યા કે ગુમ થયેલા પતિની સ્ત્રી આવીને પુછે કે મહારાજ ! મારો ધણી બતાવો. પોતેજ ઓરડીમાં સંતાડેલો હોય છતાં સાધુ જવાબ આપશે કે તારા ધણીને કાંઈ મેં સંતાડ્યો છે કે શંક તું મારી પાસે માગવા આવી છે ? કાણુ તારા ધણીની વાત જાણુ છે ? પાટે ચડી ઉપદેશ દેશે કે હિંસા કરવી નહીં, કોઈનું દિલ દુઃખાવવામાં પણ પાપ થાય છે, પોતાના આત્મા જેવો પારકાનો આત્મા માનવો, અહિંસાધર્મ પાળવો, તેમ નહીં કરવાથી ધણુંજ પાપ લાગે છે અને આ જીવને નરક અને નિગોદનાં દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. મહારાજ પાટેથી નીચે ઉતર્યા કે મા, સ્ત્રી છોકરાં અને સગાં વહા-લાંને રોતાં રજળતાં મુકી યુવાન છોકરાને દીક્ષા આપી દેવામાં જરા પણ આંચકો ખાતા નથી. (શરમ ! શરમ !) શું આ હિંસા નહીં ? આ તો બોલવું કાંઈ અને ચાલવું કાંઈ ! તેમના શબ્દો ઉપર શી રીતે શ્રદ્ધા રહે ? માટેજ આવા કેટલાક સાધુઓની પ્રવૃત્તિ સામે આપણે કટી બદ્ધ થયા વિના છુટકો નથી. આપણે જોઈએ છીએ કે આવી રીતે એકઠા કરેલા ચેલાઓમાંથી કેટલાક નાશી જાય છે, કેટલાક

દુરાચારી થાય છે, કેટલાક આચારમાં શિથિલ થાય છે અને પરિણામે તમામ સાધુઓની વગોવણી થાય છે. નઠારાની સાથે સારા પણ ધિક્કારાય છે.

ગૃહસ્થો ! આચાર્યના વૈભવની વાત તો પુછશોજ નહીં. ખાત્રી કરવી હોય તો અત્રેની જૈનધર્મશાળામાં નજર કરી આવો. ચેલાઓ પાસેથી કેવી ચાકરી ઉઠાવવામાં આવે છે તેનું અવલોકન ચોવીસે કલાકનું કરી વિચાર કરશો તો ગુલામગીરીનો ખ્યાલ આવશે. સાધ્વીઓ પણ ચેલીઓ પાસેથી એવું કામ લે છે. દરેક કામ નાના ચેલાએ અને નાની ચેલીએ કરવુંજ જોઈએ એવી ફરજ પાડેલી હોય છે. એવા ઘણા સાધુઓ જોવામાં આવે છે કે જેઓ દીક્ષા લીધા પંજી ઘણા પસ્તાય છે. પણ શું કરે ? “ અતો બ્રષ્ટ તતો બ્રષ્ટ ” જેવી સ્થિતિ બનવાથી મુંઝે મોંઢે સહન કરી આર્ત ધ્યાનમાં જીંદગી ગુજારે છે. કેટલાક સંસારીપણામાં બેકારી યાને બુખમરાના ભોગ થઈ પડેલા તો દીક્ષાને આજીવિકાનું સાધન મળેલું જાણી સંતોષ માની નિત્ય કર્મ કરી જીવન ચલાવે છે. આવી લિન્ન લિન્ન પ્રકારની અવસ્થા ભોગવનાર સાધુઓ આપણે જોઈએ છીએ.

ગૃહસ્થો ! મારા અનુભવ ઉપરથી હું કહી શકું છું કે મોટા મોટા આચાર્યો કરતાં સામાન્ય સાધુઓ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ વધારે કરી શકતા હશે. કારણ કે જ્ઞાન એ એવી વસ્તુ છે કે જે તેને જીરવી શકે છે તેજ આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે, તેજ હૃદય ગતિ પ્રાપ્ત કરવાને શક્તિમાન થાય છે. અને જે તેને જીરવી શકતા નથી, અર્થાત્ જેને જ્ઞાનનો અપયો થાય છે તેમનામાં અભિમાન રૂપી બળવાન શત્રુ પ્રવેશ કરે છે, જેના પરિણામે તે અધમ ગતિના પથે જાય છે. જ્ઞાનની સાથે અભિમાન થયો કે બસ બધી બાજુ બગડી. જે જ્ઞાન મોક્ષ પદ આપે છે તેજ જ્ઞાન અભિમાન થવાથી નરકને રસ્તે લઈ જાય છે. જે મુનિ મહારાજો ખપ પૂરતું બણેલા છે તે તો એમ સમજે છે કે આપણે વધારે બણ્યા નથી, આપણે કાંઈ

મોટા આચાર્ય કે પન્યાસ નથી. આથી તે નત્રતા ભરેલું જીવન ગુજરતા હોવાથી તેમનામાં અભિમાનના દુર્ગુણો આવતા નથી. સાધારણ બુદ્ધિથી અવલોકન કરતાં આવા દાખલાઓ મળી આવે છે. આ તો હું મારા અનુભવ ઉપરથી અનુમાન કરું છું.

સુર બંધુઓ અને બેનો ! હું શાસ્ત્રજ્ઞ નથી. જૈન સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસી પણ નથી. પણ મારી સામાન્ય બુદ્ધિથી હું જે જોઈ રહ્યો છું તે આપને જણાવી રહ્યો છું. પ્રાચીન કાળની જેટલી વાતો હાલ બંધ બેસતી હોય તે અલખત સ્વીકારવી. “જીનું એટલું ખોટું અને નવું એટલું સાઈ” તે મારો સિદ્ધાંત છેજ નહીં. હું તો એટલુંજ કહેવા માગું છું કે પ્રાચીન કાળમાં આપણે ગમે તેવા હર્ષશું પણ હાલમાં આપણી સ્થિતિ કેવી છે, આપણે કેટલી સંખ્યામાં છીએ, દિવસે દિવસે ઘટતા જમ્યે છીએ કે વધતા જમ્યે છીએ, ખીજઓ કરતાં આગળ છીએ કે પાછળ છીએ, ખીજઓ ઉપર આપણે સત્તા ભોગવીએ છીએ કે ખીજ આપણા ઉપર સત્તા ભોગવે છે, આપણો કોષ ભાવ પુછે છે કે “ત્રણમાં નહીં, તેરમાં નહીં, છપત્રના મેળમાં નહીં” એવી કહેવત જેવી આપણી સ્થિતિ છે, જીની પ્રણાલિકાથી ફાયદો છે કે નુકસાન છે, લક્ષ્મી વધે છે કે બેકારી વધે છે, વીગેરે વીગેરે અનેક બાબતોનો વિચાર કરી આ અપાર સંસારસાગરમાં આપણી જીવનનૌકાને દંકારવી જોઈએ.

પ્રાચીન કાળમાં આપણી જીવનનૌકાના જે રસ્તા નિર્ભય અને સહીસલામતી ભરેલા જણાતા હતા તે કદાચ હાલના સંયોગોને લઈને પવનના વાવાઝેડાથી તોફાની બની ગયા હોય, અને વચ્ચે ટુંગર સમાન મોટા ખડકો ઉભા થઈ વિઘ્નરૂપ થઈ પડ્યા હોય ! જે નૌકા એક વખત પ્રાચીન કાળમાં જલ્દી ચાલવાને શક્તિમાન હતી, તે હાલમાં સંચાના ધસારાથી શિથિલ બની મંદગતિથી કદાચ ચાલતી હોય, મૂળ સ્થિતિમાં કાયમ રાખવા માટે તેમાં જે જે સુધારા વધારા કરવાની આવશ્યકતા હોય તે તે વખતોવખત કદાચ ન થયા હોય

તો તે બધાનું એજ પરિણામ કલ્પી શકાય કે આપણી નૌકા ભવિ-
ષ્યમાં એક દિવસે મહાસાગરમાં ડુબી જાય તો તેમાં આશ્ચર્ય નથી.

આ પ્રમાણે પ્રાચીન અને અર્વાચીન પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ કર્યો
શીવાય અને તેની સાથે આપણી પોતાની સ્થિતિની સરખામણી કર્યો
શીવાય માત્ર જુની પ્રણાલિકાનેજ વળગી ચાલવાથી મને તો શંકા
છે કે આપણી કામતી શી દશા થશે !

સમયાનુસાર આપણા રીવાજો, વર્તન અને ધર્મનું બંધારણ
રહેશે તોજ ફાયદો થવાનો છે. આપણે જોઈએ છીએ કે આવા
વિચારવાળા કેટલાક આચાર્યો અને ઘણા મુનિમહારાજો છે તેથી
આપણે ખુશી થયા જેવું છે (તાળીઓ) પણ દિવગીરી એટલી થાય
છે કે અયોગ્ય દીક્ષાવાળા આચાર્યોએ આવા આચાર્યોથી અસહકાર
કર્યો છે અને તેમને સુધરેલા સાધુ કહી વગોવે છે. તેઓ કનકનગરમાં
કેટલાંક વર્ષોથી સ્થાપન થયેલી “વર્ધમાન વિદ્યાલય” જેવી ઘણીજ
ઉપયોગી સંસ્થાને તોડી નાખવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, લોકોને ઉપ-
દેશ કરે છે કે તે સંસ્થામાં બધા અધર્મી અને અંગારા પાકે છે
માટે તેમાં પૈસા આપવાથી પાપ છે. હશે તેની ચિંતા નહીં. આપણે
તો તેવીજ સંસ્થાઓને તન મન અને ધનથી મદદ કરવાની છે.
(તાળીઓ) આપણે તો સમયાનુસાર ચાલનાર સાધુઓની પ્રવૃત્તિને
ટેકા આપવાનો છે. આપણા ગૃહસ્થાશ્રમને સુધારવા જે મુનિમહારા-
જો પ્રયત્ન કરશે અને આપણી જીવનનૌકાને સહીસલામતી ભરેલા
રસ્તે લઈ જશે તેજ પૂજનશે એવું મારું ચોક્કસ માનવું છે. જે ગૃહ-
સ્થાશ્રમ ઉપર સાધુસમાજ અવગંબીરે રહેલો છે તે ગૃહસ્થાશ્રમને
ધિક્કારનાર સાધુઓનો સત્કાર થવાનો નથી. ઝાડની જે ડાળ ઉપર
બેસવું તેજ ડાળ કાપવાથી બેસનારનું શું પરિણામ આવે તે નાનાં
છોકરાં સમજી શકે તેવી સહેલી વાત છે.

ગૃહસ્થો ! અતિ લોભ તે પાપનું મૂળ. જ્યાં સુધી દરેક વસ્તુ
હદમાં હોય છે ત્યાં સુધી કીક છે, પરંતુ જ્યારે તે હદ મુકે છે ત્યારે

ગંભીર પરિણામ આવે છે. પ્રાચીન કાળનો દાખલો રાવણ અને અ-
ર્વાચીન કાળનો દાખલો જર્મન કેસર છે. કેસરે દરેક સાથે બગાડ્યું,
છેવટે અમેરીકાને પણ સંભળાવ્યું કે તું પણ લડવા આવી જા. લોભની
મર્યાદા રહી નહીં. અમેરીકા લડાઈમાં ઉતર્યું, અને આખરે કેસરને
સખ્ત હાર ખાવી પડી. આ શાનું પરિણામ ? ચક્રવર્તી થવાની લા-
લસાનું. આજ પ્રમાણે અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી સાધુઓની દીક્ષાની
લાલસા એવી વધી ગઈ છે કે તેનું પરિણામ કેસર જેવું આવશે.
મારા જેવા કે રસિકલાલ જેવા ઉપર ભલે હુમલા કરે પણ હવે તો
તેવા આચાર્યથી અસહકાર કરી યુવકો તેમની સામે ચડાઈ કરી
વિજયનો વાવટો ફરકાવવા તૈયાર થયા છે. મને લાગે છે કે સૂર્ય-
વિજય આચાર્યને વિનાશકાળે વિપરિત શુદ્ધિ સુગ્રી છે.

હું સાધુ સમાજને ચલાવાવાળો છું, તેમની આવશ્યકતા પણ છે,
પણ આવા અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી સાધુઓનો અને ગૃહસ્થાશ્રમને
વિચ્છારનાર સાધુઓનો તો વિરોધી છું. આવા સાધુઓની દીક્ષાપ્રવૃત્તિ
તોડી નાખવાજ આ સમાજની સ્થાપના થઈ છે અને કામ કરનાર
ઉત્સાહી યુવકોને શું કામ આપવું તેનો નિર્ણય કરવા આ સભા મળી
છે. મને પણ આ સમાજની સેવા કરવા અને ઉદ્દેશ પ્રમાણે કામ
કરવા અધિષ્ઠાતા દેવો સંપૂર્ણ તાકાદ આપે (તાળીઓ). આટલું
કહી આજનું કામ શરૂ કરવા વિનંતી કરી બેશી જવાની રજા લઉં
છું. ઓમ શાંતિ ! શાંતિ ! શાંતિ !

આ પછી સમાજના સેક્રેટરી રા. દિનકરલાલે વીગતવાર નીચે
પ્રમાણે રચનાત્મક કાર્યક્રમનો ઠરાવ રજુ કર્યો.

૧ હાલમાં જે અયોગ્ય દીક્ષાઓ અપાય છે તે અટકાવવા આ
સમાજના અંગે ગામે ગામ પ્રચાર સમિતિઓ સ્થાપવી.

૨ આ સમિતિના સભ્યોએ જ્યાં જ્યાં જરૂર જણાય ત્યાં ત્યાં
ભાષણો આપવાં, લોકમત કેળવવો અને સ્ત્રી પુરુષો કે છોકરા છોક-
રીઓને સંતાડવાની ખબર પડે કે તરતજ તેમની હકીકત મેળવી

લોકોની જાણ માટે વર્તમાનપત્રોમાં પ્રકટ કરવી અને યોગ્ય લાગે તો પોલીસમાં જાહેરાત આપવી.

૩ એવી રીતે ગુમ થયેલા ઇસમનાં માબાપ કે સગાં વહાલાંને દરેક પ્રકારની મદદ કરવી. કદાચ વિરૂદ્ધ પક્ષવાળા વાંધો ઉઠાવે અને સરકારની મદદ મેળવવા જેવું હોય તો તે મેળવવી. કદાચ સાધુઓનો ખોટો પક્ષ લઈ તેમના ભક્ત શ્રાવકો લડવા આવે તો તેમની સામે યોગ્ય પગલાં ભરવાં. કોરટે કેસ ચડે તો આપણા પક્ષને સર્વથા મદદ કરવી.

૪ આવી સ્થપાયેલી પ્રચાર સમિતિઓએ પોતાના હેવાલો ભદ્રા-પુરીની હેડ ઓફીસમાં મોકલી આપવા.

૫ આ સમાજ તરફથી જે જરૂર જણાય તો “અયોગ્ય દીક્ષા-નિષેધ” નામનું અઠવાડીક પત્ર કાઢવું. પ્રચાર કામ કરવામાં જે કોઈના ઉપર આક્રમ્ત આવે તો તેને આ સમાજે દરેક પ્રકારની મદદ કરવી.

૬ ગુરુઓના અયોગ્ય ત્રાસથી પીડાતાં સાધુ સાધ્વીને સહાય આપવી અને તેમને દુખમાંથી મુક્ત કરવા પ્રયત્ન કરવા.

ઉપરના ઠરાવ ઉપર જુદા જુદા ગૃહસ્થોનાં વિવેચન થયા બાદ તે ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

તે પછી પ્રમુખની આજ્ઞા લઈ માલતી બેન બાપણ કરવા ઉભાં થયાં કે તાળીઓનો ગડગડાટ થઈ રહ્યો. તેમણે મધુર કંઠે જણાવ્યું—

પ્રમુખ મહાશય, બાઈઓ અને બેનો !

આજે માઈ હૃદય ખાલી કરવાનો મને જે અચાનક લાભ મળ્યો છે તે માટે પ્રમુખનો ઉપકાર માનું છું. હું સ્ત્રી છું તેથી સ્ત્રીઓનું હૃદય કેવું નરમ હોય છે તે સારી રીતે જાણું છું. પુરૂષોએ અમને એવી સ્થિતિમાં મુકી છે કે ચું કે ચેં કરવાનો અમને અધિકાર નથી. હું તો એમ સમજતી હતી કે અમારા પક્ષમાં સાધુઓ હશે, કારણ કે તેઓને દયાળુ કહેવામાં આવે છે, રાગદ્વેષથી રહિત ગણવામાં આવે છે પણ હું તો જ્યારથી સમજણી થઈ છું ત્યારથી જોઈ રહી છું કે કેટલાક સાધુઓમાં તો દયાનો છાંટો પણ જોવામાં આવતો નથી.

તેમનાં હૃદય કાળા પથર કરતાં પણ કઠણ હોય છે. નવપરણિત સ્ત્રીઓના ધણી ઉપાડી જઈ તેમને આડું અવળું સમજાવી ચેલા બનાવી દે છે. બિચારી સ્ત્રીઓ તેમનાં છાત્રાં લે છે. છતાં સાધુને દયા આવતી નથી. યુવાનીથી ખીલતી તરણ સ્ત્રીઓને છતાં ધણીએ રંડાપો આપે છે. ધણીજ દિલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે સાધુની પક્ષમાં પુરૂષો રહી બિચારી રડતી બાળાને ધક્કા મારી કાઢી મુકે છે. લાચાર છીએ કે ધારાસભામાં ધારા ઘડવાની લગામ સ્ત્રીઓના હાથમાં આવી નથી (હસાહસ). પુરૂષો પોતાના હકો જાળવી રાખે છે. પુરૂષોને પોતાની સ્ત્રી કબજે લેવાનો અધિકાર, સ્ત્રી ઘેર ન આવે તો કોરટે જાય અને કોરટ તેને કબજે સોંપે. પરંતુ સ્ત્રીઓના ધણીને સાધુ ઉપાડી જાય અને કોરટ સ્ત્રીની દાદ ફરીઆદ સાંભળે નહીં. શું આ તે ન્યાય કે હડહડતો અન્યાય ? (એક અવાજ-અન્યાય) શરમ છે આવા કાયદાઓ ઘડનાર પક્ષપાતી પુરૂષોને ?

લમણાં થોડા દિવસ ઉપર ધારાસભામાં દીક્ષાનો કાયદો ઘડવા કોઈ જૈન બંધુએ દરખાસ્ત કરેલી છે તે માટે ખરેખર તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે. દરખાસ્ત રજુ કરતાં તેમણે જે જે દાખલાઓ આપ્યા છે તે વાંચતાં કોઈને પણ આંસુ આવ્યા વિના રહેશે નહીં. જે દાખલાઓ આપ્યા તેથી વધારે હૃદયભેદક બનાવો બનેલા છે અને હાલ બને જાય છે. પ્રમુખશ્રી રા. બા. અશ્વિનીકુમાર જેવા બાહોશ વિદ્વાન વકીલ આપણી જ્ઞાતિમાં લયાતી ભોગવે અને અમારા જેવી સ્ત્રીઓ ઉપર સાધુઓ તેમના ધણી છોકરાં વીગેરે ઉપાડી જઈ ત્રાસ વર્તાવે એ થોડું શરમાવા જેવું છે ! (હસાહસ). હું ધાઈ છું કે આ શબ્દોથી પ્રમુખ મહાશયને ખોટું નહીં લાગે. તેઓ અમારા વકીલ છે. હું જાણું છું કે સ્ત્રીઓના ઉદ્ધાર માટે તેઓ આગેવાની ભર્યો ભાગ લે છે પણ આ તરફ તેમણે નજર ફેરવી હોય એમ જણાતું નથી. મને ખાતરી છે કે જો પ્રમુખ સાહેબ આ ઉપર ધ્યાન આપશે તો જરૂર સાધુઓની આવી પ્રવૃત્તિ નરમ પડશે. ધારાશાસ્ત્રીઓને અને

ધારાસભાના સભ્યોને મારી ખાસ નત્ર વિનંતી છે કે પુરૂષો સ્ત્રીઓ સાથે હસ્તમેળાપ કરી વચનથી અંધાય છે છતાં આવી રીતે સ્ત્રીને રક્ષણતી મુકી લખનને વચનભંગ કરી દીક્ષા લે છે તે અંધ થવું જોઈએ એટલુંજ નહીં પરંતુ વચનભંગ માટે શિક્ષા દરાવવી જોઈએ. (હસાહસ). હાલના ચાલુ કાયદામાં એવો સુધારો થવો જોઈએ કે સ્ત્રીઓ પોતાના ધણીને કબજે લેવો હોય તો લઈ શકે અને દીક્ષા અટકાવી શકે. આ શિવાય આ દીક્ષાની ઘેઘછા મટવાની નથી. સાધુઓ અમારા ધર્મગુરુઓ છે, પૂજ્ય છે, પણ જ્યારે તેજ રક્ષકો અમારા લક્ષકો થાય, અમારાં છોકરાં ઉપાડી જાય, ધણીને ઉપાડી જઈ બીખ માગતાં કરે, ત્યારે એવા ધર્મગુરુઓને હજાર ગાઉ દૂરથીજ નમસ્કાર છે. અમે સાઈં સાઈં વહોરાવીએ, અને હું ધણે સ્થળે જોઈ છું તો સ્ત્રીઓ પોતાનાં છોકરાંને ગળે ટુંપો દે પણ ઉમદા વસ્તુ મદારાજને આગ્રહ કરી વહોરાવે. કદાચ કાંઈ ચૂક આવે અને મુનિમદારાજ વહોરાવો વિના પાછા જાય તો આંખમાં આંસુ લાવે અને આખો દિવસ શ્રવ બાજે. આવા ભાવથી સ્ત્રીઓ ગોચરી આપે અને તેના બદલામાં તેમના ધણીને કે છોકરાંને ફેસલાવી લઈ જઈ મુંડી નાંખે ! કેવો ઉપકારનો બદલો !! છે કાંઈ બાકી ? (શરમ ! શરમ !)

મને માફ કરજો, કહ્યા વિના છુટકાજ નથી કે સાધુઓ વ્યાખ્યાન વખતે ભોળા સ્ત્રીઓને એવાં દષ્ટાંત આપે છે કે જુઓ અમુક માણસે મુનિ મદારાજને ભાવપૂર્વક અમુક ભોજન વહોરાવ્યું માટે તેમની સદ્ગતિ થઈ. આ પ્રમાણે ભોજન વહોરાવવાથી મુક્તિનું ફળ મળે છે, એવી તેમની ઉદર પોષવાની યુક્તિઓ વ્યાખ્યાન દ્વારાએ પ્રસંગોપાત ભોળા સ્ત્રીઓ આગળ રજુ કરે છે. મોક્ષ અને સ્વર્ગનું સુખ મેળવવું કેને ન ગમે ? મળશે કે નહીં તે તો જ્ઞાતી મદારાજ જાણે પણ સાધુના શબ્દો ઉપર ભરોસો રાખી ભોળા સ્ત્રીઓ સાઈં સાઈં ઉમદા ભોજન વહોરાવે છે. પછી ભલે ધણી કે છોકરાં બુખે મરે તેની દરકાર કરતાં નથી-ઉલટ આજની રસોઈ સફળ થઈએમ

માની મનથી હરખાય છે. આવું ભોળપણ સ્ત્રીઓના હૃદયમાંથી દૂર કરવાની જરૂર છે.

વળી ઘણે સ્થળે એવું પણ જોવામાં આવે છે કે કોઇ છોકરાં વિનાની શ્રીમંત વિધવા સાધુની જાણમાં આવે છે તો સાધુઓ તેમને ત્યાં ત્રણ ચાર વખત જાય છે, સવારે પાણી લેવા, પછી ચા દુધ લેવા, પછી દશ વાગે અને સાંજે ગોચરી લેવા. એ પ્રમાણે ત્રણ ચાર વખત જઈને બાઈને ધર્મક્રિયા કરવાનો બોધ કરશે. જે સ્ત્રી જરા માથાની મળી અગર મારા જેવાના સહવાસમાં આવી પહોંચેલી (હસાહસ) બનેલી જોવામાં આવી તો તે પ્રયોગ બે ત્રણ દિવસ અજમાવી પાછા હાજર. પણ જે ભોળા દિલની મળી તો તેના ભોળા મજ્યા. ઉકાળેહું પાણી નહીં પીતી હોય તો તે પીવા આગ્રહ કરશે. અને એ આગ્રહ કેવો ! “જે પચ્ચખાણુ નહીં લો તો તમારા ઘરનું નહીં વહોરું” એવા આગ્રહ સાથે ધમકી. મદારાજને ખોટું લાગશે અને પાછા જશે એવું ધારી સ્ત્રીઓ બાધા લેશે. પછી લીસોતરી બંધ કરાવે. એમ ધીમે ધીમે તેને ભોળાવી દીક્ષાના પાટા ઉપર ચડાવવા સિદ્ધ સાધકો મળી પ્રયત્ન કરશે, તેમની સાધ્વીઓને વજ્રગાડશે અને પછી તેના પૈસાની ગાંસડી ઉપર નજર કરશે, “જે બેન ! સાન ક્ષેત્રમાં પૈસા ખરચવાથી ધણીની કમાણીનો સહુપયોગ થશે, સાન ક્ષેત્રમાં સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, દેવાદાય, પ્રતિમા અને જ્ઞાન” એમ આંગળીના વેદા ઉપર ગણાતી પ્રથમ સાધુ સાધ્વી ઉપર ભાર મુકી કોઇ હગલક્ત ઉભો કરી તેની મારફત પૈસાની વ્યવસ્થા કરવા આડકતરી સૂચના કરશે. એમ કહી તેનું મન પલાળી દીક્ષા આપવાની તૈયારી કરશે અને છેવટે દીક્ષા આપી તે પૈસાની ગાંસડી પેલા લક્ત મારફત હોઇઆં કરી જશે. (ખુબ હસાહસ) અત્યંત સાધુ પૈસાને ન અડે એ વાત સાવ સાચી છે પણ જોડે પ્રાધવેટ સેકેટરીઓ જેવા હગ લક્તો રાખ્યા હોય તે બધી વ્યવસ્થા કરે. એટલે સાધુને પૈસાને અડવાનો કે જોવાનો સંભવ પણ ક્યાં છે ? માફ કરજો મારા બંધુઓ !

મારે કહેવું પડે છે કે આ પ્રમાણે સાધુઓ ખાનગી પેઢીઓ ચલાવે છે પેઢીઓ !! ખાય તેનુંજ ખોદે છે ! સાઈં સાઈં વહોરાવે તેનેજ હુંટે છે, આવી રીતે કેટલાક સાધુઓ ભોળી સ્ત્રીઓને ત્રાસ આપી રહ્યા છે એ અમારાથી બીલકુલ સહન થતું નથી. અત્રે આવેલી સાધ્વીઓમાં પણ એવી દુઃખી સાધ્વીઓ છે કે તેમની સ્થિતિ સાંભળીને આંસુ આવે છે.

આ સ્થળે મારે શ્રીમંત ગૃહસ્થોને પણ બે શબ્દો કહેવાની જરૂર છે. ગૃહસ્થો ! બેકારી એ યુરામાં યુરી બસા છે. ધણી વખતે તે સ્ત્રી પુરૂષોને પોતાના ધર્મથી પતિત કરે છે. એવી બેકાર અવસ્થાનો લાભ તાકીને બેઠેલા શિકારીઓ લઇ લે છે. તમામનાં હૃદય એક સરખાં હોતાં નથી. દરેકમાં સહન કરવાની અને આત્મભોગ આપવાની શક્તિ હોતી નથી. તેથી જેનામાં જેટલી નિર્બળતા તેટલી તેનામાં નીતિથી શિથિલતા પ્રવેશ કરે છે. ધર્મઘહેલા શ્રીમંતો સાધુને ખુશ કરવા એલા આણી આપે છે, તેમની પાસે લોકોને ફસાવવા પૈસાનું જાપડું સાધન તેથી બેકાર અવસ્થા ભોગવનાર પુરૂષો તેમના ભોગ થઇ પડે છે. તે બિચારા દેવાથી દુઃખી ગયા હોય, ખાવાને તકલીફ પડતી હોય, કુટુંબનો નિર્વાહ કરવા સાધન ન હોય, ધંધો કે નોકરી ન હોય, અને સાધુ પાસે જતા આવતા હોય એટલે ભક્ત શ્રીમંતોના પરિચયમાં આવે, સાધુ બીજા સાધકો દ્વારાએ દીક્ષાની વાતો ચલાવે, આમ યુક્તિ પ્રયુક્તિથી તેઓ પૈસાથી ભોળવાઇ દીક્ષાની જાળમાં બેકારીની લાચારીથી સપડાય. સ્ત્રી રડતા મુખે બેકારીથી મુંઝે મોઢે સહન કરી લે અને પોતાના સૌભાગ્યને વેચે. ધણીના બદલામાં પૈસા મળ્યા એટલે તે સૌભાગ્યવિક્રય નહીં તો બીજું શું ? શ્રીમંત ગૃહસ્થો બેકારીનો આમ લાભ લે છે. સ્ત્રીઓને ધણી વગરની કરે છે. તેમની પવિત્ર દ્રવ્ય તો એ છે કે એવી ગરીબાઈમાં આવેલા ધણીને ધંધે લગાડવો જોઈએ, તેને લાયક નોકરીએ વળગાડવો જોઈએ, તેમાંજ ખર્ચ પુણ્ય સમાયેલું છે. આવા ધર્મ ઘહેલા શ્રીમંતો બેકાર-

રીનો લાભ લઈ ગરીબને દીક્ષા અપાવી તેમની સ્ત્રીઓને પૈસા આપી વિધવા જેવી બનાવી પુણ્ય બાંધતા નથી પરંતુ પાપના પોટલા બાંધે છે, તેમના નિશાસાના છાંટા આ ભવમાં નહીં તો બીજા ભવમાં ઉડ્યા વિના રહેવાના નથી. બેકારીનો આવી રીતે સાધુઓ અને શ્રીમંતો ઉપયોગ કરે તે અમારા જેવી સ્ત્રીઓથી તો બીજકુલ સદન થતું નથી. હું જો કદાચ મોટી મીલનો એજન્ટ હોઉં તો જરૂર આવાં ગરીબ કુટુંબના મુખ્ય પુરુષોને નોકરીએ ચડાવું, તેમના માટે શિક્ષણનો કલાસ ઉઘાડું, (સાંભળો) અને તેમને ભણાવી મીલોમાં રાખું, પણ તેમની સ્ત્રીઓ અને બાળબચ્ચાંથી વિનુટા નજ પાડું. (તાળીઓ) વિરહવેદના, વૈધવ્ય, વ્હાલાના વિયોગ, એ કેવાં હૃદયઘાતક દુઃખ છે તે સ્ત્રીઓજ જાણી શકે. પ્રસૂતિની વેદના વંધ્યા સ્ત્રીઓ કદી ન જાણી શકે. શ્રીમંત ભકતોને પુરું છું કે તમારી સ્ત્રીઓ તમારો વિયોગ સદન કરી શકે છે? વાડી, વૈભવ, મોટર, બાગબગીચા વીગેરે હોય છે, પછી ધણીથી શું વધારે છે? (હસાહસ). આ તેમને નથી પાલવતું તો ગરીબ સ્ત્રીઓના ધણી પડાવી લઈ તેમને પૈસા આપી મન મનાવો તેથી શું વળતુ? તે પૈસાથી ધણીનું સુખ મળી શકે તેમ છે? (હસાહસ) શ્રીમંત ભકતો! સાધુઓના ભમાવ્યા ન ભમો. પૈસા આપી સ્ત્રીઓના ધણી ન પડાવો, તેમાં તો ઘોર પાપ સમાયેલું છે, સાધુઓ તો ગૃહસ્થાશ્રમીઓનાં ઘર ભાગવા કુલાડાના પ્રદારો મારી રહ્યા છે, દર સાત કેટલાં ઘર ભાગે છે તેનો વિચાર કરો.

ગૃહસ્થો! આવા સાધુઓ ઉપર દાઝ તો એવી ચડે છે કે - જો કે કહેવું શોભતું નથી પણ કહેવાઈ જાય છે કે - એવી વિધવા જેવી બનેલી સ્ત્રી બીજાઓની સાથે ઘર બાંધી ચાગર જાહેર પુનર્લગ્ન કરી ઉપાશ્રયની સામેજ ઘર લઈને રહે અને સાધુને રોજ સતાવે ત્યારે વેર વળે (ખુબ હસાહસ). પણ લાચાર!! તેમ કરવામાં જનતને બ્રહ્મ કરવી પડે છે. વેર વાળવાની ખાતર જનતને બ્રહ્મ કરી જીવન પતિત કરવું બીજકુલ ઉચિત લાગતું નથી તેથી તે વિચાર દબાવી રાખવો પડે

છે. પણ જરૂર સમજાને કે એવો પ્રસંગ પણ ઉભો થશે. તેવા નહીં તો તેના જેવા એક બે દાખલા પણ બનેલા છે. તે વર્તમાનપત્રોમાં વાંચવામાં આવ્યા હશે. જે વિચાર મેં ઉપર દર્શાવ્યો તે વિચાર નવો જન્મ પામ્યો નથી. પણ કેટલાંક ફળદ્રુપ ભેજમાંથી ક્યારનો બહાર પડી ચુકેલો છે. અંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે Necessity is the mother of invention અર્થાત્ જરૂરીઆત યાને આવશ્યકતા એ નવી નવી શોધખોળને જન્મ આપનાર માતા છે. મતલબ કે જરૂરીઆત પોતાનો રસ્તો પોતાની મેળે સીધી કે આડકતરી રીતે શોધી લે છે. વળા કહ્યું છે કે Necessity has no law અર્થાત્ જરૂરીઆત કાયદાકાનૂનો રીતરીવાજ અને વ્યવહારનાં બંધન કારે મુકી પોતાનું કામ સાધી લે છે. આપણામાં પણ કહ્યું છે કે “બપ તેનો શોપ નહીં.” કહેવાનો સારાંશ એ છે કે ન્યારે આવા સાધુઓ છતા ધણીએ સ્ત્રીઓને રંડાપો આપે ત્યારે કુદરત તેમાંથી નવા નવા રસ્તા શોધી કાઢવા સ્ત્રીઓને પ્રેરણાકરાવે તેમાં શું આશ્ચર્ય?

આ ઉપરથી ખ્યાલ આવશે કે સ્ત્રીઓના હકમાં સાધુઓ ભયંકર નુકસાન કરી રહ્યા છે. તેથી આવા વિચારો જન્મ પામે છે. માટે સાધુઓનાં આવાં કૃત્ય અટકાવવા માટે જેવી આ સંસ્થા સ્થાપન થઈ છે તેવી સંસ્થા અમો સ્ત્રીઓ પણ સ્થાપવા તૈયાર છીએ. જે આ કામ પ્રમુખ મહાશયનાં ધર્મપત્ની અં સૌં મહાશ્વેતા કે જેઓ ગેજેટ-એટ છે અને જે મારી નેડેજ બેંકમાં છે તે ઉપાડે તો જરૂર અમે ફત્તેહમંદ નીવડી શકીએ (તાળીઓ). જે પ્રમુખશ્રીની આજ્ઞા હોય તો તેવી સંસ્થા આજેજ સ્થાપીએ અને તેનું નામ “લગિનીસમાજ” રાખીએ. આવી સંસ્થા સ્થાપ્યા શીવાય છુટકો નથી. (તાળીઓ).

સ્ત્રીજાતિને માટે સળગતી સીતમની ભઠ્ઠી કાયમ જ છે. ચારે બાજુથી સ્ત્રીઓ તેમાં હોમાઈ રહી છે. ભાઈઓ ! માફ કરજો, મારે તમને કહેવું પડે છે કે તમે પુરૂષો અમારી જરા પણ દયા ખાતા નથી. સાઠ વરસનો ડોસો થાય છે તો પણ તેને ઘોડે ચડવાનું મન થાય

છે અને બિચારી બાર તેર વરસની કન્યા સાથે લગ્ન કરી કુમળી કળીને ઘાતકી બની છુંદી નાખે છે. આવા દાખલાઓ દર વરસે કેટલા બને છે તે તમે જુઓ છો. એક બાળુ તમે ગૃહસ્થાશ્રમીઓ આમ અમને સતાવે અને બીજી બાળુએ અમારા ધર્મગુરુઓ અમને સતાવે. ઘરડા ડોસા મરીને સ્ત્રીને રંડાપો આપે ત્યારે સાધુઓ છતાં ધણીએ રંડાપો આપે. ન્યાત સાંભળે નહીં, સરકાર દાદ આપે નહીં, ત્યારે હવે અમારે શું કરવું? હવે જાહેર પોકાર કરી દુઃખ રડયા શીવાય છુટકો જ નથી. આવી સંસ્થા ઉઘાડી પ્રમુખશ્રીનાં ધર્મપત્ની અં સૌં મહાશ્વેતાને મોખરે ખડાં કરી અમે સ્ત્રીઓ અમારા ઉપર ગુજરતા ત્રાસમાંથી મુક્ત થવા પ્રયત્ન કરીશું અને તમારા જેવા કે જે અમારા પ્રત્યે દયાની લાગણીથી જુઓ છે અને અમારા હિતનું કામ કરી રહ્યા છે તેમની મદદથી ક્ષેત્રમંદ થવા ભાગ્યશાળી નીવડીશું. પુરૂષો માનશે તો ભલે. નહીં તો પછી અમારૂં દથીઆર જે રસણાનું યાને અસહકારનું છે તે ઉગામીશું. જોઇએ છીએ પુરૂષો સ્ત્રીઓ વિના કેવી રીતે ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવી શકે છે? (ખુબ હસાવસ).

• ભાઇઓ! આ વાતથી આપને હાસ્ય આવે તેમાં નવાઈ નથી. પણ આપ જાણી શકશો કે આ મારા હૃદયના બળાપાનો ઉભરો છે. તે ઉભરો ઘણા દિવસથી ભરાઈ રહ્યો હતો તે બહાર કાઢવાની આજે મને તક મળી છે તેનો હું લાભ લઇ રહી છું. બળાપાથી કદાચ મારાથી કંઠાર શબ્દો બોલાઈ ગયા હોય તો શબ્દોની કંઠારતા ઉપર ધ્યાન નહીં આપતાં તેનો અંદરનો ભાવ સમજી તે ઉપર ધ્યાન આપશો. આશા છે કે પ્રમુખશ્રીના હાથે જ અમે આજે અમારો “ભગિનીસમાજ” ઉઘાડેલો જાહેર કરવા ભાગ્યશાળી થઇશું. તે સંબંધી શું કરવું તે વિકાન દંપતીને બળાવીએ છીએ. ભાઇઓ! આજે બોલવામાં કદાચ મારાથી અવિવેક થયો હોય તો મને ક્ષમા કરશો. મેં મારો હૃદયનો ઉભરો બહાર કાઢ્યો છે. આટલું કહી એશી જવાની રજા લઉં છું. (જોશબેર તાળીઓ)

તે પછી પ્રમુખશ્રીએ નીચે પ્રમાણે ઉપસંહારનું ભાષણ શરૂ કર્યું—

ગૃહસ્થો અને સુશીલ બેનો !

હું ધારતો હતો તે કરતાં બમણો આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે. એક તો જે કામ મને રચ્યતું હતું તે કામ ઉઠાવવાની આજે મને તક મળી અને બીજો આનંદ એ કે “ભગિનીસમાજ”ની સ્થાપના થઈ. આપણો સ્ત્રી વર્ગ જે ઘણો પાછળ છે, કહો કે જેને આપણે આગળ વધવા દીધો નથી તે વર્ગ આજે પોતે થઈ પોતાનું રક્ષણ કરવા બહાર પડ્યો છે. આ સમાચાર જાણી અયોગ્યદીક્ષાના લીમાયતી ગૃહસ્થો ઘણા દિવસગીર થશે. કારણ કે “નારી નરકની ખાણ છે,”—“બાળ પશુ ઓર નારી એ સમ તાડનકે અધિકારી” એવા સિદ્ધાંતના તે ગૃહસ્થો છે.

આજનું માલતી બેનનું ભાષણ ભાષણ નથી પણ મનનો — ખરા જીગરનો — બળતા હૃદયનો — ઉભરો છે. તેમણે સ્ત્રીઓના દુઃખનો પોકાર પુરો આગળ રજુ કર્યો છે. તેમણે જણાવેલી એકે એક વાત ખરી છે. “સ્ત્રીઓ ભણે એટલે વંદી જાય છે” એ માન્યતા કેટલાક ઘરડા-ઓએ અને ધર્મગુરુઓએ પુરોના મગજમાં એવી ઠસાવી દીધી છે કે તે બિચારી અજ્ઞાનને લીધે પોતાનાં દુઃખ કવી શકતી નથી. સૂરી-રમાં ગમે તેવાં રૂપાળાં દેખાતાં હોય પણ લીમતમાં એવાં કે જે કોઈ ડરાવે તો તરતજ ઘરમાં નાશી જઈ લાયલાય કરી જુમો પાડે. એજ કારણથી કહેવન પડી છે કે ‘બાર સ્ત્રીએ બગલાનું જીર — શેક્યો પાપડ ભાગવા જેટલી શક્તિનો પણ અભાવ હોય છે.’ એવી તેમની શક્તિની કલ્પના કરવામાં આવે છે. આથી એ પરિણામ આવ્યું છે કે આપણી સંતતિ દિન પ્રતિ દિન નિર્માલ્ય થતી જાય છે. આ બધું ક્યારે સમજવામાં આવે છે કે જ્યારે જ્ઞાન થાય ત્યારેજ. પણ ભણે તો સ્ત્રીઓ વંદી જાય એવી મોટી દગ્ગર મણતી રીત આપણી પ્રગતિના પંથમાં પડેલી છે તે દૂર ક્યારે થશે કે જ્યારે આવાં માલતી બેન જેવાં સ્ત્રી રત્નો સમાજમાં પાકશે ત્યારેજ (તાળીઓ). એવી સ્ત્રીઓજ પુરોનો આંખો ઉઘાડશે. કેળવણી લીધાથી સ્ત્રીઓ વંદી

જાય છે તે ભાવના તદ્દન ખોટી છે. કેળવણી લીધા વગરની સ્ત્રીઓ પણ વંદી ગયેલી જોઈએ છીએ તેનું શું? કેળવણી શીવાય મગજ કેળવાતું નથી. સમજવાની શક્તિ આવતી નથી. સત્ય સ્વરૂપ સમજાતું નથી. હોમન આવતી નથી. જાણુવા છતાં પણ ખોલવાને કે સમજાવવાને જીભ ઉપડતી નથી. આ તમામ ખામીઓ જ્ઞાન સંપાદન કરવાથી દૂર થાય છે. હું સ્ત્રીકેળવણી ઉપર આમ વિવેચન કરી આપનો વખત લેવા માગતો નથી પરંતુ માલતી બેનનું દૃષ્ટાંત આપી જણાવવા માગું છું કે કેળવણી પામવાથી સ્ત્રી પોતાનો બચાવ કરવા તાકાત મેળવી શકે છે. (તાળીઓ)

ગૃહસ્થો અને બેનો ! માલતી બેને જેમને મારે ભગિનીસમાજના પ્રમુખ થવાની સૂચના કરી છે તે તેમની જોડેજ બેઠેલાં છે અને તેમણે ધર્મીજ ખુશીની સાથે સ્વીકાર કર્યો છે (તાળીઓ) પણ તે સાથે મારી સૂચના પણ એવી છે કે તે સંસ્થાના સેક્રેટરી તરીકેની પદવી આપણાં માલતી બેન સ્વીકારશે એવી ખાતરી છે (તાળીઓ) હું આશા રાખું છું કે આ ભગિનીસમાજ દ્વારા પોતાનું અંધારણ ખાંધી કામ આવતી કાલથી શરૂ કરશે, અને તે આ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિઅંધક સમાજની સાથે જોડાઈનેજ કરશે જેથી કામ કરવાની સરળતા પડે.

વળી જાણીને આનંદ થાય છે કે આ સમાજના કાયમના પ્રમુખ રા. રસિકલાલ છે, માલતી બેન તે તેમનાં ધર્મપત્ની થાય છે. આવો તેમનો પતિપત્નીનો સંબંધ અને સંસ્થાને સુખરૂપ કલ્યાણકારી અને ફળદાયી નીવડે એવી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

આ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિઅંધક સમાજના રચનાત્મક કાર્યક્રમનું કામ કર્યવાદકો કાલથીજ હાથમાં લેશે એવી આશા છે. આ સંસ્થાના ફંડમાં હું એક લગ્નર રૂપીઆ બક્ષીસ આપું છું. (તાળીઓ) હવે વિશેષ નહીં ખોલનાં આજની સભાનું કામ પૂરું થયેલું જાહેર કરું છું.

પ્રમુખ, માલતીબેન તથા ગૃહસ્થોનો ઉપકાર મનાયા બાદ સભા વિસર્જન થઈ.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

સુવર્ણપુરમાં આચાર્ય સૂર્યવિજય અને દીક્ષામહોત્સવ.

(ગજલ)

મદ્યમ્વથી નીચે ઉતર, વિચાર કર દુઃખી ઉપર,
કુદરત ઉપર તું કર નજર. નસીલત તને દે સાનમાં.

ચેતન ! સમજ દરદમ લઈ આલમતમાશા ખ્યાલમાં.

ફૂલ છગર ખેંચે છે ફૂઝર, કરમાય જનાં દિનકર,
તેવી દશા વિચાર કર અસ્થિર આ સંસારમાં.

ચેતન ! સમજ દરદમ લઈ આલમતમાશા ખ્યાલમાં.

—લેખક કાવ્ય સરિતા.

આચાર્યશ્રી સૂર્યવિજયજી કલેક્ટરની કોરટની ઉપાધિમાંથી ફાગણ સુદ ૧ ના રોજ મુક્ત થયા કે શિષ્યપરિવાર સહિત સુદ ૨ ના દિવસે પ્રભાતે છ વાગે સુવર્ણપુર તરફ જવા નીકળ્યા. તેમને વળાવવા માટે ઘણાં સ્ત્રી પુરૂષો દરખાસ્ત સુધી ગયાં. તેમના ખાસ ભક્તોની આંખ-માંથી આંસુ ખરવા લાગ્યાં. આચાર્ય દરખાસ્ત બહાર એક સ્થળે ઉભા રહી સર્વને દેશના આપી મંગળાચરણ સંભળાવી ચાલતા થયા. તેમની સાથે દીક્ષાનો અભિલાષી ગોપાળદાસ મગનલાલ તથા દીક્ષાના ઉમેદવાર તેના ચાર મિત્રો સાથે જોડાયા. બહાર ગામથી આવેલા જૈન ગૃહસ્થો મહારાજને વળાવી ટ્રેનમાં પોતપોતને ગામ વિદાય થઈ ગયા. કેટલાક ચુસ્ત ભક્તો જોડેના એક ગામ સુધી આચાર્યની સાથે પગે ચાલતા ગયા.

સાધ્વીઓએ પણ તેજ વખતે સાધ્વીઓના ઉપાશ્રયથી વિદાર કર્યો અને તે પણ આચાર્યની પાછળ સુવર્ણપુર તરફ જવા ઉપડ્યાં. ઉઘાડા પગે ચાલવું, ઉપકરણ તથા પુસ્તકોના ભાર શરીર ઉપર આંધવા, વળી મોટાં સાધ્વીનો સામાન પણ લેવો વીગેરે સાધ્વીપણાના

આચારની ઉપાધિઓ વિહારમાં પેલાં નવદીક્ષિત સાધ્વી ચતુરશ્રીને આકરી લાગી. દીક્ષા લીધા પહેલાં તો “આવો બેન બેસો, પધારો” વીગેરે માનભરેલા શબ્દો મોટાં સાધ્વીના મુખથી સાંભળતાં પણ હવે તેને બદલે કટુ શબ્દનાં બાણો છુટવા લાગ્યાં. “અલી ચતુરશ્રી ક્યાં ગઇ ? ક્યારની શું કરે છે ? મહારાજને થાક લાગ્યો છે સમજણ નથી પડતી ?” એવી ગુલામગીરી કરાવવાના ઇસારા અને સૂચનાઓ જોડેની સાધ્વીઓ કરવા લાગી. હવે તો દાસી તરીકે તેની પાસેથી કામ લેવા માંડ્યું. વિહાર કરતાં કરતાં એક મોટું ગામ આવ્યું કે ત્યાં બધા સાધુઓ અને સાધ્વીઓ રોકાયાં અને કસ્તુરવિજય તથા ચતુરશ્રીને તેમની દીક્ષા વખતે પેલી બે પત્રિકાઓ બહાર પડી હતી તેના ડરથી એકદમ ઉતાવળ કરી તેમના સગા સંબંધીઓને ખબર આપ્યા શીવાય વડી દીક્ષા આપી દીધી.

ચતુરશ્રીએ વડી દીક્ષા લીધી એટલે તેના માથે કામનો બોજ વધી પડ્યો, અત્યાર સુધી તો તેને માટે બીજી સાધ્વીઓ આદાર પાણી વહોરી લાવતી તેમાંથી તેને આદાર પાણી મળતાં, પણ હવે તો તેનું વહોરી લાવેલું બધાંને ઉપયોગમાં આવતું હોવાથી તેના માથે પાણી તથા ગોચરી વહોરી લાવવાનો બોજ પડ્યો. ઉઘાડા પગે ચાલી વિહાર કરવો અને મુકામ કરતાંની સાથે મોટી સાધ્વીઓ માટે ઉકાળેલા પાણીના મોરીઆ ભરી લાવવા, ગોચરી લાવવી, તેમની ભક્તિ ઉદાવવી, પગ દાખવા, કાપ કાઢવા ઇત્યાદિ ફરજિયાત કામોનો બોજ આ ચતુરશ્રીના માથે આવી પડ્યો. દીક્ષામાં તેમનો નંબર છેલ્લો હતો તેથી તે દરેકની દાસી, દરેકના ટુંકારા સાંભળવા પડે, દરેકનું કામ કરવું પડે, અને જે વાર લાગે તો મોટાં સાધ્વી મોટા સાદે તાડુકે, રોવરાવે અને ત્રાસ આપે. તેમનાં ગુરુ કંચનશ્રીને સ્વભાવ ઘણોજ ઉગ્ર હતો, નવી ચેલી મુંડવામાં ઘણાં કુશળ હતાં, તેથી ઘણી બિચારી બેરીઓ અને કુમારિકાઓ તેમની દીક્ષાની જાળમાં સપડાતાં હતાં. અત્યાર સુધીમાં એવી ઘણી ઘણી સ્ત્રીઓના ભવ બગાડ્યા છે,

કેટલાંકે તો દીક્ષા છોડી દીધેલી, કેટલાંક તેમનાથી છુટાં પડેલાં અને કોઇ કોઇ જતાં રહેલાં. દરેક સ્થળેથી શ્રાવિકાઓ તેમને ઠપકા આપે પણ તે માનેજ નહીં. પોતાનું ધાર્યુંજ હોંક્યા કરે. આખા દિવસનો હેવાલ આચાર્ય સૂર્યવિજયની આગળ પૂરેપૂરો તે રજુ કરે અને તેમની મારફત પુરૂષોને લડાવે, સાધ્વીઓને પણ ઠપકા અપાવે અને કેટલીક વખત તો ખૂબ આંસુ પડાવે. આવા પ્રકારના કંચનશ્રીના સ્વભાવથી આ બિચારી ચતુરશ્રી વાકેકગાર નહોતી, તેથી તે ફસાઇ પડી. જે ઉમંગ અને હોંશ દીક્ષા લેવામાં હતાં તેનો અંશ પણ તેના મુખ ઉપર દીક્ષા લીધા પછી જળાતો નહોતો. સુશિક્ષિત મજેસા ધણીની ચાકરી કરવાથી કંટાળેલી ચતુરશ્રી દીક્ષા લઇ આરામમાં વખત ગાળવા ઇચ્છા રાખતી હતી તે બધું ઉડી ગયું એટલુંજ નહીં પરંતુ હતી તેના કરતાં દસગણી આપદામાં આવી પડી. પણ હવે શું કરે? ફસાઇ પડી, દિવસે દિવસે તેનું શરીર ઘસાતું ચાલ્યું. પગે ફોલ્લા પડવા લાગ્યા. ઉઘાડા પગે ચાલી શકાય નહીં, છતાં પણ ચાલવાને ફરજ પડતી, હા ના કરતી તો ગાજો સાંભળતી, એવાં સંકટોની શરૂઆત થવા લાગી. પરિશ્રમથી તાવ પણ આવતો, પગે કાંટા વાગવાથી અને ફોલ્લા ઝૂટવાથી હેરાન થતી પણ કોણ તેની ચાકરી કરે ? ઉલટ તેની પાસેથી ચાકરી લેવામાં આવતી, તાવથી શરીર ન ચાલી શકે છતાં લથડીઆં ખાતી ખાતી કામ કરતી. મલ્લ પરિશ્રમે તેઓ નાના નાના ગામે વિદાર કરતાં કરતાં ફાગણ સુદ ૧૨ ના દિવસે સુવર્ણપુર આવી પહોંચ્યાં.

આચાર્ય સૂર્યવિજય તથા તેમની સાધ્વીઓ સુવર્ણપુર પહોંચ્યાના સમાચાર જ્ઞકત તેમના ભક્ત લાલભાઇ શેઠ કનકનગરથી મોટરમાં બેસી ત્યાં આચાર્યશ્રીને વાંદવા આવ્યા. સુવર્ણપુર રેલ્વેસ્ટેશન નહોતું પરંતુ મોટરની આવજ વધારે હોવાથી લોકોને રેલ્વે જેવીજ મુસાફરીની સવડ થઇ હતી. સુવર્ણપુર સાધારણ રીતે ઠીક ગામ હતું, જોનોની વસ્તી સારી હતી. અહીંયાં પણ સંઘમાં બે પક્ષ જોવામાં

આવ્યા. કારણકે આચાર્યશ્રીના કારટે ચડેલા ખટલાનો સંદેશો વર્તમાન પત્રાએ ગામે ગામ અને ઘેરે ઘેર પહોંચારી દીધો હતો તેથી અત્રે પણ આચાર્યશ્રીના મુખમાંથી બોલ પડે તેવા ઝીલી લેનાર ભકતો ઘણાજ ઓછા હતા. પણ કનકનગરથી લાલભાઈ જેવા શેઠ આવી પહોંચવાથી આચાર્ય મદારાજનું માન હીક જળવાયું હતું.

આચાર્ય અને લાલભાઈ શેઠ એકાંતમાં વાતો કરતા હતા તેવામાં પેલો દીક્ષાનો ઉમેદવાર ગોપાળદાસ આચાર્યની આજ્ઞા મેળવી તેમની પાસે ગયો અને વિનંતી કરી “મદારાજ ! હવે તો મારે અને આ મારા બે મિત્રા રજ્જુલાલ અને મસ્તુલાલનો સાથે દીક્ષા લેવાનો વિચાર થયો છે. બીજા બે જણા દમણાં ના પાડે છે પણ તે આપની સાથે રહેવા માગે છે, જ્યારે તેમને અમારા જેવો ખરાબર ભાવ પ્રકટ થશે ત્યારે તે દીક્ષા લેશે. ત્યાં સુધી આપની સાથે વિદારમાં રહેશે ! અમને આ ગામમાંજ દીક્ષા આપો. જેટલા દિવસ ચારિત્ર વગર કાઢીએ છીએ એટલું અમને નુકશાન થાય છે. અમારી પાછળ કાંઈ નથી, ત્રણે પંડપથારી છીએ. અમારે કાંઈપણ જોઈતું નથી.”

• આચાર્ય—“તમારે અહીંજ દીક્ષા લેવાનો ભાવ હોય તો અમે તૈયાર છીએ. તમારા સારા નસીબે લાલભાઈ શેઠ પણ અત્રે આવેલા છે તે મોટી ધામધુમ સાથે દીક્ષા અપાવશે. કેમ લાલભાઈ શેઠ ?”

લાલભાઈ—“તે કામમાં હું તો તૈયાર છું. મુદ્દર્ત શોધી કાઢો.”

આચાર્ય—“ગોપાળદાસ ! તમારી સાથે દીક્ષા લેવા ઇચ્છા રાખનાર તમારા મિત્રાને જોડાવો.”

મિત્રા તો નીચે બેઠાજ હતા. ગોપાળદાસ તેમને જોડાવી લાગ્યો. આચાર્યશ્રી તેમને જોઈ ખુશ થયા, ત્રણે જુવાન હતા, મદારાજની ભક્તિ સારી રીતે ઉઠાવી શકે તેવા હતા. આ પ્રમાણે તેમની મુખાકૃતિ જોઈ પાસ કરી ત્રણેને નીચે જવા સૂચના કરી.

આચાર્ય—“લાલભાઈ ! આપણે એક અરજ આપી ભદ્રાપુરીથી કલેક્ટરની રજા મંગાવવી પડશે, તમે મારા જમીનદાર રહ્યા એટલે

તમને જરા પણ હરકત ન આવે એ રીતે મારે કામ લેવું જોઈએ. એટલી વિવેકબુદ્ધિ રાખવાની ફરજ છે.”

લાલભાઈ—“વાહ ! એમાં શું ? ભદ્રાપુરી જઈ રજા મેળવતાં કેટલી વાર ? કહો તો આજે તેમને લઈ જઈ રજા મેળવી આવું. ધર્મના કામમાં ઢીલ શી ?”

એમ સલાહ મેળવી ત્રણે ઉમેદવારોને આચાર્ય ઉપર બોલાવ્યા અને લાલભાઈની સાથે ભદ્રાપુરી જઈ તે કહે તેમ કરવા જણાવ્યું.

ગોપાળદાસ—“અમે તો તમે કહેશો તે પ્રમાણે ત્યાં લખાવીશું. અમે અમારી રાજીખુશીથી ભાવપૂર્વક દીક્ષા લઈએ છીએ એમાં ખીજને બોલવાનો કે વચ્ચે આવવાનો હક શો છે ? નથી માઆપ કે નથી બેરી. કોણ વાંધો ઉઠાવવાનું છે ? આપ કહો તે વખતે તેમની સાથે જઈએ.”

આ રીતે નક્કી કરી લાલભાઈ શેઠ વાળુ કરી પેલા ત્રણ જણને લઈ મોટરમાં કારી રોડેને જઈ ત્યાંથી ટ્રેનમાં ભદ્રાપુરી ગયા. ધરમચંદ શેઠને ત્યાં મુકામ કર્યો. પેલા દીક્ષાના ઉમેદવારો પોતાને મુકામે ગયા અને જ્યાં મળવા જવા જેવું હતું ત્યાં મળી આવી પાછા સવારે શેઠને મળ્યા. તેઓને ખાનગી રીતે સૂચના આપી કે “તમે કલેક્ટરને બંગલે જાઓ, અમે પાછળથી આવીએ છીએ.” તે તેમની સૂચના પ્રમાણે ગયા અને થોડીવાર પછી લાલભાઈ શેઠ અને ધરમચંદ કલેક્ટરને બંગલે ઉપડ્યા. બહાર પટાવાળાને લાલભાઈએ પોતાના નામનું કાર્ડ આપ્યું. આવવાની વરદી મળી કે તે અંદર ગયા. કલેક્ટરે આવકાર આપ્યો. લાલભાઈએ બંધી વાત રજુ કરી. કલેક્ટરે ટેલીફોનથી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને બોલાવ્યો. થોડીવારમાં તે આવી પહોંચ્યો. તે અને કલેક્ટર અંદરના હોલમાં જઈ ખાનગી મસલત કરી બહાર આવ્યા. કલેક્ટરે લાલભાઈ પાસેથી મહારાજની વતી અરજ લીધી અને પેલા ત્રણ ઉમેદવારોને બોલાવી તેમના ખુલાસો લઈ સડીઓ લઈ કામની પૂર્ણાદિતિ કરી. કલેક્ટરનો ઉપકાર માની ગંતે જણ

સુવર્ણપુરમાં આચાર્ય સુર્યવિજય અને દીક્ષા મહોત્સવ. ૧૭૧

ત્યાંથી વિદાય થયા. કાંઈ પણ વાંધો ઉઠાવ્યા શીવાય એકદમ કલે-
કટરે અરજીનો સ્વીકાર કરી રજા આપી તેની ખુશાલીમાં પરવાનગી
મળ્યાના સમાચાર તારથી આચાર્યને આપ્યા અને કારી સ્ટેશને
મોટર મોકલવા જણાવ્યું. દરખમાં ને દરખમાં શેઠ પેલા ત્રણ જણને
લઈ સુવર્ણપુર ઉપડી ગયા.

આચાર્યશ્રી ટીપણું કાઢી મુદ્દત જેવા લાગ્યા, માત્ર વૈધૃતિ કે
વ્યતિપાત જેવો મોટો અવજ્નેગ ન આવતો હોય તેજ દૃષ્ટિથી જેવા
લાગ્યા. ત્રીજો દિવસ એટલે કે ફાગણ વદ ૧ નો ધૂળેટીનો દિવસ અવજ્નેગ
વગરનો અને દુનિયાની દૃષ્ટિએ ઉત્તમમાં ઉત્તમ જડી આવ્યો. દીક્ષા
લેનાર પોતાના હેતુમાં સફળ થાય તેવો તેમાં ઉત્તમ સિદ્ધિયોગ જણાયો.

લાલભાઈ શેઠ આવી પહોંચ્યા અને જાણે ઇડરીઓ ગઢ છતી
આવ્યા હોય તેમ મહારાજ આગળ મોટી મોટી વાતો કરવા લાગ્યા.
આચાર્ય સાંભળીને ખુશ થયા. કલેકટરે દીક્ષા આપવાની મનાઈ કરી
છે એવી લોકોમાં જે વાત ફેલાઈ રહેલી છે તે ખોટી પાડવા ચડ-
સને લઈને આ દીક્ષામહોત્સવ મોટા ફાટથી ઉજવાય એવી આચાર્યને
મહત્વાકાંક્ષા ઉત્પન્ન થઈ અને તે લાલભાઈને જણાવતાં લાલભાઈએ
તે વાત ઉપાડી લીધી, અને વચ્ચે આખો એકજ દિવસ બાકી
હોવાથી લાલભાઈ તેની તજવીજ કરવા લાગ્યા. કનકનગરથી કુટું-
બને બોલાવવા તથા ઐંડ લાવવા તાર કર્યો. આચાર્યશ્રીના મુસદ્દા
પ્રમાણે મોટી કંદેરીઓ છપાવી, તે દિવસે નવકારશ્રી ઠરાવી અને
આજુબાજુના ગામડાના લોકો આવી શકે તે માટે ખેપીઆ મોકલી
સંદેશ પહોંચાડી દીધા. તાર છુટતાં મોટા શહેરોમાંથી કેટલાક તેમના
લક્તો આવી પહોંચ્યા. લાલભાઈશેઠ આવા પુણ્યના કામમાં કાંકરાની
માફક રૂપીઆ ખર્ચ કરવા લાગ્યા. પત્રથી નહીં પણ તારથી જ
તમામ સાથે વ્યવહાર રાખ્યો. એક ધર્મશાળામાં મોટું રસોડું ઉઘાડવામાં
આવ્યું. વદ ૧ ના સવાર સુધીમાં તમામ લોક આવી ગયા, લાલભાઈનું
કુટુંબ પણ આવ્યું. દીક્ષાના દિવસે આ સુવર્ણપુર એક મોટી જન-

પુરી બની ગયું. પરંતુ આ આવનારમાં મોટા ભાગ તમાસો જોવા જ મળ્યો હતો. વતેમાનપત્રોમાં આવેલા લવાડા લોકોની જાણ બહાર નહોતા. કોઇ કોઇ સ્થળે તો કોઈ કોઈ વચ્ચે શબ્દોની લડાઇઓ પણ ચાલતી. આચાર્યે હુકમ કર્યો હતો કે કોઇએ કોઈ પણ જાતનું છાપું ઉપાશ્રયમાં કે ધર્મશાળામાં લાવવું નહીં. મુદ્દત સાંજના ૪ વાગે હતું. દૈવયોગે ત્યાં કોઈ મોટા બાવાની જમાન આવેલી તેમાં લાથી હતો. કોઈ ખરચે લાલભાઈ શેઠે તે લાથી મંગાવી તેના પર પેલા ત્રણે દીક્ષાના ઉમેદવારોને શણગારી બેસાડ્યા અને મોટા હાથી વરઘોડો આખા શહેરમાં ફેરવી દીક્ષાભિલાષીઓને ખૂબ સંસારનો હલાવો લેવડાવ્યો. આચાર્યશ્રી પણ ચડસના માયો જેમ અને તેમ વધારે હાઠ કરવા લાલભાઈને ઉશ્કેરતા. લાલભાઈ શેઠ પણ વાયરે ચડ્યા હતા. વરઘોડો ધર્મશાળામાં ઉતર્યો અને ત્રણે જાણને આચાર્યે વિધિપૂર્વક દીક્ષાઓ આપી. ગોપાળદાસનું “ગુપ્તવિજય,” રજ્જુલાલનું “રહસ્યવિજય” અને મંજુલાલનું “મર્મવિજય” એ પ્રમાણે નામો રાખવામાં આવ્યાં અને તેમને સૂર્યવિજય આચાર્યના શિષ્ય તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા. તેઓ તેજ દિવસે અરધા ગાઉ દૂર આવેલા એક નાના ગામમાં વિદાર કરી બીજે દિવસે પાછા આવ્યા. આ પ્રમાણે દીક્ષા મહોત્સવ ઉજવી લાલભાઈ શેઠ મહાવીર જયંતી કનકનગરમાં ઉજવવા મહારાજને આગ્રહપૂર્વક વિનંતી કરી તેમની આજ્ઞા લઇ સહકુટુંબ કનકનગર ગયા. આ પ્રસંગે આચાર્યના પરિવારના ઘણા સાધુઓ આજીવ્યાજીવના ગામોમાંથી ત્યાં આવ્યા હતા. ફાગણ વદ ૫ ના રોજ સવારે આચાર્યશ્રી કનકનગર તરફ જવાને નિકળ્યા. કેટલાક બીજા સાધુઓ તેમની સાથે જોડાયા અને કેટલાક છુટા પડ્યા. ચંદ્રેશ્વરવિજયે પણ પોતાના ખાસ ચેલાને તથા ભદ્રાપુરીવાળા નવદીક્ષિત શિષ્ય કરતુરવિજયને સાથે લઇ આચાર્યથી છુટા પડી બીજા ગામ તરફ વિદાર કર્યો.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

ચતુરશ્રી સાધ્વીના વિહારપરિશ્રમ.

(દોહરો.)

દિવસ ફરે તેવે સમે, સમજણ સઘળી વ્યર્થ,
ધર્મરાજ જુગટું રમ્યા, એવો કર્યો અનર્થ.
સવળે દિન સવળું પડે, અવળે અવળું થાય,
અણુ ઇચ્છ્યું આવી મળે, ઇચ્છિત અળગું જાય.

—કવિ દલપતરામ.

આચાર્ય સૂર્યવિજયની સાથે સાધ્વીઓએ પણ સુવર્ણપુરથી વિહાર કરવાની તૈયારી કરી પણ તેમને મોટું વિદ્વ આવી પડ્યું. નવદીક્ષિત સાધ્વી ચતુરશ્રી ચાલી શકે તેવી સ્થિતિમાં રહી નહીં, પગે વાગેલા કાંટાની અને ઝુટી ગયેલા ફેલ્લાની એવી વેદના તેને થતી હતી કે તેનાથી સદન થતી નહોતી પરંતુ તેમનાં શુદ્ધ કંચન-શ્રીએ તેવા પગે કપડાં બંધાવી ધમકી આપી પરાણે પરાણે સાથે લીધી. મહા મહેનતે વચ્ચે એસતાં એસતાં તેઓ ગાંધારી ગામમાં આવી પહોંચ્યાં. આ ગામ પણ સુવર્ણપુર જેવું હતું. સાધુ અને સાધ્વીના ઉપાશ્રય હતા. એ જન દેવાલયો હતાં. સાધુઓએ સાધુના ઉપાશ્રયમાં અને સાધ્વીઓએ સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં મુકામ કર્યો. આ વખતે આચાર્યના શિષ્ય શુદ્ધિવિજય, તેમના કેટલાક શિષ્યો સહિત રહેલા હતા, તે શરીકાન્ત નામના એક યુવકને દીક્ષાની જા-ળમાં સપડાવવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. અહીં ચતુરશ્રી સાધ્વીની તખ્તીઅત ઘણી બગડી, પગ સુઝી ગયા, એક ડગડું પણ ચાલવાની શક્તિ રહી નહીં અને ઠલ્લે જવું પડે તે ઘણુંજ ત્રાસદાયક થઈ પડ્યું.

આચાર્યને ખબર પડતાં તેમણે શ્રાવકોને બોલાવી વૈદ્યની દવા કરા-વવા કંચનશ્રીને સૂચના કરી. વૈદ્યે દૂરથી તખ્તીઅતના સમાચાર પુછી

દવા આપી. ઉપાશ્રયમાં જાણે ચતુરશ્રી નકામું માણસ થઇ પડ્યું હોય તેવું તેમના પ્રત્યે ધણાનું વર્તન જણાયું. બિચારીને મરડાની આંકડી આવે, કોઈ હાથ પકડી હલ્લે જવા લઇ જાય નહીં, નિષ્પાયે પગ ધસતી ધસતી બાજુમાં હલ્લા માટે રાખેલી જગોમાં જાય. કદાચ કંચનશ્રી બહાર ગયાં હોય તો કોઇ સાધવી મદદ કરે, પણ તેમની હાજરીમાં તો મદદ કરવાની કોઇની હીમત ચાલે નહીં.

એક બાજુ આવું તેમને શારીરિક દુઃખ થાય ત્યારે બીજી બાજુ કંચનશ્રી એવાં વાફાણુ છોડે કે તેનું હૃદય ભેદાઇ જાય. “સાહેબી કરવી હતી તો જખ મારવા દીક્ષા લીધી ? અહીં તો દુઃખ ભોગવવાનું છે, દુઃખ પડે તે તો સહન કરવું જોઇએ, કાયા પંપાળવાની નથી, કાયાને કષ્ટ આપી મોક્ષપદ મેળવવાનું છે” એમ કહી ત્રાસ આપે. એવામાં કોઇ શ્રાવિકા આવી સમાચાર પુછે તો તે બમણાં ફાળે ચડે અને જવાબ આપે કે “ખાવાનું જાન રાખે નહીં, જે જે વહોરી લાવે તે તે ખૂબ ખાય, પછી માંદી પડે એમાં શી નવાઇ ?” એમ જુદું જોલી તે બિચારીને વગોવે. મરડાની બિમારીથી હલ્લાવાળી જગો બગડે તેમાં પણ તે ચેલીનો દોષ કાઢે. ચેલી શું કરે ? ચાલવાની શક્તિ હોય તો બહાર જંગલમાં જાય.

આ પ્રમાણે કંચનશ્રીએ હલ્લાની અગવડનું બહાનું કાઢી બીજી સર્વ સાધવીઓને સાથે લઇ ગામમાં એક સગવડવાળી ધર્મશાળા હતી ત્યાં રીસમાં ને રીસમાં ચાલવા માંડ્યું. પેલી ચતુરશ્રીની પાસે બીજી એના જેવી દાસીનું કામ કરનાર સાધવી હતી તેને ચાકરી કરવા માટે મુઠ્ઠી. આ જોઈ ઉત્તમશ્રી જે આગેડ ઉમરનાં હતાં તેમને દયા આવી તેથી તે તથા તેમની ચેલી ચંદનશ્રી ત્યાં રોકાયાં. આ જાણી કંચનશ્રી ગુસ્સે થયાં અને તેમણે પેલી રાખેલી ચેલીને પાછી જોડાવી લીધી અને ઉત્તમશ્રીને સંભળાવી દીધું કે “કરજો ચતુરશ્રીની ચાકરી.” આ સાંભળી ઉત્તમશ્રીએ પણ રોકડો જવાબ પરખાવી દીધો કે “અમે ચાકરી કરીશું, હવે અમે તમારી સાથે રહેવા પણ માગતાં નથી.

થાય તે કરી નાખજો.” આ પ્રમાણે છુટાં પડી ઉત્તમશ્રી અને તેની ચેલી ચંદનશ્રી ચતુરશ્રીની પાસે રહી તેમની બરદાસ રાખવા લાગ્યાં, વૈદ્યાના કહેવા પ્રમાણે દવા કરતાં અને એમને અનુકૂળ આહાર પાણી લાવી આપતાં. આ રીતે થયેલી ખટપટ સાધુઓના ઉપાશ્રયે પહોંચી અને વાત ચર્ચાવા લાગી.

આચાર્યશ્રી ઉત્તમશ્રી ઉપર ક્રોધાયમાન થયા અને સાધ્વીના ઉપાશ્રયે જઈ લડવા લાગ્યા. ઉત્તમશ્રીએ વિનયપૂર્વક જવાબ આપ્યો. “મહારાજ! આપને અહીં આવવું શોભતું નથી, આ રીતે કંચનશ્રીનો પક્ષ લઈ અમને ખોટી રીતે દુષ્ટકા આપો તે વ્યાજબી નથી. આ બિચારી ચતુરશ્રી મરવા પડી છે, ચાલી શકતું નથી, તાવ આવે છે, મરડો થયો છે, આવી દુઃખી દશામાં તેની પાસે એક ચેલીને મુકીને ધર્મશાળામાં રીસાઈને ચાલ્યાં જતાં હતાં તે શું સાફ કહેવાય? મરડાને લીધે દૃઢાવાળી જગો બગડે તેમાં તે શું કરે? જો પગ ચલાય તેમ હોત તો શું કરવા અહીંયાં બેસે? તેના પગ તો જુઓ! મહારાજ મને તેમની દયા આવી માટે અમે બંને તેમની ચાકરી કરવા રજાં છીએ.”

આચાર્ય—“દીક્ષામાં તો દુઃખજ ભોગવવાનાં હોય! દીક્ષામાં કાંઈ એશઆરામ કરવાનો નથી. દુઃખ થાય તે સહન કરવું જોઈએ, દુઃખ ભોગવવું તે તો દેહનો ધર્મ છે, દુઃખ પાપને ધુએ છે.”

ઉત્તમશ્રી—“દુઃખ સહન કર્યા શીવાય છુટકોજ નથી, જેને દુઃખ થાય છે તે તેજ ભોગવે છે. પણ તેની સંભાળ તો લેવી જોઈએ ને? દીક્ષા લીધી છે ત્યારથીજ તેના ઉપર કેટલો બધો ત્રાસ વર્તાવવામાં આવે છે તે મારી જાણ બદાર નથી. તેની આંખમાંથી આંસુ સુકાતાં નથી. ગુલામડી કરતાં પણ વધારે નોકરી ઉઠાવી છે તેનું આ દુઃખ મળે છે. હું ક્યાં ભૂલી ગઈ છું? જ્યારે હું તેમના માથાની થઈ ત્યારે મને જાંપીને બેસવા દીધી છે. મારી પણ તેનાથી વધારે ભુંડી હાલત હતી. તેમના ત્રાસથી વેશ છોડી દેવા હું તૈયાર

અર્થ હતી તે તમે કેમ ભૂલી જાઓ છો ? માટે મહારાજ ! કંચન-શ્રીનો આવી રીતે પક્ષ ન ખેંચો, તેમાં તમારી હલકાઈ છે. સાધ્વી-ઓના કામમાં હવે વધારે માથું મારવાથી પરિણામ ખરાબ આવશે. તમારી હીલચાલ હું જોઈ રહી છું. નાલાયક ચેલાઓને પણ તમે સાથે રાખો છો. સરકારે આટલે સુધી તમને પહોંચાડ્યા છતાં હજી સુધી ટેવો ભૂલી જતા નથી. માટે અમારા ઉપાશ્રયમાં પગ દેશો નહીં. તમારી અને તમારા માનીતા ચેલાઓની હીલચાલથી અમો ધરાયાં છીએ. માટે અમારા ઉપાશ્રયમાંથી ચાલ્યા જાઓ.”

આ રીતે ઉત્તમશ્રીએ આંખ ચડાવી ગર્જના કરી કે આચાર્ય ઝટ પાછા વળ્યા. આ વખતે તેમની સાથે બીજા સંવાદાના ત્રણ ચાર સાધુઓ જોવા માટે આવ્યા હતા તે કાંઈ નહીં જોલતાં સીધા પોતાના ઉપાશ્રયે આચાર્યની સાથે ચાલ્યા. તેમના ગયા પછી ચતુરશ્રી ખૂબ રડવા લાગી અને જોલી “ઉત્તમશ્રી ! તમે મારા માટે આટલું બધું દુઃખ ન ભોગવો ! મેં હાથે કરી પથરો ઉછાળી માથું ધરી લોહી કાઢેલું છે, કોઈનો પણ દોષ નથી. દોષ મારા નસીબનો છે. હવે તો પ્રભુ માફ મહેનત લાવે તો સાફ. મારો ખરો દુશ્મન કંચનશ્રી છે. અને તેને મદદ કરનાર મારા આપ છે. હવે પસ્તાવો કરે શું થાય ? બાજુ મેં મારા દોષેજ બગાડી છે. મારા હાથેજ મારી છંદગી ઘૂળ કરી છે.” એમ કહી રડવા લાગી.

તેને આમ રડતી દેખી ઉત્તમશ્રી દિવાસો આપી કહેવા લાગી “ચતુરશ્રી ! ચતુરશ્રી ! રડીશ નહીં ! ઉત્તરું શરીર વધારે બગડશે. હવે પસ્તાવો કરે શું થાય ? ”

રડતાં રડતાં ચતુરશ્રી જોતો “હવે મને ખ્યાલ આવે છે કે દુઃખમાં માણસની કેવી જરૂર પડે છે. અને તે વખતે જો મદદ કરે છે તેજ ખરા સ્નેહી ગણાય છે. દુઃખજ મિત્ર અને સ્ત્રીની પરીક્ષા કરે છે. હું કેવી કમનસીબ અભાગણી સ્ત્રી કે મારા પતિના દુઃખની વખતે - ચાકરી કરવાના આળી વખતના પ્રસંગે પરિશ્રમથી કંટાળી

કંચનશ્રીના પક્ષમાં પેડી. માળાપે તે વાતને ટેકા આપ્યો. “પતિ તો સ્વાર્થના સગા, તે કાંઈ પરલવમાં મદદ કરનાર નથી.” આવી આવી શીખામણોથી મને ભ્રમિત કરી આ દીક્ષાની જાળમાં સપડાવી મારા પતિથી વિખુટી કરી દુઃખના મહાસાગરમાં કુળાવી દીધી છે. કોણ જાણે પતિની શી દશા હશે ? મારા જેવા પથારીવશ હશે. માણસ વિના મને દુઃખ થાય છે તો હું તેમની પત્ની છતાં તેમને છોડીને અહીં આવી તેથી તેમને કેટલું બધું દુઃખ થયું હશે ? આનો વિચાર મને તે વખતે બીલકુલ આવ્યો નહીં. હે કમબખ્ત નસીબ !” એમ કહી કપાળે હાથ મારી નસીબને ધિક્કાર આપ્યો.

“અરે ચતુરશ્રી ! તું આ શું કરે છે ?” એમ દપકો આપી ઉત્તમશ્રીએ તેનો હાથ પકડ્યો અને કપડાવતી આંસુ સાફ કરવા લાગી.

ચતુરશ્રી—“ઉત્તમશ્રી ! હવે આ આંસુ મને મારા દુઃખનાં નથી આવતાં. મને તો મારા પતિનાં આંસુ સાંભરી આવે છે, તેમના દુઃખની કલ્પનાઓ મનમાં ખડી થાય છે, તેમના દુઃખનું સ્મરણ મને દુઃખ રૂપ થઈ પડ્યું છે અને તે દુઃખનાં આંસુ નીકળી રહ્યાં છે. અત્યારે મને કોઈ કહે કે ‘તમારા પતિ સાંગ થયા છે, દુઃખમાંથી મુક્ત થયા છે’ એટલાજ શબ્દો કાને પડે તો હું માફ તમામ દુઃખ વિસરી જાઉં.”

આ તેના શબ્દોથી ઉત્તમશ્રીને પણ લાગી આવ્યું, જોડે બેઠેલી ચંદનશ્રીની આંખમાંથી તો આંસુ ટપકવા લાગ્યાં.

જરા વાર શાંત રહી ઉત્તમશ્રીએ કહ્યું “ચતુરશ્રી ! તારા કહેવા પ્રમાણે તારો પૂર્વ ઇતિહાસ કોઈ જુદાજ પ્રકારનો છે. હું એટલુંજ જાણતી હતી કે તારો પતિ વ્યસની, દરિદ્રી ને મવાલી જેવો હોવાથી તને ત્રાસ આપતો હતો માટે તેનાથી કંટાળી દીક્ષા લઈ તેના પાપ-માંથી તું છુટી છે.”

ચતુરશ્રીએ જવાબ આપ્યો “ઉત્તમશ્રી ! મેં તો અમૃતના પ્યાલાને હાથે કરી ફેડી નાખી અમૃત ઢોળી નાખ્યું છે. તે એક

મોટી પેઢીમાં નોકર છે, બી. એ. સુધી અંગ્રેજી બણેલા છે. સારો પગાર મળે છે. પરંતુ છ માસથી તેમને ગળતીનું દરદ લાગુ પડવાથી બીજાના-વશ છે. હું ઉપાશ્રયે સાધ્વી પાસે જતી આવતી એટલે તે રોજ શીખ-વણી કરે કે ધણી તો સ્વાર્થી છે, માળાપ પણ તેવીજ શીખામણુ આપે. હવે મને તેનો ખ્યાલ આવે છે કે માળાપ મારા સ્વાર્થ માટે નહીં પણ તેમના સ્વાર્થ માટે કહેતાં હતાં. ધણી મરી જશે એટલે છોડી વિધવા થવાથી પીયરમાં સંભાળવી પડશે, માટે છોને દીક્ષા લે, જેથી સંભા-ળવી મટે. આમ સૌ પોતપોતાના સ્વાર્થ તાકતું હતું. પણ મારો સ્વાર્થ અગડે છે તેનું જ્ઞાન ન રહ્યું. સંસારીપણામાં ધણીને પાણીનો લોટો ભરીને પાવો ન પાલવ્યો અને અહીં મોરીઆ ભરી ભરીને થાકી ગઈ, આહાર પાણી લઈ આવવામાં અને પગ દબાવવામાં મારા લાથ દુખવા માંડ્યા, ગાળો સાંભળી મારા કાન જહેર માર્યા ગયા; અને છેવટે મારી આ ભુંડી દશા થઈ. મેં મારા ધણીને લોટો ભરી પાણી પાચું હોત, લાથ પગ પંપાળ્યા હોત, જોઈએ તેવી રસોઈ બનાવી આપી હોત, મધુર શબ્દોમાં તેમની આત્મા પાળી હોત, તો મેં લાલ જેટલી શુભામગીરી ઉઠાવી છે તેનો સોમો ભાગ પણ થાત નહીં. તેમને સંગ્રહણીનું દસ્ત હોવાથી પરાણે પરાણે ઉડી જાજરમાં જતા, પણ મેં અભાગણીએ એક દિવસ એટલું પણ ન કહ્યું કે “તમે અહાર જશો નહીં, ખાટલા પાસે વાસણમાં બેસો, હું સાફ કરીશ.” અને અહીંયાં માત્રુ પરઠ-વામાં અને કપડાં ધોવામાંથી કંચી આવી નહીં. અફસોસ !! હવે લાય-ખીટ કરે શું થાય ?”

ઉત્તમશ્રી—“તે લાલ જીવે છેને ?”

ચતુરશ્રી—“માંદગી ગંભીર હતી તેથી કોણ જાણે શું બન્યું હશે. અત્યારે કોઈ મને કહે કે તે જીવતા છે તો હું.....શું કહું ? મારી જીભ ઉપડતી નથી.”

ઉત્તમશ્રી—“ધીરજ રાખ ! મને પણ દુઃખ પડવામાં બાકી રહ્યું નથી. અમારી તદ્દન ગરીબ અવસ્થા હતી. નાની ઉંમરમાં રાંડી તે

વખતે મને પાંચ વરસનો દીકરો હતો. આ વરસનો કરતાં કરતાં મને આંખે પાણી આવ્યું. એટલું વળી સાઈ હતું કે ચંદ્રાવતી ગામમાં અમારી માલકીનું ઘર હતું તેમાં રહેતાં હતાં. આવકનું કાંઈ સાધન નહોતું. કોઈને ત્યાં રસોઈ કરવા રહું તો દુનિયા વાતો કરે. દુનિયાના મારથી છેવટે ધંટીનો ધંધો હાથમાં લીધો હતો. દળણાં દળીને માઈ અને છોકરાનું પૂરું કરતી હતી. છોકરો ચૌદ વરસનો થયો કે ખરાબ સોજતને લઈને બગડી ગયો, પૂરું લણ્યો પણ નહીં, મને પણ ગાળો દે, તેથી મને ખૂબ કંટાળો આવ્યો. હું ઉપાશ્રયમાં જતી હોવાથી મને જરા બાળબોધ વાંચવાનો અભ્યાસ હતો. સાધ્વીઓ પાસે પ્રતિક્રમણ શીખી હતી. એવામાં અમારા ચંદ્રાવતી શહેરમાં આ કંચનશ્રી સાધ્વી આવ્યાં. તેમણે મને દીક્ષાનું પાણી છાંટવા માંડ્યું, તે વખતે પણ આ સૂર્યવિજય આચાર્ય જેડે હતા. તે લાગવગવાળા હોવાથી તેમણે છોકરાને ફેકાણે પાડવા માટે કાંઈ શેઠને લલામણ કરી. પણ શેઠ એવો મળ્યો કે “તમે દીક્ષા લો તો છોકરાને નોકરી રાખું” આથી મારા મનને એમ લાગ્યું કે છોકરો ફેકાણે પડે છે, તે મોટો થશે એટલે પરણી પોતાનો સંસાર ચલાવશે અને હું પોતે દીક્ષા લઉં તો શું ખોટું? ધંટી છોડી છોકરાને મોટો કરવાની ઉપાધિમાંથી મુક્ત થઈ ઉપાશ્રયમાં ધર્મ-ધ્યાન કરી શુભન ગુન્નરીશ. એ નિશ્ચય ઉપર આવી છેવટે મેં દીક્ષા લીધી. મારો છોકરો હાલ ક્યાં છે તેની મને ખબર નથી. કારણકે તે બેદરકાર અને ઉદ્ધત હોવાથી તેનું નસીબ હોય તે સુધર્યો હોય. હાલ તે વાતને આશરે આઠ વરસ થઈ ગયાં; આ આઠ વરસમાં જ્યારથી હું કંચનશ્રીને હિંચે સ્વરે ખોલી છું ત્યારથી મને જરા કંઈ વળી છે. નહીં તો લાગટ ચાર વરસ સુધી તારા કરતાં મારી વધારે ભુંડી અવસ્થા હતી. કંચનશ્રીના ભવાડાની તો શી વાત કરું? આ બિચારી ચંદનશ્રી મારી એલી સત્તર વરસની છે તેને દીક્ષા આપે એ અડી વરસ થયાં. તેનાં માઆપ મરી ગયેલાં હોવાથી તે મામાના ઘેર રહેતી હતી. તેને જ્યારે તેર વરસ થયાં ત્યારે તેને પરણાવવા માટે તમામ

તૈયારીઓ થઈ રહેલી. તે પણ પરણવાને તૈયાર હતી પણ તેનો મોટો મામો નિર્દય હતો તે પૈસાના લોભમાં પડ્યો. એક શેડીઆએ ત્રણ હજારની નોટો તેના હાથમાં મુકી કે છોડીને કંચનશ્રીના તાબે સોંપી દીધી. કંચનશ્રી પ્રપંચ કરવામાં અને છોકરીઓ સંતાડવામાં એવાં જખરાં છે કે ભલભલાનો પત્તો લાગતો નથી. તેમણે ગુપ્ત સ્થાનો એવાં શોધી રાખેલાં છે કે ગુપ્ત કરતાં વાર લાગતી નથી. કંચનશ્રીએ તેને બાર માસ સુધી છુપા સ્થળે રાખી, પાંચ માસ સુધી તો એક જણના ભોંયરામાં રાખી. તેનો બીજો મામો જે તેને પરણાવવાની તરફેણમાં હતો તેણે ખૂબ તપાસ કર્યો પણ કંચનશ્રીની પ્રપંચગળ આગળ તેનું કશું નહીં. ઓચિંતો તે મરણ પામ્યો. પૈસા લેનાર મામો પણ દેવગત થયો. વાત જરા શાંત પડી કે તેને દીક્ષા આપી દીધી. તે સંસારીપણામાં સાઈં બણેલી હતી, હમણાં પણ બણે છે, પણ હમેશાં ચિંતાગ્રસ્ત રહે છે. આવી છોડીને દીક્ષા આપ્યાથી શું ફાયદો થાય ? શર્યાતમાં પણ આના ઉપર ખુબ ત્રાસ થવા માંડ્યો. તે તો રોજ પોકેપોક મુકીને રડે. હું રોજ તેને મારી પાસે રાખી ધીરજ આપતી, ન્યારે વધારે ત્રાસ કરવા લાગ્યાં ત્યારે મારે કંચનશ્રીને કહેવું પડ્યું કે “ જાઓ તે મારી ચેલી છે, તમારે ડહાપણ કરવું નહીં.” ન્યારથી આ પ્રમાણે સંભળાવી દીધું છે ત્યારથી આ ચંદનશ્રી દુઃખમાંથી મુક્ત થઈ છે. તારા દુઃખની આ શર્યાત છે તેથી તને વધારે લાગે છે. ગમે તો રીકાં થઈ ગયાં છીએ એટલે આટલું બોલી શકીએ છીએ. “ થાય તેવા થઈએ તો ગામ વચ્ચે રહીએ ” એ કહેવત બોલી નથી. મારે ચતુરશ્રી ધીરજ રાખ અને તારું મન કર કહણ. મને ઘણી વખત દીક્ષા છોડી દેવાનું મન થાય છે, પણ શું કરું ? લાચાર અવસ્થામાં છું. તારા જેવું હોત તો આવી ઉપાધિ હાથે કરી નહીં વહોરી લીધી હોત ! ભાવી આગળ કોઈનો ઉપાય ચાલતો નથી. તારી ચાકરી અમારાથી થશે તેટલી કરીશું. કંચનશ્રીનો મને જરા પણ ડર નથી, તું હવે ડરીશ નહીં. કદાચ તે આવે અને હું બહાર ગઈ હોઉં તો

તું રોકડો જવાબ તેમને આપી દેજે. શરમમાં રહીશ નહીં.”

આ પ્રમાણે વાતચીત કરે છે એટલામાં કેટલાંક ઘેરાં ચતુરશ્રીની ખબર પુછવા આવ્યાં અને તે પણ વાતમાં જોડાયાં.

અહિંઆં આચાર્ય તથા કંચનશ્રી ૩-૪ દિવસ રોકાયાં. વધારે રહેવાનો વિચાર આચાર્યનો હતો; કારણકે અત્રે શસ્ત્રીકાંતને દીક્ષાની જાળમાં સપડાવવા શુદ્ધિવિજયનો વિચાર ચાલતો હતો પણ અત્રે ધાંધલ થવાનો સંભવ હોવાથી તેને અત્રે દીક્ષા આપવાનો વિચાર માંડીવાળી માલિકા ગામે દીક્ષા આપવાનું નક્કી કર્યું. તેથી તમામ સાધુઓએ ત્યાંથી વિદાર કર્યો અને સાધ્વીઓએ પણ પેલી ચતુરશ્રી ઉત્તમશ્રી અને ચંદનશ્રીને ગાંધારીમાં મુકી આચાર્યની સાથે વિદાર કર્યો

પ્રકરણ ૨૨ મું.

સરિતાનાં મામા માસી.

(હોહરો)

ભેદ કદી નિજ ભાગ્યનો પ્રથમથી નવ પરખાય,
સાંઈ નરમું એ અધું પરિણામે સમજાય. —લેખક.
સમય સમય બળવાન હે, નહીં પુરૂષ બળવાન,
કામે અર્જુન હુંટીઓ, એહી અર્જુન એહી બાણ.

ચંદ્રકુમાર, સરલા, સરિતા અને કલ્યાણ એમ ચાર જણ સવારે જોવાની ખાતર બાગમાં આંટો મારી ત્યાંથી વળતાં એક ફોટોગ્રાફરની સ્ટુડીઓ આગળ આવ્યાં કે ચંદ્રકુમારને લાઈઝેનનો ફોટો પડાવવાનો વિચાર થયો, સરલાની સલાહ લીધી, અભિપ્રાય મળતો થયો કે તેઓ સ્ટુડીઓમાં દાખલ થયાં. જુદા જુદા પ્રકારના પાંચ છ ફોટા પડાવી નજીકમાં આવેલા શાંતિનાથના દેરાસરમાં જઈ દર્શન કરી ઘેર આવ્યાં. ત્રણ ચાર દિવસમાં સરિતાને કકડે કકડે આખું શહેર દેખાડવામાં

આબુ. માના અકાળ મૃત્યુથી તેના કામળ હૃદય ઉપર પડેલા ધાને ભાઈના મેળાપથી અને આવી રીતે નવું નવું જોવાથી સહેજ રૂઝ વળતી હોય તેવું કોઈ કોઈ વખત આનંદથી વિકાસિત થતા તેના મુખ ઉપરથી જણાઈ આવતું. વધારે સહવાસમાં આવવાથી “સરલા ભાભી, સરલા ભાભી કહી” છુટથી વાતોમાં ભાગ લેતી. ઘણા વરસે મળેલા કલ્યાણને ભાઈ ભાઈ કહી વારંવાર બોલાવતી અને તેના મોંઢેથી વીતેલી આત્મકથા સાંભળતી.

અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ તરફથી ભરાયેલા મેળાવડામાં માલતીએ આપેલા ભાષણથી અવંતીલાલ ઘણાજ ખુશી થયા હતા, તેમના હૃદય ઉપર ઉડી છાપ પડી હતી. બીજા દિવસે સાંજે પ્રજા-પોકારમાં મેળાવડાનો પૂરેપૂરો હેવાલ પ્રકટ થયો, તેમાં ભગિની સમાજના પ્રમુખ મહાશ્વેતા અને સેક્રેટરી માલતીના ફોટા પણ આવ્યા. માલતીનું ભાષણ અયોગ્ય દીક્ષાના હિમાયતીઓને ઘાણું આકડું લાગ્યું, પણ શું કરે? તેના ત્રણ દિવસ અગાઉ સાધુનો કોરટનો ભવાડો બહાર પડ્યો હતો. આમ ઉપરા ઉપરી બનાવો ડુબનવાથી તેઓ માથું ઉપાડી બોલતા હતા તે બંધ થયા.

ચંદ્રકુમાર જમીને ઑશીસમાં જવાની તૈયારી કરતો હતો એટલામાં ટપાલવાળો કાગળ આપી ગયો. ચંદ્રકુમાર પત્ર ફોટી વાંચી અવંતીલાલને કહેવા લાગ્યો “આપુજી ! અમરાપુરથી મારી બાતો પત્ર છે. તેમાં લખે છે કે સરિતાના ભાઈ કલ્યાણને દીક્ષાના દુઃખમાંથી છોડાવી સરકારે તમને સાંધ્યો તે જાણી અમો ખુશી થયાં છીએ. આજે બક્ષીપુર ગામથી સરિતાનાં મામા તથા માસી સરિતાને મળવા માટે આવ્યાં છે માટે જો હવે ત્યાં ખાસ કામ જેવું ન હોય તો સરિતાને લઈને આવવાનું કહેજો.”

સરિતાને બોલાવી ચંદ્રકુમારે પૂછ્યું “બેન ! તારા મામા અને તારી માસી અમરાપુર તને મળવા આવ્યાં છે, તે તને અમરાપુર તેડાવે છે માટે જવાની મરજી છે?”

સરિતા જરા હસીને બોલી “તેમાં મને શી ખબર પડે? કાકા કહે તો તેમની સાથે ત્યાં જાઉં, અહીં કહો તો અહીં રહું.”

ચંદ્રકુમાર—“તારા મામાને અને માસીને ઓળખે છે?”

સરિતા—“મજે તો ઘણો વખત થયો, તેઓ કોઈક દિવસ આવતાં.”

ચંદ્રકુમાર—“આ તારાં સગાં મામા માસી છે?”

સરિતા—“ના, સગાં તો કોઈ નથી, પણ દૂરનાં સગાં હશે, હું ખરાબર જાણતી પણ નથી.”

ચંદ્રકુમાર—“તે ઘરના સુખી છે?”

સરિતા—“મને કશીએ ખબર નથી.”

અવંતીલાલ—“સરિતાને ક્યાંથી ખબર હોય? પણ હવે અત્રે મારે કાંઈ કામ જેવું નથી. આચાર્ય પણ ગઈ કાલે ઉપડી ગયા એટલે કાંઈ નવાજીની સાંભળવા જેવું નથી. માટે કાલે સવારની ગાડીમાં સરિતાને લઈને જાઉં. લોકાચારે અને ભાણીને મળવા માટે તે અને આવ્યાં છે તો વિના કારણ તેમને ત્યાં રોકી રાખવાં ફીક નહીં. કલ્યાણને લઈ જવાની જરૂર નથી.”

સરિતા—“કલ્યાણને ચંદ્રકુમારભાઈની પાસેજ રાખવો છે. અહીંયાં જાણશે.”

એ રીતે નિશ્ચય કરી બીજા દિવસે સવારે અવંતીલાલ સરિતાને લઈ અમરાપુર ગયા. સાંજે અમરાપુર પહોંચ્યાં. ગાડી કરી ઘેર ગયાં. ઘરમાં સરિતા પગ મુકે છે કે તેને દેખી બાહ્ય પ્રેમનો આડંબર કરી તેની માસી નવલકુંવર રોવા લાગી અને “આવ મારી ભાણી તને ખુબ દુઃખ પડ્યું” એમ કહી વળગી, તેની માને સંભારી મોં વાળવા લાગી. સરિતા પોતાનું દુઃખ જરા જરા વિસરી ગઈ હતી, તે તેને પાછું સ્મરણ કરાવી રહી. આ અવંતીલાલને પસંદ પડ્યું નહીં, પણ તેમને ખોટું લાગશે એટલા વિવેકની ખાતર તે બોલ્યા નહીં. માસી તો હુંકામાં નહીં પટાવતાં જીના આપદાદાના પરીઆના પરીઆ સંભારી મોટા ઘાંટે કાઢી ખૂબ મોં વાળવા લાગી, અવંતીલાલનાં પત્ની મેના-

બાપએ આવીને છાનાં રહેવા ઘણુંએ કહ્યું પણ તે તો ઉચું જુએજ નહીં, આથી આજુ બાજુનાં પાડોશી ભેગાં થયાં અને આશ્ચર્યપૂર્વક પુછવાં લાગ્યાં “છે શું?” અવંતીલાલે કહ્યું “કાંઈ નહીં, આ તો સરિતાની મા મરી ગઈ છે તેથી તેની માસી કાણે આવી છે.”

આ પ્રમાણે ધાંધળ થવાથી મેનાબાપએ કહ્યું “બેન તમે આમ ન કરો, છાનાં રહો, લોકો આમ ભેગા થાય તે ઠીક ન કહેવાય, સરિતા તમને મળવા આવી ત્યારે તમે તેને ઘરમાં પગ મુકતાંજ રોવા બેસાડી.” મેનાબાપના આ શબ્દો સાંભળી બીજાં ઘેરાંએ પણ તે વાતને ટેકો આપી મહા મહેનતે મોં મુકાવ્યું. અવંતીલાલે તેના મામા કેસરીમલને પણ છાના રાખ્યા.

આ પ્રકારે મામા માસી રોવાની વિધિમાંથી પરવાર્યા ત્યાર પછી સરિતાનાં સુખ દુઃખની વાતો પુછવાનો અવસર મળ્યો. નવલકુંવરે વાતોમાં પણ સરિતાને રોવરાવવાની વાતનો આરંભ કર્યો. તે મેનાબાપને સદન ન થવાથી બોલી “નવલકુંવર! તમે વખત ઓળખતાં નથી. રસોઇ ઠંડી થઇ ગઇ, ગાડીમાંથી જેવાં આવ્યાં તેવાં તેમને જમાડી લેવાની વાત કેરે મુકી અને આ રોવાની ધાંધળ કરી મુકી, માંટે હમણાં તે વાતો રહેવા દો અને તેમને જમવા દો. બાણીને તે હીંમત આપવી કે આવી આવી વાતો કરી તેને રડાવવી? તમારો આ રીવાજ મને તો ગમતો નથી” એમ કહી મેનાબાપએ અવંતીલાલ, કેસરીમલ અને સરિતાને વાળુ કરવા બેસાડ્યાં. આ પ્રમાણે ન્યારે મેનાબાપએ જરા કિંચા સાદે કહ્યું ત્યારે તેઓ શાંત થયાં.

જમી રહ્યા પછી સાંજે અવંતીલાલ નામ ઠામ સગપણ વીગેરેની માહીતી મેળવવા કેસરીમલ સાથે વાતો કરવા લાગ્યા.

અવંતીલાલ—“તમારે ક્યાં રહેવું?”

કેસરીમલ—“અમે બક્ષીપુર રહીએ છીએ. બક્ષીપુર અહીંથી પૂર્વદિશામાં આવ્યું. અહીંથી સીધા બુસાવળ જવાની પાકી સડક છે તેની વચ્ચે બક્ષીપુર આવે છે. હમેશાં રીતસર બાડાની મોટરો જ

આવ કરે છે. અહીંથી ૨૫-૩૦ ગાઉ થતું હશે. નાનું ગામ છે પણ વેપાર રોજગારમાં ઠીક છે.”

અવંતીલાલ—“ તમારું નામ શું ? ”

કેસરીમલ—“ મારું નામ કેસરીમલ છે. બેનનું નામ નવલકુંવર છે, તે બિચારી બાળ વિધવા છે. અમને કોઇએ સમાચાર કહ્યા કે તમારી બેન જમનામાધ અમરાપુરમાં દેવગત થઈ છે તે જાણી અમે એકદમ કાણે બેસવા અત્રે આવ્યાં.”

અવંતીલાલ—“ લખ્યા વિના ક્યાંથી ખબર પડે ? સરિતાને શી જમ પડે ? ઘરના માલીકે તાકીદ કરી એટલે ઘર ખાલી કરી નાખી સામાન મારે ત્યાં મુક્યો છે અને બાકું અમે ચુકાવી આપ્યું છે. સરિતા અમારે ત્યાં રહેશે. તમે સરિતાના સગા મામા થાઓ ? ”

કેસરીમલ—“ ના, સગા તો નહીં, પણ ત્રણ પેઢીએ સગા થઇએ. અહીંયાં કોરટના કામે કોઇ વખત આવવાનું થાય ત્યારે મળવા માટે ભગવતીદાસની પાસે આવતો હતો.”

અવંતીલાલ—“ સરિતાના ભાઇ કલ્યાણને તમે ઓળખતા હશે. હમણું સાધુ તેને દીક્ષા આપતા હતા તેમની પાસેથી સરકારે છોડાવી અમને સોંપ્યો છે.”

કેસરીમલ—“ કલ્યાણને જોયે ઓળખું. તેને ઘેર લાવ્યાના સમાચાર અમે સાંભળ્યા. મને તે બાબતની પૂરી માહિતી નથી પણ એટલું જાણવામાં છે કે સરિતાને એક ભાઈ હતો તે કોઇ શેઠને ત્યાં ભણવા મુક્યો હતો, એવું તેના બાપ ભગવતીદાસ કહેતા હતા. સાંઈ થયું કે સરકારે તેને દીક્ષામાંથી છોડાવી તમને સોંપ્યો. સરિતાની સાથે તેને અત્રે લાવવો હતોને ? ”

અવંતીલાલ—“ ના, હમણું ન લવાય ! કદાચ કોઇ સાધુના ભક્તો તોફાન કરે ! માટે હમણું તો તેનો બરાબર બંદોબસ્ત રાખવો પડશે. આ નવલકુંવર તમારાં સગાં બેન થાય ? ”

કેસરીમલ—“ હા, સગી બેન થાય. મારાથી નાની છે.”

પછી જરા વાર શાંત રહી વિચાર કરી ગંભીર સ્વરૂપે કેસરીમલ કહેવા લાગ્યો “આ બે છોકરાં અમારે ઘેર ન મોકલો? અમે તેમને સંભાળીશું અને અમારાં છોકરાં જેવાં રાખીશું.”

જોડે બેઠેલાં મેનાબાઈએ તરતજ જવાબ આપ્યો “ના, બા, એ છોકરાં મારે ત્યાં મોટાં થશે. નાનપણથીજ મારે ઘેર રહેલાં છે. અમારી સાથે તેમનો જીવ મળી રહ્યો છે માટે અમે તેમને ક્યાંય મોકલવાનાં નથી.”

નવલકુંવર બોલી “કેમ લાણી! મામાને ઘેર આવવું છે ને? ત્યાં તને ગમે તેવું છે. મામાને બે છોડીઓ અને બે મોટા છોકરા છે, મોટા છોકરાનું અને છોડીનું આ સાલ લગ્ન છે. બક્ષીપુર આ અમરાપુર જેવું મોટું શહેર નથી. નાનું ગામડું છે.”

સરિતાએ જવાબ આપ્યો “મારે તો આ ઘર મુકી બીજે કેકાણે જવું નથી. મને અહીં શીવાય ક્યાંય ગમે નહીં. ભાઈ કલ્યાણ ચંદ્ર-કુમારભાઈને ત્યાં છે તે ત્યાં લાજશે.”

આ પ્રમાણે સરિતાનો જવાબ સાંભળી કેસરીમલે અવંતીલાલને જણાવ્યું. “તમારી હકીકત જાણીને અમે લઈ જવાને વધારે આગ્રહ કરતાં નથી પરંતુ એટલી અમારી માગણી છે કે વૈશાખ માસમાં છોકરાનું અને છોડીનું લગ્ન છે તે ઉપર જરૂર ભાઈ બેનને મોકલજો. આગળથી તમને ખબર આપીશું અને ખાસ તેડવા માટે માણસ મોકલીશું.”

અવંતીલાલે જવાબ આપ્યો “તે વાત બરાબર છે. લગ્ન ઉપર સરિતાને જરૂર મોકલીશું. કલ્યાણને માટે કહેવાય નહીં. જેવો સમય! ચંદ્રકુમાર અને તેના મિત્રા હા પાડશે તો મોકલીશું.”

આ પ્રમાણે વાનચીત કરી બીજા દિવસે મામા માસી મોટરમાં ખાતાને ગામ બક્ષીપુર રવાના થયાં.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

કનકનગરમાં જયંતીલાલ અને વીરબાળાનો નવો
ગૃહસંસાર, બસંતીલાલની ઠાસ્ટી.
બસંતીલાલનું બુલબુલ.

(દોહરો)

બોળી બલી ભામિનીને, ભરમાવે ભરથાર.
અવળા રસ્તે દોરીને જીવન કરે ખુવાર;
સદ્ગુણી નારી સોંપડી ગુણની નહીં દરકાર,
હીરાની કીંમત નહીં તે નરને ધિછાર. —લેખક.

“અરે! તમે મને ક્યાં અહીંયાં લાવ્યા? દિવાનખાનું અને બે
ઝોરડીઓ તો સારી સવડવાળી છે, પણ તમે કહેતા હતા કે પાડોશ
બહોળ સારો છે, તેમાં વસતી પણ સારી છે, પણ મને તો કાંઈ સમ-
જણ પડતી નથી.”

“વીરબાળા! હમેશાં દરેક નવું સ્થાન એવુંજ લાગે, જેમ જેમ
સહ્યાસ થશે તેમ તેમ પાડોશી સાથે ઝોળખાણ થશે એટલે અતડા-
પણું નીકળી જશે, પછી તને ગમશે.”

“પણ મને તો આ જગો ભયભરેલી લાગે છે.”

“જે તેમ તને લાગશે તો આપણે બદલી નાખીશું. આપણા
આ જોડેના પાડોશી ભાઈ બસંતીલાલ બહોળ માયાળુ છે. તેમનાં
ઘેરાં પ્રેમાળ અને સારા સ્વભાવનાં છે, તેમના આગ્રહથીજ અહીંયાં
આવ્યો છું. બસંતીલાલ પણ શેરબજારમાં કામ કરે છે. તેમણે મને
કહ્યું છે કે શેરબજારમાં નોકરીની જરૂર જોડવણ કરી આપીશ. તેમ
છતાં કદાચ બજારમાં જે કોઈ નોકરી ધાર્યા પ્રમાણે સારી નહીં મળે
તો દર માસે સો રૂપીઆ પ્રમાણે મને નોકરી આપવા તેમણે ઇચ્છા
બતાવી છે. વળી અત્રે લાલભાઈ શેઠ છે તેમની પણ મહેરબાની છે.
તેમણે પણ દર માસે પચાસ રૂપીઆ રળાવવા કહ્યું છે.”

ઉપર પ્રમાણે ધણીધણીઆણી ઝોરડીમાં બેશી વાતો કરે છે એટલામાં તેમના પાડોશી ખસંતીલાલ ત્યાં આવી વિવેકભરી દૃષ્ટિથી કહેવા લાગ્યો “કેમ લાઇ જ્યંતીલાલ ! તમારાં પત્ની આટલાં બધાં કેમ ઉદાસ જણાય છે ? ગઇ કાલનાં તમે બંને આવ્યાં છો છતાં હજી કેમ અરાબર ઠેકાણું પડ્યું નથી ? તમારા બંને જણ માટે ત્રણ હાલ પૂરતા છે. વળી આ ચોથો માળ છે એટલે એકાંત જેવું છે. કોઈની આવજા નથી. આ મજલે આપણે ત્રણ ચાર કુટુંબો રહીએ છીએ, સર્વનો લાઇચારા જેવો સંબંધ છે માટે જ્યંતીલાલ ! તમે તેમને મદદ કરી પાસે રહી બધો સામાન ગોઠવી આપો, અને વિશેષ મદદ જોઈતી હોય તો મારા ઘરમાંથી મોકલું” એમ કહી પોતાની ઝોરડીમાં જઇ તેમની સ્ત્રી બકુલને મોકલી.

આ બકુલ તો બહુજ ચાલાક હતી, ગામડીઆપણાનું એક રૂવાટું પણ તેનામાં નહોતું, અપ દુડેટ ફેશનમાં રહેતી હતી, બોલવામાં પ્રેમાળ અને કંઈ મધુર હોવાથી તેને યુવકબુલ પણ કહેતા. તે આવી કહેવા લાગી “લાઇ જ્યંતીલાલ ! તમારી પત્ની તો બહુજ શરમાળ જણાય છે. મને ઘરમાંથી સૂચના આપી કે તું પાસે રહી ધરવાખરાની વસ્તુઓ ગોઠવી આપ અને મદદ કર. તે માટે હું આવી છું. લાઇ જ્યંતીલાલ ! તેમનું નામ શું ?

“તેમનેજ પુછોને ?”

“તમને ઐરીનું નામ દેતાં શરમ આવતી હશે ? તમારા જેવા મુધરેલાને ઐરીનું નામ દેવામાં શરમ શી ?”

જ્યંતીલાલ તરફથી જવાબ નહીં મળવાથી બકુલે વીરબાળાને યુછયું “બેન ! તમારું નામ શું ?”

“મારું નામ વીરબાળા.”

“નામ ઘણું સુંદર છે, લાલના જમાનાનું છે. પણ તમે કેમ ઉદાસ બેશી રહ્યાં છો ? નવાનવી તો એવુંજ લાગે. જ્યારે હું નવાનવી અત્રે રહેવા આવી ત્યારે તો હું રો રો કરતી હતી, જરા પણ ગમતું નહોતું. પણ

થોડા દિવસ થયા કે સૌતી સાથે મેળાપ થયો ત્યારે ગમવા લાગ્યું અને હવે તો એવું ગમે છે કે અહીંથી બીજા સ્થળે જવુંજ ગમતું નથી, માટે વીરબાળા બેન ! ચાલો હું તમને પાસે રહી બધી વસ્તુઓ ગોઠવી આપું અને જે કાંઈ ખુટતું હોય તે તમામ તમને મારી ઓરડી-માંથી લાવી આપું. ભાઈના કહેવા પ્રમાણે આજે તો તમારે તમારા સગાને ત્યાં જમવાનું છે, કાલથી અત્રે રસોઈ બનાવો. રસોડાની ઓરડી પણ સારી અજવાળાવાળી છે, સુવાનો ઓરડો પણ ધણોજ સારો એકાંત અને હવાઅજવાળાવાળો છે. આ દિવાનખાનું પણ સાદું સવ-ડવાળું છે. ફરનીચર તો ગોઠવેલું છે જ. તમારે બંનેને આથી શું વધારે જોઈએ ? ” એમ કહી વીરબાળાને ધીરજ આપી કામે લગાડી.

જ્યંતીલાલ—“ બકુલબેન ! આજે તો મારે તમારો ઉપકાર માનવો પડશે. તમે ન આવ્યાં હોત તો આ ઘર વાખરો ટેકાણે ન પડત. તેની મુંઝવણને લીધે મારી મુંઝવણ પણ વધત. હું તો કનક-નગરનો ભોમીઓ, પણ આ તો પહેલ વહેલી આ શહેરમાં પગ દે છે તેથી મુંઝાય તેમાં નવાઈ નથી. ”

* બકુલ—“ અરે ભલભલા મુંઝાય છે તો તેમનું શું ગળું ? પણ ચિંતા નહીં, અમારા પાડોશમાં છે એટલે જરાપણ મુંઝવણ રહેશે નહીં. પણ દેશના જેવી અત્રે લાંબી લાજ નહીં કઢાય. લાજ કાઢી તો દાદર ચડતાં ઉતરતાં, ટ્રામમાં બેસતાં ઉતરતાં અથડાઈ પડશે અને લોકો મશ્કરી કરશે એ જુદું. માટે વીરબાળા ! મારી તો તમને પહેલી શીખામણ એ છે કે લાજ ધીમે ધીમે ખસતી કરવી, બોલવામાં શરમાવવું નહીં, કોઈ આવે તો પુછે તેનો જવાબ આપવો, મોટાની હાજરીમાં કેમ બોલાય એવો ખોટો વિવેક રાખી મૌનવ્રત ધારણ ન કરવું. કામ હોય તો મોટાથી સુખેથી વાતચીત કરવી. આ તો મુંબઈ જેવી બીજી નગરી છે. તમે મુંબઈ જોયેલું કે ? ”

વીરબાળા—“ મુંબઈ તો બે વખત ગયેલી છું, મુંબઈમાં પણ આવાજ માળાઓ, રસ્તાઓ અને ગાડીઓની ધમાલ છે. ”

અકુલ—“ત્યારે તો હીક થયું. મુંબઈ જોયું છે તેથી તમને આહીઆં કાંઈ નવાઈ જોવું લાગશે નહીં.”

આમ બંને જણ વાતમાં ને વાતમાં સામાન ગોઠવવાના કામમાં ગુંથાયાં એટલે જ્યંતીલાલ ઉડીને અસંતીલાલની ઓરડીમાં ગયો. અસંતીલાલે મસ્કરીમાં કહ્યું “જ્યંતીલાલ ! તારૂં બુલબુલ કાંઈ મારા બુલબુલ કરતાં કમી ઉતરે તેમ નથી. જરા શિક્ષણની ન્યૂનતા જાણાય છે. પણ અકુલ તેને શિક્ષણ આપી અપ દુડેટ બનાવી મુકશે. અકુલમાં એ કારીગરી વધારે છે. ખરેખર હું તો ન્યારથી અકુલને અત્રે લાવ્યો છું ત્યારથી સુખી થયો છું, મોટા સારા સારા માણસોના પરિચયમાં આવ્યો છું, પૈસા પણ સારા મળે છે, તું પૈસાની ચિંતા કરીશ નહીં. મારા કરતાં તારી પાસે સાધન સાઈ છે, પણ યુક્તિથી કામ લેવાનું છે. આવા કામમાં ઉતાવળ કરવાથી મામલો બગડે છે. તે યુક્તિએ અકુલ શીખવશે. અકુલ ગુરૂ અને વીરબાળા શિષ્યા.”

અકુલ વીરબાળાને બધું ગોઠવી આપી અસંતીલાલ પાસે આવી અને ઓરડી બંધ કરી. જ્યંતીલાલને માથે ટપલી મારી મસ્કરી કરી અકુલ કહેવા લાગી “જ્યંતીલાલ ! ભાભી સાહેબ તો અલભેલાં છે, હું તો સમજતી હતી કે તે હીક હીક હશે પણ આ તો ભલભલાને ચળાવે તેવાં કામલુગારાં છે.”

અસંતીલાલ—“કેમ જ્યંતીલાલ ! મારો અને તેનો અભિપ્રાય મળ્યોને ? મેંતો કહ્યું કે મારા બુલબુલ કરતાં તમારૂં બુલબુલ કમી નથી.”

“ત્યારે તો એમ કહેાને જે બુલબુલની જોડી બની” એમ કહી અકુલ બુબ દસવા લાગી.”

અસંતીલાલ—“અકુલ ! જો હવે તારે એક કામ કરવું. તે શરમાળ છે, તેની શરમ ધીમે ધીમે છોડાવ, છુટથી વાતો કરતાં, હસતાં, તાળી આપતાં શીખવ, જુદી જુદી દબથી કપડાં પહેરાવતાં શીખવ, પીનો કેવી રીતે ભરાવવી તેનો પાઠ ભણાવ.”

અકુલ—“જુઓ તો ખરા ! પંદર દિવસમાં ખરેખર બુલબુલ

અનાવી દઈ હું, પણ લાઇ જ્યંતીલાલ તેમ કરવા મને છુટ આપે તો. તે મારા ઉપર ક્રોધાયમાન થાય તો તે મને ન ગમે.”

જ્યંતીલાલ—“તમારા કહેવાથી હું તેને અહીંઆં તેડી લાવ્યો છું તે તમે કેમ બધી જાઓ છો ? તમે તેને ફેશનેબલ લેડી અનાવી દો. પણ જરા ધીમે ધીમે ગાડી પાટા ઉપર ચડાવજો. રીસાય નહીં તેવી યુક્તિ કરવી.”

બકુલ—“મારાથી તો નહીં રીસાય પણ તમે રહ્યા તેના સ્વામીનાથ એટલે તમારાથી કદાચ રીસાય, માટે તમારે સંજાળવાનું છે. જેમ તે રાજમાં રહે તેમ તમારે વર્તવું. હું રાજમાં ને રાજમાં સઘળું કામ કાઢી લઇશ.” એમ કહી આંખના પલકારાથી મસ્કરી કરવા લાગી.

થોડા દિવસ ગયા કે જ્યંતીલાલની ઓરડીનું બરાબર કેકાણું પડી ગયું. વીરબાળાની મુંઝવણ ધીમે ધીમે કમી થવા લાગી. કોઈ કોઈ વખત ચારે જાણું સાથે નાટકમાં અને સીનેમામાં જવા લાગ્યાં. આ નગરમાં પતિપત્નીનાં યુગલોની છુટ, અને સાથે ફરવા જવાની રીટીઓ, બોલવાની બાપા, વીગેરે આધુનિક સુધારાઓ વીરબાળાની નજર આગળ રમવા લાગ્યા અને તેવા સુધારા તરફ લઇ જવાની જ્યંતીલાલની પ્રેરણા હોવાથી વીરબાળા ને તરફ દોરાઈ. જ્યંતીલાલ પણ દેખાવડા યુવક હતો તેથી વીરબાળાને બીજાઓની ઇર્ષ્યા કરવાનું કારણ નહોતું, વળી તેના મનમાં જ્યંતીલાલના કહેવાથી એમ પણ ફરી ગયું હતું કે હવે સદ્ગતો વેપાર છોડી દીધો છે, સારો પગાર છે, પૈસાની તંગીના દુઃખનો અંત આવ્યો છે, તેથી તે સંતોષમાં રહેતી અને પતિને નારાજ નહીં કરવા અને તેને ખુશ રાખવા પ્રયત્ન કરતી. જ્યંતીલાલ કહે તેમ વીરબાળા કરતી. ફરવા જતી વખતે અમુક ફેશનથી કપડાં પહેરવાં, અમુક પ્રકારનું પોલકું પહેરવું, છેડા છુટા મુકવા, વીગેરે જ્યંતીલાલ કહેતો તે પ્રમાણે તે કરતી. જે કે બકુલ પાસેથી આ શિક્ષણ લીધું પણ જ્યંતીલાલનું મન પારખવાનું શિક્ષણ મેળવી શકી નહીં. સામા

માણસની દૃષ્ટિ પારખવાની તેનામાં શક્તિ નહોતી. અત્યાર સુધી પતિના ત્રાસથી દુઃખીઆરી જેવી બની ગઈ હતી, તેથી તે રખેને ફરી એવા દુઃખી થવાનો વખત આવે એવા ડરથી પતિને હસતા મુખે જોવાને તે પતિના હુકમ ઉઠાવતી. પોતાનો દિવસ ઘેર આવ્યો હોય એમ સમજી પ્રભુનો ઉપકાર માનતી. આ બધું બસંતીલાલ અને બકુલને લઈને આભારી છે એવું તેના મનમાં હોવાથી તે તેમના તરફ ખરા ભાવથી જોતી હતી. આવી તે ભોળી અને લલી બાઈ હતી.

દિવસે દિવસે વીરબાળા બકુલના ગાઠા સંબંધમાં આવી ગઈ, બકુલ પણ ખાનગીમાં ઉઘાડી મસ્કરીઓ કરતી. પણ હજી સુધી બધું મર્યાદામાં હતું. કોઈ કોઈ વખત બસંતીલાલની ગેરહાજરીમાં કોઈ સહેલાણી ગૃહસ્થો બકુલની પાસે આવતા, બકુલ ઓરડીનાં બારણાં તરતજ બંધ કરી દેતી અને લાંબા વખત સુધી અંદર રહેતાં. થોડાક દિવસથી આ બધું વીરબાળાના જાણવામાં આવ્યું, પણ તે વાત તેનાથી બહાર પાડી શકાઈ નહીં. છતાં તેને તો તે વાત રોજની થઈ પડી તેથી તે હકીકત જ્યંતીલાલની આગળ જાહેર કરવાનો વિચાર થયો, “કહું કે ન કહું? કદાચ તેમને ખાતું તો નહીં લાગે? કહેવાથી મેળવેલી મહેરબાની પાછી જતી તો નહીં રહે? એવી શંકાથી તેની જીભ ઉપડી નહોતી.”

એક રાત્રે વીરબાળા અને જ્યંતીલાલ સીનેમાં જોઈઘેર આવી સુઈ ગયાં. સીનેમાંમાં જોયેલાં દૃશ્ય પ્રમાણે બકુલનો હેવાલ હોવાથી વીરબાળા જ્યંતીલાલને ધીમે રહી કહેવા લાગી “મારે તમને એક ખાનગી વાત કરવી છે, ખાતું ન લગાડો તો કહું.”

“ખાતું નહીં લગાડું સુખેથી કહે!”

“મારા સમ ખાઓ!”

“તારા ગળાના સમ” એમ કહી જ્યંતીલાલે તેના ગળે હાથ મુકી વચન આપવાની સાથે ભેગાભેગી મસ્કરી પણ કરી નાખી.

“ગળાના સોગન ખાવામાં પણ આવી મસ્કરી હોય?”

“એ તો મને સીનેમાનું પેલું દશ્ય યાદ આવી ગયું તેથી તે વિચારમાં કુદરતી રીતે અડપલું થઇ ગયું.”

“ત્યારે હું પણ સીનેમાના એક દેખાવની વાત કરવા માગું છું. જરા પણ ખોટું લગાડશો નહીં.”

“સોગન ખાધા પછી તારા ઉપર ખોટું લગાડાતું હશે ?”

“ત્યારે જુઓ સાંભળો, ઘણા દિવસથી તમને કહેવાનું કરતી હતી, પણ આજે જે સીનેમામાં જોયું તે હું કેટલાક દિવસથી આપણી જોડે જોયા કરું છું.”

“સીનેમામાં શું જોયું ?”

“પેલા ખાનઅહાદુરનું ઘર. બાઈ સાહેબને કેટલા બધા મળવા આવતા, ખાનઅહાદુરની ગેરહાજરીમાં બાઈ સાહેબ બીજાઓની સાથે બાજી રમતાં, મશ્કરીઓ કરતાં, દારૂ પીતાં, અને વીજળાની બત્તી બંધ કરી સંતાગો રમતાં. તેમનાં કપડાં કેવાં દેખાતાં હતાં ? મને તો જોતાં શરમ આવતી.”

“આવું સીનેમા જેવું ક્યાં જોયું ?”

“આપણી જોડેજ. આ અસંતીલાલ બહાર જાય છે કે સારા પોશાકમાં કેટલાક શેડીઆઓ આવે છે અને કોણ જાણે તેઓ અંદર સાંકળ વાશીને શું કરે છે ! ! હું તો રાત્રે પણ તેવું કોઇ કોઇ વાર જોઉં છું. મને તો લાગે છે કે સીનેમામાં જેવું બને છે તેવું તેઓ કરતાં હશે. બબ્બે કલાક સુધી ઓરડી વાશી અંદર રહે છે. હું ધારું છું કે તેને ધણીની બીક નહીં હોય ! કદાચ ઓશિતા અસંતીલાલ આવે તો ફારસ થાય અને બકુલના બાર વાગે.”

“અસંતીલાલના ઘણા મિત્રો છે. તે સૌની સાથે બકુલ છુટથી બોલે છે. વળી બકુલને શેત્રંજબાજી સરસ રમનાં આવડે છે તેથી કેટલાક રમવા અને કેટલાક વાતો કરવા આવતા હશે. અસંતીલાલે એવી છુટ આપી હશે.”

“પણ બારણાં શું કરવા બંધ કરતાં હશે ?”

“ ખારણું બંધ કરવાનું તો કારણ એટલુંજ કે ઘણા લોકો ધર્માની દૃષ્ટિથી જુએ છે, તેમને આવી તેવી છુટ ગમતી નથી તેથી કદાચ છુટથી વાતો કરતાં કે મશ્કરી કરતાં કોઇના જોવામાં આવે તો ટીકા કરે તેથી બંધ રાખતાં હશે. ”

“ વળી હું અઠવાડીઆથી નવું જોડું છું, કોઇ વખત રાતના મારા જેવી જીવાન એક બે સ્ત્રીઓ પણ આવે છે, થોડી વાર પછી અસંતીલાક્ષની સાથે બીજા પુરૂષો પણ આવે છે. ક્યારે પાછા જાય છે તેની સમજણ પડતી નથી. મને લાગે છે કે અહીંઆંજ તેઓ સુઈ રહેતાં હશે. આવો સીનેમા હું તો રોજ અત્રે જોઉં છું. એક વખત તો હું તમને કહેવાનું કરતી હતી કે તમારે રાત્રે બહાર જવું નહીં, પણ તમને જોડું લાગે તેથી કહેલું નહીં. ”

“ એ તો મિત્રાચારીમાં ચાલે છે, મને તો એમાં કાંઇ નવાઇ લાગતી નથી. કનકનગર જેવા શહેરમાં કોઇ કોઇને પુછે તેમ નથી. સૌ પોતપોતાનો ધંધો કરે કે નિંદા કરે ? ”

“ મને તો નવાઇ લાગી. બકુલના ચાળા પણ એવાજ લાગે છે, ગમે તેવાને શીશીમાં ઉતારી દે તેવી છે. ”

“ પણ હવે તારા ચાળા બકુલ કરતાં વધે તેવા છે. હવે તો તું બદલાઇ ગઇ છે. તું શાથી બદલાઇ ગઇ તે મને સમજતું નથી. ”

“ તમે બદલાયા એટલે હું પણ બદલાઇ. તમે બદલાયેલા નથી જણાતા ? પહેલાંની તમારી રીસ, તમારો ત્રાસ, તમારો માર, એ બધું સંભારોને ? તે તમે છોડી દઈ હવે મારી સાથે કેવું આનંદી વર્તન રાખો છો ?

“ આ પ્રમાણે તમે બદલાયા એટલે હું પણ બદલાઇ. ”

“ તું પણ હવે બરાબર પરીક્ષા કરતાં શીખી ગઇ. ”

“ એટલી પરીક્ષા કરતાં હું શીખી ગઇ માટેજ મને શંકા પડે છે કે ખારણું બંધ કરી અંદર કાંઇ જોડાણો કરતાં હશે. આપણે સીનેમામાં પાછળથી જોયું તેવુંજ હોવું જોઇએ. ”

“હોય તો શું બગડી ગયું? ધણી ધણીઆણી રાજી તો ક્યા કરે મીઠ્યાં કાજી? બંનેને પાલવતું હશે, એટલે આંખ આડા કાન કરી ચલવતા હશે. તેમાં બસંતીલાલનું શું બગડી ગયું? તેમના આહકો બે ઘડી આવી શેત્રંજ રમતા હશે, મોજ મારતા હશે અને ખીસું ખાલી કરતા હશે. પૈસા વગર થોડીજ કાંઈ બકુલ પેસવા દે એવી છે? આવી છુલછુલ જેવી બકુલને મેળવવા માટે તો ધણા શ્રીમંતો ફાંફાં મારે છે અને દલાલોને દલાલી આપે છે.”

“આના પણ દલાલો હશે કે?”

“અરે ધણાએ. આ કનકનગર કાંઈ મુંબઈથી ઉતરે તેમ નથી. દરેક જાતના ધંધા. જુગારના ધંધા, વ્યભિચારના ધંધા, લુચ્ચાઇના ધંધા, દરેક જાતના ધંધાદારીઓ અને તેના દલાલો તૈયાર છે. ધંધામાં ઉતરનાર જોષ્ટએ, દુનિઆ ઝુકતી હે ઝુકાનેવાલા ચષ્ટએ.”

“આ ધંધાની અને દલીલોની મને આજજ ખબર પડી.”

“ભોગ માત્ર અમારા પુરૂષના છે કે કોઇ અમારો ઘડો કરે નહીં. સ્ત્રીઓને તો મગ્ન છે, અને તેમાં વળી તારા જેવી ફાંકડીને તો વધણીજ મગ્ન. જરાક આંખનો ધસારો થયો કે શ્રીમંતો આવીને પગે પડે. મુનિવરો ચળી ગયા તો સામાન્ય માણસ શા હિસાબમાં? અમે મહા મહેનતે સો રૂપીઆ એક માસમાં પેદા કરીએ અને તમે ધારો તો તેટલી કમાણી એક દિવસમાં કરી લો. તમારા ઉપર શીદા થનાર જેવો આશક તેવી તમારી કમાણી!”

“ત્યારે તો તમારા કહેવા ઉપરથી મને લાગે છે કે આ બકુલ બાઇ તેવો ધંધો કરતાં હશે.”

“એ તો બધું ચાલે.”

“ત્યારે આ બસંતીલાલ દલાલી જેવું કામ કરના હશેને?”

“ના ના, દલાલી શાની? એ તો બધા પોતપોતાની ખુશીના સોદા થાય અને બક્ષીસ મળે.”

“ત્યારે આ જે બીજાં જૈરાં આવતાં હશે તે?”

“તે બધાં મોજશોખ માટે આવે. અમુક સાથે પ્રેમ થયો હોય અને તેમને મળવું હોય ત્યારે ક્યાં મળાય ? તે માટે આવું એક મેળાપીનું સ્થાન રાખ્યું હોય તો વાયદા પ્રમાણે મળી શકાય. તેમાં તેમનું શું બગડી ગયું ? તે બંને તરફથી બકુલને અને બસંતીલાલને બક્ષીસ મળે. એટલા માટે તો તેમણે ખાસ તે કામ માટે ચાર દીવાનખાનાં રાખ્યાં છે. સૌ પોતપોતાને ફાવે તે વખતે આવી આનંદ ભોગવી ચાલ્યા જાય. કહે, બસંતીલાલનો આ ધંધો શો ખોટો ? મોટાઓથી ઓળખાણ થાય અને પૈસા મળે, પાછનું નુકસાન નહીં અને હજારોનો ફાયદો. જ્યારે મેં આ કારસ્થાન જોયું ત્યારે મને તો લાગ્યું કે એવું પૈસા કમાવાનું ખાતું ઉધાડ્યું હોય તો મોટો લાભ થઈ જાય અને સારી રકમ ભેગી થાય, ચાર પાંચ વરસમાં વીસ પચીસ હજાર રૂપીઆ કમાઈ જઈએ તો દેશમાં જઈ લહેર મારીએ ? ”

“અરે આ શું બોલ્યા ? એવું આપણાથી થાય ? બકુલ તો કરે.”

“ના ના, તારી વાત નથી, હું તો પેલી કમાણીની વાત કરું છું. બહારો બહાર કોઈનાં ચોકડાં બેસારી આપવાની વાત છે. પારખી પત્ની અને પારકો પતિ એ બંનેને મેળવી આપવાના ધંધાને હું તો પરોપકારનું કામ ગણું છું, તે બાપડાં બંને સંતોષ પામે. જો તું બારીકાઈથી જોઈશ તો તને જણાશે કે કેટલાક કુંવારા, કેટલાક રાંડેલા, અને કેટલાક શોખીન માંડેલા પુરૂષોના સંબંધમાં, કેટલીક શીંગમાંથી સટેલી શોખીન સંધવાઓ, અવજોરસ્તે ઉતરેલી અને લાલચમાં ફસાયેલી કેટલીક વિધવાઓ કેવી રીતે જોડાય છે અને તે માટે કેવી કેવી યુક્તિઓ રચાય છે; તેમને સંસારવિલાસની ઇચ્છા થાય, યુવાનીનો મદ ઉભરાતો હોય, અને મન ઉપર અંકુશ હોય નહીં, વેસ્થાવાડે કે હલકી જગોએ જવાય નહીં, તો તે પછી શું કરે ? છાતી રીતે આવાં સ્થળો શોધે અને મનકામના પૂરી કરે. મને આ બધું જોઈને એમ લાગ્યું કે આવો ધંધો કરવામાં ફાયદો છે. બોલ

તને હવે આટલી વાત ઉપરથી શું સમજાયું ? આવો ધંધો કરવા સલાહ આપે છે ? ”

“ મને સલાહ આપવાની સમજણ ન પડે, પુરૂષના કામની પુરૂષને સમજણ પડે. ”

“ બરાબર, તારી વાત ખરી છે, પુરૂષના કામની મને સમજણ છે પણ સ્ત્રીના કામની તો તને સમજણ પડશેને ? જે સ્ત્રીઓ આવે છે તેની સરભરા બકુલ કરે છે તે તારા જાણવામાં છે એટલે જે સ્ત્રીઓ આવે તેની સરભરા તો તારે કરવાની છે. ”

“ પણ પુરૂષો આવશે તેની સરભરા કોણ કરશે ? ”

“ તેની સરભરા હું કરીશ. ”

“ પણ તમે ન હો તે વખતે ? ”

“ બસંતીલાલની ગેરહાજરીમાં કોણ કરે છે ? ”

“ બસંતીલાલની ગેરહાજરીમાં બકુલ કરે છે. ”

“ ત્યારે મારી ગેરહાજરીમાં કોણ કરે તેનો ખુલાસો તારા હાથેજ થઈ ગયો. જેમ બકુલ કરે તેમ તું પણ કર. ”

“ પણ તે તો બકુલને આવડે, મને ન આવડે. પારકા પુરૂષની સરભરા કરતાં શરમ ન આવે ? હાય હાય ! આ શું બોલ્યા ? ”

આટલા બધા ભોળપણમાં વીરબાળા પોતાના ખરા સ્વરૂપમાં આવી ગઈ, તેનું શુદ્ધ અને દૃઢ હૃદય એકદમ ચમકી ઉઠ્યું. આપા તેના ઉદ્દગારથી જ્યંતીલાલને લાગ્યું કે હવે આગળ ન વધવું. વધારે ઉતાવળ કરવાથી કદાચ બાજી બગડી જાય અને થોડી ઘણી પાટા ઉપર ગાડી ચડી છે તે પાછી ઉતરી જશે. હજી વધારે પાણી છાંટવાની જરૂર છે. માટે તે વાત ઉલટાવી તે કહેવા લાગ્યો, “ ના, ના, બકુલની માફક વર્તવાનું કહેતો નથી, વળી બકુલ જેવું તને કરતાં પણ ન આવડે. તેમાં તો ઘણી ચાલાકીની જરૂર છે. સારા માણસને સ્ત્રીમાં કેમ ઉતારવો તેની વિદ્યા શીખવી પડે, છે તે વિદ્યા તને

એટલામાં ક્યાંથી આવડી જાય ? પણ તે સાથે બીજી બૈરીઓ પાસેથી કેમ કામ લેવું તે તો શીખવા જેવું છે. ધારો કે આપણે કોઈ બૈરીને નોકર રાખી તેની પાસેથી તેને લાયક કામ લેવામાં ઓછા હોંશીઆરી નથી. તું તો હજુ બોળી ને બોળી રહી. જો તને ખાનગી વાત કહું, સાંભળ, આપણી સામેની ચાલીમાં બે ત્રણ જણાં રહે છે તેમને તું બરાબર ઓળખી ગઈ છે ? ”

“હા. બરાબર ઓળખું છું, તે આપણી ઓરડીમાં આવે છે, હું પણ કોઈ વખત તેમને ત્યાં જઈ છું. ત્રણે ઓરડીવાળાં ધણી ધણીઆણી છે.”

“જો આટલી તું બોળી. ”

“તે તો ધણીધણીઆણી નથી પણ ધણીધણીઆણી જેવો સંબંધ ધરાવી રહે છે. આ બસંતીલાલ કામ કરવામાં એવો હોંશીઆર છે કે વાત પકડાય નહીં. જો એ ત્રણે જણુ કેવી ફાંકડી છે ? દેખાવમાં કેવી મર્યાદાવાળી દેખાય છે પણ તે બધી રાખેલી છે. તેમની પાસેથી બકુલ એવું કામ લે છે કે તે રાજપુત્રીમાં રહે છે અને બકુલ તેમની મારફત મોટી કમાણી કરે છે.”

“આ તમે શું બોલ્યા ? દેખાવમાં તો શાણું છે. કોઈ જાણે નહીં તેવી તેમની રહેવાની છટા છે.”

“માટેજ હું તને બોળી કહું છું. કહે, બકુલને કેવું કામ લેતાં આવડે છે ? બકુલ તો વેગળી ને વેગળી. ખાસ કોઈ એવો ગીનીઓ ને ગીનીઓની કાચળા ખાલી કરનાર આવે ત્યારે બકુલ પોતે તેમાં ભાગ લે. બાકી તો બીજાઓ પાસેથી કામ લે.”

“મને તો આ માળામાં ઘણું શીખવાનું મળ્યું. તમે ઠીક સૂચના આપી.”

“અત્યાર સુધી તેં સીનેમા જેવું જોયું પણ અહીંયાં ધારીને જોજો એટલે ઘણું શીખવાનું મળશે. તું જરા તેમનાથી છુટ લેજો એટલે ખાનગીમાં ઘણું જોવાનું મળશે. આપણે કાંઈ બકુલ જેવું

થવાનું નથી. પણ તને નથી લાગતું કે આ ધંધામાં ધણો ફાયદો છે ? એવી એક ક્યાંદીથી શોધી કાઢી હોય અને ઘરમાં કામકાજ કરવાના બહાને રાખી હોય તો કોઇને શી ખબર પડે ? ઘરમાં તું રહી એટલે કોઇ શંકા લાવે નહીં. વળી પાસે હું રહ્યો એટલે કોઇ પુરૂષને આવવું હોય તો આંચકો ખાધા શીવાય આવી પણ શકે અને આપણે બંને જરા દૂર ખરી જાઇએ અને તેમને ગોઠવણ કરી આપી હોય તો તેમને જેમ કરવું હોય તેમ કરે અને આનંદવિલાસ ભોગવે તેમાં આપણું શું બગડી જાય ? આપણે તો ગ્રાહકનું કપાળ જોઇ તેની પાસેથી શી લેવાની.”

“પણ તેવી ક્યાંથી મળી આવે ?”

“અરે ! તેવી તો મળી આવે, રાખનાર જોઇએ. તે બાબતમાં ખસંતીલાલ અને બકુલ ધણાં હોંશીઆર છે. જો આપણી ઇચ્છા હોય તો એક બે રાખી લઇએ, અને બકુલ કરે છે તેમ તું કર અને ખસંતીલાલ કરે છે તેમ હું કરું.”

“ના ના, તમારી ગેરહાજરીમાં કોઇ પુરૂષ આવે તે તો મને ન પાલવે. કારણ કે કદાચ તે પુરૂષની મારા ઉપર નજર બગડે તો મારી શી વલે થાય ? તે વખતે ફાંસો ખાઇ મરવા જેવું થાય. તમારી હાજરીમાં બંને જણુ ગમે તે કરે તે વાત જુદી છે.”

“હજી તું બરાબર સમજી નહીં, મારી ગેરહાજરીની વાતજ કરતો નથી. તારે તો અલગ રહેવું, માત્ર હું તને કહું તેટલી તારે ગોઠ-કરી આપવી. વળી જો તારે નોકરની પણ જરૂર છે એટલે એક પંથ અને દો કાજ. નોકરને બદલે એવી કોઇ યુવાન સ્ત્રી મળી આવે એટલે બસ. તે કામ કરશે અને તે સાથે જો કોઇ ઉચી ન્યાતની મળી આવશે તો તેને રસોઇ માટે રાખીશું. આ પ્રમાણે બે બાઇઓ રહેશે. તું શેઠાણી અને હું શેઠ. આપણે બે ચોખ્ખાં અને પવિત્ર. જરૂર પડશે તો એક બે દિવાનખાનાં જોડે રાખી લઇશું. મારી તો સલાહ બેઠી છે, કેમ તારો શો વિચાર થાય છે ?”

“આમાં મારી સલાહ શા કામની? મને તો કાંઈ સમજણ પડે નહીં, પણ એટલું કે આપણને હરકત ન આવે તે પ્રમાણે કરજો.”

“તે માટે તો ચિંતા કરવી નહીં, મને બહારનો ભપકો રાખતાં આવડે છે તે તો તારા જાણ્યામાં છે. હમણાં કેટલાક સાધુઓ ઉપાશ્રયમાં છે, ત્યાં બે ત્રણ આંટા મારીશું. મહારાજની જરા ચાકરી ઉઠાવીશું, અને ધર્મનો ડોળ વધારે કરીશું, એટલે શ્રીમંતોની ઓળખાણ થવાની, તેમાંથી કેટલાકને ફરસાવીશું. લાલભાઈ શેઠ પણ સાધુના ભક્ત છે, વળી તેમના માનીતા આચાર્ય સૂર્યવિજય મહાવીર જ્યંતી ઉપર અત્રે આવવાના છે. તેથી તેમની હુંકથી કામ પણ લેવાશે. મહારાજ અને લાલભાઈ કહેશે તે કામ ઉપાડીશું એટલે બેડો પાર. બહારથી ધર્મીમાં ખપીશું, એટલે આ ધંધાની કાંઈને માલમ પણ નહીં પડે. વળી આપણે ધણીધણીઆણી છીએ તેથી કાંઈને શંકા પણ લાવવાનું કારણ નહીં રહે. દુઃખ ઘણા દિવસ ભોગવ્યું, હવે તો આપણે ખૂબ મોજ મારીએ. ઘણા દિવસની ભુખ ભાગી નાખીએ. તારા માટે એક શોપમાં જઈ દાગીના પણ લઈ આવવા છે, થોડા દિવસ થાય કે ખાસ મોટર રાખી તને શેઠાણી તરીકે ફેરવું ત્યારે મારા મનની ઉમેદ પૂરી થાય. મેં તને ઘણું દુઃખ આપ્યું છે તે મને સાંભરે છે ત્યારે ખૂબ જીવ બળે છે. તારા જેવા રત્નની હું પરીક્ષા પ્રથમ કરી શક્યો નહીં. હવે મને ધણોજ પરતાવો થાય છે.”

“ના ના, જીવ બાળશો નહીં, મારા સમ જીવ બાળો તો, પાછલું જીવી જાઓ, હવે તો જેટલો આનંદ ભોગવવો હોય તેટલો ભોગવો, તમારું મન જરા પણ દુઃખાવવા માગતી નથી. તમે કહેશો તે પ્રમાણે ચાલીશ.” એમ કહી વિલાસની વાત ઉપર ચડી ગઈ અને બટન દબાવી અત્તી ગુઝ કરી પ્રકાશથી ઉદ્ભવની લજ્જાને તિલાંજલિ આપી.

પ્રકરણ ૨૪ મું.

કનકનગરમાં બે આચાર્યોની પધરામણી, દીક્ષાનો બોધ,
લાલભાઈ શેઠની અંધ શ્રદ્ધા, મહાવીરજયંતી.

* Happy the man, who early learns the wide chasm
that lies between his wishes and powers. —Goethe.

સૂર્યવિજય આચાર્ય તથા તેમના શિષ્ય શુદ્ધિવિજયજી વીગેરે સાધુ-
ઓએ ગાંધારી ગામથી વિહાર કરી માલિકા ગામમાં આવી, શુદ્ધિ-
વિજયે દીક્ષાના મોહમાં ફસાવેલા શશીકાંતને ડ્રાગલુ વદ ૧૨ ના દિવસે
ગુપ્ત રીતે દીક્ષા આપી, ત્યાંથી એકદમ નીકળી કનકનગર તરફ
વિહાર કરવો શરૂ કર્યો. કંચનશ્રી વીગેરે સાધ્વીઓ માલિકાની છુટાં
પડી મધુરી ગામ તરફ ગયાં.

શિષ્યના પરિવાર સાથે આચાર્ય સૂર્યવિજય ચૈત્ર સુદ ૬ ના રોજ
કનકનગરમાં આવી પહોંચ્યા. આ વખતે કેટલાક યુવાનીઓએ
એવો નિશ્ચય કરેલો કે તેમના સરઘસ વખતે કાળા વાવટા હાથમાં
રાખી “પાછા પધારો” વાળા લેખની પતાકાઓ ફરકાવી સરઘસ કાઢવું,
આ વાતની જાણ થવાથી લાલભાઈ શેઠે પોલીસની મદદ માગી પૂરતા
બંદોબસ્ત સાથે આચાર્ય સૂર્યવિજયનું સામૈયું કર્યું. સામૈયામાં મોટું બેડ
લાવવામાં આવ્યું હતું, લાલભાઈ શેઠના સંબંધીઓ તથા થોડાક શ્રીમંત
ચુસ્ત ભકતો શીવાય ઘણાજ ઓછા જૈનોની હાજરી સાજનમાં જણાતી
હતી. આ પ્રમાણે લાલભાઈએ સ્વાગત કરી આચાર્યને મોટા ઉપા-
શ્રયમાં ઉતાર્યા. એમાં પણ લોકોનો કચવાટ હતો છતાં લાલભાઈની
શરમને લીધે લોકોએ વિરોધ ઉઠાવ્યો નહીં.

કનકનગરમાં સંધનો ઘણો મોટો ભાગ આ આચાર્યની વિરૂદ્ધ
હતો. ભદ્રાપુરીમાં બનેલાં આચાર્યનાં પરાક્રમે છાપામાં બહાર પડેલાં

• તેજ સુખી માણસ છે કે જે પોતાની ઈચ્છા અને પોતાની શક્તિ
વચ્ચે રહેલી મોટી ખીણ આગળથી સમજી શકે છે.

હોવાથી લોકો તેમને દીક્ષાના એડવોકેટ તરીકે કહેતા હતા. તેમની પક્ષમાં જે લોકો હતા તેમનાં હૃદય તો તેમના વર્તન પ્રત્યે તિરસ્કાર બતાવતાં હતાં પણ શું કરે? એવા ઘણા પુરૂષો હતા કે જેઓ શ્રીમંતના આશ્રિત હતા. વળી કેટલાક અંધ શ્રદ્ધાળુ શ્રીમંતો તેમના ખાસ ભક્તો હોવાથી તે લોકો આચાર્યનું બહુ માન કરવા પૈસા તોડી નાખતા હતા, આથી આચાર્યનો મદદ કમી થતો નહોતો.

ખીજા દિવસથી મોટા ઉપાશ્રયે આચાર્યે વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું. લાલભાઈ શેઠ હમેશાં વખતસર વ્યાખ્યાનમાં આવતા. ઉપાશ્રય ચીકાર ભરાઈ જવા લાગ્યો, તેમાં ઘણો મોટો ભાગ તમાસો જેવા આવતા. કે અહીંયાં કોઈ ભદ્રાપુરી જેવો બનાવ અને છે અને કાંઈ જેવાનું મળે છે. અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજના સભાસદો પણ મોટી સંખ્યામાં જેવા આવતા. શરૂઆતમાં તો આચાર્યશ્રીએ જરા ખીજા વિષયો ઉપર વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું પરંતુ જેમ જેમ પગ જમતો ગયો તેમ તેમ પદ્મવિજય, શાંતિસાગર, વિવેકવિજય, પુષ્પવિજય, ભારતી-કુમાર વીજેરે જેઓ અયોગ્ય દીક્ષાની વિરુદ્ધ હતા તેમની ખુબ નિંદા કરવા લાગ્યા, અને દીક્ષાની પ્રશંસા અને ગૃહસ્થાશ્રમ પ્રત્યે તિરસ્કારનાં વ્યાખાનો શરૂ કર્યા. એક દિવસ વ્યાખ્યાનમાં ભદ્રાપુરીની માફક શ્રાવકો ઉપર ગાળોનો વરસાદ વરસાવી આચાર્ય કહેવા લાગ્યા—

“હાલમાં કેટલાક અધર્મી, પાપી, નાસ્તિક અભવી જીવો નીકળ્યા છે તે દીક્ષાને તોડી પાડવા માગે છે અને ગૃહસ્થાશ્રમને ઠેઠ આસમાન સુધી ચડાવવા માગે છે. ગૃહસ્થાશ્રમ એટલે શું? છકાયના કુટામાં સડખડતા શ્રાવકોનું પાપાશય. ખીજા શબ્દોમાં કહીએ તો હડહડતી નરકની ખાણ. આવા ગૃહસ્થાશ્રમને વખાણનાર પેલા ચળવળીઆઓની રીં ગતિ થશે? તેમની મને દયા આવે છે કે અરે ચેતન! ભવિત-વ્યતાથી નિગોદ્ર અને નારડીમાંથી નીકળી આ મનુષ્યભવ પાખ્યા, તેમાં પણ અન્ય જાતિમાં નહીં જતાં શ્રાવક કુળમાં ઉત્પન્ન થયા અને ઉત્તમોત્તમ એવો જૈનધર્મ પાખ્યા છતાં તેમને આવી દુષ્ટ ભુદ્ધિ

ઉકલી. હાથમાં આવેલા રત્નને કાચનો કડકો ગણી ફેંકી દે છે, અહા ! કેવો તેમનો પાપનો ઉદય ? તેમને જોઇ માફ હૃદય બળી જાય છે. તરણ તરણ સાધુઓ, ભવસાગરથી પાર ઉતારનાર સાધુઓ, દીક્ષા આપી મોક્ષમાં લઇ જનાર સાધુઓ અને જેમને વંદના કરતાંજ પાપ ધોવાઈ જાય એવા સાધુઓના પુણ્યપ્રભાવથી આવેલા યોગને વધાવી નહીં લેતાં તેમની સામે બંડ ઉઠવવા તૈયાર થયા છે. અરે તેમની શી દશા થશે ? સાધુઓની વૈયાવચ્ચ કરનારનો ભવ કેવો સુધરે છે ! ઉત્તમ પ્રકારનાં આહારપાણી આપવાથી કેટલા બધા જીવો તરી ગયા ? એ બધો કેનો પ્રતાપ ? અમારા જેવા સાધુઓનો આ પ્રમાણે એક સાધુ કેટલા બધા જીવોને તારી શકે છે ? મારા જેવા ધણા સાધુઓ થાય તો જૈનકામ કેટલી બધી તરી જાય ? લોકો કેટલા બધા સુખી થાય ?

કેટલાક લામટા લોકો બરાડા પાડે છે કે જૈનવસ્તી ઘટી ગઈ, પણ તેવા બરાડાથી શું ? અમે ફક્ત ૩૫૦ થી ૪૦૦ સાધુઓ છીએ અને આશરે ૧૫૦૦ સાધ્વીઓ છે. જૈનોની વસ્તી પ્રમાણે તો ઓછામાં ઓછા બે લગ્નર સાધુઓ અને પાંચ લગ્નર સાધ્વીઓ જોઈએ. જ્યાં સુધી એટલી સંખ્યા નહીં થાય ત્યાં સુધી જૈનોના ઉદ્ધારની આશ રાખવી તે આકાશકુસુમવત્ છે. વર્ધમાન વિધાલય, દવાખાનાં, સુવાવડખાનાં, નિશાળો, બોરડીંગો, ઇત્યાદિ રાખવાથી કાંઈ પણ ફાયદો નથી, તે તો માત્ર પૈસાનું પાણી છે. તેમાં પૈસા ભરનાર અને તેનો લાભ લેનાર નરકને પંથે ચાલી રહ્યા છે, તેમાંથી અધર્મી, નાસ્તિક અને અંગારા પાડે છે. જુઓ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજમાં કેણુ જોડાયા ? તે કેળવણી લેવાવાળા. કેળવાયેલાની પાછળ બીજા પણ ઝંપલાયા. જુઓ આપણા પુણ્યશાળી શેઠ લાલભાઈ અને બીજા શેઠી-આઓ ! તેવી કેળવણી તરફ તિરસ્કારથી જુઓ છે, તે પુણ્યાત્માઓ મોટા મોટા સંઘો કાઢી કચારનાં તીર્થંકરગોત્ર બાંધી ચુક્યા છે. ઉજમણું કરી નામ અમર કર્યા છે. ધન્ય છે લાલભાઈ શેઠને ! હમણું થોડા વખત ઉપર સુવર્ણપુરમાં સામટી ત્રણ જળુને દીક્ષા અપાવી.

દીક્ષાના વરઘોડા વખતે તેમને હાથી ઉપર બેસાડી સંસારનો છેલ્લો સ્થાવો લેવડાવ્યો. આ પ્રમાણે કરી તેમના આત્માનો ઉદ્ધાર કર્યો અને તેમને સંસારના પારાવાર દુઃખમાંથી મુક્ત કર્યો. તે નવદીક્ષિત શિષ્યો ભારી સાથે અત્રે આવેલા છે. વિહારમાં તેમને વડી દીક્ષા પણ આપી છે, તમે તેમની મુખાકૃતિ ઉપરથી સમજી શકશો કે તે કેવા ચાલાક છે.”

કોઈ હરામખોર બંદે છે કે આ આચાર્યને તો દીક્ષાનું ગાંડપણ હાલ્યું છે. હું તેને જવાબ આપું છું કે “હા, ગાંડપણ હાલ્યું છે. જે લોકો ધર્મને માટે ગાંડા થાય છે તેજ ખરા ડાહ્યા છે. બસ, અમારે તો દીક્ષા દીક્ષા અને દીક્ષાનો બોધ આપવાનો છે. દીક્ષા આપવી એજ અમારો ધંધો છે. કોઈ માણસને દીક્ષાનો ભાવ થયો કે તરતજ તેને દીક્ષા આપવી જોઈએ. જરા પણ વિલંબ કરવો નહીં. અમે તો ગમે તે આવે તેને દીક્ષા આપવાના. એકસો આઠ ચેલા કરવાનો મારો અભિગ્રહ છે. અત્યાર સુધીમાં બાવન જણને દીક્ષાઓ આપી મોક્ષના માર્ગે ચડાવ્યા છે.”

“જંબુસ્વામી પછી તો મોક્ષનાં દ્વાર બંધ થયાં છે. બધા મરીને ક્યાં ભેગા થશે?” એવો ઉદ્દગાર સભામાં દૂરથી કોઇના મુખમાંથી નીકળ્યો.

આચાર્ય—“જોયું ? સાંભળ્યું ? છે કોઇને અમારા ઉપર શ્રદ્ધા ? તમારા ડાચામાં વાગે તેવો જડબાતોડ જવાબ મારી પાસે છે, પણ અત્યારે હું ગમ ખાઇ બોલતો નથી, વ્યાખ્યાન પછી મારી પાસે આવજો, ખુલાસો કરીશ. આવી રીતે વ્યાખ્યાન ડોળી નાખનાર અધર્મીઓની શી ગતિ થશે ? મને દયા આવે છે.”

“અમારી દયા ખાવાની જરૂર નથી.” એવો સભામાંથી બીજો ઉદ્દગાર નીકળ્યો.

વચ્ચે લાલભાઈ શેઠ બોલ્યા “મહારાજ ! આપ વ્યાખ્યાન શરૂ રાખો, કોઇના બોલ્યા ઉપર ધ્યાન આપવાની જરૂર નથી.”

આચાર્ય—“મારી દીક્ષાપ્રવૃત્તિ વચ્ચે જે કાંઈ વિદ્યુત આવ્યાં ન હોત તો અત્યાર સુધીમાં બીજા ૨૫-૩૦ આત્માનો ઉદ્ધાર કરી

શક્યો હોત. તેથી એમ સમજશો નહીં કે હું હીમત હાર્યો છું. પહેલા કરતાં તો અમણી હીમત આવી છે. ભર્તૃહરિએ કહ્યું છે કે—

પ્રારમ્ભ્યતે ન ચલુ વિગ્ર મયેન નીચૈઃ ।

પ્રારમ્ભ્ય વિગ્રવિહિતા વિરમન્તિ મધ્યા ।

વિગ્રૈ પુનઃ પુનરપિ પ્રતિહન્યમધ્યાઃ ।

પ્રારમ્ભ્ય ચોત્તમજના ન પરિત્યજન્તિ ॥

નીચ પુરૂષો વિઘ્નના ભયથી કાર્યનો આરંભ કરતાં નથી, મધ્યમ પુરૂષોનો આરંભ કરે છે પણ તેમાં વિઘ્ન આવવાથી કામ છોડી દે છે અને ઉત્તમ પુરૂષો તો કાર્યનો આરંભ કરીને તેમાં વારંવાર વિઘ્ન આવ્યા છતાં પણ તે કાર્યને છોડી દેતા નથી. તે પ્રમાણે હું મારી દીક્ષાની પ્રવૃત્તિ છોડી દેવાનો નથી, બલે ગમે તેટલાં વિઘ્ન આવે તે સહન કરવા તૈયાર છું, પણ દીક્ષા તો આપવાનોજ.”

“સગાં અને સંઘની રજા શીવાય દીક્ષા આપી શકાય નહોં તેનું શું ?” એવો ત્રીજો ઉદ્દગાર સામેથી નીકળ્યો.

આચાર્ય—“જોયું લાલભાઈ ! આ તોફાની લોકોનું રૂપક સમજનું નથી. તે લોકો લડવા આવેલા જણાય છે માટે હવે મારો વિચાર એવો છે કે આજનું વ્યાખ્યાન અંધ કહું.”

લાલભાઈ તથા બીજા શેડીઆએ ઉભા થઈ હાથ જોડી કર-ગરવા લાગ્યા “મહારાજ ! આમ તપી ન જાઓ, કોઈ બોલે તેનું મોં આપણાથી શી રીતે પકડાય ?”

મહારાજ ગુસ્સે થઈ બોલ્યા “એવા માણસને સંઘ બહાર મુકવો જોઈએ, લાલભાઈ શેઠ ! આ કાંઈ નાના છોકરાના ખેલ નથી. આ તો આગમની વાતો છે, શાસ્ત્રનાં પાનાં છે, કાંઈ છાપાં નથી. જો કાંઈ બંદોબસ્ત નહીં કરો તો આગળ ખરાબ પરિણામ આવશે.”

“જોઈએ તો ખરા ! સંઘ બહાર શી રીતે મુકાય છે ?” આ પ્રમાણે એથી ઉદ્દગાર ટોળામાંથી નીકળ્યો.

લાલભાઈ પરિસ્થિતિ સમજી ગયા, તેથી આચાર્યને વિનંતી કરી

“મહારાજ! કોઈને વ્યાખ્યાનનો લાભ લેવો નથી અને લડવું છે, હવે તો વ્યાખ્યાન હોજાઈ ગયું છે, માટે કૃપા કરી બંધ કરો.”

આવી ગરબડ વચ્ચે ચારપાંચ યુવકોએ એકદમ નીચેની છાપેલી પત્રિકાઓ વહેંચી દીધી—

દીક્ષાના હીમાયતી આચાર્ય સૂર્યવિજયને સાચી શીખામણ.

(ગજલ)

મુનિશ્રી સૂર્યવિજયજી ! નિધામાં એક લો અરજ,
ન હો કે હો ભલે મરજ, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૧
શું આપો બોધ દીક્ષાનો દઈ હમ્મેશ વ્યાખ્યાનો ? !
જરા વિચાર મન આણો, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૨
યુવાનોને ભમાવીને, જુદા પંથે ચડાવીને,
દુભાવો છો કુટુંબીને, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૩
બની વિરહી રડે નારી, રડે છે માત ગિચારી,
છતાં છોડો ન હઠ ભારી, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૪
કરે રૂદન કુટુંબી જન, ન ભાવે પોંવું ખાવું અન્ન,
છતાં નવ પોંગળે છે મન, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૫
મળે જો કોઈ કહેનારો, કરો છો આપ ધુળરો,
નહીં કંઈ કહેવું ગણકારો, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૬
મદાવ્રત પંચને ધારો, દયાને કેમ વિસારો ?
મુનિશ્રી આપ વિચારો, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૭
સ્વજનને આપ સંતાપી દયાનો ધર્મ ઉથાપી,
શું રાચો છો પોંડા આપી ? દયા દિલમાં જરા લાવો. ૮
જુકાવી આપને મસ્તક, મુનિશ્રી વિનવું આ તક,
મુકી દોને હવે રકઝક, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૯
તણાઈ ધર્મના રાગે જણાવ્યું આપની આગે,
મહાસુખ શું વધુ માગે ? દયા દિલમાં જરા લાવો. ૧૦

આ પત્રિકાઓથી ગરબડ ખૂબ વધી પડી. આચાર્યના હાથમાં પણ કોઈએ પત્રિકા મુકી. મહારાજે પ્રથમ ચાર લીટીઓ વાંચી ધિક્કારની સાથે ફેંકી દીધી. વાત ચર્ચાવા લાગી. લાલભાઈ વાતાવરણ સમજી ગયા અને તરતજ આચાર્યને ત્યાંથી ઉપર લઇ ગયા કે ધીમે ધીમે સૌ વેરાઈ ગયા.

આ પ્રમાણે વિરોધ થવાથી અને મારામારીનો સંભવ લાગવાથી લાલભાઈ અને બીજા ચાર પાંચ શેઠીઆઓ આચાર્યને ત્યાં નહીં રાખતાં લાલભાઈ શેઠના બંગલાની જોડે તેમનો ખાલી બંગલો કે જેનું નામ લાલબુવન હતું ત્યાં લઈ ગયા. અહીંયાં તેમના ભક્તોની ખાસ મંડળી મળતી હતી. ભક્તો પેસાવાળા રથા એટલે તેમના આશ્રિતો અને ખાંધીઆઓ આચાર્યની ચાકરીમાં ગોઠવાઈ ગયા. લાલભાઈ શેઠની આસ્થા તેમના ઉપર એટલી બધી બેશી ગયેલી કે તે તેમની આંખેજ દેખતા. મીલના એજન્ટ હોવાથી કામમાંથી ઉંચા આવી શકતા ન હોતા તો પણ ગમે તેમ વખત કાઢી મહારાજની સેવામાં રહેતા.

એક રાત્રે મહારાજ અને લાલભાઈ બંને જણ એકાંતમાં વાતો કરતા હતા તેવામાં આચાર્યે કહ્યું “લાલભાઈ શેઠ ! જુઓ મને પંચાવન વરસ થવા આગ્યાં. મારી જન્મકુંડળીમાં અકાવનમા વરસે કાળ છે, એટલે બાકી ત્રણ વરસ રહ્યાં. મારી પ્રતિજ્ઞા બર ન આવી તો મને ખાતરી છે કે મારે ફરી પાછો આ ભવ લેવો પડશે માટે તમે ગમે તેમ કરી એકસો આઠ ચેલા પૂરા કરી આપો, હજી છપન્ન ચેલા ખુટે છે.”

લાલભાઈ—“મહારાજ ! હું એજ પેરનીમાં છું, મારી મીલમાં કેટલાક શ્રાવકો છે તેમને લાલચ આપી છે, તેમના કુટુંબમાં કેટલીક વિધવાઓ પણ છે તે પણ તૈયાર થશે, મેં તો ચારે તરફ મારવાડ, કાઠીઆવાડ, ગુજરાત, તથા ફેઠ મુબઇ, પૂના, ભુસાવળ અને રતલામ કલકત્તા કરાંચી સુધીના પ્રદેશોમાં માણસો છોડી દીધા છે.”

આચાર્ય—“શાખાશ ! લાલભાઈ ! હું તો એમ સમજતો હતો કે તમે બોલતા નથી એટલે વાત ભૂલી ગયા હશે.”

લાલભાઈ—“આ શું બોલ્યા મહારાજ સાહેબ ! હું તે વાત બૂલી જઈ ? આપને માટે તો પ્રાણ આપવા તૈયાર છું. મારો પૈસો શા કામનો છે ? ગમે ત્યાંથી ચેલા ભેગા કરી આપું છું. વૈશાખ માસમાં મારા નાના દીકરા નવીનચંદ્રનું લગ્ન કરવાનું છે, હવે વચ્ચે એક માસ રહેલો છે.”

આચાર્ય—“એમ કે ? ત્યારે હીક પ્રસંગ આવ્યો છે. લગ્ન પહેલાં અકાઠા ઉત્સવ કરવો અને બને તો દસ બાર દીક્ષાઓ અપાવવી, અને દીક્ષામહોત્સવ પણ ઉજવવો.”

લાલભાઈ—“સાહેબ જીઓ તો ખરા ! એક વખત આ શહેરને બતાવું કે ધર્મની ક્રિયાઓ કેવી થાય છે, અન્ય દર્શનીઓ પણ જાણશે કે જૈનધર્મ કેવો છે ? આપ નિશ્ચિત રહો. બનશે તો દસ બાર પુરોહિતે તો લગ્નપ્રસંગે દીક્ષા આપીશું, અને પછી ચોમાસામાં આજી-આજીના પ્રદેશોમાંથી કોઈ કોઈને શોધી કાઢી છાની રીતે રાખી શીયાળામાં દીક્ષા આપી દઈશું. તમારા પક્ષના તમામ સાધુઓને ખબર આપશો કે અમારા માણસને મદદ આપે, બે વરસમાં તમારી પ્રતિજ્ઞા પૂરી કરીશ. જ્યાં સુધી તમારી પ્રતિજ્ઞા પૂરી ન થાય ત્યાં સુધી મારે પાન ખાવું નહીં. આજથી બાધા લઉં છું. પચ્ચખાણુ આપો.” એમ કહી હાથ જોડ્યા.

આચાર્ય—“ધન્ય છે પુણ્યશાળી લાલભાઈ ! મને તો તમારી ખાત્રી છે, મારા સાધુઓ ઉપાશ્રયનાં ગુપ્ત સ્થાનો અને ખાસ ભક્તોનાં ઘરનાં ગુપ્ત સ્થળો જાણે છે માટે તે બાબત ચિંતા કરશો નહીં” એમ કહી આચાર્યે પચ્ચખાણુ આપ્યું.

લાલભાઈ—“હવે આ સંબંધી અધર જીવ રાખશો નહીં. કદાચ તમારી પાસે મારાથી ઓછું અવાય તો ચિંતા કરવી નહીં. દિવસમાં એક વખત તો આવી જવાનો. હવે લગ્નની તૈયારીઓ પણ કરવી પડશે.

એટલામાં એક માણસે આવી છાપેલી જાહેર ખબર લાલભાઈના હાથમાં મુકી. તે લાલભાઈ વાંચવા લાગ્યા. તે જોઈ મહારાજે કહ્યું “શી બાબત છે ?”

લાલભાઈ—“વર્ધમાન વિદ્યાલયની સીલ્વર જ્યુબીલી ઉજવવા માટે તેના કાર્યવાહકોએ જાહેર પત્રિકા કાઢી છે. ચૈત્ર સુદ ૧૫ ના રોજ વિદ્યાલયના મકાનમાં હાઇકોર્ટના ચીફ જસ્ટીસ મીસ્ટર માર્ટીનના પ્રમુખપણા નીચે જ્યુબીલી ઉજવવાનું રાખ્યું છે.”

આચાર્ય—“જેયું લાલભાઈ શેઠ ? આ મારાથી કેમ ખમાય ? આવા માંસાહારી માણસને વિદ્યાલયમાં લાવી પ્રમુખની ખુરશી ઉપર બેસાડે અને તેના પ્રમુખપણા નીચે મહોત્સવ ઉજવે ! આવું હડહડતું પાપ મારાથી શી રીતે સહન થાય ? તે લોકો જૈનધર્મનું સત્યાનાશ વાળવા બેઠા છે. અંગારા પાક્યા અને બીજા સેંકડો અંગારા પકવવાની ભઠ્ઠીઓ સળગાવી રહ્યા છે. ભાઈ શું કરું ? ઘર ધ્રુટે ઘર જાય છે. જ્યારે અમારામાંથી બીજા પાંચ સાન આચાર્યો અને સાધુઓ તેમની પક્ષમાં લબ્યા અને ખોટા ઉપદેશ દીધા ત્યારે એ આટલા બધા ફાવી ગયા. લાલભાઈ ! તમે તેમાં જશો નહીં અને તમારા ઘરના કોઇ પણ માણસને તેમાં લાગ લેવા જવા દેશો નહીં. નહીં તો ભ્રષ્ટ થઈ જશો. જેને જવું હોય તે જાય. જનારા સવળા અલવી જીવે સમજવા.”

• લાલભાઈ—“અરે ! હું તેમાં પગ દઉં ? હું તો તદ્દન વિરદ્ધ છું. જે કોઇ મદદ કરવા જાય છે તેમને અટકાવવા પ્રયત્ન કરું છું. જ્યુબીલી ઉજવવા દો. પચીસ વર્ષ સુધી કેવી ટકાવી છે એવું આપણને જણાવવા — અરે ચીડવવા — સીલ્વર જ્યુબીલીનો મહોત્સવ શોધી કાઢ્યો. અકાષ ઉત્સવ કે ઉજમણું સુઝતાં નથી અને આવાં ફેકટ ખરચ કરવાં ઉકલે છે. મહારાજ ! એમાં કોઇનો દોષ નથી. પાંચમા આરાનો મહીમા છે. લોકોને બુદ્ધિઓ અવગળી સુઝવાની. શ્રાવકો તો બગડ્યા પણ આચાર્યોએ એવી સંસ્થાઓ ઉભી કરાવી છે. મોટા પાંચ આચાર્યો તેને પુષ્ટિ આપી રહ્યા છે. તેઓ ગૃહસ્થાશ્રમને વખાણી વખાણી પાણી ચડાવે છે, પણ મહારાજ ! જરૂર તે પસ્તાવાના છે. દીક્ષામાર્ગ શીવાય બીજા કોઇ પણ માર્ગે ઉદ્ધાર નથી. જૈન પાઠ-શાળાને ઉત્તેજન અપાય તે તો ફીક, કારણ કે તેમાંથી દીક્ષાના ઉમે-

દવારો બહાર પડે છે તેથી બંનેનું સચવાય છે. પણ આવી સંસ્થાથી તો તદ્દન વિરુદ્ધ છું.” આમ રાત્રે વાતચીત કરી લાલભાઈ પોતાને ત્યાં ગયા. આ લાલભુવનમાં આચાર્ય સવારે પોતાના ભક્તો આગળ વ્યાખ્યાન વાંચતા અને બપોરે તથા રાત્રે દીક્ષાની પ્રવૃત્તિના તડાકા મારતા હતા.

આ વખતે બાબુના ગામમાં વર્ધમાન વિદ્યાલયના સંસ્થાપક આચાર્યશ્રી પદ્મવિજયજી આવેલા હોવાથી અને ચૈત્ર સુદ ૧૩ ના રોજ મહાવીર જયંતી અને સુદ ૧૫ ના રોજ વર્ધમાન વિદ્યાલયની સીલ્વર જ્યુબીલી ઉજવવાની હોવાથી વિદ્યાલયના કાર્યવાહકો અને નવા બુના વિદ્યાર્થીઓ તેમને ખાસ તેડવા માટે ગયા. આ પદ્મવિજય આચાર્ય આ સંસ્થામાં રસ લેતા હોવાથી આમંત્રણનો સ્વીકાર કર્યો. પદ્મવિજય આચાર્યના આવવાની વાત જાણી હજારો માણસો સામ્રાજ્યમાં જોડાઈ ગયા. છત્રી વાજનું કે નિશાનડાં કે હાથીની શોભા નહોતી. પરંતુ સ્વયંસેવકો મધુર સાદથી ગાતા ગાતા ચાલતા હતા. આવી અચાનક પધરામણી હોવા છતાં પણ સરસ ઘણુંજ મોટું થઈ ગયું. જયજયના પોકાર વચ્ચે આચાર્યશ્રીએ મોટા ઉપાશ્રયમાં મુકામ કીધો. પાટે બિરાજ એક મંગલાચરણ જૈનોને સંભળાવ્યું. પછી વર્ધમાન વિદ્યાલયના સેક્રેટરીએ મોટા અવાજે જાહેર કર્યું કે “કાલે મહાવીર જયંતી અત્રે સવારના ૮ વાગે ઉજવવાની છે માટે તે પ્રસંગે આચાર્યશ્રી પદ્મવિજયજી મહાવીર ભગવાનનું જીવનચરિત્ર સંભળાવી અપૂર્વ લાભ આપશે. અત્રે જયંતી ઉજવી રહી ગાજતે વાજતે મહાવીરસ્વામીના દેરાસરે દર્શન કરવા જવાનું છે. માટે કાલે જરૂર વહેલા પધારશો. વળી આપને બીજી વિનંતી છે કે આપ જાહેર પત્રિકાઓથી જાણ્યું હશે કે ચૈત્ર સુદ પૂર્ણિમાએ હાઈકોર્ટના ચીફ જસ્ટીસ મીસ્ટર માર્ટીનના પ્રમુખપણા નીચે વર્ધમાન વિદ્યાલયમાં વિદ્યાલયની સીલ્વર જ્યુબીલી ઉજવવાની છે માટે તેના મકાનમાં તે દિવસે બપોરે એક વાગે પધારશો. આચાર્યશ્રી પદ્મવિજયજી પણ તે પ્રસંગે પધારનાના છે માટે તેનો લાભ લેવા ચુકશો નહીં. વર્ધમાન વિદ્યાલયને

પચીસ વર્ષ પૂરાં થઇ છવીસમું વર્ષ બેસે છે તેની ખુશાલીમાં સીલ્વર જ્યુબીલી ઉજવવાની છે. ” એ રીતે જાહેર થયા પછી સૌ વેરાઇ ગયાં.

રાત્રે ઉપાશ્રયને ધન્યપતાકાથી સારી રીતે શલુગારવામાં આવ્યે. ખીજા દિવસે આઠ વાગે ઉપાશ્રય ચીકાર ભરાઇ ગયો. શરૂઆતમાં મહાવીર ભગવાનની સ્તુતિ થયા બાદ ત્રણ ચાર વિદ્વાન ગૃહસ્થોએ મહાવીર ભગવાનનું જીવનચરિત્ર કહી સંભળાવ્યું. પછી આચાર્યશ્રી પદ્મવિજયજીએ મધુર અવાજે નીચે પ્રમાણે હુંક વ્યાખ્યાન આપ્યું—

“હું જાણું છું કે તમે અકળાઈ ગયાં છો, તેથી હું દુકામાં પટાવીશ. આગળના વક્તાઓએ મહાવીર ભગવાન કેવા હતા તે તમને કહી સંભળાવ્યું છે, દરેક પર્યુષણ પર્વમાં તેમનું જીવનચરિત્ર સાંભળો છો. આજે તેમનો જન્મદિવસ છે. જન્મ શબ્દ સંભારતાની સાથે આપું તેમનું જીવન સાંભરી આવે છે. લાખો કરોડો—અરે અસંખ્ય—માણસો આ કાની દુનિયાનો ત્યાગ કરીને મરી ગયા, કેમ તેમને આપણે સંભારતા નથી ને મહાવીરને સંભારીએ છીએ ? જ્યારે આપણે તેમનામાં અસાધારણને અપૂર્વશક્તિદેખી ત્યારેજ. તેમની અસાધારણ શક્તિઓ જુઓ. પહેલી તો તેમની માતૃભક્તિ. ગર્ભાવાસમાંજ ને ભક્તિ ઉત્પન્ન થઇ. ત્રિશલા માતાની કુખમાં ગર્ભાવાસમાં જે વખતે મહાવીર ભગવાન હતા તે વખતે તેમને વિચાર થયો કે મારા હાલવાથી મારી માતાને દુઃખ થશે તેથી તેમણે હાલવું અંધ કર્યું. આ પ્રમાણે ગર્ભ હાલતો અંધ થયો કે ત્રિશલા માતાને ચિંતા થઈ. હાય ! મારો ગર્ભ કેમ હાલતો નથી ? મરી તો નહીં ગયો હોય ? શું થયું ? શું પાપ કર્યું હશે કે આવી સ્થિતિ થઇ ? કોઈનાં ધાવનાં છોકરાં વિખુટાં પડાવ્યાં હશે ! કે મા દીકરાના વિયોગ કરાવ્યા હશે ! વીગેરે અનેક પ્રકારના તકોં કરી કલ્પાંત કરવા લાગ્યાં. તેવા સમયે મહાવીર ભગવાને અવધિજ્ઞાન મુખીને જોયું તો માતા શોકસાગરમાં કુખી ગયેલાં જણાયાં. “અરે આ તો સાઈ કરવા જતાં ખોટું થયું. માતાને તો સુખને ખદસે દુઃખ થયું.” એમ ચિન્તવન કરી મહાવીર ભગવાને પોતાનું અંગ હલાવ્યું.

ગર્ભ હાલવાની સાથે ત્રિશલા માતા ધણાંજ ખુશી થયાં. તમામ શોક દૂર થયો. માતાની આવી મનોદશા જોઈ તેજ ક્ષણે ભગવાને વિચાર કર્યો કે હજી મારી માતાએ માઈ મુખ જોયું નથી છતાં આટલી બધી પ્રીતિ રાખે છે, આટલો બધો મારા પ્રત્યે મોહ રાખે છે તો ન્યારે મારો જન્મ થશે અને માઈ પ્રત્યક્ષ મેં જોશે ત્યારે તો તે મારા પ્રત્યે કેટલો બધો રાગ રાખશે? આવો માનો પ્રેમ!! આ વિચારની સાથેજ તેમણે સંકલ્પ કર્યો કે માતાની હયાતી સુધી દીક્ષા લેવી નહીં. આ રીતે મહાવીર ભગવાને ગર્ભાવાસમાં લીધેલા સંકલ્પ પ્રમાણે વર્તન કરી બતાવ્યું. માતાની આજ્ઞા દરેક વખતે માથે ચડાવી પોતાની અઠ્ઠાવીસ વરસની વયે ન્યારે માતા દેવગત થયાં ત્યારે તેમણે દીક્ષા લેવાનો વિચાર તેમના મોટા ભાઈ નંદીવર્ધન આગળ જાહેર કર્યો. મોટા ભાઈએ કહ્યું “ભાઈ મહાવીર! માતા ગર્ભ, હવે તમે દીક્ષા લઈ ઘરમાંથી જાઓ એટલે મને શી રીતે ગમશે” એમ કહી આંસુ નાખી કહેવા લાગ્યા “જે વરસ રાહ જોઈ કરવું ઘટે તેમ કરજો.” મહાવીર ભગવાને કહ્યું “જેવી ભાઈની ઇચ્છા. જે વરસ પછી દીક્ષા લઈશ.” આ પ્રમાણે તે જે વરસ ટક્યા અને ત્રીસમા વર્ષે દીક્ષા લીધી.

ગૃહસ્થો! આનું નામ દીક્ષા, આનું નામ માતૃમક્તિ, આનું નામ આજ્ઞાનું પાલન, આનું નામ ધર્મ, આનું નામ સત્ય, આનું નામ હૃદયની શુદ્ધિ અને શાંતિ. મારે આ સ્થળે કહેવું પડે છે કે હાલમાં કેટલાક યુવાન છોકરાઓ માતાની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરી, તેમનો તિરસ્કાર કરી દીક્ષા લે છે. અને સાધુઓ માઆપની કે સગાંની સંમતિ શીવાય દીક્ષા આપે છે. આવી દીક્ષાથી શું ફાયદો? જેણે નવ માસ સુધી ઉદરમાં રાખી પોષણ કર્યું, અને જન્મ થયા પછી જેણે મળમૂત્ર ઘોષ ધવરાવી મોટો કર્યો, તેની આજ્ઞાને ઠોકરે મારી, આંતરડી કકળાવી, તિરસ્કાર કરી છોકરો દીક્ષા લે તો તે પછી ગુરૂનું શું કલ્યાણ કરશે? આટલા બધા ઉપકાર કરનાર માને ન ગાંઠે તો પછી ગુરૂને ગાંઠી,

તેમની આસામાં રહી શી રીતે ધર્મ કરશે ? એવી દીક્ષાથી કદી પણ ઉદ્ધાર નથી. માતાની ભક્તિ ખૂબ કરવી એમ મહાવીર ભગવાનનું જીવનચરિત્ર ઢોલ વગાડી કહે છે. હવે તેમની ખીજ મહાન અસાધારણ શક્તિ તે સહનશીલતા છે. જુઓ તેમના ઉપર કેટલા બધા ઉપસર્ગ થયા છતાં પણ તે સહન કરી પોતાના ધ્યાનમાંથી ન ડગ્યા. મચ્છર, ભમરા અને મધમાખીઓના ડંખની વેદનાઓ, ચંડકોશિયા નાગના ઝુંકવાટા અને તેના ઝેરી ડંખ, ગોશાળાનો અસહ્ય ત્રાસ, ગોવાળીઆએ કાનમાં મારેલા ખીસા, અને ખીર બનાવવા પગમાં પ્રકટાવેલી અગ્નિની પ્રચંડ જ્વાળા વીગેરે ઉપસર્ગો જરા પણ ક્રોધ કર્યા શીવાય શાંતિથી સહન કર્યા. આવી તેમની અજબ સહનશીલતાની શક્તિ ! અત્યારે તો મારા જેવા મહાવીરનો ભેખ ધારણ કરનાર સ્હેજ બાળપણમાં ક્રોધાવેશમાં આવી ધમપછાડા કરે છે અને મહાવીરના સાધુ થવાનો દાવો કરે છે, ત્યાં પછી ધર્મનો કે સમાજનો ઉદ્ધાર ક્યાંથી થઈ શકે ? સોમ પ્રભાચાર્ય સિદ્ધરપ્રકરમાં કહે છે કે—

યો મિત્ર મધુનો વિકારકરણે સંત્રાસસંપાદને ।

સર્પસ્ય પ્રતિબિમ્બમંગદહને સપ્તાર્ચિષઃ સોદરઃ ।

ચૈતન્યસ્ય નિષૂદને વિષતરોઃ સબ્રહ્મચારી ચિરં ।

સક્રોધઃ કુશલામિલાષકુશલૈઃ પ્રોન્મૂલમુન્મૂલ્યતામ્ ॥

અર્થાત્ પોતાના જીવનના કલ્યાણની ઇચ્છામાં કુશળ પુરૂષોએ ક્રોધને મૂળમાંથી જ છેદીને ઉખેડી નાખવો જોઈએ, કારણકે તે ક્રોધ ચિત્તનો વિકાર કરવામાં દારૂનો મિત્ર છે, ત્રાસ ઉત્પન્ન કરવામાં સાપના પ્રતિબિંબ રૂપ છે, શરીરને બાળવામાં અગ્નિનો ભાઈ છે, જ્ઞાનનો નાશ કરવામાં વિષવૃક્ષનો સાધર્મિક છે અર્થાત્ ઝેર સમાન છે.

એવા ક્રોધને મહાવીર ભગવાને બાળીને ભસ્મિમૂન કરી નાખ્યો હતો. માટે મહાવીરના જીવનચરિત્રમાંથી ખરેખરો સાર ગ્રહણ કરવાનો એ છે કે તેમની માફક ક્રોધને મારી શાંતિ ધારણ કરવી જોઈએ.

ગૃહસ્થો ! આપને ગાજતે વાજતે દેવદર્શન કરવા જવાનું છે માટે આટલું કહી મારું જોલવું સમાપ્ત કરું છું.”

તે પછી ત્યાંથી ઉડી ગાજતે વાજતે સરધસ રૂપે તમામ સ્ત્રી પુરુષો મહાવીરસ્વામીના દેરે દર્શન કરી પોતપોતાને ઘેર વિદાય થયાં.

લાલભુવનમાં સૂર્યવિજય આચાર્યને મહાવીર જ્યંતી પ્રસંગે મોટા વરઘોડો કાઢવાનો હતો પરંતુ વાતાવરણ તેમના વિરુદ્ધમાં વધારે હોવાથી માત્ર વ્યાખ્યાનમાંજ ટુંકામાં મહાવીર જ્યંતી મહોત્સવ પટાવી દેવાની તેમને ફરજ પડી હતી. મોટા ઉપાશ્રયમાં ઉજવાયેલી જ્યંતીનો હેવાલ તેમના કાને પડ્યો. સાંભળી બહુજ બળી ગયા પણ શું કરે ? ભક્તોએ મળી વખત આવે વેર લેવાનો નિશ્ચય કરી આચાર્ય પદ્મવિજય અને અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજવાળાને ગાળો ભાંડી વેરાઈ ગયા.

પ્રકરણ ૨૫ મું

વર્ધમાન વિદ્યાલયની સીધ્વર જ્યુબીલી.

* માતેવ રક્ષતિ પિતેવ હિતે નિયુજે ।

કાન્તેવ જામિરમયત્યપનીય લેદં ।

લક્ષ્મીં તનોતિ વિતનોતિ ચ દિક્ષુ કીર્તિં ।

કિં કિંજ સાધયતિ કલ્પલતેવ વિદ્યા ॥

ચેત્ર પૂર્ણિમાએ બપોરના એક વાગ્યા પહેલાં “વર્ધમાન વિદ્યાલય”ના ભવ્ય મકાન આગળ આંધેલા મંડપમાં પુરુષો અને સ્ત્રીઓ આવવા લાગ્યાં. આચાર્ય પદ્મવિજયજી તથા તેમની સાથે આવનાર

● વિદ્યા માતાની પેઠે રક્ષા કરે છે, પિતાની પેઠે હિતમાં નેડે છે, સ્ત્રીની પેઠે બેદને ટાળી આનંદ આપે છે, લક્ષ્મીને વધારે છે, અને સર્વ દિશામાં કીર્તિને વિસ્તારે છે; માટે તે કલ્પલતાની પેઠે શું શું મેળવી આપતી નથી ? અર્થાત્ બધું મેળવી આપે છે.

શિષ્યોને બેસવા માટે ઉંચી જગાએ જુદી પાટો ગોઠવી રાખવામાં આવી હતી. મંડપ પછુ મોટો વિશાળ બાંધેલો હતો. થોડી વારમાં તે ચિહ્ન લરાઇ ગયો. વખતસર પ્રમુખે મંડપમાં પ્રવેશ કરી સ્થાન લીધું કે તેમની પાછળ આચાર્ય પદ્મવિજયજી તેમના કેટલાક શિષ્યો સાથે આવી પાટ ઉપર પોતપોતાના સ્થાને બિરાજમાન થઇ ગયા. આ દેખાવ ઘણોજ ભવ્ય અને આકર્ષક લાગતો હતો.

શરૂઆતમાં એક વિદ્યાર્થીએ મધુર સાદે જુસ્સાબેર નીચેનો કટાવ ગાવો શરૂ કર્યો—

(કટાવ)

- વર્ધમાન વિદ્યાલયનોંકા, પચોસ વર્ષ પૂરાં કર્યો આજે,
ઉર ઉમંગે, અંતર હર્ષે, કરે પ્રવેશ છવોસમા વર્ષે.
ઉત્સવ તેનો ઉજવાયે છે, “સીત્વર ન્યુબીલી” એ નામે,
પ્રકાશ જેનો રૂપેરી છે, ચંદ્રિકા સમ શાંતિદાતા.
પરમ દયાળુ મહાવીરની કૃપાદષ્ટિએ દિવસ આવો
ઉજવવાનો પ્રસંગ આવ્યો, જ્યજ્ય બોલો જ્ય જ્ય બોલો !
- પચોસ વર્ષ સુધી નૌકાએ જનતા રૂપી મહાસાગરે,
સફર કરીને વિજય મેળવ્યો, ચારે પાસે કીર્તિ ગવાઇ.
સફરસમયમાં વીરશરણુ છે, તોફાનોની વાત શું કર્યોએ ?
વીર સાચવે, વીર બચાવે, વીર મુસાફરો પાર ઉતારે.
કોઈ વાર કૈં ખડક નડે તો, સુકાન મરડી સફર કરે છે,
થાય કદી જો વાવાઝોડું, શાંત રહી તે સહન કરે છે.
કદી ભયંકર ટુંગર જેવાં મોઝાં ઉછળે તો પછુ તે તે,
વીરપ્રભુના પ્રભાવબળથી શાંત થઇને શમી જાય સૌ.
કોઇ વાર તો ટોપોડિના થાય હુમલા દુશ્મન રૂપે,
પછુ તેમાંથી સુકાનોં લોકો ધર્મપસાયે બચાવો લે છે.
પચોસ વર્ષની કાર્કીદીથી કીર્તિ જામી આ નૌકાની,
દુશ્મન થાકી દૂર હઠ્યા છે, નિરાશ થઇને હાથ ધસે છે.

આ નૌકાને ઉડાડો દેવા સુરંગ જે જે હતી શત્રુની,
તે તે શત્રુથી અચડાધ પડી ભાગ્યો સૌ પ્રપંચો રચના
ખાડો ખોદે તેજ પડે છે એ ન્યાયે સૌ શત્રુ હાર્યા,
વિજયધ્વજ નૌકાની ફરકી, શ્રદ્ધા ચોંટી આ દુનિયાની.
આ નૌકામાં બેશી જે જે સફર કરે છે તે તે સર્વે,
પાર ઉતરે નિર્ભય રીતે, ઇચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત કરે છે.
જેવો સીધ્વર જ્યુમીલીનો ઉત્સવ આજે ઉજવાયે છે,
તેવો ઉત્સવ સુવર્ણ ફેરો ઉજવાઓ આ કનકનગરમાં.
દિન દિન ચડતી નૌકાની હો, પ્રભુપ્રાર્થના એજ અમારી,
વિદ્યાર્થી રૂપ મુસાફરોની સફર થાય સૌ સફળ મુખેથી.
એવી જનતાને સુખદાયક વર્ધમાન વિદ્યાલય નૌકા
અમર રહેા આ ભારતવર્ષે, મલ્લ સુખ ને શાંતિ માંહે.
જ્યજ્ય ખોલો જ્યજ્ય ખોલો ! મહાવીરનો જ્યજ્ય ખોલો !

શાંતિ શાંતિ ઓમ ! શાંતિ શાંતિ ઓમ !

ઓમ ! શાંતિ ! શાંતિ ! શાંતિ !

આ કટાવથી શ્રાતાજનોના ઉત્સાહમાં ખૂબ જગૃતિ આવી,
અને એકદમ શાંતિ ફેલાઈ ગઈ. પછી સેક્રેટરીએ મોટા અવાજે
સભા ભરવાનો હેતુ કહી સંભળાવી, આ સભાના પ્રમુખ તરીકે
હાઇકોર્ટના ચીફ જસ્ટીસ મીસ્ટર માર્ટીનને નીમવા દરખાસ્ત રજુ
કરી, અને તેને જુદા જુદા ગૃહસ્થો તરફથી અનુમોદન મળતાં
તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે તેઓ પ્રમુખ સ્થાને ખિરાજમાન થયા.
તે પછી પ્રમુખની આજ્ઞાથી વર્ધમાન વિદ્યાલયના વ્યવસ્થાપક મંડ-
ળના કાયમના પ્રમુખે મોટા અવાજે વર્ધમાન વિદ્યાલયનો પચીસ
વર્ષનો હેવાલ સવિસ્તર વાંચી સંભળાવ્યો. તેમાં તેના સંસ્થાપક તરીકે
પદ્મવિજયનું નામ જાહેર થતાં ખૂબ જોરથી તાળીઓ પડી. પ્રમુખને
ગુજરાતી ભાષાનું ભાગ્યું તુટ્યું જ્ઞાન હોવાથી તેમની જોડે બેઠેલા
વિદ્યાલયના પેટ્રન રા. બ. ભારતીકુમાર વિશ્વકુમાર પ્રમુખને દરેક

હકીકત અંગ્રેજીમાં સમજાવતા હતા. આચાર્ય પદ્મવિજયના નામથી તાળી પડવાથી આચાર્યના જીવનચરિત્રની અને તેમની પ્રવૃત્તિની ટુંકામાં માહિતી આપતા હતા.

ત્યાર બાદ સેક્રેટરીએ આ સંસ્થા ઉપર જ્યુબીલી પ્રસંગે આવેલા મુખ્યારક્ષાદીના તારો તથા પત્રો વાંચી સંભળાવતાં આનંદના આવેશમાં આવી જણાવ્યું “માનવંતા પ્રમુખ સાહેબ, પૂજ્ય મુનિમહારાજે ગૃહસ્થો અને ખેતો ! આ સંસ્થા પ્રત્યે લોકોની કેટલી બધી લાગણી છે તે નીચે આવેલી ભેટો ઉપરથી સમજાશે ” એમ કહી આવેલી મોટી રકમો સાથે નામો વાંચી સંભળાવી પ્રસન્ન મુખે જણાવ્યું “આ ઉપરથી આપને ખ્યાલ આવશે કે કુલ સો ગૃહસ્થો તરફથી આશરે એક લાખ રૂપિયા આ જ્યુબીલી પ્રસંગે ભેટ તરીકે મળે છે.” આ શબ્દોની સાથે તાળીઓનો ગડગડાટ ચાલી રહ્યો અને એવો ઉત્સાહ જાગૃત થયો કે બિરાજમાન થયેલા ગૃહસ્થો પણ આંકે ભરી નામ લખી ઉપરા ઉપર ચીટીઓ મોકલવા લાગ્યા. અરધા કલાકમાં બીજા પચાસ હજારની ભેટ આવી ગઈ. ત્યાર બાદ આચાર્યશ્રી પદ્મવિજયજીએ મોટા અવાજે પાટ ઉપર બેઠે બેઠે લાપણુ શરૂ કર્યું—

“ પ્રમુખ મહાશય અને ગૃહસ્થો ! આ વર્ધમાન વિદ્યાલય એક મહા કલ્પવૃક્ષ બરાબર છે. (તાળીઓ) તમારી તમામ ઇચ્છાઓ અને મહત્વાકાંક્ષાઓ પૂરી પાડવા શક્તિમાન છે. આચાર્યશ્રી વિજયહીર સૂરીશ્વર અને અકબર શહેનશાહ વખતે તમે આશરે ચાળીસ લાખ જેનો આ ભારતવર્ષમાં હતા. હાલ માત્ર પોણાબાર લાખ જેનો છો. દર સાલ આઠ આઠ હજાર કમી થતા જાયો છો, આ પ્રમાણે ઘટાડો ચાલુ રહેશે તો દોઢ સદીમાં તમારું નામ નિશાન રહેશે કે કેમ તેની મને શંકા છે. જમાનાને ઓળખો. આજુબાજુની દુનિયા તરફ દૃષ્ટિ કરો. તમારી આસપાસની કેમો આગળ વધતી રહી છે અને તમે આગળ નહીં વધો તો તમારી જુરી દશા થશે. જ્ઞાન સંપાદન કરો. રાજકીય પ્રકરણમાં આગળ ધસો, ન્યાયની કચેરીમાં કે મુલકી કાર-

ભારમાં અને લશ્કરી તાલીમમાં માર્થું મારો, દરેક ખાતામાં હોદ્દા ધરાવો, વેપારી તો છો પણ શદ્દાના વેપારમાં પડી પાયમાલ ન થાઓ, કેળવણી સંપાદન કરી દુનિયાના અર્થશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી વેપારને ખૂબ કેળવી બીજાઓના હાથમાં ગયેલો વેપાર પાછો મેળવો. સારા ઈજનેરો પાકો, સારા વકીલો અને બેરીસ્ટરો થાઓ, બાહોશ ડોક્ટરો બનો, સારા વિજ્ઞાની નીવડો. એમ જુદી જુદી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી સાથે સાથે જૈનધર્મ અને તેના સિદ્ધાંતો સમજી જૈનધર્મને દીપાવો. અક્ષોસની વાત છે કે હીંદી મહાસભામાં નાની નાની કોમો પોતાના હકો માગે પણ જૈનકોમનો પોકારજ નહીં. કોણ પોકાર કરે ? પોકાર કરવાની તાકાદ જોઈએ. પરિસ્થિતિને સમજીને સમજાવવાની શક્તિ જોઈએ. આ શક્તિઓ પૂરી પાડનાર આ વર્ધમાન વિદ્યાલય છે. આ વિદ્યાલય રૂપ કલ્પવૃક્ષ આજે તે પચીસ વર્ષ પૂરાં કરી છવીસમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. તેને પાણીનું ખૂબ સિંચન કરો. આવી સંસ્થાઓ અસ્તિત્વમાં આવશે તોજ તમારું બવિષ્ય સુધરવાની આશા છે. તેમાંથી નરરત્નો પાકશે અને તેજ રત્નો જાતે શોભી જૈનજનતાને શોભાવી શકશે. વિદ્યારૂપી અલંકારોથી કાયાને દીપાવો. તેજ ખરા અલંકારો છે. ભર્તૃહરિ કવિ કહે છે કે—

કેયૂરા ન વિભૂષયન્તિ પુરુષં હારા ન ચંદ્રોજ્જ્વલા ।

ન સ્નાનં ન વિલેપનં ન કુસુમં નાલંકૃતા મૂર્ધજાઃ ।

વાણ્યેકા સમલંકરોતિ પુરુષં યા સંસ્કૃતા ધાર્યતે ।

ક્ષીયન્તે સ્વલ્પ ભૂષણાનિ સતતં વાગ્ભૂષણં ભૂષણમ્ ॥

અર્થાત્ બાજુઅંધથી, ચંદ્ર જેવા ચળકતા હારથી, સ્નાનથી, ચંદન વીગેરેના લેપનથી, ફૂલથી, શોભાવેલા વાળથી પુરુષ શોભતો નથી પરંતુ જે સંસ્કારવાળી વાણી વિદ્વાનો ધારણ કરે છે તે વાણીથીજ પુરુષ શોભે છે. તમામ બુધણો નાશ પામે છે માટે વાણીરૂપ બુધણ એજ ખરું બુધણ છે.

આ સંસ્થામાંથી વિદ્યાર્થી વિમૂષિત થયેલા વિદ્યાર્થીઓ પાકશે, તેજ સારાસારનો વિચાર કરી શકશે, તેજ પ્રાચીન અને અર્વાચીનની તુલના કરી વિવેકબુદ્ધિથી સમયસૂચકતા વાપરી વિદ્યાના બળથી જૈનસમાજને બંધ બેસતા સુધારાની યોજના તેમના હાથેજ ઘડશે. જુની પૂરાણી વાતો કરવાથી કાંઈ વળવાનું નથી. ટૂંકામાં એ કે જેમ નટ દોર ઉપર નજર રાખી પોતાના ખેલો કરે છે તેમ તમે પણ જમાના સામી નજર રાખી તમારી પ્રવૃત્તિઓ ચલાવો. તેમાંજ તમારા વિજયની ચાવી છે. ઓમ્ શાંતિ ! શાંતિ ! શાંતિ ! ”

તે પછી પ્રમુખ સાહેબે અંગ્રેજીમાં ભાષણ કરતાં જણાવ્યું— “ધર્મગુરુઓ, સન્નારીઓ અને ગૃહસ્થો ! જાણીને ખુશી થયો છું કે પચીસ વર્ષમાં આ સંસ્થાએ ઘણી સારી પ્રગતિ કરી છે. રીપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે કે લગભગ પચીસ વર્ષમાં આશરે ચારસો વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ કેળવણી લઈ બહાર પડ્યા છે અને તેઓ નાના મોટા ધંધામાં અને નોકરીમાં જોડાઈ ગયા છે. હાલમાં ત્રણસો વિદ્યાર્થીઓ લાભ લે છે. વળી તે સાથે ધાર્મિક શિક્ષણ આપવામાં આવે છે તેથી જે વિદ્યાર્થીઓ નીકળે છે તે ખરા જૈન તરીકે બહાર પડે છે.

આજે ખાસ માફ ધ્યાન આપના વયોવૃદ્ધ આચાર્ય મહારાજ ખેંચી રહ્યા છે. તેઓ આવી સંસ્થાઓ માટે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે અને આ વિદ્યાલયના ઉત્પાદક તરીકે એઓ છે તે ખુશી થવા જેવું છે. (તાળાઓ) આવી રીતે સાધુઓ ઉપદેશ કરી કામ કરે તો જરૂર જૈનોની ઉન્નતિ થાય. ઉપદેશકોની ફરજ છે કે તેમણે ચાલુ પરિસ્થિતિ, સંયોગો અને જમાના તરફ નજર રાખી કામ કરવું જોઈએ. તેમ ઠરવાથીજ ધારેલો હેતુ ખર આવી શકે છે.

વિદ્યાના બળ વડેજ દેશ આગળ વધી શકે છે, તેજ સારા સુધારા કરી શકે છે. વિદ્યાર્થીજ મનુષ્યજીવન ઉજ્જવળ દેખાય છે. ન્યાં અજ્ઞાન ત્યાં અંધકાર હોય છે. આ પ્રસંગે મને અંગ્રેજ લેખક એડીસનના શબ્દો યાદ આવે છે. તે કહે છે—

* “ How different is the view of past life, in the man who is grown old in knowledge and wisdom, from that of him who is grown old in ignorance and folly ! The latter is like the owner of a barren country that fills his eye with the prospect of naked hills and plains, which produce nothing either profitable or ornamental; the other beholds a beautiful spacious landscape divided into delightful gardens, green meadows, fruitful fields, and can scarce cast his eye on a single spot of his possession that is not covered with some beautiful plant and flower.”

વિદ્યા આ પ્રમાણે જીવનનો ફેરફાર કરી શકે છે. અનુભવી લોકો કહે છે કે “સમયની સાથે ચાલો” આ વાત બીજકુલ સત્ય છે. પ્રાચીન કાળમાં ઘોડા અને બળદના ખટારામાં બેસી મુસાફરી કરતા હતા તે વાત હવે રેલ્વે અને એરોપ્લેનના વખતમાં શી રીતે બંધ બેસતી થઈ પડે ? તમારા ધર્મગુરુ કહે છે કે જમાના ઉપર નજર રાખી આવી સંસ્થાઓને ઉત્તેજન આપો એ વાત તમારે લક્ષ બહાર કાઢવાની નથી. તમારી કામમાં આવા ઉપદેશ આપનાર ધર્મગુરુઓની જરૂર છે. (તાળીઓ)

* વિદ્યાજ્ઞાન અને ડહાપણમાં જીવનનો વખત ગુનરી પાટી ઉમરે પહોંચેલા માણસના ગત જીવનનું સ્વરૂપ, અજ્ઞાન અને જડય બુદ્ધિમાં જીવનનો વખત ગુમાવી પાટી ઉમરે પહોંચેલા માણસના ગત જીવનના સ્વરૂપ સાથે સરખાવતાં અતિશય ભિન્ન હોય છે; ખીલે માણસ અર્થાત્ અજ્ઞાનમાં જંદગી ગુમાવનાર એક વેરાન પ્રદેશના માલીક સમાન છે, કે જે પ્રદેશ, નથી રમણીય કે ફાયદાકારક એવા શુષ્ક ટેકરા અને મેદાનનો દેખાવ દૃષ્ટિ આગળ ધરે છે; પ્રથમ માણસ અર્થાત્ જ્ઞાનમાં જીવનને ગુનરનાર, સુંદર અને વિસ્તીર્ણ પ્રદેશનું અવલોકન કરે છે કે જે પ્રદેશોની, આનંદજન્ય ઉદ્યાન, લીલાં મેદાન અને ફળદાયક ક્ષેત્રમાં નાના પ્રકારે રચના થયેલી હોય છે અને જે સુંદર વનસ્પતી અને પુષ્પથી અલંકૃત અને આચ્છાદન નહીં હોય એવું સ્વસ્થાન તેને લાગ્યેજ દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

ગૃહસ્થો ! મને ક્ષમા કરશો. આ સ્થળે મારે દિલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે હાલમાં તમારા કેટલાક ધર્મગુરૂઓ એવા મુંડવાના કારભારમાં પડી ગયા છે. તે વાત ધણીજ ચર્ચાય છે, સરકારના કાને પણ આવી છે, ધારાસભામાં તે વાત મુકાઇ છે. વળી કેટલાક સાધુઓ ઉપર ફોજદારી કેસો પણ થવાનો સંભવ છે (સાંભળો ! સાંભળો) પોલીસ સખ્તાઇથી પગલાં ભરવા લાગી છે, અને છુપી પોલીસ પણ ખારીકાઇથી તપાસ કરે છે. આ તમારા માટે કેટલું બધું શરમાવા જેવું છે ? જે કોમને, શાંતિને ચલાનારી, દુશ્મનનું પણ ભલું ઈચ્છનારી, દિસાને ધિષ્ઠાકારનારી, પાપથી ડરનારી કહેવામાં આવે છે તે કોમના ખાસ ધર્મગુરૂઓ અને તેમના ભક્તો ભયંકર ફોજદારી ગુન્હા કરે અને સરકારને સખ્તાઇનાં પગલાં ભરવાં પડે તે જૈનો માટે નામોશી ભરેલું નથી ? સરકાર ધર્મગુરૂઓ પ્રત્યે અત્યાર સુધી માનની દષ્ટિથી નેતી આવી છે અને હાલ પણ જુએ છે અને મોટા મોટા આચાર્યો જાણી કેટલુંક દરગુજર કરે છે, કોરટમાં તેમનો મોભો જાળવે છે પણ ન્યારે ખુદ સાધુઓજ દીક્ષાના નામે ભયંકર ગુન્હાઓ કરનાર થયા છે તો પછી સરકાર જરૂર સાધુઓ અને તેમની દીક્ષાપ્રવૃત્તિ ઉપર સખ્ત અંકુશ મુકશે.

વળી તે સાથે મારે તમને આ પ્રસંગે જણાવી દેવું જોઇએ કે તમારામાંથી કેટલાક જૈનો એવા સાધુઓને ઉત્તેજન આપી રહ્યા છે. તેમના બળ ઉપરજ સાધુઓ અયોગ્ય દીક્ષાપ્રવૃત્તિ ચલાવી રહ્યા છે. તેજ ખડોળા હાથે પૈસા ખરચી એવા સાધુઓને મદદ કરી રહ્યા છે એમ મારા જાણવામાં આવ્યું છે. તમે જો તેમને ઉત્તેજન ન આપો તો તેમની પ્રવૃત્તિ આપોઆપ તૂટી જાય.

મારા ન્યાયખાતામાં પણ આ બાબત સરકાર સાથે લખા-પટી ચાલી રહી છે. હું તમને સલાહ આપું છું કે તેવા સાધુઓનો ન્યાય તમે કરો. સારા સારા અનુભવી ન્યાયી અને પ્રમાણિક ધરડા માણસોની કમીટી નીમો અને તે દ્વારાએ તપાસ કરો. જેજે સાધુઓ

ગુ-હેગારો જણાય તેમને સાધુ સંસ્થામાંથી દૂર કરો, અને તે બાબતની જાહેર જનતાને ખબર આપો. અત્રે બિરાજમાન થયેલા આચાર્ય જેવા સાધુઓનો સાધુસમાજ બનાવો, તેવાઓથીજ કાયદો છે. (તાળીઓ) હું તો તમારા ભલાની ખાતરજ સલાહ આપું છું. કોઇની લાગણી દુખવવાનો મારો હેતુ નથી.

છેવટમાં જણાવતાં આનંદ અને સંતોષ થાય છે કે લોકો આવી સંસ્થાથી શા કાયદો છે તે સમજતા થયા છે, અને તેજ કારણથી આજે દોઢ લાખ રૂપીઆની વૃષ્ટિ થઈ (તાળીઓ). શ્રીમંત ગૃહસ્થોને મારી વિનંતી છે કે આવી સંસ્થાઓને ખુબ ઉત્તેજન આપો. તમારી કોલેજ બનાવો, તમારી યુનીવર્સિટી બનાવો, બહારના જ્ઞાન સાથે તમારા ધર્મનું શિક્ષણ મળવાથી સારા જૈનો પાકશે, અને તેજ તમારા ધર્મનો અને સમાજનો ઉદ્ધાર કરશે (તાળીઓ). જુના પૂરાણા રીવાજોમાં ફેરફાર કરો. જમાનો ઓળખો, દીક્ષાઓ આપવી છોડી દો. કોઇ મારા જેવો ધરડો ઉમેદવાર અગર કોઇ પૂરો વૈરાગી અને લાયક વિદ્વાન પુરૂષ દીક્ષા લેતો હોય તો તેને દીક્ષા આપો (હસાહસ). પણ યુવાન છોકરા છોકરીઓને તો ખૂબ કેળવણી આપી ભણાવો, તેમને ચેલા ચેલીઓ થવા દેશો નહીં. તેમને દીક્ષા આપવાથી સારાને બદલે ખોટું પરિણામ આવે છે. ને હું અત્યાર સુધીના બીજા દેશના અને આ દેશના અનુભવ ઉપરથી કહી શકું છું. ગૃહસ્થો ! હું સર્વનો અને ખાસ કરી આ આચાર્યશ્રીનો ઉપકાર માની આ વિદ્યાલયની ક્ષેત્ર ઇચ્છી ભવિષ્યમાં સુવર્ણ ન્યુખીલી ઉજવવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય એવી પ્રભુને પ્રાર્થના કરી ખેશી જવાની રજા લઉં છું. ”

શિષ્ટાચાર પ્રમાણે પરસ્પર ઉપકાર મનાયા બાદ સીલ્વર ન્યુખીલી મહોત્સવનો મેળાવડો વિસર્જન થયો.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

લાલલાઇને ત્યાં ઉજમણું અને સમ પુરૂષોનો
દીક્ષામહોત્સવનો વરઘાડો.

* Oh ! it is excellent,
To have giant's strength; but it is tyrannous
To use it lik a giant. —Shakespeare.

પુત્રના લગ્નના પહેલાં શેઠ લાલલાઇએ કનકનગરમાં ઉજમ-
ણી અને દીક્ષાસમારંભની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી. આચાર્ય સૂર્યવિજયના
અભિગ્રહ પ્રમાણે એકસો આઠ ચેલા પૈકી બાકી રહેલા છપ્પન ચેલા
આચાર્યને કરી આપવા માટે પાનની લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પૂરી કરવા
લાલલાઇ શેઠે પોતાની મીલના નોકરોમાંથી તથા કેટલાક ગરીબ
આશ્રિતોમાંથી સાત પુરૂષોને દમ, ભય, પ્રપંચ, યુક્તિ, પ્રયુક્તિ
લાલચ એમ અનેક સાધનોનો ઉપયોગ કરી દીક્ષા લેવા માટે ઉભા કર્યા.

. આ સાત પુરૂષોની એકારીની લાચારીથી ઉદ્ભવતી દીક્ષાથી
કંકણા ઉઠેલી તેમનાં કુટુંબીજનોની આંતરડીનું રૂધિર પીવાને આચાર્ય-
ની તત્પર થએલી પિપાસાને તૃપ્ત કરવા શેઠ લાલલાઇએ ખાસ
ચડસને લઇને મોટા પાયા ઉપર ખાનગી રીતે તૈયારીઓ કરવા માંડી.
ઉભા કરેલા ઉમેદવારોમાંથી ત્રણ જણુ તો કાંઇક જનધર્મનું જાણુતા
હતા પરંતુ બાકીના ચાર મહાત્માઓ તો સાવ નિરક્ષર હતા. દરેકને
સારી રકમની લાલચ આપી તેમના અને તેમના કુટુંબના કચવાટને
અને તેમના અંતરના દુઃખના અવાજને દાબી રાખ્યો હતો. આ
કામમાં લાલલાઇ કાંકરાની માફક પૈસા ખરચતા હતા. કોઇને કેમ
સમજવી અંધારામાં રાખવા, કોઇને કેમ સંતાડી નસાડવા, ત્રીગેરે

* રાક્ષસના બળની પ્રાપ્તિ હોવી તે ખરેખર શ્રેષ્ઠ છે. પણ તેનો
ઉપયોગ રાક્ષસની માફક કરવો તે નિર્દયપણું છે.

અનેક પ્રકારના અનર્થો ધર્મના બહાના નીચે લાલભાઈ અને તેમના ખાંધીઆઓ સેવતા હતા. બસ દીક્ષાથીજ ધર્મનો ઉદ્ધાર છે, તે શીવાય બીજો એક પણ માર્ગ નથી એમ સમજી દીક્ષાની પાછળ લાલભાઈ ધહેલા થઈને ફરતા હતા.

સૂર્યવિજયનો સિદ્ધાંત એવો હતો કે છોને ગમે તેવો નિરક્ષર, રોગી, દુરાચારી સ્વચ્છંદી એવો આવે તો પણ તેની તેમને દરકાર નહોતી. બસ, તેણે શરીરે પીળો કપડો ધારણ કર્યો એટલે તેમાંજ તેના આત્માનો અને જૈનધર્મનો ઉદ્ધાર થઈ ગયો. લખતાં વાંચતાં નહીં આવડતું હોય તો શ્રાવકોના ખરચે પંડીતો રાખી ભણાવવામાં આવશે, ખરચનો બોજો ક્યાં સાધુઓને ઉપાડવાનો છે કે જોથી તેમને તેમના પગારની ચિંતા હોય; એકા માંદા રહેશે તો ધણાએ શ્રાવકો પૈસા ખરચી વૈદ્ય અને ડોક્ટરો બોલાવી દવાઓ કરશે; તેનું બીલ ગૃહસ્થો ભરશે. ગૃહસ્થોના પૈસા સાધુના કામમાં નહીં આવે તો બીજા શા કામમાં આવશે? તેથી વધુ સદુપયોગ બીજો શા હોઈ શકે? સાધુ છે તો તેમના ઉપદેશ દ્વારા દેરાસરો બંધાવી શકાશે, માટે સાધુ પ્રથમ અને પછી દેવ, દેરાસર કે સંઘ, એવા પ્રકારની માન્યતા સૂર્યવિજયના મગજમાં વાસ કરી રહી હતી.

એક બાળુ ખાનગી રીતે લાલભાઈ શેઠ દીક્ષાપ્રવૃત્તિ ચલાવી રહ્યા અને બીજા બાળુ ધણા મોટા આડંબરથી પોતાના અંગલાની પાસે ખાસ મંડપ બાંધી ઉજમાણું માંડયું. દેખાવ ધણો આકર્ષક બનાવવા ગિરનાર અને શત્રુંજયના ડુંગરોની અલૌકિક રચના કરવામાં આવી. દરરોજ સેંકડો માણસ દર્શન કરવા આવ જન કરવા લાગ્યાં. સ્ત્રી પુરુષોની ગીરદીનો પાર રહ્યો નહીં, પડે તેના કંકડા, સ્ત્રીઓની આબરૂ પણ પૂરી જળવાય નહીં. રાત્રે વીજળીની બત્તીઓની એવી મનોહર રચના કરવામાં આવી હતી કે સ્ત્રી પુરુષો ખાસ કરીને રોશની જેવાની ખાતર રાત્રે દર્શન કરવા આવતાં. આવા પ્રસંગે તોફાની લોકો કાંઈક યુક્તિથી વીજળીના તાર તોડી

નાખી લાઈટ બંધ કરી અંધારામાં તોફાન કરવા પણ પાછા હઠતા નહોતા. એવા અચાનક અંધારામાં સ્ત્રીઓની કેવી દુર્દશા થતી હશે તેનો વિચાર જૈનો ગંભીરપણે કરશે. શું આવા પ્રસંગો જૈનમંધુઓની દષ્ટિમાં કદી નથી આવ્યા ? ધર્મના એક સીધા કામમાં આડકતરી રીતે બીજા અનેક અધર્મો થાય તે માટે તેવા ધર્મના કામનો આરંભ કરનારે દીર્ઘ દષ્ટિ પહોંચાડી પૂરેપૂરો વિચાર કરવો જોઈએ. સ્ત્રીઓ બિચારી દર્શન માટે આવે અને તેમાં પોતાની લાજને હાની પહોંચે એવો પ્રસંગ આવે તે માટે શું કામનો આરંભ કરનાર ગુન્હાને પાત્ર નથી ? શું તે બાબત તેમણે સંભાળવાની નથી ? પુણ્ય કરતાં પાપનું વધારે પોષણ થાય તે તરફ ધ્યાન આપી વિવેકદષ્ટિ રાખવાની નથી ?

આ ઉજમાણાનો વરઘોડો વૈશાખ સુદ ૧૩ ના રોજ ચડવાનો હતો અને તે દિવસે તે નિમિત્તે નવકારશ્રી જમાડવાની હતી પરંતુ લાલભાઈના ઘરમાં સ્ત્રીમંડળમાં અડચણનો અંતરાય પૂરો થયેલો નહીં હોવાથી આચાર્ય સૂર્યવિજયે સુદ ૧૩ ને બદલે સુદ ૧૪ ના રોજ વરઘોડો ચડાવવા અને તેજ દિવસે અર્થાત્ સુદ ૧૪ જેવી ભારે તિથિના દિવસે નવકારશ્રી જમાડવા સૂચના કરી. આ વખતે કેટલાકે વાંધા ઉઠાવ્યા પણ આચાર્યે સાફ જણાવી દીધું કે “આવા ધર્મના કામમાં ચૌદશના દિવસે નવકારશ્રી જમાડવામાં શાસ્ત્રનો બાધ આવી શકતો નથી. શાસ્ત્રમાં તેવી છુટ છે.” આથી ચૌદશના રોજ વરઘોડો ચડ્યો તે નવકારશ્રી જમી. કેટલાક લોકોએ વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. પરંતુ નવકારશ્રી તુટશે એવા ભયથી તે વાત જતી કરી હતી. તો પણ પાછળથી તેની ચર્ચા જનતામાં વધારે ચાલી. “ચતુર્દશીના દિવસે સ્વામીવત્સલ થાય કે કેમ ?” “ચાલુ જમાનાનું ચતુર્દશીનું અચ્છેડું” એવા મથાળાવાળા લેખો બીજા દિવસે વર્તમાન પત્રોમાં પ્રકટ થયા.

આ ઉજમાણાની આવી રીતે પૂર્ણાહુતિ થઈ કે બે દિવસ પછી એટલે કે વદ ૧ ના દિવસે પેલા સમ મહર્ષિઓને દીક્ષા આપવાનો વરઘોડો ચડાવવાનું મુહૂર્ત નિર્ધારવામાં આવ્યું. લાલભાઈ શેઠ મોટા

મીલએજન્ટ હોવાથી સરકારમાં તેમજ વેપારીવર્ગમાં સારી લાગવગ ધરાવતા હતા. તે લાગવગનો ઉપયોગ કરવાની આ ટાણે સારી તક મળી. ભદ્રાપુરીના દીક્ષાના વરઘોડાની માફક આ વરઘોડામાં પણ મીલીટરી ઍડની ગોઠવણ કરવામાં આવી. દીક્ષાના સાતે ઉમેદવારોને ઉમદા પોશાક પહેરાવી શણગારી રાજકુમાર જેવા બનાવી જુદી જુદી બ્રાન્ચે ઘોડાની ગાડીમાં બેસાડવામાં આવ્યા. દરેક ગાડી આગળ ઍડ, સાબન આગળ ઍડ, સ્ત્રીઓ આગળ ઍડ, એમ આખો વરઘોડો ઍડમય બનાવી દીધો પરંતુ અંદરથી લાલભાઇનું હૃદય કંપતું હોવાથી પોલીસનો બંદોબસ્ત રાખવાની જરૂર પડી હતી. તોપણ ચડસને લઇને પોતાનાથી બની શકે તેટલા પૂરબપકાથી લાલભાઇએ વરઘોડો ચડાવ્યો.

લાલભાઇશેઠની ધર્મપત્ની હરકોઇઆઇને તો આવી પ્રવૃત્તિ બરાબર રૂચતી નહોતી પણ શું કરે ? તે લાલભાઇના દયાળુ આગળ લાચાર હતી, તેથી સ્ત્રીમંડળમાં બે કે તે આગેવાની ભરેલો ભાગ લેતી હતી છતાં તે બધું વગર મનથી કરતી હતી. વરઘોડો ચાલવા માંડ્યો કે આ પ્રસંગને અનુસરતું, કોઇ જાણુભેદુએ દીક્ષાર્થીઓનાં નામ સાથેનું તૈયાર કરેલું ઘોળ એક સ્ત્રીએ મધુર સાદે નીચે પ્રમાણે ગાવું શરૂ કર્યું—

દીક્ષાના વરઘોડો ! !

(વ્યાજસ્તુતિ અલંકાર.)

[રાગ-ધોળ.]

આલો બેનો ! દીક્ષાના વરઘોડામાં.

વરઘોડાની શોભા છે અપાર, દિસે મનોહાર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧

શાસનપ્રેમી ધર્મી લાલભાઇ છે,

એવાં પત્ની છે હરકોઇઆઇ, કેવી શ્રીમંતાઇ ? દીક્ષાને દીપાવીએ. ૨

શેઠ લાલભાઈએ ડંકો કર્યો,

સાત દીક્ષાના ઉમેદવાર, કર્યા છે તૈયાર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૩

- આગળ ઈંદ્રધન્ય ઉડે ગગનમાં,
ડોકા વાગી આપે છે જાણ, ફરકે છે નિશાન. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૪
- છત્રીવાળું વાગે પૂરાસૂરથી
જેવા આવે છે નગરના લોક, મળી થોકેથોક. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૫
- જુદી જુદી ગાડીમાં બિરાજ્યા છે
સાત દીક્ષાના ઉમેદવાર, કેવો છે શણગાર ! દીક્ષાને દીપાવીએ. ૬
- એવા સાત મહાત્માઓ નીકળ્યા,
છોડીને ધરખાર સંસાર, વરવા મુક્તિનાર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૭
- ગુણો તેમના મુખે શું ગાઈએ !
એક એકથી ચડીઆતા સાત, કેવી ન્યાત જત ! દીક્ષાને દીપાવીએ. ૮
- કેવા કેદારમલ છે કોડીલા !
પૂરો શાસ્ત્રનો ટીપો અભ્યાસ, નહીં છે કચાસ. દીક્ષાને દીપાવીએ, ૯
- ચંદુલાલ બીજ દીક્ષાભિલાષી,
સર્વે આગમમાં છે નિપૂણ, એવો છે સદ્ગુણ. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૦
- ત્રીજા જેસીંગલાલ શિરોમળી,
જૈનધર્મના છે જાણકાર, જાણુનરના ભંડાર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૧
- ચોથા રૂપાળ પંડીત દીક્ષાર્થી,
ન્યાતે દદા વિનાના દરખારી, પૂરા અભ્યાસી. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૨
- પંચમ દીક્ષાર્થી મૂળજીભાઈ છે,
મહા અભ્યાસી અભ્યાસી, નહીં કચવાટ. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૩
- છઠ્ઠા રામા પટેલ રામ મૂર્તિ છે,
પીસ્તાળીસ આગમના નિધાન, એવું જેનું જ્ઞાન. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૪
- બીક્ષાર્થી દીક્ષાર્થી સાતમા,
પૂરા પંડીત તારાચંદ, મહા અકલમંદ ! દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૫
- એમ સાતે પુણ્યાત્માઓ પ્રકટયા છે,
દીક્ષાસુંદરી વરવાને કાજ, લેવા મુક્તિરાજ, દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૬

કેવો તેમણે નરભવ સુધાર્યો !

છોડી દુઃખદાયક સંસાર, છોડી પરિવાર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૭

સર્વે સ્વાર્થી છે માત પિતા પત્ની,

સ્વાર્થી સ્નેહી સગાં પરિવાર, તે છે દુઃખભાર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૮

ધન્ય ધન્ય હજો તેવાં રત્નોને

જેઓ દીક્ષા લે છે ઉલટભેર, વર્તે લીલાલ્હેર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૯

આવ્યા અત્રે શ્રીસૂર્યવિજયસૂરિ,

કેવો પુણ્યના બળનો જોગ, મળ્યા સુસંયોગ. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૨૦

સાજન માંહે લગ્નરે શ્રીમંતો છે,

ધંદ્રો પણ જોધને હરખાય, ઉરે ધર્મા થાય. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૨૧

સ્ત્રીઓ છાપ લઈ ઉપકરણની

નામણુ દીવો લઈને હાથ, ચાલે સદ્ સાથ. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૨૨

લાલભાઈના કોડ પૂરા થયા,

કાર્તિ ફેલાઈ દેશ વિદેશ, ખામી નહીં લેશ. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૨૩

આવા દાઢની શોભા શું ગાઈએ ?

ગાવા સખળ નહીં છે મુખ, થાકે મહાસુખ. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૨૪

વરઘોડો ધીમે ધીમે ચાલતો ભર બજારમાં આવવા થયો કે તેને ખાસ હીરાબજારમાં થઈને લઈ જવાનો હતો પરંતુ રસ્તાની બંને બાજુએથી “ શેમ ! શેમ ! ” (શરમ ! શરમ !) ના પોકારોના ધ્વનિ ગાળ રહેવાથી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે લાલભાઈની પાસે છુપી રીતે આવી કાનમાં જણાવ્યું કે “ લોકલાગણી ધણી વિરૂદ્ધ છે, હીરાબજારમાં થઈને લઈ જવાથી જરૂર સુલેહનો ભંગ થશે માટે ત્યાં થઈને જવાનો મમત છોડી દો. ” લાલભાઈએ લાચારીથી પોલીસનું કહેવું સ્વીકાર્યું અને તે રસ્તો છોડી બાજુના રસ્તે બીલા મોંઢે વરઘોડો લઈ જવાની લાલભાઈને ફરજ પડી.

વરઘોડો ધર્મશાળામાં ઉતર્યો. કેટલાક સાધુઓ આગળથી આવી તે સ્થળે ગોઠવાઈ ગયા હતા. નાણુ માંડી દીક્ષાની તમામ સામગ્રીઓ તૈયાર રાખવામાં આવી હતી. આચાર્ય સૂર્યવિજયના શિષ્ય શુદ્ધિવિજયના હાથે સાતે મહાત્માઓને દીક્ષા આપવામાં આવી. તમામ વિધિ પૂરી થઈ કે શ્રીફળની પ્રભાવના થઈ. એ રીતે દીક્ષામહોત્સવની સમાપ્તિ થઈ.

બીજા દિવસે સવારે લાલભાઈ શેઠ લાલભુવનમાં આચાર્યની પાસે આખ્યાન પહેલાં મળવા ગયા. આ વખતે તેઓ બંને અને તેમની મંડળીના ખાસ શાસનપ્રેમી ગૃહસ્થો એટલા બધા આનંદના આવેશમાં આવી ગયા હતા કે ખસ તેની તેજ વાતો હસી હસીને કરતા હતા. અને અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજના સલાસદેને ગાળો ભાંડતા હતા અને તે સાથે આચાર્ય પદ્મવિજયની નિંદા કરતા હતા.

આમ આનંદથી વાર્તાલાપ ચાલી રહ્યો છે એવામાં એક ફેરીઓ “કનકનગર સમાચાર”-“દીક્ષાનો વરઘોડો”-“દીક્ષાની જળમાં સપડાયેલાં સાત પક્ષીઓ”-“સરકાર તપાસ કરશે?” એમ એક પંક્તિ એક વાક્ય બોલતો બોલતો લાલભુવન આગળ આંટા મારવા લાગ્યો. આથી આચાર્યની જોડે એકેલા મર્મવિજયજી સાધુ કે જેમણે સુવર્ણપુરમાં હાથી ઉપર બેસી દીક્ષા લીધી હતી અને જે અત્યારે આચાર્યના ખાસ માનીતા શિષ્ય થઈ પડ્યા હતા તેમણે ઇન્તેજરી ખતાવી કહ્યું “છાપામાં શું આવ્યું છે તે જરા જુઓ તો ખરા?” એમ કહી છાપું લેવા લાલભાઈને સૂચના કરી. લાલભાઈએ ચાર આના આપી ચાર પ્રતો લીધી. આંટા મારવાનો ફેરીઆનો સત્યાગ્રહ સફળ થયો.

મર્મવિજયે છાપું હાથમાં લઈ પાનાં ફેરવી તે લેખ શોધી કાઢ્યો. હેવાલ લાંબો હોવાથી વરઘોડાના વર્ણનની બીના પડતી મુકી નીચેનો મુદ્દાનો હેવાલ વાંચવા લાગ્યા—

દીક્ષાની જાળમાં સપડાયેલાં સાત પક્ષીઓ.

સરકાર તપાસ કરશે ?

અમને ભરોંસાપાત્ર મળેલા હેવાલ ઉપરથી જાહેર જનતાને જાણાવવા રજા લઈએ છીએ કે શેઠલાલભાઈ આચાર્યને ૫૬ ચેલા ચેન કેન પ્રકારેણ પૂરા કરી આપવા માટે દીક્ષાના અત્રિકુટમાં ગરીબ સાત માણસોના ભોગ આપ્યા છે તેનો ઘ્યાનનક હેવાલ નીચે પ્રમાણે છે—

પહેલો કેદારમલ નામનો જે મારવાડી છે અને જેનું નામ કેદારવિજય રાખવામાં આવ્યું છે તે શ્રાવક છે, તેને પરણે માત્ર ત્રણજ મહીના થયા છે. બિચારી તેની નવપરણિત સ્ત્રીની હવે શી દશા થશે ? બીજો પુરુષ ચંદુલાલ કે જેનું નામ ચંદ્રવિજય રાખવા આવ્યું છે તેને એક ઘરડી ડોશી છે. તેની સંભાળ લેનાર કોઈ નથી. ચંદુલાલ તો ચંદ્રવિજય બની ઉપાશ્રયમાં બેઠા, હવે તેની ઘરડી ડોશીને પાંજરાપોળમાં કે ખોડાઢારમાં મુકવાની વ્યવસ્થા કરી છે કે કેમ તેનો કોઈએ વિચાર કર્યો છે ! ત્રીજા જેસીંગલાલ કે જેમને જયવિજય નામ આપવામાં આવ્યું છે તેમને યુવાન બંદી અને નાનાં બે બાળકો છે. તેમને સમજાવીને ક્યાં સંતાડી રાખ્યાં છે તે જાણવામાં આવતું નથી. આ ત્રણેની શી દુદર્શા થઈ હશે ? ચોથો દીક્ષિત રૂપાળ નામનો રખારીનો છોકરો છે તેને સ્ત્રીઓએ વરઘોડામાં ગાતી વખતે રખારી નહીં કહેતાં દદા વિનાના દરખારી કહી ઠીક માન જાળવેલું છે, તે ભાઈને કશો ઉભયરો નથી. પણ જૈનધર્મ કે નવકાર શું તેની તેને ગમજ નથી. તેનું નામ રૂપવિજય રાખવામાં આવ્યું છે. આ મહારાજ જૈનોના ગુરૂ બની જૈનોનું શું ઉકાળવાના છે ? પાંચમા મૂળજીભાઈ બારોટ છે. આ ભાઈને કવિત ગાતાં ઠીક આવડે છે. શરીરે માંદા જેવા રહે છે, શેઠલાલું અને દવાલું જરા પણ સાધન નહોતું. દીક્ષા લઈ મૂળવિજય મહારાજ બન્યા છે એટલે હવે દવાનો અને ખોરાકનો બોલો શ્રાવક ઉપર પડ્યો છે. બ્યાપ્યાનમાં કવિત ગગડાવી જીવના ભાટચારણના જમાનાનું દિગ્દર્શન કરાવશે. દીક્ષા લેવાથી મૂળજીભાઈને ખુશામતનો ધંધો કરી ઉદર ભરવાની ઉપાધિ મળી. છઠ્ઠા એક જેવા જેવા રામા પટેલ છે જેમનું નામ રામવિજય રાખેલું છે તે બિચારો મીઠમાં કામ કરતો અને અવકાશ વખતે શેઠનો હુકમ હોવાથી સાધુઓના પગ ચાંપતો હતો એમ પેટનું પૂરું કરતો હતો. હવે

દીક્ષા લેવાથી રોટલાનું દૂધ મટ્યું અને તે આવકનો નોકર મટી આવકના ગુરૂ બન્યા. લખતાં અક્ષર પણ આવડતો નથી. તે હવે મોટા શાસ્ત્રના જાણકારમાં અપરો. સાતમે દીક્ષિત તારાચંદ નામનો લોજક છે તે શરીરે માંદો રહે છે; ચાકવૃત્તિ કરી પેટનું પૂરું કરે છે. લાલભાઈ પાસે ચાચના અર્થે ગયેલો, ત્યાં તેને દીક્ષાની જાળમાં સપડાવ્યો. તેમનું નામ તારકવિજય રાખવામાં આવ્યું છે. આ તારકવિજય જૈનધર્મને અને જૈનસમાજને શું તારી શકવાના છે? ભલે જીજનું ગમે તે થાય પણ પોતે દીક્ષા લઈ જીખના દુખમાંથી પોતાના દેહને તારી શક્યા તે વાતની ના નહીં પડાય.

ઉપર પ્રમાણે સાત દીક્ષિતોનો ટુંકમાં હેવાલ છે, પ્રથમના ત્રણ ઉમેદવારોના કુટુંબી જનોની સ્થિતિ દયાજનક અને ગંભીર થઈ પડેલી છે. તેમની બેકારીની લાચારીનો ગરજપયોગ લાલભાઈ રોકે પૈસાના બળે કરેલો છે. તેમના સ્નેહી સગાં અને કુટુંબી જનોને કેવી રીતે ફસાવ્યાં છે તેની ખીન્ના હજી પ્રકાશમાં આવી નથી. બાકીના ચાર ઉમેદવારો તદ્દન અભણ છે. જૈનધર્મનું કાંઈજ જાણતા નથી. કપડા પહેરાવી નામના સાધુ બનાવેલા છે. ક્યાં સુધી આવી અયોગ્ય દીક્ષાઓ જૈનો ચાલવા દેશે ?

ઉપર પ્રમાણે લાલભાઈ રોકે આચાર્યનો અભિગ્રહ પૂરો કરવા સાતે જાણને દીક્ષા આપવાનું જે કામ કર્યું છે તે તરફ અમો તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જોઈએ છીએ. આ ધર્મ નથી પણ અધર્મ છે. ધર્મના બહાના નીચે આવાં કૃત્યો કરવાં તે મહાપાપ છે, અમો ધારતા નથી કે કોઈ પણ સમજી માણસ આવાં કૃત્યોને જરા પણ વખાણે. અમને ખાતરી છે કે જૈનો આવી દીક્ષાઓ અટકાવશે, અને સરકારને પણ અમારી વિનંતી છે કે આવી અયોગ્ય દીક્ષાના કામમાં જે જે કાંઈ પ્રપંચ, છળભેદ, કપટ, જેવા ગુન્હાના પ્રકારો બનતા હોય તેનો તપાસ કરી સરકારે ગુન્હેગારોને શિક્ષા કરવી જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે હેવાલ સાંભળી આચાર્ય લાલ પીળા બની ગયા. આનંદથી જે તડાકા ચાલતા હતા તે તમામ બંધ પડ્યા, વ્યાખ્યાનનો વખત થવાથી અને “કનકનગર સમાચાર” પત્રમાં આ પ્રમાણે દીક્ષાના વરઘોડાનો હેવાલ પ્રકટ થયેલો હોવાથી થોડી વારમાં આચાર્યના કહેવાતા શાસનપ્રેમી ભક્તો લાલબુવનમાં એક પછી એક ઝળકવા લાગ્યા અને છાપાની વાત ચર્ચાવા માંડી.

આજે આચાર્યે વ્યાખ્યાન વાંચવું માંડી વાળી લાલભુવનના મેડા ઉપર તેમના શાસનપ્રેમીઓને એકઠા કરી તાડુકીને કહેવા લાગ્યા “તમે બધા હીજડા બની બેશી રહો, કાંઈ સમજણ પડે છે કે આ વખતે આપણે શું કરવું જોઈએ? ન સમજણ પડતી હોય તો પહેરો બંગરીઓ! લાલભાઈએ આટલું મોટું પરાક્રમ કર્યું એ કામ આમ છાપાવાળા પાણીના રેલે તાણી નાખે એટલું જ નહીં પરંતુ ઉલટ તિરસ્કાર બતાવે એ થોડી શરમાવવા જેવી વાત છે? તમારે તો તેમના કામને દીપાવવું જોઈએ. ઠામ ઠામ ગામે ગામ તેમની પ્રશંસા થવી જોઈએ. ગામે ગામની વાત તો કોરે મુકો પણ આ કનકનગર જેવા મોટા શહેરમાં એક મોટી ગંજવર સભા ભરી શેઠ લાલભાઈને માનપત્ર ન આપો? તમે તેમાં મોટાં ભાષણો આપી આ બધી છાપાની મોટી હકીકતને તોડી પાડો અને આપણો હેવાલ આપણા દીક્ષાવાજીંત્ર પત્રમાં સવિસ્તર પ્રકટ કરી લગ્નરો નકલો મફત વહેંચાવો, અને દુનિયાને ખરેખરી પરિસ્થિતિથી વાકેફગાર કરો. હાલ ને હાલ તૈયારી કરો. યોગ્ય લાગે તો શહેરના ટાઉન હોલમાં મોટી જાહેર સભા ભરી જૈનો ઉપરાંત જૈનેતરોને પણ આમંત્રણ કરો. શું આ બાબત શેઠ લાલભાઈ તમને કહેશે? તેમને માનપત્ર આપવું તે તો તમારી ફરજ છે. માટે કરો અત્યારથી તૈયારી. આપણા વિચારનો જે હોય તેવો યોગ્ય પુરૂષ પ્રમુખ માટે પસંદ કરો. સભા ભરો, ખૂબ જુસ્સાભરે ભાષણો કરો અને લાલભાઈને એવું માનપત્ર આપો કે આખી દુનિયા પણ તેમના કામની પ્રશંસા કરે. લાલભાઈના ઘેર તો હવે લગ્નનો પ્રસંગ છે અને તેમનેજ માનપત્ર આપવાનું છે માટે તેમને પુછવાની કે તરફી આપવાની જરૂર નથી. આ પ્રમાણે માનપત્ર આપવાનું નક્કી કરી જમવાનો વખત થયો કે કહેવાતા શાસનપ્રેમીઓનું મંડળ ત્યાંથી વેરાઈ ગયું.

પ્રકરણ ૨૭ મું

કહેવાતા શાસનપ્રેમીઓની સભા,
લાલભાઇને અપાયેલું માનપત્ર.
એક બાળાનો ખુદલો પત્ર.

(દોહરો)

અભિમાનીના ઉપરે, રૂઠે શ્રી ભગવાન,
જરૂર અંતે એહનું ઉતારે અભિમાન.
રાવણ દુર્યોધન તણું રહ્યું નહીં અભિમાન,
તો પણ તે વાતો સુણી નવસમજે નાદાન. (દલપતરામ)

સવારે લાલભુવનમાં સૂર્યવિજયે કરેલી આગ્રા પ્રમાણે “દીક્ષારક્ષક સમાજ”ના શાસનપ્રેમી સભાસદો લાલભુવનની નજીકમાં આવેલી સમાજની ઓશીસમાં બપોરના ભેગા થયા. લાલભાઇ શેઠને કેવી રીતે, ક્યારે અને કયે ઠેકાણે માનપત્ર આપવું તેની ચર્ચા ચાલી રહી. એક શાસનપ્રેમીએ જણાવ્યું કે “આચાર્યની ઇચ્છાનુસાર ટાઉન હોલમાં મોટા પાયા ઉપર જોઠવણ કરી જૈન અને જૈનેતર પ્રજાની સમક્ષ અત્રેના લોકપ્રિય મહેરબાન રેવન્યુ કમીશ્નર સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે આપવું.”

એમ એકની સૂચના પૂરી થઇ કે બીજા શાસનપ્રેમીએ સૂચન કર્યું “રેવન્યુ કમીશ્નર કરતાં તો નામદાર ગવર્નરના પ્રમુખપણા નીચે આ કામ થાય તો તે વધારે સારું દેખાય. જ્યારે આ પ્રમાણે કરીશું ત્યારેજ પેલા અધર્મી, નાસ્તિકો અને ધર્મહોડીઓના હાથ હેડા પડશે. આપણા દીક્ષારક્ષક સમાજમાં પુષ્કળ પૈસા છે તેમાંથી જે ખર્ચ થાય તે કરવું; લાલભાઇ શેઠનું આ પરાક્રમ કાંઈ જેવું તેવું નથી. ભલે ગમે તેટલું ખર્ચ થાય તો તે કરવું, પણ દુનિયાને જણાવવું કે જૈનોમાં આવા ધર્મી પુરૂષો પડ્યા છે.”

આમ તે ભાઇનો સુધારો પૂરો થયો નથી એટલામાં તો બીજા એક ભાઇએ વચ્ચે લાંબા હાથ કરી જણાવ્યું, “જરામને વચ્ચે કહેવા દો, મને એક વાત યાદ આવી છે, હું તે ભાઈના વિચારને મળતો થઈ સૂચના કરું છું કે બે માનપત્ર આમ એકદમ તાજીદે ન આપવું હોય તો પંદર દિવસ પછી નામદાર વાઈસરૉય દીલ્લીથી અત્રે આવનાર છે, માટે અચાનક હાથ આવેલી સોનેરી તકનો લાલ લઈ આપણે તે નામદારના મુખારક હસ્તે માનપત્ર લાલભાઈ શેઠને આપીએ તો આખા ભારતવર્ષમાં આપણો ડંકો વાગી જાય અને દુનિયામાં ખુણે ખુણે આપણા જૈનધર્મની વાદ વાદ બોલાય.”

આ પ્રમાણે સભામાં દરખાસ્તોનાં હવાઈવિમાનો ઉડતાં જોઈ એક વયોવૃદ્ધ ગૃહસ્થ જે લાલભાઈ શેઠના સાળા થતા હતા તે ત્યાંથી ઉઠ્યા અને લાલભાઈના બંગલે જઈ તેમના મોટા દીકરા બાલાભાઈને વાત કરી તેમને સભામાં બોલાવી લાવ્યા. તેમને જોઈ સભાસદોએ સન્માન આપી ચર્ચાણેલી વાત તેમના આગળ રજુ કરી અને જાણે તેમની સંમતિ લેતા હોય તે પ્રમાણે તેમનો અભિપ્રાય પૂછવા લાગ્યા.

હાલુવાર શાંત રહી ગંભીરતાથી બાલાભાઈએ જણાવ્યું “સૌ ભાઈઓ મારા પિતાશ્રીને માનપત્ર આપવા તૈયાર થયા છો તે જાણી મને આનંદ અને સંતોષ થાય તે સ્વાભાવિક છે પરંતુ કમીસ્તર, ગવર્નર અને વાઈસરૉયને પ્રમુખ નીમવાની વાત કરો છો તે મને પસંદ પડતું નથી. સાચું થયું કે મારા મામા મને તેડવા આવ્યા તેથી મને મારા વિચારો જણાવવાની તક મળી. મારી અને મારા મામાની ઇચ્છા એવી છે કે આવી મોટી મોટી વાતો કેરે મુકો. કદાચ ધારો કે તમારો તેમ કરવા આગ્રહ છે તો અમે જાણુવા માગીએ છીએ કે ગવર્નર કે વાઈસરૉયના હાથે માનપત્ર આપવાની ગોઠવણ કરવાનું કામ કોણ માથે લે છે? તમે જાણો છો કે મારા પિતાશ્રીને માનપત્ર આપવાનું છે એટલે તેમનાથી કે મારાથી તે કામમાં ભાગ લઈ શકાય નહીં. માટે તે જ્યાં સુધી નક્કી ન થાય ત્યાં સુધી મોટી મોટી વાતો કરવી નકામી

છે. વળી તેવા મોટા માણસોને નોંતરવાથી કેટલું બધું ખરચ થશે તેનો વિચાર કર્યો છે ?”

વચ્ચે એક ભાઈએ જવાબ આપ્યો “તે બધું ખરચ દીક્ષારક્ષક સમાજ પાસે જે દીક્ષા અને જ્ઞાનખાતાનાં ફંડ છે તેમાંથી કરવાતું છે.”

બાલાભાઈએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો “તે વાત મારા મામાએ મને જણાવી છે તે માટે મારો વાંધો છે. તે પૈસાનો ઉપયોગ માનપત્રા આપવામાં કે લેવામાં ન હોય. તેનો ઉપયોગ તો તે પૈસા આપનારે જે ઉદ્દેશથી પૈસા આપ્યા હોય તેજ પ્રમાણે થવો જોઈએ. આ પ્રમાણે તે ફંડમાંથી ખરચ કરી માનપત્ર આપતા હો તો તેવું માનપત્ર મારા પિતા લેવા ખુશી હોય એવું હું માનતો નથી. એવા ધર્મોદ્ધ પૈસાથી મળેલા માનપત્રથી તો ઉલટો હુબવાનો પ્રસંગ આવે. વળી એટલી ખાનગી વાત પણ તમારા ધ્યાન ઉપર લાવવા માગું છું કે આપણી વિરૂદ્ધ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજવાળા કામ કરી રહ્યા છે તે વાત જાહેર છે. દીક્ષાના વરઘોડામાં મોટું વિધ્ન આવવાની તૈયારી હતી. સાઈ થયું કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે સમયસૂચકતા વાપરી હીરાબઝારમાં થઈ વરઘોડો લીધો નહીં, નહીં તો મારામારી થાત અને વરઘોડાનો વરઘોડો કેારટે ઉતરત. જે ટાઉન હોલમાં સભા ભરવાની વાત કરશે તો જરૂર કાળા વાવટા નીકળશે અને “શેમ શેમ”ના પોકારો થશે. માટે આ ત્રણે પ્રશ્નોનો વિચાર કરી કામનો, ખરચનો ને જોખમનો બોજો માથે ઉપાડવા શક્તિમાન હો તો મોટી મોટી ગવર્નરની કે વાઈસરોયની વાતો કરો.”

આ સાંભળી શાસનપ્રેમીઓ ઠંડા ગાર જેવા બની ગયા. ફંડના પૈસા ઉપર મોટી મોટી દરખાસ્તો અને સુધારા રજુ કરનારાઓની જીભ બંધ થઈ ગઈ. તેમને તો પારકા પૈસે અને બીજાના બળ ઉપર તાગડ-ધીન્ના કરવાના હતા. કોઈને ખીસામાંથી પૈસા કાઢવા નહોતા અને મોટી મોટી વાતો કરવી હતી. જાણે ચાર લોગસનો કાઉસગ લીધો હોય તેવી શાંતિ ફેલાઈ રહી. પછી સભાના સેક્રેટરીએ ધીમે રહી પુછ્યું “ત્યારે તમારી મરજી હોય તે પ્રમાણે માનપત્ર આપીએ.”

બાલાભાઈએ જવાબ આપ્યો. “અમારી ઇચ્છા એવી છે કે અત્યારે ગરમાગરમ થયેલા વાતાવરણમાં ગમ ખાઈ કુનેહથી કામ લો. આપણા સમાજના સભાસદોની અને આપણી તરફ સહાનુભૂતિ ધરાવનાર ગૃહસ્થોનીજ સભા ભરો, તેમાં આપણા પ્રત્યે લાગણી ધરાવનાર જૈનેતર ગૃહસ્થોને આમંત્રણ આપો. અને તેમાંથી જે કોઈ લાયક જણાય તેને પ્રમુખ નીમી માનપત્ર આપવાની તજવીજ કરો. આવી નાના પાયા ઉપર તજવીજ કરવામાંજ આપણી શાલા છે. વાઈસરૉયની વાતો કેરે મુકો. મારો અંગદ અભિપ્રાય જાણુવા માગતા હો તો હું જણાવું છું કે હું આવાં માનપત્રોથી અને આવી હીલચાલથી વિરુદ્ધ છું, છતાં આચાર્યનો આગ્રહ છે તો હું માનપત્રની હીલચાલ માટે ના પાડતો નથી.”

જોખમદારી અને ખરચની વાત કોઈ માથે લેનાર નહીં હોવાથી આવી સહેલી વાત શાસનપ્રેમીઓના ગળે ઉતરે તેમાં શી નવાઈ? મોટી મોટી વાતો પડતી મુકાઈ અને છેવટે બીજા દિવસે જૈનધર્મશાળામાં રાત્રે માનપત્ર આપવાનું નક્કી કર્યું. માનપત્ર તથા આમંત્રણ પત્રિકાઓ છપાવવાનું, તથા ધર્મશાળામાં બેઠકની વ્યવસ્થા કરવાનું કામ સૌ સૌને સોંપવામાં આવ્યું. એ રીતે મોટો ટુંગર ખોદી ઉંદર કાઢવાનું કામ કરી શાસનપ્રેમીઓની સભા વિસર્જન થઈ.

માનપત્રનો મુસદ્દો આચાર્ય પાસે ઘડાવી છપાવી તૈયાર કર્યો. આમંત્રણ પત્રિકાઓ વહેંચવામાં આવી અને ધર્મશાળાનું મકાન ધ્વજપતાકાથી શણગારવામાં આવ્યું. રાતના સાત વાગ્યા કે ધર્મશાળામાં શાસનપ્રેમીઓની સભા મળી. સભામાં સર્વ ગૃહસ્થો આવી ગયા કે લાલભાઈ શેઠને બેગૃહસ્થો મોટર લઈ માન ભરી રીતે તેડી લાવ્યા. શિષ્ટાચાર પ્રમાણે સેક્રેટરીએ સભા ભરવાનો હેતુ કહી સંભળાવી પ્રમુખની દરખાસ્ત કરી. ટેકો અને અનુમોદન મળતાં એક જૈન ગૃહસ્થ પ્રમુખસ્થાને બિરાજમાન થયા, અને કામની શરૂઆત થઈ.

એક ગૃહસ્થે શેઠ લાલભાઈની ઓળખાણ કરાવતાં જણાવ્યું
 “પ્રમુખ મહાશય અને ગૃહસ્થો ! અમારા જૈન ધર્મના સ્તંભ રૂપ અને
 મોક્ષદાયક એવા ત્યાગમાર્ગના ચુસ્ત હીમાયતી શ્રીયુત્ શેઠ લાલભાઈ
 પ્રતાપભાઈ વેપારી મંડળમાં પ્રખ્યાત છે, મોટા મીલએજન્ટ છે,
 તેમની ખ્યાતિ જગજહર છે તે હું જણાવી આપનો વખત લેવા માગતો
 નથી, પણ તેમનામાં ધર્મનું જે ઝનુન છે અને તે ઝનુન દ્વારાએ
 જે ધર્મનાં કાર્યો તે કરી રહ્યા છે તે જહર કરવા માગું છું. સંસારની
 ખોટી માયાનાં કામો તો દરેક કરે તેમાં નવાઈ નથી પરંતુ લાલ-
 ભાઈ શેઠ તો ગૃહસ્થ હોવા છતાં ત્યાગમાર્ગનાં યાને પ્રવ્રજ્યાનાં યાને
 દીક્ષાનાં કામો લઈ બેઠા છે. તેજ તેમની જાંઘળીનો ધ્યેય છે. ત્યાગ-
 માર્ગ એટલે મોક્ષનો રસ્તો, તેજ ઉત્તમમાં ઉત્તમ રસ્તો છે. લાલભાઈ
 શેઠ ત્યાગમાર્ગ માટે પ્રાણ પાથરે છે, અરે ! લોહીનું પાણી કરે છે,
 આકાશ પાતાળ એક કરે છે. આવી તેમની ત્યાગ પ્રત્યે લાગણી છે.
 ગમે તેવા દીક્ષા લેનારની તરફ તે પ્રેમથી જુએ છે. તેને માટે હજારો
 રૂપીઆ ખર્ચે છે. ગૃહસ્થો ! આપ સૌ જાણો છો કે બે દિવસ ઉપર
 શેઠ લાલભાઈએ એકે દિવસે સાત મહાત્માઓને આપણા પ્રખર વક્તા
 આગમોદ્ધારક આચાર્ય વિજયસૂર્ય સૂરીશ્વરના શિષ્ય મહા મહોપાધ્યાય
 શ્રી શુદ્ધિવિજયના હસ્તે મોક્ષદાયક દીક્ષા અપાવી તેમના આત્માનો
 ઉદ્ધાર કર્યો. કેવા ઠાઠથી તેમનો દીક્ષાવરઘોડો ચડાવવામાં આવ્યો હતો
 તે આપની જાણબહાર નથી. આ કાંઈ જેવી તેવી વાત નથી. વીસમી
 સદીમાં આ પહેલોજ બનાવ બન્યો હોય એમ માઈ માનવું છે. વળી
 તેમણે થોડાક વખત ઉપર સુવર્ણપુરમાં ત્રણ પુણ્યાત્માઓને હાથી ઉપર
 બેસાડી તેજ આચાર્યના હાથે દીક્ષા અપાવી હતી. વળી તેમણે ઉજ્જ-
 મણના મહોત્સવ પ્રસંગે ગિરનાર અને શત્રુંજયના તીર્થોની જે મનોહર
 રચના કરી જૈનજનતાને અપૂર્વ દર્શનનો લાલ આપ્યો હતો તે હજુ
 અમારી નજર આગળ રમ્યા કરે છે અને આનંદ થાય છે. આ પ્રમાણે
 જૈનધર્મને દીપાવનાર અને પર આત્માઓનો ઉદ્ધાર કરાવનાર લાલભાઈ

શેઠને જેટલું માન આપીએ એટલું ઓછું છે. રાજ મહારાજનોઆથી ન બની શકે તેવું કામ કરવાને તે શક્તિમાન થયા છે. આચાર્યશ્રીનો શિષ્ય બનાવવાનો અભિગ્રહ શેઠ લાલભાઈ જેવાજ પૂરો કરી શકે. અભિગ્રહ પ્રમાણે એકસો આઠ ચેલા પૈકી બાકી રહેલા છપ્પન ચેલા-માંથી સાતને દીક્ષા અપાઈ. હવે બાકી ઓગણપચાસ રહ્યા. હું ધારું છું કે તેમની પ્રવૃત્તિ આ પ્રમાણે ચાલુ રહેશે તો થોડા માસમાં આચાર્યશ્રીના મનના મનોરથ પૂરા થશે. (તાળીઓ) આવા પુરૂષો જ્યારે જૈન જનતામાં પાકશે ત્યારેજ જૈનધર્મનો અને જૈનસમાજનો ઉદ્ધાર થશે તેમના જેવી હીંમત, કુનેહ, શ્રદ્ધા અને બુદ્ધિ હું બીજાઓમાં જોતો નથી. નાસ્તિકો અને અધર્મીઓનો આટલો બધો વિરોધ હોવા છતાં તેજ બહાદૂર નર આટલું બધું સાહસ ખેડી જૈનધર્મને દીપાવી શકે. હું તો તેમને નરકેસરી સમાન માનું છું. (તાળીઓ) આવા નરકેસરીને માનપત્ર આપી કદર કરવામાં આપણે પાછી પાની કરીએ તો તે આપણે આપણી દરજ્જામાંથી પાછા હટયા બરાબર છે. લાયકને લાયક માન મળવુંજ જોઈએ.” (તાળીઓ)

એમ એક શાસનપ્રેમીની સિદ્ધગર્જના પૂરી થઈ કે બીજા ગૃહસ્થે ઉભા થઈ જણાવ્યું “દીક્ષાના પ્રેમી મારા જૈન બંધુઓ ? તમે લાલભાઈ શેઠને શું સમજો છો ? તે હોય તોજ આપણો જૈનધર્મ ટકી શકે, તેજ દુસ્મનના ધા સહન કરી દુસ્મનને ધા કરી શકે, વિરોધ હોવા છતાં દીક્ષાનો વરઘોડો તેજ ચડાવી શકે, ઉજમણાનો આવો દાઢ તેજ કરી શકે, અરે ! ધર્મની ખાતર ચૌદશના દિવસે આચાર્યશ્રીની આજ્ઞાનુસાર તેજ પુણ્યાત્મા શેઠ લાલભાઈ કનકનગર જેવા શહેરમાં નવકારશ્રી જમાડી શકે, બીજો હોત તો માર ખાઇને ઘેર આવત. આવી તેમની ધર્મની ધગશ !! આવી ધગશવાળા ધર્મી જીવોને અધિષ્ઠાતા દેવો રક્ષણ કરે તેમાં શી નવાઈ ! માટે તેમને જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો ઓછો છે. હું તો તેમને ધર્મના મોટા સ્તંભ ૩૫ માનું છું.” (તાળીઓ)

આમ એ ગ્રહસ્થનો ધ્રુવરો પૂરો થયો કે એક કેવળી સમાન જ્ઞાન ધરાવનાર કેવળજ્ઞાની જેવા ગણાતા ધર્મપ્રેમી અંધુએ બે હાથ લાંબા કરી જણાવ્યું “ભાઈઓ ! તમે માનો યા ન માનો, પરંતુ કલ્પા વિના ચાલતું નથી કે જ્યારે હું મારી આંખો બંધ કરી ઉંડો વિચાર કરી ભવિષ્ય તરફ દૃષ્ટિનાં કિરણો ફેંકું છું ત્યારે મને જણાય છે કે આ લાલભાઈ શેઠ ઉચ્ચ ગોત્ર બાંધી રહ્યા છે, કોઈ પણ ચોવીશીમાં તે તીર્થંકર થવાના, તે સાથે હું એમ પણ જણાવું છું કે સૂર્યવિજય આચાર્ય જેવા બીજા ચાર આચાર્ય પાકે અને તેમની આજ્ઞા માથે ચડાવનાર શેઠ લાલભાઈ જેવા બીજા ચાર શાસનપ્રેમી ભક્તો પાકે તો હાલમાં બાર લાખ જૈનો છે તે થોડા વર્ષોમાં વધી બાર કરોડ જૈનો થાય ! અને એક વાર ચોથો આરો વર્તીઈ રહે. ભારતવર્ષમાં દામ દામ જૈન જૈન અને જૈન જોવામાં આવે. હું તો આચાર્યશ્રીની વાણીના એક બોલ ઉપરથી ભવિષ્યમાં શું થશે તે પારખી શકું છું, હું તો લાલભાઈ શેઠને કનકનગરના રાજા કુમારપાલ તરીકે અને આચાર્યશ્રી સૂર્યવિજયને હેમચંદ્રાચાર્ય તરીકે માનું છું. કદાચ તેમણે આપણો ઉદ્ધાર કરવા આ અવતાર ધારણ કર્યો હોય !” (તાળીઓ)

આ પ્રમાણે કહેવાના કેવળી ભાઈની ભવિષ્યકાળની અને ભૂત કાળની વાણી પૂરી થઈ કે માનપત્ર વાંચવા પ્રમુખની આજ્ઞા થતાં દીક્ષારક્ષક સમાજના ઉપપ્રમુખે નીચે પ્રમાણે માનપત્ર વાંચવું શરૂ કર્યું—

જૈન આલમના શહેનશાહ સમાન

શ્રીયુત્ શેઠજી લાલભાઈ પ્રતાપભાઈની સેવામાં.

મુકામ— કનકનગર.

ધર્મધુરંધર લાલભાઈ શેઠ ! આપનાં મહાન ધર્મકાર્યોથી આકર્ષાઈ અમે “દીક્ષારક્ષક સમાજ” ના સભાસદો, સ્નેહીઓ અને ધર્મઅંધુઓ આપને ફૂલ નહીં તો ફૂલની પાંખડી સમાન આ માનપત્ર આપવા પ્રેરાયા છીએ તે સ્વીકારી અમને આભારી કરશો.

શરવીર વીરકેસરી શેઠ લાલભાઈ ! આપની શક્તિનાં શાં વખાણુ કરીએ ? સોળમી સદીમાં જેમ મેવાડના પ્રતાપસિંહ રાણુએ અકબર બાદશાહને કન્યા નહીં આપી માયું નહીં નમાવી રજપૂતપણું જાળવી રાખ્યું તેમ આપે પણ આ વીસમી સદીમાં દીક્ષાના રણસંગ્રામમાં વિરોધીઓને નમતું નહીં આપી પોતાનું જૈનત્વ બચાવી જૈનધર્મના વિજયનો વાવટો ફરકાવી રહ્યા છે તે આપની ઓછી બહાદૂરી નથી. વળી ગુમાવેલું ચિતોડ પાછું ન જીતાય તો સોનાની થાળીને બદલે પાંદડામાં ખાવું અને પથારીને બદલે પરાળ પર સુઈ રહેવું એવી પ્રતિજ્ઞા લેનાર રાણા પ્રતાપસિંહની માફક આપે પણ આચાર્યશ્રી વિજયસૂર્ય સૂરીશ્વરને એકસો આઠ ચેલા પૂરા ન થાય ત્યાં સુધી પાન નહીં ખાવાની પ્રતિજ્ઞા લીધેલી છે તેવી આપની ટેક માટે જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી ઓછી છે.

દાતાર શિરોમણી દાનવીર શેઠ લાલભાઈ ! તેરમી સદીમાં વિશળદેવ રાજાના મંત્રીઓ વસ્તુપાળ અને તેજપાળે કરોડો રૂપીઆ ખર્ચી આણુ ઉપર લવ્ય અને મનોહર દેવાલયો બંધાવી તેમનાં નામ અમર કરી ગયા છે તેમ આ વીસમી સદીમાં મહાવીરસ્વામીના પ્રતિનિધિ તરીકે મનાતા આપણા આચાર્યો અને મુનિમહારાજઓના દાનવીર મંત્રી તરીકે આપ વસ્તુપાળ ને તેજપાળની માફક પરાક્રમે કરી અમર નામ કરી રહ્યા છો તે માટે અમે અંતઃકરણપૂર્વક ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

નરકેસરી શેઠ લાલભાઈ ! આપના જેવા બારવ્રતધારી ક્રિયા તત્પર જૈન પ્રીલોસોફર વિરૂદ્ધ કેટલાક ધર્મઘોડીઓ, ભાનભૂલેલા, નાક-કદાઓ, અધર્મીઓ નીકળ્યા છે પરંતુ તેઓ આપની સિંહગર્જના સાંભળી ભયથી કંપાયમાન થઈ પગ વચ્ચે પુંછડી ઘાલી નાશી જાય છે. આપના જેવા કેસરી આગળ તેવા શ્વાનમંડળનું શું ચાલી શકે ? આપની યાળ વિકાસમાન થતાંજ વિરોધીઓના હાંજ ગગડી જાય છે. આપ આવા બળવાન હોવા છતાં પણ આપ વાંકી પુંછડીવાળા બચકાં ભરનાર અને દાંતીઆ કરનાર પાપી જીવો તરફ દયાભરી દષ્ટિ કરી

જવા દો છો અને તેમના નીચ કૃત્ય તરફ હસતા મુખે જુઓ છો. આ આપની ઉદારતા અને આપના વિશાલ હૃદય માટે ખરેખર આપને માટે ઘણું જ માન ઉત્પન્ન થાય છે.

દીક્ષાકર્તવ્યપરાયણ શેઠ લાલલાઇ ! છેવટે શ્રીમહાવીર પ્રભુને પ્રાર્થના કરી અમો ઇચ્છીએ છીએ કે આવી આપની દીક્ષાકર્તવ્ય પરાયણ બુદ્ધિમાં દિન પ્રતિ દિન વૃદ્ધિ થાઓ. જેવી રીતે અત્રે સામટી સાત પુણ્યાત્માઓને દીક્ષા આપી તેમનો નરભવ સફળ કર્યો છે તેવી રીતે બીજી સામટી દીક્ષાઓ આપવા આપ પૂરા ભાગ્યશાળી થાઓ અને આવાં અનેક માનપત્રો મેળવી જૈનધર્મનો જય જયકાર બોલાવો, અને વિરોધીઓ સામે ટક્કર ઝીલી જૈનધર્મ ટકાવી રાખવા આપ દીર્ઘાયુષી થાઓ. તથાસ્તુ.

કનકનગર
વૈશાખ વદ ૩

લી. આપના ધર્મબંધુઓ
દીક્ષારક્ષકસમાજના સલાસદો અને મિત્રો

ઉપર પ્રમાણે માનપત્ર વાંચી એક ચાંદીની પેટીમાં મુકી તે પેટી શેઠ લાલલાઇને આપવા માટે પ્રમુખના હાથમાં મુકવામાં આવી કે પ્રમુખે પ્રસન્નમુખે શેઠ લાલલાઇને અર્પણ કરી તાળીઓના ગડ-ગડાટ વચ્ચે પ્રલહાર પહેરાવ્યો.

તે પછી લાલલાઇ શેઠે માનપત્રનો જવાબ આપતાં જણાવ્યું “ આજે આપના આવા અપૂર્વ ભાવથી મને એવી લાગણી થઇ છે કે મારું હૃદય આવેશથી ઉભરાઇ જઇ જીભને બોલતાં અટકાવે છે. ટુંકામાં એટલું જણાવું છું કે આ મારો દેહ સાધુ માટે અર્પણ કરેલો છે, સાધુ માટે પ્રાણ પાથરવા તૈયાર છું, મારો તમામ વૈભવ તેમને માટેજ છે. સાધુથીજ આપણો ધર્મ છે. જેમ અને તેમ સાધુની સંખ્યામાં વધારો કરવો જોઇએ. હાલમાં આશરે ચારસો સાધુઓ છે

તે વધારી ચાર હજાર કરવા નોંધ્યો. સાધુ બનાવવા બનતો પ્રયત્ન કરો. પાપનો ઉદ્ય હોવાથી ભણે આપણને દીક્ષા લેવી ન સુઝે પણ બીજાઓને અપાવો, તેમને મદદ કરો, અનુમોદન આપો, છુટા હાથે પૈસા ખરચો. હું તો તે પ્રમાણે ચાલું છું અને પ્રભુને પ્રાર્થના કરું છું કે પ્રભુ મારી આવી બુદ્ધિ સદા કાયમ રાખે જેથી દીક્ષાના કામે મારા પૈસાનો સદુપયોગ થાય. માઈ હૃદય ભરાઈ જવાથી વધુ નહીં બોલતાં જણાવું છું કે આપે મને જે માન આપ્યું છે તે માટે આપનો બધાનો આભારી છું.”

તે પછી પ્રમુખનું ઉપસંહારનું ભાષણ થયા બાદ કહેવાતા શાસન-પ્રેમી ધર્મી પુરોહીની સભા વિસર્જન થઈ.

આ સભાનો પૂરેપૂરો હેવાલ અનિશ્ચયોક્તિમાં રાતોરાત તૈયાર થયો અને ખાસ “દીક્ષા વાજીંત્ર” ના વધારા તરીકે દીક્ષારક્ષક સમાજ તરફથી પ્રકટ કરી, બીજા દિવસે શહેરમાં વહેંચવામાં આવ્યો. “સમગ્ર જૈનોની મજેલી ગંગાવર સભા”—“જૈન અને જૈનેતરે લીધેલો ભાગ”—“સમગ્ર પ્રજાની સદાનુભૂતિ”—“વિરોધીઓનાં કાળાં થયેલાં મોં”—“લાલભાઈ શેઠની અપૂર્વ દૃઢતા”—એવાં અનેક આકર્ષક મથાળાં તે વધારામાં દષ્ટિગોચર થયાં. આ વધારો વાંચી આચાર્ય ખૂબ ખુશી થયા પણ જાહેર જનતા તો લાલભાઈના વખાણનો હેવાલ વાંચી પેટ પકડી દસવા લાગી. કુમારપાળ, વસ્તુપાળ, તેજપાળ, પ્રતાપસિંહ શહેનશાદ વીગેરેની ઉપમાઓ વાંચી લોકો લાલભાઈની પ્રશંસાને બદલે મશ્કરી કરવા લાગ્યા. બીજા દિવસે લાલભુવનમાં વ્યાખ્યાન વખતે માનપત્રનું વ્યાખ્યાન નીકળ્યું. આચાર્યશ્રી શાસનપ્રેમીઓને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા. એટલામાં લાલભુવનમાં એક છોકરો આવી પચાસ સાઠ હેંડખીલનો એક થોકડો ફેંકી ગયો કે ગરબડ થવા લાગી. આથી આચાર્ય અને ખાસ તેમનું મંડળમેડા ઉપર ગયું અને મુનિ મર્મવિજય હેંડખીલ હાથમાં લઈ વાંચવા લાગ્યા—

કનકનગરના કુમારપાળ, વીસમી સદીના વસ્તુપાળ અને
તેજપાળ, પ્રતાપી રાણા પ્રતાપસિંહ, નરકેસરી, જૈન
આલમના શહેનશાહ, દાનવીર, શૂરવીર આદિ
અનેક અલંકારોથી વિભૂષિત થયેલા
શેઠ લાલભાઈ પ્રતાપભાઈને

ખુલ્લો પત્ર.

“વીરા મારા ગજ થકી ઉતરો, ગજ ચડે કેવળ ન હોય રે”

મારા ધર્મબંધુ શેઠ લાલભાઈની સેવામાં. મુ. કનકનગર.

આપને માનપત્ર આપવા વૈશાખ વદ ૩ ની રાત્રે આપના દીક્ષા
રક્ષક મંડળની જે સભા મળી હતી તેનો સવિસ્તર હેવાલ દીક્ષા
ચાલંત્રના વધારામાં વાંચી તથા બીજાઓને મોંઢેથી સાંભળી આ ખુલ્લો
પત્ર લખવા હું પ્રેરાઈ છું.

શેઠ! શું એ સભા આપને માનપત્ર આપવા મળી હતી કે
આપનું અપમાન કરી આપને બનાવવા મળી હતી તેનો આપને
ખ્યાલ આવે છે? માનપત્રના મથાજેજ આપને જૈનઆલમના
શહેનશાહની ઉપમા આપી છે. શહેનશાહ કેને કહેવાય તે આપ જાણો
છો? કુમારપાળ, પ્રતાપસિંહ, વસ્તુપાળ, તેજપાળ વીગેરે જે મહાન
પુરોનો સાથે આપની સરખામણી કરવામાં આવી છે તે મહાન
પુરોમાં કેવા ગુણો હતા અને તે કેવા પરાક્રમી હતા તેનું આપને
જ્ઞાન છે? જે તમારામાં તે શક્તિ હોત તો પાલીતાણુની યાત્રા સવા
બે વરસ સુધી બંધ ન રહેત અને સાડે દબારનો અસહ્ય કર જેનોના
માથે ન પડત. શહેનશાહ છો તો શ્વેતાંબર દિગંબરના ઝગડાનો અંત
કેમ લાવતા નથી? તમારી શક્તિનો ઉપયોગ કેમ કરતા નથી?
જેનોમાં બેકારી દાખલ થઈ હાડ માંસ અને લોહી ચુશી રહી છે તે
એવા દુષ્કર કાળને આપની અજબ શક્તિથી મટાડી દઈ કેમ ચોથો

આરો વર્તાવતા નથી ? ધણી બાળ વિધવાઓ દુઃખસાગરમાં ડુબી રહી છે તેનો કેમ ઉદ્ધાર કરતા નથી ? આપે એવાં શાં પરાક્રમે કર્યા છે કે આપ માનપત્ર લેવા તયાર થયા ? સાત પુરોને તેમના કુટુંબને ત્રાસ આપી દીક્ષા આપી તે આપનું પરાક્રમ શું સ્તુતિને પાત્ર છે ? શું ચૌદશના દિવસે નવકારશ્રી જમાડી તે પરાક્રમ છે ? શું ઉજમણા વખતે પૂરતો અંદોબસ્ત નહીં રાખી દર્શન કરવા આવનાર સ્ત્રીઓની અંધારામાં આબરૂ લૂંટાવી તે પરાક્રમ છે ? ભદ્રાપુરીમાં જે આચાર્યના ભવાડા થયા તેમને આપ આપના લાલભુવનમાં ઉત્તેજન આપી અનેક અનર્થો કરી રહ્યા છો તે શું પરાક્રમ છે ? વાત કરવામાં વાયુ કાઢના જીવો હણાય તેવા ડરથી મોં આગળ ખેસનો કુચો રાખી વાત કરો છો અને આપના મીઠાના ધંધામાં ધગધગતાં ઉકળતાં પાણી ઠંડા પાણીમાં ધોધબંધ પડ્યા કરે, કાંઈ માટે ચરણીનો ઉપયોગ થાય તે છતી આંખે જોયા કરો તે શું આપનું પરાક્રમ ? શું એ પંચેન્દ્રિય જીવોની ચરણીના ઉપયોગથી જૈનધર્મ ટકાવી રાખવાના છો ?

શેઠ લાલભાઈ ! દીક્ષારક્ષકવાળા તમને બનાવે છે, તમને ઠેઠ મેરૂ પર્વતના શીખર ઉપર ચડાવે છે. તમે જેટલી ઉંચાઈએ ચડો છો તેટલી ઉંચાઈથી બમણા જોરથી ભોંય પડી ખરાબ થવાનો વખત આવશે તે તમને નથી સમજતું ? આવા માનના નીશામાં તમે તમારું જ્ઞાન ભૂલી જાઓ છો, તમારી બુદ્ધિ મારી જાય છે. સમ્મતર્પિઓની દીક્ષામાં તમે કેટલા બધા છળભેદ અને પ્રપંચો કર્યા છે તે તમે સમજશો નહીં કે દુનિયા જાણતી નથી. વખત આવે તે તમારું ભોપાળું બહાર આવશે. તમારા પાપનો ધડો હવે ભરાઈ રહ્યો છે. ઝુટવાની તૈયારી છે. કુદરત ફોડ્યા વિના નહીં રહે. તમને વિનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિ સુઝી છે. શાસન પ્રેમીઓ તમારા જ્ઞાતિયંદુઓને શ્વાન અને વાનરની ઉપમા આપે અને તે તમે સાંભળી રહો તે તમને શરમ ભરેલું નથી લાગતું ? લાલભાઈ શેઠ ! શરમાઓ ! માનનો નીશો છોડી દો. અભિમાન નરકમાં લઈ જાય છે તે તમે જૈન શીલોસાફર થઈ નથી સમજી શક્તા ? તમને

ચડાવનાર તમને નરકેસરી બનાવતા નથી, પરંતુ નરકેશ્વરી અર્થાત્ નરકના અધિકારી બનાવે છે તે જરા જૈન શીલોસૌશીની દ્રષ્ટિથી જુઓ, ખરા આરત્રતધારી અને શાસનપ્રેમી થવા માગતા હો તો અયોગ્ય દીક્ષાની કલેશમય ધમાલ છોડી દો, માનનો ત્યાગ કરો, માનથી જરૂર અધોગતિ થશે. છેવટમાં આપને લખી જણાવું છું કે—

“ વીરા મારા ગજ થકી ઉતરે,
ગજ ચડે કેવળ ન હોય રે ”

એ પ્રમાણે બ્રાહ્મી અને સુંદરીએ પોતાના ભાઈ બાહુમળને આપેલો ઉપદેશ ધ્યાનમાં લો. અભિમાનરૂપી ગજ ઉપરથી ઉતર્યા પછી જ કેવળજ્ઞાન થયું હતું તે વાત ભૂલી ન જાઓ.

કનકનગર. } લી. આપની ધર્મભગિની,
વૈશાખ વદ ૫ } અ. સૌ. રત્નેહસતાના જયજીનેન્દ્ર વાંચશો.

આ પ્રમાણે બાઈના હાથનો લખેલો ખુલ્લો પત્ર વાંચી બધા આશ્ચર્યચક્રીત થઈ ગયા. કેટલાક સમજી ગૃહસ્થો બાઈના અકેક વાક્યની કીંમત ટાંકતા હતા અને અંદર અંદર પ્રશંસા કરતા હતા. પણ હવે શું કરે ? આચાર્યના હુકમથી બધું તંત્ર ચાલતું હતું. આચાર્યનું મોંઢું જાણે એરંડીઉં પીધું હોય તેવું થઈ રહ્યું. તો પણ “ મીયાં પડ્યા પણ ઘોડે તો ચડ્યા ” એ કહેવત અનુસાર તાડુકો કરી આચાર્ય કહેવા લાગ્યા “ શું આ બાઈના લખવાથી લાલભાઈ જેવો શેઠ નમતું મૂકશે ? એવાં તો ઘણાંએ ફેતરાં બહાર પડે ! દીક્ષાવાળાં આગળ નેની (કીંમત છે ? આપણે તો જે કરતા હોઈએ તે કરેજ નહું. લાલભાઈને કહેવું કે આવા લેખો તરફ ધ્યાન નહીં આપતાં લગ્નનાં ઉત્સવ સારી રીતે ઉજવો. એ રીતે વાત કરી ત્યાંથી કહેવાતા શાસનપ્રેમીઓ વિદાય થયા.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

લાલભાઇને ત્યાં લગ્નોત્સવ.
લગ્નમાં વિદ્ન.

(દોહરો)

તુલસી હાય ગરીબકી કપ્પી ન ખાલી જાય,
મુઝે દોરકે ચામસેં લુહા ભરમ હો જાય.

લાલભાઇ શેઠને ત્યાં ઉજમણાની અને દીક્ષાની ધામધૂમ પૂરી થઇ કે તેમના દીકરા નવીનચંદ્રના લગ્નના ગણેશ બેઠા. વચ્ચે વૈશાખ વદ ૩ ના રોજ માનપત્ર લેવાને પણ ભાગ્યશાળી થયા તે વાચકોએ વાંચ્યું. લગ્નનું મુદ્દત વૈશાખ વદ ૧૦ નું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું. તે ઉપર દેશ પરદેશથી મહેમાનો અને સગાસંબંધીઓ આવવા લાગ્યા. કન્યાના બાપ શેઠ સૌભાગ્યચંદ પણ પૈસાવાળા હોવાથી તેમણે પણ માંડવો બાંધી મોટી ધામધૂમ કરી હતી.

લગ્નના દિવસે રાત્રે શેઠ લાલભાઇને ત્યાં વરઘોડો ચડાવવાની તૈયારીઓ થવા લાગી. વીજળીની બત્તીથી પ્રકાશમાન થયેલા મોટા સુશોભિત મંડપમાં મહેમાનો, નોંતરેલા ગૃહસ્થો, અમલદારો બિરાજમાન થયા. લાલભાઇ મીઠના એજન્ટ હોવાથી મીઠોવાળા ગૃહસ્થોની મોટી હાજરી હતી. વરરાજ નવીનચંદ્ર બધાને નમસ્કાર કરી વચ્ચે ગાદી ઉપર બેઠા.

વરઘોડો લઇ જવાની તૈયારીઓ ચાલી રહી છે તેવામાં એક ડોશી, એક નાની યુવાન મારવાડી બાઇ તથા ત્રીણ એક બાઇ તેનાં બે છોકરાં તેડીને, સાથે બે માણસો વચને અંદર દાખલ થઇ. માંડવામાં સર્વની સમક્ષ પોકેપોક મુકી રડવા લાગી. પેલી બે છોકરાંની મા તે ગાળો દઇ કહેવા લાગી “મારા ધણીને દીક્ષા આપી છે તો હવે મારાં બાળકને સંભાળજો. મારા ધણીને ખાટું ખાટું સમજવી, ફેસલાવી

રૂપીઆ આપી લઇ ગયા છો તે મારે તમારા રૂપીઆ નથી જોઇતા, લાવો મારો ધણી, અગર રાખો બે છોકરાં.” એમ કહી રોતી રોતી છોકરાંને માંડવા વચ્ચે મુકીને બહાર જતી રહી. એક છોકરું તો ફક્ત ત્રણ માસનું હતું અને બીજું બે વરસનું હતું. જોનાર તો અજબ થઇ ગયા કે આ શું ?

પેલી ડોશીએ તો માથું કુટી લોહી કાઢ્યું અને ખૂબ છાતી કુટવા લાગી. “લાવો મારો દીકરો,” એમ બોલતી જાય અને છાતી કુટતી જાય.

પેલી બિચારી મારવાડી નાની સ્ત્રી તરતની પરણેલી ટુસકે ટુસકે રડતી હતી. ગરીબ નિરાધાર હતી, ભણી હતી, રડતાં રડતાં મોં વાળતી અને બોલતી કે “લગ્નમાં પરણી છું. શું કરીશ ?” વીગેરે કહી છાત્રામાં લેતી હતી.

આ દેખાવથી સૌની આંખોમાં પાણી આવ્યું. આવેલા ગૃહસ્થોમાં જે વૃદ્ધ હતા તે લાલભાઇ શેઠને કહેવા લાગ્યા “અરે લાલભાઇશેઠ ! આ શું છે ? આ તો બીજકુલ સાઈ દેખાતું નથી. વરધોડો વધેલો જણાય છે. સાથે પોલીસના માણસો આવેલા દેખાય છે. વખત ઓળખો. આ બે છોકરાં રડે છે, જુઓ, તેનો વિચાર કરો. આ ઉપાધિ ક્યાંથી લાથે કરી બહારી લીધી ?” એટલામાં જોડે કાંઈ ગૃહસ્થ બેઠા હતા તેમણે મશ્કરીમાં કહ્યું “એ તો પેલા સપ્ત રૂપિઓના દીક્ષામહોત્સવનું પરિણામ જણાય છે.”

લાલભાઇ તો લેવાઇ ગયા. શું કરવું તેની સુઝ પડી નહીં. એક બાજુ બે છોકરાં રડે, ડોશી છાત્રામાં લે, પેલી મારવાડીબાઇ લાજ કાઢી મોં વાળે અને બીજી બાજુ લોકોનો ખુમાટ અને તિરસ્કાર થવા લાગ્યો. મામલો ભારે થઇ ગયો. મીલનો મેનેજર આ વખતે માંડવામાં હતો તે ડોશીને અને પેલી છોકરાંની માને ઓળખતો હતો. તે ઉભો થઇ ડોશીને સમજાવવા લાગ્યો અને બહાર જઈ પેલી બાઇને સમજાવી પરાણે ખેંચી લાવી છોકરાંને લેવા માટે આગ્રહ કરતો અંદર

આવ્યો પણ તે તો નાજ પાડવા લાગી. પેલું બે વરસનું છોકરું તો ગાંડધસણી કરી રોતું રોતું માની પાસે આવ્યું પણ પેલું ત્રણ માસનું છોકરું તો ટળવળવા લાગ્યું. આ દેખાવ સહન નહીં થવાથી એક પારસી અમલદારે તે છોકરાને ઉપાડી પોતાના બોળામાં લીધું. અને છાનું રાખવા લાગ્યો. પછી પાંચ સાત મોટા મોટા ગૃહસ્થો મેનેજરને જરા ઉતાવળા અવાજે કહેવા લાગ્યા “ગમે તે ભોગે સમાધાન કરો અગર તેમના ધણીઓને સાધુ પાસેથી પાછા બોલાવી લો. આ તો ગંભીર પ્રકારનો ગુન્હો બનશે. લગ્નમાં જખડું વિદ્વ આવશે. માટે લાલભાઈને બોલાવી સમજાવો.”

મેનેજરે લાલભાઈને બાળુમાં લઈ જઈ એમનું સમાધાન કરવા સમજાવ્યા. એક બાળુ વરઘોડાની તૈયારી થઈ રહી છે, વરરાજા મોટરમાં પગ મુકે તેટલીજ વાર છે અને બીજી બાળુ વચ્ચે આ વિદ્વ આવી પડ્યું અને તે વળી માંડવા વચ્ચેજ અને મોટા મોટા શહેરીઓની સમક્ષ. લાલભાઈએ છેવટે મેનેજરને જણાવ્યું “તમે તેમને મોટરમાં બેસાડી લઈ જાઓ અને પાંચ દસ દિવસ ગમે તેમ છુટકો કરો.”

મેનેજર તે બાઈઓ પાસે જઈ તેમને સમજાવવા લાગ્યો “અમે તમારા માણસને મહારાજ પાસેથી પાછા લાવી આપીએ છીએ” એમ કહી પારસી અમલદાર પાસેથી બાળક લઈ તેની માને આપ્યું. દિલાસો આપી ગમે તેમ સમજાવી મીઠામાં તેમનાં મકાન હતું તે તરફ તેઓ ગયાં. સાથે આવેલા પેલા પોલીસના માણસો પણ મોટરમાં ચડ્યા.

તેમની મોટર ઉપડી કે વરરાજા નવીનચંદ્ર મોટરમાં બેઠા અને વરઘોડો ચાલવા લાગ્યો. વરઘોડાનો આનંદ ઉડી ગયો અને આ ભવાડાની વાતો ચાલી રહી.

પછી પેલો પારસી અમલદાર મરકરીમાં લાલભાઈને કહેવા લાગ્યો “ શેઠ તમને આ શી લત લાગી છે? હમણાં મેં પેપરમાં વાંચ્યું હતું કે તમે સુવર્ણપુરમાં ત્રણ જણને દીક્ષાઓ લાથી ઉપર બેસાડીને આપી અને હમણાં સાત જણને અહીં આપી તેને!

આ લવાડો થયો છે. તમે શા માટે મહારાજની ખાતર આમ ખરાબ થાઓ છો ? તે બાવાઓને શા માટે ઉત્તેજન આપી ફટાડો છો અને પૈસાનું પાણી કરી બાવા ગરીબોના ત્રાસ લેો છો ? આમાં તમને શું પુણ્ય છે તે હું કાંઈ સમજી શકતો નથી. તમારા ધર્મગુરુઓ એમાં પુણ્ય સમજતા હોય તો તે તમારો ધર્મ અને તેવા તમારા ગુરુઓ તમને મુખારક હો. અમે તો તેમને બોયકોટ કરીએ. આ પ્રમાણે ત્રાસ વર્તાવી દીક્ષાઓ આપવી તેમાં લાલભાઈ તમને દયા નથી આવતી ? ”

લાલભાઈ તો કાંઈ જવાબ આપી શક્યા નહીં. શું જવાબ આપે ? એમ એક પછી એક મહારાજને ગાળો દેવા લાગ્યા અને ધર્મ ઉપર ટીકા કરવા લાગ્યા “ જોયા મોટો ચાંલ્લો કરનાર જીવ દયાના ઉપાસક જેનો ? ઝીંણા જીવોની દયા ખાય અને આવી બિચારી સ્ત્રીઓની આંતરડી કકળાવે ! જોઈ તેમની અદિસા ? બધા ડગ લકતો છે.” એમ હઠા મરકરી કરી સાજનમાં ચાલતા હતા. લાલભાઈના કાને તે શબ્દો પડતા હતા, પસ્તાવો થોડો થોડો થવા લાગ્યો, પણ હવે શું કરે ? એમ કરતાં કરતાં વરઘોડો વેવાઈ શેઠ સૌભાગ્યચંદ ગીરધરલાલના ઘર આગળ આવી પહોંચ્યો. તેમના તરફથી સારો સત્કાર કરવામાં આવ્યો. માંડવામાં બધા બેસી ગયા અને ખાસ ગોઠવેલી બેઠક ઉપર વરરાજ બેઠ્યા. આ વખતે તેમના મોં ઉપર ગ્લાનિ છવાયેલી હતી. ખુબસુરત બે છોકરીઓના નાચ અને ગાયન શરૂ થયાં.

ઘર આગળ ચોરીમંડપ રચાયો. વરકન્યા માયરામાં બેઠાં. ગોર મહારાજ લગ્નવિધિ કરવા લાગ્યા. અને ખરાબર રાતના અગીઆર વાગે હસ્તમેળાપ થયો, વારા ફરતી પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ મંગ-લાજક બોલી દંપતીને આશીર્વા આપવા લાગ્યાં. લગ્નવિધિ પૂરી થઈ એટલે વરકન્યા-નવીનચંદ્ર ને સુશીલા-મોટરમાં ઘર તરફ વળ્યાં.

આ પ્રમાણે લગ્ન ઘણા ઠાઠથી કરવામાં આવ્યાં પણ લાલભાઈ અને કુટુંબજનો તેનો દહાવો લઈ શક્યાં નહીં. લાલભાઈ અને તેમનાં પત્ની હરકોરબાઈ ઘણાંજ નારાજ થઈ ગયાં હતાં. તેમને નીકળતાંજ

આવા અપશ્ચકન થવાથી તેમનું હૃદય ધડકતું હતું, “હાય હાય શું થશે ? પેલી ડોશીના શાપ લાગશે. ઘણુંજ ખોટું થયું ” એમ મનમાં વિચાર કરી મુંઝાઈ જતાં હતાં. લાલભાઈના મોટા દીકરા બાલાભાઈ જાણે રીસાયો હોય તેમ તે બોલતોજ નહોતો. લગ્નના કામકાજમાં ભાગ લેતો પણ ખીજી ધમાલ કરતો નહોતો. દીક્ષા સંબંધી આપ દીકરાના વિચાર બરાબર બંધ બેસતા નહોતા. આવી રીતે લગ્નનો પ્રસંગ પૂરો થયો.

મેનેજર લગ્નના વરઘોડામાં ભાગ લેવા આવ્યો હતો પણ તે તો દીક્ષાના ભવાડાના વરઘોડામાં રોકાયો. પેલાં બેરાંએ લઈ લીધી કે જે નવું નથી પરંતુ ઉપાશ્રયમાં મહારાજ પાસે જવું છે અને તેમની પાસેથી અમારાં માણસો પાછાં લેવાં છે. આ માટે રકઝક ચાલી. પેલા પોલીસનો સીપાઈ કહે “અમને તો તેમની સાથેજ રહેવાનો હુકમ છે. તે જ્યાં જાય ત્યાં તેમની મદદમાં રહેવાનું છે. તેમને તો તેમના માણસો જોઈએ છે માટે જ્યાં માણસો હોય ત્યાં ગયા વિના ચાલે તેમ નથી. ”

મોટર ઉપાશ્રય તરફ ચાલી. બેરાંને મોટરમાં રાખી મેનેજર સાધુ પાસે ગયો. મેનેજર મહારાજને ઓળખતો નહોતો તેથી આ મહારાજે દીક્ષા આપી હશે એમ સમજી તેમની સાથે વાત કરવા લાગ્યો.

મહારાજે હકીકત વિગતવાર સાંભળી જવાબ આપ્યો “હું તો આવી દીક્ષાથી વિરુદ્ધ છું. લાલભાઈ શેઠના ગુરૂ તો પેલા સૂર્યવિજય આચાર્ય છે તેમને મળો. તે ઘણા ભાગે લાલભાઈના બંગલા જોડે લાલબુવનમાં રહે છે. માઈ નામ તો પદ્મવિજય છે. આચાર્ય સૂર્યવિજયને મળવાથી ખુલાસો થશે. ”

“આપને તરદી આપી માટે માફ કરજો. ” એમ વિવેક કરી મેનેજર ત્યાંથી ઉઠી મોટરમાં બેસી લાલબુવન તરફ ઉપડ્યો. આ પહેલાં આચાર્ય સૂર્યવિજયના કાને વાત આવી ગઈ હતી. કારણ કે લાલભાઈના બંગલાથી આ લાલબુવન છેટે નહોતું.

લાલભુવન આગળ ત્રણ ઐરાંવાળી મોટર દેખી આચાર્ય સૂર્ય-વિજય ખૂબ ગભરાયા. પેલા સાતે ચેલાઓને તો તરતજ રાતો રાત ત્યાંથી વિદાર કરાવી અમુક ઘરમાં સંતાડી દેવામાં આવ્યા હતા. તેથી તેમાંના કોઈ પણ સાધુ ત્યાં નહોતો.

મેનેજરે અંદર પ્રવેશ કર્યો અને મહારાજને વાત કરી. મહારાજે જવાબ આપ્યો “હું શું કહું ? તમારા શેઠ જાણે, તેમણે કહ્યું તેથી દીક્ષા આપવામાં આવી. તેમાં મારો શો દોષ છે ? અંગલાના વરંડાની વીજળીની બત્તીઓનો પ્રકાશ અંદર સારી રીતે પડતો હતો. તેથી મહારાજ જો કે અંધારાવાળી જગોએ હતા તો પણ બરાબર જોઈ શકાત. હતા. આ વખતે કેટલાક ભક્તો પણ જોડે બેઠેલા હતા. એ રીતે મેનેજરને વાત કરવામાં જરાક વાર લાગી કે પેલી ત્રણ બાઈઓ અને બે પુરૂષો અંદર દાખલ થયા અને માંડવામાં જેવો ફારસ કર્યો હતો તેવો ફારસ કરવા માંડ્યો અને પેલી બે છોકરાંવાળી બાઈએ તો પેલા ત્રણ માસના બાળકને એકદમ પાસે જઈ સૂર્યવિજયના ખોળામાં મુકી દીધું. “અરેરે ! જીલમ થયો ! જીલમ થયો !” એમ સાધુઓ અને બેઠેલા ભક્તો બોલી ઉઠ્યા. “આ કોણ લુચ્ચાઓ આવ્યા છે ?” એમ એક ભક્ત બોલ્યો અને મહારાજના ખોળામાંથી બાળક લઈ નીચે મૂક્યું.

મેનેજરે જવાબ આપ્યો “એમ જુમો પાડશો નહીં.”

ભક્ત બોલી ઉઠ્યો “શું જુમો પાડશો નહીં એમ બોલો છો ? ઐરાં માણસથી સાધુને અડાતું હશે અને આમ છોકરું મહારાજના ખોળામાં મુકાતું હશે ?”

આ સાંભળી પેલી બાઈ બોલી “ત્યારે શું મારા ધણીને મારી રળ શીવાય દીક્ષા અપાતી હશે ? એમાં પાપ નહીં અને આ પાપ ! મારો ધણી લઈ જતાં જરા વિચાર નહીં થયો ? લાવો ધણી પાછો અગર સંભાળો આ બે છોકરાં.”

વચ્ચે ડોશી તો હાથપીટ કરી છાતી કુટવા લાગી. પેલી માર-વાડી સ્ત્રી તો લાજ કાઢી મોં વાળી મહારાજને ખૂબ ગાળો દેતી હતી. આચાર્ય મેનેજરને કહેવા લાગ્યા “આ તોફાન મારે ત્યાં શા માટે ?”

મેનેજર—“તમારે ત્યાં નહીં તો ક્યાં લઇ જાઉં ?”

આચાર્ય—“લાલભાઈ શેઠને બંગલે.”

મેનેજર—“તે તો વરઘોડામાં છે, બંગલે તો કોઈ નથી.”

આચાર્ય—“એ આવે ત્યારે થઇ પડશે.”

મેનેજર—“એ આવે ત્યારે થઇ પડે તેવું આ કામ નથી. જોડે આ એ પોલીસના માણસો છે તેમની મદદથી આ કામ બનેલું છે. વાત ગંભીર થઇ છે. બીજા એલાઓ પચ્યા પણ આ પચવા મુશ્કેલ છે માટે તેમના ત્રણ માણસોને આપી દો એટલે બધું પડી જાય અને લાલભાઈ શેઠની આબરૂ જળવાય. નહીં તો ફજેતીના ફાળકા છે.

આચાર્ય—“આ લાલભુવનમાં હોય તો લઈ જાઓ.”

મેનેજર—“લાલભુવનમાં ન હોય તો બતાવો તે ક્યાં છે ?”

આચાર્ય—“તેની અમને ક્યાંથી ખબર ? તે તો દીક્ષા લઇ અહીંથી વિહાર કરી ગયા છે.”

મેનેજર—“ક્યાં વિહાર કરી ગયા ?”

આચાર્ય—“તે અમે જાણતા નથી.”

મેનેજર—“મહારાજ ! મને લાલભાઈ શેઠેજ મોકલ્યો છે. ગમે તેમ કરી આ લોકોને સંતોષ આપ્યા વિના છુટકોજ નથી. જુઓ, એ છોકરાં ક્યારનાં રડયા કરે છે ! ડોશીએ માથું એવું કુટ્યું કે તેના માથામાંથી લોહી નીકળ્યું છે અને બિચારી નવી પરણેલી સ્ત્રી તો ક્યારની મુંઝાઇ ગઇ છે, માટે મહેરબાની કરી એ ત્રણે જણ ક્યાં ગયા છે તે બતાવો.”

મેનેજરે ઘણીએ માથાકુટ કરી પણ મહારાજ ડગ્યા નહીં. આવી રીતે રોકકળમાં તેમણે ત્રણ ચાર કલાક કાઢ્યા. પરણીને વર-કન્યા પણ ઘેર આવી ગયાં.

મેનેજરે ફરી મહારાજને કહ્યું “ મહારાજ ! ક્યારના અમે ખોટી ચક્રએ છીએ અને આપ સીધો જવાબ આપતા નથી. તેમના માણસોને લીધા શીવાય અમે ખસવાના નથી. આપનો હઠવાદ સરકાર પાસે નહીં ચાલે. ”

આચાર્ય—“ બોલાવો લાલભાઇ શેઠને ? ”

મેનેજરે બેઠલામાંથી એક ભક્તને લાલભાઇને બોલાવવાને મોકલ્યો. લાલભાઇ સમજતા હતા કે મેનેજરે સમાધાન કર્યું હશે એમ વિચાર કરી જરા સુધ જવાની તૈયારી કરતા હતા એવામાં તે માણસ આવ્યો અને તમામ હેવાલ કહી સંભળાવ્યો. લાલભાઇના પેટમાં ફાળ પડી. ઉજ્જગરાથી આંખો ખજતી હતી, થાક લાગેલો હતો, છતાં ઉઠીને આચાર્ય પાસે જવું પડ્યું.

લાલભુવનમાં જઈ આચાર્યને લાલભાઇ શેઠ કહેવા લાગ્યા, “ કેમ મહારાજ સાહેબ ? ” મહારાજે જવાબ આપ્યો “ તમારા મેનેજર ક્યાં આ બધાં પાપને લઇને મારી પાસે આવ્યા ? ”

લાલભાઇ—“ મેં તો તેમના ઘેર જવાનું કહ્યું હતું. ”

મેનેજર—“ હું તો તેમના ઘેરે મીલમાં જતો હતો પણ તેમણે સાફ ના પાડી અને મોટરમાંથી ભુસ્કો મારી ઉતરવાની તૈયારી કરતાં હતાં. અમારે મહારાજ પાસે જવું છે એવી હઠ લેવાથી હું પેલા ઉપાત્રયમાં મહારાજ હશે એમ સમજી ત્યાં ગયો અને ત્યાંથી ખબર પડી કે લાલભુવનમાં છે તેથી અમે બધાં અહીંયાં આવ્યાં. ”

લાલભાઇ—“ લઈ જાઓ તેમના ઘેર, અહીંયાં શું છે ? ”

આ શબ્દોની સાથે ત્રણે બાઈઓ ખૂબ ગાળો દેવા માંડી અને બોલવા લાગી “ અમે તો અહીંયાં લોહી છાંટીશું પણ અમારા માણસો લીધા વગર જવાનાં નથી, સમજ્યા શેઠ ! મોટા તો તમે તમારા ઘરના ! અમારાં માણસ આમ કાંઈ ઉપાડી જવાય નહીં. ”

ડોશી—“ આપોને તમારા છોકરાને દીક્ષા ? શું કરવા તેને પરણાવ્યો ? તમારો શ્રીમંતનો છોકરો વહાલો અને અમારો ગરીબનો

છોકરો અળખામણો ? હાય મારા દીકરા ! હાય મારા દીકરા ! ” એમ કહી ડોશી છાજીઆં લેવા માંડી.

મેનેજર—“ શેઠ ! આપને લલ્લે મારા ઉપર ખોટું લાગે પણ મામલો ગંભીર થયેલો છે, તેમની સાથે આ પોલીસના માણસો છે. સરકારે કેસ ઉપાડેલો છે માટે તે ત્રણે જાણને પાછા સોંપવા પડશે. એટલુંજ નહીં પરંતુ એમને ખુશી કરવાં પડશે. હવે મહારાજને તમે સમજાવો. હું તો થાક્યો. ”

લાલભાઈ—“ મહારાજ સાહેબ ! હવે કેમ કરવું ? ”

આચાર્ય—“ હું શું જાણું ? તમે જાણો. તમે મને તેમને દીક્ષા આપવાનું કહ્યું તેથી મેં મારા ચેલા પાસે દીક્ષા અપાવી. ”

લાલભાઈ—“ પણ હવે આ વિધન આવ્યું એનું શું કરવું ? ”

આચાર્ય—“ તેનો વિચાર તમારે કરવાનો છે. ”

લાલભાઈ—“ તે નવા દીક્ષિતોને આપણે પાછા ખોલાવી પુછી જોઈએ. જો તે હા પાડે તો તેમને સુઝે તેમ કરીએ. હું ધારતો નહોતો કે આટલા દરજ્જે વાત પહોંચશે. માટે આ વખતે હલવાદની જરૂર નથી. વળી હું તમારો જામીન થયેલો છું તેથી જરા હું કહું છું તે ઉપર તમારે ધ્યાન આપવું પડશે. ”

આચાર્ય—“ ત્યાં હોય ત્યાંથી તમે તેમને ખોલાવી કરવું ઘટે તેમ કરો. ”

લાલભાઈ—“ પણ તે ક્યાં છે તેનું કેકાણું તો બતાવો ? ”

આચાર્ય—“ હું જાણુનો નથી. તેમની સાથે ચાર પાંચ ચેલાઓ છે. અહીંથી જવાના હતા, ક્યાં ગયા તે મને કહેલું નથી. ”

લાલભાઈએ ઘણુંએ કહ્યું પણ આચાર્યે હલવાદ છોડ્યો નહીં. મેનેજર પણ માર્યું ફેટી થાક્યો. તેનો પણ મિઝનજ ગયો. અંગલામાં ખૂબ ધાંધળ થઈ છે એવું જાણવામાં આપવાથી લાલભાઈનાં પત્ની હરકોરબાઈ તથા બાલાભાઈ તથા બીજાં સ્ત્રીપુરૂષો ત્યાં આવી પહોંચ્યાં. ત્રણ સ્ત્રીઓનું તથા પેલાં બે છોકરાંનું રૂદન જોઈ દરેકને દયા

આવી અને મહારાજ ઉપર ઘણોજ તિરસ્કાર છુટયો. ડોશી માથું કુટતી કુટતી તમ્મર ખાઈ નીચે પડી કે થાંભલાની કુંભી સાથે તેનું માથું જોરથી અથડાયું અને બેલાન થઈને ચતીપાટ પડી. આ જોઈ બધાં ગભરાયાં. માથામાંથી લોહીની ધારાઓ છુટવા લાગી અને ગંભીર સ્થિતિ થઈ પડી. લાલભાઈના અંગલામાંથી દવાઓ લાવી ઉપચાર કરવા લાગ્યા પણ ટેકી લાગી નહીં. શ્વાસ ધીમે પડવા લાગ્યો, પાસે ડોક્ટર રહેતો હતો તેને મોટર મોકલી બોલાવ્યો. તેના આવતા પહેલાં તો હૃદય ધક્કવું બંધ પડી ગયું. આંખો પણ ફરી ગઈ.

ડોક્ટર આવીને શરીર તપાસવા લાગ્યો, હાથની નાડી જોઈ, હૃદય જોયું, આંખ તપાસી, નાક તપાસ્યું, પણ કંઈજ નહોતું. દસ મીનીટ બારીક તપાસ કર્યો અને છેવટે જાહેર કર્યું કે “ ડોશી મરી ગઈ છે. તેનામાં પ્રાણ નથી. માથામાં મગજ ઉપર સખ્ત ઘા થવાથી તેના પ્રાણ ગયા છે.”

આ બનાવથી સૌ સ્તબ્ધ થઈ ગયાં. આચાર્ય સૂર્યવિજયના મોં ઉપર શ્રીકાશ વળી ગઈ; દરકારખાઈ ક્રોધના આવેશમાં આવી બોલી “ મહારાજ ! તેનો છોકરો આખો હોત તો આ દશા થાત ? બોલો હવે શું કરવું ? એલા મુંડવામાં તૈયાર છો અને વિધન આવે ત્યારે ખશી જાઓ છો.”

પછી તે લાલભાઈ સામે હાથ કરી ઠપકો આપવા લાગી “ હું તો તમને ઘણી વખત ના પાડતી, પણ કોણ જાણે સાધુએ તમને શી ભૂલની નાખી છે કે તમે તેમની આંખેજ દેખો છો. વળી મોટી દીક્ષારક્ષક સભા કાઢી તેના પ્રમુખ થયા છો. બળી તમારી એ સભા. હું તો તેને “ બાળભક્ષક ” સભા માનું છું. (પછી મહારાજ તરફ જોઈ) મહારાજ ! છોકરો જ્યાં હોય ત્યાંથી લાવો એટલે તેને પાસે રાખી આ ડોશીને ટેકાણે પાડીએ. રાતના ત્રણ ચાર વાગ્યા છે. કંઈ વિચાર આવે છે ?

પછી પેલા બે પોલીસના માણસો હતા તેમાંથી એક કહેવા

લાગ્યો “ તેમના નવા મુંડેલા ચેલા ક્યાં છે તે અમે જાણીએ છીએ. મહારાજ નહીં ખતાવે તો અમે લાવીશું અને બાઈઓને સોંપીશું. પણ શેઠ સાહેબ ! હવે ડોશીની લાસનું અમારા ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ આવ્યા શિવાય બીજું કાંઈ થઈ શકશે નહીં. રીતસર જ્યુરી ભરવી પડશે અને કેરોનર બાળવાની રજા આપશે ત્યારે સ્મશાન ઉપર લઈ જવાશે.”

લાલભાઈ—“ તમે ચોક્કસ જાણો છો કે તે ક્યાં છે ?”

પોલીસવાળો—“ હા, અરાબર જાણીએ છીએ.”

“ ચાલો ત્યારે આપણે બધાં આપણા બંગલે જઈએ.”

એમ કહી પેલી બે બાઈઓને તથા બે છોકરાંને લઈ લાલભાઈ તથા હરકેરમાઈ પોતાને બંગલે ગયાં. હરકેર બાઈએ તેમને એક ચોરડામાં બેસાડી આશ્વાસન અને ધીરજ આપી.

લાલભુવનમાં એક બાળુએ એક ચોરડી હતી ત્યાં મડદાને ઉચકીને લઈ ગયા અને તેના ઉપર કપડું ઓઢાડવામાં આવ્યું. પાસે બે માણસોને બેસાડવામાં આવ્યા. પેલા પોલીસના બે માણસોમાંથી એક લાલભુવનમાં રહ્યો અને બીજો લાલભાઈના બંગલે સ્ત્રીઓ અને મેનેજર સાથે આવ્યો.

લાલભાઈની અંધ શ્રદ્ધાના પાટા હવે થોડા થોડા છુટવા લાગ્યા અને આંખો ઉઘડી. બાલાભાઈ કહેવા લાગ્યો “ હું તો તમને મૂળથીજ કહેતો હતો પણ તમે તો મહારાજની પાછળ ઘૂંટેલા થઈને ફરતા હતા અને પૈસાનું પાણી કરતા હતા. જોયું ને ? શું પરિણામ આવ્યું ? આજે આપણે લગ્નનો દિવસ ઉજવ્યો કે મહારાજની મ્હોંકાણુ માંડી ?”

લાલભાઈ કહે “ મને વધારે કહેશો નહીં, જે કામ કરવાનું છે તે કરો, હવે આ બે બાઈઓના ધણીને લઈ આવો, પોલીસના માણસોની સાથે જઈ એ બંને સાધુઓને મોટરમાં બેસાડીને જલદીથી લાવો.”

મેનેજર તથા બાલાભાઈ પેલા પોલીસના માણસને સાથે લઈ મોટરમાં ગયા. જે ઘરમાં સાધુઓ હતા તેમના ઘર આગળ મોટર ઉભી રાખી. ઘરનાં માણસો ગભરાયાં. પેટમાં પાપ એટલે કાંઈ બેલી

શક્યાં નહીં. ઘરમાં જઈ મેનેજરે કહ્યું “ તમારે ત્યાં સાધુઓ સંતા-
ડેલા છે તે ક્યાં છે ? ”

ઘરઘણી આગલી રાત્રે થયેલી ધાંધળ જાણતો હતો તેથી લાંબી
પંચાત નહીં કરતાં “ સાહેબ ! પાછળના ઓરડામાં છે ” એમ કહી તેમને
ઓરડામાં લઈ ગયો. આ સાધુઓમાં ગુપ્તવિજય હતા તે પોલીસના
માણસને જોઈ કહેવા લાગ્યા “ તમારે કેાનું કામ છે ? ” મેનેજરે
જવાબ આપ્યો “ અમારે તો ડોશીનો છોકરો ચંદુલાલ, એક માર-
વાડી બાઈનો ધણી કેદારમલ અને નાનાં બે છોકરાંવાળી સ્ત્રીનો ધણી
જેસીંગલાલ એમ ત્રણની જરૂર છે.”

ગુપ્તવિજય—“ જુઓ ! એ ત્રણે આ રહ્યા.”

મેનેજર—“ ત્રણેને લાલભાઈ શેઠ બોલાવે છે માટે ચાલો.”

કેદારમલ—“ અત્યારે રાત્રે અમારાથી શી રીતે નીકળાય ? ”

મેનેજર—“ નીકળાય કે ન નીકળાય, પણ આવ્યા વિના છુટકો
નથી. બાઈઓ શેઠના બંગલે લાંઘવા બેઠી છે અને ડોશી માથું કુટી
મરવા પડી છે.”

આ સાંભળી ચંદુલાલ બેઠી ઉઠ્યો “ હાય ! મારી મા મરવા
પડી ! મેં શેઠને ધણીએ ના કહી પણ મને પરાણે દીક્ષા આપી, હું
તો તેમની સાથે જાઉં છું અને ડોશીને મળી આવું છું ” આવા ચંદુ-
લાલના શબ્દો સાંભળી કેદારમલ તથા જેસીંગલાલ સાથે જરાને તૈયાર
થયા અને મેનેજરને કહેવા લાગ્યા “ ચાલો અમે પણ તમારી સાથે
આવવાને તૈયાર છીએ, અમારે આ વેશ જોઈતો નથી. અમે ચાર
દિવસમાં પૂરેપૂરા ધરાયા.”

મેનેજર ત્રણે જણને મોટરમાં બેસાડી બંગલે લઈ ગયા અને
ડોશીના મરણ થયાના સમાચાર શીવાય સર્વ હકીકત જણાવી. આ
વખતે સવારના છતો શુભાર થયો હતો. લોકોની આવજમ શરૂ થવા
માંડી, અને લાલભુવન આગળ તો ડોશીની ધમાલ થયેલી હોવાથી
કેટલાક લોકો ત્યાં એકઠા પણ થયેલા હતા.

ત્રણેને જોઈ લાલભાઈને ધીરજ આવી. પોતાની ડોશીને મળવા આતૂર બનેલા ચંદુલાલે પુછ્યું. “મારી મા ક્યાં છે ?” લાલભાઈ આ પ્રશ્નથી મુંઝાયા. શું જવાબ આપે ? મેનેજર ધીમે રહી જવાબ આપ્યો “ભાઈ ! જે બનવા કાળ હતું તે બની ગયું. શું કહું ?”

“સૈપત ગઇ તે સોંપડે, ગયાં વળે છે બહાણુ,

ગત અવસર આવે નહીં, ગયા ન આવે પ્રાણુ.” (દલપતરામ) ડોશી મરી ગયાં છે, મહારાજના બંગલાની ઓરડીમાં છે.”

ચંદુલાલ આ શબ્દો સાંભળી પોક મુકી રડવા લાગ્યો. રડતાં રડતાં તેણે કહ્યું “મને મારી માનું મોં જોવા લઇ જાઓ.” મેનેજર તેને લાલભુવનમાં લઇ ગયો. માને આવી રીતે મરી ગયેલી જોઇ ચંદુલાલ છાતીફાટ રૂદન કરવા લાગ્યો અને મહારાજના ઉપર ગાળોનો વરસાદ વરસાવી દીધો. મેનેજરે તેને શાંત કર્યો અને ત્યાંથી તેને લઇ બંગલે આવ્યો અને ત્રણેના સાધુવેશ ઉતારી સંસારી કપડાં પહેરાવ્યાં. ચંદુલાલ લાલભુવનમાં ગયો અને ડોશીના શબની જોડે બેઠો.

કેદારમલ તથા જેસીંગલાલ મેનેજરને કહેવા લાગ્યા “શેઠની શરમને લીધે અમે બોલી શક્યા નહીં. અમે તો તેમને સાફ કહી દીધું હતું કે ‘કુટુંબ ભુખે મરે તેનું શું ?’ ત્યારે તેમણે ‘પાંચ પાંચ હજાર રૂપીઆ મીલમાં તમારા નામે જમે રાખી વ્યાજ તમારા કુટુંબને આપીશું’ એમ કહી ઘણું દયાણુ કર્યું તેથી અમે બોલી શક્યા નહીં.”

“જે બન્યું તે ખરું, ગતં ન શોચામિ, ચાલો અંદર દરકોઇબાઇ પાસે, તમારાં બેરાં છોકરાં અંદર બેઠાં છે.” એમ કહી મેનેજર તેમને અંદર લઇ ગયો.

આ બંનેને જોઇ બાઇઓને ઘણોજ દર્પ થયો. આંખમાંથી દર્પનાં આંસુ ખરવા લાગ્યાં. દરકોઇબાઇએ તેમને આશ્વાસન અને સંતોષ આપતાં જણાવ્યું “તમારી નોકરી મીલમાં કાયમ છે, એમ સમજશો નહીં કે શેઠ તમને કાઢી મુકશે. તમને આટલા દિવસ દુઃખ પડ્યું માટે તમને સો સો રૂપીઆ આપીશું. થયાં હવે રાજી ?

અહીંથી તમે રાજી ખુશીથી જાઓ એ જોવા મુશ્કેલું છે. મોટર બહાર તૈયાર છે તેમાં બેસો. અમારો માણસ તમને તમારા ઘેર સહીસલામત રીતે મુકી આવશે. ”

તેઓ હરકોરબાઈનો ઉપકાર માની ત્યાંથી પોતાને ઘેર ગયાં. પછી હરકોરબાઈ પેલા ચંદુલાલને બોલાવી આશ્વાસન આપી કહેવા લાગી “ જો ભાઈ ! જનવાનું હતું તે જની ગયું. તારે તારી મા સાથે એટલો સંબંધ હશે. તારી નોકરી મીલમાં કાયમ છે એમ સમજવાનું છે. તે ઉપરાંત સો રૂપિયા આપવા શેડે જણાવ્યું છે. તમારે જમવાની અડચણ પડે તેવું હોય તો અમારા રસોડે જમવું. રસોડે જમવા મરજી નહીં હોય તો દર માસે તેને બદલે રૂ. ૨૦) વધારે આપવામાં આવશે. પણ મનમાંથી અમારા પ્રત્યેનો રોષ કાઢી નાખો. ”

ચંદુલાલ વિશેષ નહીં બોલતાં “ જેવી શેઠની મરજી ” એમ કહી પાછો લાલભુવનમાં ગયો. લાલભુવન આગળ તો લોકોનાં ટોળે ટોળાં જોવા માટે ફરવા માંડ્યાં. સવારના નવ વાગ્યા એટલે જુરીએ આવી તપાસ કર્યો. સઘળાં હકીકત લખી લીધી અને “ ડોશી પડી જવાથી માથું પુટી જવાથી મરણ પામી છે. સૂર્યવિજય આચાર્યે તે ડોશીના છોકરા ચંદુલાલને દીક્ષા આપવાથી તે કલ્પાંત કરી સાધુ આગળ રૂદન કરતી હતી અને છોકરો માગતી હતી. તેવામાં ચકરી આવવાથી પડી ગઇ હતી. ” એવો અભિપ્રાય જણાવી બાળવાની રજા આપી.

આ વખતે સાધુ ઉપર ખૂબ તિરસ્કાર વરસી રહ્યો. ડોશીને સ્મશાને લઈ જઈ અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો ને તે વિધિ પૂરી થઈ.

આ દિવસથી લાલભાઈનું મન મહારાજ ઉપરથી ઉઠી ગયું. સંયોગોને વશ થઈ મહારાજને ત્યાંથી વિદાર કરવાની ફરજ પડી અને પાછા પૂર્વ તરફના પ્રદેશમાં કેટલાક સાધુઓ સાથે ઉપડી ગયા. કનકનગરમાં પેસતાં કોણુ જાણે કેવા અપશકન થયેલા કે સત્કાર થયો નહીં, સ્થિર ઠરીને રહ્યા નહીં અને ડોશીના મરણથી કાળા ટીલી અને ધિક્કારની સાથે કનકનગર છોડવાની ફરજ પડી,

પ્રકરણ ૨૯ મું.

જયંતીલાલ અને વીરબાળા.
સરિતાના સંકટની શરૂઆત.
સ્વચ્છંદી મેનકા.

* When sorrows come, they come not in single spies,
but in battalions. —Shakespeare.

“તમે હમણાં મોડી રાત સુધી ક્યાં રોકાઓ છો?”

“જાણતી નથી? હું કેટલાક દિવસથી લાલભાઈ શેઠના આચાર્ય પાસે જતો હતો.”

“લાલભાઈ શેઠના આચાર્ય ક્યા?”

“પેલા સૂર્યવિજય કહેવાય છે તે! તે અઠવાડીઆથી ઉપડી ગયા છે.”

“તેમના પણ ખૂબ ભવાડ થયા, તે તે સાંભળ્યા?”

“ના ના, કહો તો ખરા!”

“અરે! વીરબાળા! એ વાત તો છાપામાં જુની પણ થઈ ગઈ.”

“પણ એવો તે કેવો ભવાડો બન્યો?”

“એક ચંદુલાલ નામના છોકરાને તે સાધુએ દીક્ષા આપી. તેની માને ખર પડી કે તે અંત્ર આવી અને લાલભાઈના બંગલાની બેઠે લાલબુવન નામનો લાલભાઈનો બંગલો છે ત્યાં આચાર્યનો મુકામ હતો ત્યાં જઈ માથું કુટીને મરણ પામી. ખૂબ ધાંધળ થયું!! ચંદુલાલે તથા તેમની સાથે બીજા બેએ દીક્ષા લીધી હતી અને જેમની સ્ત્રીઓ પણ ત્યાં આવી લાંઘવા બેઠી હતી તેમણે પણ દીક્ષાઓ છોડી દીધી. આવા કારણથી મહારાજને જવું પડ્યું. આપણે તો લાલભાઈ તરફથી તેમના કામકાજમાં આંટા મારતા હતા. આ બધું તેમના છોકરા નવીનચંદ્રના લગ્નના દિવસે વેશાખ વદ ૧૦ ની રાત્રે

* જ્યારે આપત્તિ આવે છે ત્યારે થોડા પ્રમાણમાં છુપી એકલી આવતી નથી પણ સમગ્રી યુદ્ધરૂપે આવે છે.

અન્યું. લગ્નનો સારો સીરપાવ પણ મળવાનો હતો પણ આ વચ્ચે વિદ્ધ આવ્યું તેથી બધું અટકી પડ્યું. હવે જે થાય તે ખરું.”

એમ કહી જયંતીલાલ સુવાની તૈયારી કરતો હતો એટલામાં અસંતી-લાલ અંદર આવી જરા બાજુમાં જઈ કહેવા લાગ્યો “જયંતીલાલ ! બે સ્ત્રીઓ આવી છે. એક તો આપણે ત્યાં રહે તેમ છે, માટે જો મરજી હોય તો તારે ત્યાં રાખ. પણ બીજી પચે તેમ નથી. તે તો દણુ નાની ઉગતી યુવાનીવાળી છે અને તે વળી તારી ન્યાતની છે. તેને ઉપાડી લાવવામાં મૂર્ખાઈ કરી છે. તેની પાછળ જરૂર તપાસ ચાલતો હશે, વળી પોલીસ પણ લાલમાં કુટણખાના ઉપર ઘણીજ કરડી નજરથી જુએ છે. જો જરા ખબર પડી તો પોલીસ ખરાબ કરી નાખે છે અને બાઈની અરજી લઈ કોર્ટમાં ઘસડે છે. હવે જે અન્યું તે ખરું. અહર ઉપાડી લાવ્યા છે. રાત છે એટલે સાંઈ થયું, દિવસ હોત તો જરૂર પાછળ પોલીસ લાગુ પડી હોત. મારે ત્યાં રાખ્યાં છે. હું ક્યારની તારી રાહ જોઈને બેઠો હતો. તારા આવવાની ખબર પડી કે તારી પાસે આવ્યો. પણ કાંઈ ડરવા જેવું નથી. તમે બંને જણુ આવીને તેમને આશ્વાસન આપો. તમે પણ શ્રાવક છો એમ જાણી તેમને ધીરજ આવશે. હું મારી ઓરડીમાં છું. તું વીરબાળાને લઈને આવ.”

આ વખતે વીરબાળા જોડેની ઓરડીમાં ઉભી હતી. જયંતીલાલ તેની પાસે જઈ કહેવા લાગ્યો. “બિચારી કોઈ બે બાઈઓ ભૂલી પડેલી આવી છે, અસંતીલાલની ઓરડીમાં છે, તેમાં એક શ્રાવક હોવાથી આપણે તેમને આપણી પાસે લાવીએ. ચાલ ” એમ કહી વીરબાળાને સાથે લીધી. જ્યાં તે બંને બેઠાં હતાં ત્યાં ગયાં. તેઓ ઓશીઆળાં હતાં, બકુલ તેમની પાસે બેઠેલી હતી અને ધીરજ આપતી હતી.

જયંતીલાલે દયાના ઉપાસકનો આડંબર ધારણ કરી મોટી સ્ત્રીના સામું જોઈ પુછ્યું “બેન ! તમારું નામ શું ?”

બેનકા—“મારું મૂળ નામ મેના પણ મેનકા કહી બોલાવે છે. આ બેનતું નામ સરિતા છે અને જાતે શ્રાવક છે.

વીરબાળા—“ ચાલો મારે ત્યાં. અમે પણ આવક છીએ. તમને કોષપણ રીતે હરકત પડશે નહીં, તમને બધી સવડ કરી આપીશું. અને તમને તમારા ઘર ભેગાં કરીશું. ” એમ હૃદયપૂર્વક દિલાસો આપી વીરબાળા તેમને પોતાની ઓરડીમાં લઇ ગઈ. ખાવાને માટે આગ્રહ કર્યો પણ તેમણે ના પાડી. પાણી પાષ સ્વસ્થ કર્યું અને સુવાને માટે પથારીઓ કરી આપી.

પછી જ્યંતીલાલે ધીમે રહી મેનકાને પુછ્યું “ બેન ! તમે ક્યાં ભૂલાં પડ્યાં અને કેવી રીતે અત્યારે એકલાં અહીં આવી પહોંચ્યાં ? ”

મેનકા ઓશીઆળે મોઢે બોલી “ આ સરિતાબેન તેના મામાને ઘેર વૈશાખ માસમાં લગ્નના પ્રસંગે આવી હતી. ”

જ્યંતીલાલ—“ લગ્ન ક્યા ગામ હતાં ? ”

મેનકા—“ બક્ષીપુર ગામમાં. અમરાપુરથી મોટરમાં બક્ષીપુર જવાય છે. નાનું ગામડું છે. લગ્ન થઇ રહ્યા પછી મામાનો આગ્રહ હોવાથી ત્યાં તેને રાખી. પછી મામાએ જોડેના કુંદન ગામમાં મેજો હોવાથી અને બીજા કેટલાક પુરૂષો ત્યાં જવાના હોવાથી તેમની સાથે જોવા માટે તેને ‘મોકલી. હું પણ ત્યાં જતી હતી તેથી સાથે રહેવા મને તેના મામાએ લલામણુ કરી. અમે બંને સાથે સાથે મેજો જોવા નીકળ્યાં. મેજામાં અમે ભૂલાં પડ્યાં. અમારી સાથે આવનાર પુરૂષોમાંથી કોઇ જણાયું નહીં. ક્યાંથી તે છુટા પડ્યા તેની અમને ખબર પડી નહીં. અમે તેમને શોધવા લાગ્યાં, પણ પત્તો લાગ્યો નહીં, થાક્યાં, ઘણાં ગભરાયાં અને રડવા લાગ્યાં. અમને આ સ્થિતિમાં જોઇ એક મોટરવાળાને દયા આવી; તે અમારી પાસે આવી કહેવા લાગ્યો. ‘ બેન ! ગભરાશો નહીં. તમારે ક્યાં જવું છે ? ’ અમે જવાબ આપ્યો. ‘ અમારે બક્ષીપુર જવું છે. અમારી સાથેનાં માણસોનો પત્તો લાગતો નથી. ’ ત્યારે તેણે કહ્યું ‘ આટલા મોટા મેજામાં કોઇ કોઇનો પત્તો લાગશે નહીં. અમારી સાથે ચાલો, અમે તમને હમણાં બક્ષીપુર પહોંચાડીશું. આ બે ભાઈઓને પણ બક્ષીપુર જવું છે; માટે

ચાલો અમારી મોટરમાં ' એમ કહી ગૃહસ્થ જેવા જણાતા જેડે ઉભેલા બે પુરૂષોને બતાવ્યા. તેમણે પણ અમને કહ્યું ' બેન ! જરાએ ડર રાખશો નહીં. આ મેળામાં તો કોઇ કોઈનો પત્તો લાગશે નહીં માટે રાહ જોયા શીવાય ચાલો. હમણાં એક બે કલાકમાં બક્ષીપુર લઇ જશે.' આ પ્રમાણે કહેવાથી અમે તેમના ઉપર ભરોસો રાખી મોટરમાં બેઠાં અને મોટર ઉપડી. ”

જયંતીલાલ—“ પછી શું બન્યું ? ”

મેનકા—“ અમારા મનમાં કે હમણાં બક્ષીપુર આવશે. પરંતુ બક્ષીપુર નહીં આવતાં રાત્રે ભુસાવળ સ્ટેશન આવેલું જણાયું. અમને તથા પેલા બે માણસોને ઉતારી મોટર ચાલતી થઇ. અમો ગભરાયાં પણ શું કરીએ ? કાંઇ બોલ્યાં નહીં અમને ધીરજ આપવા પેલા બે માણસો કહેવા લાગ્યા ' આ મોટરવાળો કોઇ બદમાસ જણાય છે. એટલું વળી સાઈ થયું કે વગડામાં નહીં ઉતારતાં અહીંયાં ઉતાર્યા. હશે ચિંતા નહીં, આપણે રેલમાર્ગે નવાપુર જઈ ત્યાંથી અમરાપુર થઇ મોટરમાં બક્ષીપુર જઈશું. અત્યારે અહીં પડી રહેવું બેખમ ભરેલું છે, માટે હમણાં ટ્રેન આવે તેમાં જઇએ. તમારે જરા પણ ચિંતા કરવાની નથી. ' આમ અમને સમજાવી કાલે રાત્રે ટ્રેનમાં બેસાડી આજે રાત્રે અમને અહીંયાં લાવી ઓરડીમાં મુકી એ ભાઇને સોંપી ચાલ્યા ગયા. ”

જયંતીલાલ—“ તે કોણ હતો તે તમે જાણો છો ? ”

મેનકા—“ ના, તે અમે જાણતાં નથી. આવી અમારી દુર્દશા થઇ છે. હવે તમે અમને ગમે તેમ કરી બક્ષીપુર પહોંચાડો તો તમારો ઉપકાર થાય. અમારાં ભાગ્ય કે તમે શ્રાવક ભાઇ મળી આવ્યા. ”

જયંતીલાલ—“ હવે તમે જરા પણ ચિંતા કરશો નહીં. ઘર જેવું સમજજો. હવે તો મારી ફરજ છે કે તમને ઠેકાણે પાડવાં. જરા પણ મનમાં અદ્વિશ્વાસ કે શંકા લાવશો નહીં. ”

મેનકા—“ અમને તો પ્રભુએજ મદદ કરી એમ સમજીએ

છીએ. હું તો સહન કરી શકું તેવી છું પણ આ બેન બહુ મુંઝાય છે, એ દિવસથી અન્નપાણી બંધ જેવું છે. આજે અપોરના પરાણે મેં તેને ખવરાવ્યું છે.” એમ કહી જયંતીલાલને બાળુના ઓરડામાં લઇ જઇ ખાનગીમાં કહેવા લાગી “તમે શ્રાવક છો એટલે તમારી આગળ હું ખરી વાત કહું છું. આ બેનને હું તથા બીજા બે શ્રાવકો કંચનશ્રી સાધ્વી પાસે છાતી રીતે લઈ જવા કુંદનગામે મેળાના બહાને લાવ્યા, ત્યાંથી અમારો વિચાર બુસાવળ આવી ત્યાંથી ખંડવા થઇ મહુ સ્ટેશને ઉતરી મોટરમાં જ્યાં કંચનશ્રી હોય ત્યાં લઇ જવાનો નિશ્ચય હતો પણ મેળામાં ભૂલાં પડ્યાં, પેલા બે શ્રાવકોને શોધ્યા પણ જડ્યા નહીં. હું તો ઘણી ગભરાઈ. તેમાં મોટરવાળો અને બીજા બે બદમાસો મળ્યા અને અમને આમ ફસાવ્યાં. માટે જ તમારાથી બને તો કંચનશ્રી સાધ્વી પાસે લઇ જાઓ. ઘણા ભાગે તે મધુરી ગામે કે એટલામાં હશે. તમે શ્રાવક છો એટલે ઓળખના હશે એમ સમજી આ ખાનગી વાત તમારા આગળ જાહેર કહું છું. સરિતા આમાંનું કાંઈ જાણતી નથી. સાઈ થયું કે તે બદમાસો અમને તમારે લાં મુકી ગયા. નહીં તો અમારી પૂરી દુર્દશા હતી.”

જયંતીલાલ—“તમારે અત્રે રહેવાની મરજી હોય તો મારે ત્યાં સુખેથી રહો અને સરિતાને મોકલી આપવાની તજવીજ કહું.”

બેનકા—“તેને મારા ઉપર ખોટું ન લાગે તે પ્રમાણે ગોઠવણ કરો.” એમ વાતચીત કરી બંને સરિતા પાસે આવ્યાં.

બેનકા—“મને મારી ચિંતા કરતાં આ સરિતાની વધારે ચિંતા છે. તેના મામાએ મને ખાસ લલામણ કરી છે.”

વીરબાળા—“સરિતા બેન ! હવે તમે મનમાંથી ચિંતા કાઢી નાખો. તમારા ભાઈ તમને તમારા મામા પાસે મુકી આવશે.” આથી સરિતાને ધીરજ આવી.

જયંતીલાલ—“સરિતાબેન ! હું કાલે તપાસ કરી આવીશ અને સારી સોબત મળશે તો તમને બક્ષીપુર મોકલી આપીશ. જો નહીં

સોજત મળે તો હું જાતે મુકવા આવીશ. ” આ પ્રમાણે સરિતાના મનનું સમાધાન કરી તેઓ સુધ ગયાં.

ખીજે દિવસે સવારે જયંતીલાલ લાલભાઈ શેઠને મળવા ગયો; સરિતાનો હેવાલ કહ્યો. તે સાંભળી લાલભાઈએ કહ્યું “ હવે હું ખટ-પટમાં પડવા માગતો નથી. હું તો હવે ધરાયો, લગ્ન વખતે થયેલા ભવાડા મેં જોયા. મેં તો આચાર્યને સાફ જણાવી દીધું છે કે જાઓ જ્યાં જવું હોય ત્યાં, અહીંયાં રહેવાથી વધારે અપકીર્તિ થશે. સાફ થયું કે તે અહીંથી વરધીનગર ગયા. ”

જયંતીલાલે સમય ઓળખી કહ્યું, “ પણ આમાં તો પરોપકારનું કામ છે. પારકા લાલ લઈ જશે અને છોડી અદ્ધર વેચાશે. કુટુંબનાવાળા તેનો ભવ બગાડશે. માટે આ કામ તો પુણ્યનું છે. ”

આ સાંભળી લાલભાઈને વિચાર થવાથી જવાબ આપ્યો “ત્યારે તો તું જા, તેને વરધીનગર મુકી આવ. કંચનશ્રી પણ ઘણા ભાગે ત્યાં હશે. ખરચ થાય તે મારી પાસેથી લેજે. ”

આ પ્રમાણે તજવીજ કરી જયંતીલાલ ઘેર આવ્યો. જમી રહ્યા પછી જયંતીલાલે સરિતાને પુછ્યું “ કહો મેન ! શો વિચાર છે ? કોઈ સંગાથ તો નથી. પણ હું જાતે તમને મુકવા માટે આવીશ. ”

સરિતા—“ તમે આવો તો ઘણું સાફ. ”

જયંતીલાલ—“ ચાલો ત્યારે આજે બપોરની ટ્રેનમાં આપણે નીકળીએ. બોલ, મેનકા તારી શી મરજી છે ? અહીંયાં રહેવું હોય તો તારે માટે મારે ત્યાં નોકરી તૈયાર છે. તું વિધવા છે, તારે છોકરું છેયું નથી, માળાપ નથી, એટલે નથી ઉજાગરો અને નથી કોઈને પુછવાનું. મારે તારા જેવા માણસની જરૂર છે. ”

મેનકા—“ સરિતા બેન કહે તે પ્રમાણે કરું, તેમને ખોટું ન લાગવું જોઈએ. તેમની રજા હોય તો રહું. ”

સરિતા—“ મેનકા બેન ! તમારે રહેવું હોય તો સુખેથી રહો, મારી સાથે જયંતીલાલ છે એટલે મને જરા પણ શીકર નથી. ”

મેનકા ત્યાં રહી અને બપોરની ટ્રેનમાં જયંતીલાલ અને સરિતા રતલામ થઈ ફતેહપાદ ઉતરી મોટરમાં રાત્રે વરધીનગર ગયાં. તપાસ કરતાં આચાર્ય સૂર્યવિજય અને કંચનશ્રી ત્યાં હતાં. પરભારો સાધ્વી-ઓના ઉપાશ્રયે ગયો અને કંચનશ્રીને એકાંતમાં ખાનગી વાત કરી સરિતાને ત્યાં મુકી છાની રીતે જયંતીલાલ રવાના થઈ ગયો. સરિતા બિચારી કંચનશ્રીની જેલમાં પૂરાઈ.

જયંતીલાલ આચાર્યની પાસે ગયો અને ગુપ્ત રીતે તે બધી વાત કહીને સુધ્ધિ ગયો. સવારે મોટા પરોઢીએ રાત્રે નક્કી કરી રાખેલી મોટરમાં પગરસ્તે પરભારો કનકનગર ઉપડી ગયો.

ઘેરે ગયો તો મેનકાએ આશ્ચર્યપૂર્વક પુછ્યું “ક્યાંથી તમે આટલા દુંકા વખતમાં પાછા આવ્યા ?”

જયંતીલાલ—“સ્ટેશન ઉપરથીજ એવી સારી સોખત મળી કે જવાની જરૂર પડી નહીં, તોપણ સરિતાને હરકત ન આવે તે માટે પાંચ સાત સ્ટેશન સુધી જઈ સવારની વળતી ગાડીમાં પાછા આવ્યો.”

વીરબાળા—“સોખત તો સારી હતી ને ?”

જયંતીલાલ—“અરે કેવી ? આપણા ઘર જેવી. જરા પણ ચિંતા નથી. આપણે હવે મેનકાનો પગાર નક્કી કરો. તે અત્રેની ભોંમીઅણુ છે. ચાલાક છે, એટલે તને જરા પણ અડચણ આવશે નહીં. તારે ફક્ત રસોઈ કરવી. બાકી બધું તે કામ કરશે. તેની રસોઈ આપણને ખપે નહીં. નહીં તો તે પણ કરવા તૈયાર છે.”

મેનકા ખુશ થઈ બેઠી “વીરબાળા બેન ! તમારું તમામ કામ હું ઉપાડી લઉંશ. ઘરમાં પણ દીવા જેવું રાખીશ.”

જયંતીલાલ તેના હાથ તરફ નજર કરી મસ્કરીમાં કહેવા લાગ્યો “પણ આવા ઉઘાડા તારા હાથ આ શહેરમાં ન શોભે, બંગડીઓ પહેરે તો શું બગડી જાય ?”

મેનકા—“અમારામાં વિધવાથી કાચની બંગડીઓ ન પહેરાય, સોનાની પહેરાય, પણ અમારા નસીબમાં સોનાની બંગડી ક્યાંથી હોય ?”

જયંતીલાલ—“ તારે તેની શી પંચાત છે ? હું સૌનાની પહેરવા આપું તો તારાથી પહેરાયને ? ”

મેનકા—“ તમે આપો તો પહેરાય ? ”

જયંતીલાલ—“ હીક. તારી શેઠાણીને હું કહીશ એટલે તે બધું તને કાઢી આપશે. ” એમ કહી જમીને તે લાલભાઈ શેઠને ત્યાં ગયો અને સરિતાને વરધીનગરમાં કંચનશ્રી પાસે પહોંચાડી આગ્યાની લકીકત સવિસ્તર કહી. લાલભાઈ સાંભળી ખુશ થયા અને બોલ્યા “ જયંતીલાલ ! તું માઈં ઘણું કામ કરે છે અને તે પણ જોખમી કામ કરે છે. આવાં સાલસ તારાથી જ બની શકે. સરિતાને તેં હીક ઠેકાણે પાડી. નહીં તો કોઈ બદમાસો ઉપાડી કુટણ-ખાનામાં લઈ જત અને આખી છંદગી બગાડત. સાધવી પાસે મુકી આવ્યો તે હીક કર્યું. કાલે મારો છવ ઉદાસ હતો તેથી બરાબર ખુલાસો આપી શક્યો નહોતો. કેટલું ખરચ થયું ? ”

જયંતીલાલ—“ વધારે ખરચ થયું નથી. પચાસ રૂપીઆ થયા છે. ”

લાલભાઈએ તીજેરીમાંથી પચાસ રૂપીઆની નોટો ગણી આપી કહ્યું. “ તું જરા એ તરફ ધ્યાન રાખતો રહેજે. કદાચ ખાસ કામ પ્રસંગે મહારાજ બોલાવે તો જજે. આપણા બીજા માણસો તો છે. દર માસે પચાસ રૂપીઆ પ્રમાણે આપણે ત્યાંથી તું લઈ જજે. સાધુ-ઓની સરભરા રાખવી એ તારું કામ છે. હાલમાં જરા કટાકટીનો મામલો છે. આપણા વિરૂદ્ધ લોકલાગણી ખૂબ વધેલી છે. માટે બરાબર સંભાળીને કામ લેજે. આપણા દુશ્મનો લાથ આવે તો છોડવા નહીં. આપણું નાક થોડું કાપી નાખ્યું નથી ! પણ તું જેને મુકી આવ્યો તેનું નામ શું ? ”

જયંતીલાલ—“ તેનું નામ સરિતા. આ સરિતાને ન ઓળખી ? ભદ્રાપુરીમાં પેલો છુપી દીક્ષાવાળો કલ્યાણ પકડાયો તેની સગી બેન. ”

લાલભાઈ—“ ત્યારે તો તેને હીક શિક્ષા થઈ છે. વળી વરધી-નગરમાં કંચનશ્રી પાસે મુકી આવ્યો તે પણ હીક કર્યું. પેલી ટોળા

પણ જાણશે. આપણા ઘરમાં વાત કરીશ નહીં. કારણકે ભાઈ વીગે-રેને આ કામ પસંદ નથી. મારા ઉપર બહુ ગુસ્સે થયેલા છે.”

આ પ્રમાણે વાત કરી જયંતીલાલ શેરઅઝારમાં ગયો. ત્યાંથી પરવારી ઘેર આવ્યો અને વાળુ કરી રહ્યા પછી વીરબાળાને કહેવા લાગ્યો “આજે આપણે સીનેમા જોવા જઈએ. સાથે આ મેનકાને પણ લઈ જઈએ. તેણે ક્યાંથી જોયું હશે? આજે તો તેનો પોશાક બદલી નાખીએ. સોનાની પેલી બે સાદી બંગડીઓ કાઢી આપ. એક સાદું પોલકું અને સારો સાલ્વો આપ.”

વીરબાળા—“હવે તો આપણે બધી ચીજ તેને આપવી જ જોઈએ. આપણા ઘરનું માણસ બન્યું. તેનું ખોટું દેખાય તે આપણું ખોટું દેખાય” એમ વીરબાળા હસીને બોલી કપ્પાટ ઉઘાડી કપડાં કાઢી મેનકાને શણગારવા લાગી. મેનકાએ તો ન દીડાનું દીધું. દરેક વસ્તુ પહેરવાની ઇચ્છા થઈ. પચીસ વર્ષની યુવાન સ્ત્રી હતી. ઘણી ઊંચળી નહોતી પણ ઘાટીલી હતી, ઘઉંવર્ણી હતી. જુની કાંચળી કાઢી નાખી ફેન્સી પોલકું ઝુકાવી દીધું. સાલ્વો પણ નવો પહેરી લીધો. પતળી બંગડીઓ પણ ચડાવી દીધી. માથાના વાળ પણ ઝોળાવ્યા. વીરબાળાએ પણ પોતે હમેશની માફક સુશોભિત કપડાં પહેર્યાં. જયંતીલાલ તો ભપકાદાર હતોજ. આમ તેઓ તૈયાર થયાં અને ચોરડીએ તાળું લગાવી દીધું. ઉતરતાં દાદર આગળ બકુલ સામી મળી કે જયંતીલાલની સામું જોઈ હસીને ધીમે રહી ‘એકનાં બે બુલબુલ બનાવ્યાં’ એમ મશ્કરી કરી ચાલતી થઈ.

નીચે ઉતરી ગાડીમાં બેસી તેઓ સીનેમા જોવા ગયાં. પહેલા વર્ગની ટિકેટ લઈ ત્રણે જણ ખુરશી ઉપર ગોઠવાઈ ગયાં. બંનેની વચ્ચે જયંતીલાલ બેઠો.

શૃંગારરસ શીવાયનાં નાટકો કે સીનેમા નકામાંજ હોય છે. હાઉસ ખાલી રહે છે, એટલે માલેકો શૃંગારરસમાં જોનારવર્ગ કુબી જાય અને બાન ભૂલે તેવી વસ્તુસ્થિતિ ઉભી કરે છે. આજના સીનેમામાં દરેક

દેખાવ શૃંગારરસમય હતો. ચુંબન વગર તો દંપતીને ચાલેજ નહીં, આ-
લિંગન શીવાય તો જોડી શોભે જ નહીં, ઘડી ઘડીમાં સ્તનના બાગ
ઉઘાડા થાય તેવું સરી પડતું કપડું યુવાન સ્ત્રી પહેરે ત્યારે તેને કપડું
પહેરતાં આવડ્યું કહેવાય, એવી કામોત્તેજક ભાવના પ્રદર્શિત કરતાં
દ્રશ્યો નજરને આકર્ષી રહ્યાં હતાં. વળી નગ્ન જેવી દેખાતી સ્ત્રીઓ
વગરનો એક પણ દેખાવ નજરે પડતો નહોતો.

મેનકાને જોવામાં ખૂબ રસ પડ્યો. ઘણી ઘણી વસ્તુઓ નવાઈ
જેવી લાગતી અને જ્યંતીલાલ પાસેથી ખુલાસો પુછતી. મેનકા જો કે
નોકર તરીકે હતી છતાં તેના સ્વભાવ પ્રમાણે તે જાણે ખાસ સંબંધી
તરીકે હોય તેવા હાવભાવ કરી વાતો કરતી.

આ પ્રમાણે આનંદમાં વખત ગુજરી બહાર આવી ગાડીમાં
બેસી તેઓ ઘર તરફ ચાલ્યાં. રસ્તામાં સીનેમાની વાતો ચાલી રહી.
“તેણે આમ પહેર્યું હતું, તે આવી દેખાતી હતી, પેલો મસ્કરી કરતો
હતો, તે શરમાતી હતી.” એમ વાતમાં ઠટ્ટા મસ્કરી કરતાં ઘેરે આવ્યાં.

થોડી વાર થઈ કે ખાનગી વાત કરવા બસંતીલાલે જ્યંતીલાલને
પોતાની ઓરડીમાં બોલાવ્યો. જ્યંતીલાલને દેખીને બહુલ જોડે
આવીને ઉભી રહી. બસંતીલાલે પુછ્યું “કેમ જ્યંતીલાલ! ધાર્યું કામ
કરીએ છીએ કે નહીં? તમે ફાંકડી માગી તો ફાંકડો મંગાવી આપી.
અમારે તો કુટણખાના સાથે એટલો બધો સંબંધ છે કે તે અમારું
કામ કયાં વિના રહેજ નહીં. પેલી છોડી તમારી જાતની નીકળવાથી
જતી મુકી તે ફીક કર્યું પણ તેને ૨-૩ માસ રાખી કેળવી હોત
તો એક ખુબસુરત સુંદરી થાત. પણ મારી સલાહ પ્રમાણે એટલું ડહા-
પણ વાપર્યું તે માટે ધન્યવાદ આપું છું. પણ તેને કયાં મુકી આવ્યો?”

જ્યંતીલાલ—“એક સારી સાધ્વી પાસે વરધીનગર મુકી
આવ્યો. તે તેની મરજી પ્રમાણે તેના ઘેરે પહોંચાડશે. વાત મનમાં
રાખજો. મેં પેલી મેનકાને અને વીરખાળાને સંગાથ સાથે તેના ઘેર
પહોંચાડી છે એમ જાણવેલું છે.”

અસંતીલાલ—“ચાલો તે તો ફીક થયું. પણ તમે જે દિવસમાં પેલી મેનકાનો ડોળ ફેરવી દીધો. મને લાગે છે કે તે ધંધામાં ઉતરેલી હશે. તે વિના તમે જે દિવસમાં ભોળવી શકો નહીં.”

જ્યંતીલાલ—“હજી કાંઈ પરીક્ષા કરી નથી.”

બકુલ—“કરી જીએને પરીક્ષા! કોની રાહ જીએ છો? તેનાથી તો ધંધો લેવાનો છે. મારી પાસે જરા આવતી જતી કરજો એટલે હું તૈયાર બનાવી દઇશ. છે તો બરાબર મજબુત અને ધારીલી. તમે તો હાથે બંગડીઓ પણ પહેરાવી. મને લાગે છે કે જેની બંગડી જે પહેરે તે તેની ગણાય. વિધવાની સઘવા બનાવી” આમ મશ્કરી કરી નખરા કરતી બકુલ અંદર ચાલી ગઇ. જ્યંતીલાલ પણ ઉઠ્યો ને પોતાની ઓરડીમાં ગયો. ઓરડી બંધ કરી ત્રણ જણ વાતમાં ચડ્યાં.

જ્યંતીલાલ—“મેનકા! તારો આજનો ઠાઠ તો એવો હતો કે જો આ તારી શેઠાણી જોડે ન હોત તો લોકો જુદી જુદી વાતો કરત. કોઈ કહે કે નોકર હતી? કપડાંથી રૂપ કેવું ફેરવાઈ જાય? તારું શરીર એવું છે કે તને જે પહેરાવીએ તે શાભે છે. તું તો મોટા શ્રીમંતના ઘરમાં શાભે એવી અપ્સરા જેવી છે. તારું નસીબ એવું કે તું માણીના ઘેર અવતરી અને પાછી રાંડી. પણ મેનકા! તમારામાં તો નાતરાં થાય, કોઈ જોણી કાઢને ફાંકડો માણી કે જે મોટા શેઠના બાગમાં રહેતો હોય! બાગમાં જુદા મકાનમાં તમને બંનેને રહેવાનું મળશે અને શેઠાણી સાથે મ્હાલવાનું પણ મળશે.”

મેનકા—પણ તેવું દેશમાં ક્યાંથી મળી આવે? અહીંયાં રહું તો કહાય મળી આવે. પણ હવે પગ બાંધીને રહેવાની મારી મરજી નથી. આમ છુટાં ફરીશું અને પેટનું પૂરું કરીશું. તમારા જેવા સારા શેઠની નોકરી કરવામાં ઘણી મજા છે. ફરવાનું મળે, રહેવાનું મળે, ખાવાનું મળે, જેવી શેઠ શેઠાણીની મહેરબાની.”

જ્યંતીલાલ—“પણ તારી ઉંમર નાની છે એટલે તારે ઘણી ઘણી રીતે સાચવવું પડે ને?”

મેનકા—“એ તો સાચવીએ. બધુંએ સચવાય, જેવો સહવાસ. એક એકનાં મન ઉપર આધાર રાખે છે. ઘરમાં એક બીજાની સાથે મન મળ્યા પછી ઉડા ઉતરાતું નથી.”

એટલામાં વીરબાળાને હાજત થવાથી લોટામાં પાણી નાખવા મેનકાને સૂચના કરી. મેનકાએ પાણી આપ્યું અને વીરબાળા જાજર ગઈ. મેનકા પ્રથમ જ્યાં બેઠી હતી ત્યાં તે પાછી આવીને બેસતી હતી કે જ્યંતીલાલે કહ્યું “બારણાની સાંકળ બંધ કર.”

મેનકા—“છોને ઉઘાડાં રહ્યાં, હમણાં શેઠાણી પાછાં આવશે.”

જ્યંતીલાલ—“બંધ કરવાથી કાંઈ હરકત છે ? તને ડર લાગે છે ?

મેનકા—“ના ના, તમારો ડર મને શાનો ? એમ ડર હોત તો તમારે ત્યાં શું કરવા રહેત અને તમારી સાથે ફરવા આવત ? પણ શેઠાણી કદાચ આવે તો તેમને ખોટું લાગે.”

જ્યંતીલાલ—“તને તો ખોટું લાગવાનું કારણ નથી ને ?”

મેનકા—“ના ના, મને તો જરા પણ કારણ નથી, અમે તો માગી રહ્યાં, નોકરી કરવાની, એટલે એવું ખોટું લગાડનાં રહીએ તો કેમ પાલવે ? સમજો કે શેઠાણી ગામ ગયાં હોય ત્યારે શું મારે તમારી સાથે ઘરમાં ન રહેવું ? અમે તો એવી બાબતથી ટેવાઈ ગયેલાં, અમે તો શેઠની મરજી પ્રમાણે ચાલીએ.” એમ માર્મિક શબ્દો બોલી આંખના પલકારાથી મેનકાએ પોતાનું હૃદય ખાલી કર્યું.

આ સાંભળી જ્યંતીલાલે પોતાના ગળામાં મોનાનો ઝીણો અછોડો હતો તે કાઢી મેનકાના ગળામાં પહેરાવવા હાથમાં રાખી કહેવા લાગ્યો “મેનકા ! આઘી આવી આ પહેરને, જે કેવો લાગે છે ?”

મેનકા જરા બારણા સામું જોઈને જ્યંતીલાલની પાસે આવી અને માથું ઉઘાડું કર્યું. જ્યંતીલાલે અછોડો ગળામાં નાખ્યો અને આંકડો છાતી આગળ લાવી ભરાવવા લાગ્યો. વાર કરવાની ખાતર જાણે આંકડો કઠણ છે, ઝટ ભરાતો નથી, એવા ઉદ્દગાર કાઢવા લાગ્યો. પેલી મેનકા પણ ધીમે ધીમે પોતાના સાહવાનો છોડો ખસતો કરવા

લાગી. ચોળા પણ તસતસતી પહેરેલી હતી. ન્યાં સુધી વીરબાળાએ ખાણું ખખડાવ્યું નહીં ત્યાં સુધી અછોડાને આંકડો ભરાયો નહીં. અને આંકડો બનાવનાર સોનીની અનેક કસુરો નીકળવા માંડી.

વીરબાળા આવી કે મેનકા ઝટ ચમકી ઉભી થઇ. શેઠાણીના હાથપગ ધોવરાવ્યા. પાછાં ત્રણે જણ વાતોમાં ગુંથાયાં. આ વાતો અને પેલી વાતોમાં ફેર પડ્યો. પેલો આંકડો ભરાવવાની વાત તો જરા આગળ વધેલી હતી એટલે આ પાછળ પડતી વાતો ગમી નહીં. બંનેનાં હૃદય વધુ એકાંત મેળવી ખાલી કરવા તરફ રોકાયાં.

એવી રીતે થોડાક દિવસો ગયા. જ્યંતીલાલની અધીરાઇ વધતી ગઇ. મેનકાને નાટક સીનેમા ખૂબ દેખાડ્યાં.

એક રાત્રે વીરબાળાને જ્યંતીલાલ કહેવા લાગ્યો “તેં આ મેનકાની પરીક્ષા કરી ? જે કામ માટે આપણે રાખી છે તે તું ભૂલી ગઇ ? તે કામનો તેનામાં ગુણ છે ?”

વીરબાળા—“મને પરીક્ષા કરતાં ન આવડે, તે તો બધું તમને આવડે, તમે સુમેથી પુછી જુઓને ? એમાં શાની શરમ ?”

જ્યંતીલાલ—“પણ હું શી રીતે પુછી જોઉં ? તારા દેખતાં તે શરૂઆતમાં ન બોલે. બોલતાં શરમાય.”

“મારા દેખતાં શરમાય તો હું બાજુની ઓરડીમાં બેસી રહીશ. તમે તેનું મન પારખી લો, તે બધી વિદ્યા તમને આવડે છે” એમ કહી વીરબાળાએ મેનકાને અંદર બોલાવી.

“કેમ શું કામ છે ? તમે બંને એકાંતમાં છો તેથી અંદર ન આવી.” એમ વિવેકથી બોલી મેનકા વીરબાળાની જોડે આવીને બેઠી. પછી વીરબાળા બહાનું કાઢી બાજુની ઓરડીમાં જઇ ઓરડી બંધ કરી સુઇ ગઇ.

મેનકાએ શંકાથી પૂછ્યું “શેઠાણી કેમ અંદર જઇ સુઇ ગયાં ?”

જ્યંતીલાલે જવાબ આપ્યો “આજે તેને ઉધ આવે છે એટલે વહેલી સુઇ ગઇ. મને તો મોડા સુવાની ટેવ છે. જરા પાણી પીવાનું

લાવ. આરણું ઉઘાડું હોય તો બંધ કરજે. બૂલથી ઉઘાડું રહી ન જાય. સાંકળ વાસજે. કોઇ આવશે તો ઉઘાડીશું.”

મેનકા પાણી લઇ આવી અને આરણું તપાસી જોયું. ‘બંધ કરેલું છે’ એમ કહી જ્યંતીલાલની પાસે આવીને બેઠી. બંનેની નજર ક્ષણવાર ભેગી થતાં બંને રોમાંચ થઇ ગયાં. બંને આવા સમયની શોધમાં હતાં. તેની અચાનક પ્રાપ્તિ થવાથી અંદરથી આનંદનો પ્રકાશ છવાઈ રહ્યો. હવે હૃદયનો ભાવ બહાર પ્રકટ કરવા બંને પોતપોતાની યુક્તિઓ સાધવા લાગ્યાં.

જ્યંતીલાલે પુછ્યું “ મેનકા ! તને કેટલાં વર્ષ થયાં ?

મેનકા—“ પચીસ વર્ષ થયાં છે. ”

જ્યંતીલાલ—“ કેટલામા વર્ષે પરણી હતી ? ”

મેનકા—“ પંદરમા વર્ષે પરણી, અને ઓગણીસમા વર્ષે રાંડી, ચાર વર્ષ પરણેત રહ્યું. ”

જ્યંતીલાલ—“ એકે સુવાવડ આવી હતી ? ”

મેનકા—“ ના ના, એકે આવી નહોતી. ”

જ્યંતીલાલ—“ તેથી જ તારા શરીરનો બાંધો સારો જળવા-યેલો છે એમ તને નથી લાગતું ? ”

મેનકા—“ તમે કહો છો તેમ મને સૌ વીસ વર્ષની ગણે છે. ”

જ્યંતીલાલ—“ તારે તો અહીંની જાંદગી ગુન્નરવી જોઇએ. વગર મહેનતે પૈસાની કોથળી ઠલવનારા ધણા શોખીન શ્રીમંતો અહીંઆં હોય છે. આ પાડોશમાં કોણુ રહે છે તેમને તું ઓળખે છે ? ”

મેનકા—“ ઓળખતી તો નથી પણ તેમની રીતભાત સમજી ગઈ છું. મને તો કુટુંબીઆના જેવું લાગે છે, બપોરે પેલાં ફાંકડાં બકુલ-બાઈ પાસે કેટલાક મળવા આવે છે અને અંદર વાશીને બે ત્રણ કલાક સુધી મોજ કરે છે. બાઇનો ડોળ બરાબર વેસ્યા જેવો છે. કોઈ વખતે બસંતીલાલ હોય છે અને કોઈ કોઈ વખતે ગેરહાજર હોય છે. કોઈ કોઈ બાઇઓ પણ રાત્રે આવે છે અને લહેર ઉડાવે છે.”

જ્યંતીલાલ—“ મેનકા ! મારે તારી સલાહ લેવાની છે.”

મેનકા—“ વળી મારી સલાહ શા કામની ? તમે તો મોટા શેઠ રહ્યા. તમારી મહેરબાનીથી હું અમે તેવી મોટી થઇને ફરું પણ મૂળ તો ગરીબ માલણને ? ”

જ્યંતીલાલ—“ તે બધું ખરું, પણ તારી પાસે કામણ છે, અને તે કામણનીજ કીંમત છે માટે તારી સલાહ લેવાની છે.”

મેનકા—“ આમ આપણે ખાનગીમાં એકલાં વાતો કરીએ છીએ તેથી શેઠાણી નહીં બહેમાય ? ”

“ જો તને ખરેખરું કહું, સાંભળ, તું જરાપણ શરમાઇશ નહીં. તેણે મને કહ્યું છે કે તમારે તેની સાથે છુટથી વાત કરવી હોય તો કરજો અને તે માટે તે સુધ્ધ ગર્ભ છે. માટે તું જરાએ ગભરાઇશ નહીં. નિશ્ચિંતે બેસ ” એમ છુટ લઈ જ્યંતીલાલે તેનો હાથ પકડી પોતાની પાસે કાચ ઉપર બેસાડી. કાચની સામે મોટો આયતો હતો તેમાં તે બંનેજણ દેખાતાં હતાં. વીજળીની બત્તીઓ બરાબર પ્રકાશ આપી રહી હતી. મેનકા પોતાનું અંગ સુશોભિત દેખાય તે પ્રમાણે આયનામાં વચ્ચે વચ્ચે નજર કરી કપડાના છેડા આઘાપાછા કરતી. એમ ચાળા કરતી મેનકા બોલી. “ શી સલાહ લેવાની છે ? ”

જ્યંતીલાલ—“ મારી ઇચ્છા એવી છે કે આ બસંતીલાલે જેવો ધંધો ઉઘાડ્યો છે તેવો ધંધો આપણે ઉઘાડીએ તો ફાવી શકીએ ? આ ધંધામાં ખાસ સ્ત્રીની જરૂર છે માટે તમારી સલાહ માગું છું.”

મેનકા—“ પણ શેઠાણીની મરજી પુછી છે ? ”

જ્યંતીલાલ—“ શેઠાણીએ એટલું કમળ કર્યું છે કે તમે આવી સ્ત્રીઓ રાખી બીજાઓને બોલાવી જેમ કરવું ઘટે તેમ કરશો તેમાં મારો વાંધો નથી.”

મેનકા—“ શેઠાણી પોતાને માટે ના કહેતાં હશે.”

જ્યંતીલાલ—“ હા પોતાને માટે ના પાડે છે. તેવી વાત કરતાં તો તે ગુસ્સે થાય છે. માટે હમણાં તેને આગ્રહ કરવો મુકી દઈ તારા

જેવાની મારફત કામ લઇએ તો બની શકે ? મારો ને તારો અરધો જામ. તારી બીજી બેનપણીઓ હોય તો તે તું બ્યારે લાવે ત્યારે ધંધો વધારીએ. હમણું તો તારી હીમત ઉપર બધું કામ લઇએ. જે તું છે યુવાન, દેખાવડી, તને અલંકાર અને સુંદર કપડાં પહેરવા આપીશું એટલે ગમે તેવા પણ અંજશે. આ બસંતીલાલ તો કોઇ કોઇ વખત એક રાતમાં પાંચસો પાંચસો કમાય છે. ”

આ સાંભળી મેનકા વિચાર કરવા લાગી. આમ તેને વિચારમાં પડેલી જોઈ જ્યંતીલાલે પુછ્યું “ કેમ શો વિચાર કરે છે ? ”

મેનકા—“વિચાર તો બીજો નહીં, પણ શેઠાણી મારા ઉપર ગુસ્સે થાય તો ફજેતી થાય તેનો વિચાર કરું છું. ”

જ્યંતીલાલ—“તે તો મેં તને એક વાર કહી દીધું છે કે તેમાં તેનો જરા વાંધો નથી. તું જોને, તેને પણ ધીમે ધીમે તારા જેવી બનાવી દઈશું. તારું જરા જોશે એટલે તે પણ શીખશે. આપણે કાંઈ વેશ્યા-વાડા જેવું કરવું નથી. પરંતુ ખાનદાની ભરેલું ખાંજરા જેવું બનાવીશું. તારી હીમત હોય તો તે ધંધો ઉઘાડીએ અને સારો દિવસ જોઈ શરૂઆત કરીએ. રોજ રોજ તારા લાયક ફાંકડા ગ્રાહકો તને આણી આપું. પછી પૈસા કઢાવવાની જેવી તારી ચતુરાઈ. ” એમ કહી જ્યંતીલાલે તેના ખભા ઉપર હાથ મુક્યો. મેનકા તેનો સહર્ષ સ્વીકાર કરી બોલી “તમે જે વાત કરી તેમાં શેઠાણી ભેગાં ભજે તોજ ફાવી શકાય. ”

જ્યંતીલાલ—“એમ કેમ ? જો તને સમજાવું. ધારો કે આપણે ત્રણે બેઠાં છીએ. તેવામાં આપેલા વાયદા પ્રમાણે કોઈ ગૃહસ્થ આવ્યો. પ્રથમ તો આપણે તેને આવકાર આપી બેસાડીએ. અમે આગલા ઓરડામાં રહીએ અને તને અંદરના ઓરડામાં કોઈ બહાને મોકલીએ, પછી પેલા આવેલા ગૃહસ્થને અંદર જવા સૂચન કરીએ. તમે અંદરથી બારણાં બંધ કરો અને બસંતીલાલનું બુલબુલ કરે છે તેમ તમે કરો. કહે, એમાં શું હરકત છે ? ”

મેનકા—“આમ કરવામાં તો કાંઈ હરકત જેવું જણાતું નથી. ”

જયંતીલાલ—“સારે મરણ હોય તો અરધા ભાગે પેઢી ઉઘાડીએ.” એમ વાતમાં ને વાતમાં ખભા ઉપરનો હાથ જરા નીચે ગતિમાન થવા લાગ્યો. મેનકા તેનો હૃદયપૂર્વક સત્કાર કરતી ચાલી.

મેનકા—“તમે કહો છો તે કબુલ છે પણ આ કામ માટે એટલી ભલામણ છે કે જે જે ગ્રાહકો લાવે તે સારા શ્રીમંત અને ખાનદાન લાવજો. તોફાની કે તાલંબાજ લાવશે નહીં. વળી આપણા ઠાઠમાં વધારો કરવો પડશે. બસંતીલાલના દીવાનખાનાનો ઠાઠ હું જોઈ આવી છું. જે વખતે તે બરાબર કપડાં પહેરી પલંગ ઉપર બેસે છે તે વખતે ગમે તેવો પણ અંજાઈ જાય ! અપ્સરા જેવી લાગે છે.”

આ શબ્દો સાંભળી જયંતીલાલ મગરૂરી સાથે બોલ્યો “મેનકા ! તે તો દેખાવ પૂરતી બે ઘડીની અપ્સરા, પણ તું તો કાયમની ખરેખરી અપ્સરા છે તેની તને ક્યાં ખબર છે ? તું જોતો ખરી, તને પણ તેનાથી વધારે શણગારીશ. મારી પાસે એક પોલકું છે તે તું જો ” એમ કહી એકદમ કપાટ ઉઘાડી તેમાંથી પોલકું કાઢી તેના ખોળામાં નાખ્યું. મેનકા હાથમાં લઈ બરાબર જોઈ કહેવા લાગી “બહુજ સરસ છે. બકુલના પોલકા કરતાં પણ ચડે તેવું છે.”

જયંતીલાલ—“ના ના, એમ બોલીને મારે તારો અભિપ્રાય જોઈતો નથી. પહેરી જો, બરાબર શ્રીટ થાય છે ? ”

“હું પહેરી જોઉં છું, ચોળી ઉપર ન ફાવે, તેથી તે કાઢી નાખીને પહેરું છું ” એમ કહી મેનકા ચોળી કાઢી નાખી ચાલાકથી પોલકું પહેરવા લાગી. બટણ પાછળ હોવાથી તે ભરાવવામાં અડચણ પડી કે તે બોલી “મને તો આ બટણ ભરાવવાં ફાવતાં નથી.”

“અરે ! તેમાં શું બગડી ગયું ? હું ભરાવું ” એમ કહી મેનકાને તકતા આગળ ઉભી રાખી જયંતીલાલ પાછળથી બટણ ભરાવવા લાગ્યો. જેમ જેમ ભરાવતો ગયો તેમ તેમ મેનકાના અવયવો આકર્ષક બનતા ગયા. સામો તકતો હોવાથી બંને જોઈ શકતાં હતાં. સાત બટણ ભરાવવામાં અરધો કલાક થયો. “દરજીએ ગાજ ઘણુંજ નાનાં.

ખનાવ્યાં છે તેથી ભરાવતાં વાર લાગી ” એમ દરજીની ખોડ કાઢી જ્યંતીલાલે કહ્યું “ કેમ મેનકા ! પોલકું તારા શરીરના માપનું છે ને ? ”

મેનકા ખુશ થઈ દર્શાવે બોલી “ તમારા કામમાં શાની ખામી હોય ? બરાબર અંધ ખેસતું છે. આવુંજ જોઈએ ” એમ કહી મેનકા પાછળ હાથ નાખી બટન કાઢવા લાગી કે જ્યંતીલાલ તેનો હાથ ખેંચી લઇ કહેવા લાગ્યો “ ઉતાવળ કરવાની નથી, હજુ તો તને શણુગારવી બાકી છે. ” મનગમતું બનતું હોવાથી મેનકા બોલી “ શણુગારવી હોય તેટલી શણુગારો, તમારી આગળ ઉભી છું. ”

જ્યંતીલાલે કપાટમાંથી સાડી કાઢી, નેકલેસ કાઢ્યો, અંગડીઓ કાઢી. મેનકા તેનો સત્તર સત્કાર કરવા લાગી, અને થોડી વારમાં બસંતીલાલના બુલબુલ જેવી બની ગઈ. તકતા આગળ અને જોડે ઉભાં રહી લપકો જોવા લાગ્યાં. થોડીધણી રહેલી લજ્જતને પણ તિલાંજલિ આપી દીધી. અને કામાતૂર થઈ ગયાં. અધીરાઇ તથા વ્યાકુલતા ભરેલા જ્યંતીલાલના આળાથી મેનકાથી સ્વાભાવિક રીતે બોલાઇ જવાયું “ હવે બત્તીની શી જરૂર છે ? ” આ શબ્દોની સાથે જ્યંતીલાલે બત્તીઓ ગુલ કરી દીધી અને બંને અંધકારને વશ થઇ ગયાં.

આજથી જ્યંતીલાલ અને મેનકાની પેઠી શરૂ થઇ. બોળા બિચારી વીરબાળા જોડેના દીવાનખાનામાં નિદ્રાવશ થઇ ગઇ હતી. તેનું હૃદય એવું શુદ્ધ હતું કે ધણીની ચેષ્ટા જોવા કોઇ પણ ખરણાની તડમાંથી જોવાની કે કાન માંડી સાંભળવાની ઇચ્છા પણ તેને થઇ નહોતી. દુનિયામાં આવાં ભલાં માણસો છેતરાઈ ધણા પ્રકારે દુઃખી થાય છે અને મેનકા જેવી કુલટા સ્ત્રી મોજમજ ભોગવી ધણા આનંદમાં રહે છે. આ કાયડાનો કોઇ ઉકેલ કરી આપશે ? આવા બનાવો બનવાથી કોઇ કવિને લખવાનું મન થઇ આવ્યું કે—

ધેલા નર ધોડે ચડે, ડાહ્યાના બેહાલ,
પતિવ્રતા બુખે મરે, લાડુ ખાય છીનાળ.

પ્રકરણ ૩૦ મું.

કનકનગરમાં જૈનપરિષદની ખાસ બેઠક.
રા. બ. ભારતીકુમારનું ભાષણ અને ઠરાવો.

● Our deliberate conviction has grown upon us with every effort, that it is only a religious revival that can furnish sufficient moral strength to work out the complex social problems which demand our attention. Only a religious revival, not of forms, but of sincere earnestness which constitutes true religion, can effect the desired end.

M. G. Ranade.

† For just experience tells in every soil,
That those that think must govern those that toil.

—Goldsmith.

કનકનગરનાં તેમજ બહારનાં તમામ વર્તમાનપત્રોમાં શેઠ લાલભાઈના લાલભુવનમાં દીક્ષા નિમિત્તે ડોશીએ પ્રાણ ગુમાવ્યાની સ્વર્ગ્ય ખુબ જોશબેર ચાલી રહી. અને સૂર્યવિજય જેવા અયોગ્ય દીક્ષાના હિમાયતી સાધુઓ તથા લાલભાઈ જેવા અંધ શ્રદ્ધાળુ ભક્તો.

● આપણા તમામ પ્રયત્નોથી હૃદયવેલી પુખ્ત વિચાર યુક્ત માન્યતા એવી થઈ છે કે ધાર્મિક સુધારણા, આપણું ધ્યાન ખેંચી રહેલા ગુંચવાડા ભરેલા સંસારસુધારના સિદ્ધાંતોનો અમલ કરાવવા કામ કરવા પૂરતું બળ આપી શકશે. માત્ર ધાર્મિક સુધારણા - બાહ્ય દેખાવની બનેલી નહીં પરંતુ ધર્મનું બંધારણ રચનાર ખરી અંતરભાવનાની સુધારણા - ધારેલી ઈચ્છાને બર લાવશે.

† દરેક દેશના અનુભવ ઉપરથી જણાય છે કે જેઓ વિચારશીલ અર્થાત્ માનસિક પરિશ્રમ ઠઠાવનાર છે તેઓ, મહેનત કરનાર અર્થાત્ શારીરિક પરિશ્રમ ઠઠાવનાર ઉપર રાજ્ય કરે છે.

પ્રત્યે ટીકાકારોએ ધણેજ તિરસ્કાર બતાવ્યો. એકંદર રીતે તેમના વિરુદ્ધ એવું વાતાવરણ બગડી ગયું કે સાધુનું નામ દેતાં તેમના પ્રત્યે અણુગમાની લાગણી ઉત્પન્ન થતી.

આ સંયોગોમાં અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ તરફથી દીક્ષા સંબંધી વિચાર કરી ઠરાવ કરવા જૈનપરિષદની ખાસ બેઠક ટાઉનહોલમાં ભરવાની જખરી તૈયારીઓ થવા લાગી. દેશ પરદેશ આમંત્રણ પત્રિકાઓ રવાના કરવામાં આવી અને તે સાથે ભદ્રાપુરીમાં કલ્યાણની દીક્ષાના થયેલા ભવાડા તથા કનકનગરની ધમાલના દયાજનક હેવાલો તેમજ ખીજ તેવા બનેલા બનાવોના રીપોર્ટ મોકલાવી જૈનોમાં જગૃતિ આણવામાં આવી.

અષાઢ માસની વૃષ્ટિ વરસતી હતી છતાં અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજની જ્યાં જ્યાં શાખાઓ હતી ત્યાં તેના કાર્યવાહકો અને પ્રચારસમિતિના સભાસદો અઠવાડીયા પહેલાં કનકનગરમાં આવી પહોંચ્યા અને શહેરના જૈનોના જુદા જુદા લતાઓમાં નાની નાની સભાઓ ભરી લોકમત કેળવવા લાગ્યા. દેશાવરમાં પણ પ્રચારસમિતિના સભ્યોએ ગામે ગામ ફરી જૈનોની ઉંધ હિડાડી દીધી. સભામાં કાર્ય વધારે હોવાથી અષાઢ વદ છટ્ટ તથા સાતમ, રવિવાર અને સોમવાર એમ બે દિવસો રાખવામાં આવ્યા. સરકારી તેમજ ખીજ નોકરવર્ગને અનુકૂળતા થઇ પડે એટલા હેતુથી રવિ અને સોમની જોડે જોડે રજા હોવાથી તે દિવસો પસંદ કર્યા હતા. પ્રમુખ તરીકે કનકનગરના બાહોશ બેરીસ્ટર, જૈનકોમના આગેવાન, વર્ધમાન વિદ્યાલયના પેટ્રન અને વડી ધારાસભાના સભાસદ શ્રીયુત રા. બ. ભારતીકુમાર વિશ્વકુમાર એમ. એ. એલ એલ. ખી. ની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. આ ભારતીકુમાર ભદ્રાપુરીના રા. બ. અશ્વિનીકુમારના પિતરાઈ ભાઈ થતા હતા. તેમનું આખું કુટુંબ કેળવણી પામેલું અને સંસ્કારી હતું. તે જૈનધર્મના કામમાં આગેવાની ભરેલો ભાગ લેતા અને વગર શ્રીએ જૈનકોમના કેસ લડતા.

ભદ્રાપુરીથી રસિકલાલની આગેવાની નીચે સો પ્રતિનિધિઓ અને તેમની પત્ની માલતીની આગેવાની નીચે પચીસ સ્ત્રીપ્રતિનિધિઓ કનકનગરમાં આવી પહોંચ્યાં. માલતી પણ કનકનગરમાં શ્રીમંત ગૃહસ્થોના ઘેરે જઈ તેમની સ્ત્રીઓમાં સારી જાગૃતિ લાવી.

સભામાં હાજરી આપવા કેટલાક ગૃહસ્થો લાલભાઈ શેઠને આમ્રહ કરતા પણ ડોશીના બનાવ પછી તેમની હીંમત કમી થઈ ગઈ હતી. તેથી માલના કામનું બહાનું કાઢી તે બહાર ગામ ઉપડી ગયા.

ટાઉન હોલમાં ચાર પાંચ હજાર માણસોની સવડ થાય તેટલી વિશાળ જગો હતી. સભાનું કામ એક વાગે શરૂ થવાનું હતું પણ પ્રેક્ષકો તો અગીયાર વાગ્યાથી આવીને બેસી ગયા હતા. આશરે પાંચસો સ્ત્રીઓએ હાજરી આપી હતી. મોટા મોટા અમલદારો તથા જૈને-તર પ્રજાના આગેવાનોને આમંત્રણ કરી બોલાવવામાં આવ્યા હતા. તેમની પણ સંખ્યા સારી જણાતી હતી. એક વાગતા સુધીમાં હોલ ચીકાર ભરાઈ ગયો. સહભાગ્યે વરસાદ બંધ હતો અને માત્ર આકાશમાં વાદળાં છવાઈ રહ્યાં હતાં. શરૂઆતમાં મંગલાચરણ થયા બાદ એક યુવકે વાઘ સાથે નીચેની ગઝલ શરૂ કરી—

અરે જૈનો હવે જાગો !

અરે ઓ જૈન બંધુઓ ! હવે જાગી જરા જુઓ !	
રૂઠ્યા છે કેાઠ સાધુઓ ! અરે જૈનો હવે જાગો !	૧
હતા જે જૈનના તારક, હતા જે ધર્મના પાલક,	
હવે તે તો બન્યા ધાતક ! અરે જૈનો હવે જાગો !	૨
જગાવી યુદ્ધ દીક્ષાનું, બતાવી ધર્મનું બહાનું,	
મર્યાબું ખૂબ ધીંગાણું ! અરે જૈનો હવે જાગો !	૩
તમારાં માનીતાં બાળક, લુટી લે છે જુઓ બેશક !	
કહી રક્ષક બને ભક્ષક ! અરે જૈનો હવે જાગો !	૪
મુકી દઈ શાસ્ત્ર કોરાણે, નસાડે પુત્ર બહાલાને,	
ન પુછે બાપ કે માને ! અરે જૈનો હવે જાગો !	૫

- કરે રૂદન પિતા માતા, નથી સાધુ દયા ખાતા,
દિસે તે તોજ મલકાતા ! અરે જૈનો હવે જગો ! ૬
- પતિ વિનાજ દુઃખીઆરી મરે ઝૂરી તરૂણ નારી,
ન છોડે સાધુ હઠ ભારી, અરે જૈનો હવે જગો. ૭
- સગાંની રાડને સુણી ન પીગળે છે જરા મુનિ !
દયાના છે ખરા ખૂની ! અરે જૈનો હવે જગો. ૮
- પડાવી સંતતિ વહાલી કરે છે આમ ઘર ખાલી !
જરા જુઓજ નીલાળી, અરે જૈનો હવે જગો. ૯
- બન્યા સંસારોના દુશ્મન, યુગરે જે ઉપર જીવન,
શું આ તે સાધુનું વર્તન ? અરે જૈનો હવે જગો. ૧૦
- વસાવી તાળું ખંભાતી, ઘટાડે જૈનની નતિ !
વધે છે આર્યો શું ખ્યાતિ ? અરે જૈનો હવે જગો ! ૧૧
- અરે સૌ સાથ જોડાઓ, દયાવો આર્વો દીક્ષાઓ,
મહા સુખ જો તમે મહાઓ અરે જૈનો હવે જગો ! ૧૨

ત્યાર બાદ સ્વાગતમંડળના પ્રમુખનું ભાષણ થયા પછી અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજના સેક્રેટરીએ જૈનપરિષદની ખાસ બેઠક ભરવાનો હેતુ કહી સંભળાવી પ્રમુખની દરખાસ્ત મુકી, તેને બીજા ગૃહસ્થો તરફથી ટેકો અને અનુમોદન મળતાં તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે રા. બ. ભારતીકુમારે પ્રમુખપદ સ્વીકારી પોતાનું ભાષણ શુભંદ અવાજે નીચે પ્રમાણે શરૂ કર્યું—

પ્રતિનિધિબંધુઓ, ગૃહસ્થો અને સુશીલ બેનો !

આપે મને પ્રમુખપદ આપી જે માન આપ્યું છે તે માટે આપનો ઉપકાર માનું છું. તે માનની સાથે જે જોખમદારી મારા ઉપર આવી છે તે ઉપાડી લેવા અધિષ્ઠાતા દેવો મારા હૃદયને બળ આપે.

આજની ખાસ બેઠક ભરવાનો હેતુ ન્યારથી આમંત્રણ પત્રિકાઓ બહાર પડી છે ત્યારથી સૌ ભાઈ જાણે છે કે અયોગ્ય દીક્ષાની જે પ્રવૃત્તિ કેટલાક દુરાગ્રહી આચાર્યો અને સાધુઓ તરફથી ચાલી

રહી છે તેને કોઈ પણ ઉપાયે નાશુદ્ધ કરવી જોઈએ. સેક્રેટરીએ તે સંબંધી પૂરતું વિવેચન કરેલું છે તેથી ફરી કહેવા માગતો નથી.

જે કામ શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ થાય, ધર્મ વિરૂદ્ધ થાય, લોકલાગણી વિરૂદ્ધ થાય, જેના પ્રત્યે આખી ભારતભૂમિ તિરસ્કાર ખતાવે તે કામને નાશુદ્ધ કરતાં કેટલી વાર? તેને માટે આટલો બધો ઉઠાપોહ અને આવી મોટી મોટી સભાઓ ભરી હજારો રૂપીઆ ખર્ચ કરવાનું પ્રયોજન શું? આવી શંકા કોઈના મનમાં જન્મ પામે તો તેમાં નવાઈ નથી.

પરંતુ, ગૃહસ્થો! ધર્મ એ એવી ચીજ છે કે જેના નામથી ગમે તેવી દુરાચાર ભરેલી પ્રવૃત્તિ ચલાવવી હોય તો ચલાવી શકાય છે, ધર્મને નામે હજારો રૂપીઆ એકઠા કરી શકાય છે, ધર્મના નામે વ્યભિચાર સેવાય છે અને તે દ્વારાએ કાયદાને પવિત્ર કરાય છે એવી માન્યતા પણ ઠસાવી શકાય છે. આચાર્ય કે સાધુ બોલ્યા એટલે તો તે મહાવીર ભગવાનની વાણી થઈ ચુકી. પણ ક્યાં તે મહાવીર ભગવાનનું હૃદય અને વર્તન અને ક્યાં હાલના સાધુઓનું હૃદય અને વર્તન? જે ચાર એવા સાધુઓ નીકળ્યા છે કે જેઓએ અત્યારે જૈનસંઘમાં કલેશ કરાવ્યો છે. આવા સાધુઓને શ્રીમંત ગૃહસ્થો અને તેમની મહેરબાની ઉપર જીવન ગુજારનાર આશ્રિત ભકતો પૈસાની અને ખટપટની મદદ કરી ઉત્તેજન આપી રહ્યા છે. આવા શ્રીમંત અને અંધશ્રદ્ધાળુ ભકતોની તેમને મદદ ન હોય તો જરૂર તેમના હાથ હેઠા પડે. આપણા જાતિ ભાઈઓજ દુશ્મનનું કામ કરી રહ્યા છે તેથીજ આવી ઉપરથી દેખાતી નજીવી પણ અંદરથી ઝેરી બીજના જેવું કામ કરનારી વસ્તુને માટે આટલો બધો પ્રયત્ન કરવો પડે છે. એ નાનું બીજ જમીનમાં રોપાયું છે, મૂળ નંખાયું છે અને અંકુરા પણ સ્ફુરાયમાન થઈ ચુક્યા છે. જે તે નાના છોડવાને નજીવો ગણી ફાલવા દઈશું તો તે જમીનમાં ઉંડાં મૂળ ધાલી ભવિષ્યમાં મોટું વૃક્ષ બની જશે. માટેજ ઉગતાને છેદવા પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

છોકરાંને સંતાડવાં, સગાં સંબંધી તથા કુટુંબીજનોને સંતાપ કરાવવા, સ્ત્રીઓના પ્રાણુપ્રિય પતિને પડાવી લેવા, છોકરાં રઝળતાં કરવાં, આ બધાં કૃત્યોમાં પાપ સમાયેલું છે એ નાનું બાળક પણ સમજી શકે તેમ છે છતાં આચાર્યો મોટાં મોટાં દૃષ્ટાંતો આપી તેમાં પુણ્ય સમજાવવા દુરાગ્રહ અને હઠવાદ લઈ બેઠા છે. તે જૈનો માટે થોડું શરમાવવા જેવું છે ?

બદ્રાપુરીમાં સૂર્યવિજય આચાર્યની અને શેઠ ચીમનલાલની થોડી નાલાસી થઈ? કલેક્ટર સારા હતા તેથી તે માનપૂર્વક કામ લેતા હતા. કોણ જાણે તેમાંથી કેવું ગંભીર પરિણામ આવશે ! અત્યારે તો લાલભાઈ વીગેરે તેમના જામીન થયેલા છે એટલે આચાર્ય છુટા ફરે છે. આટલેથી ધરાયા નહીં એટલે આ કનકનગરમાં પણ સમ-મહર્ષિઓને દીક્ષા આપવામાં આવી. તેવા ધાતકી કૃત્ય માટે લાલભાઈ શેઠને માનપત્ર આપવામાં આવ્યું. તેમને જૈન આલમના શહેનશાહ અને કનકનગરના કુમારપાળની ઉપમાઓ આપવામાં આવી. પણ આખરે પરિણામ શું આવ્યું? ડોશીનો પ્રાણ ગયો ! અને તે પણ ક્યાં ? આચાર્યની આગળ (શરમ શરમ). વળી બીજી બાઈએ તો આચાર્યને અડી ખોળામાં નાનું બાળક મુક્યું. યુવાન સ્ત્રી, જે નાનાં બે બાળકોની મા હતી અને જેના ધણીને પૈસાની લાલચ, શરમ ધમકી અને લાગવગના પ્રયાસથી ઉપાડી જઈ સાધુ દીક્ષા આપે તે સ્ત્રીથી શી રીતે સહન થાય ?

આવું બન્યા છતાં પણ આચાર્ય ક્યાં તેના ધણીને બતાવતા હતા ? પોલીસે કોઈ ધર્મધેલા શેઠીઆના ઘરમાંથી શોધી કાઢ્યા અને તેમને કુટુંબ ભેગા કર્યા. લગ્નના દિવસે લાલભાઈના માંડવામાં હું પણ હતો. હું તો બેઠને આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો હતો. તે વખતનો દેખાવ જોણે જોયો હશે તેની આંખમાંથી આંસુ આવ્યા વિના નહીં રહ્યાં હોય.”

આ પ્રમાણે તે બનાવ ઉપર પ્રમુખે ધણુંજ હૃદયદ્રાવક બાષણ કરી આખી સભાને રડાવી મુકી હતી. વચ્ચે વારંવાર “શરમ શરમ”

ના પોકારો ચારે બાજુથી થતા હતા. કેટલાક વિરોધી પક્ષના પ્રેક્ષકોના હૃદય ઉપર એવી અસર થઇ કે તે પણ લાલભાઈ અને આચાર્ય વિરૂદ્ધ બળાપો કાઢતા હતા. સ્ત્રીઓ તો ખરેખર રડવાજ લાગી. બિચારી ડોશી! આપડાં બે બાળકો! હાય! હાય! આવું તે આચાર્યથી કરાતું હશે? એમ સ્ત્રીઓમાંથી ધીમા ધીમા ઉઠ્ઠારો નીકળવા લાગ્યા. આગળ ચાલનાં પ્રમુખે જણાવ્યું—

“દયાના ઉપાસક મારા જૈન બંધુઓ! આવી દીક્ષાપ્રવૃત્તિ હવે ક્યાં સુધી નિભાવશો? તેવી પ્રવૃત્તિ ચલાવનાર સાધુઓની વિરૂદ્ધ આપણે સખ્ત પગલાં ભરવાં પડશે. પછી ભલે તે જેલમાં જાય કે દરીઆપાર થાય. તેમને જરા પણ અચાવવા નહીં (તાળીઓ). જ્યારે તેમને આપણાં છોકરા છોકરીઓ અને સ્ત્રીઓ ઉપર દયા નથી આવતી તો આપણે શા માટે તેમને માટે દયા ખાવી જોઈએ?”

લોકમાં એવી માન્યતા સાધુએ ઠસાવી દીધી છે કે “સાધુની જે નિંદા કરે તે નરકમાં જાય. ચેલો ગમે તેવો હોય પણ વેશ ધારણ કર્યો એટલે સાધુ” આ માન્યતા ભોળા જૈનોને ઠગવાની છે, અજ્ઞાન સ્ત્રીઓને ફંદામાં નાખી ફસાવવાની છે. જે દીક્ષિત પોતાના મન વચન અને કાયાના વર્તનથીજ સાધુ હોય તો તેજ સાધુ કહી શકાય, તેજ પૂજ્ય છે.

કહેવાય પંચમહાવ્રતધારી અને જીવ લેવામાં શરા! જીવો બોલવામાં બાહોશ, કોઈ કોઈના વ્યભિચારનાં ગુપ્ત છીદ્રો જોવાં હોય તો વાંચો પેલું “પોલવાજીત્ર” પત્ર. અઠવાડીએ અઠવાડીએ કોઈની નાની મોટી પોલ પડધમ વગાડી જૈનોના કાન ઉઘાડે છે. ચોરી કરવામાં ક્યાં પાછા પડે છે? છોકરાં સંતાડવાં એ ચોરી નહીં તો ખીજું શું? પુસ્તકો પણ કોઈ કોઈનાં ઉપાડી લે છે. કવિતાઓ પણ ખીજની ચોરી લઈ નીચે પોતાનું નામ પ્રકટ કરે છે. પરિબ્રહ્મો તો પારજ રાખતા નથી. શ્રાવકોને ત્યાં પેટી પટારા મુકે છે, તેમને ત્યાં રૂપીઆનાં ખાતાં રાખે છે, પુસ્તકોનો ધમધોકાર ધંધો જ્ઞાનના ઓઠા

નીચે ચલાવે છે. સાધુઓ કેઈ છોકરાને છાની રીતે ઉપાડી એક ગામથી બીજે ગામ જાય છે ત્યારે અંધશ્રદ્ધાળુ શ્રીમંતો તથા કહે-વાતા શાસનપ્રેમીઓ પાપનો જરા પણ ડર રાખ્યા શીવાય તેમને માટે ખાસ રસોઈઆ, નોકરો સીધું સામાન વીગેરે તમામ સામગ્રીઓ તેમની સાથે તૈયાર રાખે છે.

આ રીતે અયોગ્ય દીક્ષાની પ્રવૃત્તિમાં સાધુઓ પંચમહાવ્રતથી પતિત થાય છે. આવા પતિત સાધુઓનાં ભોપાળાં બહાર પાડવામાં શું પાપ છે તે હું સમજી શકતો નથી. તેમને સંઘ બહાર મુકી દેવા જોઈએ. જેથી આપણો જૈનધર્મ અને સાધુસમાજ કલંકિત થતો અટકે. તેવા કેટલાક નાલાયક સાધુઓના પાપે સારા સાધુઓ પણ વગોવાઈ રહ્યા છે. એક કવિ કહે છે કે—

પાદપાનાં મયં વાતઃ પદ્માનાં શિશિરો મયં ।

પર્વતાનાં મયં વજ્રઃ સાધૂનાં દુજનો મયં ॥

અર્થાત્ વૃક્ષોને પવનનો ભય છે, કમળને ઝાકળનો ભય છે, પર્વતને વીજળીનો ભય છે અને સારા માણસને દુર્જનનો ભય છે. માટે એવા નાલાયક સાધુઓને તો વીણી વીણીને સાધુસંસ્થાથી દૂર કરવા જોઈએ. તેમના સંસર્ગરૂપી ઝેરી ચેપને એકદમ નાબુદ કરવો જોઈએ એવી મારી માન્યતા છે.

ધન્ય છે પદ્મવિજયજી જેવા આચાર્યને કે જેઓ પંચમહાવ્રતનું પાલન કરી સમયને માન આપી આપણી જૈનકોમનું કલ્યાણ થાય તે તરફ તેમની પ્રવૃત્તિ ચલાવી રહ્યા છે. વર્ધમાન વિદ્યાલયની સીલ્સર જ્યુબીલી વખતે તેમણે આપેલું ભાષણ સૌએ છાપામાં વાંચ્યું હશે. તે વખતના મહોત્સવના પ્રમુખ અમારી કોર્ટના ચીફ જસ્ટીસ માર-ટીન પણ ખુશ થયા હતા. આવા પદ્મવિજયજી જેવા આચાર્યો અને મુનિ મહારાજો પાકશે ત્યારે જ આપણો ઉદ્ધાર થવાનો છે.

પાત્રતા જોયા શીવાય, કસોટી કર્યા શીવાય, સહવાસમાં રાખી વર્તન જોયા વિના ગમે તેને મુંડી નાખી એલા બનાવવાથી કેવાં માહાં પરિણામ આવ્યાં છે તે સૌ જાણે છે. મહીનામાં એક બે દીક્ષા

મુકીને નાશી જાય છે, કોઇ વંડી જાય છે; આવી દુર્દશા જોઇ કેને દિલગીરી થયા વિના રહેશે? અમારે તેવા સાધુઓ જોઈતા નથી. ચારિત્રવાન સાધુઓ જોઈએ છે. થોડા પણ શુદ્ધ અને જૈનકોમનો ઉદ્ધાર કરનાર હશે તો બસ છે. કહ્યું છે કે—

वरमेको गुणीपुत्रो न च मूर्खश्चतान्यपि ।

एकश्चंदस्तमो हन्ति न च तारागणोऽपि च ॥

અર્થાત્ સો મૂર્ખ પુત્ર કરતાં એક ગુણવાન પુત્ર હોય તો બહુ સારું. કરોડો તારાથી રાત્રી પ્રકાશમાન થતી નથી પણ બસ એક ચંદ્ર તમામ અંધકાર હણી રાત્રીને પ્રકાશિત કરે છે. વળી કહ્યું છે કે—

शैले शैले न माणिक्यं मौक्तिकं न गजे गजे ।

साधवो नहि सर्वत्र चंदनं न वने वने ॥

અર્થાત્ દરેક પર્વતમાં માણિક પાકતાં નથી, દરેક હાથીના કુંભસ્થળ-માંથી મોતી મળતાં નથી, દરેક સ્થળે સાધુ પુરૂષો — સત્પુરૂષો નીવડતા નથી અને દરેક વનમાં ચંદનનાં વૃક્ષ થતાં નથી. એ રીતે જે ગુણવાન હોય છે તેની કીમત ગણાય છે અને તેજ ઉપયોગી થઇ પડે છે.”

આ પ્રમાણે કહી કેવા કેવા પ્રકારની દીક્ષાઓ અપાય છે તેના ઉપર જોશભેર વિવેચન કર્યું હતું. આગળ ચાલતાં પ્રમુખે જણાવ્યું—

“ ગૃહસ્થો ! આપણે વેપારી રહ્યા એટલે દરેક વસ્તુ વેપારની દૃષ્ટિએ જોઈએ. મુંબઈની માફક આ કનકનગરમાં દરેક જાતના વેપાર અને શદ્દા, તેને માટે ખાસ બજાર. જુઓ શેર બજાર, એરંડા બજાર, સોનાચાંદી બજાર, રૂ બજાર, અળશી બજાર, આ બધા બજારોમાં હવે એક નવો દીક્ષા બજાર ઉઘાડવામાં આવ્યો છે. (હસાહસ) તે બજારમાં તેના વેપારીઓ અને દલાલો ધમાલ મચાવી મુકે છે. દીક્ષાના ઉમેદવારોના ભાવ બોલાય છે. કોઇ હજારનો તો કોઇ બે હજારનો તો કોઇ ચાર હજારનો, કોઇ કોઇ તો સાત અને દસ હજારના પણ હોય છે, જેની જેની લાયકાત. જે બિચારો એકલો હોય તો

થોડી કીંમત અંકાય, કારણ કે પાછળ કોઈની ચિંતા હોય નહીં. જો દેવું હોય તો તે આપવા પૂરતી કીંમત ગણાય, જેને યુવાન ઐરી હોય તેની તેથી વધારે કીંમત, જેને ઐરી અને છોકરાં હોય તેની તેથી પણ વધારે કીંમત અને જો માઆપ ઐરી વીગેરે બહોળા કુટુંબવાળો હોય તો તેનો સોદો મોટી રકમથી સહી પડે (હસાહસ). આ પ્રમાણે દીક્ષાનો બજાર ઉઘડેલો છે. જેમ કન્યાવિક્રય થાય, વરવિક્રય થાય તેમ દીક્ષાવિક્રય ન થાય તો પછી ધનવાનોના લક્ષણમાં મોટી ખામી ગણાય. લાલભાઈ શેઠે સમ મહર્ષિઓને દીક્ષા આપી તે તમામને મોટી મોટી રકમો આપવામાં આવી હતી અને તે ઉપરાંત દરસાલ સાલીઆણું બાંધી આપ્યું હતું. શેઠ ના પાડે તો મારી પાસે પૂરાવા મોજુદ છે. ઠામઠામ લાલભાઈ શેઠના દલાલો કામ કરી રહ્યા છે. અને પૈસા વેરી રહ્યા છે. આપ સૌ જાણો છો કે લાલભાઈ દીક્ષારક્ષક મંડળના પ્રમુખ છે. એક દિવસ જ્યારે સામટું ભોપાળું પુટશે ત્યારે આ બજાર પેલા બંકબેના શેરની માફક બેશી જશે. જુઓ આ દીક્ષાના હીમાયતી શ્રીમંતોના પૈસાનો ઉપયોગ ! (શરમ ! શરમ !) જૈનોની બેકારી દૂર કરવી સુઝતી નથી અને આવાં દીક્ષાનાં ધર્તીંગો સુઝે છે. મહારાજને ચેલા કરી આપવાની શેઠ લાલભાઈએ પાનની બાધા લીધી છે (હસાહસ). આવી બાધાને બદલે જૈન બંધુઓના ઉદ્ધાર કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હોય તો કેટલો બધો ફાયદો થાય ? ”

આ પ્રમાણે દીક્ષાબજારના શેટોરીઆઓ અને દલાલો ઉપર દાબલા દલીલો સાથે એવું હાસ્યજનક અને અસરકારક ભાષણ કર્યું કે આખી સભાના મન ઉપર ઉંડી છાપ પડી. પ્રમુખે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે—

“ગૃહસ્થો ! તમારી દીક્ષા તો ધારાસભાના ટેબલ ઉપર જઈને બેઠી. (ખુબ હસાહસ) બેસે તેમાં શી નવાઈ ? દીક્ષાનિમિત્તે કેટલા બધા કેસો કોર્ટે ચડ્યા ? દરેક જજમેન્ટમાં દીક્ષા અને સાધુઓના વર્તન ઉપર ન્યાયાધીશોએ ટીકા કરેલી છે. ધારાસભામાં દરખાસ્ત મુકનાર મીસ્ટર

વસંતલાલે હૃદયભેદક દાખલાઓ સભામાં રજુ કરી સભાસદોના મન ઉપર અસર કરાવી વધુ મતે દરખાસ્ત મંજૂર કરાવી છે તે વર્તમાન પત્રોથી જાણ્યું હશે. તેથી તે વિષય ઉપર વધારે વિવેચન કરતો નથી પરંતુ એટલું તો કહ્યા વિના ચાલતું નથી કે જે આપણે દીક્ષા સંબંધી બંદોબસ્ત નહીં કરીએ તો જરૂર સરકાર હાથ ધાલશે.

જે આપણે દીક્ષા જેવા ધર્મના કામમાં સરકારી દરમીઆનગીરી ચલાતા ન હોયએ તો માત્ર બોલીને કે બકવાટ કરીને બેશી રહ્યાથી કાંઈ વળવાનું નથી. એવા સાધુઓ અને તેમના ભક્તોની સામે બળવો ઉઠાવવો પડશે અને તેમનું બળ તોડવું પડશે. તેમની આવી પ્રવૃત્તિ હવે વધારે વખત ચાલવા દેવી એ ભયંકર નુકસાન ભરેલું છે. અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી સાધુઓ કહે છે કે જેમ તમારો કમાવાનો ધંધો છે તેમ અમારો દીક્ષાનો ધંધો છે, એ અમારી પેઢી છે, આવું કહેતાં તેમને જરા પણ શરમ નથી આવતી. જે ગૃહસ્થાશ્રમીઓ સાધુસમાજને પોષી રહ્યા છે તેમનુંજ નિકંદન કાઢનાર સાધુઓને કૃતણી કહેવા કે કૃતઘ્ની કહેવા ? લગ્નને વ્યભિચાર કહે, વર્ધમાન વિદ્યાલય જેવી સંસ્થાને તોડી પાડવા તૈયાર થાય, તેમાંથી પાકતાં રત્નોને અંગારા કહે, અધર્મી કહે, નાસ્તિક કહે. આવા વિચારવાળા સાધુઓથી આપણા સમાજને ઘણુંજ નુકસાન છે. તેમની દીક્ષા પ્રવૃત્તિ કોઈ પણ ઉપાયે તોડી નાખવી જોઈએ.

વર્ધમાન વિદ્યાલયના જુના અને ચાલુ વિદ્યાર્થીઓને જણાવવા રજા લઉં છું કે સૂર્યવિજય આગ્યાર્ય તમને અંગારા કહે છે તેથી ક્રોધાચમાન થશે નહીં. તે તો એક ઉત્તમ પ્રકારની ડીઝી છે, તે ગુજરાતી શબ્દમાં અને તેના અંગ્રેજી અક્ષરોમાં ઉંડું રહસ્ય સમાયેલું છે તે શાંત મગજ રાખી સમજો.

અત્યાર સુધી તમે બધા કાળા કોલસા હતા, વર્ધમાન વિદ્યાલયમાં પ્રવેશ કરવાથી તમારી કાળાશ-મલીનતા-ઉડી ગઈ અને તેને બદલે સુવર્ણ જેવો રંગ પ્રાપ્ત થયો, વળી કોલસા રૂપે જડ હતા તે હવે

અંગારા બનવાથી ચેતનમય બન્યા છો. તમારામાં અગ્નિ રૂપ ચેતન દાખલ થયું છે, એટલે કાર્ય કરવાને શક્તિમાન થયા છો. આખા વિશ્વનું જીવન અગ્નિ-ગરમી છે તે તમે તમારા કૌલેજના અભ્યાસમાં શીખી ગયા છો, તેવી અગ્નિ તમારામાં પ્રાપ્ત થવાથી તમારી કાળાશ અને તમારા અંધકારને ટાળી શક્યા છો, એટલુંજ નહીં પરંતુ અંધારામાં રહેલી તમામ વસ્તુઓ જોવાને તમે શક્તિમાન થયા છો. હવેથી અંધારામાં રહેલી વસ્તુ અને પરિસ્થિતિ સંબંધી બીજાઓ સત્યને અસત્યના સ્વરૂપમાં બતાવી અર્થનો અનર્થ કરી ગમે તેવું આડું અવળું સમજાવી અંધારામાં રાખી મનોકલ્પિત ચિતાર ખડો કરી અવળા માર્ગે દોરતા હતા તે હવેથી બંધ થયું. તમે તમારી મેજે જોવાને અને તેનો વિચાર કરવાને તાકાદ પ્રાપ્ત કરી શક્યા છો; હાલમાં જૈનસમાજ અને સાધુસંસ્થામાં પેશી ગયેલા સડા જે જે પ્રકાશમાં આવવા લાગ્યા છે તેને બાળી ભસ્મીભૂત કરવા તમારામાં અગ્નિ રૂપ શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ છે. તમે જાણો છો કે જેને આંગળી અડાડવાને શક્તિમાન ન હોય તે બળવાન ગણાય છે અને તે પ્રજા રાજ્ય કરવાને લાયક હોય છે. તમારામાં પણ તે ગુણ પ્રાપ્ત થયો છે એવું અંગારાની ડીઝી મળવાથી સાબીત થઈ ચુક્યું છે. હવે તો કેાઇની - અરે ખુદ સૂર્યવિજય આચાર્યની પણ તાકાદ નથી કે તમને આંગળી અડાડી શકે ! અલબત્ત તમારા જેવા થવાનું માન તે પ્રાપ્ત કરે તોજ તેમ બનવાનો સંભવ છે. (હસાહસ)

હવે અંગારા શબ્દના અંગ્રેજી અક્ષરો A. N. G. A. R. A. જે માત્ર માર્મિક સંજ્ઞા રૂપે છે તેનું સ્પષ્ટિકરણ કરતાં “Advocate of Noble Grand And Revolutionary Activity અર્થાત્ ઉચ્ચ મહાન અને જમાનો પલટાવનાર ક્રાન્તિપ્રવૃત્તિના હીમાયતી” એવો ભાવ નીકળી આવે છે, માટે હવે તમારા નામની આગળ “અંગારા” અને અંગ્રેજીમાં તમારા નામની પાછળ Esquire A. N. G. A. R. A. એવી ડીઝી કેાઇ લગાડે તો દિલગીર નહીં થતાં આનંદ અને સંતોષ માનશે. (તાળીઓ)

આ પ્રમાણે વર્ધમાન વિદ્યાલયમાં પ્રવેશ કરવાથી મહાવીર પ્રભુના પ્રભાવથી આવી અજબ શક્તિ મેળવવાને તમે ભાગ્યશાળી થયા છો તે જાણી એવા કયા જૈનો હશે કે જેના હૃદયકમળની પાંખડીઓ પ્રકૃષ્ટિત થયા વિના રહી હશે?!

આટલું કહી હવે આપણે કયા રસ્તે જવું તે સંબંધી નિર્ણય કરવા આપ પ્રતિનિધિ ભાઈઓને સોંપી બેસી જવાની રજા લઉં છું.” તાળીઓના અવાજ વચ્ચે તેઓ પોતાના સ્થાને બેસી ગયા. તે પછી સેક્રેટરીએ આવેલા સહાનુભૂતિના તારો તથા પત્રો વાંચી સંભળાવ્યા હતા. તે બધાનો કહેવાનો આશય એ હતો કે દીક્ષા માટે કાયદો થડવો અને તે પ્રમાણે સાધુઓ અને શ્રાવકોએ વર્તવું. સાધુઓ ઉપર અંકુશ મુકવાની જરૂર છે.

તે પછી વિષયનિયામક સમિતિ ચુંટાઈ, તેના સભ્યોનાં નામો પ્રમુખે વાંચી સંભળાવ્યાં, અને તેમને રાત્રે આઠ વાગે મળવા માટે સૂચના કરવામાં આવી. વાળુનો વખત થવાથી સભા વિસર્જન થઈ.

રાત્રે વિષયનિયામક સમિતિ મળી. દીક્ષા ઉપર અંકુશની દરખાસ્તોના જુદા જુદા ખરડા સભામાં રજુ થયા. પ્રમુખ આવેલી દરખાસ્તો સમજાવવા લાગ્યા અને બનતા સુધી એક બીજાની સાથે હળી મળીને કામ લેવાય તે ધોરણ ઉપર સુધારા વધારા કરી દરખાસ્તોનો ખરડો તેમણે તૈયાર કર્યો.

બીજા દિવસે બરાબર એક વાગે સભા મળી, અને ઠરાવોનું કામ હાથમાં લીધું. દરખાસ્ત મુકનાર, ટેકા અને અનુમોદન આપનારનાં વિવેચન થયા બાદ નીચે પ્રમાણે સર્વાનુમતે ઠરાવ કરવામાં આવ્યા—

ઠરાવ ૧ લો.—આચાર્ય સૂર્યવિજય મહારાજે ભદ્રાપુરીમાં કલ્યાણની દીક્ષા સંબંધી જે અવિચારી અને ઉદ્ધત પગલું શેઠ ચીમનલાલની પાસે ભરાવ્યું, તે સંબંધી ખટલો કોરટે ચડયો અને જૈનોની અપકીર્તિ કરાવી તે માટે આ સભા દિલગીરી જાહેર કરે છે અને તે બંનેના કૃત્યો તરફ તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જુએ છે.

ઠરાવ ૨ જે—આચાર્ય સૂર્યવિજય મહારાજ પાસે શેઠ લાલ-ભાઈએ કનકનગરમાં સાત જાણને દીક્ષા આપાવી તેમાં ત્રણ જાણનાં કુટુંબોને દુઃખ થવાથી તે આચાર્ય પાસે ગયાં. ડોશી માથું કુટી મરણ પામી. આવી તેમની દીક્ષા માટે આચાર્ય તરફ તથા શેઠના વર્તન તરફ આ સભા ધિક્કાર બતાવે છે અને એવી દીક્ષાઓને સખ્ત રીતે વખોટી કાઢે છે.

ઠરાવ ૩ જે—જે કોઈને દીક્ષા લેવી હોય તેણે પ્રથમ પોતાનાં નિકટનાં સગાંની સંમતિ લઈ અર્થાત્ તેમનું જરા પણ દિલ દુખાવ્યા શીવાય રાજ ખુશીથી સંમતિ મેળવી તે ગામના જૈનમહાજનને લેખી અરજ કરવી. તે અરજમાં ત્રણ પ્રમાણે હકીકત સાચી હોય અને તેના દીક્ષા લેવાથી જૈનધર્મને હાનિ પહોંચે તેવું ન હોય તો તેને દીક્ષા આપવા ઇચ્છા બતાવનાર સાધુએ તેને સંસારીપણે એક વરસ સુધી પોતાની પાસે ઉપાશ્રયમાં રાખવો અને વર્તન ઉપરથી લાયક જણાય તો તેને સગાંની અને મહાજનની રજા મેળવી સાધુએ દીક્ષા આપવી. તે શીવાય સાધુએ તેને દીક્ષા આપવી નહીં. કદાચ કોઈ આ ઠરાવ પ્રમાણે ન વર્તે તો તેમાં કોઈએ ભાગ લેવો નહીં અને અને ના તે અટકાવવા પ્રયત્ન કરવો અને તેવા સાધુથી અસહકાર કરવો.

ઠરાવ ૪ થી—દીક્ષા ઉપર અંકુશ મુકવા ધારાસભામાં જે દરખાસ્ત રજુ થઈ છે તેને આ સભા ટેકો આપે છે. દીક્ષા ઉપર અંકુશ મુકનારો ખાસ કાયદો અગર પીનલકોડની કોઈ કલમમાં તેવો સુધારો વધારો કરવાની આવશ્યતા આ સભા લાલના સંયોગોમાં સ્વીકારે છે. આવી દરખાસ્ત રજુ કરનાર રા. રા. વર્મતલાલને આ સભા ધન્યવાદ આપે છે.

ઠરાવ ૫ મો—આચાર્યશ્રી પદ્મવિજય તથા તેવા જે આચાર્યો અને મુનિ મહારાજો આચારનું પાલન કરી, દેશ અને કાળ તરફ નજર રાખી જૈનસમાજનું કલ્યાણ કરવા બોધ આપી પરોપકાર કરી રહ્યા છે તેમના પ્રત્યે આ સભા પૂજ્ય ભાવથી જીએ છે, તેમને ધન્યવાદ

આપે છે અને બીજા સાધુઓ તેમનું અનુકરણ કરે એવી આ સભા આશા રાખે છે.

ઠરાવ ૬ ક્રે—દીક્ષારક્ષક મંડળ તરફથી “દીક્ષાવાજી” નામનું અઠવાડીક પત્ર નીકળે છે તે અયોગ્ય દીક્ષાને પોષનાર પત્ર છે માટે તે તરફ આ સભા તિરસ્કાર બતાવે છે અને તે પત્ર ખરીદ કરીને કે બીજા કોઈ પણ રીતે ઉત્તેજન આપવું નહીં.

ઉપર પ્રમાણે ઠરાવો થયા પછી પ્રમુખે ઉપસંહારનું ભાષણ કર્યું, તે પછી કામ કરનાર સમિતિઓ નીમાયા બાદ શિષ્ટાચાર પ્રમાણે ઉપકારો મનાયા અને પરિષદ વિસર્જન થઈ.

પ્રકરણ ૩૧ મું.

વીરબાળાને સપડાવવા મેનકાની કપટબળ.

* दुर्जनः प्रियवादी च नैतद्विश्वासकारणम् ।

मधुतिष्ठति जिह्वाग्ने हृदये तु हलाहलम् ॥

उपकारोऽपि नीचानामपकारो हि जायते ।

पयःपानं भुजंगानां केवलं विषवर्धनम् ॥

“ કેમ બાણુ સાહેબ ! દમણું દસ દિવસથી ઘર આગળ દર્શન દેતા નથી ? ”

“ ભાઈ જ્યંતીલાલ ! દીક તમે શેર બજારમાં મળ્યા. ચાલો જરા હોટલમાં ચા પી આવીએ, કાંઈ બજારમાં કામ તો નથી ને ? ”

“ કામથી તો ક્યારનો પરવાર્યો છું. ”

* दुर्जन गમે तेवो प्रियवचनी होय तो પણ ते विश्वासने पात्र नहीं. कारणके तेनी जलमां मधु लरेहुं होय छे પણ दुदयमां जेर होय छे.

नीय पुरषो उपर उपकार कर्यो होय तो પણ ते अपकार रूप नीवडे छे. स्तर्पने दुध पावुं ते मात्र जेरने वधारवा रूप छे.

એમ વાતો કરતા જોડેની દોટલમાં એક ઓરડામાં તેઓ બેઠા અને એ કપ સ્પેશીઅલ ચાતો ઓર્ડર કર્યો. આ બાબુ સાહેબનું નામ પ્રાણુલાલ હતું, શેર અને ઝવેરાતનો ધંધો કરતો હતો. સ્વચ્છંદી આચરણ હોવાથી બાબુ સાહેબ કહેવાતા.

મોંમાં બીડી રાખી ધુમાડો કાઢી પ્રાણુલાલ કહેવા લાગ્યો “ભાઈ જ્યંતીલાલ ! વચ્ચે એ દિવસ બસંતીલાલને ત્યાં ગયો હતો. તેમનો આગ્રહ વધારે હતો એટલે ત્યાં આનંદ કરી આવ્યો. આજે જરૂર તમારે ત્યાં આવીશ. તમે બંને જાણે ઠીક બુલબુલ રાખ્યાં છે, પણ હજી તમારું બુલબુલ શરમાળ જણાય છે. તેને બદલે પેલી મેનકા ઠીક કામ ઉપાડી લે છે. ચટકમટકવાળી ચાલાક જણાય છે. તેને કહોને કે તે તમારા બુલબુલને પાટા ઉપર ચડાવી દે.”

“બાબુ સાહેબ ! હું હમેશાં મેનકાને કહું છું. તેણે જરા ઠૂંકા મસ્કરી ઉપર તો ચડાવી છે પણ હજી અડપલું કરતાં સંકોચાય છે. ધીમે ધીમે મેનકા મારફત કામ લેવાય છે. તમે પણ જરા તેને ભોળવતા જાઓ તો છુટ લેતી થાય.”

“જ્યંતીલાલ ! અફવાડીઆ ઉપર હું આવ્યો હતો ત્યારે જરા મસ્કરી કરી રંગ જમાવવાનો ઇરાદો કર્યો હતો પણ મારા મનમાં એવો વિચાર આવ્યો કે કદાચ તમારી ગેરહાજરીમાં તે બુમ પાડે તો બાજી બગડે માટે એટલેથી અટક્યો. આજે તમારી હાજરીમાં બુલબુલને છેડીએ. તે છે તો ઘણી ભોળી, લાલચ ઉપર ચડાવું, કદાચ ભોળવાય. અને એકવાર જરા છુટ થઈ એટલે પછી તો વાંધોજ નથી.”

“બસ એટલું જ કામ છે. આજે જરૂર આવો અને સાથે લાલચનાં સાધન લેતા આવજો.”

“આજે રાત્રે આઠ વાગે આવીશ. જો તાલ જામ્યો તો તમારે ત્યાં સુધી રહીશ; નહીં તો પછી બાર વાગે પાછો આવીશ. આગળની તૈયારી કરી રાખજો. પેલી મેનકાને એવી ભણાવી રાખજો કે આપણું કામ સાધવામાં હરકત ન આવે.”

“ મેનકાને સૂચના આપેલી છે, તમે કહેશો તે પ્રમાણે યુક્તિ રચી આપશે. જરૂર આવજો ” એમ કહી ત્યાંથી જ્યંતીલાલ છુટો પડ્યા અને વરસાદ વરસતો હોવાથી ગાડીમાં બેસી પોતાને ત્યાં ગયો.

જ્યંતીલાલ ઘેર આવી કપડાં ઉતારી આરામ ખુરશી ઉપર આડો થયો. વીરબાળાએ આવીને પુછ્યું “ આજે વધારે થાક લાગ્યો હોય એમ જણાય છે. ”

મેનકા વચ્ચે બોલી “ શેરની દલાલીનું કામ કાંઈ જેવું તેવું નથી, ગ્રાહકોને ત્યાં આંટા મારવા પડે છે, થાક લાગે તેમાં શી નવાઇ ? ” એમ કહી મેનકા મોં ઘોવા માટે પાણીનો ખાલો ને રમાલ લાવીને સામી ઉભી રહી. જ્યંતીલાલ મોં ઘોઇને તૈયાર થયો કે વીરબાળા બોલી “ રસોઈ તૈયાર છે, જમવા ચાલો. ”

જ્યંતીલાલ જમવા બેઠો. મેનકા વચ્ચે બોલી “ ખારણું હમણું બંધજ રાખુંને ? કોઇ આવનાર તો નથીને ? ”

જ્યંતીલાલે કહ્યું, “ ના, અત્યારે કોઇ આવનાર નથી. આઠ વાગે પેલા બાપુ સાહેબ આવવાના છે. ”

મેનકા—“ ક્યા બાપુ સાહેબ ? ”

જ્યંતીલાલ—“ પેલા ઝવેરી બાપુ પ્રાણુલાલ શોખીન અને ભપકાદાર છે તે. ”

મેનકા—“ હા હા ઓળખ્યા, તે તો બહુ લાયક અને ખાન-દાન છે. તેમને કેમ રોજ લાવતા નથી ? કેમ શેઠાણી ! ઓળખ્યા ને ? ” એમ કહી મેનકા હસી ગઇ.

વીરબાળા—“ મને ખરાબર યાદ નથી, તે તો તારે યાદ રાખવું. ”

મેનકા—“ કેમ ભૂલી ગયાં ? તમારી જરા મસ્કરી કરવા ગયા તેથી તમે જતાં રહ્યાં. હું તમારી પાસે આવી એટલે તમને ધીરજ આવી. ”

વીરબાળા—“ હા, હવે યાદ આવ્યું. તે જરા મસ્કરીખોર છે. બીજા આવે છે તે તો મેનકા સાથે વાત કરી અંદર ચાલ્યા જાય છે. પણ આ તો અટક્યાળા છે. ”

મેનકા—“ શેઠાણી ! તમે ન સમજ્યાં, તેમના સ્વભાવથી હું વાકેફગાર થઈ છું, તેમના સહવાસમાં પાંચ છ વખત આવી છું, તે બહુજ લાયક છે, ઉદાર છે, દરેક વખતે સારી ભેટ આપતા જાય છે. આ કરપચેનનો દોરો તમે જે વખાણો છો તે તેમનીજ ભેટ છે. તેમની પાસે એવા ઉમદા દાગીના છે કે ઘડીભર આપણને મોહ થાય.”

જયંતીલાલ—“ તે તો મોટા ઝવેરી છે, પેરીસની સુંદર અપ્સ-રાઓ માટે અત્રેથી નેકલેસ તૈયાર કરી તે મોકલે છે. શેર ઉપરાંત ઝવેરાતનો વેપાર કરે છે. અકેક નેકલેસ દસ દસ બાર બાર લાખ રૂપીઆનો તૈયાર કરી મોકલે છે.”

આમ વાતમાં ને વાતમાં બંને જણુ જમીને ઉઠ્યાં અને દીવા-નખાનામાં આવીને બેઠાં. મેનકા જમવામાં અને રસોડાની વ્યવસ્થામાં ગુંથાઈ. વીરબાળા તો પતિને ખોટું ન લગાડવું, તે ખુશ થાય તેમ કરવું, એવા પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહી પતિ પ્રત્યે અને ઘરમાં પોતાનું વર્તન રાખતી. પોતાને લાગતું કે પોતે જરા વધારે છુટ લે છે છતાં તેથી પતિ ખુશ થાય છે તેમ જાણીને જતું કરતી.

જયંતીલાલ—“વીરબાળા! બાબુસાહેબે તારી મશ્કરી કરી હતી?”

વીરબાળા—“ જરા ગાલ ઉપર અડપહું કરવા આવ્યા કે હું જતી રહી. તે મને અડે તે કેમ ખમાય? વેગળા રહી બલે ગમે તેટલી વાતો કરે તે સાંભળીએ પણ એવું અડપહું સહન થાય?”

જયંતીલાલ—“ તું ભૂલી, તેમનો સ્વભાવ એવો નથી. એ તો તારી પરીક્ષા કરતા હશે. અલખત, તે બોલવામાં એવા છુટા અને મશ્કરી-ખોર છે કે જાણે હમણાં વળગી પડશે.”

વીરબાળા—“ મને તો ક્યાંથી સ્વભાવની ખબર પડે? મેનકા બધું જાણે. તમારી મેનકા હવે તો શરીરે બદલાઈ ગઈ, તે આવી ચાલાક અને હેંશીઆર છે તેની તો મને હવે ખબર પડી.”

આમ વાતમાં વખત ગુજરતાં હતાં એટલામાં મેનકા પરવારીને આવી. તેને દેખી વીરબાળા બોલી “ મેનકા! તું જરા તારા માથે

મીઠું ઉતારી ચુલામાં નાખ, તને મારી નજર લાગવાની છે, તું તો દિવસે દિવસે રૂપ કાઢતી જાય છે, મોં ઉપર જરા કાળાશ હતી તે ઉતરી ગઈ, શરીરે પણ જરા ભરાતી જાય છે, જુઓને તમામ ચોળીઓ અને પોલકાં નાનાં પડે છે. ”

મેનકા—“ પણ તે બધો તમારો પ્રતાપને ? તમે મને અહીં નહીં રાખી હોત તો ક્યાંય રખડતી હોત. પેલી સરિતાની માફક મને પણ મુઠી આવ્યા હોત. ” એમ કહી મેનકા આભારની લાગણી બતાવવા લાગી.

વીરબાળા—“ હું તો મનમાં મુંઝાતી હતી કે મેનકા આલકોથી શી રીતે કામ લેશે. પહેલા દિવસે માફે કાળજી તો એટલું બધું ઘડકવા લાગ્યું કે શું થશે ? પણ હવે તો જોઈને અજબ થઈ જાઉં છું. એક દિવસ તો તમારી ગેરલાજરીમાં કોઈ આવેલા તે વખતે મને બહુ બીક લાગેલી પરંતુ મેનકા એવી હોંશીઆર કે બહારોબહાર તેણે પટાવી દીધું. ”

જયંતીલાલ—“ મેનકાથી તને સંતોષ થયો એટલે મારે હવે લાખખો રૂપીઆ. હવે આપણું પૈસાનું દુઃખ ગયું અને પ્રભુએ સારો વખત દેખાડ્યો. અરેખર ભદ્રાપુરીથી આપણે સારા શકન જોઈને આવેલાં. જો ! શેરહલાલીમાં માસિક સો રૂપીઆ મળે, લાલલાઈ શેઠ પાસેથી પચાસ મળે અને પુછ આ મેનકાને ! એક માસમાં કેટલા મળ્યા ? મેનકા તને વાત કરતી હશે. કેટલી તો ભેટો આવી છે. એ તો તું જરા શરમાળ છે. નહીં તો છુટ લેતી થાય તો જોઈ લે અમણી કમાણી થાય છે ? પણ તે તો બધું તારી મરજી ઉપર રાખેલું છે. એટલે હું વચ્ચે આડો આવતો નથી. ”

મેનકા—“ ના ના, એમ બોલશો નહીં, પહેલાં કરતાં હવે છુટથી બોલે છે, જુઓ અત્યારનો દાખલો. કદી આવી રીતે આપણી આગળ બેસતાં હતાં ? છેડો આટલો બધો છુટો મુકતાં હતાં ? ”

વીરબાળા—“ મેનકા ! હવે તારી શરમ કે પડદો હોય ? તું તો રોજની રહી, તારી શરમ રાખે કેમ પાડવે ? નવા નવી બધું

એમજ હોય. પહેલાં તો મારો જીવ અહીં ગોઠતો નહોતો; તું પણ નવાનવી આવેલી, આપણે ઓળખાણ નહીં, એટલે ક્યાંથી આટલી બધી એકદમ છુટ લેવાય ? ”

મેનકા—“ શેઠ સાહેબ ! તેમની વાત ખરી છે. મને પણ શરૂ-આતમાં એવું લાગતું હતું. પહેલા દિવસે જેવો તેમનો જીવ ગભરાતો હતો તેવોજ મારો ગભરાતો હતો. પણ તમે ગ્રાહક એવા ખાનદાન અને આનંદી લાવો છો કે તેમનો સહવાસ કરવો ગમે, એક કલાકને બદલે બે કલાક તેમની સાથે ગાળવા ઇચ્છા થાય. ”

આમ વાતમાં સવાઆઠ થયા કે નીચે બાથુ સાહેબની મોટરનો અવાજ થયો. જ્યંતીલાલ સમજી ગયો. મેનકાને સાંકળ ઉઘાડી નાખવા સૂચના આપી. મેનકા સાંકળ ઉઘાડી અંદરના હાલમાં જે ગોઠવણ કરવા જેવી હતી તે કરી આવી.

પ્રાણુલાલ બાથુ બારણું ઉઘાડી અંદર આવ્યો. તેને જોઇ જ્યંતીલાલ પ્રસન્ન મુખે બોલ્યો “ બાથુ સાહેબ ! તમારી રાહ જોઇને જ બેઠાં છીએ. મેનકા ! જા, સ્ટવ સળગાવી આ તૈયાર કર. સ્પીરીટનો ખાટલો ભરેલો છે, સંભાળીને સળગાવજે. ”

પ્રાણુલાલે કહ્યું “ ખરી વાત છે, હમણાં સ્ટવના અકસ્માતો ઘણા અને છે, ગઇ કાલેજ છાપામાં હતું કે સ્પીરીટની શીશી કપડા ઉપર ઢળવાથી અને તેને ભડકો લાગવાથી બાઇ બિચારી આ બનાવતાં બળી મુછ. ”

મેનકા આ બનાવવા રસોડામાં ગઇ. વીરબાળા તેની સાથે જતી હતી પણ જ્યંતીલાલે હાથ પકડી અટકાવી. હવે તે ક્યાં મુઠ્ઠી શરમ ? બાથુસાહેબ ! મને આની બધી રીત ગમે છે, પણ કોઇ આવે છે ત્યારે આમ શરમાઇને વેગળા ખસે છે, તે મને બીલકુલ ગમતું નથી. ”

વીરબાળા તરતજ બોલી “ ના બોટું બોલો છો. હું પહેલાં કેટલી બધી લાજ કાઢતી હતી ? હવે ક્યાં બીલકુલ કાઢું છું ? હવે તો તમારી સાથે ફરવા પણ આવું છું અને તમે કહો છો તે પ્રમાણે કરું છું. ”

જયંતીલાલ—“ ત્યારે કહો, આ બાથુ પ્રાણુલાલભાઈના આવવાથી કેમ મારી પાસેથી ઉઠ્યાં ? ”

વીરબાળા—“ એ તો આ માટે મેનકાને બરાબર સૂચના આપવા.”

પ્રાણુલાલ—“ જયંતીલાલ ! તમે કહો છો તેમ નથી, આવી તેમની શરમ તો એક પ્રકારનું આભૂષણ છે. એટલે શરમ તો જોઈએ. અલબત્ત તે ઉઠ્યાં, પણ તમારો હાથ અડવાની સાથેજ પાછાં ખેંઠાં. જો અંદર ચાલ્યાં ગયાં હોત અને ટીકા કરી હોત તો તે બરાબર છે. આમાં તો તમારી ભૂલ જણાય છે.” એમ વીરબાળાનો અચાવ કરી પ્રાણુલાલ ખીસામાં હાથ ધાલી બોલ્યો “ જયંતીલાલ ! તમે વીરબાળાબેનને માટે કાને પહેરવાના હીરાના કાપ મંગાવ્યા હતા તે બતાવવા લાગ્યો છું” એમ કહી જુદા જુદા પ્રકારના કાપ બતાવવા લાગ્યો.

જયંતીલાલ દરેકની કીંમત પુછવા લાગ્યો. પ્રાણુલાલે પ્રસન્ન મુખે જવાબ આપ્યો “ તમારે મને કીંમતનું પુછવું નહીં. કષ્ટ જોડી પસંદ પડે છે તે જણાવો, મિત્રાચારીમાં કીંમતની વાત શી ? અને તેમાં આ વીરબાળાબેનને માટે કાપ જોઈએ તેની તે કીંમત મુકાય ? કેમ વીરબાળા બેન ! સાચું કહું છું ? આમાંથી જે તમને પસંદ હોય તે ઉપાડી લો, તમારે તેમની સામે જોવાનું નથી, કાપ સામી નજર રાખો.”

એટલામાં મેનકા ચાના પ્યાલા લાવીને ટેબલ ઉપર મુક્યા અને મસ્કરીમાં બોલી “આજે તો શેઠાણીને શણગારવાં ધારેલાં જણાય છે, કાનના કાપ તો બહુજ સરસ જણાય છે, એકએકથી ચઢીઆતા છે,”

પ્રાણુલાલ—“ મેનકા ! તારી શેઠાણી માટે તું પસંદ કર.”

મેનકા—“ મારી સલાહ શેઠાણીને ગળે ઉતરે તો હું બતાવું.”

“ આપ સલાહ ત્યારે.” એમ કહી વીરબાળા હસી ગઈ.

મેનકા—“ કાનમાં કાપ પહેરે અને આ સામેના તકતામાં જુઓ. જે સારા લાગે તે રાખી લો. અગર જો શરમ આવતી હોય તો હું પહેરું અને તમે જુઓ. જે તમને વધારે શોભે તે તમે રાખી લો, કેમ બાથુ સાહેબ ? ”

“ આ બધી આનાકાની શરમને લીધે થાય છે. ચાલો મેનકાને પહેરવા દો ” એમ કહી બાણુ ચા પીવા લાગ્યા. મેનકા કાને કાપ પહેરવા લાગી અને એક પછી એક પહેરી વીરબાળાને બતાવવા લાગી. છેવટના પહેરેલા કાપ બહુજ પસંદ પડ્યા. એટલે મેનકાએ હસતા મુખે વીરબાળાને આગ્રહ કરી તે કાપ કાને પહેરાવ્યા અને નાનો આયતો લાવી તેના મોં આગળ ધર્યો. વીરબાળા જોકે છુટથી ભાગ લેતી હતી પરંતુ શરમનો પડદો વચ્ચે આવતો હતો. છુટની ધન્ટેજરીવાળાને આ શરમ ગમતી નહોતી પણ શૃંગારરસને વધારે ખીલવતી હતી. મેનકાને આ પ્રમાણે મસ્કરી કરતી જોઇ વીરબાળાએ મસ્કરીમાં હસીને છણકો કર્યો “ ક્યાં સુધી અહીંઆં બેસવું છે ? ઠંઠા મસ્કરીમાં એક કલાક તો ચાલ્યો ગયો. ”

મેનકા—“ પણ તમારા હીરાના કાપની પસંદગીનું કામ પૂરું થાય એટલે જઈએ. તે માટેજ રાહ જોવાય છે. ”

“ લો ત્યારે જે આ પહેર્યો છે તેજ સૌથી વધારે પસંદ છે ” એમ સંમતિ આપી વીરબાળા કાનેથી કાપ કાઢવા લાગી.

પ્રાણુલાલ—“ ના, હવે તે કઢાય નહીં. તે તમારા થઈ ચુક્યા. ”

આમ પ્રાણુલાલનો આગ્રહ હોવા છતાં તે કાઢવા લાગી કે મેનકા હાથ પકડી બેલી, “ હવે તે કઢાય ? તેમનું માન રાખવું જોઈએ. ”

જ્યંતીલાલે કહ્યું “ છો કાને રહ્યા, કાઢવાની જરૂર નથી. ઘણા જ સારા લાગે છે, કીંમત અમે સમજી લઈશું. ”

મેનકાએ આના ખાલી પ્યાલા ઉઠાવી લીધા અને અંદર ચાલી ગઈ, થોડીવાર પછી પ્રાણુલાલ પણ અંદર ગયો કે જ્યંતીલાલ વીરબાળાને કહેવા લાગ્યો “ કેમ, વીરબાળા, કાપની જોડી પસંદ પડીને ? ”

વીરબાળા—“ ઘણી સારી છે. પહેરતાં મને બહુજ શરમ આવી, મેનકાએ પહેરાવી ત્યારે. મેનકા બહુ ચાલાક છે, મન પારખી શકે છે, શી રીતે કામ લેવું તે જાણે છે, તેને ચાળા કરતાં ખૂબ આવડે છે, ગમે તેવાને પાણી પાણી કરી નાખે છે, બોલતાં પણ સાફ શીખેલી છે. ”

જયંતીલાલ—“ત્યારે તું તેવું શીખને ? એની નકલ કરતાં તને ન આવડે ? નકલમાં અક્કલની જરૂર નથી.”

વીરબાળા—“પણ તે તો માલણ એટલે તેને છુટ લેતાં આવડે, મને તો કોઈ અડે તો જીવ જાય, મેનકા તો ઉલટી હસે છે. તેને તો કાંઈજ લાગતું નથી. શું આજે આ બાળુ સાહેબ આખી રાત રહેવાના છે ?”

જયંતીલાલ—“હા, મને એમ કહેતા હતા કે સવારે આ પીને જઈશ. પણ જોને, ઘડીઆળમાં કેટલા વાગ્યા છે ?”

વીરબાળા—“દસ થવા આવ્યા, કેમ કાંઈ કામ છે ?”

જયંતીલાલ—“દસ વાગે મને એક મારા મિત્ર અગત્યના કામે તેડવા આવવાના છે તેની રાહ જોઈ છું, ચાલો આપણે સુઈ જઈએ, મોટર લઈને આવશે તો જઈ આવીશ.” એમ કહી બંને બાળુના ઓરડામાં સુઈ ગયાં.

મેનકાના ઓરડાનું બીજું બારાણું બીજા ઓરડામાં પડતું હતું અને ત્યાંથી બહાર જવાતું હતું. વીરબાળાની આંખમાં નિદ્રા લરાઇ પણ જયંતીલાલ તો ખોટી નિદ્રાનો ઢાંગ કરતો હતો. થોડીવાર પછી કોઈ મોટરનો અવાજ થયો કે વીરબાળાને જગાડી કહેવા લાગ્યો “હું હમણાં જઈને આવું છું તું બારણાની સાંકળ વાળી જા.”

જયંતીલાલ બહાર ગયો, વીરબાળા સાંકળ વાળી સુઈ ગઈ. મેનકા અને પ્રાણુલાલ સમજી ગયાં કે જયંતીલાલ ખસ્યો. મેનકાએ બાળુનો ઓરડો ઉઘાડી જયંતીલાલને અંદર દાખલ કર્યો. જયંતીલાલ જોડેના ઓરડામાં જઈ જરા આડો થયો અને પોતાની પવિત્ર પ્રમદા વીરબાળાને મોહજાળમાં સપડાવી ધંધામાં ઉતારવા પ્રાણુલાલ અને મેનકા સફળ થાય છે કે કેમ તેના વિચાર ઉપર ચડી ગયો.

થોડીવાર થઇ કે મેનકા કમાડ ઉઘાડી રસોડાના ભાગમાં થઇ વીરબાળાના પલંગ પાસે આવી વીરબાળાને કહેવા લાગી “શેઠાણી જાગે છે ?”

વીરબાળા—“ જાણું છું ”

મેનકા—“ શેઠ ક્યાં ગયા ? ”

વીરબાળા—“ હમણાંજ તેમના મિત્ર તેડવા આવ્યા હતા તેમને ત્યાં ગયા. કેમ પેલા બાણુ સાહેબ ગયા ? ”

મેનકા—“ છે, નથી ગયા, તે તમને ખાસ બતાવવા માટે જોવા લાયક ચીજ લાવ્યા છે. કાલે તો તે પેરીસની સુંદરીઓને પહેરવા માટે પેરીસ મોકલવાની છે, ફરી એવી વસ્તુ જોવા મળી શકે તેમ નથી. એમ તે કહે છે. ”

વીરબાળા—“ એવી શી વસ્તુ છે ? ”

મેનકા—“ જોવા જેવી છે માટેજ બાણુ સાહેબે ખાસ આગ્રહ કરી તમને કહેવા માટે મને મોકલી છે. મરજી હોય તો તમે ત્યાં આવો અગર તે અહીં આવે. ”

વીરબાળા—“ તેમને આપણા દીવાનખાનામાં બોલાવ, હું ત્યાં આવું છું. દીવાનખાનામાં ઠીક ફાવશે ” એમ કહી ઉઠી કપડાં બરાબર પહેરી વીરબાળા દીવાનખાનામાં ગઈ. મેનકા પ્રાણુલાલ સાથે ત્યાં આવી. ત્રણે જણુ બેઠાં. થોડીવાર તો તે શાંત રહ્યાં પણ પ્રાણુલાલની ધીરજ ખુટવાથી તેણે કહ્યું “ મેનકા ! તારી શેઠાણીને તો ખૂબ ઉંઘ આવે છે. હજુ પણ આંખમાંથી ઉંઘ ઉઠી જણાતી નથી. મને લાગે છે કે તે તેમને ઉંઘમાંથી ઉઠાડ્યાં છે. ”

વીરબાળા—“ હા, છે તો એમજ, પણ મારા મનને એમ કે દુનિયામાં કેવી પહેરનારી સુંદરીઓ પડી છે, તેમના વૈભવની ચીજ ફરી જોવા મળતી નથી એમ સમજીને ઉઠીને આવી. ”

પ્રાણુલાલે ખીસામાંથી એક ઉમદા ફર્ટિકલાસ પાંચ સેરનો હીરાનો નેકલેસ બહાર કાઢી કહ્યું “ મેનકા ! બતાવ તારી શેઠાણીને, બીજી બે બત્તીઓ કર એટલે પ્રકાશ મારે ” મેનકાએ બેને બદલે ચાર બટન દબાવી દીવાનખાનું ઝગઝગાટ બનાવી દીધું અને વીરબાળાના હાથમાં ત્રીણા તારાઓની માફક પ્રકાશ મારતો નેકલેસ

મુકી પ્રાણુલાલ કહેવા લાગ્યો “કાલે પેરીસ મોકલવાનો છે. ત્યાં મોટી ઉમરાવજીઓ પહેરે છે, બીજા કોનું નસીબ કે આ પહેરવાને લાગ્યશાળી થાય? દસ લાખ રૂપીઆ તેની કીંમત છે. આ નેકલેસ બનાવતાં બાર માસ થયા.”

મેનકા—“ત્યાંની સુંદરીઓ પહેરે અને તે પૈસા ખરચે.”

પ્રાણુલાલ—“ખરી વાત છે, આ નેકલેસ તો જોવાને ન મળે તો પહેરવાને ક્યાંથી મળે? પણ તેનો લાલ અમે લખ્યે છીએ. જ્યાં મુધી તે ન વેચાય ત્યાંમુધી ઘરમાં સ્ત્રીઓ પહેરે પણ તેને પહેરનાર દેખાવડી સ્ત્રી જોઈએ, નહીં તો ગધેડા ઉપર અંબાડી જેવું દેખાય. એક દિવસે બસંતીલાલની બકુલને પહેરવા આપ્યો હતો. તે પહેરીને સીનેમાં ગઈ હતી. આ વખતે આખું લાડિસ તેની તરફ જોઈ રહ્યું હતું.”

મેનકા—“ત્યારે મારી શેઠાણીને શાભે કે નહીં?”

પ્રાણુલાલ—વાહ! એ શું બોલી! તારી શેઠાણી તો બકુલ કરતાં ચડે તેવાં છે. જો તે પહેરીને સીનેમાં જોવા આવે તો કાલે પેરીસ ન મોકલતાં એક અઠવાડીઆ પછી મોકલું. તેમના કરતાં નેકલેસ વધે તેમ નથી. આ તો ખાસ મહોબતની ચીજે રહી.”

વીરબાળા—“તે તો મોટા લોકોની સ્ત્રીઓને શાભે! મારા જેવી પહેરે તો સૌ મશ્કરી કરે અને આંગળીઓ કરે. આપણા માટે તો આવા કરપચેનના દોરા સારા.”

મેનકા—“શેઠાણી! એમ તો કહેશો નહીં. લોકોને આંગળી કરવાનું કારણ નથી. ધણીની સાથે રહી ગમે તેટલો ભપકો મારો એમાં કોણ ટીકા કરનાર છે? મારા જેવી પહેરે તો ટીકા થાય પણ આવા મોટા શહેરમાં તો કોઈ કોઈને પુછે તેમ નથી. શું સીનેમાં અને નાટકમાં જોડે બેશી સ્ત્રી પુરૂષો પ્રેમની ગાંઠિઓ કરે છે તે બધાં ધણી ધણીઆણી હોય છે? એ તો બધો ગોટાળો સમજવો.”

વીરબાળા—“તે બાબતમાં તું ધણી હોંશીઆર છે. એક વાર તું પહેરી જો, હું જોઈ કેવો દેખાય છે?”

મેનકા—“ક્યાં માઈ રૂપ અને ક્યાં તમાઈ રૂપ ?”

“ના, એમ બોલીશ નહીં, તાઈ સ્વરૂપ એક મહીનામાં તદ્દન અદલાધ ગયું છે. હવે તો કોઈ શ્રીમંતના ઘરમાં શેઠાણી તરીકે રહેવા જેવી બની ગઈ છે, કેમ પ્રાણુલાલબાઈ ! ખોટું કહું છું ? જો તારી વાળ ઓળાવવાની ફેશન” એમ કહી વીરબાળાએ મેનકાનું માથું ખુદ્દું કરી નેકલેસ બે હાથ વતી તેના ગળામાં નાખવા લાગી કે મેનકા બોલી “અરર આ શું કરો છો ? શરમ ન આવે ?”

“એ તો તને નેકલેસ પહેરાવું છું” એમ કહી વીરબાળા પાછળ ઉભી રહી બે છેડા ભેગા કરી ઠેસ ભરાવવા લાગી. ઠેસ વીલાયતી ફેશનની હોવાથી માથાકુટ કરી પણ બરાબર બેસતી ન આવી.

“રહેવા દો. હું ભરાવું છું,” એમ કહી પ્રાણુલાલે ઉભા થઈ થોડી વારમાં ઠેસ બરાબર ભરાવી, પણ તેની પાંચે સેરો એક એકથી સમાંતર ચઢીઆતી ન આવવાથી ખીસામાંથી એક સુંદરીનો ફોટો કાઢી વીરબાળાના હાથમાં આપી તેમાં આંગળીથી બતાવી સમજાવવા લાગ્યો “આ પ્રમાણે સેરો સરખી ગોઠવો એટલે સરસ દેખાશે.”

વીરબાળા ફોટા પ્રમાણે સેરો ગોઠવવા લાગી, એક બરાબર કરતાં બીજી ખસી જાય, વચ્ચે વચ્ચે મેનકા શરમને લઈ શરીર સંકેરે, વચ્ચે હસી પડે, એમ મહા મુશીબને સેરો ગોઠવી રહી કે પ્રાણુલાલે કહ્યું “કેમ કેવો દેખાય છે ? મેનકા ! તને આમ બરાબર દેખાતો નહીં હોય માટે પેલા કપાટ આગળ જઈ તકતામાં જો.” મેનકા કપાટ આગળ જઈ તકતામાં બરાબર ધારીને જોવા લાગી અને ભૂલ કાઢી “નેકલેસ તો ઠીક લાગે છે પણ તેને લાયક મારી ચોળીજ નથી. શેઠાણીએ જે રંગની ખુદ્દા ગળાની ચોળી પહેરી છે તેવી જોઈએ. ફોટામાં પણ ખુદ્દા ગળાની છે. માટે જો પહેરવાની તસ્દી શેઠાણી લે તો બરાબર તેની ખુબી આવે. બધી રીતે તેમને લાયક છે.”

“તે તો હું મૂળથીજ કહું છું, જરા તસ્દી લઈ શેઠાણીને પહેરાવ” એમ કહી પ્રાણુલાલે મેનકાને પાસે બોલાવી પાછળથી ઠેસ કાઢી

કે નેકલેસ મેનકાએ હાથમાં લીધો અને વીરબાળાની બાજુમાં ઉભી રહી વાત કરવા લાગી, વાતના પ્રસંગે બરાબર લાગ સાધી વીરબાળાના માથેથી સાલ્લો પાછળથી ખેંચી લઇ માથું ઉઘાડું કરી નેકલેસ પહેરાવવા લાગી કે વીરબાળા ચમકીને બોલી “અરે મેનકા ! આ શું કરે છે ? મને તો શરમ આવે છે.”

“આમ શું કરો છો ? એમ કર્યામાં કદાચ તુટી જાય, હું કાંઈ પુરૂષ નથી. શા માટે મારાથી ડરો છો ? ગભરાશો નહીં. ઠેસ ભરાવું એટલી વાર છે.” એમ કહી પાછળ ઉભી રહી ઠેસ ભરાવવા લાગી. આ વખતે પાછળથી મેનકા પ્રાણુલાલને આંખનો ઇસારો કરી વધુ છુટ લેવા સૂચના કરી.

પ્રાણુલાલ—“ ઠેસ ભરાવતાં કેટલી વાર ? ”

મેનકા—“ તમારી વિભાવિતી પદ્ધતિની ઠેસો એવી તો અટપટી હોય છે કે અમને તો સમજણ પડતી નથી. આપણો દેશી આંકડો હોય તો ભરાવવો ઝટ કાવે.”

પ્રાણુલાલ—“ લાવ ત્યારે હું ભરાવું.”

વીરબાળા—“ ના તમે રહેવા દો, મેનકાને આવડશે.”

“મેનકાને આવડતું હોત તો આટલી વાર લાગત ? ” એમ કહી પ્રાણુલાલ ઉભો થઈ પાછળ ગયો કે વીરબાળાએ માથું ફેરવ્યું.

મેનકા—“ શેઠાણી આમ શું કરો છે ? હમણાં નેકલેસ હાથમાંથી પડી ગયો હોત. ગભરાઓ છો શું કરવા ? બાજુ સાહેબ તમને નહીં અડકે, તે મને બતાવે તે પ્રમાણે હું ઠેસ ભરાવું છું, તે નહીં ભરાવે.” એમ બોલતી બોલતી દસ મીનીટે ઠેસ ભરાવી રહી. પછી સામે આવી આંગળી વતી સેરો સરખી કરવા લાગી કે વીરબાળા બોલી “એ તો મને આવડે છે, તું રહેવા દે.”

“મારો હાથ ન ગમતો હોય તો તમારા હાથે બરાબર કરો, તકતામાં જોઈ ફેટા પ્રમાણે જોમ તમે મારા ગળામાં ગોઠવી હતી તેમ તમે ગોઠવો” એમ સૂચના કરી એક મોટો આયતો વીરબાળાની

આગળ ટેબલ ઉપર મુક્યો. વીરબાળા ગોઠવવા લાગી, એક સેર સમી કરે કે સાલ્લાનો છેડો ઉતરી જાય, તે ચડાવવા જાય કે સેર પાછી ફરી જાય. આ જોઈ પ્રાણુલાલ કહેવા લાગ્યો “ મેનકા ! તારી શેઠાણીને શરમ આવતી હોય તો લે હું આડું જોઉં ” એમ જરા રીસનો ડાળ કરી ખુરશી ફેરવી. તે આકુળ વ્યાકુળ થઈ ગયો પણ બાજી બરાબર નહીં સધાયેલી હોવાથી ધીરજ રાખી બેસી રહ્યો. સેરો બરાબર ગોઠવાઈ ગઈ કે “ જુઓ હવે શેઠાણીનો ઠાઠ ” એમ કહી એકદમ વચ્ચેથી મેનકાએ તકતો ઉપાડી લીધી. વીરબાળા ચમકી અને શરમાઈ સરી ગયેલો સાલ્લાનો છેડો ઉઠ્યો ચડાવ્યો.

પ્રાણુલાલ મેનકાને કહેવા લાગ્યો “ નેકલેસ બકુલ કરતાં તેમને વધારે સારો દેખાય છે. જો ઈચ્છા હોય તો એક દિવસ પહેરવા રાખે અને સીનેમા જોઈ આવે. પછી ખાત્રી થશે કે લોકોની નજર તેમની તરફ કેટલી બધી આકર્ષાય છે ? ”

“ મારે તો સીનેમામાં જવું નથી. કાંઈ તેવી ખાત્રી કરવી નથી. આ તો બાબુ સાહેબને ખોટું ન લાગે એટલા માટે તેમનો આગ્રહ માન્યો ” એમ બેદરકારી જંભુાવી વીરબાળા નેકલેસ કાઢવા લાગી. તે જોઈ મેનકા બોલી “ શેઠાણી સાહેબ ! આટલી બધી મહેનત કરીને પહેર્યો અને આમ ઉતાવળ કરીને શું કરવા કાઢી નાખો છો ? ” એમ મેનકાનો આગ્રહ હોવા છતાં તે તો કાઢવા લાગી. આ જોઈ પ્રાણુલાલ જરા હાથ પકડી અટકાવી કહેવા લાગ્યો “ વીરબાળા બેન ! ઉતાવળ ન કરો, નેકલેસ કાંઈ બગડી જવાનો નથી, ” આથી વીરબાળા એકદમ ચમકી ઉભી થઈ બોલી “ પ્રાણુલાલભાઈ ! મને અડકશો નહીં. અડક્યા શીવાય વાત કરો. આમ કરવું હોય તો પાસે નહીં બેસું. ” આથી પ્રાણુલાલ જરા શરમીદો પડી બોલ્યો “ મેનકા ! જો આ સાઈ કહેવાય ? નેકલેસ કાઢતાં અટકાવ્યાં તે શું કાંઈ મશ્કરી કરી કહેવાય ? ”

વીરબાળા—“ તે બધી વાત ખરી પણ મને કોઈ અડકે છે તે નથી ખમાતું. તે વખતે મરી જવા જેવું થાય છે. ”

પ્રાણલાલ—“આલો ત્યારે હવે તેમ નહીં કરૂં. તમારા સ્વભાવની શી ખબર પડે ? હવે દૂર રહીને વાત કરીએ તો વાંધો નથીને ?”

મેનકા—“નેકલેસ નહીં કાઢવા તમે તેમનો હાથ પકડ્યો એટલે તેમને લાગ્યું કે તમે મસ્કરી કરો છો. બાકી તમારા માટે તેમનો ઘણો સારો અભિપ્રાય છે. તમને સગા ભાઈ જેવા ગણે છે.”

પ્રાણલાલ—“હું પણ તેમને સગી બેન જેવાંજ સમજી આટલો ભાવ બતાવું છું, દસ લાખનો કીમતી માલ મારે તેમને બતાવવાની શી ગરજ ? પણ બ્યારે આપણે આટલો સંબંધ છે ત્યારે દેખાડવા લેતો આવ્યો અને પહેરાવવા આગ્રહ કર્યો.”

આવા નમ્ર શબ્દોથી વીરબાળા નેકલેસ કાઢતી અટકી ધીમે રહી બોલી “ મને લાગ્યું કે તમે મસ્કરી કરો છો તેથી ચમકીને ઉભી થયું.”

મેનકા—“ શેઠાણી ! આ કપાટ આગળ આવો, નેકલેસની ખરી ખુબી ત્યારે જણાશે. નાના તકતામાં આખું અંગ દેખાતું નથી.” એમ કહી કપાટ આગળ બંને જણ ઉભાં રહ્યાં. પ્રાણલાલ પાછળ ઉભો રહી તકતામાં વીરબાળાના પ્રતિબિંબને ત્રાંસી નજરે જોવા લાગ્યો. નજર મલીન થઇ પણ અચકાયો. પ્રાણલાલે બત્તીઓ ગુલ કરી અંધારું કર્યું કે મેનકા બોલી “ આ શું કર્યું ? ”

“ તમારી શેઠાણીને તકતામાં પણ શરમ આવતી હતી તેથી અંધારું કર્યું” એમ જવાબ આપી પ્રાણલાલે એકદમ વીરબાળાને સ્પર્શ કર્યો કે વીરબાળા ચમકી કોધાયમાન થઇ બોલી “શું કરો છો ! ”

“ અરર ! માફ કરજો. હું તો મેનકા છે એમ સમજ્યો. લો હું બત્તી કરું” એમ જુદો બચાવ કરી પ્રાણલાલે બત્તી પ્રકાશિત કરી. વીરબાળા આંતું જોઇ નેકલેસ કાઢીને ટેબલ ઉપર મુક્યો. “આવી રીત રાખવી હોય તો હું મારા ચોરડામાં ચાલી જઉં છું.” એમ ગુસ્સો કરી વીરબાળા ચાલવા લાગી.

મેનકા નમ્રતાથી હેલા લાગી “ આમ ન રીસાઓ. અંધારામાં ઘણાની ભૂલો થાય છે. કોઇને બદલે કોઇની સાથે ગોટાળો થઇ જાય

છે. આપણે તો તેમનું મન પારખવું જોઈએ. ભૂલની તો હંમેશાં માફીજ હોય. લોકો પણ કહે છે કે દિલ સાદ તો ભૂલ માફ.

વીરબાળા જરા ઉભી રહી “ મને ક્યાં રીસ ચડી છે ? વાતો કરવામાં આટલી બધી છુટ લો તે મને નથી ગમતું. માટે હું તો હવે સુઈ જાઉં છું ” એમ છાંછેડાઈ વીરબાળા પોતાના ખરા સ્વરૂપમાં આવી અંદર ચાલી ગઈ અને બારણાં બંધ કરી સુઈ ગઈ.

પ્રાણુલાલ—“ મેનકા ! આ તો તારા અગડ્યો. તેજમાં અંજાઈ નહીં. છે તો બોળી પણ ચાલાક અને જાજરી છે. મારી તો મરજી થઈ હતી કે પરાણે કામ સાધી લઉં અને તેજ માટે બત્તીઓ બંધ કરી હતી. અડપલું પણ કર્યું છતાં પૂરેપૂરી હાંમત ચાલી નહીં. ”

મેનકા—“ બાણુ સાહેબ ! બળાત્કાર ન કર્યો તે દીક કર્યું. એમ કરવાથી હમેશની રમુજ બગડી જાય. તેને તો મોહપાશમાં જ ફસાવવી જોઈએ. રોજ કરતાં આજે તેમણે વધારે છુટ લીધી છે એમ મારે કહેવું પડશે. એ પ્રમાણે આપણે તેમને વધારે છુટ લેતા કરો અને પછી લાગ જોઈ કામ સાધો. મને લાગે છે કે શેકથી ડરતાં હશે. ”

પ્રાણુલાલ—“ ના ના, તેમ ન હોય. શેક તો આપણી યુક્તિમાં સામેલ છે. તેમણે તો મને બળાત્કારથી પણ કામ લેવા કહ્યું છે. ”

મેનકા—“ હવે કાલ ઉપર રાખો. આપણે અંદર જઈ જઈ-તીલાલની સલાહ લઈએ ” એમ નિરાશ થઈ પોતાના હાલમાં જઈ મેનકા બાળુના ઓરડામાંથી જયંતીલાલને બોલાવી લાવી.

જયંતીલાલ તેમને જોઈ કહેવા લાગ્યો “ કેમ બેડો પારને ? ”

પ્રાણુલાલ—“ મેં પ્રયત્ન કર્યો પણ તે ચીડાઈ. શરૂઆતમાં ખૂબ રંગ ઉપર આવી અને તેનો લાલ લેવા જતાં બાણુ બગડી. ”

જયંતીલાલ—“ એમ કે ? ચિંતા નહીં, શું બગડી ગયું ? હું પણ તેને પાણી છાંટતો રહીશ. આવતી કાલે પાછા આવો. ”

પ્રાણુલાલ—“ જરૂર કાલે આવીશ, કાલે તો બેડોપાર કરી દઈશ. અસંતીલાલના બુલબુલને બૂલાવે તેવું તારું બુલબુલ છે. હું તેના લપ-

કાથી ખૂબ જોશમાં આવી ગયો હતો પણ ગમ ખાધી. બળાત્કાર કરવાથી આપણને નુકસાન લાગે.”

જયંતીલાલ—“ હવે તો એકવાર બળાત્કાર પણ કરવો પડશે. કુટણખાનામાં શું બધું ઇચ્છાથી ચાલતું હશે ? પ્રથમ તો ઘણું લાગે બળાત્કારથીજ કામ લેવાય.” એમ સૂચના આપી પોતાના સુવાના ઓરડામાં જઈ વીરબાળાને જગાડી કહેવા લાગ્યો “આજે તો ઘણી ઉંઘ આવી જણાય છે. મિત્રને ત્યાં મને બહુ વાર લાગી. લગભગ બે વાગ્યા હશે. પ્રાણુલાલ બાપુ સાહેબ છે કે ગયા ?”

વીરબાળા—“ શાના જય ? મેનકા જેવી મળી છે તેને છોડીને ક્યાંથી જવાનું મન થાય ? આજે તો પ્રાણુલાલે મને દસલાખની કોમ-તનો હીરાનો નેકલેસ બતાવ્યો. તેમનો ઘણો આગ્રહ હોવાથી મેં પહેર્યો પણ તેમણે બત્તીઓ ગુલ કરી મારા અંગ ઉપર હાથ નાખ્યો. હું તો મારા સ્વભાવ પ્રમાણે ચમકી અને બોલી “આ શું કરો છો ?”

જયંતીલાલ—“ પછી શું થયું ?”

વીરબાળા—“ પછી તેમણે મારી માગી લાચારી બતાવી કહ્યું ‘મેનકાને બદલે અંધારામાં ભૂલથી તમને અડપણું થઇ ગયું.’ પછી હું કાંઈ બોલી નહીં અને અંદર આવીને સુઈ ગઈ.”

જયંતીલાલ—“ એમ કે ? આજે એવો કીસ્સો બન્યો ? પ્રાણુલાલ બાપુ એવા ખરાબ નથી. અંધારામાં મેનકાને બદલે તું આવી ગઈ. ભૂલની ચિંતા નહીં, પણ વીરબાળા ! તું હવે આવી શરમાળ ક્યાં સુધી રહીશ ? ભૂલનો લાભ લઇ લેવો હતો અને તેમની ઇચ્છા પૂરી થવા દેવી હતી. ખરેખર તેં આવેલી સોનેરી તક હાથમાંથી ગુમાવી. ભૂલ ભેગી ભૂલ થવા દેવી હતી. તે તારી ભૂલ નિષ્ફળ ન બનત. મેનકા ખુલાસો કરી બદલો મેળવી લેત. ખાનદાન, ખુબસુરત, શોખીન, અને સામી માગણી કરતો એવો બીજો કોણ મળી આવે ? આજે તો ખરેખર તેં પાંચસોની નોટ ગુમાવી. હશે ચિંતા નહીં પણ તેવું કાલે કરીશ નહીં.” એમ સૂચના કરી જવાબની રાહ જોઈ પણ

તે કાંઈ બોલીજ નહીં. તેથી જ્યંતીલાલે પુછ્યું “વીરબાળા ! ઉંડા વિચારમાં પડી કેમ કાંઈ બોલતી નથી ?”

વીરબાળાએ રીસમાં જવાબ આપ્યો “ શું બોલું ? મને તો કાંઈ સમજણ પડતી નથી. મેનકાથી બહુ કામ લેવાય છે. તે પણ જેવી જોઈતી હતી તેવી તમને મળી આવી છે. પછી મારો ભવ બગાડવાથી શું ફાયદો છે ? તમને જોટું ન લાગે એટલા માટે તમારા કહેવા પ્રમાણે છુટ પણ લઉં છું, તે પણ મને મારા મનથી આકર્ષે લાગે છે છતાં તમને ખુશ કરવાની ખાતર અને તમે રાજી રહો તે પ્રમાણે વર્તવા પ્રયત્ન કરું છું. હવે તમારો છેવટનો વિચાર મને પણ ધંધામાં ઉતારવાનો છે તો ભલે તેમ કરો, પણ તેમાં સાર નહીં નીકળે. પછી જે પ્રભુએ ધાર્યું હશે તે થશે ? ” એમ કહી વીરબાળા રડી પડી.

“ વીરબાળા ! આમ ન કર ! તારી મરજી વિરૂદ્ધ કાંઈ પણ કરવામાં નહીં આવે. તારી ઇચ્છા પ્રમાણેજ વર્તીશ. આ તો તારી સલાહ લઉં છું. માટે રડીશ નહીં. રડે તો તને મારા સમ, પ્રાણુલાલને સૂચના આપીશ કે જેથી તે તારી મરજી વિરૂદ્ધ નહીં જાય. લે તને વચન આપું છું. નિશ્ચિત જીવે રહે. ” એમ વચન આપી આંસુ સ્હોઈ જ્યંતીલાલ તેના મનનું સમાધાન કરવા લાગ્યો.

વીરબાળા બોલી “ મેં તમારો એકે એક શબ્દ ઉઠાવી લીધો એનું પરિણામ આવું આવે ત્યારે જોટું ન લાગે અને રડવું ન આવે ? વિચાર કરો. માટે પ્રાણુલાલને સાફ સંભળાવી દેજો કે ભલે મેનકાની પાસે આવે પણ આમ મારી પાસે આવી તોફાન ન કરે. તે આવશે એટલે હું તો મારા ઓરડાનાં બારણાં બંધ કરી અંદર સુઈ જઈશ. મારા ઉપર તમે જોટું લગાડશો નહીં. ” એમ વીરબાળા પોતાના ખરા સ્વભાવ ઉપર આવી ગઈ. અને જણુ શાંત રહ્યાં અને થોડીવાર પછી નિદ્રાવશ થયાં.

[મારા પ્રિય વાચકો ! આ પ્રકરણમાં શૃંગારરસને છેડવામાં આવ્યો છે. જો કે કૃત્રિમતાનો કે અતિશયોક્તિનો લેશ માત્ર પ્રવેશ નહીં

થવા દેતાં કુદરત અને પ્રકૃતિઅનુસાર મર્યાદાપૂર્વક સત્ય વસ્તુના સ્વરૂપનું ચિત્ર બતાવવામાં આવ્યું છે તેમ છતાં કદાચ આવા શૃંગારરસના કારણથી આ પ્રકરણ સ્ત્રીઓ આગળ પુરૂષોથી ન વંચાય એવી કાષ્ઠ વાચકોને શંકા ઉપસ્થિત થાય તો તે માટે આ સ્થળે એટલું ધ્યાન ઉપર લાવવા માગું છું કે જ્યાં સુધારણા કરવાનોજ સ્તુત્ય હેતુ સમાયેલો છે ત્યાં સત્ય વસ્તુને પ્રકાશમાં લાવવીજ પડે છે. વીરબાળાના સ્વભાવ જેવી ઘણી ભોળી સદ્ગુણી સ્ત્રીઓ જોવામાં આવે છે. એવી નિર્દોષ બાળાઓને ફસાવવા ઘણા ધૂર્ત અને દાઝિલક પુરૂષો આવી રીતે યુક્તિઓ રચે છે. તે બાળાઓ કપટી પુરૂષોનું મલીન હૃદય પારખી શકતી નથી. સુશોભિત અલંકાર કે સુંદર વસ્ત્રો પહેરવાની સામાન્ય બાબતમાં ભોળપણનો લાભ લઇ કપટી પુરૂષો “બેન, બેન” કહી કેવી રીતે પોતાનો નીચ હેતુ ખર લાવે છે તેનો ખ્યાલ આવી ભોળી સ્ત્રીઓના પવિત્ર હૃદયમાં હોતો નથી. તેમનું ભોળપણ તો એટલે સુધી આગળ વધેલું હોય છે કે દરજી પોતાને ત્યાં કપડાં શીવવા બેઠેલો હોય અને તે કદાચ પોતાના માટે શીવેલું કપડું—કબજો, ચોળી કે પોલકું—પહેરી જોવાનું કહે તો ભોળી સ્ત્રીઓ તે પહેરે છે અને જરા પણ શરમ રાખ્યા શીવાય પોતાના હાથ વડે શીવણની ખામીઓ બતાવી સુધારો કરવાની સૂચના કરે છે, દરજી સારો હોય તો દીક, નહીં તો તે પણ એવી છુટનો દુરુપયોગ કરે છે. આવા બનાવો શું વાચકોની દષ્ટિ આગળ નથી આવતા ? શું તેમાંથી અનર્થને માર્ગ ન મળી શકે ? શું તે ભોળી સ્ત્રીઓના ધ્યાન ઉપર લાવવા જેવી લાગીકત નથી ? દુનિયામાં એવા બગદરો પડ્યા છે કે જે ઉપરથી “બેન બેન” કહી ખોટો બ્રાતૃભાવ બતાવે છે. ભોળી સ્ત્રીઓ “મોટા ભાઈ, મોટા ભાઈ” કહી નિર્મળ ભગિનીભાવને લીધે ભાઈ આગળ જરા વધારે છુટથી વાતચીત કરે છે અને વર્તન રાખે છે. પણ અફસોસ ! તેજ કહેવાતો ભાઈ પ્રસંગ આવે ભાઈના રૂપ-માંથી પલટાઈ બચંકર દુસ્મન બની તે ભોળી બાળા ઉપર અત્યા-

ચાર કરી તેને ફસાવે છે. આવા અનેક દાખલા ભોળા સ્ત્રીઓને ખરાબ કરનાર દાંભિક અને કપટી વ્યભિચારી પુરુષોના જોવામાં આવે છે. આજ કારણથી આ સ્થળે શૃંગારરસને છેડી બિચારી વીરખાળા જેવી ભોળા સદ્ગુણી સ્ત્રીઓ પ્રપંચી પુરુષોની વિષયવાસનાના ભોગ કેવી કેવી ભેદ ભરેલી યુક્તિઓથી થાય છે તેનો આખે-હુખ ચિતાર આપવા મેં પ્રયત્ન કર્યો છે તેથી આ પ્રકરણ બલે પુરુષો જાહેરમાં સ્ત્રીઓ આગળ ન વાંચે પરંતુ સ્ત્રીઓએ તો ખાસ વાંચવાની જરૂર છે, જેથી તેઓ એવા દાંભિક પુરુષોના મલીન હૃદયની યુક્તિઓ વાંચીને સમજી શકે, “એન એન” બોલનાર પુરુષ એન ઉપર ખરો આતૃભાવ રાખે છે કે વ્યભિચારી ભાવ રાખે છે તે જાણી શકે અને તેવા બગડેલા વાફળમાં અને ખોટા દંભના ફંદામાં નહીં ફસાતાં તેમનાથી સાવધ રહી શકે.]

પ્રકરણ ૩૨ મું.

બાળુ પ્રાણુલાલના પંજમાંથી છટકી વીરખાળાએ
કરેલો આપઘાત.

તેની મરતી વખતની જીખાની.

(હરિગીત).

ભોળા બિચારી ભામિનીની કેવી સ્થિતિ થાય છે ?

ભેદી પ્રપંચો આદરીને કેવી ભરમાવાય છે ?

ભરથાર ન્યાં વ્યભિચારના રસ્તા તરફ દોરાય છે,

ત્યાં ભામિનીના ભોગ સમજે પ્રાણુ અંતે જાય છે. —લેખક.

ખીજ દિવસે બરાબર રાત્રે આઠ વાગે પ્રાણુલાલ બાળુ રજવાડી પેશાકમાં જ્યંતીલાલના મુકામે આવ્યો. જ્યંતીલાલે આ ઠાઠમાં જોઈ આવકાર આપતાં હસતા મુખે કહ્યું “આજે તો તમને બાળુ

સાહેબ નહીં કહેતાં પ્રાણકુમારસિંહ કહીને બોલાવીશ. અરાબર રજવાડી ઠાઠ કર્યો છે, કેમ મેનકા ! રાજકુંવર જેવા દેખાય છેને ? તારાં શેઠાણી ક્યાં ગયાં ? તેમને કહીએ કે શેઠ બોલાવે છે.” મેનકા અંદર જઈ વીરબાળાને બોલાવી લાવી. વીરબાળા આવીને ખુરશી ઉપર બેઠો. તેમને ઉદાસ મુખે જોઈ પ્રાણલાલે પુછ્યું “ કેમ આજે આમ રીસાયેલાં જણાઓ છો ? કાંઈ ઘરમાં કંઈએ તો થયો નથીને ? ”

વીરબાળા—“ ના તેવું કાંઈ નથી. કાલનો ઉજાગરો હતો તેથી વહેલી સુષ ગઈ હતી, ઉંઘને લીધે એમ લાગે છે. ”

જયંતીલાલ—“ વીરબાળા ! કેમ આટલી બધી દૂર બેઠો ? અહીં જોડે બેસ. આજે હું બહાર જવાનો નથી. નિર્ભય રહે. ”

“ હું તો નિર્ભય છું ” એમ ધીમે રહી બોલી વીરબાળા જોડેની ખુરશી ઉપર આવીને બેઠો.

જયંતીલાલ—“ કેમ બાબુસાહેબ ! કાંઈ બઝારના જાણવાજોગ સમાચાર છે ? હું આજે શરબઝારમાં ગયો નહોતો. ”

પ્રાણલાલ—“જયંતીલાલ ! આજે ખાસ કાંઈ જાણવા જેવા સમાચાર નથી પરંતુ તમારા ભાગમાં શેરનો વેપાર કર્યો હતો તેના નફાના રૂપીઆ પંદરસો ગણી લો. ” એમ ઉદારતા બતાવી ખીસામાંથી નોટો કાઢી ટેબલ ઉપર મુકી.

જયંતીલાલ—“ મોટી મહેરબાની કરી. પણ આ રૂપીઆમાંથી આ વીરબાળાના કાનના હીરાના કાપની કીંમત જે હોય તે કાપી લો. ”

પ્રાણલાલ—“ તેની કીંમત લેવા માગતો નથી. વીરબાળા બેનના કાને અડયા એટલે તે તેમના થઈ ચુક્યા. ભલે તે મારા ઉપર ગુસ્સે થાય પણ મારો સ્નેહ તેમના ઉપરથી કદીપણ કમી થાય તેમ નથી. મને તો તેમનું મુખારવિંદ જોઈ આનંદ થાય છે. એ કાપની જોડી વીરબાળા બેનને ભેટ છે. તેવી એક જોડીની ભેટ, પણ તેનાથી જરા ઉતરતી, આ તમારા આનંદી રમકડાને-મેનકાને આપી છે. ”

“ મેં પણ આજે તેજ ભેટની જોડી પહેરી છે ” એમ કહી માથું

ઉઘાડું કરી મેનકા કાને કાપ બતાવવા લાગી. “પણ આ કાપ કરતાં કાલના હાર જેવો એક હાર ભેટ તરીકે આપો તો ખરાબર મળ આવે.”

પ્રાણુલાલ—“સાંભળ્યું જ્યંતીલાલ ? છે લોભનો થોભ ? તમારી મેનકાને દસલાખનો હાર ભેટ લેવો છે. મેનકા ! એમ હાર ભેટ ન મળે. તે તો તમારી શેઠાણીના ગળામાં શોભે તેવો છે. કેમ કાલે સર-ખામણી કરતી વખતે ભૂલી ગઇ ?”

મેનકા—“શેઠાણીને ભેટ આપો ખરાબ ?”

પ્રાણુલાલ—“તેમને માટે તો આ પ્રાણુલાલ પ્રાણુ આપવાને તૈયાર છે. પણ તેમની મહેરબાની નેહએ. મોટા લોકોની મહેરબાની મેળવતાં ઘણી મુશ્કેલી પડે છે. ન કરવાનાં કામ કરવાં પડે છે. હું કોઇની માફી માગું તેવો નથી, પણ કેમ મેનકા ! કાલે મારી ભૂલ માટે વીરબાળામેનની કેવી માફી માગી ? જ્યંતીલાલ ! મેનકા સાક્ષી છે.”

મેનકા—“તે વાત તો ખરી છે. શેઠાણી ઉપર તેમનો ઘણોજ ભાવ છે. શેઠાણી તેમનું હૃદય ઓળખી શકતાં નથી એટલોજ વાંધો છે.”

વીરબાળા—“પણ એ વાંધો ઓછો કહેવાય ? બહારથી તો ઓળખી શકીએ પણ અંદરથી શી રીતે ઓળખીએ. તે વિદ્યા તો ધીમે ધીમે તું સારી પેઠે શીખી ગઇ.”

પ્રાણુલાલ—“ખરેખર મેનકા તમારા ઘરમાં એક આનંદી રમ-કંડું છે. મને પણ તેના વિના ગમતું નથી. હું થોડા ફિવસ પછી મદ્રાસ તરફ ઝવેરાતનો માલ વેચવા તથા ત્યાંના પાણીના ધોધ જોવા માટે જવાનો છું, ધ્વિષ્ટા છે કે મેનકાને સાથે લેતો જાઉં. તે આવે તો મને ઘણીજ રમુજ પડે. કેમ મેનકા આવીશને ?”

મેનકા—“હું તો તમારી સાથે જ્યાં કહેશે ત્યાં આવીશ. પણ શેઠ અને શેઠાણીની રજા નેહએ.”

જ્યંતીલાલ—“સુખેથી મેનકાને લઇ જાઓ. મારી ના નથી.”

પ્રાણુલાલ—“આજે વીરબાળામેન આપણી વાતમાં ખરાબર રસ લેતાં નથી. જરા પણ ખુશ મીઝજમાં નથી. માટે આપણે ચાલો

સીનેમામાં જઈ આનંદ કરી આવીએ. ”

મેનકા—“ હા હા, ચાલો સીનેમા જોવા જઈએ. ”

જયંતીલાલ—“ ચાલો, વીરબાળા ! તમે કપડાં પહેરી લો. ”

વીરબાળા—“ પાછા ફરતાં બહુ મોટું થશે. ”

પ્રાણુલાલ—“ દસ વાગે શરૂ થઈ બાર વાગે ખલાસ થશે. બે કલાક આનંદ કરી આવીશું. આપણે બધાં સાથે છીએ એટલે સારી રમુજ આવશે. જયંતીલાલ ! તમે કપડાં પહેરી લો, હું બેઠો છું. ”

જયંતીલાલ પોતાના ઓરડામાં ચાલ્યો ગયો. મેનકા વીરબાળાની પાસે આવી કહેવા લાગી “ આજે પેલો મુંદર ઝીણો સાફલો શેઠને પસંદ પડે છે તે પહેરો. અને પોલકું પણ સરસ કાઢો ” એમ કહી બીજા ઓરડામાં કપાટ આગળ લઈ ગઈ. કપાટ ઉઘાડ્યું અને બધી સામગ્રી આપી મેનકા બીજા ઓરડામાં ચાલી ગઈ. પ્રાણુલાલ ધીમે રહી ઉભો થઈ વીરબાળા શું કરે છે તે છુપી રીતે જોવા લાગ્યો.

વીરબાળા કપાટ તરફ મોં રાખી ચોળી કાઢી નાખી પોલકું પહેરવા લાગી. પાસે કોઈ નથી એમ જાણી છુટા છેડે પહેરતી હતી, તે બરાબર પહેરી ઝીણો સાફલો પહેરવા લાગી. અને તકતામાં જોઈ પીન બરાબર ભરાવતી હતી કે પ્રાણુલાલે પાસે જઈ “ લાવો પીન હું ભરાવું ” એમ કહી ધીમે રહી અડપલું કર્યું કે વીરબાળાનો મીઠાળ ગયો, તે છલુકો કરી કહેવા લાગી “ અરે બાલુસાહેબ ! આ શું કરો છો ? ક્યાં ગઈ પેલી મેનકા ? ”

મેનકા શાની બોલે ! આગળથી પ્રપંચ ગોઠવેલોજ હતો. મેનકાને બદલે પ્રાણુલાલે જવાબ આપ્યો “ મેનકા હમણાં આવે છે, શું કરવા ગભરાઓ છો ? હું તમને નહીં સતાવું. બે દિવસથી તમે મને તરસ્યો અને બુખ્યો કાઢો છો તે તમને પાપ નહીં લાગે ? આજે તો પાછો નહીં જાઉં. ” એમ આગ્રહભર્યા માર્મિક શબ્દો બોલી આલિંગન કરી ચુંબન કરવા જાય છે કે વીરબાળા કોપાયમાન થઈ બોલી “ પ્રાણુલાલ ! મુકી દો, આ મને પસંદ નથી. શું કરો છો ! આવી મસ્કરી

અને તોફાન થતું હશે ? ”

પ્રાણુલાલ મીનજ ઠેકાણે રાખી “ ના, તોફાન નથી કરતો પણ તમારી જરા મધુરી મસ્કરી કરું છું. ” એમ કહી સાહસ કરી ચુંબન કરી છોડી દીધી. આથી વીરબાળાએ ક્રોધે ભરાય ગર્જના કરી “ તમે અહીંથી ચાલ્યા જાઓ. ”

પ્રાણુલાલ—“ મારી માગણી સ્વીકારો તો ચાલ્યો જાઉં. ”

આ સાંભળી વીરબાળા વિચારમાં પડી ગય, “ હવે જો આનાકાની કરીશ તો જરૂર મને ખરાબ કરશે માટે મારે હવે તેને જરા ધીરજ આપી છટકવું અને ધારેલો હેતુ ખર લાવવો ” એમ સમય-સૂચકતા વ્હપરી ક્રોધને પરાણે દબાવી રાખી ધીમે રહી વીરબાળા બોલી “ શી માગણી છે ? ”

પ્રાણુલાલ—“ ક્યાં તમે જાણતાં નથી ? ”

વીરબાળા—“ તેવી માગણીનો સ્વીકાર થાય ? તમારા ભાઈ જાણે તો મને મારી નાખે, સમજ્યા ? ”

પ્રાણુલાલ—“ જ્યંતીલાલ તમને રાજીખુશીથી રજા આપે તો પછી કાંઈ વાંધો છે ? ”

સાહસિક બની આ પ્રસંગમાંથી છટકવા યુક્તિ શોધી વીરબાળાએ હર્શાને જવાબ આપ્યો “ પછી મને જરાપણ વાંધો નથી. ”

પ્રાણુલાલ—“ પછી આ સુંદર બદનનો રસ ચાખવા દેશોને ? ”

વીરબાળા—“ જેટલો રસ ચાખવો હોય તેટલો ચાખજો. ” પણ મારે તો માત્ર તેમની રજાની ખાસ જરૂર છે. ઉપરથી તમને છુટ લેવાની હા કહે અને અંદરથી મને ના કહે તેથી મારે ગુસ્સે થવું પડે છે માટે માફ કરજો. હવે મારી શરમનો ભેદ સમજ્યા ? પણ જુઓ, એટલું તમારે ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. તે છટકી જાય તેવા છે. માટે લેખી કરાર કરી લેજો, પાછળથી વાંધો આવે નહીં. એક દિવસનો નહીં પણ આખી જીંદગીનો સોદો છે. આપણો સંબંધ થયા પછી તેમને ઇર્ષા આવશે અને મને લડશે. તે વખતે મારે તમારી પાસે દાદ મેળવવા

આવવું પડશે. એટલે તમારી કફેાડી સ્થિતિ થશે. મેનકા પણ રીસે ભરાશે. માટે તમે તેમની લેખી સંમતિ લઇ આવો. તમે ખુશ થાઓ તેવી તૈયારી હું કરી રાખું છું. રત્ન મેળવ્યા પછી તમે તમારી જેટલી મનકામના હોય તેટલી પૂરી કરો. મને તૈયારી કરતાં અરધો કલાક લાગશે માટે અરધા કલાક પછી કમાડ ખખડાવજો. ”

વીરબાળાના આવા મધુર અને નહીં ધારેલા શબ્દો સાંભળી પ્રાણુલાલ ત્રણો ખુશી થયો અને દીવાનખાનામાં ગયો એટલે વીરબાળાએ ખારણું બંધ કરી સાંકળ વાંચી દીધી. જાણતી હતી કે ધણી રત્ન આપવાનો છે એટલે તે પાછો આવી હુમલો કરી જરૂર બળાટકાર કરશે અને જીંદગી બ્રષ્ટ કરશે. ગઇ રાતથી મનમાં ઘોળાતા વિચારનો અમલ કરવા જોડેના રસોડામાં ગઇ. શરીરમાં વ્યાપેલા ઝનુનમાં સ્પીરીટનો ખાટલો હાથમાં લઈ વિચારમાં પડી “ સાહસ કંઈ કે ન કંઈ ? નહીં કંઈ તો મને અપવિત્ર બનાવશે, મને કોઇપણ આ ફાંસામાંથી છોડાવે તેમ નથી. ધણીજ દલાલી ખાવાને તૈયાર થયો પછી જીવવું કોના આધારે ? કાલે વચન આપી આજે મને બ્રષ્ટ કરવા આ પ્રપંચ રચ્યો. જે મારો રક્ષક તેજ મારો ભક્ષક થઈ બેઠો છે. રોજ તે ને તેજ માગણી કરે, શી રીતે સહન થાય ? આવા દિવસ કેટલા કાઢવા ? પહેલાં સદાનું પાપ વળગ્યું હતું, હવે આ બદમાસ બસંતીલાલની સોબતથી બ્યભિચારનું પાપ વળગ્યું, અને દુઃખમાંથી ઉચી ન આવી. હવે તો મરીનેજ આ દુઃખમાંથી મુક્ત થયા શીવાય બીજો ઉપાય નથી. બસ સુખી થવાનું આજ સાધન છે ” એવા દૃઢ નિશ્ચયની સાથેજ સ્પીરીટનો શીસો સાહસ ઉપર ઢોળા દીધો, જેડે પડેલો ગાસલેટનો શીસો પણ ઢોળા દીધો. દીવાસળાની પેટી હાથમાં લીધી, એક દિવાસળા સળગાવી, તે ગુલ થઇ ગઇ, બીજી સળગાવી તે પણ ગુલ થઇ. “ અરે આમ કેમ થાય છે ? માંડે કામ સાધવામાં આ દિવાસળાઓ ગુલ થઇ કેમ વિદ્યરૂપ થાય છે ? હે વીતરાગ ! હે પ્રભુ ! હા ! યાદ આવ્યું. મારી છેલ્લી મુસાફરીના પ્રયાણ વખતે ત્રણ નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરવું જોઇએ તે હું

ભૂલી ગઈ હતી તેથી બંને દીવાસળીઓ ગુલ થઈ મને સૂચના કરી રહી છે” એમ ચિંતવન કરી ત્રણ નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરી દીવાસળી સળગાવી પોતાની સાડીને લગાડી દીધી.

સ્પીરીટ અને ગાસલેટથી ભીંજાયેલાં કપડાંને સળગતાં વાર શી ? એકદમ ભડકે થયો. અગ્નિની અસહ્ય વેદના સહન ન થવાથી વીરબાળાએ કારમી ચીસ પાડી. ચીસ પાડવાની સાથે જોડેના ઓરડામાં બેઠેલી મેનકા દોડી આવી અને પાસેના ઓરડામાંથી જ્યંતીલાલ અને પ્રાણુલાલ બારણું ઠોકવા લાગ્યા.

મેનકાએ ગભરાઈ તરતજ બારણું ઉઘાડ્યું, પાણીની માટલી લાવી ખૂબ પાણી છાંટ્યું. વીરબાળા એકદમ જમીનપર પછડાઈ. જ્યંતીલાલ તથા પ્રાણુલાલે પાણી લાવી છાંટી અગ્નિ ઓલવી નાખી. વીરબાળાની અર્ધદેહ દયાજનક બેભાન સ્થિતિ થઈ પડી. આ બનાવથી ત્રણે જણુ ધણુંજ ગભરાયાં. પ્રાણુલાલ કહેવા લાગ્યો “ હવે હીમત હારે પટશે નહીં, આપણે એમ વાત બહાર પાડવી કે “ આ બનાવવા સ્ટવ સળગાવતાં સાડી સળગી અને બળી.”

આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી વીરબાળાને એક ગોદડા ઉપર સુવાડી. ઘડીઘડી બળત્રાથી કારમી ચીસ પાડતી. બાળુમાંથી બસંતીલાલ, બકુલ તથા બીજા પાડોશી આવ્યાં અને જીવ બાળવા લાગ્યાં. બસંતીલાલે તેને હોસ્પિટલમાં લઈ જવા સલાહ આપી. તેમની સલાહ પ્રમાણે તે હોસ્પિટલમાં ગયો અને ત્યાંથી સ્ટ્રેચર અને હોસ્પિટલનાં માણસો લઈ આવી વીરબાળાને હરકત ન આવે તે પ્રમાણે તેને સંભાળપૂર્વક સ્ટ્રેચરમાં નીચે ઉતારી હોસ્પિટલમાં લઈ ગયા અને ઝવેરી પ્રાણુલાલ બાણુસાહેબ પોતાને ઘેર ચાલતા થયા. ડોક્ટરોએ દવાના ઉપચારો શરૂ કર્યાં. સવાર થતાં તે યુમો પાડતી મટી. આઠ વાગ્યા એટલે આંખ જરા ઉઘડી. થોડી વારે શુદ્ધિમાં આવી અને જરા જરા બોલવા લાગી. નર્સ સારવાર કરતી હતી, જ્યંતીલાલ અને મેનકાને ધીરજ આવી અને જોષિતા સામાન લેવા ઘેર ગયાં. ક્યાં તે વીરબાળાની

બુબસુરત આકૃતિ અને ક્યાં આ અર્ધદંડ્ય આકૃતિ ? દૈવ ! તારી ગતિ ગહન છે ! !

થોડી વાર પછી ડૉક્ટર આવ્યા. ડૉક્ટરે બાઈને બરાબર તપાસી. ડૉક્ટરને લાગ્યું કે જો કે તે બોલવા લાગી છે પણ સખ્ત બળેલી હોવાથી કંઈ ઘડીએ તેનું હૃદય ચાલતું બંધ થશે તે કહેવાય નહીં, તેથી ડૉક્ટરે, તરતજ પોલીસને સૂચના આપી દીધી કે તેની છેવટની જીભાની લેવી હોય તો તાકીદે લઈ લો. સ્થિતિ ગંભીર માનવામાં આવે છે ?

ડૉક્ટરના લખાણની સાથેજ પોલીસ આવી. જ્યુરી ભરાઈ. આવો ત્રાસદાયક બનાવ બનેલો હોવાથી કેટલાક ત્યાં રહેતા દરદીઓ પૈકી રમણિકલાલ કરસનલાલ નાણાવટી પણ જોવાની ખાતર ત્યાં આવ્યો. પંચમાં તેનું નામ નોંધાયું. સ્ટવના કેસો રોજ બને છે તેવો આ પણ બનેલો છે એટલે પોલીસ કે જ્યુરીના મનને એમ હતું કે હુકામાં પડી જશે. ખાટલાની પાસે આવી ધીમે રહી કોરોનર તે બાઈને પુછવા લાગ્યો. “બાઈ તમે શી રીતે બળ્યાં તે ધીમે રહી લખાવો.” વીરબાળા ધીમા અવાજે સવાલના જવાબમાં બોલવા લાગી—

“મારું નામ વીરબાળા છે, મારું પીયર ભદ્રાપુરીમાં છે. માઆપ મરી ગયાં છે. હું અહીંઆં મારા ધણી જ્યંતીલાલ છોટાલાલની સાથે રહું છું. હું સ્ટવ સળગાવતાં બળી નથી પણ હું જાણી જોઈને મરવા માટે બળી છું. મારા સાદલા ઉપર સ્પીરીટ તથા ગાસલેટ છાંટી મારા હાથે દીવાસળી મુકી બળી છું. ભડકો થવાથી મેં ચીસ પાડી એટલું જાણું છું. પછી શું બન્યું તેની મને ખબર નથી. અત્યારે મને ખબર પડી કે મને હોસ્પિટલમાં લાવ્યા છે.”

કોરોનર—“વીરબાળાબેન ! આવી રીતે બળવાનું કારણ શું તે કહેશો ? અહીંઆં બીજી કોઈ નથી. તમારે કોઈનાથી ડરવાનું કારણ નથી.”

જરા આજી બાજી નજર ફેરવી ધીમા સાહે વીરબાળા કહેવા લાગી “ઝવેરી પ્રાણલાલ બાજી કરીને કોઈ મારા ધણીનો મિત્ર થાય છે તે મારી આખર લેવા પ્રયત્ન કરતો હતો, પરમ દિવસે મારા ઉપર

અધટતો હુમલો કરવાની તેની તૈયારી હતી પણ હું બચી ગઈ, કાલે તેવો હુમલો મારા ઉપર કર્યો અને બળાત્કાર કરવાની તૈયારી હતી પણ સારા નસીબે વચ્ચે અવકાશ મળવાથી તેમાંથી બચવા આ કામ મેં મારા હાથે કર્યું છે.” એમ બોલી તે રડવા લાગી.

કેરોનર દિલાસો આપી પુછવા લાગ્યો “આ વખતે તમારો ધણી જોડે હતો ?”

વીરબાળા—તે તો બાળુના ચોરડામાં હતા. તેજ પાસે રહી આવાં કામો કરાવતા. મારા ઘેર બીજી એક મેનકા નામની બેરી છે. એ અવળા રસ્તે ચડેલી છે. મારો ધણી આહક લાવી આપે છે.”

કેરોનર—“ત્યારે તમારા ઘરમાં કુટણુખાના જેવું કામ ચાલે છે?”

વીરબાળા—“જે કહો તે. મારી જાતને બગડવાનો સંભવ ઉભો થયો એટલે મેં આ કામ કર્યું છે.”

કેરોનર—“તમારે બીજું કાંઈ કહેવું છે ?”

વીરબાળા—“હા. મારા ધણી ભદ્રાપુરીમાં પહેલાં સડો કરના હતા. નુકસાન આવતું એટલે મને મારના, મારા દાગીના પડાવી લેતા, અને દુઃખ દેતા. એક વખતે મેં મારા દાગીના માગ્યા ત્યારે તેમણે મારા દાગીનાને બદલે બીજા દાગીના આપ્યા. તે મેં ભદ્રાપુરીવાળા રસિકલાલ મુંદરલાલને ઘેર મુકેલા છે માટે જો હું મરી જાઉં તો તે દાગીના ત્યાંથી લઈ આ દવાખાનામાં ધર્મદા ખાતે ખરચજો. તેની યાદી મેં તેમને આપેલી છે.”

કેરોનર—“પેલી મેનકા તમારે ત્યાં રહે છે તેની હકીકત તમે જાણો છો ?”

વીરબાળા—“તે અમારા આવ્યા પછી આવી છે. તેની સાથે એક શ્રાવકની છોડી સરિતા નામે આવી હતી. બક્ષીપુરથી નસાડી કોઈ અન્ને લાવીને મુકી ગયેલા. મેનકાને મારા ધણીએ નોકરડી તરીકે રાખી અને સરિતાને કોઈ સોજત સાથે મારા ધણીએ તેજ રાત્રે બક્ષીપુર મોકલી દીધી એમ મારા ધણી કહેતા હતા. મેનકા

જાતની માલણ છે અને વિધવા છે. ”

કોરોનર—“ તમારા ધણી તેમની સાથે સંબંધ ધરાવે છે ? ”

ધણાજ ધીમા અવાજે વીરખાળાએ જવાબ આપ્યો. તે તેના જ્ઞાતી મહારાજ જાણે. ”

કોરોનર—“ તમારો ધણી હાલમાં શો ધંધો કરે છે ?

“ મારો ધણી.....”એમ બોલતાં બોલતાં વીરખાળાનો જીવ લથડવા લાગ્યો, હૃદય નબળું પડી ગયું, આંખો ફેરવી અને છેલ્લા શ્વાસ નાખવા લાગી.

જોડે બેઠેલા રમણિકલાલે તેને નવકાર મંત્ર સંભળાવ્યા. જરા જરા શુદ્ધિમાં હતી તેથી હુંકારો ભણતી. પાંચ મીનીટ મધ્ય કે તેનો આત્મા અર્ધદગ્ધ થયેલા દેહનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ગયો.

જોડે બેસનારની આંખમાંથી આંસુ ખરવા લાગ્યાં, રમણિકલાલને અદુજ લાગી આવ્યું અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે “ આવા પણ પતિ દુનિયામાં પડ્યા છે. ધન્ય છે આ બાઈને ! પોતાના શીલવ્રતનો બચાવ કરવા છેવટે તેણે પહેરેલી સાડી સળગાવી પોતાનો પ્રાણ તજ્યો. હે દૈવ ! તારી અકળ ગતિ છે. પત્ની આવી શીલવતી ત્યારે પતિ પૂરો દુરાચારી ! પોતાના ધરમાંજ કુટલખાનું ઉઘાડી બાઈ નોકર રાખી લોહીના ધંધા કરાવે, અને પોતાની આવી પવિત્ર સ્ત્રીને તે ધંધામાં ઉતારવા બીજાઓ પાસે બળાત્કાર કરાવે એ થોડો જીલમ ? આ તે કેમ સહન થાય ? વ્યભિચારને લાત મારનાર સદાચારી આવી અબળા આપઘાત શીવાય બીજું શું કરી શકે ? અરે ! તે વખતે તેને કેટલું બધું દુઃખ થયું હશે ? પોતાનું પાલન કરનાર પતિજ પાસે રહી બ્રષ્ટ કરાવે ત્યારે બચવાનો ક્યાંથી સંભવ ? અરે પ્રભુ ! આવી નિર્દોષ સદગુણી કામળ બાળાપર તેના પતિનું હૃદય શાથી નિર્દય બનતું હશે ? દયા ક્યાં ઉડી જતી હશે ? ધન્ય છે શીલની ખાતર મરનાર વીરખાળાને. તેની ક્ષમ્યે તેના ગુણને લાયકજ તેનું નામ યાડેલું છે. ધિક્કાર છે તેના ધણીને. ”

એટલામાં જ્યંતીલાલ અને મેનકા આવ્યાં. વીરબાળાને મરેલી જોઇ જ્યંતીલાલ પોક મુકી રડવા લાગ્યો. પણ હવે રડે કે પસ્તાવો કરે શું વળે ? ! વીરબાળા ગઇ તે ગઇ, હમેશના માટે આ ફાની દુનિયા છોડી ચાલી ગઇ. કહ્યું છે કે—

સહસા કામ કર્યા થકી હોય હર્ષનો નાશ,
દેખો આ દશાંતથી કહે કવિ શામળદાસ.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

કનકનગરની હોસ્પીટલ.

દરદી પતિપત્નીનો મેળાપ.

* Fair moon ! Why dost thou wane ?

That I may wax again. —James Montgomery.

† Joys as winged dreams fly fast

Why should sadness longer last ? —Samuel Fletcher.

“ભાઈ રમણિકલાલ ! હવે આપણે હોસ્પીટલમાંથી ઘેર જઈએ તો ? એ ઉપરથી એમ વિચાર લાવશે! નહીં કે મને કંટાળો આવ્યો છે તેથી હું તમને કહું છું.”

“ભાઈ દશરથલાલ ! મને તે વિચાર આવેજ નહીં. પણ ડોક્ટર કહે તે પ્રમાણે કરવું જોઈએ, કારણ કે સહલાએ ગંભીર દરદ-માંથી હું બેઠો થયો છું, ફરી ઉથલો મારે તે વખતે આકર્ષ પડે અને પસ્તાવો થાય.”

* પ્રશ્ન—અરે ચંદ્ર ! તું શા માટે ક્ષીણ થતો જાય છે ? જવાબ—
હું ફરી પાછો વૃદ્ધિ પામું તે માટે.

† જ્યારે સ્વપ્નની માર્ક આનંદો એકદમ હીઠી જાય છે ત્યારે શોક પણ શા માટે લાગે વખત ટકવો જોઈએ ?

“ગઈ કાલે પેલી વીરબાળા મરી ગયા પછી હું સ્ત્રીવૉર્ડમાં ગયો હતો, ત્યાં એક ઓરડામાં એક સાધ્વીના મસાનું ઑપરેશન ચાલતું હતું. તેથી ત્યાં અરધો કલાક ઉભો રહ્યો હતો. ડૉક્ટરને પછી મળ્યો. સ્વાભાવિક રીતે તેમણે મને કહ્યું કે ‘તમારા મિત્રને હવે ઘેર લઇ જશો તો હરકત નથી.’ તે ઉપરથી ઘેર જવાનું કહ્યું છું.”

“તે સાધ્વી કોણ હતી તેનો તપાસ કર્યો હતો ?”

“હા, અરધો કલાક તેજ કામ કર્યું હતું. સાધ્વીનું નામ ચતુરશ્રી હતું, તેમની ઉંમર આશરે વીસ વરસની હશે. તેમની સારવાર માટે બે ત્રણ વિધવાઓ તથા એક બે યુવકો જણાતા હતા. હું તેમને મળ્યો હતો. તેમણે તો તે સાધ્વીના દુઃખની ઘણી વાતો કરી. મંદવાડને લઇને તેમનાં ગુરૂસાધ્વીએ તેમને ગાંધારીમાં છોડી દઇને ચાલ્યાં ગયાં. જ્યારથી તેમણે દીક્ષા લીધી છે ત્યારથીજ મંદવાડનો ભોગ થઇ પડ્યાં છે અને ઘણાંજ દુઃખી થાય છે. બે ત્રણ માસ સુધી ઘણીએ દવાઓ કરી, દરદ મટે ને ઉચલા મારે, એમ કરતાં તેમને છેવટે મસાનું દરદ થયું, અસહ્ય વેદના થવા લાગી તેથી શ્રાવકોને દયા આવવાથી ચોમાસું હોવા છતાં પણ ખાસ મોટરની સવડ કરી તેમને હરકત ન થાય તેવી રીતે હોસ્પિટલમાં લાવેલા છે.”

“દશરથલાલના આ શબ્દો સાંભળી વધુ હકીકત જાણવાની ઇન્ટેન્જરીથી રમણિકલાલે પુછ્યું, “પછી તમે તે સાધ્વીને મળ્યા હતા ?”

“ના હું તેમને મળ્યો નથી. કારણકે તે વખતે તો તેમનું ઑપરેશન ચાલતું હતું.”

“જો આજે તેમને દીક હોય અને બોલી શકે તેવી સ્થિતિમાં હોય તો તેમના મોંદેથી બધી હકીકત પુછી આવો. પણ એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે કોઈ પુછે તો! માફ નામ કહેશો નહીં.”

દશરથલાલ ત્યાં ગયો, ચતુરશ્રી ખાટલામાં સુઇ ગયેલાં હતાં, બે બાઇઓ તથા એક યુવક સારવાર કરતાં હતાં. દશરથલાલે યુવકને પુછ્યું “સાધ્વીજીને શાતા છે ને ?”

યુવકે જવાબ આપ્યો. “હા સાહે છે, ડૉક્ટરે કહ્યું છે કે દરદ મટતાં સુધી અહીં દવાખાનામાં રહેવું પડશે. તમે શ્રાવક છો ?”

દશરથલાલ—“હા, શ્રાવક છું, માટે જાણવાની ઇચ્છા થઈ છે.”

યુવક—“તમે ક્યાં રહો છો ?”

દશરથલાલ—“અહીં કનકનગરમાંજ રહું છું, ગઈ કાલે તમને આ દવાખાનામાંજ મળ્યો હતો.”

યુવક—“હા, બરાબર છે, હવે યાદ આવ્યું. સાધ્વીજીના ઑપરેશન વખતે તમે અત્રે આવ્યા હતા.”

દશરથલાલ—“તમને અમારી મદદની જરૂર છે ?”

યુવક—“જરૂર તો ઘણી છે, અમે બધાં ગાંધારીનાં રહીશ છીએ. આ ચતુરશ્રીનાં ગુરૂ કંચનશ્રી એવાં વિચિત્ર અને નિર્દય છે કે આ સાધ્વી માંદાં પડ્યાં એટલે તેમને ગાજો દઈ તેમને દુઃખી સ્થિતિમાં મુકી ચાલતાં થયાં. દયા આવવાથી તેમની મદદમાં એક ઉત્તમશ્રી સાધ્વી તથા તેમનાં ચેલી ચંદનશ્રી ત્યાં રહ્યાં, દરદ મટ્યું નહીં અને મસા દુઝવા લાગ્યા. વેઘની દવાઓ કરી. બિચારાં ખૂબ સુખે પાડતાં. અમને દયા આવી તેથી ચોમાસું હોવા છતાં પણ મોટરમાં અહીંયાં લાવ્યા. આવી સ્થિતિમાં મુકીને શી રીતે જવાય ? જોડેની વીણીમાં રહેવાનો તથા ખાવાપીવાનો અંદોઅસ્ત કયો છે. પણ અમે આમ ક્યાં સુધી ખોટી થઈએ ? અત્રેના ગૃહસ્થો જો હવે સારવારનું કામ ઉપાડી લે તો અમે અમારા ગામ જઈએ.”

દશરથલાલ—“તેમનાં માથાપ છે ?”

યુવક—“હા છે, પણ તે તો ઉલટાં ગાજો ખેલે છે. એક દિવસ તેની મા આવી હતી પણ તે તો તેને સારવારી ચાલી ગઈ અને કંચનશ્રીનો પક્ષ કરી અમારા જેવા સારવાર કરનારને પણ ગાજો દેવા લાગી. કંચનશ્રી પેલા સૂર્યવિજયના સંધાડાનાં છે એટલે મગજમાં રાઈ વધારે ભરાયેલી છે. માટે જો બને તો અમને મદદ કરો તો અમે છુટા થઈએ. તમારું નામ શું ?”

દશરથલાલ—“ માઈ નામ દશરથલાલ. આ સાધ્વીનું સંસારી-પણાનું નામ શું હતું ? ”

યુવક—“ ચતુરાબાઈ હતું. ”

દશરથલાલ—“ તે ક્યાં પરણ્યાં હતાં ? ”

યુવક—“ તે તો તે જાણે. તે આજતની અમને ખબર નથી. ગયા શીયાળામાં બદાપુરીમાં તેમણે દીક્ષા લીધી હતી. જાણવા પ્રમાણે દીક્ષા લીધી ત્યારથીજ માંદાં પડેલાં છે. ”

આ બધી વાતચીત સાધ્વી ખાટલામાં પડ્યાં પડ્યાં સાંભળતાં હતા તેમણે કહ્યું “ ભાઈ દશરથલાલ ! મારો હેવાલ સાંભળવો હોય તો અંદર આવો, તે સાંભળી ખેદ થશે. હવે તો મરણ આવે અને મારા જીવને આ ખોળાઆમાંથી લઈ જાય તો સુખ થાય. મારે માટે કેટલાં બધાંને તસ્દી ઉઠાવવી પડે છે ? પેલાં બે સાધ્વીઓએ મારી એવી ચાકરી કરી છે કે તે જો ન હોત તો મારા શરીરમાં કીડા પડ્યા હોત. હમણાં આ બધાં ચાકરી કરી રહ્યાં છે. સૌની હું દેવાદાર થઈ ચુકી છું. ” એમ લાચારી બતાવી હૃદય ભરાઈ જવાથી રડવા લાગ્યાં. તે જોઈ દશરથલાલે દિલાસો આપ્યો “ એમ કયવાશે નહીં. જેવો પાપનો ઉદય ! ધીરજ રાખો, સૌ સાઈ થશે. પણ મહારાજ ! સંસારીપણાનું તમારું સાસરું ક્યાં ? ”

ચતુરશ્રી—“ માઈ સાસરું આ કનકનગરમાંજ છે. મેં ગયા માહ વદ ૭ ના રોજ દીક્ષા લીધી છે. મને પાછળની વાત સંભારતોં ઘણુંજ દુઃખ થાય છે. વાત કરવા જેવો પ્રસંગ આવશે તો કરીશ. કરેલા કામનો પરતાવો કરે હવે શું વળવાનું છે ? ”

દશરથલાલ—“ તમારે સંસારીપણાનાં સાચુ સસરા છે ? ”

ચતુરશ્રી—“ ના. ”

દશરથલાલ—“ સધવા અવસ્થામાં દીક્ષા લીધી હતી કે વિધવા અવસ્થામાં ? ”

ચતુરશ્રી—“ સધવા અવસ્થામાં દીક્ષા લીધી છે. ”

દશરથલાલ—“ત્યારે તો તમારા સંસારીપણાના પતિ અહીં કનકનગરમાં જ રહેતા હશે ?”

ચતુરશ્રી—“પ્રભુ જાણે : તે ક્યાં હશે ?” એમ કહી છાંતી જરાધ આવવાથી આગળ બોલી શક્યાં નહીં અને રડવા લાગ્યાં.

“મહારાજ ! રડશો નહીં, હવે તમને તરદી નહીં આપું.” એમ દિલાસો આપી ત્યાંથી દશરથલાલ ચાલતો થયો અને રમણિકલાલને મળ્યો. તેણે તેને સવિસ્તર દફકીકત કહી. તે સાંભળી રમણિકલાલે કહ્યું “ભાઈ દશરથલાલ ! હવે આપણે તે સાધ્વીની ચાકરી કરવી જોઈએ. હું હવે ફીક થયો છું, વળી ડૉક્ટરે પણ તમારા કહેવા પ્રમાણે ઘેર જવાનું કહ્યું છે માટે ચાકરી કરવામાં હરકત આવશે નહીં.”

દશરથલાલ—“સારવાર કરવા આવેલાં પેલાં માણસો જો અત્રે કોઈની મદદ મળે તો પોતાના ગામ જવા માગે છે, કંટાળેલાં જણાય છે.”

રમણિકલાલ—“ભાઈ દશરથલાલ ! તમે મારી ધણી ચાકરી ઉઠાવી તેનો ખદ્દો વાળવો તો ઘેર ગયો પણ ઉલટ હું તમને બીજી સારવારની ઉપાધિમાં નાખું છું તે હું વાજબી કરતો નથી એમ મને લાગે છે, પણ તેમ કર્યા વિના છુટકોજ નથી. મારી વિધવા ક્ષમ માલિકા ગામમાં છે તેને કાગળ લખી તેડાવું. તે આવે એટલે આપણે ઘેર જઈએ.” એમ કહી કાગળ લખવા બેઠો. તે કાગળ લખી રહ્યા પછી બીજો પત્ર રસિકલાલના ઉપર લખી તે સાથે પેલી બળી ગયેલી વીરબાળાની છેવટની જીઆતીની નકલ ઉતારી બીડી. તે શીવાય બીજા પત્રો લખી ટપાલમાં રવાના કરાવી દીધા. પેલી સાધ્વીની સારવાર માટે ડૉક્ટરને મળી એક અઠવાડીયા માટે બે સારી બાધ-ઓની ગોઠવણ કરી દીધી અને તેમની મદદમાં સાધ્વીને ખાવાપીવાની સવડ કરી આપવા માટે ગાંધારીથી આવેલી એક વિધવાને રોકી રાખી બાકી બીજાં માણસોને ગાંધારી જવાની રજા આપી.

ત્રણ ચાર દિવસ થયા કે રમણિકલાલનાં ક્ષમ આવ્યાં. રમણિકલાલ ડૉક્ટરની રજા લઈ ઘેર ગયો પણ તેનું મન પેલી સાધ્વી

તરફ વધારે આકર્ષાયેલું રહ્યું. દશરથલાલ દિવસમાં બે વખત સાધ્વીની ખબર પુછવા જતો અને પાસે બેસી તેમને ધીરજ આપતો.

ઔપરેશનથી સાધ્વીને એકદમ સાંઝ થવા લાગ્યું. દશરથલાલની સાથે જીવ મળવાથી એક સાંજે સાધ્વીએ દશરથલાલને પુછ્યું “ભાઈ દશરથલાલ ! જ્યારથી હું અત્રે આવી છું ત્યારથી તમને રોજ અહીં આં જોઉં છું. વળા હાલમાં તો મારી સારવારનું કામ પણ તમે ઉપાડી લીધું છે. શું તમે અત્રે દવાખાનામાં રહો છો ?”

દશરથલાલે જવાબ આપ્યો “ ના, હું દવાખાનામાં રહેતો નથી, પણ મારા એક મિત્ર અહીં ઘણા લાંબા વખતથી દરદી તરીકે હતા, મરી જાય તેવી અસાધ્ય સ્થિતિ થઈ હતી પણ ડૉક્ટરની દવા અને સારવારથી ધર્મપસાયે સાંઝ થયું. તેની ચાકરી કરવા હું અહીં આં રહેતો હતો, તે હમણાં થોડા દિવસથીજ ઘેરે ગયા છે અને તેમની બલામણુથી હું તમારી સારવારમાં રોકાયો છું, તેથી અત્રે વારંવાર આવવું થાય છે.”

ચતુરશ્રીએ પુછ્યું “ તે તમારા મિત્રનું નામ શું ? ”

દશરથલાલે જવાબ આપ્યો “ તેમણે નામ કહેવાની ના પાડી છે. એટલે લાચારીથી નામ આપી શકતો નથી.”

ચતુરશ્રી—“ તે હાલ ક્યાં છે ? ”

દશરથલાલ—“ તે અહિં આંજ તેમને ઘેર છે. ”

ચતુરશ્રી—“ તેમનું ઘર ક્યાં આવ્યું ? ”

દશરથલાલ—“ તે પણ કહેવાની મને ના પાડી છે. ”

ચતુરશ્રી—“ તે શું કરે છે ? ”

દશરથલાલ—તે તો મેં તમને કહ્યું તેમ માંદા હતા અને હૉસ્પિટલમાંજ હતા. તેમની જોડેજ હું રહેતો હતો, તે હવે તેમની ક્ષમ્યાવવાથી અને ડૉક્ટરે ઘેર જવાની રજા આપવાથી પોતાને ઘેર ગયા છે અને હવે તમારી ચાકરી કરવા તેમણે મને કહેલું છે. ”

ચતુરશ્રી—“ હવે તો તમારા મિત્રની તબીબત સારી છે ને ? ”

કનકનગરની હોસ્પીટલ-દરદી પતિપત્નીનો મેળાપ. ૩૨૭

દશરથલાલ—“હા, હવે તો ઘણીજ સારી છે.”

આ શબ્દો સાંભળી ચતુરશ્રીના મુખ ઉપર તેજ આવી, આનંદ છવાઈ રહ્યો, “ખરેખર એજ હશે. પ્રભુએ દયા કરી બચાવ્યા,” એમ મનમાં હરખાતી ચતુરશ્રી બોલી “પણ ભાઈ દશરથલાલ ! તે મને અત્રે મળવા આવી શકે ?”

દશરથલાલ—“હા, શા માટે નહીં ? તમારા માટે તો એટલી બધી ડોક્ટરને બલામણુ કરી છે કે તમને જરા પણ તકલીફ પડે નહીં. ખાસ બે બાધઓ તમારી સારવાર માટે ડોક્ટરે રાખી છે. પણ હવે તમારી તબીબત કેવી છે ?”

ચતુરશ્રી—“મને હવે પહેલાં કરતાં ઘણું સાફ છે, દરદ તદ્દન મટવા આવ્યું છે અને તબીબત પણ સારી રહે છે.”

દશરથલાલ—“પૂરો આરામ થયા પછી ક્યાં જશો ?”

ચતુરશ્રી—“પછી તો જ્યાં નસીબ લઈ જાય ત્યાં.”

દશરથલાલ—“આમ કેમ બોલો છો ?”

ચતુરશ્રી—“તેવું બોલવા જેવું મેં આ કમનસીબ સ્ત્રીએ કામ કરેલું છે માટે બોલું છું” એ શબ્દોની સાથેજ આંખો અશ્રુમય બની.

દશરથલાલ—“આમ ન કચવાઓ, મારા મિત્રનો સ્વભાવ એવો છે કે તે કોઈની પણ ચાકરી કરી છુટે છે, હોસ્પીટલમાંથી છુટ્યા પછી પણ તમને દુઃખી અવસ્થામાં નહીં રહેવા દે. માટે કચવાશો નહીં. પણ સંસારીપણામાં તમે ક્યાં પરણ્યાં હતાં ?”

ચતુરશ્રી—“નામ દઈ ઓળખાણુ કરાવ્યાથી શો ફાયદો છે !”

દશરથલાલ—“કેમ ? ઓળખાણુ પણ એક રત્નની ખાણ છે.”

ચતુરશ્રી—“ઓળખાણુ નીકળે તો તમારા મિત્ર મારી માગણીનો સ્વીકાર કરી શકશે ?”

દશરથલાલ—“વાહ ! શા માટે નહીં કરે. ઓળખાણુ વગર અત્યારે મદદ કરે છે તો પછી ઓળખાણુ નીકળે તો વધારે મદદ કરે એમાં શું આશ્ચર્ય ? પણ તમે મારા એક પ્રશ્નનો જવાબ ખાઈ ગયાં.”

ચતુરશ્રી—“ કયા પ્રશ્નનો ? ”

દશરથલાલ—“ આરામ થયા પછી ક્યાં જશો તે પ્રશ્નનો. ”

ચતુરશ્રી—“ વાહ ! મેં સાફ જણાવી દીધું છે કે જ્યાં નસીબ લખ જાય ત્યાં. શું તે જવાબ ન કહેવાય ? ”

દશરથલાલ—“ તે તો બોલવાની એક સામાન્ય રીતી છે. ”

ચતુરશ્રી—“ હું ખરું કહું છું, મેં ઉદ્ધતાઈ કરી દીક્ષા લીધી, હવે પસ્તાઈ છું, અત્યાર સુધી મને વિચાર કરવાનું સુઝતું નહોતું પણ તમે તમારા મિત્રની સુખશાતાના સારા સમાચાર કહ્યા ત્યારથી અમુક દિશામાં જવું એટલું તો નક્કી કર્યું છે. પણ હવે તે દિશામાં શી રીતે જવું તે માટે મુંઝાઈ છું. તે તોડ તમારા મિત્ર ધારે તો કાઢી આપે એમ માઈ મન સાક્ષી પૂરી રહ્યું છે. બાપ દશરથલાલ ! તમારા મિત્ર પરણેલા છે કે કુંવારા છે ? ”

દશરથલાલ—“ પરણેલા તો હતા પણ..... ”

ચતુરશ્રી—“ પણ કહી કેમ અટકી ગયા ? ”

દશરથલાલ—“ પણ બૈરાં દેખાતાં નથી. હોય તો આટલા બધા મંદવાડમાં ચાકરી કરવા કેમ ન આવે ? ”

ચતુરશ્રી—“ તે ક્યાં ગયાં છે તેની ખબર છે ? ”

દશરથલાલ—“ એક દિવસ કેાઠની આગળ મારા મિત્ર કહેતા હતા કે પત્નીએ તો દીક્ષા લીધી છે. ”

દશરથલાલના આ શબ્દોથી ચતુરશ્રીને સોએ સો ટકા ખાત્રી થઈ કે જરૂર તે તેમના મંસારીપણાના પતિ રમણિકલાલ. તેમને મળવાની તીવ્ર ઇચ્છા થઈ આવી. જો રમણિકલાલ પત્ની તરીકે પાછી સ્વીકારવા તૈયાર થાય તો સાધ્વી વેશ છોડી તેમની સાથે રહેવું અને કરેલી બૂલની માફી માગવી એવો વિચાર કરવા લાગી. આવા વિચારોથી ઉદ્બલવતી આનંદદાયક આશાનાં કિરણો તેના મુખ ઉપર પ્રકાશ મારવા લાગ્યાં. આ જોઈ દશરથલાલે પ્રશ્ન કર્યો “ કેમ મહારાજ ! મનથી જરા જરા હસવા લાગ્યાં ? ”

ચતુરશ્રી—“ભાઈ દશરથલાલ ! હર્ષ થવાનાં ત્રણ કારણો બેગાં થયાં છે. એક કારણુ તો એ કે જે વસ્તુ નષ્ટ થયાની ધાસ્તી હતી તે કાયમ છે, બીજું કારણુ એ કે જે વસ્તુ મેળવવી મુશ્કેલ હતી તે સહેલી થઈ પડી છે, અને ત્રીજું કારણુ એ કે મારો રોગ હવે મટતો જાય છે, દિવસે દિવસે સારો આરામ થતો જાય છે. માટે મનથી આનંદ થાય છે. હવે આ આનંદમાં જરા ન્યૂનતા રહેલી છે, તે ન્યૂનતા તમારા મિત્ર મને મળવા આવે કે નિકળી જાય. તે જો મારી માગણીનો સ્વીકાર કરે તો હું આ માંદગીના બીજાનેથી ઉડી સીધી તેમને ઘેર જાઉં અને આ સાધ્વીનાં કપડાં ઉતારી તેમની પત્નીનાં કપડાં ધારણુ કરું. કેમ દશરથલાલ ! તમારા પ્રશ્નના મારા જવાબનો ખુલાસો સમજાયો ? જ્યાં સુધી તે મને નથી મળ્યા ત્યાં સુધી ક્યાં જવાનું છે તે શી રીતે નક્કી થાય ? તમે તમારા મિત્રનું નામ દષ્ટ ઓળખાણ આપના નથી પરંતુ હવે બીજી દરેક તમારી વાત ઉપરથી મને ચોક્કસ ખાતરી થાય છે કે તમારા મિત્રનું નામ રમણિકલાલ કરસનલાલ નાણાવટી છે. તે મને ઓળખી ગયા છે તેથીજ નામ જણાવવાની તમને ના પાડી છે. તેમને સંદેશો કહેજો કે ‘ હું આ સાધ્વી વેશ છોડી ફરી તમારી આજ્ઞાંકિત પત્ની તરીકે જોડાવા માગું છું. તમને સુખ શાંતામાં જાણી મને ઘણાજ આનંદ થયો છે અને છુપી રીતે મારી સારવાર કરી રહ્યા છો તેનો બદલો હું જીવીશ ત્યાં સુધી વાળીશ. પ્રથમના જેવી મૂર્ખાઈ નહીં કરું’ આટલો મારો સંદેશો તમારા મિત્ર રમણિકલાલને કહેજો. બૂલશો નહીં, અને તેનો જરૂર જવાબ લાવશો.”

દશરથલાલ—“મહારાજ ! તમે કહો છો તેમજ છે, તમારો સંદેશો જરૂર તેમને કહીશ, જવાબ આપશે તે લેતો આવીશ.”

ચતુરશ્રી—“તે સંદેશાની સાથે એટલું પણ કહેજો કે શા માટે મળવા આવતા નથી તેનો ખુલાસો જરૂર પુછીને લાવજો.”

આ પ્રમાણે વાત કરી સંદેશો લઈ દશરથલાલ ત્યાંથી ઉડીને પંચભારો રાત્રે રમણિકલાલને ઘેર ગયો અને બેસી વાત જાહેર કરી,

સંદેશો અક્ષરે અક્ષર કહી સંભળાવ્યો. આ પ્રમાણે સાધ્વી થયેલી પત્નીના દુઃખને અને પસ્તાવાનો હેવાલ સાંભળી રમણિકલાલની આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. વેશ છોડી પાછી પત્ની તરીકે જોડાવવાની ઇચ્છા જણાવ્યાથી રમણિકલાલનું મન તે તરફ ખેંચાયું. તેને હવે શારીરિક દુઃખની સાથે માનસિક દુઃખ કરાવી પીડા આપવી દીક લાગી નહીં, તેથી તેણે દશરથલાલને કહ્યું “તમે સવારે હૉસ્પીટલમાં તેમની પાસે જાઓ ત્યારે તેમને કહેજો કે ‘તમારી માગણીનો સ્વીકાર કરવામાં આવશે, અને હું તમને જરૂર મળીશ.’ હવે મારી ઓળખાણ કરાવવા હરકત નથી. તે બધું જાણી ગયાં છે.”

દશરથલાલ—“મેં તો તમારી સૂચના પ્રમાણે કેટલીક વાત અદ્દર ઉઠાવી હતી પણ તેમણે તો બીજા રસ્તે બીજા પ્રશ્નો કરી હકીકત જાણી લીધી. એટલે હવે ઓળખાણ કરાવવી બાકી રહી નથી.”

રમણિકલાલ—“તે સાધુના ભરમાવ્યાથી ઉપાશ્રયમાં જવા લાગી, સાધ્વીઓએ દીક્ષા લેવા માટે ભોળવી, માઆપે ટેકા આપ્યો અને વળી માઆપને પૈસાની લાલચ મળી તેથી તે સાધ્વી થઈ. બાપ મારી સંમતિનો કાગળ પણ લખ ગયો હતો. સાધ્વી થયા પછી દુઃખ પડ્યું હશે, સાધ્વીઓની ચાકરી ઉઠાવી થાકી ગઈ હશે, ટુંકારા અને ગાળો ખમવી પડી હશે, ગુરૂએ કાઢી મુકી હશે, પરિણામે પસ્તાવો થયો હશે, આ કારણથી સંસારમાં પાછા આવવાની ઇચ્છા થવી જોઈએ. ઘેર આવશે એટલે બધી હકીકત જાણવામાં આવશે.”

દશરથલાલ—“ભાઈ રમણિકલાલ ! હાલ તો તેમને એવો પસ્તાવો થાય છે કે વાત કરતાં કરતાં તે રડી પડે છે.”

રમણિકલાલ—“મેં વિચાર એવો કર્યો છે કે તમે કાલે સવારે ત્યાં જાજો અને હું નવ વાગ્યાના શુમારે ત્યાં આવીશ અને ડોક્ટરને મળીશ. હવે તેમને આરામ થવા આવ્યો હશે, માટે જો ડોક્ટર ઘેર લાવવાની સલાહ આપશે તો સાંજે ઘેર લેતા આવીશું. ઘેર લાવવાની વાત તેમના આગળ જણાવશો નહીં. તે વાત હું આવીને કરીશ.”

દશરથલાલ—“હું તમારી રાહ જોતો તેમની પાસે બેસીશ. તેમને કહીશ કે તે હમણાં મળવા આવશે. હું હવે જાઉં છું” એમ કહી દશરથલાલ પોતાને ત્યાં વિદાય થયો.

ચતુરશ્રીનું મન તેના પતિ રમણિકલાલમાં લીન થઈ ગયું. જરૂર સ્વીકાર કરશે એમ તેનું મન કબુલ કરતું હતું. દશરથલાલની વાતથી તેનામાં અજબ નર આવવા લાગ્યું, દ્વા વિના લોહી ચડવા માંડ્યું, ચિંતાથી ધ્રુમ થયેલું માથું ઉતરી ગયું, હવે દશરથલાલ શો સંદેશો લાવે છે તેટલાજ ઉપર તેનું ભાવી અવલંબીને રહેલું હતું. આવા વિચારમાં નં વિચારમાં તે નિદ્રાવશ થઈ.

બીજે દિવસે સવારે દશરથલાલ સાધ્વી પાસે ગયો. તેને જોઈને તે સાધ્વી આતૂરતાથી પુછવા લાગી “ભાઈ શુભ સમાચાર લાગ્યા છોને ?”

દશરથલાલ—“હા મહારાજ ! તેમણે કહ્યું છે કે તમારી માગ-ણીનો સ્વીકાર જરૂર કરીશ. હમણાં થોડા વખત પછી તે તમને મળવા તમારી પાસે અહીં આવશે. ”

ચતુરશ્રી—“જરૂર આવશે ?”

દશરથલાલ—“હા મહારાજ ! જરૂર આવશે.”

ચતુરશ્રી—“હવે તમે મને મહારાજ શબ્દ વાપરવો છોડી દો.”

દશરથલાલ—“જ્યાં સુધી તમારા શરીર ઉપર આ પીળો કપડો છે ત્યાં સુધી મહારાજ શબ્દ વાપરવો જોઈએ, જ્યારે સંસારી વેશમાં મારા મિત્ર રમણિકલાલને ઘેર આવશે ત્યારે તમે કહેશો તે નામથી તમને બોલાવીશ.”

ચતુરશ્રી—“મારૂં દરદ આજે પૂરેપૂરું મટી ગયું છે. તમારા જવાબથી મને અનહદ આનંદ થયો છે.”

રમણિકલાલ ઘેરથી નીકળ્યો. જે ડોક્ટરની સારવાર નીચે સાધ્વી હતી તે ડોક્ટરને મળ્યો. તે બંને સહાધ્યાયી હતા, રમણિકલાલે સાધ્વીની બધી વાત જણાવી અને કહ્યું કે “ હવે તેને ઘેર લઈ જાઉં છું અને આ પીળાં કપડાં ઉતારી નાખું છું.” ડોક્ટર આ સાંભળી હસી કહેવા

લાગ્યો “આલો હું પણ તમારી સાથે આવું છું, હવે તેને ઘેર લઇ જવી હોય તો સુખેથી ઘેર લઇ જાઓ. ડ્રેસીંગ કરવાની જરૂર નથી.” એમ સલાહ આપી તે બંને સાધ્વીના ઓરડામાં ગયા.

રમણિકલાલ મોં ઠાવકું રાખી સાધ્વીની સામું જોઇ હાથ જોડી બીડી મસ્કરીમાં બોલ્યો “કેમ છે મહારાજ સાહેબ! શાતા છે ને?”

રમણિકલાલને જોતાંજ સાધ્વીની આંખમાં હર્ષનાં આંસુ ભરાઇ આવ્યાં. તે જોઇ ડૉક્ટર કહેવા લાગ્યો “રમણિકલાલ તમને વંદના કરવા આવે અને તમે આમ કરો તે સાફ કહેવાય? તમારે હવે ઘેર જવું હોય તો રજા છે. રમણિકલાલ તેડવા માટે આવ્યા છે, તે મારા આળમિત્ર છે, હવે ઉપાશ્રયમાં જવું છે કે રમણિકલાલના ઘરમાં?”

ચતુરશ્રી આંખો સાફ કરી સ્વસ્થ થઇ જરા હસતા મુખે બોલી “ઉપાશ્રયમાં જઈ ધરાઈ આવી, હવે તો તમારા મિત્ર ઘેર લઇ જાય તો જીનો સંબંધ તાજો કરવાને ધાઈ છું અને તેનુંજ ચિન્તવન કરી રહી છું. આખી રાત તેજ ચિન્તવનમાંજ ગાળી છે.”

ડૉક્ટર—“મારા મિત્ર તો ક્યારના લઇ જવાને તૈયાર છે, પણ તમારી ઇચ્છા જાણવા માગે છે.”

ચતુરશ્રી—“મેં તો મારી ઇચ્છા તેમના મિત્ર દશરથલાલને ક્યારની જણાવી છે.”

ડૉક્ટર—“ત્યારે હવે આ પીળો કપડો ક્યારે કેરો મુકશે?”

ચતુરશ્રી—“તમારા મિત્ર મુકાવે ત્યારે, પણ તેને બદલે બીજાં કપડાં જોઇએ તે હું ક્યાંથી લાવું?”

ડૉક્ટર—“તેની ચિંતા તમે શું કરવા કરો છો? તે ચિંતા તો કપડાં બદલાવનારને હોય.”

રમણિકલાલ—“હમણાં ઘેર જઇ કપડાં મોકલાવું છું. સાંજે હું મોટર લઇ તેડવા આવીશ. આપણે સાથે ઘેર જઇશું.” આમ નક્કી કરી ત્યાંથી બંને જાણુ વિદાય થયા. રમણિકલાલ ઘેર જઇ માણસ સાથે ચહેરવા જેટલાં કપડાં હૉસ્પિટલમાં મોકલી આપ્યાં.

ચતુરશ્રીએ સાધ્વીનાં કપડાં ઉતારી સંસારીપણાનાં કપડાં પહેરી લીધાં અને પાછાં ચતુરાબાઇ બની ગયાં. અને દીક્ષા વખતે

“ હે ચતુર સદ્ગુણી સુંદરી ! આ ભક્તિ ક્યાંથી આદરી ?

વૈરાગ્ય માર્ગે સંચરી સંસાર શું ગઇ વિસરી ?

સ્વામીનો ભક્તિ સ્વામીસેવા સ્વામી નિજ મુખ માનવું,

સ્ત્રીને પતિ સાક્ષાત દેવા શાસ્ત્ર વાણી આ ખરી. ”

એવી તેમના માટે જે પત્રિકા છપાઇને બહાર પડી હતી તેમાં પ્રકટ કરેલી શીખામણનો સ્વીકાર કર્યો.

સાંજે રમણિકલાલ સારી મોટર લઇ હોસ્પિટલમાં ગયો, ચતુરાબાઇ વરસાદની માફક રાહ જોઇ રહી હતી, રમણિકલાલને દેખી શરમાઇને હસી પડી, જુનો સંબંધ તાજો કર્યો, પત્ની તરીકે રમણિકલાલની જોડે મોટરમાં બિરાજમાન થઇ ગઇ અને પેલી સારવાર માટે રહેલી ગાંધારીવાળી બાઇને સાથે લઇ તેઓ ઘેર ગયાં.

નીચે ઘરના એક હવાવાળા ઝોરડામાં ચતુરા માટે પાટીવાળા ખાટલા ઉપર બિઝાનું પાથરી દરદીને જોઇતી સઘળી સામગ્રીઓ તૈયાર રાખવામાં આવી હતી. ચતુરાને બારણામાં આવતી દેખી ફઇબા ધણું ખુશી થયાં. ચતુરા ઘરમાં આવીને તૈયાર રાખેલા ખાટલા ઉપર બેઠી. ફઇબાએ ખુશીના સમાચાર પુછ્યા. સાથે આવેલાં ગાંધારી ગામવાળાં બાઇ તો ફઇબાને ઓળખીતાં નીકળ્યાં. થોડી વાર પછી ફઇબા પેલી બાઇને લઈ દેરે દર્શન કરાવવા ગયાં કે ચતુરાએ ઘરનું બારણું આધુન કરવા રમણિકલાલને સૂચના આપી. રમણિકલાલ વાતનો ભેદ સમજ્યો પણ જાણી જોઈ તેણે અજાણતા બતાવી. આ વખતે ચતુરા ટકીઆના ટેકણે ખાટલા ઉપર બેઠી હતી. રમણિકલાલ બારણું બંધ કરી તેની પાસે બેઠો અને ચતુરાનો હાથ લઇ પોતાના હૃદય સાથે દબાવ્યો. ચતુરાનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું અને રમણિકલાલના બોળામાં માથું મુકી ચતુરા ખૂબ રડવા લાગી.

રમણિકલાલે કહ્યું “હમણાં ફઇબા ને પેલાં દીવાળીબાઇ આવશે.”

ચતુરા—“મને હવે રડીને માફ હૃદય ખાલી કરવા દો, મારી ભૂલો માફ કરો, હું હવે તમારો એક બોલ પણ ઉથાપીશ નહીં. તમારા મંદવાડ વખતે દીક્ષા લઇ તમારી દરકાર ન કરી અને મારા મંદવાડ વખતે તમે મારી ચાકરી કરવા લાગ્યા. આ મારાં પાપ શી રીતે ધોવાશે અને તમારા ઉપકારનો બદલો વળશે ?”

રમણિકલાલ—“ચતુરા ! આમ ન કર ! આથી વધારે દુઃખ થાય.”

ચતુરા—“મને રડી લેવા દો, આથી માફ દુઃખ ઓછું થાય છે. જ્યારથી તમારું નામ સાંભળ્યું છે ત્યારથી માફ દુઃખ મટી ગયું છે. મને રડવા દો, રોકશો નહીં.” એમ આગ્રહ કરી નીચું માથું રાખી રમણિકલાલના ગળામાં બે હાથ ભરાવ્યા. રમણિકલાલની આંખમાં પણ આંસુ ભરાયાં. થોડી વાર થઇ કે ધીમે રડી ચતુરા પોતાનું કોમળ મુખ ઉંચું કરી વક્ર નજરે રમણિકલાલની સામું જોવાની તૈયારી કરતી હતી એટલામાં તો રમણિકલાલના અધરની અધીરાઈ ખુટી ગઈ. આવા અધીરા બનેલા અધરથી આવેલી તકનો લાભ લેવાઈ ગયો. ચતુરા રોમાંચ બની અધરરસનું પાન કરી મંદહાસ્યયુક્ત દષ્ટિ મેળવી શરમાઇ ગઇ અને બંનેના કપોલ સાથે જોડાઈ ગયા કે રમણિકલાલે તેના વાંસા ઉપર મંદમંદ હાથ ફેરવી ધીમે રડી કહ્યું “આવું ગાઢ આલિંગન તે ક્યાં સુધી ?”

ચતુરા—“જ્યાં સુધી મન કહેશે ત્યાં સુધી.”

આમ આનંદ કરે છે એટલામાં બહારનાં કમાડ ખખડયાં કે કે ચતુરા છુટી પડી. રમણિકલાલે ઉઠીને કમાડ ઉઘાડીને જોયું તો કોઇજ નહોતું, પાછાં બંધ કરી રમણિકલાલ ખાટલા ઉપર આવીને બેઠો ને પુછ્યું “અત્યારે તારે માટે દુધ કે કાંજ બનાવવાની છે ?”

ચતુરા—“ક્રમબા આવીને દુધ બનાવી આપશે, મારે માટે તમે ઘણીજ કાળજી કરો છો. પણ તમે બહુજ જખરા લાગો છો. તમારા જેટલી મને ધીરજ ન રહે. છાની રીતે મિત્રદ્વારાએ ખૂબ મદદ કરી સારવાર કરી, પણ મળવાની ઇન્ટેન્સિટી બતાવી નહીં. મને ખબર

પડી એટલે મેં તો તરતજ સંદેશો મોકલ્યો. મારા સંદેશાનો જવાબ મને મળતાંજ મારા શરીરમાં પાંચશેર લોહી ચડી ગયું હશે.”

રમણિકલાલ—“ તારાં માઆપને સમાચાર આપવાની મરજી છે ? ”

ચતુરા—“ મારે તો તેમનું મોં જોવું નથી. એક દિવસ મા આવી હતી તે ઉલટી સૌને લડી મને રોવરાવી ગઇ. ”

રમણિકલાલ—“ પણ તે તો કર્મનો દોષ ! કોઇ ધારતું હતું કે હું મંદવાડમાંથી બેઠો થઇશ અને આપણે બે આમ બેગાં થઇશું ? હું તો જાણે બીજા અવતારે આવ્યો અને ફરી વાર પરણ્યો એવું લાગે છે ” એમ કહી ચતુરાનો હાથ જરા હાથમાં લઇ ખેંચ્યો કે ચતુરા આવેલી તકનો લાભ લઇ ખોળામાં માથું મુકી નિરાંતે છુટથી સુઇ ગઇ. આ જોઇ રમણિકલાલ બોલ્યો “ કમળા આવશે તો મારાથી કે તારાથી એકદમ ઉઠાશે નહીં અને શરમાવા જેવું થશે. ”

ચતુરા—“ એ તો ઉઠાશે, તમારો હાથ ફરવાથી વીજળીની માફક મારામાં શક્તિ આવે છે તે સમજો છો ? જુઓ ! પહેલાં મારા હૃદયના ધબકારા ધણા મંદ ચાલતા હતા તે હવે ખરાખર ચાલે છે ” એમ હકીકત કહી રમણિકલાલનો હાથ લઈ હૃદય ખતાવવા લાગી. રમણિકલાલ હૃદય ઉપર હાથ મુકી હાથે ખાંધેલી રીસ્ટવૉચ તરફ નજર રાખી જરા વાર રાહ જોઈ દર્શાવે બોલ્યો “ મને તો હજુ તારું હૃદય જડતું નથી, પાંચ મીનીટથી ઘડીઆળમાં જોઇ રહ્યા છું પણ હૃદય જડયા વિના શી રીતે ધબકારા ગાણું ? ”

ચતુરા—“ હૃદય તે એકદમ જાણાતું હશે કે ? તે તો ખડું ખારીક તપાસ કરવાથી જડી આવે. ”

રમણિકલાલ—“ ચતુરા ! દીક્ષા લીધા પછી તારી ચતુરાઇમાં અજબ વધારો થયેલો જણાય છે. ”

ચતુરા—“ મેં તડકા છાંયડા જોયા, દુઃખ પડ્યું એટલે મારા સુખની કીમત મને સમજાઈ અને તે સુખ અત્યારે ભોગવી રહી છું તેથી તમને કદાચ અમર્યાદા ભરેલું લાગેલું હશે; પતિપત્નીના સંબંધમાં

અમર્યાદા તે મર્યાદા ગણાય છે “પ્રેમ નહીં ત્યાં નેમ છે, નેમ નહીં ત્યાં પ્રેમ” એ વાક્ય યાદ કરો. આ તમારો હાથ મારા હૃદયનો સંદેશ તમારા હૃદયને પહોંચાડી રહ્યો છે કે મને મારી બૂલોનો કેટલો બધો પશ્ચાતાપ થાય છે. આખી જીંદગીભર તમારા સુખે સુખી અને તમારા દુઃખે દુઃખી રહેવાને બંધાઉં છું. તમારા આત્માને પ્રસન્ન રાખવા અને તમારી આજ્ઞા પાળવા મેં મારા જીવ સાથે પ્રતિજ્ઞા કરી છે. આ મારા હૃદયનો સંદેશ તમારા હૃદયને પહોંચાડવા જે મને અત્યારે તક મળી છે તેથી મારી જાતને લાગ્યશાળી માનું છું અને તેનો લાલ લપ્પ રહી છું.”

આ પ્રમાણે ચતુરા રમણિકલાલ આગળ પોતાનું હૃદય ખાલી કરી રહી છે એટલામાં ક્ષમા બોલતાં બોલતાં બહારથી આવતાં સંભળાયાં કે તરતજ ચતુરાએ માથું ઊંચું કર્યું કે રમણિકલાલે પોતાનો પગ ઉઠાવી લઇ ઓસીકું મુકી દીધું અને જોડે બેસી રહ્યો. ક્ષમા બારણું ઉઘાડી અંદર આવ્યાં અને બોલ્યાં “લાઇ રમણિકલાલ ! મને જરા વાર થઇ, દીવાળીખાઇને મોટા દેરે દર્શન કરાવ્યાં. ચતુરા માટે દુધ કરવું છે કે સાબુચોખાની કાંજ ?”

રમણિકલાલ—“અત્યારે દુધ આપવામાં આવે છે માટે શેર દુધ તૈયાર કરો. હવે મરચું અને તેલ શીવાય બધું ખાવાની છુટ આપી છે.”

ચતુરા—“ક્ષમા ! હવે તો મારામાં શક્તિ આવી છે” એમ કહી ચતુરા ખાટલામાંથી ઊભી થઇ રસોડામાં ગઈ અને કહેવા લાગી “તમે રહેવા દો, હું મારા હાથે દુધ ખનાવીશ.”

ક્ષમા—“ચતુરા ! તું તો બધું બૂલી ગઇ લપ્પશ. તમે સાધ્વીઓ તો તૈયાર રસોઇ ઉપર ધર્મલાભ દઇ લાજર થવાવાળાં રહ્યાં.”

ચતુરા—“હું તો સાધ્વી થઈને પસ્તાઈ પુછે આ દીવાળીકાઢીને. બધો વાંક મારી માનો અને કંચનશ્રી સાધ્વીનો છે. તેમણે મને ખરાબ કરી. સાધ્વીઓ પોતાની ચેલીઓને શું દુઃખ આપે છે !! હું તો જોઇને ત્રાસ પામી ગઇ. મેં જે છ માસ કાઢ્યા છે તેવા દુસ્મનને પણ ન આવજો. માફ નસીબ એટલું સાફ કે હોસ્પીટલમાં મેળાપ થયો.”

ફધ્યા—“હશે જે બન્યું તે ખરું પણ હવે મારા રમણિકલાલની સારી ચાકરી કરજો અને તેના શરીરની સંભાળ રાખજો. ભાઇનો સ્વ-ભાવ તો એવો સારો છે કે મરતાને મેર કહે નહીં. ભાઇ નોકરી ઉપર ચડે એટલે તમે સાથે જાઓ. સુખી રહો અને એકના અનેક થાઓ.”

ફધ્યાએ દુધ તૈયાર કરી ચતુરાને તથા રમણિકલાલને આપ્યું. રસોડું મોડું હોવાથી બધાં અંદર બેઠાં અને સાધુ સાધ્વીની વાતો કરતાં કરતાં ગાંધારીવાળા શશીકાંતની વાત નીકળી.

દીવાળીઆઇ કહેવા લાગી “શશીકાંતની દીક્ષામાં તો મોટો ગળજ્ય થયો છે. તેની બેરી પ્રભાવતીને તો ફાંસો ખાઇને મરવાનો વખત આવ્યો છે. શું વાત કરીએ ? શશીકાંતને દીક્ષા આપે ચાર માસ થયા, તે પહેલાં શશીકાંતને ૬ માસથી ચોથા વ્રતની બાધા હતી. હાલમાં તેની સ્ત્રી પ્રભાવતીને સારો દિવસ છે, પાંચ માસ થયા છે. લોકો તો ભાત ભાતની વાતો કરે છે, રાંડ છીનાળ હતી, વંડી ગયેલી હતી, શી ખબર તે બાપડીની શી દશા થશે ?”

ફધ્યા—“વાત મળી, તમારા ગાંધારી ગામના શશીકાંતને અમારા માલીકા ગામમાં છુપી દીક્ષા આપવામાં આવી હતી, પણ ત્યાં તો એવી વાતો થતી હતી કે તે છોકરો ખરાબ છે. બાધાઓ લઇને ભાગે છે અને મહારાજ પાસે આલવણ લે છે. બાઈ તો બહુ સારી છે.”

દીવાળીઆઇ—“તમે કહો છો તેમજ હશે. બાઇમાં જરા પણ એવું અપલક્ષણ નથી. બાઇએ બાધાઓ લઇ તોડી હોય અને બાઇને માથે આવું કલંક લગાડતો હોય તો કેને ખબર ? સાધુઓ અને સાધ્વી-ઓનો દલાડો ઉડ્યો છે. લોકોનાં ઘર ભાગે છે, કંચનશ્રી પોતાની ચેલીઓને ઘણું દુઃખ આપે છે. જોયું જતું નથી. આ ચતુરાના નસીબે તો ઉત્તમશ્રી અને અંદનશ્રી ચાકરી કરનાર મળી ગયાં એટલે ગાંધારીમાં રહી શક્યાં. વળી તેમનું નસીબ ખીલવાનું હશે તેથી તેમને મસા થયા અને દવાખાનામાં લાવ્યા અને અચાનક મેળાપ થયો. નસીબની ગતિ કોઈ કળી શકતું નથી.

પ્રકરણ ૩૪ મું.

રસિકલાલ ઉપર ચોરીનો આરોપ.

સરિતા ગુમ થયાનો લેહ.

(હરિગીત)

આકાશ નિર્મળ સ્વચ્છ ન્યાં નવ અબ્ર એક જણાય છે,
ધડો એકમાં વાદળ છવાઇ વૃષ્ટિ મોટી થાય છે,
દુનિયા તણા આ રંગ એવા પળ પળે પલટાય છે,
કુદરત તણી કૃતિ એવી છે કે કોઈથી ન કળાય છે—લેખક.

“માલતી ! જરા ઉપર આવ ને !”

“કેમ શું કામ છે ?”

“લે આજે એક પત્ર અપરિચિત મિત્રનો આવ્યો છે તે સાથે
એક દિલ ચોંકાવનારી જીખાનીની નકલ આવી છે, વાંચ ” એમ કહી
રસિકલાલે આવેલો પત્ર માલતીના હાથમાં મુક્યો.

કાગળ હાથમાં લઇ માલતી વાંચવા લાગી—

શાકમારકેટ પાસે—કનકનગર.

અપાડ વદ ૧૧

ભાઈશ્રી રસિકલાલ સુંદરલાલ,

પરિચય વગર પત્ર લખવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે. હું આપને નામથી
ઓળખું છું અને કદાચ આપ પણ મને નામથી ઓળખતા હશે. એમ હાલ
ચાલતા દીક્ષાના પ્રકરણ ઉપરથી કહી શકું છું. હોસ્પિટલમાં એક વીરખાળા
નામની બાઈ અર્ધદંડ જેવી સ્થિતિમાં આવેલી તે ગઈ કાલે હોસ્પિટલમાં
મરી ગયેલી. મરતી વખતની તેની જીખાની આપની સાથે સંબંધ ધરાવતી
હોવાથી તેમજ સરિતાનો ઉલ્લેખ પણ તેમાં કરેલો હોવાથી તેની નકલ આ
સાથે બીડું છું તે હું ધારું છું કે આપને ધણી ઉપયોગી થઈ પડશે. પત્ર
લખ્યા તો ઉપરના સરનામે લખ્યો.

હી. આપનો,

રમણિકલાલ કરસનલાલ નાણાવટી.

ઉપર પ્રમાણે પત્ર વાંચી વીરબાળાની મરણ વખતની જીબાની વાંચવા લાગી. વાંચતાં વાંચતાં આંખ અને કપાળ ઉપર ક્રોધ અને દિલગીરીની છાયા પડવા લાગી. “હવે તો આપણે કમર કસવી પડશે.” એમ કહી માલતીએ કાગળ ટેબલ ઉપર મુક્યો.

રસિકલાલ—“આ પત્ર લખનાર રમણિકલાલને ઓળખ્યા ?”

માલતી—“ના.”

રસિકલાલ—“પેલી ચતુરશ્રી સાધ્વીના પતિ, જેમણે તેમના સસરા ઉપર કટાક્ષમાં સંમતિપત્ર લખીને મોકલ્યો હતો તે.”

માલતી—“હા હા! હવે યાદ આવ્યા. પેલી પત્રિકાવાળી ચતુરના ધણી એમ કહેને. પણ આ પત્ર માટે તેમને ધન્યવાદ ધટે છે. આપણને વખતસર અમુલ્ય સૂચના આપી છે. વીરબાળા અષાઢ વદ ૧૦ ના રોજ દેવગત થઇ અને વદ ૧૧ ના રોજ પત્ર લખ્યો તે આજે વદ ૧૪ ના રોજ મળ્યો. વદ ૧૨ ના રોજ મળવો જોઇતો હતો. ટપાલમાં એ દિવસ લેટ થયો હોય એમ લાગે છે.”

રસિકલાલે કવર ઉપર પડેલી છાપો જોઇ કહ્યું “હા એમ લાગે છે, તારી શંકા ખરી છે. મોડો પણ મળ્યો તે ફીક થયું. ખરેખર આ પત્ર લખી તેમણે આપણા ઉપર ઉપકાર કર્યો છે. વીરબાળાની જીબાનીમાં ત્રણ મુદ્દા છે, એક તો વીરબાળાનો આપઘાત, બીજો મુદ્દો આપણે ત્યાં વીરબાળાએ મુકેલા દાગીના અને ત્રીજો મુદ્દો સરિતા ગુમ થયાની ચોંકાવનારી હકીકત.”

માલતી—“વીરબાળાના દાગીના તો કોરટમાં છે તેનું કેમ ?”

રસિકલાલ—“તેની હરકત નથી. જો ચાકર અને દાગીના પકડાયા ન હોત તો હરકત આવત. દાગીનાની ચોરી જેવી ચાકરે કરી તેવી આપણે પોલીસમાં ફરીઆદ આપી છે. ચોર અને મુદ્દા પકડાયા, મુદ્દા કોરટમાં છે, આપણી પાસે વીરબાળાના હાથની યાદી તથા તેની સહી છે એટલે તેની જરાપણ ચિંતા નથી. પણ મને તો મોટી ચિંતા સરિતા ગુમ થયાની થઇ પડી છે, તેની શી દશા હશે ?

પાછી ઘેર આવી છે કે શી રીતે તેનો તપાસ થવો જોઈએ. ચંદ્રકુમારને પુછવાથી સમજશે. આજે બપોરે હું ચંદ્રકુમારની ઑશીસમાં જઈ તેમની સલાહ મેળવી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને બોલાવી તેમની સલાહ લઈ તે જમ કહેશે તે પ્રમાણે તજવીજ કરીશું. ”

એ પ્રમાણે વાતચીત થયા પછી બપોરે કાગળો લઈ રસિકલાલ ચંદ્રકુમારની ઑશીસમાં ગયો, વીરબાળાના હાથની લખેલી યાદી પણ સાથે રાખી. ચંદ્રકુમારને કાગળો વંચાવ્યા. તે વાંચી આશ્ચર્યચકિત થયો. સરિતાની હકીકત જાણી તેને રોષ વ્યાપી ગયો.

ચંદ્રકુમાર—“ ચાલો રસિકલાલ ! મેનેજર પાસે જઈએ અને તેમને તમામ હકીકત જણાવી તેમની સલાહ લઈએ. ” એમ કહી બંને મેનેજર પાસે ગયા. વાતની શરૂઆત કરી વીરબાળાની જીબાની વાંચી સાંભળાવી. તે સાંભળી મેનેજર ઘણો ગુસ્સે થયો અને તરતજ ટેલીફોન હાથમાં લીધો.

“ હેલો. મીસ્ટર મેકફરસન છે કે ? ”

“ હા. શું કામ છે ? ”

“ ખાનગી કામ છે, ફોન ઉપર મોકલો. ”

“ કોણ ? ”

“ હું મેનેજર. તમે કોણ ? ”

“ મેકફરસન, શું કામ છે ? ”

“ જલ્દી આવો. તમારા માટે તાજા સમાચાર, કાલે તમે મને જે ગુપ્ત વાત કરી હતી તેનો ભેદ આજે પ્રકટ થાય છે. ”

“ આવું છું. ”

“ બહુ સાફ, તમારી રાહ જોઈ બેઠો છું. સાહેબજી. ” એમ ટેલીફોન કરી મેનેજરે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને મળવા બોલાવ્યો.

ચંદ્રકુમાર—“ અમારી પણ એજ ઇચ્છા હતી. ”

મેનેજર—“ આવાં પરોપકારના કામમાં હમેશાં આત્મબળ કામ કરે છે તે તમે નથી જાણતા ? અમાંથી તો મોટો કેસ થશે. ત્યાંની

પોલીસે કાગળો બનાવવા માંડ્યા છે, મામલો ગંભીર થશે. પણ રસિકલાલ ! પેલા દાગીના તમારી પાસે છે ને ? ”

રસિકલાલ—“ તે દાગીના તે વીરબાળા મારી પાસે મુકી ગયેલી, મેં તીજેરીમાં મુકેલા પણ એક દિવસે મેં તીજેરી ઉઘાડેલી તે વખતે તે ડખ્ખી હું બહાર ભૂલી ગયો. નોકરના જોવામાં આવી અને છાની રીતે ઉપાડી નાસી ગયો. બે ત્રણ દીવસે તીજેરી ઉઘાડતાં અમને ખબર પડી. પોલીસમાં મેં ફરીઆદ અરજી આપી. તપાસ કરતાં તે દાગીના એક ચોકસીને ત્યાં વેચાયેલા તે પોલીસે પકડ્યા, નોકર હજુ જેલમાં છે અને દાગીના યાદીમાં લખ્યા પ્રમાણે પોલીસના તાબે છે. કેસની મુદત પડેલી છે. ”

મેનેજર—“ તે દાગીનાની યાદી તે ચીરબાળાના હાથની તમારી પાસે છેને ? ”

રસિકલાલ—“ હા, તે મારી પાસે છે. તેની નકલ ઉતારીને મેં અરજી સાથે આપેલી છે. ”

મેનેજર—“ ત્યારે તો કાંઈ હરકત જેવું નથી. ”

આમ વાત કરતા હતા એટલામાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને કહેવા લાગ્યો “ કેમ શા તાજ સમાચાર છે ? ”

રસિકલાલે મોંઢેથી કેટલીક વાત કહી સંભાળાવી પેલો જુબાનીનો કાગળ તેમના હાથમાં મુક્યો. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર થોડીક લીટીઓ વાંચી કહેવા લાગ્યો “ મને ટેલીફોનમાં આ વાત જણાવી હોત તો કાગળો બધા લેતો આવત. આજેજ મારા ઉપર આ સંબંધી કનકનગરની પોલીસનું લખાણ છે તેમાં વીરબાળાની જુબાનીની નકલ આવી છે. વળી પેલા ઉદયચંદ શેઠે એક ફરીઆદ આ રસિકલાલ ઉપર કરી છે જેના સંબંધી તમને ગઇ કાલે વાત કરી છે તે પણ સાથે લેતો આવત. ”

રસિકલાલ—“ મારા ઉપર ફરીઆદ શાની ? ”

ઇન્સ્પેક્ટર—“ મારી ઑફીસમાં તમે બંને આવો, ફરીઆદ અરજી વાંચી જુઓ, વીરબાળાની જુબાની તમારા ઉપયોગની છે. ”

મેનેજર—“તે વાત મને પસંદ પડી. માટે તમે બંને ત્યાં જાઓ. વધુ પોકળ બહાર લાવી પોલીસને મદદ કરી બદમાસોને શિક્ષા કરાવો.”

તેઓ તરતજ ત્યાંથી ઉડીને પોલીસ કચેરીમાં ગયા. ઇન્સ્પેક્ટરે પોલીસ ઉપર આવેલા મુદ્દાના કાગળો રસિકલાલને વાંચવા આપ્યા. તેમાં તો મેનકા, પ્રાણુલાલબાબુ, જયંતીલાલ, સરિતા અને અસંતી લાલના તાંત્રિક તપાસ કરવા તથા રસિકલાલ પાસે દાગીના છે તેને કબજે મેળવવા ખાસ સૂચના કરેલી હતી. તે પછી રસિકલાલ પોતાના ઉપર થયેલી ફરીઆદ અરજી વાંચવા લાગ્યો.

મે. શ. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ !

મારે ત્યાં ચોરી થયાની ફરીઆદ આપને પ્રથમ આપેલી છે, તે સંબંધી તપાસ કરતાં મને ખાત્રી થઈ છે કે તે ચોરી રસિકલાલ સુંદરલાલે કરેલી જણાય છે કારણકે તેમને ત્યાં તેમના નોકરે દાગીનાની ડબ્બીની ચોરી કરેલી તે બાબત તેમણે ફરીઆદ કરેલી અને દાગીના એક ચોકશીને ઘેરથી પકડા-યેલા તે આપના તાબામાં લીધેલા છે અને તેનો કેસ થયેલો છે એમ મારા જાણવામાં આવ્યું છે. ચોકશીને ત્યાં દાગીનાની હકીકત, વજન, તથા મુદ્દા વીગેરે મેળવી જોતાં મારી યાદીમાં લખ્યા પ્રમાણે મળી રહે છે. માટે મારા દાગીના રસિકલાલને ત્યાં ક્યાંથી આવે તેનો આપ વિચાર કરશો. તેથી મને લાગે છે કે તેમણે ચોરી કરેલી હોવા જોઈએ માટે તેમને પકડી તપાસ કરવા જોઈએ. બાદાપુરી અષાઠ વદ ૧૨

લી. ઉદયચંદ કરમચંદની સહી દા. પોતે.

ઉપર પ્રમાણે અરજી રસિકલાલ વાંચી રહ્યા કે ઇન્સ્પેક્ટરે કહ્યું “આ વાત મેં મેનેજરને કરી હતી પણ આજે ત્યાંની પોલીસના આવેલા કાગળો અને વીરબાળાની જુબાની તેના ઉપર ધણુંજ અજવાળું પાડે છે. તમારી પાસે ખુદ બાઇના હાથનીજ યાદી છે ?”

રસિકલાલ—“ખુદ બાઇના હાથનીજ છે, તેની નકલ મેં મારી ફરીઆદ અરજી સાથેજ આપેલી છે. તેનો ધણી તેના ઉપર ત્રાસ વર્તાવતો, સદોરીઓ હતો, પૈસા ચુમાવી બેઠો હતો, તેથી બંરિના

દાગીના પણ પડાવી લીધેલા, દાગીના પાછા મળવાથી તે બિચારી મારી પાસે આવીને સાચવવા મુકી ગઇ અને તે દાગીનાની ડબ્બી અમારી ગફલતથી તીબેરી બહાર રહી ગઇ અને ચાકર ચોરી ગયો. મેં ફરી-આદ કરી, દાગીના ચોકશીને ત્યાંથી પકડાયેલા છે તે તમારી આંશીસમાં છે અને કેસની મુદત પડી છે.”

આ પ્રમાણે સવિસ્તર હકીકત સાંભળી ઈન્સ્પેક્ટરે રસિકલાલની ચોરીના કેસના કાગળો કાઢી વીરબાળાની યાદીના નકલ વાંચી કહ્યું “ઉદયચંદે તમારા ઉપર ચોરીનો આરોપ મુક્યો છે તો તેને ખોટો પાડવા વીરબાળાના હાથની યાદી અને તેની પુષ્ટિમાં વીરબાળાની જુબાની બસ છે.” એમ અભિપ્રાય જણાવી શંકા પડવાથી વિચારમાં પડ્યો. ચંદ્રકુંભાર—“કેમ ઉંડા વિચારમાં પડ્યા ?”

“વિચારમાં પડવા જેવું છે” એમ કહી બેલ વગાડી કારકુનને બોલાવ્યો અને ઉદયચંદની ચોરીની મૂળ ફરીઆદ, તથા રસિકલાલને ત્યાં દાગીનાની ડબ્બીની થયેલી ચોરીની ફરીઆદ તથા ચોકશીને ત્યાંથી મળી આવેલા દાગીના તથા કાગળો મંગાવ્યા. કારકુન તે કાગળો અને દાગીના લઇને આવ્યો. ઉદયચંદે લખાવેલું દાગીનાનું લીસ્ટ કાઢ્યું તેમાં પણ આઠ બંગડીઓ, એક ગળાનો નેકલેસ, બે નક્કર કડાં, ચાર દોરા, અને એક લોકેટ વાંચવામાં આવ્યાં. વીરબાળાની યાદીમાં પણ તેજ દાગીના બતાવ્યા હતા અને તે સાથે વજન પણ મેળવતાં મળી રહ્યું.

આ ઉપરથી ઈન્સ્પેક્ટરને શંકા થઈ કે જરૂર આ ચોરી કરનાર વીરબાળાનો ધણી હોવો જોઈએ એમ આ કાગળો ઉપરથી જણાઈ આવે છે. વીરબાળાના ધણીનો વધુ તપાસ કરવા માટે હું કનકનગર સવિસ્તર હકીકત લખું છું. ત્યાંથી વધુ પૂરાવો આવેથી તમારા ઉપર મુકાયેલા આરોપના ખોટાપણા ઉપર વધુ અજવાળું પડશે. મારી ઇચ્છા એવી છે કે તમે વકીલની સલાહ લઇ તેના ઉપર બદનક્ષીની ફરીઆદ માંડો અને આબરૂની નુકસાનીનો દાવો પણ દાખલ કરો. સાધુઓના ઝગડાની ઇર્ષાથી ખોટા આરોપ મુક્યા છે વીગેરે બનેલી હકીકત જણાવો.

તમારા બચાવ માટે પૂરતા પૂરાવા છે. તેવા બદમાસોને જેલમાં મોકલવા જોઈએ. તમારા જેવા કેળવાયેલા અને શ્રીમંત સંભાવિત ગૃહસ્થ ઉપર ચોરીનો આરોપ મુકે તેનો અર્થ શા? તેવા લોકોને તો શિક્ષા થવીજ જોઈએ.”

આ પછી સરિતાની વાત નીકળી. ઈન્સ્પેક્ટરને ઉપરની હકીકતથી તો ગુસ્સો થયો હતો તેમાં સરિતાની હકીકત સાંભળી કે તે વધારે ગુસ્સે થયો અને જણાવ્યું, “હું છુપી પોલીસ દ્વારા કામ લઉં છું. હું તમને મદદમાં એક પોલીસનો માણસ આપું છું. જ્યાં જ્યાં તપાસ કરવો હોય ત્યાં કરો. પોલીસનો માણસ જોડે હોવાથી તમને બીજા સ્થળોએ પોલીસ મદદ કરશે. પેલી મેનકા, જ્યંતીલાલ, પ્રાણુલાલ વીગેરે માટે ત્યાંની પોલીસનો તપાસ ચાલુ છે. તેમની સચના પ્રમાણે અમે પણ અમારા જીલ્લામાં ખબર આપી દીધી છે. તમે લોકોને અમને આ પ્રમાણે મદદ કરો તો હમણાં એવા ગુન્હેગારોને જેલમાં પધરાવી દઈએ. પેપરમાં તમારા લોકોની હકીકત વંચાવી સાંભળું છું. કનકનગરની દીક્ષાના બવાડા સાંભળ્યા. તમે પણ સભા ભરી ફીક ઠરાવ કર્યો. જ્યારે એ પ્રમાણે સામા પડશે ત્યારે એવા સાધુઓ અને તેમના ઠગ ભકતો સીધા થશે.”

આ પ્રમાણે વાત કરી ત્યાંથી બંને મિત્રો નીકળ્યા. ચંદ્રકુમાર પોતાની ઑફીસમાં ગયો અને રસિકલાલ પોતાને ઘેર ગયો. ઘેર જઈ સઘળી હકીકત માલતીને કહી.

માલતી—“આજે આપણે વાળુ કરી સાંજે ચંદ્રકુમારને લઈ અશ્વિનીકુમારને ત્યાં જઈએ, અને તેમની સલાહ બેસે તો પેલા બદમાસ ઉદયચંદ ઉપર બદનક્ષીની ફરીઆદ માંડીએ, અને સરિતા માટે શું પગલાં ભરવાં તેની ગોઠવણુ કરીએ. મારો તો મીઠાજ ખશી ગયો છે.”

રસિકલાલ—“મારો પણ એજ વિચાર છે.”

આમ સલાહ મેળવી બંને વાળુ કરી સાંજે મોટરમાં ચંદ્રકુમારને ત્યાં ગયાં. અરઘો કલાક વાતચીત કરી ત્યાંથી ચંદ્રકુમાર અને સરલાને

સાથે લઈ અશ્વિનીકુમારને ત્યાં ગયાં. વરસાદ ઉધડી ગયેલો હોવાથી અશ્વિનીકુમાર અને મહાશ્વેતા અગાશીમાં બેઠાં બેઠાં છાપાં વાંચતાં હતાં. તેમને દેખી બંને જણે હર્ષ ભેર આવકાર આપી પુછ્યું “ ક્યાંથી અત્યારે બંને મિત્રો સજોડે પધાર્યા છો ?”

“આજે તો અમે ધણજ અગત્યના કામે અહીં આવ્યાં છીએ” એમ કહી માલતીએ વાત છેડી. રસિકલાલે અથથી ઇતિ સુધી બધી વાત કરી કાગળો વંચાવ્યા. મહાશ્વેતાનો પણ મિગળ ગયો અને અશ્વિનીકુમાર અભિપ્રાય આપે તે પહેલાં મહાશ્વેતા બોલી ઉઠી “ચોરીનો આરોપ મુકનાર ઉદયચંદ ઉપર ફોજદારી અને દીવાની બે ફરીઆદો કાલેજ દાખલ કરો અને લડો. ઉઘટો ચોર કાટવાળને દંડે તે કેમ ખમાય ?”

“ હું પણ એજ નિશ્ચય ઉપર આવ્યો છું. ” એમ અભિપ્રાય આપી અશ્વિનીકુમાર દીવાનખાનામાં જઈ વકીલાતપત્રનાં બે ફોર્મ લાવી કહ્યું “ ભાઈ રસિકલાલ ! તમે બંનેમાં સહી કરો. હું મારે કેસ લડીશ. આપણી પાસે સબળ પૂરાવા છે, એ ટોળાને સપડાવ્યા વિના છુટકો નથી. ધરમચંદ તો નરમ પડ્યા. હવે આવવા દો આ ઉદયચંદને.”

મહાશ્વેતા—“ચાલો એ કામ પટયું, હવે સરિતા સંબંધી શું કરવું ?”

માલતી—“મારી ઇચ્છા એવી છે કે આપણે ભગિનીસમાજ ભરવો અને આપણે કનકનગરમાં જૈનપરિષદ વખતે લોકમત કેળવણી જેવી હીલચાલ કરી હતી, તેવી આપણે અત્રે કરીએ.”

. અશ્વિનીકુમાર—“એમ ઉતાવળ કરશો નહીં, પ્રથમ સરિતાનો તપાસ કરવા દો. ચંદ્રકુમાર અને સરલા બેનને સરિતાના મામાને ત્યાં બક્ષીપુર ગામે મોકલો. તે વિના કયા રસ્તે જવું તેની સમજણ પડશે નહીં. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે પોલીસની પણ મદદ આપી છે એટલે તપાસ કરવો ફાવી શકશે. પણ ચંદ્રકુમાર ! તમારા પિતાશ્રીનો આ સંબંધી કાંઈ પત્રજ નથી ? ”

ચંદ્રકુમાર—“ મારા ઉપર પત્ર તો હતો પણ તેમાં સરિતા સંબંધી કાંઈ ઉલ્લેખજ કરેલો નથી. ”

અશ્વિનીકુમાર—“તમે બંને જરૂર તમારા પિતાશ્રીને મળી બક્ષીપુર જઈ બરાબર તપાસ કરી આવો. મારી ઇચ્છા એવી છે કે ચાર પાંચ દિવસની રજા લઈ ત્યાં ઉપડો.”

એ રીતે સલાહ મેળવી નિશ્ચય ઉપર આવી ટેબલ ઉપર આવેલી ચાને ધનસાફ આપી ત્યાંથી નીકળી તેઓ ચંદ્રકુમારને ત્યાં ગયાં અને ત્યાંથી કલ્યાણને સાથે લઈ રસિકલાલ અને માલતી પોતાને ઘેર આવ્યાં. મેનેજરની રજા મેળવી બીજા દિવસે સવારે ચંદ્રકુમાર અને સરલા પોલીસનો માણસ સાથે રાખી ટ્રેનમાં અમરાપુર ગયાં. ત્યાં જઈ ચંદ્રકુમારે તમામ લકીકત તેમના પિતા અવંતીલાલને કહી સંભળાવી.

અવંતીલાલ—“ મેં અત્રથી તેના મામાને ત્રણ ચાર કાગળો લખ્યા પણ જવાબ જ નથી. ”

ચંદ્રકુમાર—“ ત્યારે અમે કાલે બક્ષીપુર જઈ આવીએ ?”

અવંતીલાલ—“ જવાની જરૂર જેવું છે, મને શીકર થાય છે. કાલે જઈ આવો. ”

એમ નિશ્ચય કરી બીજા દિવસે સવારે ૧૦ વાગે જમીને ચંદ્રકુમાર અને સરલા, પોલીસનો માણસ અને નોકર સાથે રાખી મોટરમાં બક્ષીપુર ગયાં. બપોરે ત્યાં પહોંચ્યાં. પુછતાં પુછતાં સરિતાના મામા કેસરીમલના ઘર આગળ જઈ ચંદ્રકુમારે પુછ્યું “કેસરીમલનું ઘર આને ?”

તે સાંભળી અંદર બેઠેલી તેની વિધવા બેન નવલકુંવરે તરતજ જવાબ આપ્યો, “હા તેમનું ઘર આ, પણ તે તો બહારગામ ગયા છે. આવો અંદર, હું તેમની બેન છું. શું કામ છે ?” એમ બોળ્યાણુ આપી શેત્રંજી પાથરી. તે બધાં અંદર જઈ બેઠાં. નવલકુંવરે પાણી લાવી આપી પુછ્યું “કેમ તમારે ક્યાં રહેવું ?” ચંદ્રકુમારે જવાબ આપ્યો “ અમારે અમરાપુર રહેવું, અમે તો તમારી બાણી સરિતાનો તપાસ કરવા આવ્યા છીએ. તેની મા મરી ગયા પછી તે

અમારે ત્યાં અમરાપુરમાં રહેતી હતી તે તમે જાણો છો. માના મરણ વખતે કાણે બેસવા પણ તમે તથા તમારા ભાઈ કેસરીમલ આવ્યા હતા. તે પછી સરિતા તમારે ત્યાં છોકરા છોકરીનાં લગ્ન વખતે આવેલી. તે પાછી અમરાપુર આવીજ નથી. માટે અમે જાતે ખબર કરવાં આવ્યાં છીએ. ”

• આ સાંભળી નવલકુંવર આંસુ લાવી કહેવા લાગી “ ભાઈ તમને શું કહું ? સરિતાને એક બાઈ તથા ત્રણ ચાર ઓળખીતાની સોખત સાથે કુંદન ગામે જત્રાનો મેળો જોવા મોકલી હતી ત્યાંથી કોઈ ઉપાડી ગયું છે. હજુ સુધી પત્તો લાગતો નથી. તેના મામા ગામે ગામ રખડે છે. ”

ચંદ્રકુમાર—“શું કહો છો ? અમને કાગળ તો લખવો હતો ?”

નવલકુંવર—“ અમારા મનથી હમણાં જડશે, હમણાં જડશે, એમ કરતાં કરતાં બે ત્રણ મહીના થઈ ગયા. આવા માઠા સમાચાર તમને શું જણાવીએ ? ” એમ કહી નવલકુંવર ખૂબ રોવા લાગી. સરલાની આંખમાં પણ ઝળઝળાંચાં ભરાયાં.

ચંદ્રકુમાર—“ તમે અમને આગળથી ખબર આપી હોત તો પોલીસને ખબર આપત અને તપાસ થાત. ”

નવલકુંવર—“ અમને ગરીબ માણસને સરકારી કામની શી ખબર પડે ? મારા ભાઈ કયા ગામ ગયા છે તેની પણ અમને માલમ નથી. ઘેરે હું એકલી છું. છોકરાં પણ મોસાળમાં છે. અમરાપુરથી કાગળ આવેલા પણ કોની પાસે જવાબ લખાવું ? ”

ચંદ્રકુમાર મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે હવે અહીંયાં બેસવાથી વધુ માહિતી મળે તેમ નથી અને કાંઈ ભેદ જેવું જણાય છે, તેથી ત્યાંથી તેઓ રજા લઈને ઉઠ્યાં.

પ્રથમ તો તેમણે વીંશી શોધી કાઢી જમી લીધું. પછી એક ઓરડામાં ચંદ્રકુમાર અને સરલા ખાટલા પર બેઠાં. બાજુની બારીમાંથી લીંબડાની ઘટામાં ગળાઈને ઠંડો પવન આવતો હતો. વરસાદ ઉધડી ગયો હતો.

વીશીવાળો અને તેની સ્ત્રી કામમાંથી પરવારી રહ્યાં એટલે તેમની પાસે આવી બેઠાં. ઠંકુ પાણી લાવીને પાચું. થોડી વાત ચીત ચાલ્યા પછી ચંદ્રકુમારે વીશીવાળાને પુછ્યું “ભાઈ! તમે પેલા કેસરીમલને ઓળખો છો?”

વીશીવાળો—“પેલો શ્રાવક વાણીઓ છે તે ને? ઘરમાં એક નવલકુંવર નામની વિધવા બેન છે.”

ચંદ્રકુમાર—“હા તેજ. તે અહીંયાં શું ધંધો કરે છે? તેની આખર કેવી છે?”

વીશીવાળાએ આગળ પાછળ નજર કરી જવાખ આપ્યો “છોડીઓના પૈસા ખાય છે, પેલી નવલકુંવરને પાંચ હજાર રૂપીઆ લઈ એક ઘરડાને પરણાવી હતી, બીજા વર્ષે રાંડી. એ તો એવું કામ કરતો આવ્યો છે, કસાઈથી ભુંડો પણ છે.”

ચંદ્રકુમાર—“તેને છોકરાં છે કે?”

વીશીવાળો—“એક છોકરો છે, ગયા વૈશાખ માસમાં સાટામાં છોડી આપી છોડી અને છોકરાને પરણાવ્યાં. બૈરી મરી ગઈ છે.”

ચંદ્રકુમાર—“એ લગ્ન વખતે કાંઈ ખનાવ બન્યો હતો?”

વીશીવાળો—“લગ્ન વખતે કાંઈ ખનાવ બન્યો નહોતો પણ તે પછી તેમને ત્યાં લાણી આવી હતી તેનો પત્તો લાગતો નથી. એ તો એમ કહે છે કે ‘કોઈ ઉપાડી ગયું.’ પણ એ વાત અમારા માનવામાં આવતી નથી.”

ચંદ્રકુમાર—“તમારું શું માનવું છે?”

વીશીવાળો—“ભુઓ કોઈને કહેશે નહીં. પેલા તમારા પીળાં લુગડાં પહેરી સાધુ અને સાધવણો આવે છે તેમને ચેલા અને ચેલીઓ જોઈએ છે. તેમને બીજું કાણુ આપે? કસાઈ જેવો હોય તે આપે. માટે અમને બહેમ પડે છે કે તે છોડીને એવી રીતે પૈસા લઈને ચેલી કરવા આપેલી હશે. તમારે જો મૂળ શોધવું હોય તો એક શ્રાવક છે તે બધું જાણે છે તેને બોલાવું, તમે ચારે અહીં વીશીની અંદર

બેસજો, અમે બાબુના ઓરડામાં બેશી વાતો કરીશું તે તમને આ જાણીમાંથી સંભળાશે. તમારા જેવા આગળ તે વાત નહીં કરે.”

ચંદ્રકુમાર —“ ત્યારે તમે તેને બોલાવી લાવો તો ઠીક પડે.”

વીશીવાળો તેને તેડવા ગયો, ચારે જણ ઓરડો બંધ કરીને બેઠાં. થોડી વારે તે તેને તેડીને આવ્યો. વીશીવાળાએ આ મુકી અને તે બંને બેંચ ઉપર બેશી વાતો કરવા લાગ્યા. આડી અવળી વાતો કરી “કેસરીમલ તો હમણું ઠીક પૈસાવાળો થયો છે. ધીરધારમાં ઘણી સારી કમાણી જણાય છે.” એમ કહી વીશીવાળે કેસરીમલના પરાક્રમેની અને ધંધાની વાત છેડી.

પેલા શ્રાવકે જવાબ આપ્યો “ રહેવા દોને તેની વાત ? તે તો ઘાતકી છે ઘાતકી, માથું કાપી હાથ ન ધ્રુવે તેવો છે, તેની બેન તથા બેનેવી મરી ગયાં એટલે તેની બાણીને ઉપાડી લાવ્યો. તેનો વિચાર તો એવો કે તેની બેન નવલકુંવરની માફક બાણીને પણ કોઈ ધરડા વરને પરણાવી પાંચ હજાર ગણી લઉં. પાકો ખટપટી છે એટલે ચોકકું પણ બેશી જાત અને પરણાવી દેત, પણ તેવામાં કોઈ સાધુ અને ચાર પાંચ પૈસાવાળા મળ્યા. તેમને ખબર પડી કે છોડી આમ વેચાય છે એટલે તે વચમાં પડ્યા અને કહ્યું કે ‘છોડીને આમ કુવામાં નાખી રંડાપો આપ્યા કરતાં આપને સાધુને, તેનો ભવ સુધરશે અને અમે તમારું મન મનવીશું.’ આ બાબત ખૂબ ભાંજગડ ચાલી, અને રૂપીઆ પાંચ હજાર લઈ છોડીને પેલા ભાંજગડ લાવનાર શેઠીઆને સોંપી. આ છોડીને મુકવા માટે સાથે પેલી આપણા ગામનો ઉતાર મેનડી માલણને મોકલી છે. પણ રસ્તામાં કાણ જાણે શું બન્યું કે તે શ્રાવક વાણીઆ વા ખાતા રહ્યા અને કોઈ તેમને ઉપાડી ગયું. આ તો ચોરની મા કોઠીમાં મોં ઘાલીને રૂએ એવું બન્યું છે. કોઈ એમ પણ વાત કરે છે કે તે છોડી કોઈ સાધ્વીઓને ત્યાં રહે છે. માટે કેસરીમલ તો કાંઈ કમાતા નથી પણ આવો છોકરીઓ વેચવાનો ધંધો કરે છે. એવા વાણીઆથી તો ડરતા રહેવું. તેવો પાડોશી પણ

ખોટો. લાગ આવે તો આપણું છોકરું પણ વેચી ખાય. એલા કરવામાં વાણીઆ મેં માઆ પૈસા આપે છે. આવા વખતમાં પૈસા દેખી લલ-લલા લલચાય છે. તો પછી ગરીબ માણસો હજારો રૂપીઆની રકમ દેખી લલચાય તેમાં શી નવાઇ ? ”

આમ વાતમાં ને વાતમાં ચા પીવા લાઆ. થોડીવારે તે શ્રાવક ત્યાંથી વિદાય થયો. વીશીવાળો પછી ચંદ્રકુમારના ઓરડામાં ગયો અને તેમને ચા આપી કહેવા લાગ્યો “ કેમ હેવાલ સાંભળ્યોને ? નંદકા ફંદ ગોવિંદ જાણે, કોઇ કોઇનો વિશ્વાસ કરવા જેવું નથી. ”

ચંદ્રકુમાર—“હું તો તેની હકીકત જાણી દિગ્મૂઠ થઇ ગયો છું મારે હવે કોઇને પુછવાની જરૂર નથી. અત્યારે વળતી મોટર કેટલા વાગે જતી હશે ? ”

વીશીવાળો—“અમરાપુર જવાની મોટર સાંજના ૪ વાગે અહીંથી ઉપડશે. કાંઈ ઉતાવળ કરવાની જરૂર નથી. આપણા મકાન આગળજ ઉભી રહેશે. હજી તો ઘણી વાર છે.”

એ કલાકની વાર હોવાથી ચંદ્રકુમાર વીગેરે ગામમાં ફરવા નીકળ્યાં. ગામ તદ્દન નાનું હતું. સાધુનો ઉપાશ્રય હતો. તેની પાસે એક દેરું હતું, તે ઉધાડું હોવાથી બંને દર્શન કરી આવ્યાં. વખત થવા આવ્યો કે તેઓ વીશી આગળ આવી નીચે ઓટલા ઉપર બેઠાં. તેમણે વીશી-વાળાને તેની મહેનતનો બદલો આપ્યો. મોટર આવી કે તેમાં બેસી તેઓ અમરાપુર તરફ ઉપડ્યાં.

અમરાપુર આવી બનેલી હકીકત ચંદ્રકુમારે અવંતીલાલને કહી સંભળાવી. તે જાણી ઘરમાં દરેકને ઘણીજ દિલગીરી થઈ “માણસની પરીક્ષા કર્યા શીવાય આપણે સરિતાને મોકલી તે આપણે મોટામાં મોટી ભૂલ કરી” એમ પસ્તાવો કરી ખૂબ જીવ બાળી અવંતીલાલે કહ્યું “ ભાઈ ચંદ્રકુમાર ! હવે તમે એકત્ર મળી પોલીસ પાસે શોધ કરાવશો તોજ પત્તો લાગશે, પેલા પાપી ખાટકી મામાને પકડાવો એટલે બધી વાત નીકળશે, સાધુનું નામ પણ નીકળશે અને પૈસા આપનાર પણ પકડાશે.”

ચંદ્રકુમાર—“પોલીસને આ સર્વ હકીકત કહીશ અને તપાસ કરાવીશું, કલ્યાણને અમે સરિતા સંબંધી બીલકુલ વાત કરી નથી. અમે અહીં આવવાનાં હતાં એટલે રસિકલાલ તેને તેમને ત્યાં લઇ ગયા છે. છોકરો ઘણો ચાલાક દેખાય છે.”

બીજે દિવસે સવારની ગાડીમાં નીકળી ચંદ્રકુમાર સરલા વીગેરે સ્વદ્રાપુરી આવ્યાં. અને તરતજ રસિકલાલને ત્યાં જઇ બનેલી ખીના જાહેર કરી. રસિકલાલ અને માલતી સાંભળીને ઘણાજ ખેદ કરવા લાગ્યાં. બપોરે ચંદ્રકુમારની ઑફીસમાં જઈ સલાહ મેળવી અશ્વિની-કુમારની પાસે જઇ તેમનો અભિપ્રાય મેળવી જે કરવું ઘટે તે કરવું એવો નિર્ણય કરી ચંદ્રકુમાર પોતાને ત્યાં ગયો.

પ્રકરણ ૩૫ મું.

મુંબઈમાં રમણિકલાલ અને ચતુરા.
જર્મનીથી લોટરીવાળા જગજીવનદાસનું આવવું.
તેમને થયેલું સાધવીમાતાનું રમરણ.

* What better bed than conscience good,

To pass the night with sleep,

What better work than daily care

From sin thyself to keep?

—Tusser.

પોસ્ટમૅન ઘર આગળ કાગળ ફેંકી ગયો કે ચતુરાએ તે તરતજ લઇ ઘરમાં જઈ રમણિકલાલના હાથમાં આપ્યો અને ખભે બે હાથ ભરાવી ઉભી રહી. રમણિકલાલ કાગળ ફેંકી વાંચવા લાગ્યો. ચતુરાએ જરા આડું જોયું કે રમણિકલાલ બોલ્યો “તારાથી કાંઈ છાનું નથી. આડું

● શાંત નિદ્રામાં શત્રુ પસાર થાય તેવા નિર્મળ હૃદય કરતાં કયું વધારે સુંદર બિહાનું છે? પોતાની જાતને પાપમાંથી બચાવવી એવી કાળજી રાખવાના કામ કરતાં બીજું કયું કામ વધારે સાફ છે?

નેવાની જરૂર નથી. તું પણ સાથે વાંચ એટલે તને સમાચાર કહેવાની મને તરફી પડે નહીં.” આટલા હાસ્યવિનોદ પછી બંને વાંચતા લાગ્યા—

મુંબઈ—પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ. આવજુ સુદ ૧૦.

સ્નેહી બાઈ રમણિકલાલ કરસનલાલ.

તમારો પત્ર મળ્યો. તમારી તબીબત સુધરવાથી તમે હૉસ્પિટલમાંથી ઘર આવ્યા તે જાણી અમને બંનેને ઘણાજ આનંદ થયો છે. માંદગી વધારે લંબાયાથી તમારા શેઠે રજા આપી છે તે જાણી દિલગીર થયો છું, પણ તમારે ચિંતા કરવી નહીં. કારણ કે તેના કરતાં સારી નોકરી અત્રે મારી ઓફીસ-માંજ તૈયાર છે. તમારા શેઠનો વેપાર એક્સપોર્ટ ઈમ્પોર્ટ કમીશનનો છે તેવો જ અમારા શેઠનો છે. તેમણે મને માણસ સંબંધી ખાસ કહેલું છે, માટે જો તમારી ઈચ્છા અહીં મુંબઈ આવવાની હોય તો સુખેથી આવો. શરૂઆતમાં તમને માસિક રૂ ૧૫૦૦ નો પગાર આપવામાં આવશે. મારી સલાહ છે કે જરૂર આવે. તમારી પત્ની ચતુરાબાઈ સાધ્વી થયેલી છે તેથી તમને અત્રે જમવાની હરકત પડશે એમ કદાચ તમને લાગે પણ તેવી ચિંતા કરશો નહીં. મારી ભેડેજ બે ઓરડાઓ હમણાં ખાલી થઈ છે. તમારો જવાબ આવેથી રાખી લઈશ. મારે ત્યાં તમારું જમવાનું રહેશે. જેડે રહેવાથી આપણને આનંદ રહેશે માટે આ કાગળ વાંચી વળતી ટપાલે જવાબ લખજો જેથી ઓરડા તથા નોકરીનું નક્કી કરવામાં આવે.

તમારાં બાબાશ્રીએ આગ્રહ કરી લખાવ્યું છે કે તમારે લાયક સારી ભણેલી કન્યા વરસ અઢારની શોધી કાઢી છે. માટે જો હા કહો તો તેમનાં માળાપ સગપણ કરવા તૈયાર છે. આસો માસમાં લગ્ન પણ થાય. કન્યા સંબંધી તમારાં બાબાનો અભિપ્રાય છે કે તે સારી, સદગુણી, ધરકામ સારી રીતે ઉપાડી લે તેવી, બુદ્ધિશાળી અને વિવેકવાળી છે. આશા છે કે આ બાબત પણ તરતજ ખુલાસો લખી જણાવશો.

લી. સદાનો સ્નેહાધીન,

રતિલાલ કાંતિલાલ શાહ.

પત્ર પૂરો થયો કે બંને સામું જોઈ હસી ગયાં.

“કેમ ચતુરા ! શો જવાબ લખ્યું ?”

“તમને યોગ્ય લાગે તે લખો. આપણા મિત્ર છે એટલે તે ખરીજ સલાહ આપતા હશે.”

“પણ ઉમિલા લાભીએ આગ્રહ કરી લખાવ્યું છે તેનો શા જવાબ લખવો ?”

“તેનો જવાબ તમને થોડાં લાગે તે લખો. મેં તો માફ હુલ્મ પસ્તાવો કરી રહી રહીને તમારા આગળ ખાલી કર્યું છે તે ઉપર વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો તેમનો આગ્રહ સ્વીકારો, તેથી વધારે બીજું શું કહું ?” એમ લાચારીથી બોલી ચતુરા મગળા બની ગઈ.

રમણિકલાલ તેના માથા ઉપર હાથ ફેરવી કહેવા લાગ્યો “આમ કરે તે સાફ કહેવાય ? કેમ તારી સલાહ ન પુછવી જોઈએ ? તેઓ કાંઈ જાણે છે કે તે તારો પત્નીનો ચાર્જ પાછો સંભાળી લીધો છે ?” એમ જરા મીઠી મસ્કરી કરી રમણિકલાલે તેને હસાવી કહ્યું “ચતુરા ! ઉમિલા લાભીએ આગ્રહ કરી જેવું લખાવ્યું છે તેવું તું લખાવ.”

“તમે કાગળમાં સાફ જણાવી દો કે મારી પત્ની પસ્તાઈને પાછી ઘેરે આવી મારી પત્ની તરીકે જોડાઈ છે અને આખી જીંદગીભર સંતોષકારક રીતે તમામ ફરજો બજાવવા તૈયાર થઈ છે.”

“શાખ્યાશ છે ચતુરા ! આવા તારા શબ્દોથી મને બમણો આનંદ થયો છે. તારાં પગલાં ચતાંની સાથેજ સ્નેહી મિત્રનો આવો લાભદાયક કાગળ આવ્યો છે.”

“રતિલાલભાઈ વળતી ટપાલે જવાબ માગે છે તો પત્રનો જવાબ આજેજ ટપાલમાં રવાના કરો. શા માટે રાહ જોવી જોઈએ ?”

રમણિકલાલ નોટપેપર લઈ પત્ર લખવા બેઠો—

કનકનગર—શાકમારકેટ પાસે. શ્રાવણ સુદ ૧૧.

પરમ સ્નેહી ભાઈ રતિલાલ.

તમારો પત્ર વાંચી સંતોષ અને આનંદ થયો છે. નોકરી માટે નક્કી કરી હેશે અને ઓરડાઓ પણ જરૂર રાખી હેશે. બહુશો નહીં. કન્યા માટે સૌ. ઉમિલા લાભી સાહેબ આગ્રહપૂર્વક લખાવ્યું છે તે માટે તેમનો આભાર માનું છું પણ હું ત્યાં આવવાનો છું એટલે તે સંબંધી રૂબરૂમાં નક્કી કરીશું. કારણ કે તેનો જવાબ એકદમ આખી શકાય તેમ નથી.”

આ વાક્ય પૂરું થયું કે ચતુરા રમણિકલાલના હાથમાંથી હોદ્ડર પડાવી લઇ પુછવા લાગી “ આમ કેમ લખ્યું ? તે તો મને ન ગમ્યું, મેં કહ્યું હતું તેમ લખો. ”

રમણિકલાલે જવાબ આપ્યો “ આમ મોંઘમ લખવાથી ઘણીજ રમુજ આવશે. આપણે બંને અત્રેથી સાથેજ જવાનાં છીએ. તને મારી સાથે જોશે એટલે સમજી જશે. કહેવાની જરૂર નહીં પડે. તેમને પણ સંતોષ થશે. તારા હૃદયની પરીક્ષા મેં કરી છે. બીજને લખવાથી વિશેષ નથી. માટે જે લખ્યું છે તે ખરાબર છે. ”

એ શબ્દોથી સંતોષ પામી ચતુરા બોલી “ જે દિવસે આપણે જવાનું હોય તે પણ આમાં લખ્યું હોય તો શું બોદું ? ઝોરડી પણ ઉઘાડી સાફ કરાવે. ”

“ ચતુરા ! તારી સલાહ ખરાબર છે ” એમ સંમત થઈ રમણિકલાલ ક્ષણાને સોર પાડી તેમને અંદરના ઝોરડામાં બોલાવ્યાં અને મિત્રના આવેલા કાગળનો મુદ્દાનો ભાગ વાંચી સંલગ્નાવ્યો.

ક્ષણા ખુશી થઈને બોલ્યાં “ ભાઈ ! તેં સારી વધામણી ખાધી. નોકરી તરત મળી. પ્રભુએ મોટો ઉપકાર કર્યો, હવે તમે બંને સુખેથી મુંબઈ જાઓ અને સુખી થાઓ. ”

રમણિકલાલ—“ તેટલા માટેજ તમને બોલાવ્યાં છે. ક્યારે મુંબઈ જવું, કયો દિવસ સારો છે તે અમને કહો એટલે કાગળમાં મારા મિત્રને લખી જણાવું. તમે અમારી સાથે મુંબઈ આવો તો અમને ઠીક પડે. ”

ક્ષણા—“ ના ભાઈ ! મારાથી કેંઠ મુંબઈ સુધી ન અવાય, આ તો તને અડચણ હતી તેથી તારો કાગળ વાંચીને તરતજ આવી. ચતુરા હોંશીઆર છે, બહુ સારી રીતે રાંધતાં આવડે છે, કેવું મનનું ધરકામ કરે છે ! માટે સુખેથી તમે બંને જાઓ. દક્ષિણમાં જતાં ગુરુવાર સામો કાળ થાય. આજે થયો બુધવાર માટે તમે અહીંથી શુક્રવારે રાત્રે મેલમાં નીકળો. પરમ દિવસે સુદ ૧૩ છે. તિથિ પણ સારી

છે. તેરસ ને ત્રીજ એ વગર પુછ્યું મુદ્દત છે. કાગળમાં તે પ્રમાણે લખી જણાવ એટલે તે સામા રેલ ઉપર લેવા આવે. તમને હરકત થડે નહીં.” એમ સલાહ આપી ફધ્યા ત્યાંથી ઉઠી બહાર આવ્યાં.

તેમની સલાહ મુજબ રમણિકલાલ અધુરો રહેલો કાગળ નીચે પ્રમાણે લખી પૂરો કરવા લાગ્યો—

‘ હું પરમ દિવસે અષાઠ સુદ ૧૩ ને શુક્રવારે રાત્રે મેલમાં નીકળી તમારી તરફ આવીશ. મારી સાથે એક મારો પરમ સ્નેહી મિત્ર આવનાર છે તે મારે માટે કન્યાની સારી પસંદી કરી શકે તેમ છે તેથી જોડે લેતો આવું છું. આપણે ચારે ભેગાં થઈ લાલ્લીશ્રીના આશ્રહને નિર્ણય કરીશું. મારી પત્ની ધણી માનથી લાલ્લીશ્રીને પ્રણામ કહેશે. તસ્દી માફ કરશે.

લી. તમારો સ્નેહાધીન,
રમણિકલાલ કરસનદાસ નાણાવટી.

આ પ્રમાણે જોઈ ચતુરા બેઠી “ વળી આ શું ઉમેર્યું ? વચ્ચે સ્ત્રી શબ્દ ઉમેરી ‘પરમ સ્નેહી સ્ત્રી મિત્ર આવનાર છે’ એમ લખ્યું” હોત તો ઝટ સમજી શકત. ”

“ ઝટ ન સમજે તેમાંજ સારી રમુજ આવે. ” એમ હસતા મુખે જવાબ આપી, કાગળ બીડી સરનામું કરી રમણિકલાલ જતે ટપાલમાં કાગળ નાખી આવ્યો.

બીજા દિવસે ગાંધારીવાળાં દીવાળીબાઈ પોતાને ગામ ગયાં અને ફધ્યા પણ બંનેને હૃદયપૂર્વક આશીર્ષ આપી પોતાને ગામ માલિકા ગયાં. રમણિકલાલ અને ચતુરા મુંબઈ લઈ જવાનો સરસામાન તૈયાર કરવા લાગ્યાં અને શુક્રવારે રાત્રે ઘર બંધ કરી સારા શકન જોડે સ્ટેશન ઉપર ગયાં અને મેલમાં મુંબઈ રવાના થયાં.

શનિવારે સવારે લેવા માટે રતિલાલ ઍટરોડ સ્ટેશન ઉપર ગયો. ડાખામાંથી ઉતરતાં રતિલાલને દેખી રમણિકલાલ ઘણો ખુશ થયો. રતિલાલે પુછ્યું “ મણુ પેલા તમારા પરમ સ્નેહી મિત્ર ક્યાં છે ? બીજા ડાખામાં બેઠા છે ? ”

રમણિકલાલે સ્પષ્ટ ખુલાસો નહીં આપતાં હશીને જવાબ આપ્યોઃ
 “ કેમ ન જોયા ? આ સામાન ઉતારે છે તે. ”

“ તે વાત મારાથી કેમ મનાય ? તે તો સ્ત્રી છે. ”

“ ત્યારે તેજ મારા પરમ સ્નેહી મિત્ર છે. ”

“ ભાઈ ! તમારા ભેદની મને સમજ પડતી નથી. તે પુરુષ હોત તો તેમની સાથે વાત કરત પરંતુ સ્ત્રી છે એટલે તે કામ તમારી ભાભીશ્રીને બળાવીશું. તે બધો ભેદ ખુલ્લો કરશે. ” એમ મોંઘમ વાત રાખી પોર્ટર પાસે પેટીઓ ઉપડાવી રેશન બહારનીકળી વીક્ટોરીઆ કરી લીધી. રમણિકલાલ અને ચતુરા જોડે બેઠાં, સામે રતિલાલ બેઠો અને ગાડી ધર તરફ ચાલી.

ચતુર તો રહેજ લાજ કાઢી શાંત બેસી રહી. રતિલાલના મનમાં જુદા જુદા વિચાર થવા લાગ્યા. ખુલાસો કરું કે ન કરું, સાદું લાગશે કે ખોટું, એમ વિચારમાં ને વિચારમાં માળા આગળ આવી પહોંચ્યાં પણ ખુલાસો થયો નહીં. હેલકરી પાસે સામાન ઉપડાવી ઉપર ગયાં.

પહેલાજ દાદરે આગળનું દીવાનખાનું હતું. તેમાં પ્રવેશ કરતાં જ ઉર્મિલાએ દર્પબેર રમણિકલાલને આવકાર આપ્યો. તેની પાછળ આવતી ચતુરાની સામે ધારીને જોઇ બરાબર ઝોળખી સાનંદાશ્ચર્ય થઈ ઉર્મિલા બોલી. “ પધારો ચતુરશ્રી સાધ્વીજી મહારાજ ! લાલ દો ” એમ કટાક્ષભરી વાણીથી મસ્કરી કરી હાથ ખેંચી ચતુરાને અંદર લઈ ગઈ અને બે હાથ વડે બાથમાં લઈ અતિશય વ્હાલ કર્યું. આવા વ્હાલથી ચતુરાની આંખમાં દર્પનાં આંસુ ભરાઇ ગયાં. સ્વસ્થ થયા પછી ઉર્મિલાએ પુછ્યું “ અરે ચતુરાભાભી ! તમે ક્યારે સાધ્વી વેશ છોડી દઇ આ વેશ ધારણ કર્યો ? ” ચતુરા બોલી “ તે હકીકત પુછો તમારા ભાઈને. મેં તો સ્પષ્ટ કાગળમાં લખવા તેમને કહેલું પણ તેમણે મોંઘમ રાખ્યું તેથી તે ખુલાસો તેમની પાસેથી લો. ”

રતિલાલ—“ ભાઈ રમણિકલાલ ! ચતુરાભાભી પાછાં પત્ની તરીકે જોડાયાં તેથી પેલી કન્યા બાબતનો જવાબ અહર ઉડાવ્યો

જાણાય છે. પણ આ ફરી લગ્ન ક્યારે કર્યા તે તો કહો ! કંકુત્રી તો ઘેર ગઈ, પણ સાધારણ કાગળ તો લખવો હતો ! ”

રમણિકલાલ—“ લગ્ન કરે આશરે પંદર દિવસ થવા આવ્યા. અને તે પણ કનકનગરની મોટી હોસ્પીટલમાં. હું પણ દરદી અને તે દરદી. દરદીની પીડા દરદી થયા શીવાય સમજાય નહીં. આ અમારો મેળાપ અને આ અમારાં લગ્ન. બાકીનો હેવાલ તેમને પુછવાથી મળશે.”

રતિલાલ—“ કેમ રમણિકલાલ ! મારી વાત ખરી પડીને ? સ્ત્રીઓએ કેવો ભેદી પડેલો ખુલ્લો કર્યો ! માથે વાળ નહીં એટલે ભાત ભાતની શંકા થાય. પરણ્યા છો એમ કહેવામાં પણ અપમાન ભરેલું લાગે એટલે હું તો શંકામાં ને શંકામાં કાંઈ પુછીજ શક્યો નહીં. વળી જરા લાજ કાઢી ઠાવકાં બેઠેલાં એટલે બોલવાની મને હીંમત પણ ચાલી નહીં. ”

પછી રમણિકલાલે ચતુરાનો સઘળો હેવાલ કહી મંલજાવ્યો. તેઓ બંને ઘણાંજ ખુશ થયાં, ચતુરાને ધન્યવાદ આપી ઉર્મિલા કહેવા લાગી “ચતુરાભાભી ! તમને તમારા પતિની સાથે ફરી નેડાયેલાં નેઈમને આનંદ અને સંતોષ થયો છે. બીજા કોઈ તમને ગમે તે કહેશે પરંતુ સારો સમજી વર્ગ અને અમારા જેવી સ્ત્રીઓ તો તમને ધન્યવાદજ આપશે. માટે હવે રમણિકલાલની સાથે આનંદમાં જીંદગી ગુજારો, તેજ તમારા પરમ પૂજ્ય દેવ અને ગુરૂ તરીકે માની સેવા કરો, તેમની સેવાદ્વારાએ શું ધર્મ નથી સાધી શકાતો ? પ્રભુકૃપાથી સહભાગ્યથી મળેલા સહગુણી પતિ છતાં હાથે કરી વૈધવ્ય જેવી સ્થિતિ ઉભી કરી દુઃખ વહોરી લેવું તે શું ચાંદલો કરવા આવેલી લક્ષ્મીને હાથ પાછો કેલવા જેવું નથી ? અને મળેલા સૌભાગ્યને લાત મારવા જેવું નથી ?”

આ શબ્દોની સાથે ચતુરાની આંખમાંથી આંસુ ટપકવા લાગ્યાં. ઉર્મિલા ઉભી થઈ તેનું માથું બે હાથ વતી પોતાની છાતી સાથે દબાવી બોલી “આમ ન કરીએ, આ તમારાં આંસુજ તમારું શુદ્ધ હૃદય પ્રકટ કરે છે, તમારી જાહેર હીંમત નેઈ તમારા માટે મને ઘણાંજ ઉચે

અભિપ્રાય થાય છે. મુંઝાઇને દુઃખમાં જીવન ગાળવું, મનથી પાપના પોટલા બાંધવા, તેના કરતાં પોતાના પતિને પાછો મેળવી તેમની સાથે ગૃહસંસાર બાંધવો એ હજાર દરજ્જે સાફ છે. જે કાંઈ તમે કર્યું છે તે બરાબર કર્યું છે માટે આંખો સાફ કરી શાંત થાઓ. તમારા માટે આ બે ઓરડીઓ રાખી છે. હમણાં આપણે ભેગાં રહીએ, તમારી ઓરડી બરાબર ગોઠવાઈ જાય એટલે સુખેથી તમે જીવો અને સુખી જીવો ગુજરો. પ્રભુ ઇચ્છાએ નોકરી પણ તૈયાર છે. ઉલટ શેઠ તેમને ઉધરાણી કરે છે કે તમારા મિત્ર ક્યારે આવશે.” આ પ્રમાણે ઉર્મિલા પોતાના આનંદનો ઉભરો કાઠી તેઓ કામે વળગી ગયાં.

બીજા દિવસથી રમણિકલાલ નોકરી ઉપર ચડી ગયો. તે કામથી વાકેફગાર હતો, તેમજ બુદ્ધિશાળી અને ગ્રેન્યુએટ હોવાથી અડવાડી-આમાંજ શેઠની મહેરબાની સંપાદન કરી શક્યો. ચતુરાએ અડવાડી-આમાં એવી સુંદર ઓરડી માંડી દીધી કે જોનારને ઘડીભર ઇર્ષ્યા થાય. ખુટતો સામાન ઉર્મિલાએ પૂરો પાડ્યો, ઉર્મિલાનો સ્વભાવ એવો મળતીઓ અને ઉદાર હતો કે સૌ તેના ઉપર ભાવની લાગણીથી જોતાં હતાં. કોઈ પણ વખતે તે મોં જરા પણ મેલું કરતી નહોતી, આવનારને આવકાર આપતી તેથી તેની પાસે દરેકને જવું ગમતું હતું. તે સાથે કરકસરથી ઘરસંસાર કેમ ચલાવવો તે સારી રીતે જાણતી હતી.

આ બંને જોડાં પોતાની નોકરીથી સંતોષ મानी આનંદમાં દિવસ ગુજારવા લાગ્યાં. કામકાજમાં એક બીજાની સલાહ લેતાં. માળામાં રહેતા કેટલાક શ્રીમંતોની સ્ત્રીઓને આ બંને સાદા પોશાકમાં રહેતી સુગઢ સ્ત્રીઓના સંસારસુખની અદેખાઈ કરતી, “આ ધણી ધણીઆણી કેવાં એક બીજા સાથે હશીને બોલે છે ! કોઈ દિવસ તેમના મુખ ઉપર ઉદાસી કે રીસનું રૂપાડું પણ જણાતું નથી. શ્રીમંત થયા એટલે મોટર લઈ દરવા જાય તે રાતના બાર વાગે આવે, બોલાવીએ તો પૂરો જવાબ પણ ન આપે, હશીને વાત કરવા જઈએ તો ધૂતકારી કાઢે, તેમનું હેતુ પૈસાથી જતાવે, સોના જલ્લે પાંચસોની સાડી લાવે. પણ

પરસ્પર હસીને બોલવાથી જે આનંદ થાય છે તે પાંચસોની કે હજારની સાડી પહેરાવ્યાથી નથી મળતો. જુઓને તેઓ પાંચજ રૂપીઆનો સાદો સાલ્લો પહેરે છે, ઝીણો ગળામાં દોરો નાખે છે, સાદો કબજો પહેરે છે, બધું કામ હાથે કરે છે છતાં તે કેવાં હસતાં દેખાય છે ?” આવા ઉદ્દગારો કાઢી શ્રીમંતોની સ્ત્રીઓ પોતાના ધણી તરફનો અસંતોષ પ્રદર્શિત કરતી હતી.

થોડા દિવસ પછી રતિલાલ ઑશીસના કામ પ્રસંગે તેમના શેઠ રાજબિહારીલાલની પાસે ગયો. રતિલાલને જોતાંજ શેઠે કહ્યું “તમારા મિત્ર મીસ્ટર રમણિકલાલ ધાર્યા કરતાં વધારે ચાલાક અને હેંશીઆર છે. તે માટે તમારો ઉપકાર માનવો જોઈએ.”

રતિલાલે જવાબ આપ્યો “મારે આપનો ઉપકાર માનવો જોઈએ કે આપે મારા મિત્રના ગુણની કદર કરી છે. મારી તો ફરજ છે કે ઑશીસમાં સારા અને પ્રમાણિક માણસો લાવવા જોઈએ.”

શેઠ—“તમારા મિત્ર પેલા લૉટરીવાળા શેઠ જગજીવનદાસ હેંજર્ગથી આવે છે, ત્યાંથી નીકળ્યાને અઠવાડીક થઈ ગયું. ઇટેલીઅન કંપનીની સ્ટીમર “રોમીઓ ઑંડ જ્યુલીએટ”માં આવે છે, આવતા શુક્રવારે સવારે આવવાની વકી છે. કુદરતની કેવી ખુબી છે ! !”

રતિલાલ—“તદન ગરીબ છોકરો, જેને જગલો કહી બોલાવતા, તેને આપે ઠેકાણે પાડ્યો તો તે અત્યારે આ સ્થિતિ ભોગવી રહ્યો છે.”

શેઠ—“હું શું ઠેકાણે પાડું ? તેના નસીબે જોર કર્યું. લૉટરીમાં અણુધાર્યા બે લાખ રૂપીઆ મળ્યા, તે તેણે અમારા ભેગા વેપારમાં રોક્યા. પ્રભુધક્ષિણે વેપારમાં સારો લાભ મળ્યો. બેના પાંચ લાખ થયા, હવે તો તે રાજકુમાર જેવો દેખાય છે, તેનો ફેટો હમણાં આવ્યો હતો, ત્યાં તો તે મીસ્ટર લૉટરીવાળા તરીકેજ ઓળખાય છે.”

રતિલાલ—“તે ક્યાં ઉતરનાર છે ?”

શેઠ—“વળી બીજે ક્યાં ? મારા બંગલેજ. તેનું ઘરજ ક્યાં છે ? બરાબર પાંચ વરસે આવે છે, અહીં આવ્યા પછી જોઈતી તજવીજ

થશે. હવે તો તે નવાળા બની ગયો હશે એટલે તમારી નાની ઓરડીઓ નહીં ગમે. દુઃખના દિવસો ભૂલી ગયો હશે.”

રતિલાલ—“જોઈએ છીએ તે કેવા બદલાઈ ગયા છે? આવ્યા પછી સમજાશે. આપે ઠીક સમાચાર કહ્યા.” એમ કહી ત્યાંથી ઉડી રમણિકલાલ પાસે ગયો, અને પોતાના મિત્ર શેઠ જગજીવનદાસના શુક્રવારે સવારે જર્મનીથી આવવાના સમાચાર કહ્યા. નસીબ ખિલે છે ત્યારે માણસ રંકમાંથી કેવો રાય થાય છે તેનું આ આભેડુજ દષ્ટાંત છે.

ભાઈ રમણિકલાલ ! આજે શેઠ તમારા સંબંધી ઘણાજ સારો અભિપ્રાય મારા આગળ જાહેર કર્યો. તેમણે કહ્યું કે “તમારા મિત્ર મીસ્ટર રમણિકલાલ ધાર્યા કરતાં વધારે ચાલાક અને હોંશીઆર છે.” એમ ખુશ ખબર આપી રતિલાલ ત્યાંથી પોતાની ઓફીસરૂમમાં ગયો.

શુક્રવારે સવારે રતિલાલ પોતાના શેઠની સાથે જગજીવનદાસને લેવા માટે બેલાર્ડ પીઅર ઉપર ગયો. સ્ટીમર “રોમીઓ ઍંડ જ્યુલીએટ” રાતની આવેલી હોવાથી સવારે બરાબર વખતસર મુસાફરો ઉતર્યા. જગજીવનદાસે શેઠને ઘણા ભાવપૂર્વક પ્રણામ કર્યા, અને જાણે બધુંજ તેમને આભારી હોય તેવી નમ્ર લાગણી બતાવવા લાગ્યો. રતિલાલને અચાનક દેખી જુની ગરીબાઈની મિત્રતાનું સ્મરણ થતાં તેને એટીકેટ-વિવેકમર્યાદા-કારે મુકી ખૂબ બેટયો. રતિલાલે મશ્કરીમાં કહ્યું “હું તમને મારે ત્યાં લઈ જવાનો અને ઉતારવાનો આગ્રહ કરું તે નકામો છે, કારણ કે આપણા બંનેની સ્થિતિ વચ્ચે હવે મોટો ફેર પડી ગયો. તેથી મારો સાદો સત્કાર તમને અપમાન રૂપ લાગશે.”

જગજીવનદાસ—“એમ તમે સ્વપ્ને ધારશોજ નહીં. મોટાઇનો ખ્યાલ મને આવ્યોજ નથી. અલબત્ત લાગ લાગટ પાંચ વર્ષ હેબર્નમાં રહેવાથી બાહ્ય સ્વરૂપમાં બદલાઈ ગયેલો તમને હું લાગીશ પણ અંતરમાં તો તે ને તે જગલોજ છું.” એમ કહી હસી ગયો. મારો નિવૃત્તિનો વખત તમારે ત્યાંજ ગાળીશ. જુની દોસ્તી નથી ભૂલી જવાનો.”

સામાનની વ્યવસ્થા કરી તેઓ શેઠને બંગલે ગયા. બંગલે થોડી વાર ટકી રતિલાલ ઘેર આવ્યો. ઉર્મિલાને વાત કરી. ઉર્મિલા પણ જગજીવનદાસને સારી રીતે ઓળખતી હતી, તેમને ઘેર લાવવા રતિલાલને ઉર્મિલાએ સૂચના કરી.

ઔશીસમાં રતિલાલ જગજીવનદાસને મળ્યો, બીજા દિવસે સાંજે જમવાનું રતિલાલને ત્યાં નક્કી કરવામાં આવ્યું. રતિલાલે તે પ્રમાણે ઘરમાં ઉર્મિલાને સૂચના આપી તથા રમણિકલાલ અને ચતુરાને પણ પોતાને ત્યાં જમવાનું આમંત્રણ આપ્યું.

શનિવારે ઔશીસમાંથી સાંજે પાંચ વાગે પરભારા જગજીવનદાસ, રતિલાલ અને રમણિકલાલ રતિલાલને ત્યાં આવ્યા. નાના પણ મુંઢર અને સ્વચ્છ દીવાનખાનામાં ત્રણે મિત્રો બેઠા.

પછી ઉર્મિલા કબાટમાંથી કાંઈક વસ્તુ લેવાના ખડાને દીવાનખાનામાં આવી કબાટ ઉઘાડવા લાગી, તેને જોઈ રતિલાલે કહ્યું “કેમ આ જગજીવનદાસને ઓળખ્યા ? ઉર્મિલા હસીને બોલી “કેમ ન ઓળખું ? કદાચ તે ભૂલી ગયા હોય.” જગજીવનદાસે જુની ઓળખાણ તાજ કરાવતાં કહ્યું “જરા પણ ભૂલી ગયો નથી. તમારા હાથનાં ખમણ ઢોકળાં ઘણી વખત રતિલાલના ભેગા બેશીને આપેલાં છે. કોઈ કોઈ વખતે વીણીમાંથી બુખ્યો આવતો ત્યારે તમારા હાથના ખાખરા અને પાપડ રાત્રે ખાધા છે. મારી મા મને સંતોષ આપતી તેવો સંતોષ તમે મને આપેલો છે. કહો ઉર્મિલા બેન ! હું તમને ભૂલી ગયો છું કે ઓળખું છું ? મેં સ્ટીમરમાંથી ઉતરતાં જ રતિલાલને કહ્યું છે કે “જુના સ્નેહ સંબંધમાં હું જગજીવનદાસ નથી પણ જગલો છું.” આ શબ્દો સાંભળી સર્વ ખડખડ હસી પડ્યાં.

“તમને બરાબર સ્મરણ છે. શ્રીમંતાઈમાં જુનો સ્નેહ સંબંધ રાખનાર તમારા જેવા ઘણાજ ઓછા જેવામાં આવે છે. જમવાનો વખત થયો છે. ભાણું મુક્યાં છે માટે કપડાં ઉતારી ચાલો ” એમ આમંત્રણ આપી ઉર્મિલા રસોડામાં ચાલી ગઈ.

થોડીવાર પછી ત્રણે સાથે જમવા બેઠા. ઉર્મિલા અને ચતુરા પીરસવા લાગ્યાં, બે ત્રણ વખત ચતુરા તરફ નજર કરી જગજીવનદાસ જમતાં જમતાં પુછવા લાગ્યો “ ઉર્મિલા બેન ! આ કેણુ છે ? ”

ઉર્મિલાએ હશીને જવાબ આપ્યો “ તમારી જોડે બેઠેલા રમણિકલાલનાં ધર્મપત્ની ચતુરા છે. બીજી રીતે ઓળખાણુ જાણુવી હોય તો તે માજી સાધ્વી ચતુરશ્રી છે. ”

જગજીવનદાસ—“ તમારો મસ્કરી કરવાનો સ્વભાવ તો હજી જેવો ને તેવો કાયમ છે. ”

ઉર્મિલા—“ હું સાચું કહું છું. તેમના માથાના વાળ તરફ નજર કરો, પૂરા ચાર આંગળ પણુ જણાતા નથી. ”

જગજીવનદાસ—“ મને તે ઉપરથીજ પૂછવાનો વિચાર થયો, પણ માજી સાધ્વી શી રીતે તે સમજાવો. ”

ઉર્મિલા—“ ગયા માહમાસમાં દીક્ષા લીધી, દીક્ષા લીધા પછી તેમનાં ગુરુસાધ્વી કંચનશ્રી જે કજીઆ અને કલેશ કરવામાં શિરોમણી છે તેમણે તેમને એવો ત્રાસ આપ્યો કે માંદાં પડ્યાં, મસાનું દરદ થયું, અત્રેની હૉસ્પીટલમાં શ્રાવકોએ લાવીને ખાટલો નાખ્યો. ડોક્ટરે ઓપરેશન કર્યું. ધીમે ધીમે દરદ મટવા લાગ્યું. તે વખતે આ તેમના પતિશ્રી પણ એજ દવાખાનામાં દરદી હતો. તેમને ખબર પડી એટલે તે ગુપ્ત રીતે તેમની સારવાર કરવા લાગ્યા. ત્યાં તેમનો મેળાપ થયો તેથી સાધ્વીપણાનાં કપડાં ફેંડી દઈ આ સંસારીપણાનાં કપડાં પહેરી રમણિકલાલની સાથે ફરી પત્ની તરીકે જોડાયાં. ત્યાંથી તેઓ અત્રે આવ્યાં. અમારી જોડેજ રહે છે. રમણિકલાલ આપણા ઓશીસમાં રહ્યા. અમારે અને તેમને બાઈ જેવો સંબંધ છે. કહો હું મસ્કરી કહું છું કે સાચે સાચું કહું છું ? પુછી જુઓ માજી ચતુરશ્રી સાધ્વીને અને તેમના પતિ રમણિકલાલને. ”

રમણિકલાલ—“ જે હેવાલ કહ્યો તે ખરાબ છે. કંચનશ્રી સાધ્વી એવાં જખરાં છે કે તે તેમની ચેલીઓ પાસે ગુલામગીરી કરાવે છે.

દીક્ષા લીધા પહેલાં દીક્ષામાં એવો મોહ બતાવે છે કે આના જેવી ઘણી બોળી બાળાઓ સપડાય છે, પછી પસ્તાવો થાય છે. અમારા સારા નસીબે હૉસ્પીટલમાં મેળાપ થયો, નહીં તો દવાખાનામાંથી છુટીને ઉપાશ્રયમાં પાછી ગુલામગીરી કરતી હોત.”

આ સાંભળી જગજીવનદાસને સાધ્વી થયેલી પોતાની માતાનું સ્મરણ થયું અને ઉંડા વિચારમાં પડી ગયો. એક પણ સામે પ્રશ્ન નહીં પુછતાં સ્તબ્ધ મુખે શાંત રહ્યો. આ દેખી રતિલાલે પુછ્યું “ચતુરાનો હેવાલ સાંભળી કેમ તમે વિચારમાં પડી ઉદાસ થયેલા લાગો છો ?”

જગજીવનદાસે ધીમે રહી જવાબ આપ્યો “મારી મા પણ સાધ્વી થયેલી છે. તે વાતને સાત આઠ વરસ થઈ ગયાં, હું તે વખતે તોફાની હતો, મને માતાના સ્નેહની દરકાર નહોતી. તે મારી માતા મને અત્યારે સાંભરી આવી. જર્મની ગયા પછી મને તે કોઈ કોઈ વખત ત્યાં સાંભરી આવતી પણ આપણા હીંદુસંસાર પ્રમાણે તેમની મને અહીં ઘણીજ ખોટ લાગે છે. જો હું તે વખતે તોફાની ન હોત તો સંસારથી કંટાળી તે દીક્ષા ન લેત. ઘંટી દળાને મને મોટા કરેલો તે હું જાણું છું. અત્યારે જો તે હોત તો તેને કેટલો બધો આનંદ થાત અને મને કેટલી બધી રાહત મળત ? અહીં જુદું મકાન લેવું છે તે માટે વિચાર કરું છું. તે હોય તો ઘર માંડતાં કેટલી વાર ? ઉમિર્લા બેન કહે છે તે પ્રમાણે જો તે કોઈ કલેશી સાધ્વીના ફંદામાં ફસાઈ ગઈ હશે તો દુઃખી થતી હશે. સંસારમાં આવવાની ઇચ્છા થતી હોય પણ સંસારમાં આવીને શું કરે ? ભાઈ રતિલાલ ! આ પ્રમાણે સ્મરણ થવાથી તેના વિચારમાં પડી ગયો છું. તેમને મળવાનું મન થઈ આવ્યું છે. પણ હિન્દુસ્થાનમાં ક્યાં તેમનો પત્તો લાગે ? મને તો સાધુ સાધ્વીઓનું કે સંસારવ્યવહારનું કાંઈજ ભાન નથી. સારા નસીબે શેઠ રાજગિહારીલાલે હાથ પકડ્યો અને તેમની કૃપાથી સુખી થયો. મારા ચંદ્રાવતી દેશમાં તો મને કોઈ ઓળખતુંજ નહીં હોય એટલે મારી માને કેવી રીતે મળી શકું તેના વિચારમાં પડ્યો છું.”

ઉર્મિલાએ પુછ્યું “તમારી માતૃશ્રીનું નામ શું ?”

જગજીવનદાસ—“તેનું નામ ઉત્તમબાઈ હતું.”

ઉર્મિલા—“તેમણે ક્યાં દીક્ષા લીધી હતી ?”

જગજીવનદાસ—“અમારા ચંદ્રાવતી ગામમાં લીધી હતી. ત્યાં અમારે રહેવાનું એક નાનું ઘર પણ છે. હવે તો કોણ જાણે સંભાળ વગર પડી પણ ગયું હશે.”

ઉર્મિલા લાચાર બની વિવેક દર્શાવવા લાગી “જન્મતાં જન્મતાં મેં સાધ્વીની વાત કાઢી તે મેં મોટી ભૂલ કરી. વિના કારણ તમને દિલગીરી કરાવી.”

જગજીવનદાસ—“ના બેન ! એમ માનશો નહીં. મને તો તેથી કશો દોષ છે. વાત મેં મનમાં રાખી હોત તો તમે શી રીતે જાણી શકશો ? પુછતાં પુછતાં તેમને મળવાનો યોગ બની જાય. હવે તો હું થોડા માસ સુધી અત્રે રહેવા માગું છું. અનશે તો દેશમાં પણ જવાનો ધરિદો રાખું છું.”

તે પછી ઉર્મિલાએ જન્મનીની પ્રજ્ઞની રીતભાત, ત્યાંના રીવાજ, રહેણી કરણી વીગેરેની વાતો ઉપર ઉતારી સાધ્વીમાતાનું સ્મરણ દૂર કરાવ્યું અને હાસ્યવિનોદની વાતો ચાલી રહી. આ પ્રમાણે આનંદથી જન્મવામાં દ્વેષ કલાક ગાળી હાથ ધોઈ તેઓ દીવાનખાનામાં આવ્યા.

ઑશીસની વાત નીકળતાં જગજીવનદાસ રતિલાલને કહેવા લાગ્યો, “આ તમારા મિત્ર મીસ્ટર રમણિકલાલ પણ તમારા જેવાજ છે. તેમને આપણી ઑશીસમાં રાખી લીધા તે બહુજ સાફ કર્યું છે. શેઠ તેમનાથી ઘણાજ ખુશ છે. તમારા લીધે મને પણ તેમની સાથે સંબંધ બંધાયો.” એમ સંતોષ જાહેર કરી ત્યાંથી રતિલાલ અને જગજીવનદાસ શેઠ રાજગિહારીલાલને બંગલે ગયા.

પ્રકરણ ૩૬ મું.

સાધ્વીમાતાનું તીવ્ર સ્મરણ, તપાસ અને મેળાપ.

*Let a conscience enlightened teach what should be done,
And caution us what not to do—
Instruct us what habits and customs to shun,
What course we may safely pursue.

—Ellen Roberts.

જ્યારથી જગજીવનદાસે રતિલાલને યેર જમતી વખતે રમણિકલાલની પત્ની ચતુરાની દીક્ષિત અવસ્થાનો હૃદયભેદક હેવાલ સાંભળ્યો ત્યારથી પોતાની સાધ્વીમાતાનું સ્મરણ પૂર જોશથી થવા લાગ્યું. કોઈ પણ ઉપાયે તેમને મળવાની ઇચ્છા થઈ. પણ પાંચ વરસથી દૂર દેશાવરમાં રહેતો હોવાથી તેમને કશીજ માહિતી નહોતી. કોઈ સાથે સંબંધ બંધાયેલો નહીં એટલે પુછવાનું સ્થાન નહોતું; સંબંધ, રનેલ કે વાતનો વિસામો જે કાંઈ ગણો તે તેના શેડ રાજબિહારીલાલ અને મિત્ર રતિલાલ હતા. શેડ હતા વૈષ્ણવ, એટલે તેમને સાધુ સાધ્વી સંબંધી માહિતી પણ ન હોય. વિચાર કરતાં કરતાં કેટલાક દિવસે તેણે તે વાતને ઉભરો પોતાની પાસે રતિલાલને બોલાવીને બહાર કાઢ્યો.

રતિલાલે જણાવ્યું “આ બાબત રમણિકલાલને પુછવાથી સારો ખુલાસો મળશે” એમ કહી રમણિકલાલને બોલાવી તેની આગળ વાત કરી. રમણિકલાલે તે સાંભળી સલાહ આપી “લગાપુરીમાં રસિકલાલ નામનો ગૃહસ્થ રહે છે તેમણે અને તેમના મિત્રોએ, સાધુઓ જે

* આ કૃત્યો કરવા જેવાં છે અને આ કૃત્યો કરવા જેવાં નથી એવું સતેજ થયેલું તમારું અંતઃકરણ તમને શિક્ષણ આપે, કેવી ટેવો અને કેવા રીવાજોથી દૂર રહેવું અને નિર્ભયપણે કયા માંગે ચાલવું તેની સચન. તેને કરવા દો.

અયોગ્ય દીક્ષાઓ આપી ત્રાસ વર્તાવી રહ્યા છે તે અટકાવવા “અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ” સ્થાપેલો છે. તે એ સલાના સેક્રેટરી છે, વર્તમાનપત્રોમાં પણ તેમના ઘણા લેખો આવે છે. માટે ઇચ્છા હોય તો તેમને પત્ર લખી ખુલાસો મંગાવું.”

“આજેજ કાગળ લખો.” એમ હૃદયપૂર્વક અધીરાઈ ખતાવી જગજીવનદાસે નોટ પેપર તેમના આગળ મુક્યો. રમણિકલાલ. હોલ્ડર. લઈ તરતજ પત્ર લખવા લાગ્યો—

મુંબઈ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ. ભાદરવા સુદ ૭

રા. રા. રસિકલાલ.

તમારો પત્ર કનકનગર મળ્યો હતો. હું હાલમાં અત્રે નોકરીમાં જોડાયેલ છું. આ પત્ર લખવાનો ખાસ મુદ્દો એ છે કે અમારા શેઠ હમણું પાંચ વરસે જર્મનીથી અત્રે આવ્યા છે. તેમનું નામ શેઠ જગજીવનદાસ લોઠરીવાળા છે તે હાલમાં વાલકેશ્વર રહે છે. તેમની મા ઉત્તમબાઈ હતાં તેમણે સાત આઠ વરસ ઉપક દીક્ષા લીધેલી છે. આ શેઠને તેમને મળવાની ઇચ્છા થઈ છે માટે તમારા જાણવામાં તે ઉત્તમબાઈ હોય તો તે ક્યાં ચામાસું રહેલાં છે તે જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તમબાઈનો તપાસ કરાવવામાં જે કાંઈ ખરચ થશે તે શેઠ આપવા તૈયાર છે. તેમના સંસારીપણાના પતિનું નામ કેશવલાલ છે. ચંદ્રાવતીનાં રહીશ છે; ઉપરના સરનામે જરૂર પત્ર લખશો.

તમને પેલી જીબાનીની નકલ મોકલી હતી તેનો કાંઈ ઉપયોગ થયો હોય તો જણાવશો. તમે અને તમારાં પત્નીએ ઉપાડેલી પ્રવૃત્તિ માટે તમને બંનેને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે. અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજમાં માફ નામ દાખલ કરશો. વળી તે સાથે “ભગિનીસમાજ”માં મારી પત્ની અ. સૌ. ચતુરાનું નામ દાખલ કરવા આપનાં પત્નીને સૂચવશો. તરફી માફ કરશો. આ પત્રનો જવાબ વળતી ટપાલે લખશો.

લી. આપનો,

રમણિકલાલ કરસનલાલ નાણાવહી.

ઉપર પ્રમાણે કાગળ લખી જગજીવનદાસને વાંચી સંભળાવ્યો. જગજીવનદાસે કહ્યું “ખરાબર છે. બીડીને ટપાલમાં નાખી દો.”

રમણિકલાલે કવર ઉપર સરનામું કરી કાગળ બીડી પટાવાળા સાથે ટપાલમાં રવાના કર્યો અને બંને પોતાની રૂમમાં ચાલ્યા ગયા.

ત્રીજ દિવસે સવારે રમણિકલાલ અને ચતુરા બારી આગળ ઉભાં ઉભાં વાતો કરતાં હતાં તેવામાં પોસ્ટમેન કાગળ લેટર બૉક્સમાં નાખી ચાલતો થયો. ચતુરાએ લેટર બૉક્સ ઉઘાડી કાગળ રમણિકલાલના હાથમાં મુક્યો.

“હું આજ કાગળની આજે ક્યારનો રાહ જોઈ રહ્યો હતો” એમ ધનંતેજની બતાવી તરતજ કાગળ ફેાડી રમણિકલાલ વાંચવા લાગ્યો. ચતુરા પણ પોતાની પ્રકૃતિ પ્રમાણે રમણિકલાલના ખભે હાથ મુકી જોડે ઉભી રહી વાંચવા લાગી—

ભદ્રાપુરી. ભાદરવા સુદ ૮

૨૧. ૨૧. રમણિકલાલ.

તમારો પત્ર આજે મળ્યો, જવાબમાં જણાવવાનું કે એક ઉત્તમશ્રી નામનાં આશરે ચાળીસ પીસ્તાળીસ વરસની ઉમરનાં સાધ્વી ગયા માહ માસમાં અત્રે સૂર્યવિજય આચાર્યની સાથે આવેલાં, તે તમારા શેઠનાં માતૃશ્રી કે કેમ તે અમારાથી ન કહી શકાય. તેઓ અત્રેથી વિહાર કરી માલિકા, મધુરી વીગેરે ગામો તરફ ઉપડી ગયેલાં છે. હાલ તે ક્યાં ચોમાસું છે તે જણવામાં નથી. તેમ છતાં અમે પુછાવીશું અને જણવામાં આવેથી તમને જણાવીશું.

પેલી જીબાનીમાં જણાવેલી સરિતાને તેના મામાએજ કોઈ શ્રીમંતને વેચી ગેલી બનાવવા આપી દીધેલી હોય એમ તપાસ ઉપરથી જણાય છે. સાધ્વીઓએ તેને ક્યાં સંતાડી છે તેનો પત્તો નથી. સાધુ સાધ્વી તેમને એવાં ગુપ્ત સ્થળોએ સંતાડે છે અને અંધ શ્રદ્ધાળુ લકતો તેમને એવી છુપી રીતે મદદ કરે છે કે ગુમ થયેલાં છોકરા છોકરીનો પત્તો લાગતો નથી. અમે તે કામમાંજ ગુથાયેલા છીએ.

અમારા જણવામાં આવ્યું હતું કે તમારાં પત્ની ચતુરાબાઈએ સાધ્વીના ત્રાસથી અને શારીરિક દુઃખથી દીક્ષાવેશ છોડી પાછા તમારી સાથે ગૃહ-સંસારમાં જોડાયાં છે. તમે તેમનું નામ લગિનીસમાજમાં દાખલ કરવા સૂચના કરી તે હકીકત ઉપરની સાંભળેલી વાતને પૂરો ટેકો આપે છે. તમારું નામ પણ સમાજમાં દાખલ કરવામાં આવ્યું છે આ માટે અમે

બ'ને તમારા બ'નેનો બ'ને સમાજ તરફથી ઉપકાર માનીએ છીએ. તમારા સેઠ પણ અમારા સમાજમાં જોડાય એવી આશા રાખીએ છીએ. અમારી વતી તેમને અભિનંદન કહેશો. જાણવા જોગ સમાચાર હોય તો જરૂર જણાવશો.

લી. સ્નેહાધીન

રસિકલાલ સુંદરલાલ શાહ.

તા. ક. અ. સૌ. માલતીએ ખાસ લખાવ્યું છે કે તમારાં ધર્મ પત્ની અ. સૌ. ચતુરાની જાહેર હાંમત માટે ભગિનીસમાજ તરફથી અભિનંદન આપવામાં આવે છે.

ઉપર પ્રમાણે પત્ર વાંચી રહી રમણિકલાલ દર્શાને બોલ્યો, “સ્ત્રીનાં સૌએ વખાણ કરે. માલતીએ પણ ધન્યવાદ આપ્યો. પુરુષનો તો ભાવજ પુછાય નહીં. મને લાગે છે કે તને બોલાવી જાહેર માનપત્ર આપશે.”

ચતુરા બોલી—“મારે તેવું માનપત્ર જોઈતું નથી. તે આપે ય નહીં ને મારાથી લેવાય નહીં. તે તો ફીક પરંતુ આ ઉત્તમશ્રીને તો ઓળખું છું. કંચનશ્રી પાસે બીજાં કોઈ ઉત્તમશ્રી નથી. ઉત્તમશ્રીના દુઃખનો હેવાલ મને માલમ છે. ઉપાશ્રયમાં દુઃખમાં મારી ચાકરી કરનાર ઉત્તમશ્રી હતાં. મારે લીધે કંચનશ્રીથી છુટાં પડ્યાં. ઉત્તમશ્રી, ચંદનશ્રી અને હું એમ અમે ત્રણે ગાંધારીમાં રહ્યાં. આપરેશન કરાવવા મને દવાખાનામાં શ્રાવકો લઈ ગયા. ચોમાસું હોવાથી તે ગાંધારીમાં જ હશે. મને પુછ્યું હોત તો હું તમને કહેત. સારું થયું કે જવાબ આપણા ઘરના સરનામે આવ્યો એટલે મને જાણવાનું મળ્યું.”

રમણિકલાલ—“તે વાત તો બરાબર. આ કાગળ તેમને વંચાવું છું તે ઉપરથી વાત નીકળશે એટલે તેમને લકીકત કહીશ, તે પછી જે તે કહેશે તેમ કરીશું.” એમ કહી રમણિકલાલ તે કાગળ લઈ રતિલાલને વંચાવવા ગયો, અને સચિસ્તર સમાચાર કહ્યા.

ઉર્મિલા—“ન્યારે ચતુરા તે લકીકત જાણે છે તો આપણે તેમને એક દિવસ જમવા બોલાવો એટલે તેમની આગળ ચતુરા તે વાત કરશે.”

રતિલાલ—“તે કહેવું બરાબર છે, આજે આપણે ઔશીસમાં વહેલા જઈએ, જગજીવનદાસ પણ પત્રની રાહ જોઈને બેઠા જશે.”

આમ પત્ર વંચાવી રમણિકલાલ પોતાની ઓરડીમાં આવ્યો. બરાબર અગીઆર થયા કે રમણિકલાલ અને રતિલાલ ઓશીસમાં ગયા. થોડી વાર થઈ કે જગજીવનદાસની મોટર આવી. પોતાની ઓશીસમાં રમણિકલાલ અને રતિલાલને બોલાવ્યા. તે તો ધારતા હતાજ કે હમણું સીપાઇ બોલાવવા આવશે. તે બંને શેઠની પાસે ગયા.

રમણિકલાલે ખીસામાંથી કાગળ કાઢી વંચાવ્યો, તે સાંભળી જગજીવનદાસ ઉદાસ થઇ બોલ્યો “આમાં તો કાંઇ ખુલાસો આવ્યોનહીં.”

પછી ધીમે રહીને રતિલાલે કહ્યું “રમણિકલાલનાં પત્ની ચતુરા તમામ હકીકત ઉત્તમશ્રી સંબંધી જાણે છે. ત્રણ ચાર માસ સુધી તેમની પત્નીની ચાકરી કરનાર તે ઉત્તમશ્રીજ હતાં. તેમની વાત ઉપરથી જણાય છે કે તેજ તમારાં માતૃશ્રી હશે.”

જગજીવનદાસ—“ત્યારે તે દિવસે તેમણે મને કેમ વાત ન કરી ? તે વખતેજ તે આત્મતનો ખુલાસો થાત.”

રતિલાલ—“તમે નવા નવી આવેલા, મળવાનો પરિચય નહીં એટલે શરમને લીધે તમારા આગળ બોલી શકી નહીં, માટે ફરી મારે ત્યાં જમવા આવો એટલે વાતનો ખુલાસો થશે.”

જગજીવનદાસ—“હું તમારે ત્યાં જમવા આવું તેના કરતાં તમે મારા અંગલે સાંજે જમવાનું રાખો તો શું ખોટું ? વાતો કરીશું.”

આ સાંભળી રતિલાલ રમણિકલાલની સામુ બેઠા દર્શી ગયા “આ તો નોતડું આપવા જતાં નોતડું સ્વીકારવાનો વખત આવ્યો.”

જગજીવનદાસે તરતજ બેઠા વગાડી પટાવાળાને બોલાવ્યો અને રતિલાલને સૂચના કરી, “રતિલાલ ! આ પટાવાળાને ચીડી લખી આપો, તે ક્ષમ તમારા ઘેર આપી આવે. આપણે પાંચ વાગે તેમને મોટર તેડવા માટે મોકલીશું.”

રતિલાલે ચીડી લખી આપી. શેઠે પોતાના અંગલે ટેલીફોનથી બટને ખચર આપી દીધી. રતિલાલ ને રમણિકલાલ પોતાના રૂમમાં ગયા. મા સંબંધી ચતુરા પાસેથી ક્યારે ખુલાસો મેળવું એવી જગજીવનદાસના

મનમાં અધીરાઇ પ્રકટ થઈ. વિચાર આવવાથી પટાવાળાને બોલાવી ફરી રમણિકલાલને બોલાવ્યો. રમણિકલાલ હાજર થઈ શેઠને પુછવા લાગ્યો “કેમ શું કામ છે ?”

જગજીવનદાસ—“ઔશીસમાં એક અંગ્રેજી લણેલો માણસ રાખવાનો છે અને તે માફ ખાનગી કામ કરે તેવો જોઈએ. નર સ્વભાવનો, મહેનતુ અને પ્રમાણિક જોઈએ. પગાર રૂ. ૧૦૦) આપવામાં આવશે. જો તે બહુ ચાલાક નીકળે તો મારી સાથે હેમ્બર્ગ પણ લઈ જાઉં. જૈન હોય તો ફીક.”

રમણિકલાલ—“બહુ સાફ, તપાસ કરી તમને જણાવીશ.” એમ કહી રમણિકલાલે રતિલાલની પાસે જઈ માણસ સંબંધી વાત કરી.

રતિલાલ—“તારો મિત્ર કોઈ લાયક હોય તો લલામણુ કર.”

રમણિકલાલે યાદ કરી જણાવ્યું “મારી ગંભીર માંદગી વખતે સારવાર કરનાર મી. દશરથલાલ છે, તે પ્રમાણિક, ધણોજ મહેનતુ અને લાયક છે. ચતુરા પણ તેને ઓળખે છે. પ્રીવીઅસ પાસ છે. હાલમાં તે રૂ. ૬૦) ના પગારે એક ઠેકાણે નોકરી છે માટે જો સલાહ હોય તો તેને બોલાવું. અઠવાડીડે રજા લઈને આવશે. પરણ્યો નથી.

રતિલાલ—“આજે પત્ર લખી તેનો વિચાર મંગાવી જો. તે હા પાડે તો પછી શેઠને વાત કરી પત્ર લખી તેને અત્રે બોલાવ.”

રમણિકલાલને આ સલાહ વ્યાજખી લાગવાથી દશરથલાલને પત્ર લખી રવાના કર્યો.

ઘડીઆળમાં પાંચ થયા કે શેઠને વાલકેશ્વર મુકી આવી સોફ્ટે ઔશીસ આગળ મોટર ખડી કરી. તેમાં રતિલાલ અને રમણિકલાલ બેસી પોતાને મુકામે જઈ ઉર્મિલા અને ચતુરાને લઈ વાલકેશ્વર ગયા. તેઓ દિવાનખાનામાં સ્વસ્થ થઈ બેઠાં. ઉર્મિલાએ ધીમે ધીમે ચતુરાને વાર્તાવિનોદમાં ઉતારી. ચતુરા પણ વાત કરવાની અને પ્રશ્નનો જવાબ આપવાની પ્રસંગે પ્રસંગે છુટ લેવા લાગી. પછી તે મંડળી સાથે જમવા બેઠી. જમતાં જમતાં ઉત્તમબાઈની વાત જગજીવનદાસે કાઢી,

પરંતુ ઉર્મિલાએ બીજી વાતોના એવા પ્રસંગો લાવી મુક્યા કે તે વાતનો ખુલાસો કરવાની ચતુરાને તક આપી નહીં, કારણકે ઉત્તમશ્રીના દુઃખનો હેવાલ કહેવાથી જગજીવનદાસના હૃદયને દિલગીરી થાય તેમ હતું. તેવી દિલગીરી જમનાં જમતાં કરાવવી ઉર્મિલાને ઠીક લાગી નહીં.

જમ્યા પછી તેઓ ઉપર દીવાનખાનામાં બેઠાં. ત્રણે બાજુથી મંદ મંદ પવન આવતો હતો. આગળ દરીઆનો સુંદર દેખાવ દિલગીર થતો હતો. આમ સમય અને સંયોગ ધ્યાનમાં લઈ ઉર્મિલાએ ચતુરાને પુછ્યું “ચતુરાભાભી ! તમે ઉત્તમશ્રીને ઓળખો છો ?”

ચતુરાએ જવાબ આપ્યો “ઘણી સારી રીતે.”

જગજીવનદાસે પુછ્યું “તમારે અને તેમને ક્યારે સંબંધ થયો અને ક્યારે અને ક્યાં છુટાં પડ્યાં તે હકીકત જાણુવા માગું છું.”

ચતુરા બોલી “મેં માહ વદ ૭ ના રોજ સૂર્યવિજય પાસે દીક્ષા લીધી અને કંચનશ્રીની ચેલી બની. સાધ્વીઓ સાથે જોડાઈ. તે વખતે ઉત્તમશ્રી અને અમે સૌ સાથે હતાં, અમે ત્યાંથી વિદાર કર્યો. રસ્તામાં મને કાંટા વાગ્યા, ફેફસા પડ્યા, છતાં વિદાર કરાવે, મારી પાસેથી એવું કામ લે કે હું થાકી જાઉં તો પણ દયા ન આવે. છેવટે હું માંદી પડી, નાવ આવ્યો, પગ સુઝી ગયા, છતાં મને ચલાવી. તેમાં ચરડાનું દરદ થયું એટલે મને ગાંધારીમાં એકલી મુકી. તેમની જોડે ઉત્તમશ્રી હતાં તેમને દયા આવી તેથી તે તથા તેમની ચેલી ચંદનશ્રી મારી ચાકરી કરવા રોકાયાં. તેમને આવીને આચાર્ય લડી ગયા, પણ ઉત્તમશ્રીએ તેમના માથામાં વાગે તેવો જવાબ આપ્યો. ૨-૩ માસ દવા ચાલી તે દરમિયાન અમે એક બીજનાં દુઃખની વાતો કરી હૃદય ખાલી કરી આશ્વાસન મેળવતાં. ઉત્તમશ્રી કહેતાં કે એક ૧૪-૧૫ વરસનો છોકરો મુકીને તેમણે ગરીબાઈના કારણને લઈને દીક્ષા લીધી છે. કંચનશ્રીનો ત્રાસ ૪-૫ વરસ તો તે સહન ન કરી શક્યાં, તેથી તે એક વાર કોધે બરાઈ તેમની સામું બોલ્યાં. ત્યારથી કંચનશ્રી તેમના પ્રત્યે કરડી નજરથી જોવા લાગ્યાં. દીક્ષા લીધા પછી ઉત્તમશ્રી કળ કરીને બેઠાં નથી.

દુઃખમ્. દિવસ કાઢે છે. જે તે મારી મદદમાં ઉભાં ન રહ્યાં હોત તો મારી ધુરી દશા થાત. તેમનો સ્વભાવ ઘણોજ માયાળુ છે. કંચનશ્રીની તમામ ચેલીઓને ઘણુંજ દુઃખ છે, કેટલીક તો તેમની પાસેથી ચાલી ગઇ છે. ગાંધારીથી મને મોટરમાં બેસાડી મસાનું આપરેશન કરાવવા કનકનગરના દવાખાનામાં શ્રાવકો લાવ્યા, ત્યાં તેમનો (રમણિકલાલનો) મેળાપ થવાથી દીક્ષા મુકી ઘેર આવી. હાલ તે ઉત્તમશ્રી ગાંધારીમાં હોવાં જોઇએ, કારણકે ચોમાસું હોવાથી તે ખીજે જઈ શકે નહીં. ત્યાં તપાસ કરવાથી તેમને મળી શકાશે. પણ એટલું ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે કે સાધુની કેટલીક ટોળા એવી છે કે સાધુ કે સાધ્વીને કોઇ કહેવા જાય છે તો તેના ઉપર ગાળોનો વરસાદ વરસાવે છે પણ હવે એટલું સાદું થયું છે કે અયોગ્ય દીક્ષા અટકાવવા આવા સાધુ સાધ્વી વિરૂદ્ધ સમાજ ઉભા થયે. છે એટલે તે હવે પહેલા કરતાં નરમ પડ્યા છે. મારા અનુભવ ઉપરથી કહું છું કે મારા જેવી ઘણી સાધ્વીઓ દુઃખ ભોગવતી હશે. પણ તે શું કરે? સંસારમાં કોણ તેમનો સ્વીકાર કરે? કુંવારી હોય તે. પણ કોઇ પરણનાર ન મળે, વિધવાને તો ઉભા રહેવાનું સ્થાનજ નહીં. સધવા પાછી આવે તો ઘણી સ્વીકારે નહીં, આ તો માફ નસાવ કે તેમણે મારા ઉપર દયા લાવી મારા સ્વીકાર કર્યો, નહીં તો દુઃખમાં રીખાઇ રીખાઇ દિવસ કાઢત. કંચનશ્રીનો તો ઘણોજ ત્રાસ છે. અ. પ્રમાણે મારી આત્મકથા છે ”

આ સાંભળી જગજીવનદાસે કહ્યું “ ત્યારે તમે ઉત્તમશ્રીથી ગાંધારી તો છુટાં પડ્યાં. તમારું માનવું છે કે ઉત્તમશ્રી ગાંધારી હશે ? ”

ચતુરા—“ હા, ચાકસ માનવું છે, જે તે તમારાં માનુશ્રી હોય તો. ”

જગજીવનદાસ—“ ગાંધારી ક્યાં આવ્યું ? ”

ચતુરા—“ કનકનગરથી મોટરમાં જવાય છે, ” ત્યાં રહેવે નથી. પણ રસ્તો સારો છે, મને જરા પણ અડચણ પડી નહોતી. ”

જગજીવનદાસ—“ રતિલાલ ! ત્યારે આપણે સૌ સાથે ત્યાં જઈ આવોએ તો ? ”

રતિલાલ—“ પ્રથમ એક માણસ મોકલી તપાસ કરાવીએ કે તે ત્યાં છે કે કેમ. જો તે ત્યાં હોય તો પછી આપણે જઈએ.”

ચતુરા—“ તે ઉત્તમશ્રી તો ગાંધારીમાંજ હશે તેમાં શંક નથી. માટે જો મળવું હોય તો અધા સાથેજ ચાલો. વળી જો તેમને સંસર્ગી-પણામાં આવવાની મરજી હોય અને જગજીવનદાસ શેઠને ગાંધારીની ઇચ્છા હોય તો કપડાં પહેરાવી અહીંઆં લાવવાં.”

જગજીવનદાસ—“ મને ચતુરામેનની સલાહ વ્યાજબી લાગે છે. આપણે પાંચે સાથે નોકર રસોઈઓ લઈ કાલેજ તે તરફ ઉપડીએ. તમારા બંને માટે હું રાજખિદારીલાલને વાત કરીશ.”

ઉર્મિલા—“ મને પણ તે વિચાર ઠીક પસંદ પડે છે. જો ઉત્તમશ્રીને આવવાની ઇચ્છા હશે તો સાથે લાવી શકાશે.”

આ પ્રમાણે સલાહ મેળવી ત્યાંથી ઉડી રસ્તામાં ચાલીને જવા લાઈ બંને આનંદી દંપતી પોતાને ઘેર ગયાં.

બીજે દિવસે જગજીવનદાસે રાજખિદારીલાલને વાત કરી. તેમણે પણ તેજ સલાહ આપી. કનકનગરમાં આ પેઢીની શાખા હોવાથી ત્યાં તાર મુકી ખબર આપી, અને સેકન્ડ ક્લાસ કોમ્પાર્ટમેન્ટ રીઝર્વડ કરાવ્યું. રાત્રે તેઓ કોલાબા સ્ટેશને ભેગાં થયાં અને મેલ દ્વારા ઈસ્ટ ટ્રેનમાં કનકનગર તરફ ગયાં.

કનકનગર સવારે સાત વાગે પહોંચ્યાં. સ્ટેશન ઉપર પેઢીનો મેનેજર લેવા માટે આવ્યો હતો. પેઢીમાં જઈ જમી નરનાર બે મોટર ભાડાની કરી ગાંધારી તરફ ઉપડ્યાં. ગામ બહાર નાની ધર્મ-શાળા હતી ત્યાં મુકામ કર્યો.

રતિલાલ વીગેરે એક માણસને સાથે રાખી તેને એક પાટકા આપી. જ્યાં ઉત્તમશ્રી રહેતાં હતાં તે ઉપાશ્રયમાં ગયાં, પણ ત્યાં તે કોઈ જણાનું નહીં. પછી પુછતાં કોઈએ કહ્યું કે “ તેમને તો અહીંથી કોઈ સાધુએ ઘડીને કઢાવ્યાં છે તેથી આ જોડેની ગલીમાં એક મકાન છે તેમાં રહે છે. તેમને લીધે તો અહીંઆં કશુંચા થયા છે. ચાલો

હું તમને બતાવું.” એમ કહી તે આગળ થયો.

બે ત્રણ ગલીઓ વટાવી કે તે મકાન આવ્યું. પુરૂષોને બહાર રાખી ચતુરશ્રી અને ઉર્મિલા અંદર ગયાં તો ઉત્તમશ્રી તથા ચંદનશ્રી આહાર પાણી લઈ પરવારી આગલા ભાગમાં આવતાં હતાં. તેમને જોઈ ચતુરશ્રી અને ઉર્મિલા ખમાસણ લઈ વંદન કરવા લાગ્યાં. વંદન કરી ચતુરા બોલી “ મહારાજ ! મને ઓળખી ? ”

ઉત્તમશ્રી—“ચતુરા ! તને કેમ ન ઓળખું ? છુટા પડે હજી બે માસ થયા નથી એટલામાં ભૂલી જાઉં ? તને આ પ્રમાણે સાચું થયેલી જોઈ હું હાણીજ ખુશી થઈ છું. તારા ગયા પછી તો અત્રે ખૂબ તકરાર થઈ. આચાર્યશ્રીના ભક્તો આવ્યા અને અમને ઉપાશ્રયમાંથી કાઢ્યાં. પણ તેમની સામે ખીજી જુવાનીઆ ટોળા ઉભી થઈ છે, તેમણે અમને અત્રે મકાન આપ્યું. અત્રે પણ એક શશીકાંતની દીક્ષાનો ઝગડો ઉભો થયો છે, મારા મારી અને લડાઈઓ ચાલે છે. ચતુરા ! તું તો દુઃખમાંથી છુટી પણ અમે બે તો દુઃખમાં સડીએ છીએ. “ તારી સાથે આ કાણ છે ? ”

ચતુરા—“ એ અમારાં ખાસ મેળાપી છે. ”

ઉત્તમશ્રી—“ બહાર કાણ છે ? ”

ચતુરા—“ તે સૌ આપને મળવાને ચહાય છે.” એમ કહી તેમને અંદર બોલાવ્યા. મહારાજને વંદન કરી તેઓ તેમની આગળ બેઠા. પછી ચતુરા તેમની ઓળખાણ કરાવતાં કહેવા લાગી “આ રતિલાલ અને આ તેમનાં પત્ની ઉર્મિલા.” પછી ઉર્મિલા જરા હસીને બોલી “ આ રમણિકલાલ અને આ તેમનાં પત્ની ચતુરા.” આ સાંભળી ઉત્તમશ્રી હસી ધીમે રહી બોલ્યાં “ હું તેમને સન્નેડે જોઈ ખુશી થઈ છું, પણ આ ભાઈ કાણ છે ? ”

રતિલાલ—“ તે મારા મિત્ર થાય છે. ”

ઉત્તમશ્રી—“ તેમનું નામ શું ? ”

રતિલાલ—“ શેઠ જગજીવનદાસ લોટરીવાળા. ”

ઉત્તમશ્રી—“ તેમને ક્યાં રહેવું ? ”

રતિલાલ—“ મુંબઈ રહે છે. તેમની માએ તેમને નાનો મુકી દીક્ષા લીધેલી. તે ચાલાક હોવાથી શેઠે તેમને જર્મની મોકલ્યા, ત્યાં પાંચ વરસ રહ્યા. નસીબયોગે બે લાખ રૂપીઆ લૉટરીમાં મળ્યા. શેઠે તે રૂપીઆ વેપારમાં રોક્યા, સારો નફો મળ્યો. મુંબઈમાં આવ્યા પછી આ ચતુરા બેનની સાથે મળવાનો પ્રસંગ આવ્યો. ચતુરાએ પોતાનો હેવાલ કહ્યો તે ઉપરથી તેમને પોતાની માને વાંદવા આવવાનું મન થયું. તેમની માનું નામ ઉત્તમબાઈ હતું. તેથી હાલમાં કદાચ ઉત્તમશ્રી નામ રાખ્યું હોય. ચતુરા બેને તમારી અને ચંદનશ્રીની વાત કરેલી તે ઉપરથી તમને મળવા આવ્યા. કદાચ તમને તેમની ખબર હોય તો અમે તપાસ કરીએ. અને જો તે મળી આવે તો અને તેમને દુઃખ હોય તો તેમને ઘેર લાવી તે ચાકરી કરે, માની બક્તિ કરે એમ ધારી તે અમારી સાથે આવ્યા છે. ”

આ સાંભળી ઉત્તમશ્રી બોલ્યાં. “ બાઈ ! હું શું કરું ? તમે કહો છો તેવી રીતે મેં મારા ચઉદ વરસના છોકરાને રખડતો મુકી દીક્ષા લીધી છે. તે વાતને આઠ વરસ થઈ ગયાં. હાલમાં મને પારા-વાર દુઃખ છે. આવી એકાંત જગોમાં પડી રહેવું પડે છે. બીજા સાધ્વીઓની ગાળો ખાવી પડે છે, છુપી રીતે છોકરીઓને સંતાડવી પડે છે. અમે અમારું દુઃખ કહી શકતાં નથી. આ ચતુરાની માફક હું આ પીળો બેખ છોડી સંસારમાં આવું તો ઉલટું બમણું દુઃખ થાય. ક્યાં ઉભી રહું ? આ બિચારી મારી એલીની પણ એવીજ દશા છે, તેને એવી જગોએ સંતાડી નસાડી દીક્ષા આપી છે કે વાત કરવા જેવી નથી. તેનાં માઆપ વીગેરે મરી પરવાર્યા છે. દીક્ષા છોડી દે તો કેાણ પરણનાર મળે ? આવી અમારી દુઃખની કથા છે. હવે મને મારો છોકરો ક્યાં મળે ? વચ્ચે આઠ વરસ પણ થઈ ગયાં. ” આમ સખેદ સ્વરે જણાવી જગજીવનદાસની સામું ધારીને જોઈ ઉઠો વિચાર કરી કહેવા લાગ્યાં “ બાઈ જગજીવનદાસ ! તમારા પિતાશ્રીનું નામ શું ? ”

જગજીવનદાસ—“કેશવલાલ.”

એ સાંભળી ઉત્તમશ્રી બારીકાઈથી સજળ આંખે જોવા લાગ્યાં અને ફરી પ્રશ્ન કર્યો “તમારું મૂળ વતન કયા ગામમાં તે યાદ છે?”

જગજીવનદાસ—“હા. ચંદ્રાવતીમાં, અને મારી માએ પણ ચંદ્રાવતીમાંજ દીક્ષા લીધી હતી એટલું યાદ છે. મારી મા તમારા જેવાંજ હતાં.”

આ સાંભળી ઉત્તમશ્રીના મનમાં થવા લાગ્યું કે “શું આ મારો જગલો તો નહીં હોય? અધું મળતું આવે છે. એજ હોય તો કેવું સારું? મારું નસીબ બદલાઈ જાય. હવે તો શંકાનું નિરાકરણ કરવા દે.” આમ તેમની ઉત્કંઠા વધવાથી ઉત્તમશ્રી બોલ્યાં “ભાઈ ખોટું લાગે તો માફ કરજો, તમને જોવાથી અને લડીકત જાણવાથી મને એમ લાગે છે કે તમે મારા છોકરા જગલા જેવા જણાઓ છો.”

જગજીવનદાસ—“હા, બા, હું તારો જગલોજ, એજ તારો તોફાની જગલો. જર્મની ગયા પછી પૈસો મળવાથી જગલો બદલાઈ શેઠ જગજીવનદાસ લોટરીવાળા લોકો મને કહે છે પણ બા! હું તારો જગલોજ છું. હવે તને આમ દુઃખી મુકી ખસવા માગતો નથી. તું મારી સાથે ચાલ અને સુખથી રહે. અગર હું તારી જોડે રહું અને તારી ચાકરી કરું.”

બંનેની આંખમાંથી આંસુની ધારાઓ વહેવા લાગી. થોડી વાર સુધી તો બંને બોલી શક્યાં નહીં. આ દેખાવથી રમણિકલાલ ચતુરા વીગેરેની આંખો પણ સાશ્રુ બની ગઈ.

ચતુરા—“ઉત્તમશ્રી! તમે મને જે કહેતાં હતાં તે સર્વ વાતનું સમાધાન થાય છે. દીક્ષા છોડી ક્યાં જઈને ખેતું એવી તમારી જે મુશ્કેલી હતી તે નીકળી જાય છે. સારા નસીબે આ સંયોગ ઉભા કરેલા જણાય છે માટે લાભ લઈ લો. સંસારમાં રહી ધર્મકરણી ક્યાં કરી શકાતી નથી? આમ દુઃખ ભોગવવું અને આર્તધ્યાન કરી જીવન ખરાબ કરવું તેના કરતાં આવા પુત્રને ત્યાં રહેવાથી શું નુકસાન?”

ઉત્તમશ્રી—“ ચતુરા ! હું તેજ વિચાર કરું છું. પણ.....”

ચતુરા—“ પણ બોલી કેમ અટકી ગયાં ? તમારે જે અનુક્ર-
ળતા જોઈતી હોય તે તમામ હું પૂરી પાડું. હું તો હવે સંસારી છું.
માટે જરા પણ મુંઝાશો નહીં.”

ઉત્તમશ્રી—“ હું મારી જાત માટે મુંઝાતી નથી પરંતુ આ
બિચારી ચંદનશ્રી ચેલીની રી વલે થાય તેનો મને વિચાર આવે છે. તેને
હું જરા પણ છોડી શકું તેમ નથી. જ્યાં હું ત્યાં તે, મારા સુખે સુખી
અને દુઃખે દુઃખી જેવો સંબંધ અમારા બંનેનો છે. ચંદનશ્રી ! રડીશ
નહીં. હું તને સુકીને સંસારમાં જવાની નથી. પહેલી તું અને પછી
હું. માટે ધીરજ રાખ. તું જરા પણ ચિંતા કરીશ નહીં.”

ચતુરા—“ ત્યારે હવે શો વિચાર કરો છો ? જે કરવું ધાર્યું
હોય તેનો હવે અમલ કરો.”

ઉત્તમશ્રી—“ ચતુરા ! પણ અત્યારે કપડાં ક્યાંથી મળી શકે ?
આ વેશમાં તમારી સાથે અમે બહાર નીકળીએ તો અમારી મોટી
ફજોળી થાય અને કદાચ શ્રાવકો મારવા પણ નીકળે.”

ચતુરા—“ જે માણસો તમને શોધી શોધીને ઘેર લાવવાને કેદ
મુંબઈથી અત્રે આવી પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે તેમણે શું આવી તૈયા-
રીઓ નહીં કરી રાખી હોય ? ”

ઉત્તમશ્રી—“ ક્યાં છે કપડાં ? ”

ચતુરા—“ બે જોડી નહીં પણ ચાર જોડી કપડાં લાવી છું.”
એમ કહી બહાર બેઠેલા માણસ પાસેથી પોટકી મંગાવી.

ચતુરાએ બાબુની એક ચોરડી હતી તેમાં તે બંને સાધ્વી-
ઓને લઈ જઈ સંસારી કપડાં પહેરાવી દીધાં. બંનેનું સ્વરૂપ બદલાઈ
ગયું. પેલી ચંદનશ્રીનો યુવાનીનો મોહ જરા જરા આ વસ્ત્રો ગ્રમ-
પણે પ્રદર્શિત કરવા લાગ્યાં. આ વખતે અંધાઈ થઈ ગયું હતું. ત્યાંથી
તેઓ નીકળી ગામ બહાર ધર્મશાળામાં ગયાં અને વિલંબ નહીં
કરતાં મોટરમાં બેસી રાતો રાત કનકનગર ગયાં.

ખીજ દિવસે શેઠને પુછી રમણિકલાલ પોતાના મિત્ર દશરથલાલને ત્યાં જઈ તેને તેડી લાવી શેઠની રૂબરૂ મેળવ્યો. શેઠને પસંદ પડ્યો અને તેને દરમાસે સો રૂપીઆના પગારે નોકરીમાં રાખી લઈ સાથે મુંબઈ આવવા સૂચના કરી. ત્યાં બે ત્રણ દિવસ રહી જગજીવનદાસ વીગેરે સુખરૂપ મુંબઈ આવી પહોંચ્યાં. અને ઉત્તમશ્રી મટી ઉત્તમલક્ષ્મી નામ ધારણ કરી જગજીવનદાસની સાથે મા દીકરા તરીકે રહેવા લાગ્યાં. ચંદનશ્રીનું નામ બદલી ચંદનબાળા રાખવામાં આવ્યું.

પ્રકરણ ૩૭ મું.

મેનકાની દુર્દશા.

પ્રીત થતી તો રહેલ છે નિભાવતી નહિ રહેલ
પીતાં કેફ પડે મળ જોરવતાં મુશ્કેલ.
બોલો દિલ નહીં, બોલો ચશ્મ નહીં, બોલો નજર નહીં,
સચ હથકે કીસીકે દિલકી કીસીકો ખબર નહીં.

વીરબાળાના અવસાન પછી મેનકાની સ્થિતિ બગડવા લાગી. પોલીસે પ્રાણુલાલ બાબુને તથા જયંતીલાલને પકડી અટકમાં રાખ્યા. ચોવીસ કલાક કાચી જેલમાં રાખી બંનેને જામીન ઉપર છોડવામાં આવ્યા. મેનકાની પાસે આવના ગ્રાહકો બંધ થઈ ગયા. તેને બેસવાનું અને વાત કરવાનું ઠેકાણું અસંતીલાલ અને બુલબુલ હતું. તેમણે આ તકનો લાભ લઈ મેનકાને ફસાવવાની પ્રપંચબળ પાથરવા માંડી. જયંતીલાલ બહાર ગયો કે મેનકા અસંતીલાલ પાસે આવીને જયંતીલાલ સંબંધી બડબડાટ કરવા લાગી.

અસંતીલાલે કહ્યું “હવે જયંતીલાલ જરૂર જેલમાં જશે. વીરબાળાની બુબાનીમાં તારું નામ પણ બોલાય છે એટલે કદાચ પોલીસ તને પણ પકડે એમાં નવાઈ નથી. પેલા બાબુ સાહેબ પણ મરવાના.

તે તો પાંચ સાત વરસની જેલગમત્રા કરવા જવાના. માટે હવે તારે સંભાળીને ચાલવાનું છે.”

આથી મેનકાના શરીરમાંથી પાણી છુટવા લાગ્યું. ગભરાઈ અને બકુલને દયામણા ચહેરે કરગરવા લાગી “તમે મને આશ્રય આપો. કહો તો તમારે ત્યાં રહું, પણ મને બચાવો.”

બકુલ—“વાહ ! તું પણ ડાહી, તારે લીધે અમારે મરવાનો વખત આવે. મારા ઘરમાં તારું કામ નથી.”

મેનકાને આ શબ્દો ધણાજ આકરા લાગ્યા. આવી ક્રોધયુક્ત કંઠાર ભાષા બકુલના મોંમાંથી કદી પણ સાંભળી નહોતી. તે તો કાંઈ પોલીસ શકી નહીં. આંખમાંથી ખરખર આંસુ ખરવા લાગ્યાં.

અસંતીલાલ—“જે મેનકા સાંભળ ! આવા વખતે તું રડે તે શા કામનું ? આ તો તું મારા ઘરમાં બેઠી છે એટલે ફીક છે, પોલીસ પકડી જેલમાં પૂરી દેશે તો કોણ તારો જામીન થઈ છોડાવવા આવનાર છે ? પ્રાણુલાલને તો તેના ભાઈએ અને જ્યંતીલાલને તેના શેઠ લાલભાઈએ જામીન ઉપર છોડાવ્યા, પણ તારો કયો ભાઈ કે સગો છે કે તે તારી સંભાળ લેશે ? માટે હવે આ માળામાં રહેવું તારે માટે બહુ જોખમ ભરેલું છે. પોલીસ પકડી જશે તો જેલમાં તારી ચામડી ચુંથાશે.”

મેનકા—“ત્યારે મને મારા દેશમાં મોકલી દો. અમરાપુર સુધીની કોઈ સોજત કરી આપો એટલે ત્યાં ઉતરી ત્યાંથી મોટરમાં એકલી બક્ષીપુર જઈશ.”

અસંતીલાલ—“તે વાત ખરાબ છે. સારી સોજત તને મેળવી આપું, તે માટે જરા પણ ચિંતા કરીશ નહીં. કાલે રાત્રે મેલમાં તને જરૂર રવાના કરીશ.”

બકુલ—“તારી આ વાત ગમી. તેમાં અમને પણ વાંધો નહીં, અને તને પણ વાંધો નહીં. પોલીસ આવીને પુછશે તો કહીશું કે તે તો ઓરડી ખાલી કરીને ચાલ્યાં ગયાં. ક્યાં ગયાં તેની અમને શી ખબર

પડે! એવો પોલીસના માથામાં વાગે તેવો જવાબ આપી દેશું!”

આ શબ્દોથી મેનકાના મનમાં જરા ધીરજ આવી. અને ધીમે રહી બોલી “જ્યંતીલાલ સાથે મારો હીસાબ સમજવાનો છે તથા દાગીના પણ તેમની તીજેરીમાં છે તે પણ લેવાના છે માટે તે સંબંધી શું કરવું તેની મને સલાહ આપો. હું તો હવે તમારી સલાહ ઉપરજી જીવું છું એમ સમજજો.”

અસંતીલાલ—“હીસાબ સમજતાં કેટલી વાર? હું પાસે રહી તારું ડેકાણું પાડી આપું છું. જ્યંતીલાલ આવે એટલે તેની સાથે વાત કર અને મને બોલાવ. તારી પાસે પેટીઓ હોય તો તેમાં તમામ તારાં કપડાં અને જે દર દાગીના હોય તે ભરી દે.”

મેનકા—“એટલું હીસાબનું કામ કરી આપો તો તમારી બોટી મહેરબાની. પેટીઓ તો બે મારી પાસે સારી છે. તેમાં મારો બધો સામાન સમાઈ જશે.”

એટલામાં તો જ્યંતીલાલે ઓરડીનાં બારણાં ખખડાવ્યાં કે મેનકા ઉઠીને પોતાની ઓરડીમાં ગઈ અને એકદમ જ્યંતીલાલને કહેવા લાગી “અત્યાર સુધી ક્યાં ગયા હતા? મને તો પોલીસની એવી બીક લાગે છે કે મને પકડી જશે તો મારી શી વસ્તે થશે? માટે મને હવે તમે દેશમાં મોકલી દો. જેવી તમારી વસ્તે થઈ તેવી મારી વસ્તે થાય તો મારે વીરબાળાની પેઠે આપઘાત કરવાનો પ્રસંગ આવે. મારે તો હવે અહીં રહેવું નથી, કાલે દેશમાં મોકલી આપો. મારા ભાગમાં જે પૈસા નીકળે તે તથા મારા જે દાગીના તથા કપડાં હોય તે મને આપો.”

જ્યંતીલાલ—“આમ આવી આજ્ઞા વખતે તું આમ ઉતાવળ કરે તે શી રીતે બને? મારો જીવ હજી સ્થિર કરતો નથી. હમણાં વકીલને ત્યાં જઈ આવ્યો. બસો રૂપીઆ આપી આવ્યો, હજી કેસ તો ચડવાનો બાકી. બૈરી મરી ગઈ અને મને મારતી ગઈ.” એમ ગદગદ સ્વરે બોલી જ્યંતીલાલ રડવા બેઠો.

મેનકા—“ તમે રડો કે ન રડો, પણ મારી શી દશા ? મેં તો ઉલટો તમારા ઉપર ઉપકાર કર્યો છે. તમારી પાછ મેં ખાધી નથી. મારી કમાણી ઉપર તમે આટલો વૈભવ રાખેલો છે, છતાં કદાચ પોલીસ પકડી મને જેલમાં નાખે તો તમે પૈસો ખરચી છોડાવવા આવો એવી મને આશા નથી. જે ધણી પોતાની ઈરીનો સગો ન બ્રેયો તે મારો શું સગો થવાનો છે ? માટે હીસાએ જે પૈસા થાય તે મને આપી દો અને મારો દાગીનો સોંપી દો. કાલે તમે મને સોબત કરી નહીં મોકલો તો હું જાતે એકલી ચાલી જઘશ.”

જયંતીલાલ—“ તું આટલીજ મારી સગી ને ? ”

મેનકા—“ પણ તમે મારા કેટલા સગા છો તેનો વિચાર કરી મને શીખામણુ દો ? મારે હવે તમારી સાથે સંબંધ રાખવો નથી.”

આ પ્રમાણે બોલા ચાલી સાંભળી બસંતીલાલ તેમની ઓર-રીમાં આવ્યો અને શીખામણુ રૂપે કહેવા લાગ્યો “ કદી નહીં ને આજે આ શી ધમાલ ? સાંઈ કહેવાય નહીં, કોઈ પાડોશી સાંભળે તો આપણી ઈજ્જતી થાય. શું વાંધો પડ્યો છે ? ”

મેનકા—“ મને પોલીસ પકડશે એવી મને ધારતી છે માટે મારે દેશમાં જવું છે, તેથી હું મારો હીસાજ કરી રૂપીઆ માગું છું અને તેમની તીજ્જેરીમાં મારો દાગીનો છે તે માગું છું. કહો એમાં મેં શું ખેડું કહું ? ”

જયંતીલાલ—“ મેં ના નથી પાડી, પણ આમ ઉતાવળ કરે શી રીતે પડે ? કેસ લડવામાંજ એ ત્રણ હજાર રૂપીઆ થશે તે હું ક્યાંથી લાવીશ ? કમાણી તો બંધ થઈ ગઈ. એટલું વળી સાંઈ છે કે લાલભાઈ શેઠની મહેરબાની છે એટલે ઉભા રહેવાની જગો છે. જમીન ઉપર પણ તેમણે મને છોડાવ્યો તે તમે જાણો છો. આવા સંકટ વખતે તે ઉતાવળ કરે તે મને શી રીતે પાલવે ? મારા મનમાં તો એમ હતું કે આ વાત જરા શાંત પડશે એટલે પાછા ગ્રાહકો વળશે અને કમાણી થશે, તે બધી આશાઓનો આથી ભંગ થાય છે.”

અસંતીલાલ—“ જયંતીલાલ ! તે આશાઓ હવે રાખવી ફેકટ છે. પોલીસ મેનકાને પકડી જેલમાં નાખશે એટલે તમે મેનકાને છોડાવવા જેલમાં જશો ? શું ગાંડી ગાંડી વાતો કરો છો ? મેનકાની પાછળ પોલીસ હોવીજ જોઈએ. માટે તેને તેના ગામ મોકલી આપો અને તેનો સામાન તેને સોંપી દો. કાલે હું તેને સોંપત કરી આપીશ. જાઓ તે કામ હું માથે લઉં છું. તેમાં તમને અને તેને બંનેને કશો ફાયદો છે. તે બિચારી તમારા વિશ્વાસે અને આશ્રય નીચે રહી એટલે અટકળ હીસામે જે નીકળે તે આપી દો; હવે શો વિચાર કરો છો ? ઉધાડો તીજોરી. મેનકા ! તારી પેટીઓ ભરવા માંડ.”

જયંતીલાલે તીજોરી ઉઘાડી તેના દાગીનાની ડબ્બી તેને આપી તેના હીસામે નીકળતા પાંચસો રૂપિયાની નોટો ગણી આપી. અને તેનાં કપડાં પણ પેટીમાંથી કાઢી આપ્યાં. મેનકાએ તો તરત બે પેટીઓ તૈયાર કરી દીધી. અસંતીલાલ ઉઠીને પોતાની ઓરડીમાં ગયો.

બીજા દિવસે સવારે અસંતીલાલ કુટણખાનાની ખાનગી મંડ-ગામાં ગયો. આ મંડળના સભાસદોનો મુખ્ય ભાગ સ્ત્રીઓજ હતી. તેમનાં નાનાં મોટાં કુટણખાનાં ચાલતાં દતાં, કોઈની છોકરી અદ્ધર ઉપાડી લેવી, સંતાડવી, અને તેમને બળાતકારે અનીતિના ધંધામાં ઉતારી કમાણી કરવી એ તેમનો ધંધો હતો. અસંતીલાલે પોતાની ચાલાકી પ્રમાણે મેનકાના ગ્રાહકો શોધી કાઢ્યા. કીંમતનો અંદાજ જણાવી મેનકા પસંદ પડે તે પછી કીંમતનો ચોક્કસ આંકડો નક્કી કરવાનું રાખ્યું. એક કુટણખાનું ચલાવનાર દુર્ગા નામની સ્ત્રી અને બીજો તેનો સંબંધી એક માર્તીપ્રસાદ નામનો પુરુષ એમ બે જણને બાળે તેઓ ધણી ધણીઆણી હોય તેવા બાલ્ય આડંબર કરી અસંતીલાલ પોતાના મકાને સાથે લઈ આવ્યો, અને શી રીતે વાતચીત કરવી તેની પ્રપંચ-જનન ગુંથીને તૈયાર કરી. અસંતીલાલની ઓરડીમાં બકુલ અને મેનકા બેઠાં હતાં. અસંતીલાલ પેલાં બંનેને ઓરડીમાં લાવી કહેવા લાગ્યો “જો મેનકા ! તારા માટે આ સારો સંધાય શોધી લાગ્યો છું. મને

તે રસ્તામાં મળ્યાં, મારાં જુના વખતનાં ઓળખીતાં છે, તેઓ અને તને દીકરીની માફક રાખી અમરાપુર લઈ જશે. પછી ત્યાંથી તારે જ્યાં જવું હોય ત્યાં જજે.”

મેનકા આ સાંભળી ઘણી ખુશી થઈ અને પ્રસન્ન મુખે બોલી “ઘણું સાઈં કયું, મારે એટલીજ જરૂર છે. અમરાપુર ઉતરીને મોટરમાં મારે ગામ જઈશ. પણ જવાનું ક્યારે છે ? ”

દુર્ગા—“ બેન ! આજેજ રાત્રે નવ વાગે મેલમાં જવાનું છે. અમે તમને અત્રે રાત્રે પોણાનવ વાગે મોટર લઈ તેડવા આવીશું, તમે તમારો સામાન તૈયાર રાખજો, તમે જરાપણ ગભરાશો નહીં.”

મેનકા—“ બહુ સાઈં, હું સાંજે તૈયાર થઈને બેસીશ. ”

અસંતીલાલ—“ જા મેનકા ! એકદમ તેમને માટે આ બનાવ. તેમને ઉતાવળ છે. ખાસ તારા માટેજ તેમને પરાણે ખેંચી લાવ્યો છું.”

“હાલ તૈયાર કરી લાવું” એમ કહી મેનકા ઉમંગભેર રસોડામાં આ બનાવવા ચાલી ગઈ.

તેના ગયા પછી અસંતીલાલે પેલાં બનાવટી ધણીધણીઆળીને ધીમે રહી પુછ્યું. “ કેમ પસંદ છે ને ? ”

દુર્ગા—“ પસંદ છે. ”

અસંતીલાલ—“ ત્યારે આંકડો નક્કો કરો અને મરજી હોય તો અરધી રકમ આગળથી આપો. ”

બકુલ હશીને અસંતીલાલને સૂચના કરવા લાગી “જુઓ છેતરાશો નહીં. આના જેવી કામણગારી યુવાન છોકરી સહેલાઈથી મળતી નથી, આ તો બરાબર કેળવાયેલી છે, આજંથીજ ધંધામાં જોડાઈ જાય તેવી સર્વ પ્રકારે તૈયાર છે. ”

દુર્ગા—“ તમે પણ તેમને ઠીક સૂચના આપો છો ! ”

બકુલ—“ તે તો બોળા પુરૂષ છે. સ્ત્રીઓની કીંમત સ્ત્રીઓજ કરી શકે, બોળપણમાં ગમે તેવો આંક મુકી દે એટલા માટે જરા ચેતવણી આપું છું ” એમ સૂચન કરી બકુલ હશી પડી.

દુર્ગા—“ તમે જોડેજ છો ને. આપણે ત્રણે મળી નક્કી કરીએ” એમ પરસ્પર વાતો કરી એ હજાર રૂપીઆમાં મેનકાનું વેચાણ નક્કી કર્યું તે એવી રીતે કે એક હજાર રૂપીઆ અત્યારે આમળથી લેવાના અને એક હજાર નીચેથી ગાડીમાં બેસાડીને લઈ જાય તે વખતે ગણી લેવા.

મારૂંતી ઉઠીને એક હજાર રૂપીઆ લેવા માટે ગયો. થોડીવાર પછી મેનકાએ ચાના પ્યાલા થાળમાં મુકી ટેબલ પર લાવીને મુક્યા. મારૂંતી નજરે નહીં પડવાથી તે બોલી “ પેલા ભાઈ ક્યાં ગયા ? ”

અસંતીલાલ—“ જરા બહાર ગયા છે, હમણાં આવશે, તેમના પ્યાલા ઉપર રકાબી ઢાંકી રાખ.”

દુર્ગા મેનકાની સામે ધારી ધારીને જોવા લાગી અને પોતાના સોદામાં સારો લાભ થયો હોય એમ માની મનમાં હસખાતી હતી. મેનકા પણ ચોટલો વાળી પોતાનો હમેશનો ઠાક રચીને તૈયાર બનેલી હતી. મેનકાની ચાલાકી, સુંદર આકર્ષક આકૃતિ અને હાવભાવનાં નેત્રદ્વારાએ બહુલ જાણે વખાણ કરતી હોય તેમ દુર્ગાની સામે જોઈ કટાક્ષથી સમજાવતી હતી.

અસંતીલાલ—“ આ મેનકા બહુજ ભાળી છે. એક ગૃહસ્થને ત્યાં કામ કરવા રહેતી હતી, તે ગૃહસ્થે રજા આપી એટલે હવે તેનું મન દેશમાં જવાનું થયું છે તે બિચારી અહીંની રીતભાત અને રહેણી કરણીથી ટેવાયેલી નહીં તેથી તેનું મન અદ્ધર થયું છે. આ બહુજ પાસે આવતી તેથી તેની ઓળખાણ થઈ અને દેશમાં મોકલવાની મને વાત કરી, હું બજારમાં શાક લેવા જતો હતો તેવામાં અચાનક તમે મળી આવ્યાં. તમે તે તરફ જવાના સમાચાર કહ્યા. એમ પ્રભુ ઇચ્છાએ અચાનક તાકડો ખતી આવ્યો. જુઓ મેનકાનું નસીબ કેવું જોર કરે છે ? આખું શહેર ફરીએ તો પણ સારી સોખત મળી આવતી નથી. અને તેમાં તમારા જેવી સોખત તો ભાગ્યેજ મળી આવે. સંભાળીને લઈ જજો. કેમ મેનકા ! હવે તો તારું મન ખુશી થયું ને ? ધાર્યા કરતાં પણ બહુ સારી સોખત મળી આવી છે.

મેનકા—“તે માટેજ મેં તમને લલામણુ કરી હતી. તમારા શીવાય બીજું કોણ માઈ ઓળખીતું છે ?”

એટલામાં માઈતીપ્રસાદ આવ્યો. તેને જોઈ બસંતીલાલ બોલ્યો “મેનકા, જા આ પ્યાલો ઠંડો થઈ ગયો હશે માટે ગરમ કરીને લાવ.” મેનકા આ ગરમ કરવા અંદર રસોડામાં ગઈ એટલે બસંતીલાલે માઈતીપ્રસાદ પાસેથી એક હજારની નોટો ગણી લીધી. અને બાકીના એક હજાર રાત્રે આઠ વાગે લાવવાની સૂચના કરી.

મેનકા ચાનો પ્યાલો લઈ આવીને માઈતીપ્રસાદના હાથમાં આવ્યો. તે પીવા લાગ્યો. પછી બીજી થોડી હાસ્યવિનોદની વાત કરી પાન સોપારી લઈ દુર્ગા અને માઈતીપ્રસાદ વિદાય થયાં. જતી વખતે બસંતીલાલે ખાસ આગ્રહ કરી કહ્યું “પોણા નવ વાગે જરૂર તમે બંને જાતે તેડવા આવજો. કોઈ માણસને મોકલશો નહીં.”

જયંતીલાલ, લાલભાઈશેઠને બંગલે જઈ જમી બપોરે અગીઆર વાગે ઓરડીએ આવ્યો. બસંતીલાલ તેની ઓરડીમાં જઈ તેને કહેવા લાગ્યો “જયંતીલાલ ! તમે સવારના ઉઠીને ગયા તે ગયાજ. આ માટે તમારી ધાણી રાહ જોઈ, પણ તમે તો આવ્યાજ નહીં.”

જયંતીલાલ—“શું કંઈ ? પેલા કેસની મ્હેંકાણુમાં વાર લાગી. શેઠના કોઈ સગો જે મારો જામીન થયો છે, તે તેડવા આવ્યો અને વકીલને ત્યાં લઈ ગયો તેથી આવી શકાયું નહીં. મારો તો જીવજ હમણાં ઠર બેસતો નથી.”

બસંતીલાલ—“તમારું એક કામ મેં આજે કરી નાખ્યું છે. મેનકાને ઘર જેવી સોજત કરી આપી છે. ધાણી ધણીઆણી અમરાપુર જવાનાં છે, તેમની સાથે રાતની ટ્રેનમાં જશે, તેઓ આઠ વાગે તેડવા આવશે. મેનકા ! તારી પેટીઓ તૈયાર રાખજે, વાળુ કરી જયંતીલાલ કદાચ મોડા આવે તો તને હરકત પડશે માટે તારી પેટીઓ મારી ઓરડીમાં મુકી દેજે અને ઓરડીની કુંચીઓ જયંતીલાલને આપી દેજે. જયંતીલાલ ! તમે પણ તમારી ઓરડી

અને સરસામાન સંભાળી લેા. કારણ કે મેનકા ગયા પછી તમને કાણ બતાવશે ?” એમ પરવારવાની સૂચના કરી અસંતીલાલ પોતાની ઓરડીમાં આવ્યો.

પોણાનવ થયા કે માણીપ્રસાદ અને દુર્ગા, મેનકાને તેડવા માટે ઉપર આવ્યાં. સાથે હેલકરી પણ લેતાં આવ્યાં હતાં. મેનકા તો તૈયાર થઇને જ બેઠી હતી, હેલકરી પાસે બંને પેટીઓ ઉપડાવી તેઓ નીચે ઉતર્યાં. મેનકા અને દુર્ગા તરત ટેકસીમાં બેસી ગયાં અને માણીપ્રસાદ જરા બાજુમાં જઈ અસંતીલાલને બાકીના રૂપીઆ એક હજારની નોટો ગણી આપી વેચાણની વિધિ પૂરી કરી ટેકસીમાં બેઠો. બહુલે મેનકાને ખૂબ વ્હાલ કરી બોલાવી, “અમને તો તારા વિના બહુ સુનું લાગશે. અત્યારે તો નાટકમાં જઈ પરાણે આનંદમાં વખત કાઢી આવીશું. તારા ગામ પહોંચે એટલે કાગળ લખજે.” એમ દંભપૂર્વક વિવેક કર્યો. પછી પરસ્પર નમસ્કાર કરવા લાગ્યાં અને ટેકસી ઉપડી.

બહુલ અને અસંતીલાલ હસતાં હસતાં ઉપર ચડ્યાં, અને ઓરડીમાં જઈ એક બીજાને તાળીઓ આપી પોતાના પરાક્રમમાં મેળવેલી ક્ષત્તેહની ખુશાલી જાહેર કરવા લાગ્યાં.

અસંતીલાલ—“કેમ બહુલ ! એકદિવસમાં બેહજારની નોટ પકવી.”

બહુલ—“આવું આંટકાંટનું કામ તો તમને પુરૂષોનેજ આવડે, અમને સ્ત્રીઓને તો ન આવડે.”

અસંતીલાલ—“અરે ! તમે સ્ત્રીઓ તો અમારા કરતાં વધારે પરાક્રમનાં કામો કરો છો. રાત્રે આવનારને કેવા ફંદામાં ફસાવી રૂપીઆ કઢાવો છો ? તે વખતે કાંઈ વિચાર થાય છે ? આ સોદો કરનાર જોને કાણ હતું ? સ્ત્રી કે પુરૂષ ? વળી મને સલાહ આપનાર આ બહુલ શું પુરૂષ હતો ? પુરૂષો તો બોળા, તે તો બિચારા છેતરાય. કપટ-જાળમાં તો તમે અમારાથી વધારે ચડીઆતાં છો.” આમ એક બીજાની તારીફ કરી મશ્કરીમાં વખત ગુજરવા લાગ્યાં. નાટકમાં જવાનું તો મેનકાને છેતરવા માટે એક બહાનું હતું.

રસ્તામાં મેનકા દુર્ગાને કહેવા લાગી “ કેમ તમારો સામાન નથી ?”

દુર્ગા—અમારો સામાન માણસસાથે સ્ટેશન ઉપર મોકલી આપ્યો છે. અમારી તથા તમારી ડીકેટો પણ લેવા કહેલું છે. તમે જરા પણ કાળજી કરશો નહીં. અમારી છોડીઓ જેવી તમને સમજાવે છીએ. ”

મારૂંતી—“ પ્રભુની અમારા ઉપર કૃપાદષ્ટિ છે, અમારે મોટી ચાર છોડીઓ છે અને બે છોકરા છે. અમારી એક સાળા મરી ગઈ છે, તેમની ચાર છોડીઓ પણ અમારે ત્યાં રહે છે. સૌને પરણાવેલી છે. મોટા ભાગે તેઓ અમારે ત્યાં રહે છે. સાસરામાં નરમગરમ એટલે તે અમારે ત્યાં આવે, ખાય પીએ અને આનંદ કરે. પ્રભુની કૃપાથી સાફ છે. મોટું ઘર છે. જમીન જાગીર છે. ચાકર દાસીઓ વીગેરે કામ કરનાર માણસો છે. એક પંગતે ઘરનાં વીસ પચીસ માણસો સાથે જમવા બેસે છે. બે તો રસોઈઆ રાખેલા છે. ”

મેનકા—“ એમ કે ?”

દુર્ગા—“ જે વહેલાં નીકળ્યાં હોત તો તમને ઘર દેખાડવા લઈ જાત. હશે હવે તમે જ્યારે ફરી અત્રે આવશો ત્યારે બતાવીશું. મારી તથા મારી બેનની છોડીઓ તમારા જેવીજ મળતીઆ સ્વભાવની અને હસમુખી છે. મને તો હસમુખુંજ માણસજ પસંદ પડે છે.”

એમ વાતો કરતાં કરતાં સ્ટેશન આગળ આવી પહોંચ્યાં અને નીચે ઉતર્યા તો સ્ટેશન ઉપર કોઈ માણસ કે મુસાફર દેખાયું નહીં. આથી મારૂંતી આશ્ચર્ય પામી કહેવા લાગ્યો “ આ શું ? કાંઈ સમજાતું નથી ! ગાડી ઉપડી ગઈ કે શું ? હજુ તો નવમાં સાત મીનીટ કમ છે.”

દુર્ગા—“ આપણા માણસો પણ જણાતાં નથી. સ્ટેશન માસ્તરને પુછી આવી ખબર તો કરો.”

મારૂંતી ઓફીસમાં ખબર કરી આવી કહેવા લાગ્યો “ સ્ટેશન માસ્તરે તો મને બતાવ્યો. બે દિવસથી ટ્રેનનો ટાઈમ બદલાઈ ટાા વાગ્યાનો થયો છે, “ શહેરમાં રહો છો કે શહેર બહાર ?” આ પ્રમાણે રોકડો જવાબ સ્ટેશન માસ્તરે મને પરખાવી દીધો. ”

દુર્ગા—“આપણે તપાસ કરાવ્યો નહીં એ મોટી ભૂલ થઇ.”

મારતી—“એ દિવસથી જ વખત બદલાયો એટલે ગફલત થઇ. ત્રીજા દિવસ ઉપર તો એક માણસને વળાવવા આવ્યો હતો ત્યારે તો નવ વાગે ટ્રેન ઉપડી હતી. હું તે આધારે રહ્યો. આપણા માણસો તેજ કારણથી પાછા ગયા હશે. આ પછી બીજી એક ટ્રેન અનુકૂળ નથી.”

એટલામાં તેમનો માણસ શોધતો શોધતો ત્યાં આગળ આવ્યો અને વિરમયપૂર્વક કહેવા લાગ્યો “હું તો પેલા ઝાંપે ક્યારનો જોઇ રહ્યો છું. ટ્રેનનો ટાઈમ બદલાયો છે. અરધો કલાક વહેલી થઈ છે. અમે આવ્યા ત્યારે ગાડી ઉપડી ગઇ હતી. સામાન પાછો ઘેર મોકલાયો છે, હું તમારા માટેજ ઉભો રહ્યો છું.”

દુર્ગા—“ચાલો ત્યારે ઘેરે પાછાં, નીકળતાં બરાબર શકન નહીં થયા હોય, કાલે જમશું. મેનકા ! તમે શીકર રાખશો નહીં. આપણે ત્યાં તમને હરેક પ્રકારે સંતોષ થાય તેમ છે. વળી પેલાં બકુલ નાટક જોવા જવાનું કહેતાં હતાં એટલે બસંતીલાલ અને બકુલ ઝોરડીએ તાળું વાળી નાટક જોવા ઉપડી ગયાં હશે. માટે ચાલો આપણા ઘેરે.” એમ સમજાવી તેઓ પાછાં તેજ ટેકસીમાં બેઠાં.

રસ્તામાં દુર્ગા મેનકાને કહેવા લાગી “જુઓ પ્રભુ કેવા સંયોગો મેળવી આપે છે ? માફ ધર તમારે જોવાનું લખેલું તે કાણ મિથ્યા કરે ? મારે ત્યાં જરાપણ મુંઝવવાનું કારણ નથી.”

મેનકા—“જે બનવાનું હોય તેજ બને. તમારા ઘેર આવવામાં મને જરાપણ મુંઝવણ ન હોય. સૌ બેનોને પણ મળાશે.”

ટેકસી એક ગલીમાંથી બીજી ગલીમાં, અને બીજી ગલીમાંથી ત્રીજી ગલીમાં એમ ફરતી ફરતી એક મોટા મકાન આગળ આવી પહોંચી. દુર્ગા નીચે ઉતરી નોકરને બોલાવી પેટીઓ લેવરાવી મેનકાને લઈ અંદર ગઈ અને ટેકસી ચાલતી થઇ.

નવા શિકારને દેખી રાતના પોશાકમાં સજ થયેલી ચાર પાંચ છોકરીઓ તેની પાસે આવી કે દુર્ગાએ મોં મલકાવી જણાવ્યું “આ

સૌ ભારી અને ભારી બેનની છોકરીઓ છે, રમે છે, આમંદ કરે છે, કોઇ કોઇ તો ગાયન પણ કરે છે.” એમ મોહનજીમાં નાખી એક સુંદર ઓરડામાં તેને મુકામ આપ્યો. ઓરડામાં એક મોટો સુંદર પલંગ ટેબલ ખુરશીઓ કાંચ હોયોળો વીગેરે સામગ્રીઓ તૈયાર હતી.

દુર્ગા—“ મેનકા ! તમે કપડાં કાઢી નિરાંતે બેસો. આ ઓરડો તમારા સુવાને માટે છે. આમાં પાણી, મોરી વીગેરે તમામ સવડ છે. અરધા કલાક પછી તમને જમવા માટે બોલાવું છું. આ ઘર તમારું પોતાનું સમજવાનું છે. નિરાંતે બેસો. તમારે બે કોઈ નોકરને બોલાવવો હોય તો આ બટન દબાવજો એટલે તે તરતજ હાજર થશે. ભારી છોકરીઓ હમણાં તમારી પાસે પાછી આવશે ” એમ બોટો વિશ્વાસ આપી દુર્ગા અંદર ચાલી ગઇ.

અરધા કલાક પછી એક બાઈ મેનકાને જમવા બોલાવવા આવી. દુર્ગાની સાથે મેનકાએ જમી લીધું, પણ તેના સમજવામાં આવ્યું કે કાંઇ કપટનજી પાથરવામાં આવી છે. ઘરમાં ચારે બાજુ અમર્યાદા ભરેલી રીતે ઠૂઠા મસ્કરી ચાલતી હતી. એક બાજુ ગાનતાન પણ ચાલી રહ્યાં હતાં, કોઈ ખંડમાં શરાબના પ્યાલાના આગ્રહ થઈ રહ્યા હતા. સ્વચ્છંદી અને દુરાચારી પુરૂષો આવ જ કરી રહ્યા હતા. જેમ જેમ રાત્રિનો વખત જતો ગયો અને જુદા જુદા પ્રકારનાં દશ્યો દષ્ટિએચર થતાં ગયાં તેમ તેમ મેનકાને ખાત્રી થવા લાગી કે પોતે જ્યંત્રીલાલના ખાનગી કુટુંબના કરતાં મોટા જાહેર કુટુંબનામાં સપડાઈ છે.

આમ પોતાના ઓરડામાં બેસી મેનકા વિચાર કરે છે એટલામાં દુર્ગાએ આવી જણાવી દીધું “ મેનકાબાઈ ! તારે તો અમારે ત્યાં કાયમનું રહેવાનું છે. જેમ આ જીવાન છોકરીઓ પાસેથી કામ લેવામાં આવે છે તેમ તારી પાસેથી અમારે કામ લેવાનું છે, સમજી ? બસંતીલાલને બે હજાર રૂપિયાની નોટો આપી અમે તને વેચાતી રાખેલી છે. આજ તો તને કાંઇ કહેતી નથી પણ કાલથી તારે

તૈયાર થવાનું છે. તારી લાયકાત અને કામના પ્રમાણમાં પગાર તને આપવામાં આવશે તે માટે તારે ચિંતા કરવાની નથી. તને કોઈ પણ પ્રકારે દુઃખ પડવા દષ્ટિ નહીં. પણ તારી પાસેથી બીજી છોકરીઓ પ્રમાણે કામ લેવામાં આવશે તે મુદ્દાની વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે. કાલથી તૈયાર રહેજે.” આ પ્રમાણે દુર્ગા પોતાના ખરા સ્વરૂપમાં આવી મેનકા આગળ કપટનો ભેદ ખુલ્લો કરી હુકમ ફરમાવી ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

દુર્ગાના શબ્દો સાંભળી મેનકાએ ઉંડો નિશાસો નાખ્યો, પણ શું કરે ? લાચાર ! હૃદય ભરાઈ જવાથી કપાળે હાથ મુકી નસીબનો દોષ કાઢી મેનકા અશ્રુપાત કરવા લાગી. પોતાના વતનમાં જવાની વાત ઉઠી ગઈ અને દુર્ગાના કુટુંબજાનનાની જેલમાં સપડાઈ ગઈ. આવા બનાવો બને છે ત્યારેજ અનુભવ ઉપરથી દુનિયા કહે છે કે

“ જગા નહીં કીસીકા સગા. ”

(હરિગીત)

શાને રહે છે મેનકા ? દુઃખથી રહે કંઈ નહિ વળે,
સંભાર તારાં પાપ જે કરતી હતી તું પણ વળે.
મેના મરી બનો મેનકા, બનો અપ્સરા સમ સુંદરી,
પણ શ્યામ અંતર નહિ મટયું, તેનીજ આ શિક્ષા ખરી. ૧

સપડાવો સરિતા બાળકી, આવી દયા નહિ અંતરે,
તારા પ્રપંચે વીરબાળા બળો મરી ગઈ આખરે.
આ પાપ છોડે નવ તને, જંપી નહીં દે બેસવા,
બુદ્ધિ તને તેવી સુઝી, એ પાપનાં ફળ ચાખવા. ૨

સોખત કરી બુલબુલ તળી, બુલબુલ નહીં તારે થયું,
વેચી તને યુક્તિ રચી બુલબુલ પછી ઉઠી ગયું.
જેવું કર્યું તે અન્યનું, તેવું બન્યું તુજ જાતનું,
ફળ ઉદય આનંદ આ ધડી તત્કાળ તારા પાપનું. ૩

જો આય તું સુખી થવા તો બોધ લે તુજ દુઃખથી,
ડરતી રહે મન વચન ને કાયા થકી તું પાપથી.
પરિપૂર્ણ પશ્ચાતાપથી તુજ પાપ બાળી શુદ્ધ થા,
દુઃખથી છુટી સુખી થવા ઉપાય એ છે સર્વથા. ૪

નિર્દોષને સપડાવતાં સપડાય પોતે પાશમાં,
નહિ પાપ છોડે આ અગર નિશ્ચે બીજા અવતારમાં.
ધર્મ એ ધડીના રંગથી ચિત્તે નહીં જરૂં રાચવું,
ન દગો સગો છે કાષ્ઠનો નિશ્ચે મહાસુખ માનવું. ૫

પ્રિય વાચકો ! વસ્તુસંકલનાનો અરધો ભાગ હજુ બાકી છે. અસ્ખલિતપણે વહેતા, અમૃત-સરિતાના પ્રવાહને વચ્ચેથી એકદમ અટકાવતાં વાંચનરસનો ભંગ થાય એ સ્વાભાવિક છે પરંતુ એકજ તરંગમાં આખી નવલકથાની વસ્તુસંકલનાનો સમાવેશ કરવાથી પુસ્તકનું કદ ઘણું મોટું થાય તેથી આટલેથી એક તરંગ અટકાવી ઉપસ્થિત કરેલી કલ્પનાને પરિણામરૂપે ફલિભૂત કરી તાત્પર્ય ગ્રહણ કરાવનાર આગળની હકીકત બીજા તરંગમાં સંપૂર્ણ કરી મારા હૃદયમાંથી વહેતો અમૃત-સરિતાનો પ્રવાહ ખાલી કર્યો છે તેમાં નિમજ્જન કરવા નમ્ર વિનંતી છે. વળી તે સાથે માફ એટલું નમ્ર સૂચન છે કે આ નવલકથા સંબંધી અભિપ્રાય બાંધતા પહેલાં અમૃત-સરિતાના બંને તરંગો વાંચવા કૃપા કરશે જેથી પરિસ્થિતિની તૂલનાનો, વસ્તુકલ્પનાની ગુંથણીનો, સુધારણાએ ધારેલી યોજનાનો, પરિણામનો અને પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યા પ્રમાણે મારા હૃદયના વિચારોનો સંપૂર્ણ રીતે ખ્યાલ આવી શકે અને ન્યાય આપી શકાય. હવે બાકીનો પરિચય બીજા તરંગના અંતે કરવામાં આવશે. (અપૂર્ણ)

આ પુસ્તકમાં આવેલા કેટલાક જૈન પારિવાચિક શબ્દોના અર્થ.

અચ્છેડ્ઁ = આશ્ચર્ય. આશ્ચર્યજનક બનાવ.

અક્રાધ ઉત્સવ = (અષ્ટાહિક) આઠ દિવસનો ઉત્સવ.

અન્ય દર્શની = જૈન શીવાય બીજા ધર્મના લોકો. જૈનેતર.

અભિગ્રહ = સંકેત, નિશ્ચય, સંકલ્પ.

અવધિજ્ઞાન = ત્રણે કાળનું મર્યાદિત જ્ઞાન (તેનો ઉપયોગ કર્યાથી થાય).

આગમ = જૈનધર્મનાં શાસ્ત્ર-સૂત્ર (તેવાં આગમ પીસ્તાળીસ છે.)

આલવણ = (પ્રાકૃત-આલોચણ, સંસ્કૃત-આલોચન) કરેલાં પાપના નિવારણ માટે જે શિક્ષાવિધિ કરવામાં આવે છે તે.

ઈંદ્રધન્ય = જૈનધર્મની નિશાની તરીકે વરદ્યોડા આગળ ધનના સમૂહનો ઉચો દંડ રાખવામાં આવે છે તે.

ઉજમાણું = એક પ્રકારનો આઠ દિવસનો મહોત્સવ.

ઉપકરણ = ઉપગરણ, સાધુસાધ્વી માટે ખપ પૂરતાં રાખવાનાં કપડાં, પાત્રાં, દંડ, ઓઘો, આસન, સૂત્રનો કંદોરો વીગેરે.

ઉપધાન = બે માસની ધાર્મિક ક્રિયા.

ઉપસર્ગ = ત્રાસ, જીલમ, અલ્યાચાર.

ઉપાશ્રય = જૈન સાધુસાધ્વી માટે રહેવાનું સ્થાન.

ઓઘો = સાધુસાધ્વી બગલમાં ઉત્તના વાળનો ગુથેલો સમૂહ (ઓઘ) રાખે છે તે. રજોદરણ.

કાઉસગ્ગ = (કાયોત્સર્ગ) કાયાને સ્થિર રાખી ધ્યાન ધરવાની એક વિધિ.

કાપ કાઢવા = કપડાં ધોવાં. (સાધુસાધ્વી સંબંધી આ શબ્દ વપરાય છે).

કાળ કરવો = દેવગત થવું. મરણ પામવું.

કેવળજ્ઞાન = જે જ્ઞાનથી ત્રણે કાળ નિરંતર જાણી શકાય.

કેવળી = ત્રણેકાળનું જ્ઞાન ધરાવનાર. ત્રિકાળજ્ઞાની.

ખમાસણુ = ઢીંચણુ જમીન પર મુકી માથું નીચું નમાવી હાથ જોડી વંદના કરવી તે.

ગોચરી = ભીક્ષા, આહારપાણી.

ગોશાળો = મહાવીર ભગવાન વિરૂદ્ધ પ્રવૃત્તિ ચલાવનાર સાધુ.

ચોથુંત્રત = બ્રહ્મચર્ય. સાધુ અને શ્રાવકોને પાળવાનાં ત્રતોમાં ચોથું ત્રત બ્રહ્મચર્યનું છે તે પરથી.

ચોથો આરો = સુખી સમય. જૈનદષ્ટિએ સમયના મુખ્ય છ આરા-ભાગ બનાવ્યા છે. તેમાં પહેલો આરો તદન સુખી, પછી ઉત્તરોત્તર છટ્ટો તદન દુઃખી. હાલ પાંચમો આરો ચાલે છે તેની અપેક્ષાએ ચોથો આરો વધારે સુખી ગણવામાં આવે છે. (મહાવીર ભગવાનનો સમય).

ચોવીશી = ચોવીશ તીર્થંકરો.

છ કાયનો કુટો = પૃથ્વી, વનસ્પતી, વાયુ, અપ, તેજ અને ત્રસ એ છ જાતિના જીવોને કુટવા તે, અર્થાત્ ખાંડવું, દળવું, રાંધવું, લીંપવું, ખોદવું, વીગેરે હિંસાના કામોનો સમૂહ.

છ વિગય = દુધ, તેલ, ગોળ, ઘી, દહી, તથા કઢાઈમાં તળેલો પદાર્થ.

જનશાસન = જૈન હુકુમત. જૈન સંપ્રદાય.

હસ્તાની જગો = (પ્રાકૃત-થંડિલ. સંસ્કૃત-સ્થંડિલ) દિશા જંગલ જવાની જગો.

હસ્તે જવું = દિશા જંગલ જવું. (સાધુસાધ્વી માટે આ શબ્દ વપરાય છે).

તર્પણી = સાધુસાધ્વી પાસે પ્રવાહી પદાર્થ વહોરવાનું પાત્ર હોય છે તે.

તીર્થંકર = જૈનોના ચોવીસ દેવો.

ધર્મલાલ = સાધુસાધ્વીને વંદન કરતાં, તેમજ તેઓ ધરમાં આવતાં તેમને આહારપાણી ઉપકરણ વીગેરેની ચીજ આપતાં “ ધર્મ-લાલ ” એવો શબ્દ ખોલે છે. અર્થાત્ તેનો બદલો ધર્મનો લાલ થાયો. પત્ર લખવામાં જૈનો જેમ જયજીનેન્દ્ર, પ્રણામ, જીહાર વીગેરે શબ્દ લખે છે તેમ સાધુસાધ્વી “ધર્મલાલ” લખે છે.

નવકાર = જૈનોનો મુખ્ય પવિત્ર મંત્ર.

નવકારશ્રી = (અપભ્રંશ નોકારશી) નવકારમંત્ર માનનારા સમગ્ર જૈનોનું જન્મણુ. સ્વામીવત્સલ.

નવદીક્ષિત = નવો કરેલો ચેલો.

નાણુ = દીક્ષા, વ્રત, પદવી વીગેરે આપતી વખતે પ્રતિમા પધરાવવા માટે એક પ્રકારની ચોકઠાની રચના કરવામાં આવે છે તે.

નિગોદ = નરક કરતાં પણ વધારે દુઃખદાયક સ્થાન.

નિયમ ધારવા = હમેશાં રાત્રિ દિવસે કરવાના કામોનું મન સાથે નિયમન કરવું તે.

પચ્ચખાણુ = (પ્રાકૃત-પચ્ચકખાણુ. સંસ્કૃત-પ્રત્યાખ્યાન) નિયમ.

પડિક્કમાણું = (સંસ્કૃત-પ્રતિક્રમણુ.) સવાર અને સાંજે પાપોનું નિવારણ કરવા માટે યોગ્યેલી એક પ્રકારની ધર્મક્રિયા.

પંચમહાવ્રત = સાધુસાધ્વીને પાળવાનાં પાંચ વ્રતો. પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ પાંચેનો ત્યાગ.

પંચેન્દ્રિય = જે જીવોને પાંચ ઇન્દ્રિયો છે તે.

પન્યાસ = (સંસ્કૃત-પદન્યાસ, પદનું આરોપણ) આચાર્યથી ઉતરતા પ્રકારની પદવી.

પર્યૂષણુ = (પ્રાકૃત-પજ્જુષણુ. સંસ્કૃત-પરિપુષણુ = પર્યૂષણુ-સર્વથા દેહદમન કરવું) શ્રાવણ વદ ૧૨ થી ભાદરવા સુદ ૪ સુધી શ્વેતાંબર જૈનોના આઠ ધાર્મિક દિવસ.

પરહવું = (સંસ્કૃત-પ્રસ્થાપન) જમીનની માટી સાથે મેળવી દેવું.

પરિગ્રહ = વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવો તે.

પસાય = પ્રભાવ, પ્રસાદ, કૃપા.

પાત્રાં = સાધુસાધ્વીને ભિક્ષા લેવાનાં લાકડાનાં પાત્ર.

પૂજા ભણાવવી = વિધિપૂર્વક પ્રતિમા આગળ પૂજા ગાવી તે.

પોસદ્ = (પૌષધ) એક દિવસ ઉપાશ્રયમાં વિધિપૂર્વક રહેવું તે. એક દિવસનું સાધુચારિત્ર.

પ્રતિક્રમણ = પડિક્રમણ. (ઉપર જુઓ.)

પ્રભાવના = હ્લાણી. પતાસાં, બદામ, શ્રીફળ, પેંડા, પુસ્તક વીગેરેની વહેંચણી.

પારવ્રતધારી = જે જૈન પારવ્રત પાળતો હોય તે.

ભવીતબ્યતા = પ્રારબ્ધયોગ. ભાગ્યનો ઉદય.

ભાવના = ભક્તિ.

મંગળદીવો = આરતી ઉતાર્યા પછી એક દીવો આરતી પ્રમાણે પ્રતિમા આગળ ઉતારવામાં આવે છે તે.

મહાવીર = ચોવીસમા તીર્થંકર.

માત્રુ = પેશાબ.

મિચ્છામિદુક્કડં = (સંસ્કૃત-મિથ્યા મે દુષ્કૃતમ્) મારાં જે દુષ્કર્મ હોય તે મિથ્યા થાઓ. જૈનો પરસ્પર મારી માગવામાં આ વાક્ય વધારે વાપરે છે.

મુમતી = (પ્રાકૃત-મૂલપત્તિ. સંસ્કૃત-મુખપટ્ટિકા) સાધુસાધ્વી મેં આગળ રમાલ જેવું કપડું ધરે છે તે.

લીલોતરી = શાકભાજી વીગેરે લીલી વનસ્પતી.

લોગસ્સ = પ્રતિક્રમણ કરતાં વચ્ચે ધ્યાન કરવાનો ચોવીસ તીર્થંકરના નામોનો પાઠ આવે છે તે.

લોચ = (લુંચન) માથાના વાળ હાથે કરી ચુંટવા તે.

વરી દીક્ષા = પહેલી દીક્ષા આપ્યા પછી બીજી મોટી દીક્ષા પૂરેપૂરી વિધિ સાથે આપવામાં આવે છે તે.

વર્ધમાન = મહાવીર ભગવાનનું બીજું નામ.

વહોરવું = બિક્ષા લેવી.

વાંદવું = સાધુસાધ્વીને નમસ્કાર કરવા તે. વંદન કરવું.

વાયુકાય = હવામાં રહેલા જીવોની જાત.

વાસક્ષેપ = સુખડ અને કેસરને વાટી સુકવી પીળા રંગનો બારીક બનાવેલો ભૂકો (અપભ્રંશ-વાસખેપ.)

વિહાર = જવું તે.

વૈયાવચ્ચ = બરદાસ, સરભરા, સેવા.

વ્યાખ્યાન = શાસ્ત્રકથા.

શત્રુંજય = પાલીતાણાનું તીર્થ. સિદ્ધગિરિ.

શાસનપ્રેમી = જૈનહુકુમત પ્રત્યે પ્રેમ ધરાવનાર. ધર્મચુસ્ત જૈન.

સંઘ = સાધુ, સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકા એમ ચારેનો સમુદાય.

સંઘાડો = (સંઘાટક) વાડો, જથ્થો, સમુદાય.

સંથારો = સુધ રહેવું. સાદા સંથારા પર સાધુસાધ્વીને સુધ રહેવું તે.

સાતક્ષેત્ર = સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, જ્ઞાન, પ્રતિમા અને દેરા-
સર એ રીતે સાત ક્ષેત્ર.

સામાયિક = એ ધડી (૪૮ મીનીટ) સુધી સમભાવે એક સ્થાને બેસી
ધર્મક્રિયા કરવી તે.

સ્વામીવત્સલ = નવકારશ્રી. સમગ્ર જૈન ગ્રંથુઓનું જન્મણુ.

હેલના = પાપ, હાની. (અવહેલના પણ કહેવાય છે.)

અમૃત-સરિતા પ્રથમ તરંગ સમાપ્ત.

(૩૬૭)

તૈયાર છે !

મોટા સુધારા વધારા સાથેની સુંદર આઠ ચિત્રોવાળી
છઠ્ઠી આવૃત્તિ

અનવર કાવ્ય

અર્થ અને વિવેચન સાથે પ્રસિદ્ધ કરનાર

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ

કીંમત રૂ. ૨-૦-૦ પોસ્ટેજ ૦-૪-૦

આ પુસ્તકમાં સમાધિ અને યોગનાં અસરકારક લજ્જો, આત્મ-જ્ઞાન, અભેદ અને બ્રહ્મસ્વરૂપનાં બોધદાયક પદો, ભક્તિશૃંગારરસની સુંદર ગરબીઓ, પરમેશ્વર પ્રત્યેના પ્રેમમાં મસ્ત બનાવનાર ગઝલો, અને જુદા જુદા પ્રકારની નીતિની નસીહતોનો સમાવેશ કરેલો છે. આત્મકલ્યાણ અને આત્મજ્ઞાનના અભ્યાસીઓ માટે આ પુસ્તક ઘણુંજ ઉપયોગી છે. કાવ્યોનું રહસ્ય વાચકો બરાબર સમજી શકે તે માટે નીચે ટીકા આપવામાં આવી છે. શરૂઆતમાં રચનાર કાળ અનવર મીયાંએ સવિસ્તર ઉપોદ્ધાત લખ્યો છે જે વાંચવાથી આખા પુસ્તકનું રહસ્ય સમજાય છે. આત્મજ્ઞાની આનંદધનજી ને ચિદાનંદજી નાં કાવ્યોની છાયા આ કાવ્યોમાં ઘણા ઘણા સ્થળે જોવામાં આવે છે. એકંદરે ૪૭૪ પૃષ્ઠનું પાકા પુંડાનું પુસ્તક છે. આ પુસ્તક પ્રત્યે વાચકોની કેટલી બધી અભિરૂચિ છે તે તેની બહાર પડતી આવૃત્તિઓ ઉપરથી સમજાય તેમ છે. આ પુસ્તક નીચેના ઠંકાણેથી મળશે:—

વિસનગર—મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

અમદાવાદ—બુક્સેલર મહાદેવ રામચંદ્ર, ત્રણ દરવાજા.

મુંબઈ—બુક્સેલર એન. એમ. ત્રીપાઠી, કાલ્યાદેવીરાડ.

ખંભાત ભાવનગર વીગેરે સ્થળે બુક્સેલરને ત્યાંથી મળશે.

(૩૯૮)

તૈયાર છે !

વાંચવાલાયક સામાજિક નવલકથા.

સુંદર ચાર ચિત્રો સાથે.

કમનસીબ કુમારિકા.

લેખક

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

કીંમત. ૦-૧૨-૦ ટપાલ ખર્ચ ૦-૨-૦.

આ નવલકથામાં ન્યાતના આગેવાનોના અસત્ય, અન્યાય, અધર્મ, પક્ષપાત, સ્વાર્થ અને પ્રપંચની જાળમાં ફસાયેલી એક નિર્દોષ કામળ કુમારિકાનો અને તેના કુટુંબનો કરુણાજનક અસરકારક હેવાલ છે. તેવા ન્યાતના આગેવાનો કેવી ખટપટો અને કેવા પ્રપંચો કરે છે, લોકલાગણી કેવી ઉશ્કેરાય છે, વાતાવરણમાં કેવા પડધા પડે છે, કારટની મદદ કેવી રીતે મળે છે, લોકટીકાથી હૃદય ઉપર કેવું દબાણ થાય છે અને તેનું કેવું પરિણામ આવે છે, ખિન્ન થયેલું હૃદય કેવા પ્રકારનો માર્ગ લે છે વીગેરે વીગેરે દેખાવો તથા દાસ્યરસમય બોધદાયક ધોળ અને ગઝલો તથા હૃદયભેદક કાવ્યો આ નવલકથામાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. વાચકવર્ગના હૃદય ઉપર છાપ પાડે તેવાં કેટલાંક આકર્ષક સુંદર ચિત્રો મુકેલાં છે. પાકા પુંઠાનું સુંદર પુસ્તક છે. આ પુસ્તક નીચેના ઠેકાણેથી રોકડી કીંમતે અગર ટપાલ મારફત વેસ્ટ્યુપેએબલથી મળશે:—

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

મુકામ-વિસનગર. જીલ્લો-ગુજરાત.

(૩૯૯)

તૈયાર છે !

સુધારા વધારા સાથેની બીજી આવૃત્તિ.

કાવ્યસરિતા.

રચનાર—મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

કીંમત રૂ. ૨-૦-૦ પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૪-૦.

આ ગ્રંથમાં કાવ્યોને સૃષ્ટિસૌંદર્યતરંગ, નીતિતરંગ, વૈરાગ્યતરંગ, અને કાવ્યવિનોદતરંગ એ રીતે ચાર વિભાગમાં ગોઠવ્યાં છે. સૃષ્ટિ-સૌંદર્યતરંગમાં કુદરતના દેખાવનાં કાવ્યોને અલંકારોથી અલંકૃત કરી છેવટના ભાગમાં કુદરત દુનિયાને કેવો બોધ આપે છે તેનો સારાંશ આપ્યો છે. નીતિતરંગમાં સ્ત્રી અને પુરૂષને તેમજ નાના અને મોટાને બોધદાયક થઈ પડે તેવાં તમામ નીતિના વિષયનાં કાવ્યો છે. વૈરાગ્યતરંગમાં ભક્તિ, વિરક્તભાવ અને ખિન્ન થયેલા હૃદયના ઉદ્ધારનાં પદ, ભજન, ગઝલ વીગેરે કાવ્યો દાખલ કરેલાં છે. કાવ્ય-વિનોદતરંગમાં પિંગળ, પ્રબંધચિત્ર, સમસ્યા, અલંકાર, નાયિકા લક્ષણ, રસ વીગેરે એવાં કાવ્યજ્ઞાન સંબંધી કાવ્યોનો સમાવેશ છે. વાંચનારની સરળતાની આતર ઝૂટનોટમાં અર્થ સાથે ટીકા આપી છે. આ પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓ અને ઇનામ માટે મંજૂર કર્યું છે. એકંદર પૃષ્ઠ ૪૦૦ નું દળદાર સુશોભિત પાકા ખુંઠાનું પુસ્તક છે. નિશાળમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને તેમજ પુસ્તકશાળાઓને અને સામાન્ય રીતે દરેક સ્ત્રી પુરૂષને દરેક રીતે આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી છે. આ પુસ્તક નીચેના કેકાણેથી રોકડી કીંમતે અગર દપાલ મારફત વેદ્યુપેએબલથી મળશે.

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ. મુ. વીસનગર—ગુજરાત.

(૪૦૦)

તૈયાર છે !

વડોદરા રાજ્યની પ્રજા માટે

ઉપયોગી અને વાંચવાલાયક

એકંદર ચારસો પૃષ્ઠનું પાકા પુંઠાનું દળદાર પુસ્તક

વિસનગર

અને

વડોદરા રાજ્યની ટૂંક હકીકત.

લેખક

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

કીંમત ફક્ત રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ૦-૪-૦.

પ્રજા પોતાના રાજ્યની, રાજ્યઅંધારણની, વ્યવસ્થાની સામાન્ય પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરી શકે તેવા હેતુથી આ પુસ્તક પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે. તેમાં વિસનગરની માહિતી ઉપરાંત શરૂઆતમાં વડોદરા રાજ્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ, રાજ્યની વસ્તી અને આર્થિક સ્થિતિના આંકડા, રાજ્યતંત્ર, તેમજ પાતાના ટૂંક હેવાલ, દારૂની બંદી, ફરજિયાત કેળવણીનું સરવૈકું, ધારાસભા, તથા કહી પ્રાંતની અને તેના સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓની હકીકત આપવામાં આવી છે. તેથી આ પુસ્તક વડોદરા રાજ્યની સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થામાં જોડાઈ કામ કરનારને અને સામાન્ય રીતે વડોદરા રાજ્યની પ્રજાને બહુજી ઉપયોગી છે. આ પુસ્તક નીચેના ટેકાણેથી રોકડી કીંમતે અગર ટપાલ મારફત વેલ્યુપેએબલથી મળશે:—

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

મુકામ—વિસનગર, જિલ્લો—ગુજરાત.

